

प्रस्तावना.

जयन्तु कवयो मान्याः सूक्तिरत्नाकरश्रिया ।
 येषां मुखारविन्देषु रमते सा सरस्वती ॥
 जयन्तु वश्यवचसां कवीनां सूक्तयो भुवि ।
 यासामास्यादनाञ्चित्ते व्यज्यते स परो रसः ॥
 जयन्तु ते सहृदयाः काव्यामृतनिपेदिणः ।
 येषामाह्लादनाच्चान्यत् कवीनां स्वकृतेः फलम् ॥

अयं सलु निबन्धः सुभाषितसङ्ग्रहैकस्वरूपः सूक्तिमुक्तावलीति नाम्नाऽन्वयेन ख्यायमानः काव्यामृतशरिरेणाद्यापि जीवतः कवीन् बहून् श्रुतचरानश्रुतचरांश्च अद्यतनानां सहृदयानां दृष्टिपथे समवतारयन् समाप्लावयंश्च सुभाषितसुधारसैरवगाहमानानसिलान् समुल्लासयन् सकलसुमनोमनांसि समुपदर्शयंश्चैकेकस्मिन्निषये कवीनामुपवर्णनवैचिन्ध्यं कमप्याह्लादमुपजनयति सहृदयानाम् । ईदृशा निबन्धाः सदुक्तिकर्णामृतकवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रभृतय इतः प्राक्तनाः । शार्ङ्गधरपद्धतिप्रभृतय इतः पश्चात्तना अपि सन्ति नाम ।

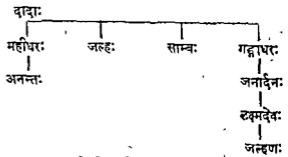
अस्याः सूक्तिमुक्तावल्याः कर्ता जल्हण इति व्यक्तं विशायते । उपक्रमे ह्यस्याः पद्यमिदम्—
 'तेनेयं क्रियते वीक्ष्य सत्सुभाषितसंग्रहान् । सूक्तिमुक्तावली कण्ठकदलीभूषणं सताम्' इति ।
 (५. ५.) उपस्थापयतिचेत् जल्हणम् । पूर्वमस्यान्वयो हि समनुवर्णयति—'तस्यान्वयेऽभूत् ।
 इत्यादिना 'कीर्त्या यस्ये'त्यन्तेन पद्यजातेन (५. ५.) अन्तिमश्लोकश्चायमनुकामणिकामकर-
 णस्य 'श्रीमता भगदत्तेन जल्हणेन व्यरच्यत' इति । (७) यदा पुनरादाविवान्तेऽपि दृष्टिः
 प्रसार्येत तदा तु निबन्धस्यास्य कर्ता कविवरोऽग्न्य एव विशायते । तथाचान्ते श्लोकादिमो—'शाकेऽ-
 द्वाद्वाश्वरपरिमिते + + + जल्हस्यार्थं व्यरचि भिपजा भानुना सेयमिष्टा ॥ शश्वत्कृष्णमहीपस-
 प्पुनुदधेर्द्वौनिशानायकः + + + भिपजां वरो विजयते श्रीभास्करारुयः सुधीः' इति । (५. ४६३)
 तदिदं श्लोकद्वयमवहितेन मनसा विमुशन्तो वयमिहैवं संभावयामः—कविरयं वैद्यभानुः जल्हणं
 प्रीणयन् विरच्य सूक्तिमुक्तावलीमिमां तरुं समर्प्य तमेवास्याः कर्तारं जगति ख्यापयन् आदौ तस्य
 वंशमनुवर्णयन् 'तेनेयं क्रियते + + + सूक्तिमुक्तावली कण्ठकदलीभूषणं सताम्' इति तमेव जल्हण-
 मस्याः कर्तारं कण्ठरवेण प्राहेति । पुरा रालु बहवः कवयः प्रभुं समाराधयन्तः काव्यानि विरच्य तमेव
 प्रभुं तस्य काव्यस्य कर्तारं काव्यारम्भे ख्यापयन्तः सम्मानिताश्च तेन प्रभुणा धनकनकादिभि-
 रभूवन्निति विख्यातमेतत् ।

किं च सेयं सूक्तिमुक्तावलिः आदावन्ते च वैद्यभानुकवेः सूक्तिरत्नेः सङ्ग्रहितैर्विद्योतमाना
 सूचयतीव कर्तारं वैद्यभानुकविम् । संमुद्रितेव हीयं भाति कविना स्वसूक्तिभिरादावन्ते च । आदौ—
 'नादृगुलीयेर्न केसुरेः न श्रेवैर्न च कडूजैः । तथा भाति यथा विद्वान् कण्ठसद्गतयाऽनया' इति
 (५. ५.) अन्ते च 'शौर्यं श्लापाविहीनं × × शङ्कर त्वप्रसादात्' (४६३) इति । (श्लोका-
 दिमो वैद्यभानुकवेः) यद्यपि—'तेनेयं क्रियते वीक्ष्य × × × सताम्' इत्यस्य श्लोकस्य समनन्तरं

प्रथितैः ' विबुधैः सन्निवेशज्ञैः सङ्ग्रहीतान्यनेकशः । सुधारससनाभीनि सन्ति सूक्तानि यद्यपि ।
तथाऽपि सर्वतां नीत्वा विबुधैर्गर्वपर्वतम् । शश्वदालोकनीयोऽयं मत्सरः किं गुणेष्वपि । साहित्य-
विद्यां हृदयं ज्ञातुमिच्छसि चेत्सुखम् । तत्पश्य जल्हणकृतां सूक्तिमुक्तावलीमिमाम् । नाङ्गुलीयैर्न केयू-
रैर्न ग्रैवैर्न कङ्कणैः । तथा भाति यथा विद्वान् कण्ठसंगतयाऽनया । ' इत्येतैः वैद्यभानुपण्डितस्येति
नामनिर्देशसहितैरेतद्विज्ञायते—कर्ता जल्हणः, स्तोति वैद्यभानुकविस्तस्य कृतिमिति । तथाऽपि निद-
र्शितेन 'जल्हणस्यार्थं व्यराचि भिषजा भानुना सेयमिष्टा ।' इत्यनेन श्लोकेन वयमेवं संभावयामः—
वैद्यभानुकविरेव स्वकृतिमपि सूक्तिमुक्तावलीं 'तेनेयं क्रियते' इत्यन्तेन श्लोकेन जल्हणकवृत्तयैव
ख्यापयन् तामिमाम् स्वात्मना स्तोति तैरेतैश्चतुर्भिः श्लोकैरिति ।

अथ वयमधुना कवेरस्यैव मतेन कर्तृतयाख्यायमानं जल्हणमेवास्याः कर्तारं भावयन्तश्चरित-
मस्यानुवर्णयामः । आसीत् पुरा कोऽपि यादववंशसमुत्पन्नः मेलुगि (मल्लुगि) नामा क्षोणिपालः ।
तस्मिन् प्रशासति वृधिवामासीत्तस्यैव करिवाहिनीपतिः दादा नाम वात्स्यः कोऽपि प्रथितनयपराक्रमः ।
तस्यासन् चत्वारः पुत्राः—महीधरो जल्हः साम्बो गद्गाधरः इति । तेषु यश्चरामो गद्गाधरस्तस्य नत्ता
जनार्दनस्य पौत्रः लक्ष्मदेवस्य पुत्रः सोऽयं जल्हणः । सर्व एवैते तस्यैव राज्येऽन्वयक्रमेण करिवाहिनी-
पतय आसन् ।

अयमन्वयक्रमः

अयं च क्रमः अस्या एव सूक्तिमुक्तावल्या आरम्भे विज्ञायते—

' तस्यान्वयेऽभूत् करिवृन्दनाथो दादाः सदा दाननिदानभूतः । '

' चत्वारस्तस्य सञ्जातास्तनया नयशाठिनः । ख्यातो महीधरो जल्हः साम्बगद्गाधराणुभौ । '

' धारिभ्रियमद्भुस्यो न न कस्य महीधरः स्तुत्यः । '

' किंचिन्न यदि भोगीन्द्रोऽनन्तस्तत्तनयो महान् । '

' ददाह कामं न जनस्य रुष्टस्तथाऽपि गद्गाधर एव सोऽभूत् । '

' तस्याभवत् सुनुरानुसत्त्वो जनार्दनाख्यः करिवाहिनीपतिः । '

' तस्माद्भ्रुविक्रमः (समभवत्) श्रीलक्ष्मदेवः सुधीः । '

' तस्यास्ते तनयो नयोदधिविधुः + + श्रीजल्हणाख्यः सुधीः । ' इति ॥

येषां राज्ञां करिवाहिनीपतय एते अभूवन्, ते राजानश्चत्वार इहेन निर्दिश्यन्ते मेलुगिः भिन्नः
मितः (भिषजः) कृष्णदेव इति । तत्र मेलुगिक्षोणिपालस्य राज्यं महीधरजल्हसाम्बगद्गाधरोऽभूत्सुभिरपि
कान्ते कान्ते राज्यधूर्तले राज्ञः संपूर्णं साहाय्यमाचराद्भिः स्ववृत्तिनिर्धुतवैरिभ्यः परामुक्तिं गमितम् ।

तेषु महीधरः मैलुगोर्महीपतेर्वरिणं विज्जणं विजित्य वीरश्रियासमाश्लिष्टः सर्वेषामेव मान्यतमोऽभवत् । अस्य पुत्रोऽनन्तः विजित्य शत्रून् तदीयकरिसैन्यं समानीय स्वस्वामिने ददौ । अथ मिह्लमे राज्यं प्रशासति जल्हः प्रधानः करिवाहिनीपतिरभूत् । सिंहे (सिंघणे) राज्यं प्रशासति गंगाधरस्य पुत्रो जनार्दनः करिवाहिनीपतिरासीत् । यस्यैव बलेन संप्रवृद्धपराक्रमेण सिंहनार्जुनो नाम रिपुः समुन्मूलितः । अथ कृष्णमहीपतौ प्रशासति जनार्दनस्य पुत्रो लक्ष्मदेवः करिवाहिनीपतिः समभूत् । यस्यैव मन्त्रैः कृष्णमहीपते राज्यं स्थिरमभूत् । तस्मिन्नेव कृष्णमहीपतौ राज्यधुरं निर्वहति लक्ष्मदेवस्य पुत्रो जल्हणोऽयं करिवाहिनीपतिरासीत् येनेयं सूक्तिमुक्तावली संग्रथिता प्रथते । तथा चोपक्रमे श्लोकाः—

‘उपायैरिव तैः काले चतुर्भिः सुप्रयोजितः ।

मैलुगिक्षेपिपालस्य राज्यं जातं समुन्नतम् ।’

‘विज्जणजलराशिं विमथ्य भुजमन्दरेण यः कृतवान्

वीरश्रियमङ्गस्थां स न कस्य महीधरः स्तुत्यः ।’

‘किं चित्रं यदि भोगीन्द्रोऽनन्तस्तत्तनयो बहून् ।

आनीय बलिसन्नस्थान् नागान् स्वस्वामिने ददौ ”

‘विजित्य विज्जणं याति सुरलोकं महीधरे ।

निनाय मिह्लमं जल्हो राजतां क्षयवर्जिताम् ।’

आसीत् गङ्गाधरस्तस्य भ्राता गङ्गाधरोपमः ।

तस्याभवत् सुनुरनूतसत्त्वो जनार्दनाख्यः करिवाहिनीशः ।

‘सिंहोऽप्यध्यापितस्तेन गजशिक्षां तदद्भुतम् ।

यथार्जुनं लसत्पत्रं समूलमुदमूलयत् ।”

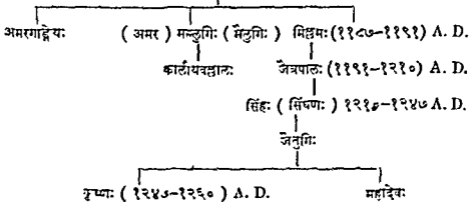
‘तस्माद्भुतविक्रमः समभवत् श्रीलक्ष्मदेवः सुधीः ।

“राज्यं कृष्णमहीपतेरविकलं दत्त्वा स्थिरं योग्यभात् ”

‘तस्यास्ते तनयः × × श्रीजल्हणाख्यः क्षितौ । मत्पित्रादत्तमस्मै × × राज्यं प्राज्यप्रथितगुण भूताकृष्णराजाय भक्त्या । तन्निर्वाहं मयेति × × विधत्ते सर्वं यः स्वामिकार्यम् ।” इति ।

राज्ञां चैषामयमन्वयक्रमः

मल्लुगिः

निन्ये नाशं वैरिभूत्पतङ्गान् यस्यानेकद्वीपदीपः प्रतापः ॥
 वंशे तस्मिन् कंसविध्वसनस्य क्षोणीपालो भिल्लमः प्रादुरासीत् ॥
 नम्रीभवत्सकलराजसमाजमौलिमाणिक्यदीधितिबिबोधितपादपद्मः ॥
 उद्दामदर्परिपुसर्षपविहङ्गराजः श्रीभिल्लमादवनिपोऽजनि जैत्रपालः ॥
 तस्माद्भूदभिनवस्मरचारुकीर्तिः कीर्तिः पदं जगति सिंघणदेवभूपः ॥
 उद्दण्डदोयुर्गलगवितवैरिविर्गसीमन्तिनीवदनकैरवचण्डभानुः ॥
 अथ सकलकलानामालयः पालनाय क्षितितलमवतीर्णः पोर्णमासीशशीव ॥
 अभवदवनिपालो जैतुगिर्नाम तस्मादसमसमर्धीरो द्वेषिभूपालकालः ॥
 स भूमिपालो जनयांबभूव कृष्णं मदादेवमहीपतिं च ॥
 + + + + + धर्मार्थाविव तौ साक्षात्पालयन्तौ वसुन्धराम् ॥
 विलोक्य लोकः सस्मार राजानौ रामलक्ष्मणौ ॥' इति ॥

भामतीव्याख्यां कल्पतरुमारभमाणः श्रीमानमलानन्दस्तावेनौ कृष्णमहादेवावुपवर्णयन्ति—

‘कीर्त्या यादववंशमुन्नमयति श्रीजैत्रदेवात्मजे ।
 कृष्णे स्माभृति भूतलं सह महादेवेन संविभ्रति ॥
 भोगीन्द्रे परिमुञ्चति क्षितिभवप्रोद्भूतभूरश्रमं ।
 वेदान्तोपवनस्य मण्डनकरं प्रस्तौमि कल्पद्रुमम् ॥’ इति

अन्ते चैवं वर्णयति—

‘शास्त्राम्बुधेः पारगता द्विजेन्द्रा यद्दत्तचामीकरवारिराशेः ।
 शातुं न पारं प्रभवन्ति तस्मिन् कृष्णक्षितिशे भुवनेकवारे ॥
 भ्रात्रा महादेववृषेण साकं पाति क्षितिं प्रागिव धर्मसूनो ।
 कृतो मयाऽयं प्रवरः प्रबन्धः प्रगल्भवाचस्पतिभावभेदी ॥’ इति ।

अनेन श्रीमदमलानन्दवचनेन राज्यभारनिर्वहणे भ्रात्रोरनयोः साहित्यं गम्यते । ‘धर्मार्था-
 विव तौ साक्षात् पालयन्तौ वसुन्धराम् । विलोक्य लोकः सस्मार राजानौ रामलक्ष्मणौ’ इत्यनेन हेमाद्रि-
 र्वचनेन च साहित्यमिदमवगम्यते । एतेन वयमिदं भावयामः—अद्यजे भ्रातरि महाराजपदवीं सम-
 लङ्कृत्य राज्यं प्रशासति अनुजो युवराजपदवीमलङ्कुरुर्वन् राज्यभारनिर्वहणे चाद्यजस्य सहायोऽभू-
 दिति । अयमपि भानुकविः साहित्यमिदं द्योतयति—‘मत्पित्रा दत्तमम्मै × × × × सार्धं यः स्वामि-
 कार्यं हितमनयद्वता भावुकैनानुजेन’ इति । जल्हणस्यास्यान्वयं जिज्ञासमानान्, आलक्ष्य भिल्लमादीन्-
 विमर्शसरण्या यादवान्वयमिममनुप्रविष्टानस्मान्, महादेवेन लब्धप्रतिष्ठो हेमाद्रिः श्रावयति आभिल्लमाद्वा-
 महादेवं स्वभुजवलनिर्जितारतिमण्डलान् अनुदिनमभिवर्धमानराज्यलक्ष्मीसंपन्नान् । अयं भिपगवरो
 भानुकविः जल्हणेन लब्धप्रतिष्ठः तानेतान् यादवकुलालङ्कारभूतान् मौलुगिभिल्लमसिंहकृष्णान् महीधर-
 जल्ह गङ्गाधर जनार्दनलक्ष्मदेवजल्हणानां अन्वयक्रमानुवृत्तानां करिवाहनीशानां प्रज्ञापराक्रमवलेनैव
 क्रमशः समभिवृद्धराज्यलक्ष्मीकान् श्रावयति । वयं पुनर्जल्हणस्य कुलं विशृणान्तः कुलमस्य
 यादवकुलभूपालानां वाहिनीनायकत्वेन परां प्रतिष्ठां प्रापोति मन्महे ।

अथैषां राज्ञां चरितात् प्रासङ्गिकाप्रतिनिवृत्त्य जल्हणस्यास्य देशकालावृत्त्यभ्यामिः । अस्मिन्नन्वये अस्माद्यमजनीतिवद्भयमस्मिन् देशे अजनीति विशेषावबोधकं वचनं नैकमप्युपलभ्यते, अतोऽयं यस्य राज्ञः करिवाहिनीपतिरासीत् तस्य देश एवास्य देश इति स्वरसतः संभाव्यते । राज्ञश्च तस्य देवगिरिः आभिष्टमात् पूर्वपुरुषादनुवर्तमाना राजधानीति हेमाद्रैर्वचनेनावगम्यते । समयश्चास्यामेव सूक्तिमुक्तावल्यां अन्येन श्लोकेन—‘शाकेऽङ्गारार्द्राश्वरपरिमिते (११७९) वत्सरे पिङ्गलाख्यं चैत्रे मासि प्रतिपादि तियो वासरे सप्तसतेः । पृथ्वीं शासत्यतुलमहसा यादवे कृष्णराजे जल्हस्यायं व्यराचि भियजा भानुना सेयमिष्टा’ इत्यनेन विज्ञायते । (A. D. 1258)

प्राचीनानेकसुकविसूक्तिसंस्मरूपेऽस्मिन् निबन्धे त्रयस्त्रिंशदधिकाः शतं पद्धतयः सन्ति संविधक्ताः । कविविवायमारम्भे तासां पद्धतीनामनुक्रमं विषयनिर्देशमुखेन ज्ञापयति । तेनैवानुक्रमणिकाप्रकरणेन विषयाश्रयाः सूक्तिमुक्तावल्याः प्रायो विज्ञायेरन् । वयमपि विषयान् विवेचयिष्यामो विषयसूच्याम् ।

कविरथं वैद्यमानुर्विशेषकविकाव्यप्रशंसायां ग्रथ्यमाने व्यासवाल्मीकिपाणिनिप्रभृतिकविरत्नहारे आत्मानं ग्रथयत्यन्ते—‘नव्या न व्याकरणसराणिर्यस्य माधुर्यधुर्यं नो सौन्दर्यं नवनवरसः स्रोतसो न प्रवाहः । यादृक्क्रीत्या कथयति गिरां देवता देव तादृक् काव्यं श्राव्यं कवयति भियम्भानुनामा स एषः ।’ इत्यनेन श्लोकेन । उपसंह्रियते च कविकाव्यप्रशंसासमनन्तरं ‘इत्थं कविकुटुंबस्य वचांसि त्रिचिनोति यः ।’ इत्यनेन (४९)

अस्यां विशेषकविकाव्यप्रशंसायां ये वर्णिताः कवयः प्रायस्ते निबन्धेऽस्मिन् तत्तत्सुभाषितस्य कर्तृतया तत्र तत्र नामनिर्देशमुखेन निर्दिश्यमानेष्वन्तर्भवन्ति । तेषां च कवीनामकारादिक्रमेणानुक्रमणी तत्तत्कृतसुभाषिताकरप्रदर्शनपूर्वकं निबन्धस्यान्ते (परिशिष्टभागे) प्रदर्शिता नाम । तत् कविकाव्यप्रशंसायामुपवर्णितानां कवीनामनुक्रमणी नास्माभिः पृथक् प्रदर्श्यते । प्रसङ्गादिदं स्मारयामः । तादृशः कोऽपि समयोऽभूत्—यस्मिन् स्त्रियोऽपि कवीनां सञ्जसि प्रतिष्ठिता आसन्—शिलाभट्टारिका, विकटनितम्बा, विजयाङ्गा, प्रभुदेवी, विज्जाका, इत्याद्याः । एवं जात्या अवरोप्यपि कविवरैरपि श्लाघनीयाः कवय आसन् । यानधिकृत्येयमुपवर्णना—‘शब्दार्थयोः समो-गुम्फः पायाली रीतिरुच्यते । शिलाभट्टारिकावाचि वाणोक्तिषु सा यदि ॥ के वैकटनितम्बेन गिरां गुम्फेन रञ्जिताः । निन्दन्ति निजकान्तानां स्वमौग्ध्यमधुरं वचः । सरस्वतीव कर्णाटी विजयाङ्गा जयत्यसौ । या वेदभैरिणी वासः कालिन्नासादन्तरम् । सूक्तीनां स्मरकेलीनां कलानां च विलासभूः । प्रभुदेवी कवितार्ती गताऽपि इदि तिष्ठति ॥’ (४६) ‘सरस्वतीपवित्राणां जातिस्तन्त्रं न देहिनाम् । व्यामस्पर्धो कुटालोऽभूत् यत् प्रोणो भारते कविः । अहो प्रभावे वाग्देव्या यच्चण्डालदिवाकरः । श्रीहर्षस्याभयत् सभ्यः समो बाणमयूरोः ।’ (४५.५.) अनेन विज्ञायते सरस्वती पवित्रयति जात्या अपरित्रयति । यद्भूयो कवीनां सर्वां सपल्लवकुर्वन् मननीयो भवति महतामपीति । ननु केयमपवित्रता, विषया तदपनोदनप्रकारश्च कः, इति जिज्ञासा काऽपि समुदेत्यत्र । अथापि प्रासङ्गिकादस्मात् प्रकृतानपेक्षितात् विचारादपमरामो धर्यं प्रकृतं परिसमापयन्तः ।

अथास्मिन् निबन्धे तत्र तत्र पद्यमनूय अमुककवेरिति कर्तुं नाम निर्दिश्यते । त एते निर्दिष्टाः प्रायो न विंशतिदिनः । कतिचन विंशतिदिनोऽपि, यदन्यस्य कृतिरन्यस्य नाम्ना निर्दिश्यते ।

यथा—आयाते दयिते मनोरथशतैरितीदं पद्यं (२७७) अमरुशतकस्थं अद्भुतपुण्यस्येति निर्दिश्यते । तथा 'एकत्रासनसङ्घतिरित्येतत् (१९७) अमरानन्दस्येति । श्रीहर्षविरचितं 'प्रणयविशदा'मित्येतत् (२५६) अमरोरिति । 'पञ्चत्वं' इत्येतत् (१५३) चोरपञ्चाशिकास्थं आकाशपोलेरिति । एवमन्यदापि । कविनामानुक्रमानुरोधेन निरूपितायां श्लोकानुक्रमण्यामस्माभिः पद्याकरप्रदर्शनावसरे अन्यदीयत्वज्ञापनाय [ ] एवमुभयतोरचितयो रेत्योरन्तराले [रत्नावली] [चोरपञ्चाशिका] इत्यनेन प्रकारेण यथोपलम्भमाकरः प्रदर्शितो वर्तते । तदयं कर्तृनिर्देशः तानि तानि पद्यानि संगृह्यता निबन्धकारेणैव कृत इति नावधारयितुं शक्यते । तथासति ईदृशः प्रमादः कथं युज्येत । तत् अर्वाचीनैः क्वचित् क्वचिदयं निर्देशः कृतः स्यात् । द्वयोः श्लोकयोरैककर्तृकतायां 'एतौ' अमुक-कवेरिति, त्रयाणां चतुर्णां वा एककर्तृकत्वे 'एते' अमुककवेरिति निर्देशो वर्तते । 'एतौ' 'एते' इति विशेषनिर्देशं विना कर्तृनाममात्रं यत्र निर्दिश्यते तत्र तस्य श्लोकस्यैकस्यैव स कविः कर्तृत्य-वधार्यते । क्वचित् लेखकप्रमादतः 'एतौ' 'एते' इत्यनयोर्वैपरीत्यमपि दृश्यते । परिशिष्टे त्रेधा पद्यानुक्रमणी समुपनिबद्धाऽस्माभिः । एका निबन्धेऽस्मिन् संग्रहीतानां सर्वेषां पद्यानामकारादिक्रमे-णानुक्रमणी । अपरा अकारादिक्रमनियततत्कविनामानुक्रमानुसारिणी तत्कविकृतपद्यानु-क्रमणी आकरप्रदर्शनगर्भा । अन्या अनिर्दिष्टकर्तृकाणां यथोपलम्भमाकरप्रदर्शनी । सूक्तिवि-शेषान् आकरविशेषान् कविवराञ्चैतन्निबन्धानुबन्धिना विचिन्वतामनायासेन तद्वचोपधनेनोपकारिणी नाम सेयमनुक्रमणी । इमां सूक्तिमुक्तावलीं तत्र तत्र निगूढामलब्धप्रचारां प्रथितविद्यावैभवाः श्रीमन्तो भण्डरकर महाशयाः समधिगत्य परिचयमस्याः सुमनसामापादयन्तः स्वीये विविधविमर्शप्रकाशके निबन्धे (Bhandarkar's Reports on search for Sanskrit manuscripts Vol. II) अनुक्रमणिका—सामान्यकविप्रशंसा—विशेषकविप्रशंसापद्धत्यनुवादपूर्वकं तत्कविकर्तृकतत्तत्पद्य-प्रथमवाक्यमनुवदन्तः स्वरूपमस्याः सामान्यतः प्रादर्शयन् । ततोऽप्यस्माभिः षण्णवपद्येषु मातृका-कोशेषु (manuscripts) अधिकाणि पद्यानि अधिकाश्च कर्तारः कवय उपलभ्यन्ते । नचैता-वन्मात्रेण सूक्तिमुक्तावली जल्हणेनाविस्तृता विस्तृताचे तिद्वेधा ग्रथितेति समुत्प्रेक्षणं युज्येत । यत्तेर्महाशयैः कर्तृनामनिर्देशपूर्वकमुपात्तानामेव श्लोकानामनुक्रमः प्रदर्श्यते । नामनिर्देशरहिताः श्लोका बहवस्तैः परिदृष्टेऽपि पुस्तके (manuscripte) स्युः । अस्माभिः षण्णवपद्येषु पुस्तकेषु निर्दिष्टकर्तृकतया उपलभ्यमानास्तैः षण्णवपद्येषु निर्दिष्टकर्तृका अपि स्युः । तत् यावत्तेर्महाशयैरवलोकितं पुस्तकं (manuscripte) नास्माकमवलोकनपद्यमुपयाति तावत् द्वेधा ग्रथितेति कथं कथं संभाव-यितुं शक्यम् । अस्याः सूक्तिमुक्तावल्याः समुद्भूत्य सारभूतानि पद्यमौक्तिकानि केनाचिदन्येन ग्रथितः सूक्तिमुक्तावलीसंग्रहनामा निबन्धो वर्तते । तस्य लिखितपत्रात्मकं पुस्तकद्वयं बटोद्वारागङ्गी-यप्राच्यावियालयतः समुपलब्धमेतत्संशोधनक्रमणि सहायतया स्वीकृतमभूत् । सचान्य एव संग्रहः । युज्यते नामेयमेकाऽत्र संभावना—ईदृशेषु सूक्तिसंग्रहनिबन्धेषु प्राचीनाः कृतिचन सुमनसस्तत्-त्प्रकरणेषु सम्प्रचितान् सारतमान् श्लोकाननुस्मृत्य स्वयं योजयेयुरिति । किन्तु ययमिदमित्यमेवेति निश्चेतुमयं न शक्यम् ।

अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यामनुदितानां सुभाषितानामाकरप्रवगमयितुं प्रवृत्ता वयं महताऽपि यत्नेन क्वात्सर्न्येन प्रदर्शयितुं न पारयामः । यत् बहूनि हि कवीनां सुभाषितानि हारात्मतमानापञ्चानि विप्रर्षाणां नीव कुसुमानि संगृह्यन्ते तेस्तैः संग्रहकारैः । देयामाकरः सरस्वतीनिगणभूतं ततन्महा-

कवीनां वदनारविन्द्रमेव, ईदृशः सुभाषितसंग्रहो वा । निबन्धा अपि कतिचन महाकवीनामलब्धप्रचाराः नाम्नाऽप्यप्रत्यभिज्ञायमानाः कचन विलीना इव सन्ति । ईदृशेषु कर्तुर्नाम श्रुतमपि कथमाकरावधारणाय पर्याप्तं स्यात् । अनिर्दिष्टकर्तृकाणां तु पद्यानां विषये किमु वक्तव्यम् । तथा नाम्ना निर्दिष्टानामपि नम्मैयनाचिराजकृष्णापिल्लप्रभृतीनामप्रसिद्धानां च । अथाप्यनेककाव्यावलोकनेन यावद्वधारितं तावदस्माभिरिह प्रकटीकृतम् । तावता गुणैकपक्षपातिभिः सन्तोऽन्यमित्यम्यर्थयामः । ये पुनरनवरतं नवं नवं काव्यमवलीकयन्तः कालमसिलं नयन्ति काव्यरसास्वादैकपरायणास्ते अनिर्दिष्टाकराणां पद्यानामाकरं यद्योपलम्भमावेदयन्तः पुनः संस्करणसमयेऽस्या उपकुर्वन्तिविति च प्रार्थयामः ।

अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां ग्रथितेषु सूक्तिमौक्तिकेषु कानिचित् सुभाषितावली-सदुक्तिकर्णामृत-कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रभृतिषु सुभाषितसंग्रहरूपेषु निबन्धेषु संग्रथितानि नाम । तत्तत्स्थानप्रदर्शनं नातिप्रयोजनकमिति ततो वयं प्रतिनिवर्तमहे । आकरोपदर्शनमेव त्वत्यन्तमपेक्षितम् । दृश्यते चात्रत्यानामनिर्दिष्टकर्तृकाणां निर्दिष्टकर्तृकाणां च पद्यानां केषांचिदनुवादः काव्यप्रकाश ध्वन्यालोक कविकण्ठाभरणसुवृत्ततिलक आंचित्यचर्चाप्रभृतिषु प्राचीननिबन्धेषु । न ख ते तेषामाकरभावमर्हन्ति । कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां चातिविस्तृतायाम् इदमिदं पद्यं सूक्ति-मुक्तावल्यामस्तीति सूच्यते । तत एव सूक्तिमुक्तावल्यां ग्रथितमिदमिदं पद्यं सदुक्तिकर्णामृतादि-सुभाषितसंग्रहनिबन्धेष्वस्तीति विज्ञायतएवेति तदर्थः प्रयासोऽपि न श्यगस्माकमपेक्ष्यते ।

अस्मिन् निबन्धे तानितानि पद्यान्यनूय कर्ता अयमयमिति कवयो निर्दिश्यन्ते । तत्र केचित् असिलक्षिततलप्रसृतसौरभाः निजनिजकाव्यसौरभाः सर्वतः प्रसिद्धा नाम कालिदासप्रभृतयो महा-कवयः । अपरे पुनरनतिप्रसिद्धाः नाचिराज नम्मैय कृष्णापिल्लप्रभृतयः । तत्र ये प्रथमे, तानधिकृत्य किं वा वक्तुमस्माकमवसरोऽस्ति वाच्यम्, तदनुन्धि किं वा को वा न वेद विबुधः । ये पुनर्द्वितीया-स्तदनुबन्धि किं वा वयं जानीमः । अथापि यद्योपलम्भमिह किमप्यावेदयामः—

अचलः—कविरयं कदा कुत्राभूत्किंवा काव्यमेतत्कृतमित्येतन्न विज्ञायते । परमस्य कवेः सुक्तिरत्नान्यान्यपि श्रीधरदासप्रभृतिभिः सूक्तिसंग्रहकारैः संग्रहीतानीमानि समुपलभ्यन्ते—

‘रेवानिर्झरवारिविन्दुशिशिः प्रेयानिवायं ससे’ (सङ्. १-९०-४).

‘प्रभाते सन्नद्धस्तनिततनिमानं जलधरं’ (सङ्. १-९२-२).

‘कनकभूषणसंग्रहणोचितो यदि मणिस्रष्टुणि प्रतिरुच्यते’ (सङ्. ४-३६-१).

‘हर्षाभ्युदितविलोचनया मयाऽथ किं तस्य तत्सतिनिरूपितमद्भ्रमद्भ्रम’ (कवी ३२०).

इदमेव ‘हर्षाभ्युदिते’ति पद्यं सदुक्तिकर्णामृते अचलदासस्येति निर्दिश्यते । अस्यां सूक्ति-मुक्तावल्यामनूदितं ‘परमृतशिरो’ इत्येतत्पद्यं सदुक्तिकर्णामृते अचलसिंहस्येति निर्दिश्यते । तत् संभाव्यते अचलदस इति अचलसिंह इति चाचलस्यैव नामान्तरमिति । अचलसिंहस्यैवाचल इति नाम निर्देशो मुख्यो नाम । नाम्नः पूर्ववचनेन निर्देशो हि लोके रूढः । अचलदास इति दासान्तनिर्देशो ञेरकप्रमादेनावि संभाव्यते । अचलसिंहस्येति पूर्णाख्यया समुपलक्षितानि बहूनि पद्यानि सदुक्ति-कर्णामृते समुपलभ्यन्ते । कविरयं नार्वाचीनः, यत् प्राचा कालिदासादीनां महाकवीनां श्रेणावेष

गण्यते । अस्यामेव सूक्तिमुक्तावल्यां पद्यमिद्रमुपलभ्यते 'कविरमरः कविरचलः कविरभिनन्दश्च कालिदासश्च । अन्ये कवयः कपयश्चापलमात्रात्पदं दधति ॥ इति (४७ प.)

अनङ्गहर्षः—मात्राजापरनामाऽयमनङ्गहर्षस्तापसवत्सराजचरिताख्यस्य नाट्यस्य कर्ता ध्वन्यालोकप्रणेतुरानन्दवर्धनात्प्राक्तनः । यत् तापसवत्सराजचरितस्यैकं पद्यं 'उत्कम्पिनीभय-परिस्खलितांशुकान्ता ते लोचने प्रतिदिशं विधुरे क्षिपन्तीत्येतत् (अङ्क २ श्लो. १६) ध्वन्यालोके अनूयते (उ-३) अस्मात्तापसवत्सराजचरितात्समुद्भूतानि बहूनि पद्यानि ध्वनिलोचनकाव्यमीमांसाकाव्यप्रकाशकाव्यानुशासनज्ञानरप्रकाशसरस्वतीकण्ठाभरणादिप्रबन्धेषु समुपलभ्यन्ते ।

अभिनन्दः—अयमभिनन्दः शतानन्दस्य सूनुः रामचताख्यस्य महाकाव्यस्य कर्ता पालान्वय-संभवस्य हारवर्षस्य राज्ञः प्रसादपात्रं सुप्रथितो महाकविः । कविरयं रामचरिते प्रतिसर्गं सर्गान्ते हारवर्षं स्तौति स्वस्य नाम निर्दिशति च—

'तथा तूर्णं कवेः कस्य निर्गतं जीवतो यशः ।

हारवर्षप्रसादेन शतानन्दैर्यथाऽधुना ॥' (स. ४)

'पालान्वयाम्बुजवनैकविरोचनाय तस्मै नमोऽस्तु युवराजनेश्वराय ।

कोटिप्रदानघटितोज्वलक्रीर्तिमूर्तिः येनामरत्वपदवीं गमितोऽभिनन्दः (स. ७)

'जयति जगन्ति भ्रमती कीर्त्या सह हारवर्षदृपशशिनः ।

शिरसि कृता कृतविधैः कृतिरियमार्याविलासस्य ॥' (स. ३२)

इति नामान्तरं चात्मनो निर्दिशति तत्रैव । अस्यामेव सूक्तिमुक्तावल्यां कविरत्नैः कालिदासा-दिभिः सहैवमभिनन्दं संप्रथयन् स्तौति कश्चित् ।

'कविरमरः कविरचलः कविरभिनन्दश्च कालिदासश्च ।

अन्ये कवयः कपयः चापलमात्रात्पदं दधति ॥ इति ।

श्लाघते चैव महाकविः राजशेखरम्—

'सौजन्याङ्कुरकन्दसुन्दरकथासर्वस्वसीमन्तिनी-

चित्ताकर्षणमन्त्रमन्मथसुहृत्कलोलवांग्वल्लभ ।

सौभाग्यैकनिवेश पेशलगिरामाधार धैर्याम्बुधे

अर्भाद्रिङ्गम राजशेखरकवे दृष्टोऽसि यामो वयम्' (सङ्घ. २. ११. २.)

अत्र 'यामो वय'मिति बहुवचनान्तनिर्देशात् 'राजशेखरकवे दृष्टोऽसि' त्येकवचनान्त-निर्देशाच्च राजशेखरादस्याभिनन्दस्य वयसा ज्यैष्ठ्यं गम्यते ।

स्तौति चायं महाकवीन् प्राक्तनान्—

'उन्नीतो भवभूतिना प्रतिपदं वाणे गते यः पुग

यश्चीर्णः कमलायुधेन सततं ये नागमत् केसटः ।

यः श्रीवावपतिराजपादरजसां संपर्कभूतिश्चिरं

दिष्ट्या श्लाघ्यगुणस्य कस्यचिद्रसो मार्गः समुन्मीलति ॥' सङ्घ. (५-२६-४)

कादम्बरीकयासारकर्ता अभिनन्दस्तु जयन्तभङ्गतनयोऽस्माद्भिनन्दादन्यः । यस्य श्लोकोऽ-
यमनूयते सुवृत्ततिलके क्षेमद्रेण 'कथाप्रसङ्गे यथाऽभिनन्दस्य—

तस्यां निजभुजोयोगविजितारतिमण्डलः ।

आरण्डल इव श्रीमान् राजा शूद्रक इत्यभूत् ॥ इति ।

यस्यानुपप्लव्ण्णसि प्रागल्भ्यमुपवर्णयते च तत्रैव तेन—

अनुपुसततासक्ता साऽभिनन्दस्य भारती ।

वियाधरस्य वदने गुलिकेव प्रभावभूः ॥ इति । (उ. ३)

अस्यां सूक्तिमुक्तावन्यां अभिनन्दकर्तृकतया निर्दिष्टेषु श्लोकेषु केचन रामचरिते नोपलभ्यन्ते । रामचरिते अनुपलभ्यमाना बहवोऽभिनन्दस्यास्य श्लोकाः सङ्क्रितिकर्णांमृते समुपलभ्यन्ते । तत् एषामाकरभूतेनास्थैव कृत्यन्तरेण भाव्यम् । वासिष्ठरामायणसंग्रहश्च ईदृशानामाकरतां नार्हति । नापि तत्रोपलभ्यते । जयन्ततनयस्याभिनन्दस्य वा कृतियन्वेवणीया नाम । समयभास्य कैस्तन-
वमशतकम् (A. D. 850-900)

अभिनवंगुप्तः—अयमभिनवगुप्ताचार्यः आनन्दवर्धनकृतध्वन्यालोकस्य लोचनारण्यव्याख्या-
कर्ता सन्नसारतन्त्रालोकपरमार्थसारप्रभृत्यनेकग्रन्थानां रचयिता प्रख्यातः प्रत्यभिज्ञादर्शन
वृत्तिप्रणेता माहेश्वराचार्यः । अस्योपाध्यायो भट्टेन्दुराजः । लोचनमारभमाणोऽयं महूलमारच्य-
न्ननुस्मरति भट्टेन्दुराजम्—

'भट्टेन्दुराजचरणान्न कृतापिशासदथश्रुतोऽभिनवगुप्तपदाभिधोऽहम् ।' इति ।

निर्दिशति च 'अमनुपाध्यायभट्टेन्दुराजस्येति । (ध्वन्यालोकलोचने प. ४३) इति ।
उत्पत्त्युपाध्यायः अस्य परमगुरुगर्सीत् । लोचन एवैतदुच्यते—'यदुक्तमस्मत्परमगुरुभिरुपलभ्यते' इति ।
(ध्वन्या. ३०-१. काव्यमाळा. गु. २५) समयभास्य कैस्तं दशमशतकम् ।

'पार्थे यः पीडामित्येष' श्लोकः सूक्तिमुक्तावन्यामस्यो (१२० प.) इन्दुराजस्येति निर्दिश्यते ।
ध्वन्यालोके आनन्दवर्धनाचार्येण उद्धृतोऽयं श्लोकः (ध्वन्या. १ उ. प. ५३) कथमिवेन्दुराजस्य
भवेत्, यदिन्दुराजस्य, कथमयं ध्वन्यालोककाराद्वाचीनास्य लोचनकारस्याभिनवगुप्तस्य गुरुभ-
विगुप्तस्येति । ध्वन्यालोके उद्धृतस्य श्लोकस्य कर्ता ध्वन्यालोककारादानन्दवर्धनाचार्यनेन हि
भाष्यम् । तदिन्दुराजस्येति निर्देशः प्रामादिकः । सङ्क्रितिकर्णांमृते येन श्लोकोः वाच्यतेति निर्दि-
श्यते । इदं कर्तृनिर्देशं प्रमाद् ईदृशेषु सूक्तिसंग्रहग्रन्थेषु बहुशो वर्तते ।

अस्यैः—वरिस्यं सुप्रसिद्धः शूद्रारण्यनिष्ठादिनः ज्ञानक्षय्य कर्ता । स्त्रायते येनमर्तुनरेवः—
'अस्यैः कश्चिन्नरेवकनार्त्न विन्दुन्तुता न सञ्जनि । शूगार भगिनिन्या ध्वन्यानी भवजनिशेषु ।'
इति जय कृतेः मरदानकाय 'कोजकोमन्त्रोऽकाहृत्तिवाराशेन स्यादृ' इति श्लोकाः
आनन्दवर्धनाचार्येण ध्वन्यालोके उद्दिश्यते । तद्यममकः आनन्दवर्धनाचार्यः । पार्थोऽयम्

१ सूक्ति-११० के अंके (१३५)
ध्वन्या-१२५ ध्वन्या-१५५ } ध्वन्यालोके अने ११ वाक्ये न. गु. १५.

समयेनाष्टमशतकेन भाव्यम् । अस्यामेव सूक्तिमुक्तावल्यामन्यकर्तृकतया उदाहियमाणाः 'सा यावन्ति' पदान्यलीकवचनैः ' भूभङ्गे रचितेऽपि दृष्टिरधिकं सोत्कण्ठमुद्गीक्षते ' इत्यादयः श्लोका अमरुशतके समुपलभ्यन्ते । संभाव्यते च कैश्चित्-अर्थात् वासुदेव पुलिन रत्नाकप्रमृतीनां श्लोकाः पश्चात्तनैरमरुशतके सङ्कलिता इति ।

अमृतदत्तः—[भागवतामृतदत्तः] कविमिमं सद्भक्तिकर्णामृतस्य कर्ता श्रीधरदासः सुभा-
पितावल्याः कर्ता वल्लभदेवः सूक्तिमुक्तावल्याः कर्ता जल्लहणश्च समुपस्थापयति नश्चेतःपदे कांश्चन
तदीयान् श्लोकानुदाहरन् । नान्यमेतदुपस्थापकमुपलभामहे अतश्चेनममृतदत्तं जल्लहणवल्लभदेव
श्रीधरदासेभ्यः केवलं प्राचीनं मन्महे । श्रीमान् पीटरसन Peterason महाशयः—सुभापितावल्यां-
मुदाहृतं 'काश्मीरान् गन्तुकामस्य मीरशाहाख्यभूपतेः । शाहाबुदीनभूमीन्द्रः प्राहिणोदिति लेखकम् ।'
६०८ 'किमेवमविशङ्कितः शिशुकुरङ्ग लोलकमं परिक्रमितुमीहसे विरम नैव शून्यं वनम् । स्थितोऽत्र
गजयूथनाथमथनोच्छलच्छोणितच्छटापटलभासुरोत्कटसटाभरः केसरी ॥ ' इति श्लोकद्वयमवलम्ब्य,
काश्मीरानभियोद्धुं प्रवृत्ताय मीरशाहमहीपतये शाहाबुदीनभूपीतना प्रहितोऽयं 'किमेवमविशङ्कितः'
इत्यममृतदत्तविरचितः श्लोक इत्यवधारयन् शाहाबुदीनसभायां समवस्थितः पण्डितामृतदत्तस्त-
त्समकालिक इति संभावयति, समयं च तस्य निर्दिशति (1352 A. D.) इति ।
यद्येवम् अस्यामृतदत्तस्य श्लोकाः सूक्तिमुक्तावल्यां सद्भक्तिकर्णामृते च कथमवकाशं लभेरन् ।
जल्लहणश्रीधरो हि चतुर्दशशतकतः प्राक्तनौ । जल्लहणस्य समयः त्रयोदशं शतकम् (1258 A. D.)
श्रीधरस्य च समयो द्वादशं शतकम् (A. D. 1178) यदपि— तस्योक्तश्लोकद्वयविरमर्शनेन
शाहाबुदीनसमकालतासमुत्प्रेक्षणं तदप्यालोचनीयम् । तत्र हि—

' शैलश्रेणिगुहाग्रहेषु निवसन् जीवन् निजाहम्बरैः
अव्याजोर्जितविक्रमो मृगपतिर्वीरिन्द्र मा कुप्यताम् ।
अस्मात् कुञ्जरकुम्भसंभववसापानिकहेवाकिनौ
यल्लब्धं व्यसनाकुलेन मनसा स्वेनैव तच्चिन्त्यताम् ॥ ' (पं. मङ्गलकस्य)

इत्यस्य समनन्तरमयं श्लोको वर्तते—

काश्मीरान् गन्तुकामस्य मीरशाहारव्यभूपतेः ।
शाहाबुदीनभूमीन्द्रः प्राहिणोदिति लेखकम् ॥ इति ।

शतत्समनन्तरमयं श्लोको वर्तते—

किमेवमविशङ्कितः शिशुकुरङ्गलोलकमं
परिक्रमितुमीहसे विरम नैव शून्यं वनम् ।
स्थितोऽत्र गजयूथनाथमथनाच्छलच्छोणित-
च्छटापटलभासुरोत्कटसटाभरः केसरी ॥ इति ॥ (भा. अमृतदत्तस्य)

अत्र मङ्गलकश्लोकाः अमृतदत्तश्लोकयोर्मध्ये समुपलभ्यमानः ' काश्मीरान् गन्तुकामस्य × × ×
प्राहिणोदितिलेखकम् ' इत्ययं श्लोकः इतिशब्देन अव्यवहितपूर्वं परामुशति ? उत अव्यवहितानन्तरं
श्लोकम् ? । स्वरसतःपूर्वोक्तप्रकारपरमार्शितेव तु समुचिता । वक्ष्यमाणादुक्तो हि बुद्धानुपसर्पति प्रथमम् ।

सति बाधे वक्ष्यमाणमुपस्थाप्यतां नाम । समयबाधश्च द्वयोः पक्षयोः समः मङ्गलइवामृतदत्तोऽपि संभाव्यते प्राक्तनः । प्राचीनस्यैव कवेः कृतिः किं लेखपदं नार्हति । अर्धानुरूप्यमेव त्वपेक्ष्यते ।

इदमेव तु विवक्षितं 'काश्मीरदेशविजिगीषया त्वया न गन्तव्यमिति' । पूर्वश्लोके चेदमेव गम्यते । हे वीरेन्द्र-त्वमसि वीरेन्द्रः, वीराणां परदेशाक्रमणे प्रकृत्या भवेदेव प्रवृत्तिः । परं विचार्य तत्र यतित-ध्यम् । तत्र यो निवसति स सिंहः, सचाव्याजोर्जितधिक्रमः । प्रकृत्या पराक्रमसंपन्नः परामवासहः, स च नापराध्यति, यदस्य परदेशाक्रमणादिषु न प्रवृत्तिः । निजेष्वेव शैलश्रेणिगुहागृहेषु निवसति, निजैराढ-म्बरैर्जीवति केवलम्, स एष मा कुप्यताम्, तमेनं मा कोपयेति यावत् कोप्यतामित्येव वा पाठः । कुप्यत किं तावता इत्यत्राह—अयं हि कुञ्जरकुम्भसंभववत्सापानैकहेवाकी-गजघटाविदलनक्षमः । अस्मात् युद्धव्यसनाकुलेन परेण यद्बन्धं तत् स्वनेन मनसा चिन्त्यताम् । इति लेखाशयः । तत् एकं नाम 'इतिशब्दस्य पूर्वाक्षप्रकारबोधकत्वम् । वक्ष्यमाणप्रकारपरत्वे 'शिशुकुरङ्गेति संबोधनं किमनुरूपम् ? लोलक्रमं परिक्रमितुमीहसे विरम नैव शून्यं धनम् । इतिशेषवसमुचितलोलक्रमपरिक्रमणापदेशेन युद्ध-यात्रायाः कथनं किं युज्यते ? ।

यस्तुतस्तु—मङ्गलामृतदत्तसुभाषितयोर्मध्ये 'काश्मीरान्' इत्ययं श्लोकः केनचिद्वीचीनेन योजित इत्येव प्रतिभाति । पूर्वापर श्लोकवत् काश्मीरानित्ययं श्लोको न कस्यचित् सुभ-पितम् । सुभाषितसङ्ग्रह एव तु सुभाषितसंग्रहकृतां शैली, नेटशः सुभाषितप्रवृत्तिचरितोपसंग्रहः

अर्गटः—अस्य श्लोका अपरेऽपि सुभाषितावल्यां समुपलभ्यन्ते । तेष्वन्यतमः 'उरसिनिहित-स्तारोहारः कृताजघने घने x x किमिदमपरं त्रासोत्कंषं दिशो मुहुरीक्षसे' इत्ययं श्लोकः सङ्कित-कर्णाभृते अमरककवृत्कतया निर्दिश्यते । पीटरसख महाशयः सुभाषितावल्यां अर्गटस्येति निर्दिश्यमानं

'वपुःपुनर्म नामेरूर्ध्वं विधाय मुगीदृशो
ललितललितैरङ्गन्यासैः पुरा रभसादिव
तदनु सहसा सिन्धेनेव प्रजापतिना भृशं
पृथुलपृथुला स्थूलस्थूला कृता जघनस्थली ।'

इत्येतं श्लोकं 'काव्यालङ्कारटीकायां नमिसाधुना (काव्यालङ्कार. ११ अ. श्लो. ७.) समुदाहृतं समवलम्ब्य नमिसाधोः प्राचीनमेनं निर्धारयति । नमिसाधोः समयश्च तेनैव टीकायाः समाप्तोऽप्यन्ते—

'पञ्चविंशतिसंयुक्तेरेकादशसमाज्ञतैः ।

विक्रमात् समतिक्रान्तेः प्रावृषीदं समर्थितम् ॥' इति । (संवत् ११२५)

सूक्तिमुक्तावल्यामस्यां वपुःपुनर्ममित्ययमेव श्लोकः. 'जघनस्थलीवटुकस्येति निर्दिश्यते । यद्यस्मिभिर्देशे दृष्टिर्दीयते तदा नमिसाधुनैतच्छ्लोकानुवादेन जघनस्थलीवटुकस्य समयो व्यज्येत । नत्वर्गटस्य । यदि पुनरेवं संभावयामः—'पृथुलपृथुला स्थूलस्थूला कृता जघनस्थली' इति जघन-स्थलीशब्देन समाप्यमानं जघनस्थलीवर्णनपरं श्लोकं शृण्वता केनचिदुपहासनं कृतं तस्यैव साङ्केतिकं नाम । यथा—

विश्रान्तो दिवसस्तटीमयमटत्यस्ताचलस्यार्शुमान्
संप्रत्यङ्कुरितान्धकारपटलेर्लम्बालकाधोरभूत् ।
एक्षन्तर्विश्वे वेश्मनः शशिमुखि द्वारस्थलीतोरण-
स्तम्भालम्बितबाहुवलि रुदती किं त्वं पथः पश्यसी'ति (सूक्ति. प. १४.)

श्लोकस्यावसाने 'रुदती किं त्वं पथः पश्यसी'ति निर्देशात् रुदतीब्राह्मण इति साङ्केतिकं नामैतच्छ्लोककर्तुः योगेश्वरस्य प्रवृत्तमिति । तर्हि अर्गटस्यैव समयस्तेनावधार्यते । श्लोकश्चायं सदुक्तिकर्णाभृते योगेश्वरस्य कृतिषु अनूद्यते । (२-५८-२)

अर्जुनवर्मदेवः— अयममरुशतकव्याख्यानस्य प्रणेता सुभटवर्मनरेन्द्रस्य पुत्रः भोजमहाराजवंशे समुत्पन्नः, अस्योपाध्यायो मदनः । श्रावयति चैनत्स्वयमेवामरुशतकव्याख्याने—क्षिताशुभः सुभटवर्मनरेन्द्र-सूनुः, वीरवती जगति भोजकुलप्रदीपः । प्रज्ञानवानमरुकस्यकवेः प्रसारश्लोकान् शतं विवृणुतेऽर्जुनवर्मदेवः ॥ इति ॥ 'यदुक्तमस्मदुपाध्यायेन बालसरस्वत्यपरनाम्ना मदनेन' इति च । उदाहरति च बहून् मदनस्य श्लोकानमरुशतकव्याख्याने । अस्यार्जुनवर्मदेवस्यायमन्वयक्रमः—श्रीभोजदेवः, उदया-दित्यः, नरवर्मा, यशोवर्मा, अजयवर्मा, विन्ध्यवर्मा, सुभटवर्मा, अर्जुनवर्मा, इति । अयमन्वयक्रमः पीटरसन महाशयेन सुभाषितावटीप्रस्तावनायामनूदितैः शिलालेखस्यैः

'परमारकुलोत्तंसः कंसजिन्महिमाभुवि । श्रीभोजदेव इत्यासीन्नासीराक्रान्तभूतलः ॥'

इत्याद्यैः श्लोकैर्विज्ञायते । समयश्चास्य संवत् (1272 A. D. 1216)

अवन्तिवर्मा—असौ काश्मीरमहाराजः । अस्य सभार्या मुक्ताकाणप्रभृतयः कवय आसन् ।

विज्ञायते चैतत् राजतरङ्गिण्याम्—

'मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।

प्रथो रत्नाकरश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः ॥' इति ॥ समयश्चास्य—855-884 A. D.

आनन्दवर्धनः—स्तूयते चायमानन्दवर्धनो ध्वन्यालोकस्य कर्ता राजशेखरेण—'ध्वनिनाऽति-
गर्भरिण काव्यतत्त्वनिवेशिना । आनन्दवर्धनः कस्य नासीदानन्दवर्धनः ।' इति । (सूक्ति. प. ४६)

अयं च काश्मीरमहाराजस्य समये आसीत्, तथाच राजतरङ्गिण्याम्—

मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।

प्रथो रत्नाकरश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः ॥ इति ।

अवन्तिवर्मणोः रत्नकरस्यैव नन्दवं शतकम् । (855-884 A. D.) अलन्दवर्धनः स्वस्य
पितुर्नाम स्वयमेव देवीशतकस्यान्ते नोण इति निर्दिशति—

'देव्या स्वप्नोद्गमादिष्टदेवीशतकसंज्ञया ।

देशितानुपमामाधात् अतो नोणमुतो नुतिम् ॥'

विपमवाणलीलादयोऽपरे च निवन्धाः सन्त्यनेन विरचिताः । उदाहरति च 'यथाच ममेव-
विपमवाणलीलाया'मिति ध्वन्यालोकलोचने ।

उत्पलदेवः—भट्टोत्पल इत्यप्यसौ ख्यायते । परमगुह्यभाचार्याभिनवगुप्तस्य । यद्यमा-
चार्याभिनवगुप्त एव ध्वन्यालोकलोचने एवमाह—'यदुक्तमस्मत्परमगुह्यभिरुत्पलादेरिति । (ध्वन्या

३० प.) गम्यते च परमगुरुशब्देन गुरोर्गुरुरिति । विज्ञायते चैतदीश्वरप्रत्यभिज्ञाप्रस्तावनायाम्, आचार्याभिनवगुप्तस्य गुरुस्तस्यैव पिता, तस्यायमुत्पलदेवो गुरुः । अयं च गुरुशिष्यभावो माहेश्वरदीक्षाधिगमनिमित्तक इति । ईश्वरप्रत्यभिज्ञाकारध्यायमेवाचार्योत्पलः पिता चास्योदयाकरः अत्रायं श्लोकः—

जनस्यायत्नसिद्धचर्चमुदयाकरसुनुना ।

ईश्वरप्रत्यभिज्ञेयमुत्पलेनोपपादिता ॥ इति । (ई. प्रत्य. अ. ४ आ. २ श्लो. ३)

अस्या एवेश्वरप्रत्यभिज्ञाया ध्याख्या प्रत्यभिज्ञाविमर्शिनीनाम्नी अभिनवगुप्ताचार्यविरचिता लघ्वी बृहती च वर्तते । अयमुत्पलाचार्यः प्रत्यभिज्ञादर्शनप्रवर्तकाचार्येषु प्रधानः । अतएव सर्वदर्शनसंग्रहे प्रत्यभिज्ञादर्शननिरूपणप्रकरणे विवक्षितार्थे प्रमाणतया ' तद्रुक्मुत्पलाचार्यः—

भक्तिलक्ष्मीसमृद्धानां किमन्यदुपयाचितम् ।

एतया वा दरिद्राणां किमन्यदपयाचितम् ॥

तद्रुक्मुदयाकरसुनुना—

कर्तारि ज्ञातरि स्वात्मन्यादिसिद्धे महेश्वरे ।

अजडात्मा निषेधं वा सिद्धिं वा विद्मधाति कः ।

किंतु मोहवशादस्मिन् दृष्टेऽप्यनुपलक्षिते ॥

शक्त्याविष्करणेनेयं प्रत्यभिज्ञोपदर्शयति ॥ '

तद्रुक् चतुर्थे विमर्श—

' तैस्तैरप्युपयाचितैरुपनतस्तस्याः स्थितोऽप्यन्तिके

कान्तो लोकसमान एवमपरिज्ञातो न रन्तुं यथा ।

लोकस्यैष तथाऽनवेक्षितगुणः स्वात्माऽपि विश्वेश्वरे

नेवायं निजवैभवाय तदियं तत्प्रत्यभिज्ञोदिता ॥ ' (ई. प्र. ४ अ.)

' इति तस्यास्य श्लोका उदाह्रियन्ते । अयमेव 'तैस्तै' रिति श्लोको ध्वन्यालोकलोचने अभिनवगुप्ताचार्येण समुदाहृतः । (ध्वन्या. ३० प.)

अयमुत्पलदेवः क्रेस्तदशमशतकपूर्वभागे काश्मीरेष्वासीत् ।

उत्पलराजस्येति कर्तुनामनिर्देशेन समुपलक्ष्यमाणाः श्लोकाः कविकण्ठाभरण-सुबृत्तल्लिङ्ग-ओचित्यचर्चा—सद्रुक्किर्णामृतकवीन्द्रवचनसमुच्चयेषु समुपलभ्यन्ते । सचोत्पलराजोऽस्मादुत्पला-चार्याद्वनन्यइति पण्डितप्रवरस्य श्रीदुर्गाप्रसादस्याशयः प्रतिभाति । यद्यमौचित्यचर्चायां समुदाहृतं 'अहो वा हारे वे'तिश्लोकं अभिनवगुप्तपरमगुरुश्रीमद्रुक्मुत्पलराजकृतं वदति । (काव्य. गु. १ प. १३१) अनूपते चैतदेव सद्रुक्किर्णामृतकवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनयोः । अमितगतिविरचितमुभापितरत्न-सन्दोहसंशोधकश्रीभवदत्तमहाशयस्तु—तस्यैव प्रस्तावनायां भोजराजपितृव्यस्य सिन्धुराजामजस्य मुन्नापरनामकवाक्यतिराजस्य श्रीमद्रुक्मुत्पलराज इति नामान्तरं प्रथितं मन्यते । (काव्यमा. गु. ८२) नवसाहस्राङ्कचरिते—'श्रीमद्रावयतिराजोऽभूत् अग्रजोऽस्याग्रणीः सभामित्यस्मिन् श्लोके (नव. स. ११ श्लो. १२) श्रीमद्रावयतीतिस्थाने 'श्रीमद्रुत्पले'ति पाठान्तरमुपलभ्यते । तथा—ओचित्यचर्चा

यां श्रीमदुत्पलराजकर्तृकतया निर्दिश्यमानः 'अहौ वा हारिवे'ति श्लोकः सदुक्तिकर्णामृते मुञ्जकर्तृ-
कतया निर्दिश्यते । स. प्र. ५. ची. ६० श्लो. ५ तदिदं पण्डितश्रीभवदत्तशर्मणः पक्षं द्रवयति ।
आभ्यामपरः काश्मीरपु भागवतः कश्चिदुत्पलाचार्यः कैस्तदशमशतके आसीत् । योऽयमेव स्पन्द-
प्रदीपिकाटीकाकारः । यमेव श्रीमद्रामानुजाचार्यपरमगुरुवः श्रीमद्यामुनाचार्यः 'काश्मीरोत्पलेने'ति
निर्दिशन्ति । केचिदन्यमेव वैष्णवमुत्पन्नं मन्यते ।

उत्प्रेक्षावल्लभः—कवेरस्य नाम गोकुल इति । उत्प्रेक्षावल्लभ इतीयमभिल्या सरस्वतीप्रसाद-
समुपलब्धा । कविरयमेव स्वकृतौ सुन्दरीशतके प्राहेदम्—(काव्य० गु. ९)

‘भारत्यैव क्रियते स्तोत्रेः सन्तुष्टया द्विजद्वारा ।

श्रीगोकुलस्य सुकवेरुत्प्रेक्षावल्लभेत्यभिधा ॥ इति ’ (श्लो. १११)

अयमेव कविः स्वकृतौ भिक्षाटनकाव्ये प्रथमपद्धतेरन्ते—

‘वृत्ते वसन्ततिलकं विषयस्य [योऽस्य] जीव-

भिक्षाटनं कविरसौ शिवभक्तदासः ।

शृङ्गार एव हि रसः तदिह प्रबन्धे

श्रद्धा न कस्य, यदि सृक्तिविनोदशीलः ॥ ’ (प० १. श्लो. १७)

इत्यस्मिन् श्लोके शिवभक्तदास इत्यात्मानं ख्यापयति । किमिह नाम्ना ख्यापयति, उतगुण-
विशेषयोगेन । नाम्नाचेत् गोकुल इतिवचनान्तरमिदं स्यात् । अहमस्मिंशिवभक्तानां दास इति
शिवभक्तिप्रकर्षोऽत्र ज्ञाप्यते इति वयम् । अस्य कवेर्देशकालविशेषावधारकं नैकमपि लिङ्गमुपलभामहे ।
जल्हणादसंमत्प्राचीन इत्येतावदिहावधारयामः । यदि सुभाषितावलीकागे जल्हणादपि प्राक्तन इति
मतमाद्रियेत तदाऽयमुत्प्रेक्षावल्लभस्ततोऽपि प्राचीन इत्यपि निश्चेतुं शक्येत, यत् सुभाषितावल्या-
मस्य केचन श्लोका उदाह्रियन्ते । अग्रे वल्लभदेवविमर्शसमये तं मतभेदं निरूपयामः ।

उमापतिधरः—अयमुमापतिर्वद्वाधिपतेर्लक्ष्मणसेनस्य सभायां सभासमलङ्करणं कविवर
आसीदिति.

‘गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः ।

कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ॥ ’

इत्यनेन श्लोकेन विज्ञायते । श्लोकश्चायं तस्यैव राज्ञः सभास्थाने शिलायांसमुत्कीर्णो दृश्यते ।
उपवर्णयते चायमुमापतिधरः श्लोकेऽस्मिन्—

वाचः पल्लवयत्पुमापतिपरः, सन्दर्भशुद्धिं गिरां

जानीते जयदेव एव, शरणः श्लाघ्यो दुरुहद्रुतेः ।

शृङ्गारोत्तरमत्प्रबन्धरचनेराचार्यगोवर्धन

स्पर्धा कोऽपि न, विभ्रुतः श्रुतिधरो धोयीकविश्मापतिः ॥ इति ॥

समयध्यास्य लक्ष्मणसेनस्येति ध्येयम् । लक्ष्मणसेनस्य समयः कैस्तेकादशशतकमिति
श्रीमान् पण्डितप्ररो दुर्गाप्रसादः प्राह साहित्यदर्पणप्रस्तावनायाम् । श्रीमान् पण्डितनृपदत्तशास्त्रि

महाशयः (एम्. ए. पि. एच. डी) सद्गुणिकर्णामृतप्रस्तावनायां—श्रीधरदासेनात्मनः लक्ष्मणसेन-
समकालीनतां स्वकृतेः सद्गुणिकर्णामृतस्य समयं च ख्यापयता निबन्धान्ते विरचितं

‘ शाके (११२७) सप्तविं शत्यधिकशतोपेतदशशते शरदाम् ।

श्रीमल्लक्ष्मण सेनक्षितिपस्य रसैकविंशोऽब्दे । (२७)

‘ श्रीधरदासेनेदं सद्गुणिकर्णामृतं चके ॥ ’

इतीमं श्लोकं समवलम्ब्य श्रीधरदाससमकालीनतामुमापतिधरस्य संभावयति । संभाव्येतैवं ।
सति गोवर्धनोमापतिधरदीनां द्वादशं शतकं समय इति । इदमेव हृदयंगममिति नः प्रतिभाति ।
स्तौति चायमुमापतिधरः श्रीधरदासस्य पितरं लक्ष्मणसेनस्यान्तरङ्गमित्रं वदुदासम्—

‘ अटमादिवराहेण वदुदासं परं स्तुमः ।

जगदुद्धरता येन न वकीकृतमाननम् ॥ ’ इति सद्गु. प्र. ५ वी. ७६)

‘ प्रणयिवचनं दीना दृष्टिः शिरोनिहितोऽञ्जलिः

चरणपतनं देव्याः सन्ति प्रसादनहेतवः ।

कुसुमविशिखज्वालातापस्फुटनमृदुमानसा

वरतनुरसौ केन प्राप्या स एव तु नास्ति मे ॥ ’

‘ वाचः परं भजन्त्येता देवि प्रणयचातुरीम् ।

हृदयस्य तु सर्वस्वं त्वमेवैका प्रिया मम ॥ ’ (सद्गु. २८१ ४५)

इदं च श्लोकद्वयं हृश्यप्रबन्धस्य कर्तारमेनमवगमयति । प्रथमेन श्लोकेन—अन्यस्यां नायि-
कायां बद्धानुरागमात्मानमालक्ष्य जातु देवी चेत् कुप्येत् तत्प्रसादनोपायानां बहूनां करस्थतां स्वस्मि-
न्त्यन्तमनुरक्तायाः प्रियतमायाः प्राप्तावुपायस्य दुर्लभतां च कस्यचित्प्रियवयस्यस्याग्रे कश्चिन्महा-
राजो नायको निवेदयति । द्वितीयेन तु कुपिताया देव्याः प्रसादनं कियते । तदिदं मालविकायां
बद्धानुरागमप्रिहोत्रमनुस्मारयति । अप्रतिमवीरमात्मानं ख्यापयतः कस्यचिद्धीरोद्धतनायकस्य
वीरधोषणारूपोऽस्यैव कवेः श्लोकोऽयम्—

आलङ्कानाथनारीस्तनतरलपयोवीचिमुद्रात् समुद्रात्

आस्वर्गद्वातरङ्गावलिविरलशिलादुस्तराडुसराद्रेः ।

आप्राकृशैलात् सुरस्त्रीसुरतगतिविदो मग्नभास्वनमृगाङ्गात्

आच प्राचेतसान्धेर्भवतु मम पुरः कोऽपि यद्यस्ति वीरः ॥ सद्गु. ५१८४

कपोलकविः—नेतेन नाम्ना कविः कश्चित् विल्यातः ।

‘ द्विधाविधाय शीतांशुं कपोलो कृतवान् विधिः ।

तन्व्यास्तद्रसनिष्पन्दश्चिन्द्वो रदनावली ॥ सू. १८१

इति कपोलवर्णनैवीचिञ्चमूलकं साङ्केतिकं नामैवेदं कस्यचित्कवेरिति प्रतिभाति ।

कमलाकरः—अस्य कमलाकरस्य द्वावेव श्लोकावस्थां सूक्तिमुक्तवल्यामनूयेते । तत्रैकस्तु
कमलापुष्पस्येति श्रीधरदासेन सद्गुणिकर्णामृते निर्दिश्यते । अप्येकस्यार्थं किं कवेर्विमर्शेन । इदं तु
यमः—मुमापितावल्याः प्रस्तावनायां पीठरसन मदाशयः काव्यप्रकाशिकाया व्याख्याकारमेनं मन्यते ।

व्याख्याश्च काव्यप्रकाशिकाया बह्वचः । तासु इतरव्याख्याभ्योऽर्वाचीना कमलाकरव्याख्या । प्रायःकैस्तत्रयोदशशतकतोऽर्वाचीना । तस्यास्य श्लोकस्यानुवादः सुभाषितावल्याः कर्तुर्वह्नभदेवस्य कैस्तद्वितीयशतकं समयं समुत्पश्यतां पक्षे नैव घटेत । अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां कैस्तत्रयोदश-शतकपूर्वार्धसंभूतायामपि नैव घटेततदीयश्लोकानुवादः । तत् अन्यैरेव कमलाकरेण भाव्यम् ।

कमलायुधः—कविरयमभिनन्देनोपश्लोकयते—

‘उन्नीतोभवभूतिना प्रतिपदं बाणे गते यः पुरा
यश्चीर्णः कमलायुधेन सततं येनागमत् केसटः ।’ इति (सद्र.)

अनेन श्लोकेनायं कविर्बाणात् समनन्तरभव इति विज्ञायते । गौडवधकाव्यकर्तुर्विपतिराज-स्यायं गुरुः कैस्तसप्तमशतकोनार्षे समजनीति पण्डितश्रीभवदत्तशर्मविरचितसुभाषितरत्नसन्दोह-प्रस्तावनातो विज्ञायते ।

आह च वाक्पतिराजो गौडवधे—

‘अप्या एजियमेत्तेणजवरविरसोविजस्स पडिहाइ ।
सिरिकमलाउहचलणेहिं कहविजंगहियवहुमाणो ॥’ ७९८

इति । श्रीकमलायुधचरणैरित्येप निर्देशः कमलायुधे गुरुभावनां ज्ञापयति ।

कर्णोत्पलः—इदं चकस्यचित्त कवेः साङ्केतिकं नाम । तत्र च मूलम्—

‘अंसाकृष्टदुकूलया सरभसं गूढो भुजाभ्यां स्तनौ
आकृष्टे जघनांशुके कृतमधः संसक्तमूरुद्वयम् ।
नाभीमूलनिवद्धचक्षुषि तथा वीढानताङ्ग्या प्रिये
दीपः फूत्कृतिवातवेपितशिरसः कर्णोत्पलेनाहतः ॥ सू. २७५

इत्यस्य श्लोकस्यावसाने कर्णोत्पलेनाहत इतिवाक्यविन्यास एव । अयमेव श्लोकः सदुक्ति-कर्णामृतेऽप्यस्यैव कवेर्नाम्ना समुपलक्षितः समुपलभ्यते । तदयं कविः श्रीधरदासात् प्राक्तन इति विज्ञा-यते । नेतो विशेषःकोऽपि ।

कर्पूरकविः—डाहालाधीशस्य कर्णस्य सभायामासीत् । विज्ञायते चैतत् मेरुतुङ्गाचार्यविर-चिते प्रबन्धचिन्तामणौ । तथाच तत्रत्यं वचनम्—‘श्रीकर्णस्याग्रे इदं काव्यमुक्तं कर्पूरकविना—

मुसे हारावातिर्नयनयुगले कङ्कणभरो
नितम्बे पत्राली सतिलकमभूत्पाणियुगलम् ।
अरण्ये श्रीकर्णं त्वद्दरिपुवतीनीं विधिवशात्
अपूर्वोऽयं भूपाविपिरहह जातः किमधुना ।’ इति ।

विक्रमाङ्क देवचरिते बिल्हणः कर्णं वर्णयति—

‘काटः काटप्ररगिरिषिते × × × श्रीढाहाटक्षितिपरिवृष्टः सोऽपि यं प्राप्यवृत्तं कर्णः कर्णामृ-रसास्वादमन्तस्ततान’ इति । १८ ९३ तदयं कविर्बिल्हणसप्तकाटः । (कैस्तीकादशशतकस्योत्तारार्धम्) आसीद्य नाचिराजोनाम कविः कर्पूरकवेः समये ।

तथाचेदं पयं नाचिराजकविप्रशंसापरं कर्पूरकवेः—

‘कन्ये काऽसि, न वेत्सि मामपि कवे कर्पूर, किं भारती,
सत्यं किं विधुराऽसि, वत्स मुषिता, केनाम्ब, दुर्वेधसा ।
किं नीतं तव, मुञ्जभोजनयनद्वन्द्वं, कथं वर्तेसे
दीर्घायुर्भजतेऽन्धयष्टिपदवीं श्रीनाचिराजः कविः ।’ (प्रबन्धचिन्तामणौ)

कलशः—कविरयं काश्मीरमहाराजः श्रीमदनन्तराजस्य सनुः अस्य राज्यसमयः कैस्तमे-
कादशशतकम् । (1080-1088 A. P.) तनयोऽस्य हर्षदेवः । बिल्हणो विक्रमाङ्कदेवचरिते
यमेनं वर्णयति—

‘पुण्यैरावतकरिकरोच्चण्डदोर्दण्डशाली
देव्यां तस्यां कलशनृपतिस्तस्य जातस्तनूजः । वि. १८. ५१

इत्यादिना । कवित्वं चास्य निरुपममाह तत्रैव—

‘यस्यापूर्वा पदपरिणतिः कांऽपि चर्याविचारे
वाक्चातुर्ये प्रसरति गतिर्वादिना मौनमुद्रा ।
प्रख्यातं तत्रिजगति पुनः सर्वभाषाकवित्वं
यस्यास्वादे भवति सिकताकर्कशा शर्कराऽपि ॥ इति ।

कल्याणः—कविरयं काश्मीरः काश्मीराधीश्वर श्रीसुस्सलदेवमंदन श्रीजयसिंहसमकालः अलक-
दत्तात् समधिगतकाव्यकलाकौशलः । स्वाम्रजस्य लङ्ककस्य सभायां समवस्थितात् पण्डितान्
वर्णयता महारकेन श्रीकण्ठचरिते समनुवर्णयति चायम्—

‘श्रीमानलकदत्तो यमनल्पं काव्यशिल्पिपु ।
स्वपरिश्रमसर्वस्वन्याससभ्यममन्यत ॥
तद्योपचस्करे येन निजवाङ्मयदर्पणः ।
बिल्हणप्रौढिसंक्रान्तो यथा योग्यत्वमग्रहीत् ॥
तद्यद्गृह्णथाकंठिपरिश्रमनिरङ्कुशम् ।
तं प्रभ्रयप्रयत्नेन कल्याणं संभमीनत् ॥ इति ॥ २५-७८x८०
कैस्तद्वादशशतकस्य पूर्वार्धे श्रीजयसिंहराज्यसमयः ।

कविरत्नम्—गडुकिकर्णाश्रुते भोजकर्तृकं पद्यमिदमुपलभ्यते—

‘अस्तंगतभारविरवि कालवशात्कालिदासविधुविधुरम् ।
निर्वाणबाणदीर्घं जगदिद्रमद्योतिरत्नेन ॥ प्र. ५, धी. २६ श्लो. २

पद्यमिदं विशुद्धतां नः प्रतिभाति, रत्नमपारुचयया भोजेन कर्तव्यमानः कविगसीन् तस्यैव समये ।
ग एशपं कविरत्नमिति । सडुकिकर्णाश्रुतप्रस्तावनायां विशुद्धाकारेण श्रीहरदत्तदर्शना कविरत्न
मभिरुचय यदुच्यते तदप्यस्यैव्यताम् ।

कालिदासः—कविकुलसार्वभौममेतं कालिदासं को वा न वेद भुवनतले । कृतिरस्य कस्य वा न चेतः समाहादयति सहृदयस्य, क वयं कृतेरस्य विमर्शं, ते हि रसिकसार्वभौमाः काव्यरसास्वादकपरायणाः काव्यस्वरूपविमर्शका विरला नाम । कालदेशविमर्शं चास्य क वयम् । ऐतिहासिकपथानुगामिनो हि वहवो विवदन्तेऽस्य समयदेशनिर्णये । कृतिष्वपि । शाकुन्तलादि दृश्यप्रबन्धत्रयस्य रघुवंशादिश्राव्यप्रबन्धत्रयस्य च कर्तारमेतं वहवः, अपरे च कतिच न विमर्शका दृश्यप्रबन्धमात्रस्य कर्तारमेतमपरं च श्राव्यप्रबन्धकर्तारं मन्यन्ते ।

तत्र केचन—समयमस्य समुत्प्रेक्षन्ते क्रैस्ताब्दतः प्राचीनम् । अपरे चार्वाचीनम् । तत्र नैकतरपक्षनिर्णयाय वयं प्रयतामहे । किन्तु क्रैस्तादर्वाचीनोऽयमिति पक्षे विमर्शकानामाशयमनुवदामः—उज्जयिन्यां समधिष्ठितसार्वभौमसिंहासनस्य प्रथितपराक्रमस्य श्रीमद्राजाधिराजस्य विक्रमादित्यस्य सभायां तन्माननैकपदं सरस्वतीप्रसाद्रपात्रमेव कविकुलललामभूतः कालिदास आसीत् । रामचरितकाव्यस्य प्रणेता अभिनन्द इदमाह—

‘हालेनोत्तमपूजया कविवृषः श्रीपाटितो ललितः’

ख्यातिं कामपि कालिदासकवयो नीताः शकारातिना

श्रीहर्षेण विततार गद्यकवये वाणाय वाणीफलम् ।’ इति ।

शकारातिर्विक्रमादित्य इति सुप्रथितम् । आख्यायिका चैयमत्र—‘यो रुक्मदेशाधिपतिं शकेश्वरं जित्वा गृहीत्वोज्जयिनीं महाहवे । आनीय संभ्राम्य मुमोच तं त्वहो श्रीविक्रमार्कः समसह्य विक्रमः’ इति । कालिदासकवय इति बहुवचनं माननायाम् । यच्च महाकाव्यं सेतुबन्धारव्यं प्रवरसेनविरचितं विख्यायते, उपस्तुयते च काव्यादर्शकारेण दण्डिना—

महाराष्ट्राभ्रयां भार्यां प्रकृतं प्राकृतं विदुः ।

सागरः सूक्तिरत्नानां सेतुबन्धादि यन्मयम् ॥ इति ।

बाणेन च—‘कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता कुमुदोज्ज्वला ॥

सागरस्य परं पारं कपिसेनेव सेतुना ॥ इति ।

तत् काव्यं कालिदासो विक्रमादित्यनियोगेन प्रवरसेनस्यार्थं विरच्य प्रवरसेननाम्ना प्रख्यापयामास । तदिदं तस्य व्याख्याता रामदासो व्यक्तमाह व्याख्यारम्भे—

धीराणां काव्यचर्चाचतुर्भिर्विषये विक्रमादित्यत्राचा

यं चक्रे कालिदासः कविकुमुदविधुः सेतुनाम प्रबन्धम् ।

तत्रारूपासौडवार्थं परिपदि कुरुते रामदासः सण्

घ्नं जहालर्द्धन्द्रक्षितिपतिवचसा राममेनुप्रदीपम् ॥

इह तावन्महाराजप्रवरसेनमिमिच्छं महाराजाधिराजस्य निश्चितकविचक्रचूडामणिः कालिदासमहाशयः सेतुबन्धप्रबन्धं विदीर्षुः ।’ इति । व्याचष्टे च—अहिणवराभारद्वाजुः क्वमल्लि-
 एमुत्रिहीदितपरिहृषिआ इतीमं श्लोकम्—‘अभिनवेन गता प्रवरसेनेनारब्धा । कालिदासदाता । तस्यैव कृतिरिष्याशयः । व्युत्पन्नवहितः कविः तस्य स्मृतिनेपु-उन्द्रोभद्रदिनानानवधानेषु, विपटिता स्तो परिष्कारं प्रातिना’ इति । पर्यालोचनीयं चेत् तद् विज्ञायते विक्रमादित्यः

कालिदासः प्रवसरसेनश्च समकालिक इति । ऐतिहासिकदृष्ट्या च * विशेषत इदमवगम्यते । अयं प्रवसरसेनो द्वितीयः वाकाटकान्वयजः, प्रथमः प्रवसरसेनः अस्य प्रपितामहस्य रुद्रसेनस्य पितामहः । अयं (A. D. 284-344) पष्टि संवत्सरं यावद्राज्यधुरमवहत् । ततस्तस्य पौत्रो रुद्रसेनः (A. D. 344-348) राज्यधुरमवहत् । अयमेव गुप्तवंशसमुद्भवेन प्रथमचन्द्रगुप्तस्य पुत्रेण गुप्तविक्रमादित्यस्यास्य पित्रा मगधदेशार्थीशेन चक्रवर्तिना युद्धे विनिहतः । तस्यास्यपुत्रः पृथ्वीसेनः, सोऽयं कुन्तलेश्वरः (348-375 A. D.) अष्टाविंशतिवर्षाणि राज्यधुरमवहत् । अस्य पुत्रो रुद्रसेनः (द्वितीयः) (375-395 A. D.) विंशतिवर्षाणि राज्यधुरमवहत् । योऽयं विक्रमादित्यस्य पुत्र्याः प्रभावत्याः पतिः । प्रभावतीरुद्रसेनावस्य पितरौ । रुद्रसेने दिवंगते प्रवसरसेनस्य-बालभावेन राज्ञी प्रभावती (395-415 A. D.) राज्यपदमलम्बकार । अयं च प्रवसरसेनो बालभावे मातामहेनाथेन विक्रमादित्येनानुवर्द्धियमाणो विनीयमानश्च विद्यानीतिपथेष्ववासीत् इति । तद्युक्तं दुहितृस्नेहातिशयतो दौहित्रे प्रेमातिशयतश्च प्रवसरसेनस्यास्य मनोरथं पूरयन् कीर्तिचारय संपादयन् कालिदासं प्रवसरसेनाम्ना सेतुबन्धकाव्यकरणे न्ययुक्तेति । अन्यत्रेदं गम्यते-प्रवसरसेनस्य पितामहः पृथ्वीसेनो विक्रमादित्येऽस्मिन्नन्तर्निगूढवैरोऽपि कालिदासेन विक्रमादित्यादेशात् स्वीकृत-दौत्येन प्रशमितवैरः परं प्रणयप्रसिद्धं विक्रमादित्ये बध्नुषेति । इदं चात्र गमकम्-क्षेमेन्द्रविरचितायामौचित्यचर्चायाम्-^१ अधिकरणौचित्यं यथा कुन्तलेश्वरदौत्ये कालिदासस्य—

* इह निवसति मेरुःशेखरः इमाघटाणा-
मिह विनिहितभाराः सागराः सप्त चान्ये ।
इदमहिपतिभोगस्तम्भविधाजमानं
धरणितटमिहैव स्थानमस्मद्विधानाम् ।

अत्र महाराजदूतोऽपि सामन्तास्थाने स्वप्रभुसमुचितगौरवपूजाहंमासनमनासाय काध्वशेन भूमावेशोऽवष्टः प्रामल्यगर्भार्थिर्णवं ब्रूते' इति । भोजविरचिते शृङ्गारप्रकाशे अष्टमे प्रकाशे-^२यथा कालिदासः किं कुन्तलेश्वरः करोतीति विक्रमादित्येन पृष्टः उक्तवान्

असकलहसितत्वात् क्षालितानीव कान्त्या
मकुलितनयनत्वात् व्यक्तकर्णोत्पलानि ।
विवस्ति मधुसुगन्धीन्याननानि प्रियाणां
त्वयि विनिहितभारः कुन्तलानामधीशः ॥

इदमेवोहयित्वा विक्रमादित्यः प्राह—

विवतु मधु सुगन्धीन्याननानि प्रियाणां
मयि विनिहितभारः कुन्तलानामधीशः ।' इति ।

इदमेव पद्यं राजशेखरविरचितायां काव्यमीमांसायामप्यनूयते । आभ्यां क्षेमेन्द्रभोजकृतानु-
पाश्यां विक्रमादित्यादेशेन कुन्तलेश्वरप्रवसरसेनसद्विधौ कालिदासस्य गमनं समीहितं कार्यं
साधयनः कालिदासस्य समयानुसारेण वर्तनं कुन्तलेश्वरविक्रमादित्ययोः प्रणयार्थं च व्यक्तं

* J. B. O. R. S. volume XIX pts I and II
Reconstructed by Mr. K. P. Jayaswal.

गम्यते । येन प्रणयातिरेकेण पुत्रीदानप्रतिग्रहलक्षणः सम्बन्धविशेषश्च समजनि तयोः । इत्थंच कालिदासस्य समयः कैस्तचतुर्थशतकस्योत्तरार्धः पूर्वार्धस्य प्रथमो भागः पञ्चमस्येति चावसीयते । अयं च विमर्शः वडोदराराजकीयप्राच्यविद्यालये श्रौतपण्डितपदमधिवसद्भिः भीर्मासा-शिरोमणिभिः श्री. रामस्वामिशास्त्रिभिः सप्तमे भारतीयप्राच्यविद्यासंमेलने सभायां प्रकटीकृतः । विशेषस्तत्र द्रष्टव्यः । कुन्तलेश्वरदौत्यानुबन्धि यदिदं चरितं क्षेमेन्द्रभोजराजकृतिभ्यां गम्यमानं तत् श्रीयदुगिरियातिराज सम्पत्कुमारारामानुजमुनिभिश्चञ्चूडारप्रकाशप्रस्तावनायां—‘इदमन्यदप्रतीत मतावता महिततममितिवृत्तमुपलभ्यते—इत्यादिना महाकवेरितिवृत्तमित्यन्तेन प्राकाशि । अत्र प्राचीनपथानुसौरिणः कतिचन विमर्शकाः केचन

‘एकोऽपि जीयते हन्त कालिदासो न केनचित् ।

शृङ्गारे ललितोद्गारे कालिदासत्रयी किमु ॥’

इतीमं राजशेखरकवेः श्लोकं सुभाषितहारावलीसूक्तिमुक्तावल्यादौ समुपलभ्य राजशेखरतः प्राक्त्रयः कालिदासाः कविकुलावतंसभूताः आसन् इति संभावयन्ति । शाकुन्तलादेर्दृश्यप्रबन्धस्य कर्तारं तेषु प्रथमं रघुवंशादेः काव्यस्य कर्तारं द्वितीयं ऋतुसंहारादेः कर्तारं तृतीयं सर्वानिदान् चतुर्थशतकतः प्राक्तनान् वदन्ति । कतिचन पष्ठशतकतः प्राचीनान् वदन्ति । निजनिजपक्षेषु किमपि लिङ्गं च प्रदर्शयन्ति ।

कुमारदासः—अयं कविः कुमारइति नाथकुमारः कुमारदासः भट्टकुमार इतिच तत्र तत्र निर्दिश्यते । अयंच सिंहलदेशीयः । विज्ञायते चेतत् ‘इति जानकीहरणे महाकाव्ये सिंहलकवे-रातिशयभूतस्य कुमारदासस्य कृता’वित्पनेन समुल्लेखेन ।

‘जानकीहरणं कर्तुं रघुवंशे स्थिते सति

कविः कुमारदासो वा रावणो वा यदि क्षमः ॥’

इत्यनेन राजशेखरवचनेन रघुवंशकर्तुः कालिदासात् पश्चात्तन इति विज्ञायते । विज्ञायते च वामनात्प्राक्तन इति । यद्यमुदाहरति जानकीहरणस्थं

‘सपदिपाङ्क्तिविहङ्गमनामभूत्तनयसंबलितं बहुशालिना ।

विपुलपर्वतवर्षिशितैः शरैः प्लवगसैन्यमुलूकमृता जितम् ॥’

इत्येतत्पद्यं स्वकृतावलङ्कारसूत्रवृत्तौ । वामनश्चायं भवभूतितोऽर्वाचीनः । यदुदाह्रियतेऽनेन भवभूतेः कृतेमहावीरचरितात् ‘दोर्दण्डाञ्चितचन्द्रशेखरधनु’ रितिपद्यम् । तदष्टमशतकसमुद्भवात् वामनात्प्राक्तनस्यास्य कुमारदासस्य समयः प्रायः सप्तमकैस्तशतकं स्यात् । क्षेमेन्द्रेणोचित्यचर्चायां—

‘अयिजहिहिट्टोपगूहनं त्यज नवसंगभीरु वल्लभम् ।

अरुणकरोद्गम एष वर्तते । वरतनु संप्रवदन्ति कुक्कुटाः ॥ •

इतीदं पद्यं नाथकुमारस्येति नामनिर्देशपूर्वकमुदाह्रियते । महाभाष्ये पतञ्जलिना ‘व्यक्तायां-वाचि’ इति सूत्रव्याख्याने ‘वरतनुसंप्रवदन्ति कुक्कुटाः’ इत्येकः पादः समुदाहृतः । नचेतावता कुमारदासस्य भाष्यकारतः प्राक्तनता निश्चेतुं शक्यत । पादेक्यं कृतिभेदेऽपिहि समुपलभ्यते । यावन्न बाधकं लिङ्गं तावत् कृतिभेदोऽपि नावधार्यत । पद्यमिदं सरस्वतीकण्ठाभरणे भोजेनाप्युदाहृतम् । जानकी-

हरणस्य श्लोका उणादिसूत्रवृत्तावुज्जलदत्तेन बहवः समुदाहृताः । त्रिसंश्लेषित् विशेपतो जिज्ञासमानैः
कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां सुभाषितावन्त्रीप्रस्तावनायां च हृदिर्दया ।

कुमुदचन्द्रः—अयमाहृतमतानुयायी दिगम्बरः प्रथितो वादाह्वेषु विजितानेकश्वेनाम्बराचार्या
गुर्जरेश्वरस्य सिद्धराजस्य जयसिंहापरनाम्नो मातामहगुरुः सिद्धराजसभायां श्वेताम्बरममयानु-
यायिनः सुप्रथितस्य हेमचन्द्राचार्यस्य कुमुदचन्द्रस्य च मियो विजिगीषया यादः समभूत् ।
तदा श्रीपालकविराजो हेमचन्द्राचार्यपक्षमनुप्रविश्य कुमुदचन्द्रेण सह वादमकरोत् । पगस्तभ
हेमचन्द्राचार्येण कुमुदचन्द्र इतीर्द्धृत्तं यशश्चन्द्रकृते मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटके प्रभावकचरिते च
निगद्यते । सिद्धराजस्य हेमचन्द्राचार्यस्य श्रीपालकविराजस्य च समयः क्रैस्तद्वादशतकपूर्वार्धम् ।
स एवास्य कुमुदचन्द्रस्य समयः ।

कुलशेखरः—अयमाश्चर्यमञ्जरीः कर्तुः काश्मीरात् कुलशेखरवर्मणोऽप्यः केरलदेशार्थिनः ।
एतद्विचिताया मुकुन्दमालाया अन्ते श्लोकोऽयम्—

यस्य मियो श्रुतिधरो कविलोक [रविलोक] धीरो
मित्रे द्विजन्मवरपप्रशरा [पारशवा] षभूताम् ।
तेनाम्बुजाक्षचरणाम्बुजपट्टपदेन
राशा कृता कृतिरियं कुलशेखरेण ।' इति ।

अनेन श्लोकेनायं मुकुन्दमालायाः कर्ता कुलशेखरः पार्थिवश्वेति विज्ञायते । आसीत् पुरा
क्रैस्तेऽष्टमे शतके वेण्णवायेसरः परममक्तो विरक्तश्च राज्यलक्ष्मणः, यमयापि वेण्णवाः प्रतिदिनमनु-
स्मरन्ति पूजयन्ति चार्चारूपेण प्रतिष्ठापितं तत्र तत्र देवालयेषु । सोऽयमित्येके । नवमशतकसमुद्भवः
सोऽयमिति च केचित् । नवमशतकसमुद्भवस्ततोऽप्यः केरलाधीशः कुलशेखरोऽस्या मुकुन्दमा-
लायाः कर्ता इति च परे । 'यस्य मियो' इत्यस्मिन् श्लोके प्रथमपादे रविलोकधरो इति, द्वितीय-
पादे 'द्विजन्मवर पारशवो' इति च केरलीयः पाठभेदः । रविर्नाम कश्चित् द्विजवरः, (रवेः पुत्रः
वामुदेवः) लोकवीर इति कश्चित् पारशवः (वारियर इति कश्चन जातिविशेषः केरलेषु प्रथितः)
तत्समुद्भवः तावेतो यस्य मित्रे इति तदर्थः ।

युधिष्ठिरविजयस्य त्रिपुरदहनस्य च कर्ता सोऽयं रविभूरिति च वदन्ति । *

कृष्णमिश्रः—कविरयं प्रबोधचन्द्रोदयारूपस्य नाटकस्य कर्ता । औपनिषदेऽप्यद्वैतविज्ञाने
काव्यरसास्वादव्यामुग्धानामपि रुचिं संपादयन् औपनिषदमद्वितीयात्मावबोधं तदुपकरणं विवेकादिकं
च दृश्यप्रबन्धमुत्तेन प्रकाशितवान् । स एष कविः गोपालकीर्तिवर्मभ्यामात्मानमाराद्धिज्ञापयति ।
तथाच तत्र प्रस्तावनायाम्—

‘अस्ति प्रत्यर्थिपृथ्वीपतिबलविपुलारण्यमूर्च्छितप्रताप-
ज्योतिर्ज्वालावलीशत्रिभुवनविवरो विश्वविश्रान्तकीर्तिः ।

*Vaishnav Bhapta Kal Vichar (first volume.) By Mr. Mu.
Raghavaingar, Ramnathpuram Madras University Tamil section Head
pandit.

गोपालो भूमिपालान् प्रसभमसिलतामात्रमित्रेण जित्वा
साम्राज्ये कीर्तिवर्मा नरपतितिलको येन भूयोऽभ्यपेचि ।

‘येन × × × कर्णसे ना सागरं निर्मथ्य मधुमथनेनेव क्षीरसमुद्र मासादिता समरविजयलक्ष्मीः ।

‘विवेकेनेव निर्जित्य कर्ण मोहमिवोर्जितम् ।

श्रीकीर्तिवर्मचपतेर्बोधस्येवोदयः कृतः ॥’

‘आदिष्टोऽस्मि × × × श्रीमता गोपालेन यया स्वत्वस्य सुहृदोराज्ञः कीर्तिवर्मदेवस्य द्विवि-
जयव्यापारान्तरितपरब्रह्मानन्दरसैरस्मामिः × × × अतिवाहिता दिवसाः । इदानीं तु कृतकृत्या
वयम् । × × × तद्वयं शान्तिरसप्रयोगाभिनयेनात्मानं विनोदयितुमिच्छामः । ततो यत्पूर्वम-
स्मद्गुरुमिस्तत्रभवद्भिः श्रीकृष्णमिश्रैः प्रबोधचन्द्रोदयनाम नाटकं निर्माय भवतः समर्पितामासीत्
तदयं राज्ञः श्रीकीर्तिवर्मणः पुरस्तादाभिनेतव्यं भवता । इति ।

अनेन विज्ञायते—गोपालकीर्तिवर्मणोर्मन्त्री कीर्तिवर्मणोराज्यलक्ष्मीप्रतिष्ठायां गोपालपरक्रम-
प्रकर्षस्य कारणता गोपालस्य कृष्णमिश्राशेष्यता च । गम्यते चैषां समकालता गोपालसमकालता च
कृष्णमिश्रस्य । इदं चरितमवलम्ब्य कृष्णमिश्रस्य समयः एकादशं शतकं गण्यते । अपरे च
द्वादशं शतकं मन्यन्ते । सदुक्ति कर्णाभूतप्रस्तावनायां सुभाषितावलीप्रस्तावनायां च दृष्टिर्दया ।

केटसः—केशट इति स्थाने केटस इत्ययमत्र निर्देशः । अस्यामेव सूक्तिमुक्तावल्यां
समुदाहृतोऽयं ‘विस्तारो यदि नेदृशः’ इति श्लोकः सदुक्तिकर्णाभूते केशट इति नाम्ना समुप-
लक्ष्यते । तस्यास्य कवेरन्येऽपि श्लोकाः सदुक्तिकर्णाभूते समुदाहियन्ते ।

‘अब्जत्वञ्जमथाञ्जभूस्तत इतो ब्रह्माण्डमण्डाद्भूत्’

‘शैत्यं नाम गुणास्तवेव सहजः स्वाभाविकी स्वच्छता’

इतीदं श्लोकद्वयं केशटनाम्ना सदुक्तिकर्णाभूते समुपलक्ष्यमाणमस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां
अविज्ञातकर्तृनामकं कस्यचिदिति निर्दिश्यते । कविरयमभिनन्दात्पाचीन इति विशायते । यत्रेनमभि-
नन्दः समुपवर्णयति—

उन्नीतोभवभूतिना प्रतिपदं बाणे गते यःपुरा

यश्चर्याः कमलायुधेन सततं येनागमत् केशटः ।’ इति (सदु. ४-२६-५)

वसुकल्पार्थेनमभिवर्णयति—

‘बाणः प्राणिति केशटः स्फुटमसौ जागर्ति योगेश्वरः

प्रत्युज्जीवति राजशेखरगिरां सौरभ्यमुन्मीलति । इति (सदु. ३-२६-५) ।

कर्पूरमञ्जरीकोटिस इति (अं. १) निर्दिश्यमानः कविरयमेव भवितुर्हति । लेशतोऽक्षर-
परित्येन । केसटः केटसः कोटिस इति त्रिविधोप्येकस्मिन् समाव्यते निर्देशः ।

तदयं नवमशतकतो नार्वाचीन इत्योतावदवगम्यते ।

क्षेमेन्द्रः—स एष काश्मीरः कविमार्तमोमः । पिताऽस्य प्रकाशेन्द्रः । आह च भारत-
माञ्जरीः समाप्तौ—

‘ काश्मीरको गुणाधारः प्रकाशेन्द्राभिषोऽभवत् ।
नानार्थिसार्थसङ्कल्पपूरणे कल्पवादपः ॥
संपूर्णज्ञानसन्तुष्टाः प्राहुस्तं ब्राह्मणाः सदा ।
इन्द्रएवाहितं किं त्वेकः प्रकाशस्ते गुणोऽधिकः ॥ ’
क्षेमेन्द्रनामा तनयस्तस्य विद्वत्सपर्यया ।
प्रयातः कविगोष्ठीयु नामग्रहणयोग्यताम् ’ ॥ इति ।

सोऽयं कविपुङ्गवः अभिनवगुप्ताचार्यात् प्राप्तसाहित्यविद्यः भागवताचार्य श्रीसोमपादात्प्राप्त-
भागवतदीक्ष इति च गम्यते । यद्यं तत्रैवेदमाह—

‘ आचार्यशेखरमणैर्विद्याविवृतिकारिणः ।
श्रुत्वाऽभिनवगुप्ताख्यात्साहित्यं बोधवारिधेः ॥
श्रीमद्भागवताचार्यसोमपादाब्जरेणुभिः ।
धन्यतां यः परां प्राप्तो नारायणपरायणः ॥ ’ इति ।

व्यासदास इत्यपरं चास्य नाम । आह चौचित्यचर्चायान्ते—

‘ तस्यात्मजः सर्वमनीषिशिष्यः श्रीव्यासदासापरपुण्यनामा ।
क्षेमेन्द्र इत्यक्षयकाव्यकीर्तिश्रुते नवौचित्य विचारचर्चाम् ’ ॥ इति ।

मित्रं चास्य श्रीरत्नसिंह इति विज्ञायते । आह च तत्रैव—

‘ श्रीरत्नसिंहे सुहृदि प्रयाते शार्ङ्गं पुरं श्रीविजयेशराज्ञि ।
तदात्मजस्योदयसिंहनाम्नः कृते कृतस्तेन गिरां विचारः ॥ ’ इति ।

अयं महाकविः काश्मीरान् प्रशासत्यनन्तमहाराजे तत्र नये च कलशभूति आसीत् । आह
च तत्रैव स्वयम्—

‘ यस्यासिः परिवारकृत्रिभुवनप्रख्यातंशीलश्रुतेः
सर्वस्यावमेतेन येन नितरां प्राप्ता विशेषोन्नतिः ।
आशाः शीतलतां नयान्त्यविरतं यस्य प्रतापानला-
स्तस्य श्रीमदनन्तराजनृपतेः काले किलार्थं कृतः ॥ (औचित्यचर्चा)
‘ एकाधिकेऽब्दे विहितः चत्वारिंशे स कार्तिके ।
राज्ये कलशभूर्भुतुः काश्मीरेष्वच्युतस्तवः ’ ॥

इति च दशवतारचरितान्ते । अयं च कलदाः अनन्तस्यपुत्रःहर्षदेवस्य पिता । तस्यास्य कवेः
समय एकादशैः कैस्तशतकम् ।

कृतयश्चास्य सद्दयहृदयाहाहकाः काव्यरसाद्युक्तैकपरायणानामादर्णीयतमा भारतमञ्जरी
रामायणमञ्जरी दशावतारचरित कविकण्ठाभरणमुमुक्षुतिलकौचित्यविचारचर्चा कलाविलासदर्पालन-
प्रभृतयः बह्व्यो वर्तन्ते ।

गणपति—कवेरस्य देशकालनिर्णये, नैकमपि लिङ्गमुपलभामहे । राजशेखरस्तु महामो-
दाख्यस्य निबन्धस्य कर्तारमेनमवगमयति । तथाचास्य श्लोकः—

‘अथो गणपतिं वन्दे महामोदविधायिनम् ।

विद्याधरणैर्यस्य पूज्यते कण्ठगर्जितम् ॥ इति (सूक्तिमु. प. ४५)

‘वन्दे’ इति निर्देशः कवेरस्य कमपि पूज्यभावमवगमयति । विद्याधरणैरिति श्लेषगर्भो
• निर्देशः कवेरस्य गान्धर्वविद्यायामपि वैदुष्यं ध्वनयति ।

गोपादित्यः—अयं काश्मीरमहाराजः, यमेनं विहणो विक्रमाङ्कचरिते निजान्वयमहत्तराणां
पूर्वपुरुषाणां काश्मीरेषु प्रतिष्ठापकं वर्णयति—

‘कर्तुं कीर्तिप्रणयिकुशलाः कौशिकं गोत्रमुच्चैः

तत्र ब्रह्मप्रवणमनसो ब्राह्मणाः केचिदासन् ।

यान् काश्मीरक्षितितिलकर्ता मध्यदेशावतंसान्

गोपादित्यक्षितिपतिरसौ पावनानानिनाय ॥’ इति (स. १८)

तदयं दशमशतकतो नार्वार्चीनः । राजतरङ्गिण्यां च दृष्टिविधेया (१. ३४४)

गोभटः—अस्यां सूक्तिमुक्तावल्ल्यां समुदाहृतेभ्यः श्लोकोभ्योऽप्यपरे द्वित्राः श्लोकाः कवेरस्य
श्रीधरदासविरचिते सङ्कतिकर्णामृतं समुपलभ्यन्ते । तदयं श्रीधरदासानार्वार्चीन इत्येतावन्तु विशा
यते । सङ्कतिकर्णामृतप्रस्तावनायां गोभटस्य पद्यानि सूक्तिमुक्तावल्ल्याः समुद्भूत्य प्रतीकग्रहणेन
कानिचित् ज्ञाप्यन्ते, तेषु ‘उपकारमसंप्राप्य’ इत्येषः श्लोकः अस्माभिरस्याः सूक्तिमुक्तावल्ल्याः
प्रकाशनाय समाहृतेषु पुस्तकेषु नैवोपलब्धः ।

गोयिधोयिकविराजौ—द्विवचनान्तोऽयं निर्देशः कवी द्वावुपस्थायपति । श्रीमद्भिर्भण्डरकरमहा-
शयैस्तु ‘गोयिधोयिकविराजे’ त्येव निर्दिश्यते । सङ्कतिकर्णामृतप्रस्तावनायां श्रीमान् हरदत्तशर्मा
(पि. एन्. डी.) पवनदूतकर्तारं धोयीकं वङ्गदेशाधिपश्रीलक्ष्मणसेनसमकालिकं प्रस्तुवन् ‘गोयि-
धोयिकविराजे’ त्येवनाम निर्देशमनुवदन् ‘निजनयनप्रतिबिम्बै’ रिति श्लोकं सूक्तिमुक्तावलीस्थमनु-
वदति । पवनदूतप्रस्तावनायां विशेषो द्रष्टव्य* इति च वदति । धोयीकविरवे धोयीक इति च निर्दिश्यते—

‘गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः ।

कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ॥’

इत्यस्मिन् श्लोके ‘कविराज’ इति निर्दिश्यमानः सोऽयं धोयीकविरवेति व्यक्तमेतत्
गीतगोविन्दे—

‘वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः सन्दर्भशुद्धिं गिरां

जानीति जयदेव एव शरणः श्लाघ्यो दुरूहद्वृते ।

शृङ्गारोत्तरसत्प्रमेयरचनैराचार्यगोवर्धन.

स्पर्धोकोऽपि न, विश्रुतः श्रुतधरो धोयी कविदमापतिः ॥’

* The पवनदूत has been re-edited in the Sanskrit Sahitya Parisat Series, by Mr. Chintaharan Chakravarti. See Introduction.

अत्र घोषी कविश्मापतिः' इत्ययं निर्देशः कविराजसंज्ञकं घोषीकं प्रत्यभिज्ञापयति । अयमेव गोषिघोषीति निर्देशेनापि क्वचित् ज्ञाप्यते । समयश्च लक्ष्मणसेनस्यैतिव्यक्तम् (1100 शक. 1178 A. D.)

गोवर्धनाचार्यः—कविरयं वङ्गदेशाधिपस्य लक्ष्मणसेनस्य समये आसीत् । विज्ञायते चैतद्-
नेन श्लोकेन—

‘गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः
कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च’ ॥ इति ।

कविरयं स्वकृताचार्यासप्तशत्यां लक्ष्मणसेनमुपवर्णयति—

‘सकलकलाः कल्पयितुं प्रभुः प्रबन्धस्य कुमुदबन्धोश्च ।
सेनकुलतिलकभूपतिरेको राकाप्रदोपश्च ॥ इति ।

सेनकुलतिलको लक्ष्मणसेनः । पिताचास्य कवेर्नीलाम्बरः । कविरयं तातं ग्रन्थादौ प्रणमन्
नामच निर्दिशति—

‘यं गणयन्ति गुरोरनु यस्यास्ते धर्मकर्म सङ्कुचितम् ।
कविमहमुशनसमिव तं तातं नीलाम्बरं वन्दे !’ इति ।

लक्ष्मणसेनस्य समयः (1178. A. D.)

चन्द्रकः—कविरयं नाट्यप्रबन्धस्य कर्ता काश्मीरमहाराजस्य हुंजीनस्य समये आसीत् ।
आह च कल्हणो राजतरङ्गिण्यां द्वितीये तरङ्गे—

नाट्यं सर्वजनप्रेक्ष्यं यश्चक्रे स महाकविः ।
द्वैपायनमुनेरंशस्तत्काले चन्द्रकोऽभवत् ॥’ इति ।

अस्यैव चन्द्रकविरित्यपि क्वचिन्निर्देशः । हुंजीनस्य राज्यसमयं कैस्तचतुर्थशतकं मन्यते
(श्री) कर्निङ्गह्याम् । अपरे तु द्वितीयं शतकम् । अस्य कवेः कृतेः केचन श्लोकाः क्षेमेन्द्रेण
औचित्यचर्चायामुदाह्रियन्ते ।

चन्द्रगोमी—सुभाषितावल्यां बल्लभदेवविरचितायां चन्द्रगोपीति कस्यचित् कवेर्नाम
निर्दिश्यते । अयमेव चन्द्रगोमीति अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां निर्दिश्यते उतान्यएवेति न विज्ञायते ।
एकाक्षरामात्रे भेदात् स एवायं स्यादिति सुभाषितावलीप्रस्तावनाकारस्याशयः । व्याकरणस्य कर्ता
चन्द्रः किं स्यादेव इति च तेषामभ्यूहः ।

चन्द्रसूरिः—विक्रमद्वादश शताब्द्यां चन्द्रसूरिनामानो बहव आसन् । तत्रैकः सूक्ष्मार्यविचा-
रापरनामकस्य सार्धशतकस्य चुर्णिकारो मुनिचन्द्रसूरिः, अपरश्च यशोदेवसूरिः पिण्डविशुद्धिप्रकरण
वृत्तिकृतो गुरुः श्रीचन्द्रसूरिः, न्यायप्रवेशव्याख्याकारश्चापरश्चन्द्रसूरिः, सर्वे एतेपि आर्हतनयनिष्णाताः
प्रख्याताः । तेष्वायमन्यतमो वा अपरो वा न विज्ञायते ।

चित्तपः—(छिन्नपः) अयं महाकविर्भोजमहाराजस्य सभायामासीत् । यदयं स्तौति तम्—

‘स्वामिन्मञ्जुनाथ धूर्जटिशिरश्चूडामणे चन्द्रमः
पादौ वां प्रणतोऽस्मि साधु वदतं क्षत्रप्रस्ती युवाम् ।

राजा यद्युपसेवितांघ्रिरखिलक्षमापालचूडाशतै-

रासीद्विस्तिभविष्यति क्षितितले श्रीभोजदेवोपमः ॥' सट्ट. ३. १.१

'वाल्मीकेः कतमोऽसि कस्त्वमथवा व्यासस्य येनैपभोः

श्लाघ्यः स्यात्तव भोजभूपतिभुजस्तम्भस्तुतावुद्यमः ।।.....

पङ्गुः पर्वतमारुरुक्षसि विधुस्पर्शं करेणेहसे

दोभ्यां सागरमुत्तितीर्षसि यदि द्रुमः किमत्रोत्तरम् ॥ सट्ट. ३.८.१

'पर्यङ्को राजलक्ष्म्याः हरितमणिमयः पौरुपाब्धेस्तरंगो

× × × × समिति विजयते मालवासण्डलस्य ॥' सट्ट. ३.३०.१ इति ।

भोजस्य समयस्तु कैस्तदशमशतकस्यान्तिम एकादशशतकस्यादिमो भागः । अस्य कवेः श्लोका अपरेऽपि सट्टुक्तिकर्णामृते समुदाहियन्ते ।

जयगुप्तः—अस्य कवेःश्लोकमपरं च समुदाहरन् सुभापितावल्याः कर्ता वल्लभदेवोऽप्येनं प्रत्यभिज्ञापयति । नेतोऽन्यत् विज्ञायते ।

जयदेवः—प्रतन्नराघवाख्यस्य नाटकस्य कर्ता जयदेवोऽयं कविः वङ्गदेशाधीशस्य लक्ष्मण सेनस्य सभायामासीदित्येतत् सुव्यक्तम्—

'गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः ।

कविराजश्च रत्नानि समितो लक्ष्मणस्य च ॥' इति ।

स्तौति च जयदेवो लक्ष्मणसेनम्—

'लक्ष्मीकेलिभुजङ्ग जङ्गम हरे सङ्कल्पाकल्पद्रुम

श्रेयः साधक × × × वङ्गप्रिय । गौडेन्द्र × ×

प्रत्यर्थिक्षितिपाल × × दृष्टोऽसि तुष्टा वयम् ।' सट्ट. ३-११-५. इति । (1178 A. D.)

जयमाधवः—अस्य कृतेः कतिचन श्लोकाः सुभापितावल्लभ्यां समुदाहियन्ते । परिशील्य-
मनाः कस्यचिन्महाकाव्यस्य कर्तारिमेनमद्वैगमयन्ति । यत्कुसुमोच्चय-सूर्यास्तमय-पानकेलि प्रभृतीनि
वर्णयन्ते । इदं हि महाकाव्यलक्षणम् । तत्रकुसुमोच्चयवर्णनम्—

'उच्चित्य प्रथममवस्थितं मृगाक्षी

पुष्पोधं भितविटपं ग्रहीतुक्वामा ।

आरोढुं चरणमदादशोकयष्टे

रामूलं तनुरपि तेन पुष्पिताऽसौ ॥

अत्रास्मिन्सुरत (तनु) लतागृहेऽस्तिरम्यं

मालत्याः कुसुममनुभितं परेण ।

इत्युक्त्वा मृदुकरपल्लवे गृहीत्वा

मुग्धाक्षीं रहसि निनाय कोऽपि धूर्तः ॥ × (सुभा. १८६५-१८६६)

दृष्टोः श्लोकयोरपि धृतेर्यं च । अथ सूर्यास्तमयवर्णनम्—

‘अंशुमानपि विपाकपिशङ्गं
 रूपमाप परितो दिवसान्ते ।
 कःपरोऽत्र न विकारमुपेयात्
 ..... परिवेष्टित मूर्तिः ।
 प्रोज्झ्य मित्रमपवर्जितदोषं
 नाशयप्रकटनं मम युक्तम् ।
 नूनमेनमवमुद्ग्य तद्दानीं
 मीलितं हृदयमम्बुहरेण ।
 मित्रमुज्झितवताऽऽलि निराशं
 स्वाशयाद्विदितवैमत्रहीनम् ।
 ईदृशेन महता नमसाऽन्तः
 शून्यता प्रकटिताऽतिशयेन ॥ (सुभा. १८९४-१८९६)

इहापि वृत्तैक्यम् । अथ पानकेलिः—

मूर्तिमन्तमिव रागरसौधं
 ते परस्परसमर्पितवक्त्राः ।
 आननासत्रमिषेण तद्दानीं—
 माक्षिपन्त हृदयेषु युवानः ।
 अर्घपीतमधुरा मणिपारी
 शोभतां कथमितीव तरुण्या ।
 चुम्बितैरधिकपाटलभासा
 पूरिताधरमयूतभरेण ॥’ (सुभा. २०१६-२०१७)

तदेव वृत्तमनुवर्तते । वर्षावर्णनम्—

अधमनसिजदिग्जयाभिर्शंसी
 जलधरदुन्दुभिराततान शब्दम् ।
 तदनु तदनुजीविभिः कदम्बैः
 कवचित्तमुन्मदपट्टपदच्छलेन ॥

अथेत्ययं निर्देशः पूर्ववृत्तान्दयं ज्ञापयति ।

अयं च कवेस्तस्य काव्यमारभमाणस्य श्लोकः—

‘किं तेन किल काव्येन मुद्यमानस्य यस्य ताः ।

• उदधेरिव नायान्ति रसामृतपरम्पराः ॥’ इति (सुभा. १२३)

प्रायः कविभिः काव्यारम्भे (प्रथमसर्गे) अनुपुपुत्रुत्तमाद्रियते । तेरेतेलिङ्गैः कस्यचिन्महाकाव्यस्य
 कर्तारमेवं संभावयामः ।

तस्यास्य द्वौश्लोकौ श्रीघटासेन सद्गुणिकर्णामृते समुदाह्रियेते । तदयं श्रीघटासात्माचीन
 इत्येतन्न व्यक्तम् ।

जयवर्धनः—काश्मीरोऽयं । कविरयमेव भागवतजयवर्धन इति च कीर्त्यते । अस्य कवेरेकः श्लोकः सद्गुक्तिकर्णांमृतेऽपि समुपलभ्यते । तदयं श्रीधरदासान्नावाचीनः । नान्यद्विज्ञायते ।

जयसिंहदेवः—अयं गूर्जराधीशः । अयमेव सिद्धराज इति सिद्धचक्रवर्तीत्यपि ख्यातः । अस्य सभायां श्रीपालनामा कविरासीत् । अस्य राज्यसमयः (विक्रमसंव) ११५०-१२००

जलमानुपीरुद्रः—अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यामेतन्नाम्ना समुपलक्ष्यमाणः ' एतस्माज्जलधे ' रित्ययं श्लोकः क्षेमेन्द्रेण औचित्यचर्यायां मालवरुद्रस्येति निर्दिश्यते—' अपादानौचित्यं यथा मालवरुद्रस्य—एतस्माज्जलधेरिति ' । तथा तेनैव तत्रैव ' अभिनववधुरोपस्वाद्गुः ' इत्ययं श्लोकः यथावा मालवरुद्रस्येति कर्तृनामनिर्देशपूर्वकमुदाह्रियते । अयं च श्लोकः काव्यमीमांसायां राजशेखरेणापि समुदाह्रियते । तदयं राजशेखरात्प्राचीन इति व्यक्तम् । अस्यैव मालवरुद्रस्य जलमानुपीरुद्र इति साङ्केतिकं नामेति प्रतिभाति । निमित्तमेतत्—यदयं ' एतस्माज्जलधे ' रित्यस्य श्लोकस्य चतुर्थे पादे ' प्राय्यैकां जलमानुपीं त्रिभुवने श्रीमानभूदच्युत ' इति लक्ष्मीं जलमानुपीत्वेनोत्प्रेक्षते तदिदं वैचित्र्यमभिप्रेत्य जलमानुपीरुद्रइति साङ्केतिकं नाम प्रवृत्तीभूतम् ।

जितनागः—जीवनागादनन्योऽयम्, सुभाषितावल्यां जीवनागस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणेष्वन्यतमः ' विकचकुमुद्रे ' रित्ययं श्लोकः अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां ' कुमुदशबलेः ' इति भिन्नपाठः जितनागनाम्ना समुपलक्ष्यते । यस्त्वस्यां जीवनागस्येति समुलक्ष्यते ' सख्यस्तानि ' इत्ययं श्लोकः, स चामरुकस्य । नास्य कालदेशादि प्रत्यभिज्ञायते ।

झलंझलवासुदेवः—वासुदेव इत्येवास्य नाम, अस्यायं ' प्रहरविरताविति ' श्लोकः ' सबाष्पझलं झलैरितिपरिसमाप्यते । झलंझलैरित्यस्मिन् प्रयोगे दृष्टिं निदधता केनचित् तदेवेदं पदं नाम्नोऽस्योपपदीकृतम् । वासुदेवस्यास्य बहवः श्लोकाः सुभाषितावल्यां सद्गुक्तिकर्णांमृते च समुपलभ्यन्ते । तदयं श्रीधरदासान्नावाचीनः ।

डिवोकः—अयमेव तत्रतत्र विम्बोकः हिम्बोकः इत्यपि निर्दिश्यते । अस्यकवेः श्लोकाः सद्गुक्तिकर्णांमृते कवीन्द्रवचनसमुच्चये च समुपलभ्यन्ते ।

' जाने विक्रमवर्धन त्वधि धनं विभ्राणयत्यार्यनां
भावी शोण इवोपलैरुपचितो रत्नेरगाधोऽम्बुधिः ।
उत्पश्यामि च रोहणेर्मणिर्मरैराध्मायमानोदरः
पाकोत्पीडितदाडिमीफलदशां कैश्चिद्दिनेषांस्पति ॥ '

श्लोकोऽयं सद्गुक्तिकर्णांमृते (३-१८-३) हिम्बोकस्य नाम्ना समुपलक्ष्यते । अनेन विज्ञायते कविरयं विक्रमवर्धनस्य राज्ञः सभायामासीदिति । विमृशत विक्रमवर्धनस्य समयदेशौ ।

त्रिलोचनः—कविरयं पार्थविजयस्य कर्ता । अनुवर्णयति चैनं राजशेखरः—

' कर्तुं त्रिलोचनादन्यो न पाद्यंविजयं क्षमः ।
तदयं शक्यते द्रष्टुं लोचनद्वयिभिः कथम् ॥ ' इति (सूक्ति. प. ४५)

त्रिविक्रमः—अयं कविर्नलचम्पूप्रबन्धस्य कर्ता । कवेरस्य श्लोकमनुवदति नमिसाधुः काव्यालङ्कारटीकायाम् । टीकाकारभाष्यं क्रैस्तैकादशशतकोत्तरार्धे आसीत् । ज्ञापयतिचायं स्वसमयम्—

‘पञ्चविंशतिसंयुक्तैरेकादशसमाश्रितैः । विक्रमात् समतिकान्तैः प्रावृषीदं विनिर्मितम् ’ इति ।
टीकासमाप्तौ ।

दण्डी—काव्यादर्शस्य दशकुमारचरितादेश्च कर्ता सुप्रथितः । अस्य महाकवेः प्रबन्धान्
श्लाघते राजशेखरः—

‘त्रयोऽग्रयस्त्रयो देवास्त्रयो वेदास्त्रयो गुणाः ।

त्रयो दण्डिप्रबन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥ इति (सूक्ति. प. ४५) .

समयं चास्य शालीवाहनस्य पञ्चमशताब्दीं केचन मन्यन्ते । क्रैस्तसप्तमशतकप्रथमपादं परे ।

दामोदर गुप्तः—महाकविरयं कुट्टिनीमतस्य कर्ता काश्मीरमहाराजस्य जयापीडस्य मन्त्रि-
प्रवर आसीत् । तथाच राजतरङ्गिण्याम्—

‘सदामोदरगुप्ताख्यं कुट्टिनीमतकारिणम् ।

कविं कविं कलिरिव धुर्यं धीसचिवं व्यधात् । इति ।

जयापीडमहाराजस्य राज्यसमयस्तु क्रैस्ताष्टमशतकस्योत्तरार्धम् । (७५५-७८६ A. D.)

अयं च महीपतिः स्वयमपि समधिगतवियः पण्डितप्रवर आसीत् । तथाच तत्रैव—

‘क्षीराभिधात् शब्दविचोपाध्यायात् संभृतश्रुतः ।

बुधैः सह ययो वृद्धिं स जयापीडपण्डितः ॥ ’ इति

अपरे च बहवः कवयः पण्डिताश्चास्य महाराजस्य सभायामासन् । तथा च तत्रैव—

‘अवस्थावेद्रकास्तत्र गृहीताः पुथिर्वीभुजा ।

आर्द्रान्तःकरणैः श्लोकाः स्मर्यन्तेऽद्यापि सूरिभिः ॥ ’

‘विद्वान् दीनारलक्षेण प्रत्यहं कृतवैतनः ।

भट्टोऽभूदुद्भटस्तस्य भूमीभर्तुः सभापतिः ॥ ’

‘मनोरथः शङ्खदत्तश्चटकः सन्धिर्मास्तथा ।

चभूवुः कवयस्तस्य वामनाथाश्च मन्त्रिणः ॥ ’ इति ॥

दीपकः—अस्य कवेः केचन श्लोकाः क्षेमेद्रकृतावाचित्यचर्चायां । समुपलभ्यन्ते ।

दुर्लभराजः—अयं सामुद्रिकतिलकस्य कर्ता प्रागवाटारख्यवंशसंभवः चाहिलस्य नम्रा श्रीपाल-
राजस्य पौत्रः नृसिंहस्य पुत्रः । कविरयं सामुद्रिकतिलकस्य समाप्तौ स्वयमेवमाह—

‘अत्रास्ति कोऽपि वंशः प्रागवाटारख्यखिलोकविरुपातः ।

आसीत् तत्र विचित्र श्रीमङ्गलहिलसंज्ञया जगतः ॥

नृपसंपदि वृद्धायामालंबनपीठरभवयः ।

व्ययकरणपदामात्यो नृपतेः श्रीभीमदेवस्य ॥

‘समजनि तद्द्वजन्मा प्रथितः श्रीपालराज इतिनाम्ना ।

प्रतिपक्षदिर्जसिंहः [नरसिंहाख्यः] सुतस्तस्य ॥

श्रीमान् दुर्लभराजः तदपत्यं बुद्धिधाम सुकविरयम् ।

वंश्रीकुमारपाटो महत्तमं जितिपतिः कृतवान् ॥ ’

‘तेनोपज्ञातमिदं पुष्पस्यैतदक्षणं तदनु××कविना । ’ इति ।

विज्ञायते चानेन कुमारपाल समकालिकोऽयमिति । कुमारपालस्य समयस्तु क्रैस्तं द्वादशशतकम्
 देवगुप्तः—हरिगुप्तशिष्योऽयं देवगुप्तः । अयं च महाकविस्त्रिपुरस्य कर्तृति च उद्योतन
 सूरिविरचितकुवलयमालातोऽवगम्यते । उद्योतनसूरिश्च वैकमे नवमे शतके आसीत् ।

देवबोधिः—अयं महाकविः सत्यवतरुवमाङ्गदाख्यस्य नाटकस्य कर्ता । नाटकेऽस्मिन्
 प्रस्तावनायां ' परमहंसपरिवाजकाचार्य ' देवबोधियंमिन इति आत्मानं वर्णयति । इदं च पद्यं प्रत्यभि-
 ज्ञापयत्येनम्—

' यद्योगः परविग्रहे निज इव स्वेच्छाप्रवेशावधि-
 र्यध्दचानं व्यपनिद्रचिन्मयरसज्योतिःप्रबन्धावधिः ।
 यद्वाग्बन्धघनोदयो रसनदीकलोललीलावधिः
 तस्यास्मिन् यतिदेवबोधियमिनः कोवा गुणस्यावधिः ॥ ' इति । सूक्ति ४७

आख्यायिका चैयं श्रूयते ' एकदा देवबोधिनामा कश्चित्भागवतमतानुयायी कविवरः
 अणहिल्लपुरं गतः, तदा एनं द्रष्टुं राजा श्रीपालेन सह ययौ । तयोश्च तदा संवादः समभूत् ' इति ।
 अतोऽयं सिद्धराजसमकालिक इति विज्ञातते ।

धनञ्जयः—दशरूपकस्य प्रणेता धनञ्जयो मुञ्जस्य सभायामासीदेकः । अपरश्च द्विःसन्धाना-
 ख्यस्यकाव्यस्य कर्ता । यं राजशेखरः श्रीपते

द्विःसन्धाने निपुणतां सतां चक्रे धनञ्जयः
 यथा जातं फलं तस्य सतां चक्रे धनंजयः । इति । सू. ४६

अन्यश्च विपापहरणादिस्त्रोत्रप्रणेता । तेषु कोऽयमिति न निर्धारयितुं शक्यते ।

धनपालः—कविरयं काश्यपगोत्रः सर्वदेवस्य पुत्रः । तिलकमञ्जरीः कर्ता । उपोद्घात-
 प्रकरणे पद्यानीमानि वर्तन्ते—

' आकीर्णाङ्घ्रितलः सरोजकलशच्छत्रादिभिर्लीञ्छनैः
 स्तस्याजायत मांसलायतभुजः श्रीभोज इत्यात्मजः ।
 प्रीत्या योग्य इति प्रतापवसतिः ख्यातेन मुञ्जाख्यया
 यः स्वे वाक्पतिराजभूमिपतिना राज्येऽभिषिक्तः स्वयम् ॥ '

' आसीत् द्विजन्माऽखिलमध्यदेशे
 प्रकाशशङ्करमनिवेशजन्मा ।
 अलङ्घ्य देवर्षिरिति प्रसिद्धिं
 यो दानवर्षित्वविभूषितोऽपि ॥
 शास्त्रेष्वधीती कुशलः कलासु
 बन्धे च बोधे च गिरां प्रकृष्टः ।
 तस्यात्मजन्मा समभूत् महात्मा
 देवः स्वयंभूरिव सर्वदेवः ॥

तज्जन्मा जनकाग्रिपङ्कजरत्नःसेवासविद्यालवः

विप्रः श्रीधनपाल इत्यविशदामेतामबन्नात् कथा—

मधुष्णोऽपि विविक्तसृक्तिरचने यः सर्वविद्यान्विना

श्रीमुञ्जेन सरस्वतीति सदासि क्षोणीभूता व्याहृतः । इति :

एतेरस्यान्वयः समयश्च स्पष्टं विज्ञायते (क्रैस्तैकादशशतकस्यादिमोभागः)

धनिकः—दशरूपकावलोककारोऽयम्, कर्ता च काव्यनिर्णयस्य, यद्यमवलोकै 'यथाऽवोचाम् काव्यनिर्णये' इत्यनुवदति । 'इति श्रीविष्णुसुनोर्धनिकस्य कृतौ दशरूपकावलोकै' इत्युल्लेखात् विष्णोः सुनुरयमिति च गम्यते । उहाहरति चायमवलोकै नवसाहस्राङ्कचरितात् पद्यमेकम् 'यथा पद्मगुप्तस्य' इति । तदयं पद्मगुप्तात्परिमलापरनाम्नोऽर्वाचीनः । तत् संभाव्यते चास्य स्थितिर्दशमशतकस्त्योत्तरार्धे । अयं विष्णोः सुनुः शाली बाहनस्य नवमशताब्द्यामासीदिति श्रीमान् दुर्गाप्रसादः साहित्यदर्पणप्रस्तावनायां प्राह ।

धर्मकीर्तिः—सौगतसमयधुन्धरेष्वयमन्यतमो भिक्षुः । न्यायविन्दुप्रमाणवार्तिकादिप्रबन्धकारः । दिङ्नागाद्वर्वाचीनः, शान्तरक्षितात्त्वयसंग्रहकारात् प्राचीनः वासवदत्ताकारात्सुवन्धोरपि । समयोऽस्य क्रैस्तं षष्ठं शतकम् ।

धर्मदासः—विदग्धमुसमण्डनस्य कर्ता ।

धर्मदेवः—अस्यापरीद्वौश्लोको सुभाषिताबल्यां समुपलभ्येते ।

धर्माशोकः—कविमिमं श्रीधरदासः सतुक्तिकर्णामृते 'अनुदुष्टः शब्दे' रित्येनेन श्लोके-नेकेन समुपलक्षयति ।

धर्ममित्रः—'दिन्यचक्षुरहम्' इत्ययमेवैकः श्लोकः सुभाषिताबल्यामपि कवेरस्य नाम्ना समुपलक्षयते ।

मन्दनः—येन श्लोकेनायमिहोपलक्षयते सतु श्लोको, विन्दुसालभञ्जिकायां वर्तते इति मन्दनस्यास्य विचारो नास्माकं प्रकृतः ।

नरदेवयर्मा—कोऽयम्, अस्य कवेर्नाम्ना अस्यां सूक्तिमुक्ताबल्यां 'आदाय मांस' मित्येक एव श्लोकः समुदाह्रियते । श्लोकध्वार्यं सतुक्तिकर्णामृते छिन्नपस्यनाम्ना समुदाह्रियते । सुभाषितावलीशार्ङ्गधरपद्मयोः कस्यचिदिति ।

नरसिंहः—कवेरस्य श्लोकाः कवीन्द्रवचनसमुच्चयसतुक्तिकर्णामृतसुभाषितावलीष्वपि समुपलभ्यन्ते । तत्र सुभाषिताबल्यां समुदाहृतः—'स्मररसनदीपूरेणोटाः पुनर्गुरुसेतुभि' रित्येय कवेरस्य श्लोको ध्वन्यालोकै, अलङ्कारान्तरसङ्कीर्णो यथा—स्मरनव (रस) नदीपूरेणोटाः इत्यादिः श्लोकः' इति प्रतीकप्रहणेनानुपते । तत् संभाव्यते कवेरयमानन्दवर्षनाम्नाधीन इति ।

माधिराजः—अयं कविः कर्पूरकवेः प्रसङ्गे प्रागेवास्माभिः सामान्यतो ज्ञापितः । सोऽयं काहटाधीशस्य कर्णस्य सभायामासीत् । स्तुनध्वार्यं कर्णोऽनेन—

‘कुक्षेः कोटरएव कैटभरिपुर्धते त्रिलोकीमिमा-
मन्तर्भूरिभरं विभर्ति तमपि प्रीतो भुजङ्गाचिपः ।
श्रीकण्ठस्य स कण्ठसूत्रमभवद्देव त्वया तं हृदा
विभ्राणेन परेषु विक्रमकथा श्रीकर्ण निर्णाशिता ॥ इति ।

कर्पूरकविना चायं नाचिराजः संस्तुतः—

‘कन्ये कासि न वेत्सि मामपि कवे कर्पूर किं भारती
.....श्रीनाचिराजिः कविः ॥ इति ।
सोयं भोजराजकर्णराजयोः काले आसीत्

निद्रादरिद्रः—कोऽयं कविरिति न विज्ञायते । नामाप्येतत् साङ्केतिकम् । सङ्केतेच निमित्त-
मिदमेव । यदयं ‘भ्रातस्तावदहं शठेन विधिना निद्रादरिद्रीकृतः’ इति निद्रादरिद्रतामाह ।
जानेकोपपराद्भुक्तो.....निद्रादरिद्रीकृत इत्येष श्लोकः काव्यप्रकशिकायां मम्मटभट्टेन
समुदाहृतः । तदयं मम्मटभट्टान्नावाचीनः । मम्मटभट्टस्य समयः शालीवाहनस्यैकादश
शताब्द्याः पूर्वो भागः ।

निदानारायणः—एतन्नाम्ना समुपलक्षिताः श्लोका वेणीसंहारे समुपलभ्यन्ते । तदयं कविवेणी
संहारस्य कर्ता भट्टनारायणः । वेणीसंहारतो बहवः श्लोका ध्वन्यालोके आनन्दवर्धनाचार्येण
समुदाह्रियन्ते । तदयं क्रैस्त नवमशतकमध्यभागतः प्राक्तन इति संभाव्यते ।

परशुरामः—अस्यां सूक्तिमुक्तिवल्यामेक एव श्लोकोऽस्यनाम्ना समुपलक्ष्यते । सच श्लोको
विल्हणस्येति पाठभेदः । सदुक्तिकर्णाधृते एतन्नाम्ना कश्चन श्लोकः समुदाह्रियते । नेतान्यदस्य
प्रत्यभिज्ञापकं किमपि ।

परिमलः—नवसाहस्राङ्क चरितारूपस्य महाकाव्यस्य कर्ता पद्मगुप्तो नाम महाकविः । अस्यैव
परिमल इत्यपरं नाम । नवसाहस्राङ्क चरिते सर्गसमाप्तौ इति परिप्रलापरनाम्नः पद्मगुप्तस्य कृतावित्युद्धेतः
रतिसर्गो दृश्यते । पद्मगुप्त इति नैजं नाम काव्यान्ते धन्यप्रशस्तौ स्वयमेवाह—

‘एतद्दिनिद्रकृमदद्युति पद्मगुतः श्रीसिन्धुराजचरुपतेध्वरितं बबन्ध’ इति ।

अस्मादेव महाकाव्यात्

‘नमोऽस्तु साहित्यरसायतस्मे
निषिक्तमन्तः पृषताऽपि यस्य ।
सुवर्णतां वक्रमुपेति साधो
दुर्वर्णतां याति च दुर्जनस्य ॥ १. १४

इतिदिं पयं समुद्धृत्य पद्मगुप्तनाम्ना समुदाह्रियते सुभाषितावन्त्याम् । तथा दर्शन्याश्लोकेऽपि—
चित्रवर्तिन्दपि रूपे तस्त्रावेशेन चेतसि ।
वीढार्थवर्तित्रं चक्रे मुरेन्दुमवरोष सा ॥ इति स. ६ श्लो. ५२

‘परिमलकाटिकास्य कृता’ इति तत्रैव महाकाव्ये कचिन् कचिन् सर्गसमाप्ती पाठभेदः
समुपलभ्यते । पाठभेदभाष्यं नास्त्यन्तमादर्णायः । प्रादक्षिण्यमात्रशापनाय केनचिन् कृतोऽयं काटि

दास इत्युद्देशः । अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां परिमलनाम्ना समुपलक्ष्यमाणः ' आत्ते सीमन्तरत्ने ' इत्यर्थं श्लोकः काव्यप्रकाशे समुदाह्रियते । सोऽयं श्लोकः अन्ये च क्षेमेन्द्रेण औचित्यर्चादीं समुदाहृताः परिमलनाप्रोपलक्षिताः श्लोकाः साहसार्थकचरिते न सन्ति, परमेते मालवार्थीशस्तुतिपरा एवेति नव-साहसार्थकपरनाम्नःसिन्धुराजस्य योऽप्यजः श्रीशिवप्रतिराजः, तस्मिन् प्रणयातिरेकमस्य कवेः सूचयन्ति । अस्मिन्नेव नवसाहसार्थकचरिते पयानीमानि तस्मिन्नस्य कवेर्भक्तिं सूचयन्ति ।

‘ सरस्वतीकल्पलतैककन्दं

वन्दामहे वावपतिराजदेवम् । . . . .

यस्य प्रसादादयमप्यनन्य

कवीन्द्रचोर्णे पथि सद्भारामः ॥’ १. ७

दिवं विद्यासुर्ममवाचि मुद्रामद्रत्त यां वावपतिराजदेवः ।

तस्यानुजन्मा कवियान्धयस्य मिनत्ति तां संप्रति सिन्धुराजः ॥ १. ८’

‘ श्रीमदावपति राजोऽभूत् अमजोऽस्यामणीः सताम् ।

सगराश्वत्थदत्ताब्धिपरिसायाः पतिर्भुवः ॥

अतीति विरूमादित्ये गतेऽस्तं शातवाहने ।

कविमित्रे विशाभ्राम यस्मिन् देवी सरस्वती ॥’ ११. ९२-९३

‘ न्यस्तानि यानि मयि सूक्तिमुधापूयन्ति देवेन तेन कतिचित् कवियान्धवेन चन्द्रातपप्रपितमौक्तिकसौदराणां तेषामिदं विटसितं नवसाहसार्थकम् ॥

(काव्यान्ते षण्यप्रशस्तां)

इदमप्याह तदेव—

‘ तस्मिन्तानवगमन्तमहीतटेन्द्र विद्याविज्जगमजिदपंग सिन्धुराज ।

एतन्मया पठितमुन्ववडशान्ति काव्यमाणिरपकुण्टरमिह भरणे विपेहि इति

एतेनायं कविः श्रीशिवप्रतिराज सिन्धुराजगमकाटीन इति विनिर्भाषते (त्रैस्तदशमशत-
वर्षपर्यन्तम्) (A. D. 950-1010)

पाणिनीः— कश्चिद्विद्वेः कश्चिद्विद्वेः प्रगम्यं यद्वत् क्षेमेन्द्रः प्राह सुगुणतितिके—

‘ इन्द्रोऽप्यथरितं पाणिनेःपत्रातिभिः ।

यथाकारेणमामिहदानसदंर ज्ञानिभिः ॥’ इति ।

इदमेव मालवविद्याविराजशाश्वकेशुः पाणिनेरनन्यः उताम्य इति भवति विमतिदग्निः ।
अत्रैवदेव इत्यर्थः इतिमन्तमन्तदर्थं यथात्र क्तामने वापकश्चिद्वेन, तान्त् अन्यस्य कश्चिद्वि-
द्वेत् सुगुणम् । राजांशाथ कश्चिदेवमन्तदर्थं इत्यपि—

‘ इति पाणिनेये तस्ये यथा इन्द्रमन्तः ।

अथैव इन्द्रोऽप्यथरितं पाणिनेःपत्रातिभिः ॥’ इति । मनु ५२

इति च काव्यप्रकाशे कविमुक्तावलीः अन्तः—

सुगुणतितिकेः कश्चिद्विद्वेः न मन्ते

इति पाणिनेये इति इति पाणिनेये इति इत्यपि । इति ।

जाववतीजयस्य कर्ता पाणिनिरित्यनेन गम्यते । सच व्याकरणस्य कर्तेति । काव्यालङ्कार-
व्याख्यायां नमिसाधुर्महाकवीनामप्यपशब्दपातं निर्दर्शयन्ः पाणिनेः श्लोकद्वयमुदाहरति—पाणि-
नेर्महाकाव्ये पातालविजये—‘ सन्ध्यावधुं गृह्यकरेण ’ गतेऽर्धरात्रे XXX अपश्यती वत्समिवेन्दुबिम्ब ’
मिति । अनेन च पातालविजयस्य कर्ता पाणिनिरिति विज्ञायते । यथेय व्याकरणप्रवर्तकादन्यः-
स्वयं कथं शब्दान् व्याकुर्वन् अपशब्दं प्रयुञ्जीत । यथेयमनन्यत्वे बाधकं लिङ्गमुत्पश्यामः, कथं राज-
शेखरवचनस्य भ्रान्तिमूलकत्वं सहेमहि । किञ्च—जाम्बवतीजयात्पातालविजयोनन्यः उतान्यः विचारयन्तु
विमर्शकाः । पाणिनेः श्लोकाः कवीन्द्रवचनसमुच्चय सट्टिकिकर्णामृत सुभाषितावली ध्वन्यालोका-
दिषु समुदाहृता नाम ।

पुनरुक्तपद. —‘ पश्चादन्यत् पुरश्चान्यत् पुनरुक्तभयादिव ’ इत्येय कवेरस्य श्लोकः । अत्र-
पुनरुक्तभयादित्यस्मिन् प्रयोगे दृष्टिं समर्पयता केन चित् कृतं साङ्केतिकं नाभैतत्-कोऽयम् का चास्य
कृतिरिति न विज्ञायते ।

पुष्टिद्वारः—अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां योऽस्यकवेः ‘ इदानींतीवामि ’ रित्येय श्लोकः समुदाहृतः
स कवीन्द्रवचनसमुच्चये समुद्धृतः ।

प्रकाशवर्षः—अयं कविः शिशुपालवधव्याख्याकारात्बल्लभदेवाभ्रावर्चीनः । सद्यनन्य-
गुर्व्यास्तवेति श्लोकं (माघ. १ स. ३५ श्लो) व्याचक्षाणः प्राह—‘ शाश्वतिकाभावादिति उपाध्यायः
प्रकाशवर्षः ’ इति । उपाध्यायशब्दभ्रष्टाणादेनं प्रकाशवर्षं बल्लभदेवस्योपाध्यायं केचन मन्यन्ते । अस्मद्-
पाध्याय इत्यस्मत्पदघटितश्रेदुपाध्यायशब्दस्तथैव संभाव्येत । केवलोऽयमुपाध्यायशब्दः उपा-
ध्यायपदसमलंकृततां तस्यावेदयतीत्यपि संभावनं सुशकम् ।

‘ श्रुत्वा प्रकाशवर्षानु व्याख्यातं तावदीदृशम् ।

विशेषतस्तु नैवास्ति बोधोऽत्रानुभावाद्दे ॥’

इतीदं टिप्पणे कापि परिहृयमानमवलम्ब्य प्रकाशवर्षं बल्लभदेवसमकालमपरे मन्यन्ते ।
अन्यदेतत् । प्रकाशवर्षस्तस्मान्भ्रावर्चीन इतितु सिद्धम् । महिनाथः—अनन्यगुर्वारिति श्लोके सुरा-
सुरानित्यत्र बहुवचनस्य साङ्गत्यं संपादयन्—‘ सुरासुरविरोधस्य कार्योपाधिकत्वेनाशाश्वति-
कत्वात् × × × × न इदं कवद्राव इत्याहूः ’ इति प्रकाशवर्षाभिमतं पक्षमेवानुवदति । अनेन
प्रकाशवर्षेण त्रिरचिता शिशुपालवधव्याख्या काव्यस्तीत्यपि गम्यते । बल्लभदेवोऽयं महिनाथात्
मार्चीनः । महिनाथो हि द्वितीयसंगं ‘ अन्यत्र ’ (स. १ श्लो. ४) इति श्लोकव्याख्यानं
‘ बल्लभोक्तं प्रत्युक्तमिति वदति । काव्यालङ्कारकर्तृरुद्राद्रावर्चीनोऽयं बल्लभः । यद्यं तत्र तत्र
रुद्रमनुस्मरति । न केवलमनुस्मरति । व्याख्यातारं च रुद्रकाव्यालङ्कारस्यात्मानं प्रवगमयति तत्रैव
‘ अस्माभिः रुद्राद्रङ्गरे त्रिवेचितमिति । ’ (स. ४ श्लो. २१) आनन्दवर्धनाचार्यविरचित-
देवीशतकव्याख्याकर्तुः कैयटस्य पितामहो यो बल्लभदेवः स एवायमिति प्रत्यमिजानतां तस्यैव
कैयटस्य वचनेन ममयोऽप्यस्य व्यक्तं त्रिनिर्भाषने—प्रायः कैमन्दशमशतकस्यायः पाद् इति
इदं च देवीशतक व्याख्यानावगमाने कैयटस्य वचनम् ।

वह्मभदेवायनितभ्रद्रादित्याद्वाप्य जन्मेनाम् ।

कैयटनामाऽरचयत् विवृतिं देवीशतकस्तोत्रे ॥

वसुमुनिगगनोदाधिसमकाले याते कलेस्तपालोके । इति ।

कैयटस्य समयः (कलो. ४०७८) (कै. ९७७) एवं च सति वह्मभस्यास्य समयः कैस्त-
दशमशतकस्यायः पादः प्रायः—स्यात् । स एव ततः प्राक्तनो वाऽस्य प्रकाशवर्षस्य समय इति
सिद्धम् । अपरं चेद्मवधेयम् । माघव्याख्यानाव साने वह्मभदेवस्येदं पद्यमेकमशुद्धसंवलितं समुपलभ्यते,
(चौखांबासीरियस् बनारसे)—

‘सुरानन्ददेवस्य रणभून्योमतास्यवः ? ।

व्यपत्त टीकां काव्येऽस्मिन् वह्मभः सुरिवह्मभाम्’ इति

अशुद्धिद्वयितेऽस्य द्वितीयपादे दीयतां दृष्टिः । अपाकृत्याशुद्धिदोषमयोऽस्य समुन्नेयः ।
भौमित्यस्य व्योमेति संशोधनं स्वरसम् । तथा रणेत्यस्य रसेति संशोधनं च । एवञ्च सति रसभूव्यो-
मेत्येतत्पदत्रयं संख्याङ्कलक्षकमिति व्यक्तं विज्ञायते । रसेति पद् भूरित्येकं, व्योमेति बिन्दुः ।
अङ्कानां वामतो गतिरितिन्यायेन बिन्दुना गणनोपक्रमस्य दुर्घटतया ‘व्योमे’ त्यतः परं विद्यमानेनापि-
संख्यापलक्षकेन भाव्यम् । तस्मात् तास्यवः इति स्याने तोयपाविति संशोधनं समुचितमिति
प्रतिभाति । तथाचायमर्थः—रसभूव्योमतोयघ्युपलक्षिते (४०१६) कलेः समये टीकां व्यघतेति ।
कैयट तत्पितामहयोः पट्टिवर्षपरिमितं व्यवधानं न्याय्यं नाम । परमियमाशङ्काऽत्र समुद्रवति-
शिङ्गपालवधे परिसमाप्ते विंशतितमे सर्गे, समाप्तौ च काव्ये वंशवर्णनपरं महिनाथेनाव्याख्यातं
व्याख्यातं वह्मभेन श्लोकपञ्चकं समुपलभ्यते । तत्र पञ्चमश्लोकव्याख्याने ‘सुकविकीर्तिं दुराशया-
सुकवीनां श्रेष्ठ विदुषां वररुचि × × × × बिल्हण भारविषाणमयूरादीनां’ इति व्याख्या समु-
पलभ्यते । अत्र बिल्हणग्रहणं माघस्य बिल्हणादर्वाकनत्वं स्फोरयति । इदं तु व्याहृतं, माघस्य कुति-
रानन्दवर्धनेनानूयते सचनवमशतकस्य, बिल्हणस्त्रेकादशशतकस्यः । व्याख्याता वह्मभः
स्वदृष्ट्या कथयतीतिचेत् विभाव्येत, तदा वह्मभस्यास्य दशमशतकप्रथमपादे स्थितिः कथं
सम्भाव्येत । कैयटस्य पितामहो वह्मभदेव इतोऽन्य एव किं न स्यादिति । वयमिह संभावयामः—
वंशवर्णनपरं श्लोकपञ्चकं माघस्यकृतितिरिति न विस्मयपदंभवति । यन्महिनाथेनाव्याख्यातम् ।
शैलीच न मापकृतेः । सुकविकीर्तिंदुराशयेत्यत्रोपसर्गग्रहणं ध्यर्थम् । सुकवीनां श्रेष्ठविदुषाभिति-
व्याख्यानं च न रमणीयम् । कवीनामित्यस्य विदुषमिति न पर्यायः । काव्यरचनासामर्थ्यं वेदुष्या-
द्विशिष्यते । तत् बिल्हणेति वा लेखकप्रमादायातम् । यदि विस्मयो वंशवर्णने व्याख्याने बिल्हणग्रहणे
च, तदा स्यादयं वह्मभः बिल्हणादर्वाकनः कश्चिदन्यः । प्रकाशवर्षसमयस्यायमुपलक्षक इत्यत्रिवात् ।

प्रती[दी]पवसुन्धरः—वसुन्वरान्नन्योऽयम्, अस्यैव साङ्केतिकं प्रदीपेत्युपपद्यम् । ‘विलासि-
न्नासीने त्वयि × × × प्रदीपो × × × तथा किं न शमितः (सूक्ति. १६१)’ इति प्रदीपशमनो-
पायवर्णनत्रैचित्र्यमूलकमेतत् । अपरे चास्य श्लोका वसुन्धरान्मनोपलक्ष्यमाणा अस्यामेव सूक्तिमुक्ता-
वन्त्यां सुभाषितावली सङ्कतिकर्णाद्युते च समुपलभ्यन्ते ।

फल्गुहस्तिनी—नास्याः श्लोक एकाऽप्यस्या सूक्तिमुक्तावल्याम् । यस्तु एतन्नाम्ना समुपलक्ष्य-
माणः श्लोकः सतु भर्तृहरिविचितनीतिशतकं वर्तते । तदस्या विचारो नेह प्रकृतः ।

बङ्गलावर्तः—अस्य नाम्ना समुदाह्रियमाणा अपि भर्तृहरिनीतिशतक एव ।

बाणः—स्तौति कविपुंगवमेनं राजशेखरः—

बाणेन हृदि लग्नेन यन्मन्द्रोऽपि पदक्रमः ।

प्रायः कविकुरङ्गाणां चापलं तत्र कारणम् ॥ इति ।

स्तौति च गोवर्धनाचार्यः—

जाता शिखण्डिनी प्राक् यथा शिखण्डी तथाऽवगच्छामि ।

प्रागल्भ्यमधिकमाप्तुं वाणी बाणो बभूवेति ॥ ’ इति ।

धर्मदासोऽपि विद्मधमुखमण्डने—

‘रुचिरस्वरवर्णपदा रसभाववती जगन्मनो हरति ।

तलिकं तरुणी नहि नहि वाणी बाणस्य मधुरशीलस्य ॥ इति ।

‘बाणः सृष्टिमपूर्ववस्तुविषयामेकोऽत्र निर्व्यूढवानि’ति च भवानन्दः । जन्मभूमिरस्याग्रहारः प्रीतिकूटाख्यः, पितरो चास्य राजदेवीचित्रभानू । पुलिन्दो नाम कश्चित् कविरस्य मित्रमासीत् । आह च धनपालः—

केवलोऽपि स्फुरन् बाणः करोति विमदान् कवीन् ।

किं पुनः कृतसन्धानः पुलिन्दकृतसन्निधिः ॥ ’ इति

आसीदयं श्रीहर्षस्य सभायाम् । प्रथितः स मयूरकविरपि । अपरश्च चण्डालदिवाकरः । आह राजशेखरः—

‘अहो प्रभावो वाग्देव्या यच्चण्डालदिवाकरः ।

श्रीहर्षस्याभवत् सभ्यः समो बाणमयूरयोः ॥ ’ इति ।

अनेन विरचिताः प्रबन्धाः प्रथिता नाम । श्रीहार्पचरितं कादम्बरी चण्डीशतकं मकुटताडितकं चेति । राजशेखरश्चेदमाह—

‘सहर्षचरिताशश्वत् कृतकादम्बरीस्यदा ।

बाणस्य बाण्यनर्घेव स्वच्छन्दा चरति क्षितौ ॥ ’ इति

पार्वतीपरिणयमप्यस्यैव कृतिं केचन मन्यन्ते । समयश्चास्य श्रीहर्षस्य यः समयः स एव (कैस्तं सप्तमं शतकम्)

विज्ञाकः—अयमेव विज्ञाकभट्टः बीजकः इत्यप्युच्यते । अस्य नाम्ना सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृतेष्वेकः ‘असौ मरुच्चुवित चारुकेसर’ इत्येव श्लोकः अपरे च श्लोकाः सुभाषितावली समुदाहियन्ते । सङ्कतिकर्णाश्रुते चास्त्यस्य श्लोकः ।

विज्ञाका—कोऽपि कविर्वर्णयतीमाम्—

‘नीलोत्पलदलश्यामां विज्ञाकां तामजानता ।

वृथैव दण्डिनाऽप्युक्तं सर्वशुक्ला सरस्वती । ’ इति । (सूक्ति ४७)

विज्ञाका विज्ञा विद्या विद्याका इत्यप्यस्या नामनिर्देशो दृश्यते । विज्ञाकाया नाम्ना सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाह्रियमाणः ‘दृष्टिं हे प्रतिवेशिनि’ इति श्लोकः कवीन्द्रवचनसमुच्चये सङ्कतिकर्णा-

मृते च विद्याया इति निर्दिश्यते । सुभाषितावल्यां चास्याः श्लोका बहवः समुदाह्रियन्ते ।
'धन्याऽसि या कथयसि' इत्येष विजाकायाः श्लोकः (सूक्ति. २९९) काव्यप्रकाशे चतुर्थे
उल्लासे समुदाह्रियते । तदियं शालीवाहनेकादशशतकस्यात् मम्मटात् प्राचीना ।

विल्लणः—काश्मीरः कर्वान्द्रोऽयमात्मनो जनपदं जन्मस्थानमाप्रपितामहादन्वयक्रममा-
बाल्यादेव काश्मीरिष्वेव समाधिगतं पाण्डित्यं नानादेशसञ्चरणं तत्र तत्र राजसदसिकविवरसमधिष्ठिते
विजयं निजकवितारसास्वादसन्तृप्तानेकक्षितिपालप्रसादलब्धं गजान्तमैश्वर्यं कर्णाट्टेन्द्रात् चौलुक्य
कुलतिलकात् संप्राप्तं विद्यापतिपदमन्यञ्चात्मनः कीर्त्यावहं चरितं विक्रमाङ्कचरिते निजकृतौ
(अष्टादशेसर्गे) विशेषेण वर्णयति । कविरथं चातुल्यकुलतिलकं विक्रमाङ्कदेवं प्रीणयन् तदीयचरितं
काव्यरूपेण निबध्नन् काव्यान्ते नेजं काश्मीरदेशं, तदेशस्थिपतिं च कलशं सात्मजं सजनकं सम-
नुस्मरन्तुपवर्णयति विशेषेण । यस्त्वेव समये काश्मीरात् कर्णाटमभिप्रतस्थे स्वयम् । आत्मीयभावेन-
वात्र मूलम् । प्रदर्शयतिचायं श्लोकः । आत्मीयेषु स्नेहविशेषम्—

‘ लब्धा लक्ष्मीर्दिक्षिदिशि कृताः संपदः साधु भोग्याः

प्राप्तार्योग्यैः सह कलहतः कुत्र नोच्चैर्जयधीः ।

गोष्ठोबन्धः सपदि मुजनेः सारनिष्कर्षदक्ष-

प्रज्ञालब्धस्तुतिभिरचिरादस्तु काश्मीरकैर्म ॥ इति ॥ स. १८. १०२.

लब्धप्रतिष्ठस्यास्यान्ते निर्वदश्चैश्वर्येषु—

‘ आरुक्षाम वृषप्रसादकणिकामद्राक्षम लक्ष्मीलवान्

किञ्चिद्वाट्टमयमध्यगीष्महि गुणैः कांश्चित् पराजेष्महि ।

इत्यज्ञानमयीमकार्थं कियतीं नानर्थकन्थो मनः

स्वाधीनीकृतशुद्धबोधमधुना वाञ्छत्यमर्त्यापगाम् ॥’ इति ॥

समयश्चास्य एकादश शतकस्योत्तरार्धम् । कविरथं मुक्तिकलशस्य नप्ता, राजकलशस्य पीत्रो,
ज्येष्ठकलशस्य पुत्रः । कर्णसुन्दरीप्रभृतयः कृतयोऽप्यपराः कवेरस्य वर्तन्ते । विशेषो विक्रमाङ्कदेव-
चरितप्रस्तावनायां द्रष्टव्यः । (Introduction of George Babler)

मद्वृजयन्तः—न्यायमञ्जर्याः प्रणेता वृत्तिकार इति प्रथितः । सोऽयं मुक्तापीठसचिवस्य
शक्तिस्वामिनोनप्ता कल्याणस्वामिनः पौत्रश्चन्द्रस्य पुत्रः पिता कादम्बरीकथासारकर्तुरभिनन्दस्य
अनेनानन्दवर्धनोपशोध्वनिमार्गो न्यायमञ्जर्या निरस्यते—

‘ एतेन शब्दसामर्थ्यमहिम्ना तस्मिन्स्थिते ।

यमन्यः पण्डितमन्यः प्रपेदे कञ्चन ध्वनिम् ॥’

‘ मानान्तरपरिच्छेद्यवस्तुरूपोपदेशिनाम् ।

शब्दानामेव सामर्थ्यं तत्र तत्र तथा तथा ॥

अथवा नेदृशी चर्चा कविभिः सहशोभते ।

विद्वांसोऽपि विमुह्यन्ति वाक्यार्थगहनेऽध्वनि ॥

तद्वलमनया गोष्ठ्या विद्वज्जनोचितया चिरं

परमगहनेस्तर्कज्ञानामभूमिरथ नयः ।

प्रकृतमधुना तस्मात् ब्रूमो न भात्यनुमानतः

तनुमपि न तेष्वार्थापत्तेर्विशेष इति स्थितम् ॥' इति । प. ५८

तस्यास्य जयन्तभट्टस्य समयः प्रायः क्रैस्तं नवमं शतकम् । आनन्दवर्धनस्य प्रायः समकालः स्यात् । यद्यपि जयन्तभट्टस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणो यः श्लोकः स भर्तृहरिशतके समुपलभ्यते । अथापि तच्छतकं भर्तृहरेरेव कृतिरिति न विश्वासस्य पदम् । यदन्यदीया अपि कृतयस्तत्र दृश्यन्ते तदयमस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृतः श्लोकोजयन्तस्य भवेन्नाम ।

भट्ट गोविन्दराजः—कविमेनं श्लाघते देवेश्वरः—

‘ इन्दुप्रभारसविदं विहगं विहाय
कीरानने स्फुरसि भारति का रतिस्ते ।
आद्यं यदि श्रयसि जल्पतु कौमुदीनां
गोविन्दराजवचसां च विशेषमेपः ॥’ इति (शाङ्गं घर)

अपरे चास्य श्लोकाः सुभाषितावल्यां समुदाहृताः ।

भट्टनायकः—अयं हृदयदर्पणस्य कर्ता ध्वनिरित्तेने प्रवृत्तः । आचार्याभिनवगुप्तः स्वकृतौ ध्वन्यालोके तत्र तत्रास्य पक्षमनूय निरस्यति । तद्यथा—‘तेन यद्भट्टनायकेन द्विवचनं दूषितं तत् गजनिमीलिकयैव’ इति । अनेनायमभिनवगुप्तात्प्राक्तन इत्यवगम्यते । दूषितं यद्विवचनं तत्—व्यङ्ग्यः काव्यविशेषः स ध्वनिरिति सूरिभिः कथितः’ (ध्वन्या उ. १. का. १३) इतिकारिकास्थं व्यङ्ग्य इत्येतद्विवचनम् । तदयमानन्दवर्धनान्न प्राक्तनः ।

‘ द्विजस्तयोर्नायकाख्यो गौरीशसुरसन्नतोः ।

चातुर्विधः कृतस्तेन वाग्देवीकुलमन्दिरम् ॥ इति

राजतरङ्गिणीवचनं प्रमाणयन् सुभाषितावलीप्रस्तावनाकारः अवन्तिवर्मणः पुत्रस्य शङ्करवर्मणः समयमस्य भट्टनायकस्य संभावयति । आनन्दवर्धनस्त्ववन्तिवर्मणः सभायामासीदिति सुव्यवस्थितम् । मीमांसकश्चायमित्यपि गद्ययते—यदस्य मतं निरस्यन्नभिनवगुप्तः सोपहासमिदमाह—‘भट्टनायकेन तु यदुक्ते × × × तत् श्लोकार्थमपरासुश्रय × × × नच निःश्वासान्ध इवादशः’ स इव चन्द्रमा इति कल्पना युक्ता । जैमिनीयसूत्रे हेवं योजना, ‘न काव्येऽपीत्यलम्’ इति । (ध्वन्या. प. ६३) उपहसतीव ह्येनम् ‘जैमिनीयसूत्रेष्वेव ईदृशी ते योजना शोभेत, न काव्येऽपीति ।

भट्टमयूरशङ्करः—शङ्कर इति लेखकप्रमादकृतः पाठः । शङ्कुक इत्येव पाठो युक्तः श्रीभण्डारकर महाशयैर्दृष्टः पाठस्तु मयूरपुत्रशङ्कुक इति । शङ्कुको मयूरपुत्र इति विशेषणमेतद्विचार्यम् । अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां मयूरशङ्करनाम्ना समुपलक्ष्यमाणः श्लोकः सुभाषितावल्यां शङ्कु-कस्य नाम्ना समुदाह्रियते । शङ्कुकः प्रथितः कश्चिदलङ्कारनिबन्धस्य कर्ता प्राक्तन इति विशायते । मम्मटभट्टः काव्यप्रकाशे रसं निरूपयन् ‘इति भट्टोल्लसत्प्रभृतयः, इति श्रीशङ्कुकः, इति श्रीभट्टनायकः, इति श्रीमदाचार्याभिनवगुप्तपादाः । इति मतभेदान् निरूपयति । अनेन निर्देशक्रमेण भट्टनायकात्प्राक्तनत्वं गम्यते । भुवनाभ्युदयाख्यस्य प्रणेताऽयमिति च राजतरङ्गिणीतो विशायते—

‘अथ मम्मोत्पलयोरुदभूत् दारुणो रणः
रुद्धप्रवाहा यत्रासीत् वितस्ता सुभटैर्हतैः ॥
कविर्बुधमनःसिन्धुशशाङ्कः शङ्कुकामिधः ।
यमुद्दिश्याकरोत् काव्यं भुवनाभ्युदयाभिधम् ॥’ इति (राज)

समयश्चास्य कैस्तं नवमं शतकम् । परमत्र मयूरपुरनिर्देशः कं मयूरमवलंबते इति तु विचार्यम् । सूर्यशतककर्ता मयूरस्तु वाणसमकालः ।

भट्टवाचस्पतिः—कविरयमन्यो वाचस्पतिमिश्रेभ्यः, येः न्यासवार्तिकतात्पर्यटीकाप्रभृतयो बहवो दार्शनिका निबन्धा विरचिताः । अस्य श्लोका चहवः सद्बुक्तिकर्णामृते समुदाहृताः । अस्यां समुदाहृतः ‘जनस्थाने भ्रान्तं’ इति श्लोकः सद्बुक्तिकर्णामृते शूलपाणेरित्युपलक्ष्यते । अयमेव श्लोकः क्षेमेन्द्रेण कविकण्ठाभरणे ‘रामायणपरिचयो यथा-भट्टवाचस्पतेः’ इति समुदाहृतः । यश्चायमपरः कवेरस्यश्लोकः ‘मृगशिंशुदृशस्तस्या’ इति, सद्बुक्तिकर्णामृते समुदाहृतः, सदृशरूपके द्वितीयप्रकाशे समुदाहृतो वर्तते । तदयं कविर्धनिकात्प्राचीन इति संभाव्यते ।

भट्टदयामलः—कवेरस्य कृतेः केचन श्लोकाः सुवृत्ततिलके औचित्यचर्चायां च क्षेमेन्द्रेण समुदाह्रियन्ते । अयं कविः प्रणेता पादताडिताख्यस्य भाणस्य । राजशेखरेण काव्यमीमांसायामेव श्यामदेव इति निर्दिश्यते ।

भट्ट सोमेश्वरः—न्यायसुधायाः कर्ता भट्टसोमेश्वरो मीमांसक एकः अपरः काव्यप्रकाशि-काव्यस्यायाः कर्ता भट्टसोमेश्वरः, अपरस्तु सोमेश्वरः सुरघातसवस्य कीर्तिकौमुद्याश्च कर्ता अपरस्तु सोमेश्वरदेवो मानसोष्ठासकर्ता । एष्वन्यतमेवाऽन्यो वेतिविचार्यम् ।

भट्टस्वामी—अयमेव भट्टिरिति प्रथितो महाकविर्वैयाकरणाशिरोमणिः । यस्य कृतिर्भट्टि-काव्यमिति प्रथते । अयं श्रीस्वामिनः मनुवाङ्मणः सौराष्ट्रेषु श्रीधरसेननरेन्द्रे राज्यं प्रशासति बलभीपुरे समभूत् । काव्यस्यान्ते स्वयमिदमाह—

‘काव्यमिदं विहितं मया बलभ्यां
श्रीधरसेननरेन्द्रपालितायाम् ।
कीर्तिरतो भवतात् नृपस्य तस्य
प्रेमकरः क्षितिपो यतः प्रजानाम्’ ॥ इति ॥

स्यास्याता आरम्भे प्राह—श्रीस्वामिसूनुर्भट्टिनामा कविः रामकथाश्रयमहाकाव्यं चकार’ इति । अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृतः ‘पीतोष्ठरागाणी’ति श्लोकः (भट्टिकाव्ये एकादशसर्गे) (२१) समुपलभ्यते । सुभाषितावल्याम परे चास्य श्लोकाः समुपलभ्यन्ते । श्रीधरसेनशिलालेखतः केस्तपटशतकस्योत्तरार्धमस्य समयः स्यादिति संभाव्यते । (काव्यमालागुच्छे ८० प्राचीनलेखमालायां (३) दो लेखो (१६४-१६५) वर्तते)

भट्टेन्दुराजः—अभिनवगुप्तस्यायमुपाध्यायः । केस्तदशमशतके काश्मीरेष्यासीत् । ध्वन्यालोकके मद्भट्टमाचरन् अभिनवगुप्तो भट्टेन्दुराजचरणावनुसमरति—‘भट्टेन्दुराजचरणाञ्जकृतविधासे’ति । उदाहरति चास्य श्लोकस्तत्र तत्र लोचने । ‘यथा अस्मदुपाध्यायमट्टेन्दुराजस्य—’ प्राणा येन समर्पिता’ इत्येवमादिभिः । क्षेमेन्द्रेणास्य श्लोका औचित्यचर्चादौ समुदाहृताः ।

भद्रेन्दुराजस्य—‘यः कालागुरु’ (सूक्ति. २६५) (ध्वन्यालोकलोचने प. ११६)

भद्वोत्कटः—कोऽसावुत्कटः १, उद्भट इति तु भवेत् प्रसिद्धश्चायमलङ्कारनिबन्धकारः ।

भद्वोपमन्युः—‘सान्ध्यरागरुचिरारुणमारात्’ इति श्लोक एक एवार्यं सूक्तिमुक्तावल्यां सुभाषितावल्यां च कवेरस्येति समुदाह्रियते । नेतोऽस्याधिकं किमपि ज्ञापकमुपलभ्यते ।

भदन्तविशाखदेवः—मुद्राराक्षसकर्तुर्विशाखदेवादन्योऽयमिति संभाव्यते । पूज्यवाचकस्य भदन्तशब्दस्यभूरिप्रयोग आर्हतसमयनिष्ठेष्वेव । मुद्राराक्षसकर्ता तु नतत्समयानुयायी । कोऽयमिति विचार्यम् ।

भदन्तहरिभट्टः—ब्रह्मोऽस्य कवेः श्लोकाः सुभाषितावल्यां समुदाहृताः । अस्यां तु सूक्तिमुक्तावल्यां सूक्तिरस्यैकेव । सूक्तिश्चास्य प्राचां महाकवीनां शैलीमनुसरति ।

भदन्तारोग्यः—यदेव श्लोकद्वयमस्यां सूक्तिमुक्तावल्यामस्य कवेः कृतिरिति समुदाहृतं तदेव सुभाषितावल्यामप्येतस्यैवेति समुदाहृतम् । कविमेतं न विशेषतः प्रत्यभिजानीमः ।

भर्तुः—भर्तुः भर्तुः इत्यपि नाग्नि भेदः पठ्यते । कविरयं बाणस्य गुरुः । स्तौति च कादम्बर्यां बाण एनम् ।

‘न मामि भर्तुंश्वरणाम्बुजद्वयं
सशेखरैर्मौरवारिभिः कृतार्चनम् ।
समस्त सामन्तकिरीट वेदिका
विटङ्कपीठोल्लुठितारुणाङ्गुलि ॥’ इति । (कादम्बरी)

राजशेखरश्चेनं श्लाघते—

‘अवन्तिः काव्यमानर्च भर्तुर्मौखरिशेखरः
शिष्यो बाणश्च सङ्क्रातकान्तवेधवचाः कविः ।’ (सूक्ति. ४४)

कवेरस्य काव्यं किमप्यस्तीत्यनेन श्लोकेन विशायते काव्यस्य नाम न व्यक्तम् । कविं काव्यं च निरूपयन् राजशेखरः काव्यनामन किं ब्रूयात् ? अपि स्यादवन्तिकाव्यमित्येकं पदम् ? । सुव्यक्तः समयोऽप्यस्य । अस्य श्लोका बहवः सुभाषितावली समुदाहृताः ।

भर्तृहरिः—अयं वाक्यपदीयस्य प्रणेता प्रणेताच शतकत्रयस्य । यद्यपि भर्तृहरेः कृतिरिति ख्यायमाने शतकत्रये सङ्कलितानाम परेषां श्लोकाः । अथापि प्राधान्यात् भर्तृहरिकृतिरेव सा । केचन मन्यन्ते—आचार्यामिनवगुप्तो ‘यथाह भगवान् भर्तृहरि रित्यादिना यं वाक्यपदीयकारं निर्दिशति तस्मादन्य एव शतककर्ता इति । अस्य समयः क्रैस्तं सप्तमं शतकम् ।

भर्तृमेण्डः - श्लाघते धनपालः कविमेनम्—

‘वक्रोरस्या भर्तृमेण्डस्य बहन्त्या सृणिरूपताम् ।
आविद्धा इव धून्वन्ति मूर्धानं कविकुञ्जराः ।’ (सूक्ति. ४४)

राजशेखरो बालरामायणे सबहुमानमेनं निर्दिशति—

‘बभूव बल्मीकभुवः पुरा कवि-
स्ततः प्रपेदे भुवि भर्तृमेण्डताम् । इति ।

क्षेमेन्द्रध्वेदमुद्राहरति सुवृत्ततिलके—आरम्भे यथा भवृमिण्ठस्य—

‘आसीदित्यो हयग्रीवः सुहृद्वेष्मसु यस्य ताः ।

प्रथयन्ति बलं बाह्वोः सितच्छत्रस्मिताः श्रियः ॥’ इति ।

अयं कविर्हयग्रीववधस्य काव्यस्य कर्ता, यस्य सर्गारम्भे श्लोकोऽयम् । शाकुन्तलव्याख्याने
राघवमहद्भ्यानुवदति—

‘उदाहृतं च हयग्रीववधस्थम्—

‘यं प्रेक्ष्य चिररूढापि निवासप्रीतिरञ्जिता ।

मदेनैरावण मुले मानेन हृदये हरेः ॥’ इति ॥

अयं च काश्मीरः । मातृगुप्तस्य समये आसीत् । तस्य च समयः क्रैस्त चतुर्थशतकस्य
प्रथमोभागः । अस्यापरे श्लोकाः सङ्कि, कर्णाश्रुते सुभाषितावल्यां च समुदाहृताः ।

महद्वटः—अस्य श्लोकान् बहून् समुद्राहरति क्षेमेन्द्रः । अभिनवगुप्तश्च लोचने श्लोकानस्यो-
दाहरति, तदयंममिनवगुप्ताचार्यतः प्राक्तनः प्रायोऽस्य समयो नवमशतकान्नावाचीनः ।

भवभूतिः—सुप्रथित एष महाकविः । महाधीरचरितादिषु नाटकेषु कविरयंमात्मानं ‘श्रीकण्ठ-
पदलाञ्छनः पदवाक्यप्रमाणज्ञो भवभूतिर्नाम’ ‘अस्ति खलु तत्रभवान् काश्यपः श्रीकण्ठपदला-
ञ्छनः’ ‘महेश्रीकण्ठपदलाञ्छनोभवभूतिर्नाम’ इति सूत्रधारवचनैः स्थापयति । तत्र श्रीकण्ठ
इति पिटुकृतं नाम । ‘साम्बा पुनातु भवभूतिपावित्रमूर्तिः’ गिरिजायाः स्तनौ वन्दे भवभूति सितान-
नौ’ इति भवभूतिर्पदघटितादर्पनादस्य साङ्केतिकं ‘भवभूति’ रितिनाम प्रयुक्तमिति केचित् ।
अपरे तु भवभूतिरित्येवास्य नाम । वश्यवाक्त्वलक्षणा सारस्वतश्रीः कण्ठे यस्य सोऽयं श्रीकण्ठ इति
गुणकृतमभिधानमस्येति मन्यन्ते । अनुरूपं चैतत् श्रीकण्ठपदलाञ्छन इति प्रयोगस्य ।

‘कविर्षावपतिराज श्रीभवभूत्यादिसेवितः ।

जितो ययौ यशोवर्मा तद्गुणस्तुतिवन्दिताम् ॥’

इत्यनेन राजतरङ्गिणीवचनेन यशोवर्मणः समकाल इति विज्ञायते । यशोवर्मणः समयश्च
क्रैस्तसप्तमशतकस्यान्तिमोऽष्टमशतकस्यादिमश्च । (693-730 A. D.) अस्यैवोक्तेषु इत्यपि
नामान्तरम् । शिष्यध्यायं कुमारिलभट्टस्य । प्राचीने हस्तलिखिते मालतीमाधवे—‘इति श्रीकुमारिलरवा-
मिप्रसादप्राप्तवाग्भैभवश्रीमदुष्वेकाचार्यविगचितं मालतीमाधवे पद्योऽङ्कः’ इति वाक्यं हि समुपल-
भ्यते । आह च चिन्मसाचार्यस्तत्प्रवर्दीपिकायां (निर्णयमागममुद्धितायां २६५ पत्रे) भवभूतिर्हि
उष्वेक इति । अनेन कुमारिलश्लोकवार्तिकस्य व्याख्या व्यरचीत्यपि विशायते । ‘येनाम केचिदिह नः
प्रथयन्त्यवज्ञा’ मित्येषुश्लोको मालतीमाधवस्थः श्लोकवार्तिकव्याख्यायमपि हि समुपलभ्यते । मण्डन-
मिश्रविगचितभावनाविशेषस्य व्याख्याकाप्युष्वेकेन विरचिताऽस्ति । प्रसिद्धाभाष्ये दृश्यप्रवन्धाः ।

भागवतजयवर्धनः—अयं जयवर्धनादनन्यः । अस्य कवरेपरेऽपि श्लोकाः सुभाषितावल्यां
सङ्किकर्णाश्रुते च समुपलभ्यन्ते ।

भारविः—किरातार्जुनीयस्य कर्ता कविकुलावतंभभूतोऽयम् । श्यापतेचैवं राजशेखरः

‘कृतान्प्रबोद्धद्वानी भास्वैरिव भाग्यैः ।’ सू. ४४

भीमपंडितः—अस्य नाम्नाऽस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृतौश्लोकौ सुभाषितावल्यां भीम-
स्येति । समुदाह्रियेते । कोऽयं भीमः ? । सुभाषितावलिप्रस्तावनायां पीटरसन महाशयो मन्यते
रावणार्जुनीयस्य कर्तारम् । नाम्निच भीमभट्टः भूमभट्टः इति प्रयोगभेदान् प्रदर्शयन् भूमभट्ट इत्येव
स्थापयति । उदर्शयति प्रमाणतया वाक्यमिदम्—‘काव्येऽत्र भूमोदिते’ इति । काश्मीरश्रायमिति ।

भीमटः—राजशेररो वर्णयत्येनम्—

‘कालभ्ररपतिश्चक्रे भीमटः पञ्चनाटकीम्
तेषु प्रबन्धराजत्वं प्राप स्वप्रदक्षाननम् ॥’ इति (सूक्ति. ४६)

भूतिमाधवः—जयमाधवात् पूर्वं विचारितादनन्थ एवाथम् । योऽयमस्यां सूक्तिमुक्तावल्या-
मस्य नाम्नोपलक्षितः श्लोकः स सुभाषितावल्यां सदुक्तिकर्णामृते च जयमाधवस्येत्युदाह्रियते ।

भेरिभांकारः—कवेरस्य भेरीभाङ्कार इति साङ्केतिकमभिधानमिति प्रतिभाति । देशकाला-
वस्य न ज्ञायते । सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृतान् कवेरस्य श्लोकान् पश्यतां नः प्रतिभाति कविरयं कस्य
चिद्वाज्ञः सभायामात्मनो वयः पूर्वं समतिवाह्य चरमे वयसि निर्विण्णो वाराणस्यां निवसन् ईश्वरपरा-
यणोऽभवत् । इति । इमे चास्य श्लोकाः ।

‘सप्तानामयुगान्तसङ्गतिरिहस्यादर्णवानां न किं’ (३४०) इयं च राज्ञः स्तुतिः ।

‘कतिपयपुरस्वामी कायव्यथैरपि दुर्ग्रहः

मितवितरिता मोहेनाहो मयाऽनुसृतः पुरा ।

त्रिभुवनपतिर्बुद्ध्याऽऽराध्योऽधुना स्वपद प्रदः ।

पुनराधिगतस्तत्प्राचीनो दुनोति दिनव्ययः ॥’ (४६०)

अयं राजसेवा निर्वेदमवगमयति श्लोकः ।

‘ये तृष्णालहरीपरीतमनसस्ते मानवा निर्भरं

देशेऽव्यत्र वसन्तु हन्त सहसाऽवज्ञाय वाराणसीम् ।

अस्माभिः पुनरत्र शङ्करपुरीमध्ये स्थिरं स्थायते

स्थातव्यं त्रिदिवापगाजलमिलद्गण्डूष सन्तोषिभिः । (३८०)

श्लोकोऽयं कवेर्वाराणसीनिनिवासे दृढाध्यवसायं सूचयति ।

अन्यांश्चास्य श्लोकानत्रोदाहृतान् परामृशतां नः प्रतिभाति वारणस्यामवस्थितेन महादेव-
तरेका व्यरचीति ।

भोगवर्मा—(काश्मीरक भोगवर्मा) कोऽयम् ? । सूक्तिमुक्तावल्यां सुभाषितावल्यां सदुक्ति-
कर्णामृते च श्लोकेनैकेनैवायमुपलक्ष्यते ।

भोजदेवः—धाराधीशः सोयं सरस्वतीकण्ठाभरणश्रृङ्गारप्रकाशयोः कर्ता काव्यमीमांसाका-
रात् पश्चात्तनः भावप्रकाशकारात् शारदातनयात्प्राक्तनः क्रेस्तैकादशशतके आसीत् । अस्यां
सूक्तिमुक्तावल्या कवीन्द्रवचनसमुच्चयादौ च सूक्तिसंग्रहनिबन्धे भोजदेवनाम्ना समुपलक्ष्यमाणाः
श्लोकाः सरस्वतीकण्ठाभरणश्रृङ्गारप्रकाशयानोपलभ्यन्ते तदस्य कृत्यन्तरेषु अन्येषुणीयाः । विशेषश्चास्य
कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां द्रष्टव्यः ।

मङ्गलणः—अयं काश्मीरो महाकविः, प्रवराख्यं पुरमस्य जन्मस्थानम् । पिता विश्ववर्तख्यः अग्रजावस्य शृङ्गारालङ्कारनामानो । अलङ्कारस्य लङ्कृक इति नामान्तरम् । सुस्तलदेवनन्दनेन श्रीजय-सिंहमहाराजेन प्रजापरिपालनकर्मणि नियुक्तोऽयं मङ्गलकस्तस्यराज्ञः समये क्रैस्तद्वादशशतकस्य पूर्वार्धे आसीत् । अस्य समये लङ्कृकस्य सभायां बहवः पण्डिता अभूवन्, नन्दनः स्म्यदेवः रुच्यकः लोष्टेवः श्रीगर्भः मण्डनः श्रीकण्ठः गर्गः देवघरः नागः त्रैलोक्यः दामोदरः जिन्दुकः जल्हणः श्रीगोविन्दः कल्याणः भुङ्गुः श्रीवत्सः श्रयानन्दः पद्मराजः श्रीगुञ्जः लक्ष्मीदेवः जनकराजः प्रकटगुप्तः आनन्दः (शम्भुमहाकवेः सुतः) सुहलः गोविन्दचन्द्रः जोगराजः अपरादित्य इत्यादयः । तदिदमखिलं कवेरस्य मङ्गलणस्य कृतौ श्रीकण्ठचरिते व्यक्तं समुपलभ्यते ।

महामनुष्यः (काश्मीरक महामनुष्यः) बहवः श्लोकाः कवेरस्य समुदाह्रियन्ते सुभाषिता-वल्याम् । सद्भुक्तिकर्णावृते च । नास्य देशकालादिपरिचायकं किमपि ।

माघः—शिशुपालवधस्य कर्ता सोऽयं महाकविः । श्लाघते चेनं राजशेखरः—

‘ माघेनेव च माघेन कम्पः कश्च न जायते ।

माघेन विघ्नितोत्साहा न सहन्ते पदक्रमे (मम्) ।

स्मरन्तो भारवेरेव कवयः कपयो यथा ’ इति । सू. ४४

अस्य कवेः पिता दत्तकः सर्वाश्रय इति च पितुरस्य नामान्तरम्, पितामहश्चास्य सुप्रभः । सोऽयं सुप्रभः श्रीवर्मलाख्यस्य राज्ञः सर्वाधिकारी समभूत् । तस्य राज्ञः समयः क्रैस्तसप्तमशतकस्य पूर्वार्धम् । (625 A. D.) सुप्रभदेवस्य चायमेव समयः । एतत्पौत्रस्य माघस्य ततः प्रायः पञ्चाशद्वर्षेभ्यो बहिरः समयः स्यात् । क्रैस्तसप्तमशतकस्यान्यो भाग इति तु निर्बिवादम् । अस्य कवेः श्लोका बहवः सुभाषितावल्यादिसूक्तिनिबन्धेषु समुदाह्रियन्ते । आनन्दवर्धनाचार्यध्वन्यालोकेऽस्य श्लोकः समुदाह्रियते ॥

मञ्जुघोषः—अस्य कवेर्नाम्नाऽस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुपलक्ष्यते श्लोक एक एव । सच सोमप्रभाचार्यविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वर्तते प्रकाशितं चैतत् अस्माभिः कविनामानुक्रमिष्याम् । तत् नेह निबन्धे कवेरस्य कृतिः, सोमप्रभाचार्यस्यैव वा मञ्जुघोष इति नामान्तरं तदिति मन्तव्यम् ।

मदनः—अयमष्टशतकव्याख्याकारेऽस्यार्जुनवर्मदेवस्य गुरुः । अर्जुनवर्मदेवः स्वकृताव-मष्टशतकव्याख्यायामिदमाह—‘ यदुक्तमस्मदुपाध्यायेन बालसरस्वत्यपरनाम्ना मद्नेन ’ इति । उदाहरति च तस्य श्लोकांस्तत्र तत्र । तांश्च श्लोकानस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां मदनकर्तृकतया निर्दिष्टेषु पश्यन्तो वर्यं तमेनेमेव मदनं सम्भावयामः । अलङ्कारनिबन्धस्य कस्यचित् कर्ताऽयमित्यादि विज्ञायते । समयश्चास्य क्रैस्तत्रयोदश शतकस्याद्यो विभाग इति संभाव्यते ।

मायुराजः—राजशेखरः श्लाघते कविमेतम्—

मायुराजसमो जज्ञे नान्यः कलचुरिः कविः ।

उदन्वतः समुत्तस्युः कति वा तुहिनांशवः ॥ इति (सूक्ति ४६)

अनेन राजशेखरवचनेन कविमेनं कलचुरिकुटालङ्कारभूतं चेद्विदेशसंभवं मन्यते महामहो-पाष्यायो दुर्गप्रसादः । संभावयति चेनं रामायणकथानुसारिणो नाटकस्य कर्तारम् । (कूर्मप्रती-प्रस्तावनायाम्) राजशेखरात् प्राचीन इति तु व्यक्तम् । तत् नवमशतकतो नाराचरिणः ।

मारुला—इयं मारुला कदा कुत्रासीदिति न विज्ञायते । स्त्रीकविमालायामियं ग्रथयते धनदत्तदेव—

‘श्रीला—विज्ञा—मारुला—मोरिकायाः
काव्यं कर्तुं सन्ति विज्ञाः स्त्रियोऽपि ।
वियां वेत्तुं वादिनो निर्विजेतुं
विश्वं वक्तुं यः प्रवीणः स वन्द्यः ॥ इति । (शार्ङ्गधर)

माहिलः—अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां माहिलस्येत्यनूदितः ‘कचग्रहमनुग्रहम्’ इत्ययं श्लोकः सुवृत्ततिलके क्षेमेन्द्रेण साहिलस्येत्यनूयते । स्यादयं साहिलः । क्षेमेन्द्रात्प्राक्तनोऽयमित्येतावदेकं विज्ञायते ।

मुक्ताकाणः—कविरयं काश्मीरेष्ववन्तिवर्मणोराज्यसमये आसीत् विज्ञायते चैतद्राज-तरङ्गिणीवचनेन—

‘मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।
प्रथां रत्नाकरश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः ॥’ इति

समयोऽस्य कैस्तं नवमशतकम् (855-884 A. D) अस्य श्लोका बहवः क्षेमेन्द्रेण सुवृत्ततिलकादाबुद्धताः ।

मुञ्जः—वाक्पतिराज इत्यस्यैव नामान्तरम् । धाराधीश्वरस्य श्रीभोजराजस्य यः पिता सिन्धुराजस्तस्यायमग्रजः श्री सीयकमहाराजस्यपुत्रः अनेककविवरसमलङ्कृतसमः स्वयं च सुललितवाग्बैभवनितिः कविलोकप्रियः । समयश्चास्य कैस्तदशमशतकस्योत्तरार्धम् .

मुरारिः—अनर्घराघवस्य कर्ता । पितरावस्य तन्तुमलीवर्धमानकौ । रत्नाकरो हरविजये-मुरारिभिकृत्येदमाह—

‘अङ्गोत्थनाटक इवोत्तमनायकस्य
नाशं कविर्व्यथित यस्य मुरारिरितिम् ।’ इति (हरविजय, ६७)

तेनायं रत्नाकरात्प्राचीन । इति गम्यते । रत्नाकरस्य समयः कैस्तं नवमं शतकम् ।

मोरिका—सुभाषितावल्यामपरे चास्याः श्लोकाः समुदाहृताः । धनदः कविरैर्नां निर्दिशति—

‘शिलाविज्ञामारुलामोरिकाया’ इति ।

यशोवर्मा—अयं कान्यकुब्जाधीश्वरः कर्ता रामाभ्युदयनाटकस्य । गीयते चायं राजतरंगिण्याम् ।

‘कविवाक्पतिराजश्रीभ्रमभूत्यादिसेवितः ।

जितो ययो यशोवर्मा तद्गुणस्तुतिवन्द्यताम् ॥’ इति ।

आनन्दवर्धनेन ध्वन्यालोके रामाभ्युदयनाटकात् कवेरस्य श्लोकोऽयमुदाह्रियते—

‘आकन्दाः स्तनितैर्विलोचनजलान्यश्रान्तधाराम्भुभिः’ इति ।

‘कृतककुपिते’ रित्यादिश्लोकश्च । तथा लोचनेच—‘रामाभ्युदये यशोवर्मणा—स्थितमिति यथा शक्याम् ।’ इति । क्षेमेन्द्रेण च सुवृत्ततिलकादावस्य श्लोकाः समुदाह्रियन्ते । भोजेनाप्युदाह्रियन्ते शृंगारप्रकाशे । अस्य च यशोवर्मणः समयः कैस्ताष्टमशतकस्य प्रथमः पादः ।

योगेश्वरः—कविमेनं भवानन्दः श्लाघते

‘ वाणः सृष्टिमपूर्ववस्तुविषयामिकोऽत्र निर्व्यूढवान्
निष्णातः कविकुञ्जरेन्द्रचरिते मार्गे गिरां वा गुरुः ।
वेधा विन्ध्यपुलिन्द्र पामर वधू भूगोल इंद्या निल-
प्रायेऽर्थं वचनानि पल्लवयितुं जानाति योगेश्वरः ॥ ’ इति ।

तथा वसुकल्पश्च—

वाणः प्राणिति केशटः स्फुटमसौ जागर्ति योगेश्वरः

प्रत्युज्जीवति राजशेखरगिरां सौरभ्यमुन्मीलति । ’ इति । (सङ्. ५-२६. १-३)

कवीन्द्रवचनसमुच्चये सदुक्तिकर्णाश्रुते चास्य श्लोकाः समुदाहियन्ते । विशेषः कवीन्द्रवचन-
समुच्चयप्रस्तावनायां सदुक्तिकर्णाश्रुतप्रस्तावनायां च बोध्यः ।

रत्नाकरः—अस्य राजानकरत्नाकर इति रत्नाकरवागीश्वर इति रत्नाकरविद्याधिपतिरिति
च प्रथितं नाम । कविरयं हरविजयस्य वक्रोक्तिपञ्चाशिकायाश्च कर्ता, अवन्तिवर्मणः समये आसीत् ।
तथाच राजतरङ्गिण्याम्—

मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।

कवी रत्नाकरंश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः ।

श्लाघते चैतं राजशेखरः—

मासम सन्तु हि चत्वारः प्रायो रत्नाकरा इमे ।

इतीव स कृतो धाम्ना कवी रत्नाकरोऽपरः ॥ इति । (स. मु. ४६)

समयोऽस्य कैस्तं नवमं शतकम् (855 A. D.)

विशेषः सुभाषितावलीप्रस्तवनायां द्रष्टव्यः ।

रविगुप्तः—कविरयं चन्द्रप्रभाविजयकाव्यस्य कर्ता । आह च यशोधरो वात्स्यायन-
प्रणीतकामसूत्रव्याख्यायां जयमंगलायाम्—‘ तथा आचार्यरविगुप्तेन चन्द्रप्रभाविजयकाव्ये
प्रकरणं पृथक्कृतम् । यथोक्तम्—

गहनप्रसन्नसर्वा कतिपर्यसुत्रामिमामनन्तमुस्मीम् ।

अनधीत्याक्षरमुद्रां वादसमुद्रे परिप्लवते ’ इति

अन्योऽप्यनेन लोकसंख्यवहारनामक निबन्धोऽस्ति विरचितः । सोऽयं यशोधरात् प्राक्तनः

राजशेखरः—कविरयं बिन्दुसालभञ्जिका बाठभारत बालरामायण प्रभूतिनाटकानां कर्ता,
कर्ताच प्राकृतभाषात्मकस्य कर्पूरमञ्जर्याख्यस्य सहकस्य, प्रणेताच काव्यमीमांसायाः प्रथितः
कविकुले । जन्म चास्य यायावरकुले । आह च स्वयम्—

‘ यायावरीयः संक्षिप्य मुनीनां मतविस्तरम् ।

व्याकरोत् काव्यमीमांसां कविभ्यो राजशेखरः ॥ ’ इति । (काव्यमी. प. २)

गुरुध्यायं महेन्द्रपाटस्य । तथा च कर्पूरमञ्जर्याम्—

माव कहिज्जु पदं कोभणई रअणिवल्लहसिहण्डो ।

रहुउलचूडामणिणो महेन्द्रपाटसस को अ गुरु ॥ इति

स्तुतश्चायमपराजितेन मृगाङ्गुलेखाकारेण—(कर्पूरमञ्जर्याम्)

बालकई कइराओणिम्भयराअस्स तह उव उज्जाओ । इति—

अस्य कवेर्जाया भवन्ति सुन्दरी । आह च कविः कर्पूरमञ्जर्याम्—

चाउहाणकुलमौलिमालिया राअसेहरकइन्देगहिणी ।

भत्तुणो किदिमवन्ति सुन्दरी सापउज्ज इदुमेदमिच्छदि ॥

कवेरस्य पिता दुईकः, माता शीलवती अकालजलदः प्रपितामहः । पूर्वपुरुषा मुं । प्रभृतयः तथाच बालरामायण नाटके प्रस्तावनायाम्—

‘समूर्तो यत्रासीद्वृणुगण इवाकालजलदः

सुरानन्दः सोऽपि श्रवणपुटपेयेन वचसा ॥

न चान्ये गण्यन्ते तरलकविराजप्रभृतयो

महाभागस्तास्मिन्नयमजनि यायावरकुले ॥

तद्वामुष्यायणस्य महाराष्ट्रचूडामणेरकालजलदस्य चतुर्थी दौर्दुकिः शीलवतीसुनुः उपाध्यायश्रीराजशेखरः ।’ इति ।

‘सौजन्याङ्कुरकन्द × × × राजशेखरकवे हृष्टोऽसि यामो वयम्’ इति (सत्. ३.११.२) वदति चाभिनन्दः—

अस्य कवेः कृतिभ्यः केचन श्लोकाः सरस्वतीकण्ठाभरण ध्वन्यालो-

कलोचन कान्यप्रकाश साहित्यदर्पणादिषु समुदाह्रियन्ते ।

अस्य समयः कैस्तनवमशकस्यान्तिमः आद्यश्च दशमशतकस्य ।

विशेषः कर्पूरमञ्जरीप्रस्तावनातः काव्यमीमांसा प्रस्तावनातश्चावगन्तव्यः ।

रामः—कोऽयं कविः ? । ‘अमुष्मिन् लावण्यामृतसरसि’ इत्येक एव श्लोकोऽस्यां सूक्तिमुक्तवत्यां अस्य नाम्नः समुपलक्ष्यते । अयमेव सुभाषितावल्यामप्यस्यैव नाम्ना समुपलक्ष्यते । काव्यप्रकाशे चायमनूयते । तदयं कोऽपि कविः काव्यप्रकाशकारात्प्राचीन इत्येतावद्भवत्येते । ‘एका गङ्गा प्रयागे’ इत्येष एकः श्लोकः कवेरस्यैव समुदाह्रियते सञ्ज्ञिककर्णामृते ।

रामिलसोमिलौ—द्वाविमौ शूद्रककथाकारौ । आह च राजशेखरः—

‘तौशूद्रककथाकारौ रम्यौ रामिलसोमिलौ ।

काव्यं ययोद्वयोरसीवर्धनारीश्वरोपमम् ॥’ इति (सूक्ति. ४३)

कालिदासस्तयोरन्यतरं सोमिलं निर्दिशति मालविकाग्निमित्रे प्रस्तावनायाम् । ‘परपुरुषादिव सवितुः’ इत्यर्थं रामिलश्लोकः सुभाषितावल्यामुदाह्रियते । तवितौ कालिदासात्प्राचीनावित्येतावत् व्यक्तमवगम्यते ।

रिस्तुक्तः—शेमेन्द्रः ‘विपरीतं यथारिस्तोः’ इति नामनिर्देशपूर्वकं श्लोकमेकमुदाहरति—

आस्ते ते कलिकालकल्मषमयीप्रक्षालनेकक्षमा

कीर्तिः संनिहितैवसप्तभुवनस्वच्छन्दमन्दाकिनी ।’ इति ।

सोऽयमेव रिस्सुकः । अयं च श्लोकेनानेन कस्यचिद्राज्ञः सभायामासीदिति विज्ञायते ।

रुदतीब्राह्मणः—

‘विश्रान्तो दिवसस्तटीमयमटत्यस्ताचलस्यांशुमान्
संप्रत्यङ्कुरितान्धकारपटलैलम्बालका धौरभूत् ।
एक्षन्तर्विश वेश्मनः शशिमुखि द्वारस्थलीतोरण-
स्तम्बालम्बितबाहुवष्टि रुदती किं त्वं पथः पश्यसि ॥ (सूक्ति. १४०)

इत्ययमेकएव श्लोकोऽस्य नाम्ना समुदाह्रियते । रुदती किं त्वं पथः पश्यसीति श्लोकसमाप्तौ
दृष्टिं विदधता केनचित्कवेरस्य कृतं साङ्गिकं नामैतत् । नेतो विज्ञायते किमप्यधिकम् ।

रुद्रः—सूक्तिमुक्ताबल्यां रुद्रस्य नाम्ना निर्दिश्यमाना बहवः श्लोकाः शृङ्गारतिलकात् काव्या-
लङ्कारादपि समुदाह्रियन्ते । सङ्कितकर्णामृते शृङ्गारतिलकस्य श्लोका बहवो रुद्रटस्य नाम्ना समुदाहि-
यन्ते । तत् विज्ञायते काव्यालङ्कारस्य कर्ता शृङ्गारतिलकस्य च कर्ता एक एवेति । रुद्रस्यैव रुद्रट
इति च नामिति । अत्र केचन मन्यन्ते—काव्यालङ्कारस्य कर्ता ‘रुद्रट’ इति स्वनाम काव्यालङ्कारे
(अ, ५) अष्टभिः श्लोकैः संपादिते महाचक्रे श्लोकनिबद्धं ज्ञापयति । सचायं श्लोकः—

शतानन्दापराख्येन भट्टवामकसुनुना ।
साधितं रुद्रटेनेदं सामाजा धीमतां हितम् ॥ इति ।

व्याख्याता नामिसाधुरपि—

पूर्वमहामतिविरचितवृत्त्यनुसारेण किमपि रचयामि ।
संक्षिप्ततरं रुद्रट काव्यालङ्कार टिप्पणकम् ॥
एवं रुद्रटकाव्यालङ्कृतिटिप्पणकविरचनापुण्यम् ।

आदावन्ते च रुद्रट इत्येव नाम निर्दिशति । काव्यप्रकाशे साहित्यदर्पणे च रुद्रटमतमनूयते । रुद्रट
इत्येव च तत्रापि नाम्नो निर्देशः । भोजः सरस्वतीकण्ठाभरणे काव्यालङ्कारस्य ‘किं गौरिमां प्रति
रुपा’ इति श्लोकं समुदाहरति । तदयं दशमशतकतो नार्वाचीनः । व्याख्याता नामिसाधुः कैस्ते-
कादशशतकोत्तरार्धे आसीदिति तस्यैव व्याख्यान्ते वर्तमानेन

‘पञ्चविंशतिसंयुक्तेकादशसमाश्रितैः
विक्रमात् समतिक्रान्तैः प्राबुधीर्दं समर्थितम् ।

इत्यनेन वचनेन विज्ञायते । स एव वदति व्याख्यारम्भे पूर्वमहामति विरचितवृत्त्यनुसारेण
किमपि रचयामीति । ततश्च विज्ञायते काव्यालङ्कारवृत्तिकारात्रमिसाधोः प्राकनात् काव्यालङ्कार-
कारो रुद्रटः प्राकन इति । तत् प्रायो रुद्रटो नवमशतकात्रार्वाचीनः । शृङ्गारतिलकस्य कर्ता तु रुद्रो
रुद्रटादन्य एव, नाम्न्येव भेदात् । अयं हि रुद्रः । तथा च शृङ्गारतिलकान्ते—

त्रिपुरवधादेव गतामुल्लासमुमां समस्तदेवनताम् ।
शृङ्गारतिलकविधिना पुनरपि रुद्रः प्रसाधयति । इति ।

अनेन श्लोकेनायं रुद्रः त्रिपुरवधाख्यस्य कस्याचित् काव्यस्यापि कर्तृति विज्ञायते । यदि
काव्यालङ्कारस्य कर्ता अथमेव स्यात् किमिति त्रिपुरवधस्यैव तस्य सूचनं नाकरिष्यत् । यदि

काव्यालङ्कारः पञ्चात्तनः, तस्मिन् श्रद्धारतिलकं त्रिपुरवधं वा किमिति न सूचितवान् । प्रथमे च काव्यालङ्कारो रुद्रटकृतिरिति । रुद्रकृतिरित्येव तु प्रथमे शृंगारतिलकम् ! सङ्किकर्णाभृतादि सूक्तिसंग्रहग्रन्थे तु क्रियमाणो नामनिर्देशस्तु प्रस्वलनभूयिष्ठतया नातीव प्रामाण्यमर्हति । नामनिर्देशो हि पञ्चात्तनैरप्युल्लिखितः स्यात् । निबन्धकारास्तु काव्यालङ्कारकारं रुद्रटनाम्नैव निर्दिशन्ति । तथाच काव्यप्रकाशे—‘तथाह्युक्तं रुद्रटेन’ (४२५ प. उ. ९) इति । साहित्यदर्पणेच—‘रुद्रटस्तु’ ( ) इति । रुद्रश्चायं पञ्चतन्त्रसंग्रहकारात् विष्णुशर्मणः प्राचीनः । शृंगारतिलकस्थः ‘सार्धं मनोरथशतैरित्ययंश्लोकः पञ्चतन्त्रे चतुर्थं तन्त्रे अनुयते । विष्णुशर्मा तु कैस्ताष्टमशतकमध्यभागतो न प्राचीनः । यत् जयापीडसमकालिकदामोदरविरचितकुहिनीमितस्थः पर्यङ्कस्वास्तरण इत्येष श्लोकः पञ्चतन्त्रे प्रथमे तन्त्रे अनुयते । जयापीडश्च काश्मीरिणो अष्टमशतकोत्तरार्धे आसीत् । इति ।

लक्ष्मणः—सेनकुलतिलको वद्भदेशाधीशो लक्ष्मणः किमन्यो वा ?

लक्ष्मीधरः—कोसलेषु कोऽप्यस्य कवेर्ग्रामः । कुलं चास्य भट्टावटङ्कम् । भट्टनरवाहनस्य पुत्रो भट्टाजितः । तस्यायं प्रपौत्रः, वेकुण्ठस्य पौत्रः, श्रीस्तम्भस्य पुत्रः कर्ता चक्रपाणिविजयाख्यस्य काव्यस्य । भोजसमकालिकश्चायम् । तथाच स्वयं चक्रपाणिविजये (स. १) वदति—

‘ग्रामोऽस्ति शांडिल्यकुलोद्गतानां गौडेषु भट्टाङ्कितकोसलेषु ।
गङ्गेव नैवोज्जति यत्प्रसूतिरेकान्ततः केशवपादसेवां ॥
तत्राननश्रेणिशुचौ विरिञ्चिर्बभूव भट्टो नरवाहनाख्यः ।
श्रुतेः समस्कन्धतयाऽऽश्रितानि श्रुत्यन्तराणीव वचांसि यस्य ॥
देशो विवस्वानिव कन्यपस्य तस्याजितो नाम बभूव सनुः ।
त्रयीमयस्य ज्वलतस्तपोभिर्यस्यार्ध्यामादत्त समस्तलोकः ॥
आकण्ठवृत्तं प्रशमासृतैः स वेकुण्ठनामानमकुण्ठविद्यम् ।
असुत सनुं स बभूव यस्य विद्यातपोधामसु तत्सनामा (?)
नत्वोपनीतामपि पार्थिवेन्द्रैर्गुणानियं न क्षमते शोडति ।
द्वारिश्रियं स्तम्भयतो बभूव श्रीस्तंभ इत्येवहि यस्य नाम ॥
लक्ष्मीधरो नाम तदायसनुः(सुप्रविष्टः सुजनस्य कक्षाम् ।
ओजोविहीनाऽपि विनाऽपि कान्तिं कृता हरेः कीर्तिसमाधिनेति ।
चन्द्रोदयस्थानपरायणेव कुमुदती यस्य न नीरसामीः ।
श्रीभोजदेवेन्द्रविराजितायां तस्यां सभापञ्चदशीनिशायाम् ।
विनाऽपि मुद्रामतिबाह्यमेव (?) द्वरीकृतं दुर्जनतस्करेण ।
आकर्ष्यतां काव्यमिदं तदीयं जितं यदप्यादिकविप्रबन्धैः । इति
इतश्चास्य समयः क्रैस्तमेकादशशतकम् ॥

लीलाशुकः—कुष्णकर्णाभृतस्य कर्ता कर्ता च बालगोपालस्तुतेः नाम्ना बिल्वभङ्गलः कैस्ते एकादशशतके आसीत् । विशेषः A. B. कीथमहाशयेन विरचिते संस्कृतग्रन्थचरिते द्रष्टव्यः ।

लोष्टसर्वज्ञः—मङ्गलकः स्वकृतेः श्रीकण्ठचरितस्यान्ते स्वसमकालं यं लोष्टदेवं रम्यदेवसन् काश्मीरं वर्णयति—

‘वाग्देवतालिनीलीलाधुतपक्षतिचातुरीम् ।
वदनाम्बुगेहे यस्य भाषाः पढतिशेरते ॥
सलानां यत्प्रबन्धेषु दृढव्युत्पत्तिवर्त्मम् ।
प्रोद्यञ्चोद्यमया दूरेकुण्ठिता इव पत्रिणाः ॥’ इति ।

स एवायं सर्वज्ञपदविशेषितो लोष्टकमहाकविः । श्रीमान् दुर्गाप्रसादः पण्डितप्रवरः प्राह—‘जल्हण-संकलितसूक्तिमुक्तावली च

प्रकृत्येवातिवकेण गुणधैर्ध्यं वितन्वता ।
मया शरासनेनेव बाणो दूरं निरस्यते ॥

इत्ययं श्लोको लोष्टदेवनाम्ना समुद्धृतो वर्तते’ इति । अस्मदुपलब्धेषु पुस्तकेषु लोष्टदेवस्येति स्थाने लोष्टसर्वज्ञ इति । तत् लोष्टदेवात् लोष्टसर्वज्ञोऽनन्य एव । समयश्चास्य स एव मङ्गलकस्य ।

यत्स्तराजः—कविरयं रूपकपटकस्य कर्ता । समयश्चास्य 1163-1203 A. D. रूपक-पटकप्रस्तावनायां विशेषो द्रष्टव्यः (G. O. S. No. 8)

वररुचिः—असौ शब्दशास्त्रप्रवर्तकेषु त्रिषु मुनिषु पाणिनिप्रभृतिष्वन्यतमः प्रथितो वार्तिक-कारः—वार्तिकं च सूत्रमनुप्रवृत्तं शाब्दं शास्त्रम् । अनेन काव्यमप्येकं व्यरचीति ख्यायते नाम । आह राजशेखरः—

‘यथार्थता कथं नाम न स्याद्वररुचेरिह ।
व्यधत्तकण्ठाभरणं यः सद्गरोहणप्रियः । इति (सू. ४३)

तथा—महाभाष्ये ‘वाररुचं कव्य’ मितिच पतञ्जलेर्निर्देशेः । सुभाषितावलीप्रस्तावनायां विशेषो द्रष्टव्यः । प्रायः पाणिनेः समकालो वा पश्चात्तनो वा महाभाष्यकारात् पतञ्जलेः प्राक्तनः । ऋस्ततः पूर्व शतकत्रयतो नार्वाचीनः ।

वराहमिहिरः—प्रथितोऽयं निबन्धकारो ज्योतिःशास्त्रविदामग्रेसरो बृहज्जातकस्य बृहत्सं हिता-याश्च कर्ता । अस्य समयः ऋस्तं षष्ठं शतकम् (557 A. D.) अस्पृवाचार्यस्य बृहत्संहितास्यः ‘आर्तस्य यानमशनं च बुभुक्षितस्य’ इत्येष श्लोक एकः अस्मदुपलब्धेषु सूक्तिमुक्तावल्याः पुस्तकेषु नेकस्मिन्नप्युपलभ्यमानः श्रीमद्भिर्भण्डरकरमहाशयैः कचन सूक्तिमुक्तावलीपुस्तके परितृष्टः प्रकाश्यते । (Collected Works of Sir R. G. Bhandarkar Vol. II Page 401)

वर्धमानः—कोऽयम् ? यो वर्धमानसुरिरार्हतः उपदेशपद्मीकाकारः पञ्चाधिकपञ्चाशत्तुके संवत्सरसहस्रे आसीत् । उत मुरारेः पिता वर्धमानः ?

वल्लभदेवः—यो व्याख्याता देवीशतकस्यानन्दवर्धनविरचितस्य, तस्य कैयटस्य पितामहोऽयं प्रायोऽयं स्यात् । स ह्याह—‘देवीशतकव्याख्यानान्तं—’ वल्लभदेवायनि-तम्बन्धादित्याद्वाप्य जन्मेमाम् । कैयटनामाऽरचयत् व्याख्यां देवीशतकस्यान्ते । वसुमुनि-

मानोद्भिदसमकाले याते कलेस्तथालोके । द्वापयशे यं रचितेयं भीमगुतवृषे ।' इति अनेन विज्ञायते कैयटसमयः कैस्तं दशमं शतकमिति । (977 A. D.) अस्य पितामहानेन वल्लभदेवेन (900 A. D.) समयं भाष्यम् । सूक्तिमुक्तावल्याः सद्महकारो वल्लभदेवस्त्वितोऽर्वाचीनः यस्तु वल्लभदेवो माघादिव्याख्याकारः प्रायोऽयंस्यात् । स एवायमिति न किमप्यवधारकं लिङ्गमुपलभ्यते । प्राक् प्रकाशवर्षविचाराखरं माघव्याख्यान्तिमश्लोकमशुद्धिं संवलितमवलम्ब्य कथमपि संशोध्य कालसंभावनामत्रेण प्रायः कैयटस्य पितामहो माघव्याख्याता भवितुमर्हतीत्येतावत् संभावितमस्माभिः अत्र विशेषः सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायामवलोकनीयः ।

वल्लालसेनः—अयं वल्लभदेशाधीशः पिता लक्ष्मणसेनस्य अद्भुतसागरस्य विन्यन्धस्य रचयिता, असमाप्त एव निबन्धे पुत्रे लक्ष्मणसेने विन्यन्ताराज्यमरोदिवं ययौ । सच लक्ष्मणसेनः तन्मनोरथं पूयामास तथा च श्लोकाः—

“ शाके नवसेन्द्रवन्दे आरमेऽद्भुतसागरम् ।
गोडेन्द्रकुञ्जराजानस्तम्भबाहुर्महीपतिः ।
ग्रन्थेऽस्मिन्नसमाप्त एव तनयं साम्राज्यरक्षामहा—
द्वीक्षापर्वणि दीक्षणात्रिजकृते निष्पत्तिमभ्यर्थ्य सः
नानादानचिताम्बुसंचलनतः सूर्यात्मजासंगमं
गंगायां विरचय्य निर्जरपुरं भार्यानुयातो गतः ।
श्रीमल्लक्ष्मणसेनभूपतिरतिश्लाघ्यो यदुयोगतो
निष्पन्नोऽद्भुतसागरः कृतिरसौ वल्लालभूमिभुजः ॥ इति ।

समयश्चस्य कैस्तमेकादशशतकम् । विशेषः सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायामवलोकनीयः ॥

वसुनागः—एतन्नाम्ना समुपलक्ष्यमणः श्लोक एकएव । सच राजशेखरकृतावुपलभ्यते । आकरेऽवलोक्यताम् । अथेवं सति कवेरस्य विमर्शं न नः प्रयोजनम् ।

वसुन्धरः—कवेरस्यापरेऽपि श्लोकाः श्रीधरदासेन सदुक्तिकर्णामृते संगृह्यन्ते । तदयं श्रीधरदासाल्लक्ष्मणसेनसमकालात्प्राक्तन इत्येतावद्वक्तुं शक्यते । नितोधिकम् ।

वस्तुपालः—अयं गुर्जरमण्डलेश्वरस्य वीरधवलदेवस्य प्रधानामात्यः, भ्रातास्य तेज.पालः, वैक्रमे (सं) त्रयोदशशतके आसीत् । विज्ञायते चेत्तत् गिरिनारपर्वतस्थशिलालेखैः (काव्यमाला ८० प्राचीनलेखमालाभागः ३ लेखाङ्कः—१६८-१७३)

वाकूटः—अस्य श्लोकाः सदुक्तिकर्णामृते कवीन्द्रवचनसमुच्चये च समुदाहृताः नास्य देशकालादिविशेषो विज्ञायते । कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां च द्रष्टव्यम् ।

वाकपतिनाथः—कोऽयम् ? वाकपतिराज एव वा अन्योवा ? । परमस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणाः श्लोकाः सण्डप्रशस्ती हनुमत्कृत्यामां समुपलभ्यन्ते । तदिह वाकपतिनाथः कोऽयमिति विचारोऽपि नापेक्ष्यते ।

वाग्भटः—अलङ्कार शास्त्रस्य प्रणेता वाग्भट्टकः, अपरो वाग्भटः अष्टाङ्गहृदयस्य वैद्यशास्त्रस्य प्रणेता । तयोरलङ्कारशास्त्रप्रणेता वाग्भटः अणहिल्लपाटकपुराधीश्वरस्य जयसिंहदेवस्य कर्णदेववृत्तसूनोः अमात्यः कविप्रवरश्चासीत् । अस्यायै वाहड इति च नामान्तरम् । पिताऽस्य सोमः । 'वंभण्ड सुत्तिसंपुड × × × सिरिवाहडेत्ति तणयो आसि बुहोतस्स सोमस्स ।' इतीमां वाग्भटालङ्कारस्थं सङ्करालङ्कारोदाहरणं व्याचक्षाणेन दिनवर्धनसूरिणा इदमभिहितम्—'एतद्ग्रन्थकारेण स्नानामसहितं सङ्करालङ्कारोदाहरणं भणितम् ।' इति । समुच्चयालङ्कारोदाहरणे भगीरं राजानं च वर्णयति—'अणहिल्लपाटकपुरमवानिपतिः कर्णदेववृत्तसूनुः' इति । प्रभावचन्द्रमुनीन्द्रविरचितप्रभाविकचरित्रे विशेषतोऽस्य चरित्रमुपवर्णयति । समयश्चास्य क्रैस्तं द्वादशशतकम् (1123. A. D.) अष्टाङ्गहृदयप्रणेता वाग्भटस्तु सिंहगुप्तसूनुः क्रैस्तसप्तमशतकपूर्वार्धतो नार्वाचीनः । (671) सप्तमशकोत्तरार्धे भारतदेशं सञ्चरन् इन्द्रसिद्धनामकस्तमेन वाग्भटं प्रस्तौतीति कथं महाशयो वदति ।

वात्स्यायनः—कामसूत्रस्य प्रणेता सोऽयं प्रायः क्रैस्ताब्दीतः प्राक्तन इति संभाव्यते ।

वादीश्वरकाञ्चनः—धनञ्जयविजयव्यायोगस्य कर्ता काञ्चनः, वादी श्वरापरनाम्नो नारायणस्य सूनुर्यदेवनाम्नो राज्ञः समायामासीत् ।

वामनः—अयं काव्यालङ्कारसूत्राणां प्रणेता भवभूतेः कृतीरुदाहरति, ध्वन्यालोकलोचने प्रथमोद्योते ' वामनाभिप्रायेणायमाक्षेपः भामहाभिप्रायेणतुसमासोकिरित्यमुमाशयं हृदये गृहीत्वा समासोक्त्याक्षेपयोरिदमेकमेवोदाहरणं व्यतरत् ग्रन्थकृत् ' इति व्याचक्षते अभिनवगुप्ताचार्याः, तेनायं भवभूतेः पश्चात्तनः प्राक्तनश्चानन्दवर्धनात् इति विज्ञायते । ' मनोरथः शङ्खसद्वत्तद्वटकः सन्धिर्मास्तथा । वभुवुः कवयस्तस्य वामनाद्याश्च मन्त्रिणः ' इति राजतरङ्गिणीवचनतो जयापीडसमये सोऽयमासीदिति च विज्ञायते । जयापीडस्य समयः क्रैस्तमष्टमशतकम् । काशिकावृत्तिकारस्तु इतोऽन्यः । यतः काशिकावृत्तेः पठनपाठनप्रचारः सप्तमशतकएवासीत्, भारततीर्थयात्रार्थचीनादेशतः समागतस्य ह्येनस्सङ्गनाम्नश्चरिते चैतद्विज्ञायते । पण्डितमहामहोपाध्यायदुर्गाप्रसादाविरचितकाव्यालङ्कारप्रस्तावनायां व्यक्तम् ।

विकटानितम्बा—राजशेखरो वर्णयत्येनाम्

' के विकटानितंवेन गिरांगुम्फेन रञ्जिताः ।

निन्दन्ति निजकान्तानां न मोग्ध्य मधुरं वचः ॥ ' इति । (सूक्ति. ४७)

इमेव राजशेखरश्लोकं भोजः श्रुत्वाप्रकाशं ' पुन भूविषये यथे'त्युदाहरति । सुभाषितावलीप्रस्तावनायां कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां च विशेषो द्रष्टव्यः ।

चिक्रमादित्यः—यस्य सभायां कालिदासो महाकविरासीत् अस्य समयदेशादि प्राक् निरूपितेन कालिदासदेशकालविमर्शनिबन्धकम् ।

विज्ञानात्मा—अस्य नाम्ना समुपलभ्यमाणः ' रम्यं हर्म्यतटमिति श्लोकः सडुक्तिकर्णा-मृतेऽपि अस्यायै नाम्ना समुपलभ्यते । भर्तृहरिश्चतके चापमुपलभ्यते ।

विद्यापतिः—अनेन टाहाअधीश्वरस्य कर्णनहाराजस्य सद्यसि सनवृत्तियतेन लब्धविद्यापतिपदेन केनचित् कविना भाष्यम् । यत् स्तौति विद्यापतिः कर्णम्—

तस्यास्य कर्णस्य समयएवास्य विद्यापतेः । कै. एकादशशतकस्योत्तरार्धमिति ।

विभाकरवर्मा—अयं कदा कुत्राभूदिति न विज्ञायते । अस्य श्लोकाः सद्गुक्ति कर्णामृते सुभाषितावल्यां च समुद्राह्वियन्ते ।

विशाखदेवः—मुद्राराक्षसनाटकस्य कर्ता कश्चिन्महाराजः, पृथोः पौत्रः वटेश्वरदत्तस्य पुत्रः, विशाखदत्त इत्यपि नामान्तरम् । अस्य श्लोकः काव्यप्रकाशे समुद्राहृतः । तमेन अष्टमशत-
कस्थं संभावयन्ति ।

विश्वेश्वरः—वाराणस्यां कश्चित् विश्वेश्वरनामा कविः वैक्रमत्रयोदशशतकप्रथमभागे आसीत् । विज्ञायते चैतत् मेरुतुङ्ग सूरिविरचिते प्रबन्धचिन्तामणौ । तथाहि तत्रत्यं वाक्यम्—^६ कस्मि-
न्नप्यवसरे विश्वेश्वरनामाकविर्वाराणस्या. श्रीपत्तनमुपागतः श्रीहेमसूरिणां संसदि प्राप्तः, तत्र कुमारपालवृषतो विद्यमाने सः ' इत्यादि । तथा कुमारपालचरितमहाकाव्ये—

‘ पञ्चलक्षणि द्रम्माणां दशचोच्चैस्तुरंगमान् ।
विश्वेश्वराय कवये तुष्टः श्रीकुमरो ददौ ॥
सार्धं नृपतिना सोऽय विश्वेश्वरकविर्ययो ।
श्रीहेमसूरिशालायां विद्वद्गोपीरसेरितः ॥ ’ इति ।

कुमारपाल नृपतेश्च समयः क्रैस्तं द्वादशशतकम् ।

वेद्यभानुपण्डितः—सूक्तिमुक्तावल्या अस्याः जल्हणस्य नाम्ना प्रथितायाः प्रणेता । आक-
रसूच्यां अस्य श्लोकाः सूक्तिमुक्तावल्यामेव वर्तन्ते । अतः पृथगाकरो न प्रदर्शितः । अस्य काठ-
देशादि प्रस्तावनारम्भे निरूपितम् ।

शकवृद्धिः—अस्य श्लोकाः सुभाषितवल्यां शार्ङ्गधरपद्मतो च समुपलभ्यन्ते ।

शङ्करगणः—कवेरस्यापरोऽपि श्लोकः सुभाषितावल्यामुपलभ्यते सरस्वतीकण्ठाभरणे
श्लोकोऽस्य समुद्राहृतः ।

शङ्करवर्मा—अयमवन्तिवर्मणः पुत्रः, अस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणः श्लोकस्तु राजशेखर-
कृतौ बाटारामायणे वर्तते । तदत्रास्य न प्रसङ्गः ।

शाण्डिल्यः—अस्य नाम्ना अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुपलक्ष्यमाणः श्लोकः सुभाषिताव-
ल्यामप्यस्ति नेतोऽधिकं विज्ञायते ।

शिलाभट्टारिका—राजशेखरः समुपवर्णयत्येनाम् ।

‘ शब्दार्थयोः समो गुंफः पायालीरीतिरुच्यते ।

शिलाभट्टारिकावानि चाणोक्तिषु च सा यदि ॥ ’ इति (सू. ५७)

धनदेवश्च प्रस्तौति—शीला बिच्चा माठला मोरिकावाः इति । विशेषः सुभाषितावल्यांप्रस्ताव-
नायां सद्गुक्तिकर्णामृत प्रस्तावनायां च द्रष्टव्यः ।

शिवस्यामी—अयमवन्तिवर्मणः सभायामासीत् ।

‘मुक्ताकाणः शिञ्जस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।
प्रथां रत्नाकरश्वागात् साक्षाज्येऽवन्तिवर्मणः ॥’

इति राजतरंगिण्याम् । समयश्चास्य 855-885 A. D.

श्रीपालकविराजः—अयमार्हतप्रतानुयायी कविराजः कविचक्रवर्ती च ख्यातः गुर्जरेश्वरस्य सिद्धराजापरनाम्नो जयसिंहदेवस्य बालमित्रं समयश्चास्य संवत् ११५१-१२१० केस्त द्वादशशतक-पूर्वार्धम् । समुपवर्णितश्चायं कविः ।

‘प्राग्वाटान्वयसागरेन्दुरसमप्रज्ञः कृतज्ञः क्षमी
वाग्मीसूक्तिमुधानिधानमजनि श्रीपालनामा कविः ।
यं लोकोत्तरकाव्यरंजितमतिः साहित्यविद्यारतिः
श्रीसिद्धाधिपतिः कवीन्द्र इति च भ्रातेति च व्याहरत् ।’

इति कुमारपालप्रतिबोधप्रान्ते ।

एकाहनिष्पन्नमहाप्रबन्धः श्रीसिद्धराजप्रतिपन्नबन्धुः ।
श्रीपालनामा कविचक्रवर्ती सुधीरिमं शोधितवान् प्रबन्धम् ॥

इति च हेमचन्द्रसूरीयदिसन्धानकाव्यप्रान्ते ।

श्रीहर्षः—अयं हर्षदेवोमहाराजः कविकुलमणिः रत्नावल्यादेर्नाटकस्य कर्ता, यस्य सभायां बाणमयूरादयः कवयः आसन् । विप्रतिपद्यन्ते केचन नायं रत्नावल्यादेः कर्ता, किन्तु बाणोमहाराजं प्रीणयन् स्वयं विरच्य तन्नाम्नाख्यापितवानिति । इदं तु न मन्यन्ते प्रमातारः । विल्हणश्च विक्रमाङ्क-देवचरिते १८ सर्गं ६४ श्लोके हर्षं वर्णयन् काव्यरचनायां श्रीहर्षादप्यधिकनिपुणं कथयति । सुभाषितावली—सदुक्तिकर्णामृत—कवीन्द्रवचनसमुच्चय प्रस्तावनासु विशेषो द्रष्टव्यः ।

श्रीहर्षपण्डितः—अयं नैपथीयचरितस्य सण्ढनसण्ढसायस्य च कर्ता पण्डितकुलमण्डनं कविप्रवरः, पिताऽस्य श्रीहरिः, माता मामल्लदेवी, कान्यकुब्जाधीश्वरेण जयन्तचन्द्रेण आसनताम्बूलप्रदानेन संमानितः । समयश्चास्य (1169 A. D.) केस्तं द्वादशं शतकम् । इति नैपथीयचरितप्रस्तावनायां श्रीमान् शिवदत्तशर्मा । केचन नवमं शतकं दशमं शतकं वा मन्यन्ते, सर्वमेतत् तस्यामेव प्रस्तावनायां विस्तरशो निरूपितम् । सुभाषितावलीप्रस्ता-वनायां सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां च विशेषो द्रष्टव्यः ।

श्रुतधरः—अयं कविधर्मोत्तम इति स्वनाम्ना ख्यातो लक्ष्मणसेनस्य वङ्गदेशाधीश्वरस्य समये आसीत् ।

‘गोवर्धनश्च क्षरणो जयदेव उमापतिः ।
कविराजश्च रत्नानि समितो लक्ष्मणस्य च ॥’

इति श्लोकेन निरूपितान् लक्ष्मणसेनसभायां समवस्थिताम् कवीश्वतुरोऽपि वर्णयन्त्यं श्लोकः प्रवर्तते—

‘वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः, सन्दर्भशुद्धिं गिरां
जानीते जयदेव एव, शरणः श्लाघ्यो दुरूह ऋतेः ।
शृंगारोत्तरसत्प्रबन्धरचनेराचार्यगोवर्धन-
स्पर्धी कोऽपिन, विश्रुतः श्रुतधरो धोयी कविक्षमापतिः ॥’ इति ।

अनेन श्लोकेन धोयीकविः श्रुतधर इति कविराज इति विश्रुत इति च विज्ञायते । सदुक्ति-
कर्णामृतप्रस्तावनायां च दीयतां दृष्टिः । समयोऽस्य लक्षणसेनस्येति व्यक्तम् ।

सीत्काररत्नम्—कोऽयम् ?

समादिष्टं शिष्टेः परममिहयन्निर्वृत्तिपदम्

× × × स सीत्कारः पायादमृतविजयी सुन्दरदृशाम् ।’ सू. २७७

इति सीत्कारवर्णनवैचित्र्यमूलकमिदं सीत्काररत्न इति साङ्केतिकं नाम ।

सुबन्धुः—वासवदत्तास्य काव्यस्य कर्ता प्रथितः कविः वासवदत्तायां धर्मकीर्तिविराचित
बौद्धसंगतिग्रन्थोऽन्यते । षष्ठशतकस्थाद्धर्मकीर्तिः पश्चात्तनः समयोऽस्य सप्तमशतकपूर्वार्धम्
सुभाषितावलीप्रस्तावनायां सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां चावलोक्यताम् ।

सोमकविः—अयमेव सोमदेव इत्यपि प्रथितः । कथासरित्सागरस्य कर्ता काश्मीरमहा-
राजस्य समकालः समयश्चास्यकैस्तमेकादशं शतकम् । सुभाषितावलीप्रस्तावनायामालोक्यताम् ।

सोमप्रभसूरिः (सोमप्रभाचार्यः) सुक्तिमुक्तावल्याः कर्ता च कर्ता च कुमारपालप्रतिबोधस्य ।
समयोऽस्य कैस्तद्वादशशतकस्योत्तरार्धम् ।

हनुमान्—महानाटकस्य रण्डप्रशस्तेश्च कर्ता प्रथितः । सदुक्तिकर्णामृतादावस्य श्लोकाः
समुपलभ्यन्ते ।

हरिहरः—शिवदत्तशर्मविरचितनेपथीयचरितप्रस्तावनायामिदमनूयते—‘राजशेखरोऽपि स्वग्र-
ब्धैकसण्डे प्रसङ्गतोऽवर्णयत्, नेपथीयस्य प्रथमपुस्तकं हरिहरो गुजरातेति ख्यातदेशं वीर-
धवलनामनि राजनि वसुमतीं शासत्यानयत्, तत्पुस्तकाच्च वीरधवल प्रधानामात्यो वस्तुपालो
नामान्यदेकं पुस्तकमवतारयामासेति, तेनास्य समयो वस्तुपालसमय एवेति विज्ञायते । वस्तुपाल-
समयश्च प्राकृतिरूपितः ।

हेमचन्द्रसूरिः—अयं प्रख्यात अर्हतमतानुयायी साधुप्रवरः समधिगताचार्यपदः । अयमेव
हेमसूरिः । समयोऽस्य कैस्तैकादशशतकस्योत्तरार्धम् । द्वादशशतकप्रथमभागश्च । असौ सिद्धराज
समये कुमारपालसमयेचासीत् । अनेन बहवोनिबन्धा विरचिताः ।

एतावता निबन्धेन विचारपद्धतीमुपनीतेभ्यः कविभ्योऽन्येऽपि कवयोऽस्यां सुक्तिमुक्तावल्यां-
निर्दिष्टानाम्, परं तेषां देशकालकृत्यादि न किञ्चिदुपलभ्यते तान् निर्दिश्य ‘न किञ्चिद्विज्ञायते’ इति
विलेखने न लाभ इति तेऽस्मिन् सन्दर्भे न गृहीताः । आकरानुक्रमण्यां तेषां नामानि व्यक्तानि नाम ।
यद्यपि सूच्याः सूचीपत्रे (Catalogus Catalogorum) अत्रत्यानां कोषांचिदास्ति नामनिर्देशः, नाम्ना

शरत्पद्धतिः	...	२२६-२३१	राजवर्णनम्	...	३३५-३४७
हेमन्तप.	...	२३१-२३५	चित्रपद्धतिः	...	३४८-३५४
शिशिर. पद्धतिः	...	२३६-२३८	वक्रोक्तिपद्धतिः	...	३५५-३५६
कुसुमापचयः	...	२३९-२४१	रथवर्णनपद्धतिः	...	३५७
मदनपूजा. पद्धतिः	...	२४१-२४२	गजवर्णनम्	...	३५८-३५९
डोलाकैलि. पद्धतिः	...	२४२	अश्ववर्णनपद्धतिः	...	३६०-३६१
कन्दुकक्रीडा	...	२४३-२४४	पर्वतवर्णनम्	...	३६२-३६६
जलक्रीडा. पद्धतिः	...	२४५-२४७	समुद्रवर्णनपद्धतिः	...	३६७-३६८
सूर्यास्तमय वर्णनम्	...	२४८-२५१	नदीवर्णनपद्धतिः	...	३६९-३७४
अन्धकार वर्णनम्	...	२५२-२५४	सरोवर्णनम्	...	३७५-३७६
कामिजनप्रलाप. प.	...	२५४-२५६	नगरीवर्णनम्	...	३७७-३८१
अमिसारिका. पद्धतिः	...	२५७-२५९	भैरवादिस्तवनम्	...	३८२
चन्द्रोदयवर्णनम्	...	२६०-२६५	सर्वपदार्थसंस्तुतिः	...	३८३-४०२
पानगोष्ठी	...	२६६-२६७	नीतिपद्धतिः	...	४०३-४१०
प्रियचाटु. पद्धतिः	...	२६८-२७०	विद्यापद्धतिः	...	४११-४१२
सुरतप्रशंसा	...	२७१-२७२	देवपद्धतिः	...	४१३-४१४
सखीवाक्य. पद्धतिः	...	२७३	पुरुषकारप.	...	४१५
नववधुरत. पद्धतिः	...	२७४-२७५	साहसपद्धति.	...	४१६
सुरतकैलि. पद्धतिः	...	२७६-२७९	श्रीवर्णनप.	...	४१७-४१९
विपरीतरत पद्धतिः	...	२८०-२८१	पानपद्धतिः	...	४१९-४२१
सुरतनिवृत्तिः	...	२८२-२८३	कुलस्त्रीपद्धतिः	...	४२२-४२३
नायकानुनयः	...	२८४-२८५	कुलवधुव्रतम्	...	४२३-४२४
प्रभातवर्णनम्	...	२८६-२९१	अपत्यपद्धतिः	...	४२५-४२६
प्रभातवायुः	...	२९२	मित्रपद्धतिः	...	४२७-४२८
कलहान्तरिताप्रलापः	...	२९३-२९४	गुणपद्धतिः	...	४२९-४३०
नायकशिक्षा. प	...	२९५-२९६	कलापद्धतिः	...	४३१
संभोगाविष्करणम्	...	२९७-२९९	सेवापद्धतिः	...	४३२-४३६
कुलटा. पद्धतिः	...	३००-३०२	धर्मपद्धतिः	...	४३५-४३६
संकीर्णपद्धतिः	...	३०१-३०५	अर्थप्रशंसापद्धतिः	...	४३७
हासपद्धतिः	...	३०६-३११	तृष्णापद्धतिः	...	४३८-४४०
करुणपद्धतिः	...	३१३-३१६	दारिद्र्यपद्धतिः	...	४४१-४४२
रौद्रपद्धतिः	...	३१७	सन्तोषपद्धतिः	...	४४३-४४४
वीररसपद्धतिः	...	३१८-३२५	क्षमापद्धतिः	...	४४५
भयानक. प.	...	३२६-३२७	द्वयापद्धतिः	...	४४६
बीभत्सपद्धतिः	...	३२८-३२९	वैराग्यपद्धतिः	...	४४७-४५६
अद्भुतपद्धतिः	...	३३०-३३१	हरिस्तुतिः पद्धतिः	...	४५७-४५८
जातिपद्धतिः	...	३३२-३३३	हरस्तुतिपद्धतिः	...	४५९-४६३

सूक्तिमुक्तावली

यत्पादाम्भोजसेवारुचिशुचिमनसां प्रातिभं तत्तिरश्चां
चक्राङ्गानामपि द्रुग्विलसति मिलितक्षीरनीरप्रभेदे ।
उद्दामाज्ञानरूपभवलतमतमःस्तोमसोमस्वभावां
देवीमानन्दकन्दां विधुमणिविशदां शारदां तां नमामि ॥ १ ॥

जनयतु नतिभाजामेप सन्तोपपोषं
कुवलयदलकान्तिः कालिकायाः कटाक्षः ।
प्रकटयति पुरारेः केतकीगर्भपत्र-
त्विपि वपुषि लिपिं यः पञ्चवाणप्रशस्तेः ॥ २ ॥

लसन्मृणालाङ्कुरकामलानि स्फुरत्सुधाधामकलामलानि ।
पीयूषसारैकानिकेतनानि जयन्ति सूक्तानि महाकवीनाम् ॥ ३ ॥

गीर्वाणासुरमौलिरत्ननिकरप्रेङ्खन्मयूखाम्भसः
संसेकादिव पादमूलकलितैः स्निग्धैः प्रभापञ्चवैः ।
आश्वसं कृपयेव शश्वदकरोन्मुग्धैणसार्थस्य यः
सोऽभूद्भ्रत्समुनिः पवित्रचरणन्यासेन पूतावनिः ॥ ४ ॥

तैस्यान्वयेऽभूत्कारिवृन्दनाथो दादाः सदा दाननिदानभूतः ।
यस्येक्षणाद्विज्जणभूपसैन्यं दैन्यं गतं संयति विक्रमेण ॥

चत्वारस्तस्य सञ्जातास्तनया नयशालिनः ।
भुजा इव हरेः शश्वद्विक्रमश्रीविभूषिताः ॥ ५ ॥

चतुर्मुखमुखोद्गीर्णा निगमा इव ते वभुः ।
रुयांतो महीधरो जल्हः साम्बगङ्गाधरावपि ॥ ६ ॥

उपायैरिव तैः काले चतुर्भिः सुप्रयोजितैः ।
मैलुगिक्षोणिपालस्य राज्यं जातं सदोन्नतम् ॥ ७ ॥

१. This verse is found in R. G. Bhandarkar's description of the MS. in his Report 1887-91. २. ता. क. ३. मे. ख. ४. गिमूपाळ ए.

विज्जणवलजलराशिं विमर्ष्य भुजमन्दरेण यः कृतवान् ।
वीरश्रियमङ्गस्थां स न कस्य महीधरः स्तुत्यः ॥ ८ ॥

किं चित्रं यदि भोगीन्द्रोऽनन्तस्तत्तनयो बहून् ।
आनीय बलिसम्रस्थान्नागान् स्वस्वामिने ददां ॥ ९ ॥

विजित्य विज्जणं याते सुरलोकं महीधरे ।
निनाय भिल्लमं जल्हो राजतां क्षयवर्जिताम् ॥ १० ॥

घुर्जरभूभृत्कटके कण्टकविषमेऽतिदुर्गमे येन ।
भगदत्तकीर्तिभाजा दुष्टगजः स्वेच्छया नीतः ॥ ११ ॥

मैल्लः पञ्चवितोरुर्भौतिरभितस्त्रस्यद्भ्रलो मैल्लुगि-

मुञ्जः खञ्जितविक्रमद्विभुवनब्रह्मा किल ब्राह्मणः ।

अन्नो नुन्नपराक्रमो विजितभूर्बभू रणमाङ्गणे
येनाकारि सुरारिविक्रमभृता किं किं न तस्योर्जितम् ॥ १२ ॥

हारं हारं रिपूणां समिति गजघटा भिल्लमायाद्रितासा-
वाशाशाशागजानामपि हरणाविर्था साम्प्रतं ही विप्रत्ते ।

स्मारं स्मारं सुराणामधिपतिरिति याद्विक्रमाणां स्म भीत-
शङ्के सङ्केतभूमौ नियमयति निजं कुञ्जरं कुञ्जरैन्ध्रे ॥ १३ ॥

यदसिनिहतदन्तित्रातरक्ताक्तमुक्ता-
फलविहितविभूषा मत्तवेतालयोपाः ।

रिपुनृपतिकवन्धानृत्यतोऽद्यापि दृष्ट्वा
करकलितकपालास्तालधुब्धदृष्टन्ति ॥ १४ ॥

आसीद्गङ्गाधरस्तस्य भ्राता गङ्गाधरोपमः ।

एकान् बवन्ध यो व्यालान् मुमोचैकान् यहच्छया ॥ १५ ॥

सङ्गं द्विजिद्धैर्न चकार दृष्टैरुवाह मूर्ध्ना न जडं कदाचित् ।
ददाह कामं न जनस्य रुष्टस्तथाऽपि गङ्गाधर एव सोऽभूत् ॥ १६ ॥

तस्याभवन्सूनुग्नूनसच्चो जनार्दनाह्वः करिवाहिनीशः ।
समुद्रवद्यो भुवनं वभार सह श्रिया चित्रमशेषमेतत् ॥ १७ ॥

उत्पन्नं सुधियां कुले यदखिलैस्त्यक्तं बुधैर्न क्षणं
यन्नो विस्मृतमेकदाऽपि सुजनैर्यद्यन्न युक्तं खलैः ।
दौर्गत्यस्य तथाविधस्य महतस्तस्यापि केनापि नो
यद्दानाम्बुसरित्पवाहपतितस्याकारि हस्तार्पणम् ॥ १८ ॥

सिंहोऽप्यध्यापितस्तेन गजशिक्षां तदद्भुतम् ।
यथाऽर्जुनं लसत्पत्रं समूलमुदमूलयत् ॥ १९ ॥

विश्वत्राणपरायणः स्फुरदुँरुस्वर्णचिंताथीव्रज
स्तस्मादद्भुतविक्रमः समभवच्छ्रीलक्ष्मदेवः सुधीः ।
मन्त्रैर्निर्जितदेवमन्त्रिधिपणैर्जाग्रन्नैपेपक्रमै
राज्यं कृष्णमहीपतेरविकलं दत्त्वा स्थिरं यो व्यधात् ॥ २० ॥

अगस्त्य इव यस्यासिन्यश्चित्तक्षितिभृद्भौ ।
चित्रं सोऽप्यकरोन्मृत्यत्कवन्धं समरार्णवम् ॥ २१ ॥

यद्रवितोद्यानश्रीः परिपाकस्फुटितदाडिमव्याजात् ।
विहसत्पनेकरम्भा प्रकटितदशनेव नन्दनं विपिनम् ॥ २२ ॥

जटोत्कटं लसत्कुल्यं नीलकण्ठोपशोभितम् ।
भाति यद्रचिताद्यानमुत्तमाङ्गमिर्विश्वरम् ॥ २३ ॥

तत्क्षारत्वं पगिहृतमहो दूरमूरीकृता द्राक्
पीर्यूपस्य प्रकृतिमुभगा माधुरी सा धुरीणा ।
इत्थं यानः सरिद्रधिपतिर्लुप्रवेपोऽन्यदेशं
भीत्याऽगस्त्यादिति जन इदैस्तव्यते यत्तद्वोगः ॥ २४ ॥

तस्यास्ते तनयो नयोदधिविधुर्धनुर्वुधानां सुधीः
सारासारविचारणामु चतुरः श्रीजल्लेणारण्यः क्षितौ । *
यद्दानोदकरवाहिनीभवनवाम्भोधैर्यशश्चन्द्रमा
जातोऽन्यः सतनोऽितो धवलयत्पुबैर्जगन्त्युल्लवणः ॥ २५ ॥

मत्पित्रा दत्तमस्मै प्रतिहतबलवह्नेपिवर्गोपसर्गं

राज्यं प्राज्यप्रभावमथितगुणभृता कृष्णराजाय भवत्या ।

तन्निर्वाहं मयेति द्विगुणितधिपणाशक्तिभक्तिविधत्ते

सर्वं यः स्वामिकार्यं हितमनयहृता भावुकैरानुजेन ॥ २६ ॥

ध्रुवं यस्यास्ति हस्ताब्जे मदान्धा करिवाहिनी ।

दानोदकप्रवाहोऽत्र दृश्यते कथमन्यथा ॥ २७ ॥

यद्वर्णप्रथितः शुद्धैरमितैर्ब्रह्मगोलकः ।

विधत्ते कीर्तिकन्यायाः क्रीडाकन्दुकाविभ्रमम् ॥ २८ ॥

धूमहे किमगाधत्वं यत्कृपाणपयोनिधेः ।

भैया यन्नारिवाहिन्या न लक्ष्यन्ते परःशताः ॥ २९ ॥

निर्दलितराजमापैराद्रकखण्डैः ससैन्धवस्रोदैः ।

यदसिगुणो रसवत्यां संयति भक्ष्यं करोति कालस्य ॥ ३० ॥

न्यञ्चद्भ्रुवल्यं चलत्सितिधरं क्षुभ्यत्समस्तार्णवं

अस्यद्वैरिवधूविलोचनजलप्रारब्धवर्षोद्गमम् ।

प्रोदञ्चत्तुरगावलीगुरपुटव्याभूतधूलीपट-

च्छन्नादित्यपथं कथं न विदितं यज्जैत्रयात्रादिनम् ॥ ३१ ॥

यद्वैरिवीरैरसिखण्डिताङ्गैः समुत्सुकाभिः सुरसुन्दरीभिः ।

वैशीक्रियाचूर्णमिव प्रकीर्णमाभाति धूलीपटलं समीके ॥ ३२ ॥

क्षणं फान्तारोगमकटितमनोवैकृतप्लुतः

क्षणं शालोत्सङ्गे द्विजकुलरवाकृष्टहृदयः ।

क्षणं पत्रध्वानश्रुतिपुलकितो यद्भयभरा-

द्वसन् प्राप्तोऽरण्ये रिपुरवनिपालस्थितिमिव ॥ ३३ ॥

याश्चाद्दैन्यलघूकृतास्तृणपिव क्षिप्रं निरान्ध्वना

नीयन्ते प्रतिसन्न मार्गणगणा दौर्गत्यवातेन ये ।

तेषां येन तथाकृतोऽतिगारिमा स्वर्णोच्चपुञ्जार्पणै-

र्यस्मात्सम्पत्तिं तेऽपि चित्रकटकैर्भूर्भृत्तुलां विभ्रति ॥ ३४ ॥

कोऽप्यन्यः कल्पवृक्षोऽयं चवास्ति वसुधातले ।
 यत्पाणिपल्लवोऽप्येकः कुरुतेऽधः सुरद्रुमम् ॥ ३५ ॥
 कीर्त्या यस्य जगत्त्रये धवलिने सद्वाचले मन्दरे
 विन्ध्ये हेमगिरौ हरक्षितिधरे नो भाति रूपान्तरम् ।
 नो चेदर्थिजनाय तेन ददता स्वर्णं जगत्पूजितं
 विख्यातः कनकाचलः कयमिव स्वैरं न विश्राणितः ॥ ३६ ॥
 तेनेयं क्रियते वीक्ष्य सत्सुभापितसङ्ग्रहान् ।
 सूक्तिमुक्तावली कण्ठकंदलीभृपणं सताम् ॥ ३७ ॥
 विद्युधैः सन्निवेशैः सद्गृहीतान्यनेकशः ।
 सुधारससनौभीनि सन्ति सूक्तानि यद्यपि ॥ ३८ ॥
 तथाऽपि खर्वतां नीत्वा विद्युधैर्गर्वपर्वतम् ।
 शश्वदालोकनीयोऽयं मत्सरः किं गुणेष्वपि ॥ ३९ ॥
 साहित्यविद्याहृदयं ज्ञातुमिच्छसि चेत्सुखम् ।
 तत्पश्य जल्हणकृतां सूक्तिमुक्तावलीमिमाम् ॥ ४० ॥
 नाङ्गुलीयैर्न केयूरैर्न ग्रैवैर्न कङ्कणैः ।
 तथा भाति यथा विद्वान् कण्ठसङ्गन्तयाज्जया ॥ ४१ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्यैते ।

आदौ नमस्कृतिः पश्चादाशंसावचनानि च ।
 सुभापितप्रशंसा च कविकाव्यस्तुतिस्ततः ॥ ४२ ॥
 कुकवीनां ततो निन्दा सन्मनास्त्रिखलास्ततः ।
 फदर्यपद्धतिरथो द्विविधाऽन्योक्तिपद्धतिः ॥ ४३ ॥
 कृताः खेचरभूचारिभेदास्तेष्वदितो रविः ।
 खेचरेषु ततश्चन्द्रवातमेघास्ततः खगाः ॥ ४४ ॥
 तेषु प्राक् कोकिलो हंसः शिखिध्वांश्चकालयः ।
 खद्योतश्चातकः पश्चादित्युक्ताः खेचरास्ततः ॥ ४५ ॥

भूचरास्तेषु सिंहः प्राक् ततः कुञ्जरपद्धतिः ।

दासेरकवलीवर्दभृगपद्धतयः पृथक् ॥ ४६ ॥

जलधिमणिशङ्खतटिनीसरभीपचद्रुमाश्च शिखिमरवः ।

सङ्कीर्णवस्तुवर्णनभित्यन्योक्तिद्विधाऽथ शृङ्गारः ॥ ४७ ॥

प्रथमोऽत्र विप्रलम्भस्तदनु च सम्भोगशृङ्गारः ।

तत्र वियोगः प्रथमं प्रियसङ्गः स्त्रीषु मर्दनजाऽवस्था ॥४८ ॥

प्रश्नः सखीनां विविधाः प्रलाभा वियोगिनीनामथ दूतिकायाः ।

सम्प्रेषणं मन्मथजाऽप्यवस्था सह प्रलापेन वियोगिनश्च ॥ ४९ ॥

दूतीवचः प्रियं प्रति सन्देशो विरहिणः प्रियतमायाः ।

तस्या विरहावस्था कथन दूत्या प्रियाप्रश्नः ॥ ५० ॥

दूत्युपरासस्तदनु प्रियस्य कान्तावलोकने वाचः ।

वाल्यं वयसः सन्धिर्यौवनमखिलाङ्गवर्णनं क्रमशः ॥ ५१ ॥

माने मानिन्यवस्था तु नायिकातिथ्यपूर्विका ।

सख्या चानुनयः पश्चादुक्तिमत्युक्तयस्ततः ॥ ५२ ॥

प्रसादोऽथ च सम्भोगे ऋतवः कुसुमोच्चयः ।

कन्दुकोदकयोः ऋषिडा रवेथास्तमयस्ततः ॥ ५३ ॥

प्रलापाः कामिनामादावभिसारेऽभिसारिका ।

चन्द्रोदयः पानगोष्ठी प्रियाच.दुरतः परम् ॥ ५४ ॥

सुरतेषु तत्प्रशंसा नवयोपित्तसङ्गमे सखीत्राक्यम् ।

निधुवनमथ नववध्वा रतिकेली रतिविपर्यासः ॥ ५५ ॥

निवृत्तिः सुरतस्यादौ कलहः प्रणयस्य च ।

नायि.मानुनयः पश्चात् प्रभातं तत्समारणः ॥ ५६ ॥

फलहान्तरिताम्लपनमतः परं नायकस्य शिक्षा च ।

सम्भोगाविष्करणं कुलटा मङ्कीर्णमिति च शृङ्गारः ॥ ५७ ॥

रसा हास्यादयो जातिस्ततो भूपतिवर्णनम् ।

क्रियागुण्यादिचित्राणि तथा वक्रोक्तिपद्धतिः ॥ ५८ ॥

रथकरिगिरिवारिधिनदीसरोनगरवर्णनं क्रमशः ॥

कूर्मादीनां स्तवनमर्थं सर्वपदार्थसंस्तुतिर्विधिः ॥ ५९ ॥

[भ्रूवकूर्मादीनां स्तवनं मृगयादिवर्णनं चाथ ।]

नीतिविद्या दैवं सपुरुषकारं च साहसं लक्ष्मीः ।

दानं कुलजा नारी तद्वृत्तमपत्यकं च मित्रगुणौ ॥ ६० ॥

कला सेवाऽथ धर्मार्थौ तृष्णादारिद्र्यपद्धतौ ।

सन्तोषक्षान्तिकरुणा वैराग्यं तदनु स्तुतिः ॥ ६१ ॥

हरीशयोस्त्रयस्त्रिंशत्पद्धतीनामिदं शतम् ।

श्रीमता भगदत्तेन जल्हणेन व्यरच्यत ॥ ६२ ॥

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवधिरचितायां सूक्तिमुक्ता-
यत्यामनुक्रमणिकाप्रकरणम् ॥

१०१०

(१)

नमस्कारपद्धतिः

शिवः

नमस्तुङ्गशिरश्चुम्बिचन्द्रचामरचारवे ।
त्रैलोक्यनगरारम्भमूलस्तम्भाय शम्भवे ॥ १ ॥

मट्टराजस्य ।

सुप्तद्रुहिणगोविन्दचन्द्रेन्द्रधनदादिषु ।
कल्यान्तरात्रिषु नमो यामिकाय यमारये ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

आदाय चापमचलं कृत्वाहीनं गुणं विपमद्विष्टः ।
यश्चिह्नमच्युतशरो लक्ष्यमभाङ्गीजपस्तस्मै ॥ ३ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

वाणीभूतपुराणपूरुपधृतिप्रत्याशया धाविते
विद्रा [तीक्ष्णगा] शुशुक्ष्णिकणकलान्ते शकुन्तेश्वरे ।
नम्रोन्नम्रभुजङ्गपुङ्गवगुणव्याकृष्टवाणासन-
क्षिप्तस्त्रस्य पुरद्रुहो विजयते सन्धानसीमाश्रमः ॥ ४ ॥

नमस्तुभ्यं देवासुरमकुटमाणिक्यकिरण-
मणालीसम्भेदस्तपितचरणाय स्मरजिते ।
महाकल्पस्वाहाकृतभुवनचक्रेऽपि नयने
निरोद्धुं भुयस्तत्प्रसवमिष कामं हुतवते ॥ ५ ॥

एतौ श्रीपुरारेः ।

चूडोत्तंसितचारुचन्द्रकलिकाचञ्चच्छिखाभासुरो
लीलादग्धविलोककामशलमः श्रेयोदशाग्रे स्फुरन् ।
अन्तर्गृहदुरन्तमोहतिमिरप्राग्भारमुच्छेदयं-
श्वेतःसन्ननि योगिनां विजयते बोधप्रदीपो हरः ॥ ६ ॥

अर्धनारीश्वरः

सन्धानतौ नैतपुरान्ध्रितनोः सरोपमुत्सारिते गिरिजया निजपाणिपद्मे ।
उत्सर्पिकङ्कणफणीन्द्रफणार्पणेन पूर्णोऽञ्जलिर्जयति बालमृगाङ्कमौलेः ॥ ७ ॥

वन्दे तदेकं शिवयोः शरीरं यद्दामभागे कुचकुम्भदम्भात् ।
अवाप्तमृत्युः किल लिङ्गरूपी वीरः स्वयम्भूरभवन्मनोभूः ॥ ८ ॥
करस्पर्शारम्भात्पुलकितपृथुरोजकलेशे

श्रमाम्भो वामार्द्धे वपति मदनाकृतिसुलभैर्मृ ।

विभोर्वारं वारं कृतसमधिकोद्भूलनविधे-

स्तनौ भस्मस्नानं कथमपि समाप्तं विजयते ॥ ९ ॥

मौनादस्तमितैव चाटुभणितिः सस्तैकहस्ताद्गतं
दूरेऽप्यञ्जलिघन्धनं प्रणमनं स्तब्धार्द्धमूर्धनः कुतः ।

इत्थं सङ्घटितैकविग्रहतया व्यग्रो गिरिग्रामणी^६

जातां जातरूपं जयत्यनुनयन् देवस्त्रिलोकीगुरुः ॥ १० ॥

कस्यापि ।

देहार्द्धं कुरु पार्वति स्थिरपदं [हंस्ते] घनुर्धारय
स्वेदार्द्धं यदि मृज्यतां करतलं भस्माङ्गरागेण मे ।

एवं जल्पत एव वाणशिखिनि प्रोड्डीय शिञ्जाफणि
श्वासैः प्रज्ज्वलिते पुरेषु जयति स्मेरं पुरारेमुखम् ॥ ११ ॥

बिल्हणस्य ।

हरस्य जटाभरणं पन्नगः

कण इव पुरां बह्नेर्भस्मावधूलनसङ्गतो
जयति बहलालोकस्फारात्रधूतनिशोदयः ।

स्मरहरजटाबन्धग्रन्थिर्भुजङ्गफेणामार्ण^१

स्त्रिदशतटिनीपूरानीतः स्फुरन्निव तारकः ॥ १२ ॥

भट्टसोमेश्वरस्य ।

— १-नर. शार्ङ्गधरपदतौ. २ श क. ३ त. ख. ४ भः ख. ५ ते. ख. ६ णीजायां. क. ७ देहं क. ख. ८ श. ९
९ न्ये. क. ख. १० शिखा. क. ख. ११ णे. क. ख. १२ रमर. क. ख.

हरस्य ताण्डवम्

उच्चैरुत्तालखेलद्भुजवनपवनोद्भूतशैलौघपात-
स्फारोदञ्चत्पयोधिप्रवृत्तितमकुटस्वर्धुनीसङ्गमानि ।

जीयामुस्ताण्डवनि स्फुटविकटजटाकोटिसङ्घट्टभूरि-
भ्रश्यन्नक्षत्रचक्रव्यवहितसुमनोवृष्टिपातानि शम्भोः ॥ १३ ॥

मेरीमाङ्कारस्य ।

हरस्य ललाटलोचनम्

नीललोहितललाटलाञ्छने लोचने जयति कोऽपि पावकः ।
रक्षितस्य जगदन्तर्हेतवे यस्य संज्वलनमात्मभूरभूत् ॥ १४ ॥

मुरारेः ।

हरस्य जटा

जयति हरजटाभरो यदन्तर्वहति निराकुलमेव देवसिन्धुः ।
लहरिषु तरलेन्दुराजहंसा विततविरिञ्चिकपालफेनमाला ॥ १५ ॥

हरविलोचने

प्रणमत नयने हरस्य पूजाकमलकुलं पदयोः कृतं कृतार्थैः ।
विकसनविनिमीलने विचित्रं युगपदुपैति ययोर्विलोकनेन ॥ १६ ॥

सूक्तिमहत्त्वादेतौ ।

हरजटाभरणं चन्द्रकला

स जयति हिमकरलेखा चक्रास्ति यस्योमयोन्मुखी विहिता ।
नयनप्रदीपकज्जलजिघृक्षया रजतशुक्तिरिव ॥ १७ ॥

सुबन्धोः ।

लसल्लीलाचन्द्रश्रणगतमौलेः स्परजितः

किराद्भिः सुंज्योत्स्नां नखमग्निभिरापूरितकलः ।

व्यलीके पार्वत्याः परिलघुलवैरञ्जनजुषः

पतद्भिर्वाप्यस्य क्रमलिखितलक्ष्मा विजयते ॥ १८ ॥

कस्यापि ।

श्रीकण्ठस्य कपर्दबन्धनपरिक्लान्तोरगग्रामणी-
सन्देष्टां मकुटावतंसकालिकां वन्दे कलामैन्दवीम् ।

या विम्बप्रतिपूरणाय परितो निष्पीड्य संदंशिका-
यन्त्रेणैव ललाटलोचनशिखिज्वालाभिरावर्त्यते ॥ १९ ॥

मुरारेः ।

पार्वती

हरकण्ठग्रहानन्दमीलिताक्षीं नमाम्युग्राम् ।
कालकूटविपस्पर्शजातमूर्च्छागमामिव ॥ २० ॥

बाणस्य ।

क्रीडासरोपगिरिजाचरणारविन्दं
वन्दे यदग्रपतिता हरिणाङ्गलेखा ।
कामार्हास्तितृपध्वजधैर्यलक्ष्मी-
पातावभग्नवलयाद्धनिमा विभाति ॥ २१ ॥

गोत्रानन्दस्य ।

प्रातः कालाञ्जनपरिचितं वीक्ष्य जौमातुरोष्ठं
कन्यायाश्च स्तनमुकुलयोरङ्गुलीभस्मशुद्राम् ।
प्रेमोष्ठासाज्जयति मधुरं सस्मिताभिः सखीभि-
र्गौरीमातुः किमपि किमपि व्याहृतं कर्णामूले ॥ २२ ॥

कस्यापि ।

गजाननः

उच्चैर्ब्रह्माण्डखण्डद्वितयसहचरं कुम्भयुग्मं दधानः
प्रेहन्नागारिपत्नप्रतिभट्टविकटश्रोत्रतालाभिरामः ।
देवः शम्भोरपत्यं भुजगपतितनुस्पाद्धिवद्धिष्णुहस्त-
स्रलोचयाश्चर्यमूर्तिः स जयति जगतामीश्वरः कुञ्जरास्यः ॥ २३ ॥

विधेश्वरस्य ।

गङ्गा

गौरीविभेज्यमानाद्धिसङ्कीर्णं हरमूर्धनि ।
अम्ब द्विगुणगम्भीरे भागीरथि नमोऽस्तु ते ॥ २४ ॥

यन्मयः

कुलगुहरवलानां केलिदीक्षाप्रदाने
परमसुहृदनङ्गो रोहिणीवल्लभस्य ।
अपि कुसुमपृपत्कैर्देवदेवस्य जेता
जयति सुरतलीलानाटिकासूत्रधारः ॥ २५ ॥

राजशेखरस्य ।

स एष भुवनत्रयप्रथितसंयमः शङ्करो
विभर्त्ति वपुषाऽधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
अनेन किल निर्जिता वयमिति मियायाः करं
करेण परिताडयन् जयति जातहासः स्मरः ॥ २६ ॥

कस्यापि ।

रतिः

देवी रतिर्विजयते मृगनाभिचित्र-
पत्रावली पृथुपयोधरसीम्नि यस्याः ।
भाति त्रिलोकविजयोपनतस्वकान्त-
प्रक्रान्तसायकनिशानभकालिकेव ॥ २७ ॥

मदनस्य ।

हरिः

लैश्वमीलतासमाश्रितं कौस्तुभस्तवकीज्ज्वलम् ।
स्वर्गापिवर्गफलदं हरिकल्पद्रुमं नुमः ॥ २८ ॥

कस्यापि ।

जयति स नाभिसरोरुहमधुकरपटलैरिवासिताकारः ।
शौरिः श्रीमुखचन्द्रे यत्कान्तिर्लाञ्छनच्छाया ॥ २९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

अतिविपुलं कुचयुगलं रहसि करैरामृशन् लक्ष्म्याः ।
तदपहृतं निजहृदयं जयति हरिर्मृगयमाण इव ॥ ३० ॥

अरसितक्कुरस्य ।

कनककलशस्वच्छे राधापयोधरमण्डले
नवजलधरश्यामामात्मद्युतिं प्रतिविम्बिताम् ।
असितासिचयप्रान्तभ्रान्त्या मुहुर्मुहुर्हरुत्क्षिपन्
जयति जनितव्रीडाहासः मियाहसितो हरिः ॥ ३१ ॥

दृक्पातः कमलासनेऽस्तु भवतु ज्ञानं मनाङ् मारुते
श्रीकण्ठोऽयमितः सुरानिति नतांस्ताक्षर्येण विज्ञापितः ।
प्रेयस्याः क्व तदासनं क्व च रुतं कण्ठः क्व चेत्युल्लपन्
लक्ष्म्यावासितमानसो विजयते सुप्तमनुद्धो हरिः ॥ ३२ ॥

कस्यापि ।

विरमति महाकल्पे नाभीपदैकनिकेतन-
द्विभ्रुवनपुरीशिलयी यस्य प्रतिक्षणमात्मभूः ।
किमिह करणं कीदृक् कस्य व्यवस्थितिरित्यसा-
बुदरमविशद्वृष्टं तस्मै जगन्निधये नमः ॥ ३३ ॥

मुरारेः ।

जीयासुः शकुलाकृतेर्भगवतः पुच्छच्छटाच्छोटना-
दुद्यन्तः शतचन्द्रिताम्बरतलास्ते विन्दवः सैन्धवाः ।
यैरुत्पत्य पतद्भिरोर्वशिखिनस्तेजोजटालं वपुः
पानाध्मानवशादरोचकरुजां चक्रे चिरायास्पदम् ॥ ३४ ॥

न पङ्कुरालेपं कलयति धरित्रींन्ययवशा-
न्न मुस्तामन्विष्यत्युरगनगरभ्रंशचकितः ।

न धत्ते ब्रह्माण्डस्फुटनभयतो घुर्घुररवं
वराहो माहात्म्यादिति जयति सङ्कोचितवपुः ॥ ३५ ॥

एतौ हनूमतः ।

जयन्ति नरसिंहस्य स्फुरन्नखशिखाङ्कुराः ।
हरिणक्रोधकृष्टेन्दुकलाखण्डैरिवाङ्किताः ॥ ३६ ॥

कस्यापि ।

दैत्यानामधिपे नखाङ्कुरकुटीकोणप्रतिष्ठात्मनि
स्फारीभूतकडारकेसरसदासङ्घातयोरारुतेः ।
सक्रोधं च सविस्मयं च सगुरुव्रीडं च सान्तस्मितं
क्रीडाकेसरिणो हरेर्विजयते तत्कालमालोकितम् ॥ ३७ ॥
इन्द्रकवेः ।

वपुर्दलनसम्प्रमात् स्वनखरं प्रविष्टे रिपौ
क्व यात इति विस्मयात् प्रहितलोचनः सर्वतः ।
वृथेति करधूतिभिर्निपतितं पुनर्दानवं
निरीक्ष्य भुवि रेणुवज्जयति जातहासो हरिः ॥ ३८ ॥
कस्यापि ।

लक्ष्मीपाणिद्वयपरिचितं मूलमूर्द्धश्रुतीनां
व्यक्तं वन्दे कमलचरणद्वन्द्वमाद्यस्य पुंसः ।
यत्रैकस्य व्यधित वलिना पाद्यतोयैर्वितीर्णै-
रार्द्रस्यैव प्रणतितरलः क्षालनं पन्नयोनिः ॥ ३९ ॥
सूक्तिमहत्तात् ।

दिङ्मातङ्गयटाविभक्तचतुरायांदा मही सङ्घ्यते
सिद्धा सा च वदन्त एव हि वयं रोमाञ्चिताः पश्यत ।
विप्राय प्रतिपाद्यते किमपरं रामाय तस्मै नमो
यस्मादाविरभूत् कथाद्भुतमिदं यत्रैव चास्तं गतम् ॥ ४० ॥
कस्यापि ।

खिन्नोऽसि मुञ्च भारं विभ्रमो वयमिति वदत्सु मिथिलभुजः ।
भरन्प्रवितथबाहुषु गांपेषु हसन् हरिर्जपति ॥ ४१ ॥

हरिहरस्य ।

कं यासि खलु चौरिके प्रमुपितं स्फुटं दृश्यते
 द्वितीयमिह मामकं वहसि कञ्चुके कन्दुकम् ।
 त्यजेति नवगोपिकाकुचयुगं निमग्नन् वला-
 हसत्पुलकपिञ्जरो जयति गोकुले केशवः ॥ ४२ ॥
 दीपकस्य ।

हेलोदस्तमहीधरस्य तनुतामालोक्य दोर्णो हरे-
 हस्तेनांसतटेऽञ्जलम्य चरणाधारोत्पतत्पादकर्मम् ।
 शैलोद्धारसहायतां जिगमिपोरस्पृष्टगोवर्धना
 राधाया गगने जयन्ति सुचिरं वन्द्याः करभ्रान्तयः ॥ ४३ ॥
 ब्रह्मा

तं वन्दे पद्मसन्धानमुपवीतच्छटाच्छलात् ।
 गङ्गास्रोतस्त्रयेणैव यः सदैवाभिषिच्यते ॥ ४४ ॥
 राजशेखरस्य ।

मूर्तिः स्मर्तृतमोहरा सहचरी वाचां परा देवता
 व्याहागः श्रुतयः कुटुम्बकमिदं विश्वं चरस्थावरम् ।
 यस्यैतच्छ्रुतिमूलमूलकतया सन्दर्शितमक्रियं
 स्वारम्भं भगवन्तमन्तरहितं ब्रह्माणमीडामहे ॥ ४५ ॥
 सारस्वतम्

सूक्ष्माय श्रुचये तस्मै नमो वाक्तत्त्वतन्त्रवे ।
 विचित्रो यस्य विन्यासो विदधाति जगत्पटीम् ॥ ४६ ॥
 अयं जयतुहोदयात् ।

ज्योतिस्तमोहरमलोचनगोचरं त-
 जिह्वादुरासदरसं मधुनः प्रवाहम् ।
 दूरं त्वचः पुलकवन्धि परं प्रपद्ये
 सारस्वतं किमपि कामदुर्घं प्रपद्यम् ॥ ४७ ॥
 सूक्तिसहस्रात् ।

इति सूक्तिमुक्तावल्यां नमस्कारपद्धतिः ।

(२)

आशीर्वादपद्धतिः

तत्र अष्टमूर्तेरम्मयं वपुः

जगज्जीवनमध्याद्दः शम्भोरशम्भोमयं वपुः ।
ब्रह्माण्डमपि यस्यान्तस्तरत्तुम्बीफलायते ॥ १ ॥
कस्यापि ।

हरजटा

स धूर्जटिज्जटाजूषे जायतां विजयाय वः ।
यत्रैकपालितभ्रान्तिं करोत्यद्यापि जाह्नवी ॥ २ ॥
शिवस्वामिनः ।

शिवः

हिमगिरितनयामैयाद्देमूर्तिस्तुहिनशिलास्रतसिन्धुवद्धमौलिः ।
शिशिरकरकलाकृतावर्तसो हरतु शिवः परितापमान्तरं वः ॥ ३ ॥
उमापतिघरस्य ।

असौढा तत्काकोल्लसद्सहभावस्य तपसः
कथानां विस्रम्भेष्वथ च रसिकः शैलदुहितुः ।
ममोदं वो दिश्यात् कपटवदुषेपापनयने ।
स्वराशैथिल्याभ्यां युगपदभियुक्तः स्मरहरः ॥ ४ ॥
कस्यापि ।

पाणो कङ्कणमुत्फणः फणिपतिर्नेत्रं ज्वलत्पावकं
कण्ठः कुण्डितकालकूटकुटिलो वस्त्रं गर्जेन्द्राजिनम् ।
गौरिलोचनलोभनाय सुभगो वेषो हरस्येति मे
गण्डोष्ठसैविभावितः पशुपतेर्हासोद्गमः पातु वः ॥ ५ ॥
रैद्रस्य ।

शैलेन्द्रप्रतिपाद्यमानगिरिजाहस्तग्रहमोल्लस-

द्रोमाश्चादिविसंस्थुलाखिलविधिव्यासङ्गभङ्गाकुलः ।

हा शैत्यं तुष्टिनाचलस्य करयोरित्यूचिवान् सर्वत-

शैलान्तःपुरमात्रमण्डलगणैर्दृष्टोर्ध्वताडः शिवः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

चूडाभस्मकणाङ्किताविव जटापत्राञ्चलेनामृशन्

नेत्राग्निश्रुतितापिताविव करैः सिञ्चन् सुधादीधितेः ।

नागश्वासकलाङ्किताविव मुहुर्गङ्गाजलैः क्षालयन्

मानिन्याधरणौ गिरीन्द्रदुहितुर्भूत्यै गिरीशोऽस्तु वः ॥ ७ ॥

उमापतिधरस्य ।

दूरे दास्यनाभिसारक वृथाचाट्टानि मुञ्चाधुना

भूयस्त्वं पुनरप्यहं यदि तदा चन्द्रः सितिं यास्यति ।

इत्युक्तः शशिर्माँलिरद्रिसुतया चूहेन्दुभूलम्बन-

व्याजव्यञ्जितपादपद्मपतनैर्प्री[त]मियः पातु वः ॥ ८ ॥

हर्षपण्डितस्य ।

सहस्राक्षरङ्गैर्नमसितरि नीलोत्पलमयी-

मिवात्मानं मालामुपनयति पत्न्यां दिविपदाम् ।

जिघृक्षौ चं ग्रीडारभमिनि कुमारे सह गणै-

र्हसन वो भद्राणि द्रुतयु मृडानीपरिवृढः ॥ ९ ॥

मुरारिः ।

विदिष्टेऽभिनये रूपं रचयतः सम्पादिते शंसतो

रोमाञ्चं बहतः स्वहस्तरचितस्थानक्रियास्पर्शजम् ।

गित्रां श्वासपतत्र शैलतनयां गाढैः ममान्निङ्गनै-

र्नानामावरमात्मनः पशुपतेराचार्यकं पातु वः ॥ १० ॥

मौलिर्माँ गृ]दिष्टौ दृगग्निन्द्रयन्त्रिमाँ चन्द्रामृत-

प्रत्यूर्जाधितदेवैर्दैन्याभिरमामन्योन्यविद्वेषिणाम् ।

जाते वाकलहे महासनपरे तन्द्रायितारे परं

किं कुर्यादिति (?) नद्वचःस्मितमुखः पायात्स वः शङ्करः ॥ ११ ॥

कयोरप्येतौ ।

कपालद्राम

भूत्यै वोऽस्तु कपालद्राम जगतां पत्युर्यदीयां लिपिं

क्वापि क्वापि गणाः पठन्ति पदशो नातिप्रसिद्धाक्षराम् ।

विश्वं स्रक्ष्यति वक्ष्यति क्षितिमपामीशिष्यते शिष्यते

भोगै राशिषु रंस्यनेऽस्त्वपति जगन्निर्वक्ष्यति घामिति ॥ १२ ॥

छित्तपैस्य ।

निटिलनयनाग्निः

पायात्कृतानङ्गपतङ्गदाहः स्वदाकिनो नेत्रशिखिमदीपः ।

यस्यान्तिके शुभ्रदशानिवेशश्रियं किरीटेन्दुकलाः श्रयन्ते ॥ १३ ॥

मङ्गणस्य ।

नेत्रत्रयम्

एकं ध्याननिमीलनान्मुकुलितं चक्षुर्द्वितीयं पुनः

पार्वत्या वदनाम्युजस्तनवटे शृङ्गारभारालसम् ।

अन्यदूरविकृष्टचापमदनक्रोधानलोद्दीपितं

शम्भोर्भिन्नरसं समाधिसमये नैत्रत्रयं पातु वः ॥ १४ ॥

कण्ठः

पायाद्गः शितिकण्ठस्य कण्ठः श्यामाम्युदोपमः ।

गौरिशुजलता यत्र विश्लेषेव राजते ॥ १५ ॥

कयोरप्येतौ ।

शिवस्याङ्गम्

ऋक्षाणां भूरिघात्रां श्रितमधिपतिना प्रस्फुरद्भीमवारं

स्फारं नेत्रानलेन प्रसभनियमितोच्चापमीनध्वजेन ।

रामायत्तं पुरारेः कृष्टदशवि लसन्नीलमुधीवमत्तं

प्रावङ्गं सैन्यमन्यदशवदनशिरच्छेदहेतु श्रियं च ॥ १६ ॥

घनपादस्य (हरवानरसैन्ययोः श्लेषः)

अर्धनारीश्वरः

तद्वः पुनातु शिवयोरर्धनारीश्वरं चपुः ।

भवेद्विव यद्य श्वः शिव एव शिवैव वा ॥ १७ ॥

अर्धाङ्गनाशुं वपुषः पुगरेर्मुक्तिः श्रियं नौरिव वस्तनोतु ।

मेधातिभारादपरं यदर्धं ममज्ज शृङ्गनररसाम्बुरागी ॥ १८ ॥

पैत्यस्त्यै ।

कन्याणमावहतु चः शिवयोः शरीरमेकं यदीयमागितच्छविरुच्छमूलम् ।

यामेतेरेष्वि कुन्ते सितभामि भागे प्रास्वशैत्यनयापरिणामशृङ्गाम् ॥ १९ ॥

उत्प्रेसावहतमय ।

स्येदाश्रयामकृचमगहनपवभङ्ग-

संशोपिदशिणकसाह्लिभसमेणुः ।

शीपुंनपुंमरुपद्व्यनिलद्वनी च [:]

शम्भोदनुः सुगयतु महतिधतुर्षी ॥ २० ॥

श्वरच्छन्दकमनधीरमयमन्त्रिन्मोहिनन्त्रः फणीन्द्र-

प्राचीनार्थिनसाँ सुगयतु भद्रवानुनार्गेश्वरी चः ।

यस्याहं विभदारव्यमनर्विमुग्धाव्योविष्टं कृतोय-

शापरं चान्योन्येगवशनिगिदिमिमाहाति यमुमुर्षायम् ॥ २१ ॥

सुगोरो ।

आभेषापश्विश्चमुमनसुगाकारभित्तान्योवतौ

सुरे तारशिशुं शिपी न मुनभं तानं सुखात्योहनम् ।

श्वर्षं स्वर्षं हृदयदेहपदमोत्पत्तापयोमावयोः

केषं मेघोदश्वनेनरातु चः स्वैरोत्प्रेतार्गिश्वरः ॥ २२ ॥

सुखस्त्यै ।

गिरितनयैकपयोधरनिहितकरः पातु चथिरं गिरिशः ।
विश्वासयितुं मनसिजमिव स्पृशन् काञ्चनं लिङ्गम् ॥ २३ ॥

जयदेवस्य ।

कल्पान्तरुद्रः

कल्पान्ते शमितत्रिविक्रममहाकङ्कालवद्धस्फुर-
च्छेषस्यूतनृसिंहपाणिनखरप्रोतादिकोलामिपः ।
विश्वैकार्णवताविशेषमुदितौ तौ मत्स्यकूर्मावुभौ
कर्षन् धीवरतां गतोऽस्यतु सतां मोहं महाभैरवः ॥ २४ ॥

छित्तपस्य ।

स्वष्टव्याकृष्टदंष्ट्राविकटमुखतटोत्तालदंष्ट्रान्तराल-
न्यस्तघ्नह्लाण्डखण्डग्रसनघनदण्णात्कारकोलाहलिन्यः ।
चण्डीनाथस्य युष्मानविरलविलसज्जत्रलालाटनेत्र-
ज्वालाहेलानिपीतप्रलयजलधयः पान्तु कल्पान्तलीलाः ॥ २५ ॥

कल्पान्तक्रोधनस्य त्रिपुरविजयिनः क्रीडया सञ्चरिण्योः
कृत्वाऽपि प्राणिजातैर्निजमुखकुहरातिथ्यमप्राप्तवृत्तेः ।
दिग्भिचीः प्रेक्ष्य शून्याः प्रलयजलनिधिप्रेक्षितार्त्मायमूर्ति-
प्रासव्यासकितमोघश्रमजनितरुपः पान्तु वो गर्जितानि ॥ २६ ॥

एतौ भेरीभाङ्कारस्य ।

ईश्वरताण्डवम्

अस्थीन्यस्थीन्यजिनमजिनं भस्म भस्मेन्दुरिन्दु-
र्गङ्गा गङ्गनेरग वरग इत्युल्लसत्सम्भ्रमाणाम् ।
भूपावेपोषकरणकरणप्रापणव्यापृतानां
नृत्तारम्भप्रणयिनि शिवे पान्तु वाचो गणानाम् ॥ २७ ॥

धनराजस्य ।

इन्द्रोः किं द्रुहिणस्य वा मुरपतेः किं वा कृतान्तस्य वा
किं भूतेश दिशास्थि भूषणगणेष्वारुष्यै[देयं]मया ।
इत्थं मण्डनमन्दिरोदरचरव्याहारतो भीकरान्
भीता यस्य सुराः प्रसाधनविधौ पायात् स वः दङ्करः ॥ २८ ॥

आर्द्रा कण्ठे मुखान्नस्रजमुपनयत्यम्बिका जानुलम्बां
 स्थाने कृत्वेन्दुलेखां निविडयति जटाः पन्नगेन्द्रेण नन्दी ।
 कालः कृत्तिं निवध्नात्युपनयति करे कालरात्रिः कपालं
 शम्भोर्भृत्तावतारे परिषदिति पृथग्व्यापृता वः पुनातु ॥ २९ ॥
 कयोर्प्येतौ ।

भो^१ [भो] दिक्पतयः प्रयात परतः स्वं मुञ्चताम्भोमुचः
 पातालं व्रज मेदिनि प्रविशत क्षोणीतलं भूधराः
 ब्रह्मलुब्धय दूरमात्मभवनं नाथस्य नो नृत्यतः ।
 शम्भोः सङ्कष्टमेतदित्यवतु वः प्रोत्सारणा नन्दिनः ॥ ३० ॥
 महानाटकत् ।

सन्ध्याताण्डवडम्बरप्रणयिनो भर्गस्य चण्डभ्रम-
 व्याटत्तोद्भुजदण्डमण्डलभुवो जङ्गलानिलाः पान्तु वः ।
 येषामुच्चलतां जवेन श्रटिति व्यूहेषु भूमीभृता-
 मुड्डीनेषु विडौजसा पुनरसौ दम्भोलिरालोकिनः ॥ ३१ ॥
 सोमनाथप्रशस्तेः ।

उदामभ्रमिवेगविस्तृतजटावल्लीप्रणालीपत-
 त्स्वर्गङ्गानजलदण्डिकाचैलयि[तं]निर्माय नत्पञ्जरम् ।
 सम्भ्राम्यद्भ्रजपैण्डपक्षपटलद्वन्द्वेन हंसायित-
 स्त्रैलोक्यैर्व्ययनाटिकाजवनटस्वामी जगत्त्रायताम् ॥ ३२ ॥

यन्नाद्यभ्रमिघूर्णमानवमुधाचक्राधिरुहे भुगं
 मेरौ पार्श्वनिवेशियासरनिशाचैके परिभ्राम्यति ।
 तैजस्पस्तदितो भवन्ति शतशो दृष्टा द्वि जाताः कथं
 तामस्योऽपि स वः पुनातु जगतामन्तेष्टियज्वा विभुः ॥ ३३ ॥
 पृतां मुरारेः ।

संरम्भादविभाषितविभुवनायासस्य कामद्विपो
 वृत्तारम्भविजुम्भिभैरवयवैर्गत्याण्डमुद्भिर्द्वैतः ।

निर्यन्मौलि विनिर्गताग्रचरणं प्रोह्यासिदोःपल्लवं

पायादो वहिरम्भसः प्रविचलत्कूर्मायमाणं वपुः ॥ ३४ ॥

कूर्मवार्हतस्य ।

भद्रं चन्द्रकले शिवं सुरनदि श्रेयः कपालात्रले

कल्याणं भुजगेन्द्रबलि कुशलं विष्वक्जटासन्तते ।

इत्याहुर्मिलिताः परस्परममू यस्मिन् प्रशान्तिं गते

कल्पान्तरभटीनटस्य भवतात्तद्वः श्रियै ताण्डवम् ॥ ३५ ॥

कस्यापि ।

पार्वती

गोनासाय नियोजितागै[द]रजाः सर्पाय वद्वौपधिः

कण्ठस्थाय विपाय वीर्यमहतः पाणौ मणीन् विभ्रती ।

भर्तुर्भूतगणाय गोत्रजरतीसन्दिष्टमन्त्राक्षरा

रक्षत्वद्रिसुता विवाहसमये प्रीना च भीता च वः ॥ ३६ ॥

राजशेखरस्य ।

प्रत्यासन्नविवाहमण्डनविधौ देवार्चनव्यग्रया

दृष्टाग्ने परिणेतुरेव लिखितां गङ्गाधरस्याकृतिम् ।

उन्मादस्मितरोपलज्जितधिया गौर्या कथञ्चिचिरात्

वृद्धस्त्रीवचनात् प्रिये विनिहितः पुण्याञ्जलिः पातु वः ॥ ३७ ॥

पादाग्रस्थितया मुहुः स्तनभरेणानीतया नम्रतां

शम्भोः सस्पृहलोचनत्रयपथं यान्त्या तदाराधने ।

श्रीमत्या शिरसीहितः सपुलकस्वेदोद्रमोत्कम्पया

विश्लिष्यन् कुमुमाञ्जलिगिरिजया भिस्रोऽन्तरे पातु वः ॥ ३८ ॥

औत्सुक्येन कृतस्वरा सहभुवा व्यावर्त्तमाना द्विया

तैस्तैर्वन्धुवधूजनस्य वचनैर्नाताऽऽभिमुखं पुनः ।

दृष्टाग्ने धवमात्तसाध्वसरैसा गौरी नवे सद्गन्धे

संरोहत्पुलका हरेण हसता श्लिष्टा सुखायाम्तु वः ॥ ३९ ॥

श्रीहर्षस्यैवै ।

व्यानम्रा दयितानने मुकुलिता शार्दूलचर्माम्वरे
 सोत्कम्पा भुजगे निमेषरहिता चन्द्रेऽमृतस्यन्दिनि ।
 मीलङ्घूः सुरसिन्धुदर्शनविधौ म्लाना कपालोदरे
 पार्वत्या नवसङ्गममणयिनी दृष्टिः शिवायास्तु वः ॥ ४० ॥

भासस्य ।

भूलास्योत्सविनी सविभ्रमगतिमूर्च्छन्नितम्बस्थली
 सङ्कीर्णे वयसि स्मितार्द्रफणितिः सा पार्वती पातु वः ।
 यस्याः कर्णतटे दृशावगमता तूर्णं तदन्तःपथे
 गत्वा द्रष्टुमिवेश्वरं हृदि कृताधिष्ठानमुत्कण्ठितम् ॥ ४१ ॥

मदनस्य ।

पण्मुत्रः

अर्चिष्मन्ति विदार्य वक्त्रकुहराण्यासृङ्गतो वासुके-
 स्तर्जन्या विपकर्षुरान् गणयतः संस्पृश्य दन्ताङ्कुरान् ।
 एकं त्रीणि नवाष्ट सप्त पडिति मध्वस्तसङ्घचाक्रमा
 वाचः क्रौञ्चरिपोः शिशुत्वविकलाः श्रेयांसि पुष्पन्तु वः ॥ ४२ ॥

स्वेच्छारम्यं लुटित्वा पितुरसि चिताभस्मधूलीसिताङ्गे
 गङ्गवारिण्यगाधे झटिति पृथुजटाजूटतो दक्षसम्पः ।
 सद्यः सीत्कारकारी जलजडिमरणद्वन्तपङ्क्तिर्गुहो वः
 कम्पी पायादपायाज्ज्वलितशिखिशिखे चक्षुषि न्यस्तहस्तः ॥ ४३ ॥
 नाणस्यैतौ ।

विकसदमरनारिनित्रनीलाब्जपण्डा-
 न्यधिवसति सदा यः संयमाधःकृतानि ।
 नत्ररुचिरकलापे वर्त्तते यो मधूरे
 वितरतु स कुमारो ब्रह्मचर्यश्रियं वः ॥ ४४ ॥

विनायकः

पायाद्रजेन्द्रवदनः स इमां त्रिलोकीं यस्योद्धतेन गगने महता करेण ।
 मूलावलप्रसितदन्तविसाङ्कुरेण नालायितं तपनविम्बसरोरुहस्य ॥ ४५ ॥

(गणपतेः)

सुवर्णागिरिकर्णिके तरलतारकाकेसरे

चलज्जलदपद्पदे स्फुटदिगन्तपत्राष्टके ।

स वः प्रथमनायकः प्रदिशतु श्रियं यत्करः

करोति जगदम्युजं बलितनाललीलायितम् ॥ ४६ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

दानस्रोतसहस्रैर्दशनकचिचयैः कुम्भसिन्दूरपूरै-

रुद्रूतैरेककालं प्रकटितरजनीघ्नसन्ध्याविलासाः ।

आस्फालस्फारचण्डावहलकलकलव्याकुलाहीन्द्रदारा

हेरम्बस्याङ्गहारमचलद्वनयः पान्तु वो नृत्तलीलाः ॥ ४७ ॥

कुंभो[पान्तात्पत]द्विर्मदजलनिवहैर्लब्धसेकातिरेका

मोन्मीलद्वालचन्द्राकृतिदशनमिपादकुरं धारयन्ती ।

आलोलत्कर्णतालमचलमधुकरा शीकरासारपुष्पा

विस्तीर्णा हस्तवर्ती दिशतु गणपतेः प्रार्थ्यमानं फलं वः ॥ ४८ ॥

ते दूरोदण्डशुण्डाकुहरफवलितोत्सिप्तसप्ताब्धिबन्ध-

स्वेच्छासेकप्रमोदप्रभवनवरवद्राविताशागजेन्द्राः ।

देवस्याकाण्डकण्टककरकरटटाटोपसङ्घट्टभग्न-

क्षोणीभृचुङ्गगृङ्गणः पुरमथनशिशोः पान्तु वो दुर्विलासाः ॥ ४९ ॥

विश्वेश्वरस्यैते ।

विघ्नेशो वः स पायाद्विहितेषु जलधाम् पुष्कराग्रेण पीत्वा

यस्मिन्नुद्धृत्य तोयं वमति बहुतरं दृश्यते व्योम्नि देवैः ।

काप्यम्भः कापि विष्णुः क्वचन कपलभूः क्वाप्यनन्तः क्वचिच्छ्रीः

क्वाप्यार्षैः क्वापि शैलाः क्वचन मणिगणाः क्वापि नकादिसच्चाः ॥५०॥

चन्द्रकला

दिश्यादूर्जटिजूटकोटिसरिति ज्योत्स्नालवाद्भासिनी

‘चान्द्री वः कलिका जलभ्रमिवशादाकृष्टनष्टा मुदम् ।

यां चञ्चलफरीभ्रमेण मुकुलीकुर्वन् फणालीं मुहु-

र्मुबलक्षमहिर्भिघृक्षतितमामाकुञ्चनमोञ्चनैः ॥ ५१ ॥

देहमधिष्ठाद्रिसुतामुखेन्दुद्वितीयखण्डार्धमिवागतो यः ।

अवाप्तुकामः परिपूर्णाभावं स पातु वः शम्भुजटार्धचन्द्रः ॥ ५२ ॥

विरहणस्य ।

गङ्गा

सुक्ताभा नृरूपालशुक्तिषु जटावल्लीषु मल्लीनिभा

वह्नौ लाजनिभा दृशो मणिनिभा भोगोत्करे भोगिनाम् ।

नृत्तावर्त्ताविवर्त्तनेरितपयःसम्मूर्च्छनोर्च्चारिताः

खेलन्तो हरमूर्ध्नि पान्तु भवतो गङ्गापयोविन्दवः ॥ ५३ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

जङ्गलस्फूर्जदूर्जस्वलकरिमकरप्रौढसम्मर्दखेळ-

रुद्धोन्मोःफुल्लविन्दुस्तवकतिलाकतव्योमकुक्षिमरीणि ।

वारीणि स्वर्गसिन्धोस्त्रिपुरहरजटाजूरश्च राध्वनीना-

न्युचौरुच्चण्डजाग्रत्कलिकलुपमपीशोपमुत्पोषयन्तु ॥ ५४ ॥

वेदव्यासस्य ।

चण्डिकाभृङ्गिरिटी

देवी सूनुममृत नृत्यत गणाः किं तिष्ठतेत्युद्भजे

हर्षाद्भृङ्गिरिटावर्त्ताश्चित्तिगिरा (?) चामुण्डयाऽऽलिङ्गिते ।

अव्यादो हतदेवदुन्दुभिघनध्वानातिरिक्तस्तयो-

रन्योन्यप्रचलास्थिपञ्जरजरत्नङ्गलजन्मा रवः ॥ ५५ ॥

सूर्यः

सिन्दूरस्पृहया स्पृशन्ति करिणां कुम्भस्थमाधोरणा

भिष्ठी पल्लवशङ्कन्या विचिनुते सान्द्रं द्रुमद्रोणिषु ।

कान्ताः कुङ्कुमकाङ्क्षया करतले मृद्नन्ति लग्नं च यत्

तत्तेजः प्रथमोद्भवं भ्रमकरं सौरं चिरं पातु वः ॥ ५६ ॥

त्रिविक्रमपट्टस्य ।

एकभिन्नयने भृशं तपति यः शाले स दाहग्रामो ।

येनातन्यत यत्रकाग्रसमये नैशं पदं दुर्लभम् ।

सव्योमावयवस्य यस्य विदिता लोके भकाशस्थितिः

श्रीनूर्यः क्षणसेवितोऽपि हि महादेवः स वस्त्रायताम् ॥ ५७ ॥

(हरसूर्पयोः श्लेषः) कस्यापि ।

खं येऽस्त्युज्ज्वलयन्ति लूनतमसो ये चानैखोद्भासिनो

ये पुष्पन्ति सरोरुहध्रियमधिसिन्नाः नभासश्च ये ।

ये मूर्धस्ववभासिनः क्षितिभृतां ये चामराणां शिरां-

स्याक्रामन्तपुभयेऽपि ते दिनपतेः पादाः श्रियै सन्तु नः ॥ ५८ ॥

आनन्दवर्धनस्य ।

अवतु वः सवितुस्तुरगावली स्फुरति मध्यगतारुणनायका ।

समभिलम्भैततुङ्गपयोधरा मरयत्कैकलतैव नभश्श्रियः ॥ ५९ ॥

कस्यापि ।

पृथ्वी

भागीरथीहारलता कालिन्दीकवरीभरा ।

सुमेरुशेखरा पृथ्वी पातु वः सागराम्बरा ॥ ६० ॥

राजशेखरस्य ।

विष्णोराशिषः

हृदयं कीस्तुभोद्भासि हरेः पुष्पातु वः श्रियम् ।

राधाप्रवेशरोधाय दत्तमुद्रमिय श्रिया ॥ ६१ ॥

कुमुदस्य ।

प्रत्यग्रान्मेपजिह्वा क्षणमनभिमुखी रत्नदीपप्रभाणा-

मात्मव्यापारगुर्वी जनितजललवा जृम्भणैः साङ्गभङ्गैः ।

नागाङ्कं मोक्तुमिच्छोः शयनमुरुफणाचक्रवालौषधानं

निद्राच्छेदातिताम्रा चिरमवतु हरेर्दृष्टिराकिकरा वः ॥ ६२ ॥

विशाखेदेवस्य ।

पाथेधेः परिमथ्यमानसलिलादर्द्रोत्थितायाः श्रियः

सानन्दोल्लसितभ्रुवा कुटिलया दृष्ट्यैव पीताननः ।

अज्ञातस्वरुद्वयीनिगलितव्याञ्जोलप्रन्योरग-

श्शून्ये बाहुगतागतानि रचयन्नारायणः पातु वः ॥ ६३ ॥

भक्तिप्रह्वविलोकनप्रगयिनी नीलोत्पलस्पर्धिनी

ध्यानलम्बनतां समाधिनिरतैर्नीते हितप्राप्तये ।

लावण्यस्य महानिधी रसिकतां लक्ष्मीदृशोस्तन्वती

गुप्ताकं कुरुतां भवार्तिशमनं नेत्रे तनुर्वा हरेः ॥ ६४ ॥

(वचनश्लेषः) मार्गतामृतदत्तस्य ।

वत्से मागा विपादं श्वसनमुरुज्वं सन्त्यजोर्ध्वप्रवृत्तं

कम्पः को वा गुरुस्ते भवतु बलभिदा जृम्भितेनात्र यादृि ।

प्रत्याख्यानं सुराणापिति भयशमनच्छन्नना कारयित्वा

यस्मै लक्ष्मीमदाद्दः स ददतु दुरितं मन्यमृदां पयोधिः ॥ ६५ ॥

कस्यापि ।

मस्यः

आदिमत्स्यस्त जयतायः श्वासोल्लासितैर्जलेः ।

विदधे गगनेऽम्भोधिं गगनं च महोदर्या ॥ ६६ ॥

क्षेत्रेन्द्रस्य ।

कर्मः

यन्निःश्वाससमीरमेदुरतया दूरं समुल्लासिता
धत्ते शेषभुजङ्गभोगकलिता भूरातपत्रश्रियम् ।
स्तोत्रे यस्य चतुर्मुखी श्रुतिकवेः कृण्टत्वमभ्यस्यति
क्रीडाकर्मतनुर्जगन्ति स विभुः पायादपायाद्हरिः ॥ ६७ ॥

मेधी(?)भूय महाब्धिमन्थनविधौ पृष्ठे निजे भ्राम्यतो
माऽभून्मन्दरपर्वतस्य च परिभ्रंशः समुद्रस्य च ।
इत्यङ्गैः सह सञ्जहार किल यः श्वासान् स वो रक्षतात
स्वेच्छावर्चितकच्छपायिततनुस्त्रैलोक्यरक्षया हरिः ॥ ६८ ॥

कयोरप्येतौ ।

पृष्ठभ्राम्यदमन्दमन्दगिरिग्रावाग्रकण्डूयना-
दिद्रालोः कमठ कृतेर्भगवतः श्वासानिलाः पान्तु वः ।
यत्संस्कारकलानुवर्त्तनवशाद्रेलाच्छलेनाम्भसा
यातायातमत्तन्द्रितं जलनिधेर्नाद्यापि विश्राम्यति ॥ ६९ ॥

हनूमतः ।

वराहः

हरेर्लीलावराहस्य द्रंष्ट्रादण्डः स पातु वः ।
हेमाद्रिकलशा यत्र धारी छत्रश्रियं दधौ ॥ ७० ॥

वादीश्वरकाञ्चनस्य ।

मुक्तैर्यास्यति कुत्रचिदमुमती दंष्ट्राङ्कुरस्थेयसी
कुसौ [क्षीभ] मवाप्स्यति त्रिभुवनं रुद्धैरमीभिः किल ।
इत्यस्वल्पविकल्पमीलितमतेः कण्ठे लुडन्तो ज्वल-
त्कोलाकारधरस्य कैटभजितः श्वासोर्भयः पान्तु वः ॥ ७१ ॥

विभ्राणोऽभिनवेन्दुकाटिकुटिलं दंष्ट्राङ्कुरं लीलया
क्रोडाकारधरो हरिः स भवतां भूयद्भिभूतिपदः ।
यस्योत्स्रमातः क्षपाकमलिनोमालम्बमानः क्षणं
लोलदालपृणालन्तुर्गुणैर्भजे भुजङ्गेश्वरः ॥ ७२ ॥

पातु त्रीणि जगन्ति सन्ततमकूपारःत्समभ्युद्धरन्

य त्रीं कोलकलेवरः स भगवान् यस्यैकं दंष्ट्राङ्गुरे ।

कूर्मः कन्दति नालति द्विरसनः पत्रन्ति दिग्दन्तिनो

मेरुः कोशति मेदिनी जलजति व्योमापि लोलम्बति ॥ ७३ ॥

हनूमतः ।

लीने श्रोत्रैकदेशे नभनि नयनयोस्तेजमि क्वापि याते

श्वामग्रासोपभुक्ते मरुति जलनिधौ पादरन्ध्राद्धपीते ।

पोत्रप्रान्तैकरोमान्तरविवरगतां मार्गतः शार्ङ्गपाणेः

क्रोडाकारस्य पृथ्वीमचिकलविंश[त्रं] वैभवं वः पुनातु ॥ ७४ ॥

वराहमिहिरस्य ।

नृसिंहः

चन्द्रार्थायितरिष्ययः(१)दशनो व्योमायितान्तर्मुखो

वालाक्यायितशेचनः सुरधनुर्लायितभ्रूलतः ।

अन्तर्नादिनिरोधपीथरगलन्यक्वापनिर्यत्तडि-

त्तारस्फारसद्यवर्द्धगगनः पायानृसिंहो जगत् ॥ ७५ ॥

हनूमतः ।

किं किं सिंहस्ततः किं नरसदशवपुर्देव चित्रं ग्रहीतो

नैवाद्यापि प्रचण्डो द्रुम्भुपनयतायं ननु प्राप्त एव ।

चापं चापं नखां [ग्रं] त्वरितमहद्दहा कर्कशत्वं नैखाना-

मित्येवं दैत्यराजं निजनखकुलिशैर्जग्निवान् यः स वोऽज्यात् ॥ ७६ ॥

चटिच्चटिति चर्मणि च्छमिति चोच्चलच्छोगिते

धगिद्धगिति मेऽसि स्फुटरवेऽस्थिनि ष्टादिति ।

पुनातु भवतो हरेरमरवैरिनाथारसि

वत्रगत्करजपञ्जरककचकोपजन्ता रवः ॥ ७७ ॥

वात्रपतिनाथस्यैतौ ।

ववेदं गर्जितमेप किन्नु दलति स्तम्भो नृगिहस्तत-
स्सोऽत्राधावति कोऽत्र भो धनुरसी हुँहेति दैत्येश्वरम् ।
जल्पन्तं निजगर्जितेन बलवत् स्तम्भान्निरीयावधी-
देकस्मिन् क्षण एव हा नरहरिस्त्राता स एवास्तु वः ॥ ७८ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

सन्धारञ्जितशीतदीधितिकल सौन्दर्यभा वो नखाः
प्रीतिं पीवरयन्तु कैटभारिपोः ऋदानुसिंइस्य वः ।
दैत्योरस्थलपीठकुण्ठिततया दांनेन दम्भोलिना
साम्भ्रयं सकुतुहलं सविनयं साश्चर्यमालोकिताः ॥ ७९ ॥

बालसरस्वत्याः ।

पूर्यन्ते जलराशयो वसुमती मज्जत्यथो लुप्यते
पातालं शतधा गतं निपतति ब्रह्माण्डखण्डं दिवः ।
निक्षिप्तेन सुरद्विपोऽस्य वपुषा मत्सेति मन्ये वह-
भ्रुत्सङ्गेन हतं हिरण्यकशिपुं सिंहो हरिः पातु वः ॥ ८० ॥

कस्यापि ।

वामनः

अपसर पृथिवि समुद्राः संवृणुताम्बुनि भूधरा नमत ।
वामनहरिलघुतुन्दे जगतां कलहः स वः पायात् ॥ ८१ ॥

कस्यापि ।

आकृष्टः शिखया नखैर्बिलिखितः स्पृष्टः कपोलस्थले
मौलौ दामभिराहतः प्रतिदिशं क्रामन् सलीलं पथि ।
इरयं वाग्बिलासिनीकृतपरीहासस्य दैत्याध्वरे
विष्णोर्वामनत्रेपविभ्रमभृतो हासोर्मयः पान्तु वः ॥ ८२ ॥

कस्त्वं ब्रह्मक्षर्युर्वस्वदनुचग्जनो नास्त्यनाथोऽहमेकः
किं दद्यामीप्सितं ते त्रिपदविहरणस्थानमेतत् कियत्ते ।
त्रैलोक्यं तद्विजातेर्मम शमनिरतस्येति संभू(वृ ?)ऽभावा
विष्णोर्वाचः सुरारौ कृतकपटपदन्यासमुग्धाः पुनन्तु ॥ ८३ ॥

एतौ हनुमतः ।

त्रिविक्रमः

हरिपादः स वः पायाल्लम्बितो यः स्वयम्भुवा ।
यस्यासन्नरेरासीत् स्वंदरेखेव जाह्नवी ॥ ८४ ॥

राजशेखरस्य ।

किं छत्रं किञ्च रत्नं तिलकमुत तथा कुण्डलं कौस्तुभो वा
चक्रं किं वारिजं वेत्यमस्युवतिभिर्व्यङ्गलित्पिदेहे ।
ऊर्ध्वं मौलौ ललाटे श्रवासि हृदि करे नाभिदेशे च दृष्टं
पायात्तद्वोऽर्कविम्बं स च दनुजरिपुर्वर्धमानः क्रमेण ॥ ८५ ॥

हनुमतः ।

ब्रह्माण्डच्छत्रदण्डः शतधृतिभवनाम्भोरुहो नालदण्डः
क्षोणीनाकूपदण्डः क्षरदमरसरित्पाटिकाकेतुदण्डः ।
ज्योतिश्चक्राक्षरदण्डस्त्रिभुवनभवनस्तम्भदण्डोऽङ्घ्रिदण्डः
श्रेयस्त्रिविक्रमस्ते वितरतु विबुधद्वेषिणां कालदण्डः ॥ ८६ ॥

दण्डिनः ।

चन्द्राकौ यावदङ्घ्रिभुवदमरसरित्तोयताम्यत्त्रिलोकी-
केदारे देवलक्ष्मीपुनरुदयविधौ बीजभावं भजन्त्यः ।
वित्रस्यद्भुवःस्वःक्रमणकुतुकिनो निष्पतन्त्यः समन्ता-
द्दीयासुर्दानत्रारेः पदकमलरजोराजयो मङ्गलं वः ॥ ८७ ॥

देवनेषेः ।

परशुरामः

लीलोन्मूलितमौलिमस्तचरणं मूर्धस्वपि क्ष्माभृता-
मास्कन्धादपवाहुशाखमभितः कृत्वा सहस्राङ्गुनम् ।
यश्चक्रे भुवने तमेव विजयस्तम्भं कुठारायुधो
दत्तां वः शिवमाहवैरुरसिको रामः स राजान्तकः ॥ ८८ ॥

दाशरथी रामः

कूर्मो मूत्रवदालवालवदर्पा नापो लतावादिशो
मेघाः पल्लववत्सूनफल्बन्सन्नमूर्त्यादयः ।

स्वामिन् व्योमर्तहं ममाक्रमवतः श्रुत्वेति मां मासुतेः
सीतान्त्रेपणमादिशन् दिशतु वो रामः सलज्जः श्रियम् ॥ ८९ ॥

कृष्णः

गीतीवैणवमन्द्रगानमधुराः सम्भावयन्निर्भर-
स्वेदाम्बुस्नपितं विलोभ्य पुरतो राधासुखाम्भोरुहम् ।
उत्कम्पस्त्वलदद्भुलिः पग्मिलद्रेणुनिमीलध्वनिः
स्विद्यत्पाणिरपाकरोतु दुरितं गोपालवेपो हरिः ॥ ९० ॥
मार्धवशीलस्य ।

रामो नाम बभूव हुं तद्रवला सीतेति हुं तां पितु-
र्वाचा पञ्चवटीवने विहरतस्तस्याद्दरद्रावणः ।
कृष्णेनेति पुरातनीं निजकथामाकर्ण्य मात्रेरितां
सौमित्रे क्व धनुर्धनुर्धनुरिति व्यग्रा गिरः पान्तु नः ॥ ९१ ॥
वसुन्धरस्य ।

यामिन्व्यां परिष्टत्तिभाजि चरिते चाराय वृन्दे गवां
गोपानां च विपाणवेषुतुपुलध्वाने समुत्सर्पति ।
गाढालिङ्गन्तराधिकाभुजलतावद्धस्य कंसद्विपो
यातुं स्थातुमनीश्वरस्य मनसो डोलायितं पातु वः ॥ ९२ ॥
मदनस्य ।

दृष्ट्या केशव गोपरागर्भृतया किञ्चिन्न दृष्टं मया
तेनैव स्वलिताऽस्मि नाथ, पतितां किन्नाम नालम्बसे ।
एकस्त्वं विपमेषु खिलमनसां सर्वाविलानां गति-
गोप्यैवं गदितः सलेशमवतद्गोष्ठे हरिर्वधिरम् ॥ ९३ ॥
अपराधं न शृणुमो न चासत्यं त्वयोदितं ।
गोप्येति गदितः कृष्णस्तूष्णीं तिष्ठन् पुनातु वः ॥ ९४ ॥
कैयोरप्येतौ ।

१ तल्लेखे कमतलं ग. २ यन्त्रदा क. ख. गानमन्द्र ग ३ माधवशिवस्य क. मालतीमाधवस्य. ग.
४ इत्या. क. ५ त्रिभुवनपालस्य. ग. घ (९४ श्लोकमात्रम्) ।

बुद्धः

ध्यानव्याजमुपेत्य चिन्तयासि कामुन्मील्य चक्षुः क्षणं
 पश्यानङ्गशरातुरं जनमिमं त्राताऽपि नो रक्षसि ।
 मिथ्याकारुणिकोऽसि निर्घृणतरस्त्वत्तः कुतोऽन्यः पुमा-
 नित्यं मारवधूभिरित्यभिहितो बुद्धो हरिः पातु वः ॥ ९५ ॥

श्रीहर्षस्य ।

नेमिः—जिनाश्च

प्राज्यप्रभावप्रभवो धर्मस्यास्तरजस्तमाः ।
 सुवतात्मानः शिवं नेमिरन्येऽपि ददतां जिनाः ॥ ९६ ॥

वचनश्लेषः । धर्मपालस्य ।

लक्ष्मीः

पायात्पयोधिदुहितुः कपोलामलचन्द्रमाः ।
 यत्र संक्रान्तर्विवेन हरिणा हरिणायितम् ॥

कस्यापि ।

युक्तं मानद मामनन्यमनसं वक्षस्थलस्थायिनीं
 भक्तामप्यवधूय कर्तुमधुना कान्तासहस्रं तव ।
 इत्युक्त्वा फणभृत्फणामणिगतां स्वामेव मत्वा तनुं
 निद्राच्छेदकरं हरेरवतुं वो लक्ष्म्या विलसस्मितम् ॥ ९७ ॥

पीनश्रोणि गभीरनाभिनिभृतं भ्रूभृद्भ्रूशोचस्तनं
 पायाद्गः परिरव्यमब्धिदुहितुः कान्तेन कान्तं वपुः ।
 स्वावासानुपघातनिर्वृतमनास्तत्कालमीलदृशे
 यस्मै सोऽच्युतनाभिपत्रवसातिर्वेधाः श्रियं ध्यायति ॥ ९८ ॥

केषामप्येते ।

रुक्मिणी

श्लाघ्याशेषतनुं सुदर्शनकरः सर्वाङ्गलीलाजित-

त्रैलोक्यां चरणारविन्दचलितेनाक्रान्तलोको हरिः ।

विभ्राणां मुखमिन्दुसुन्दररुचं चन्द्रार्द्धतुल्पालिकः

। स्थाने यां स्वतनोरप्ययदधिका सा रुक्मिणी घोऽवतात् ॥ ९९ ॥

आनन्दवर्धनस्य ।

राधा

राधा पुनातु जगदच्युतदत्तदृष्टि-

र्मन्यानिर्का विदधती दधिरिवतपात्रे ।

तस्याः स्तनस्तवकचुचुकैलोलदृष्टि-

देंवोऽपि दोहनधिया वृषभं निरुन्धन् ॥ १०० ॥

लीलाशुकस्य ।

देवकी

अव्यात्स्वर्लोकचूडामणिपटलशिखाश्रेणिशोणीकृताङ्घ्रिः

क्षोणीभारं विनेतुं जठरञ्जुपि जगद्भान्धवे देवकी वः ।

राज्ञामुद्दामदोष्णां रणशिरसि रणत्कीकसच्छेदभीमाः

शस्त्राणां खण्णकाराः प्रतिहतिगुरवो यच्च्युतेर्दोहदोऽभूत् ॥ १०१ ॥

कयोरप्येतौ ।

शङ्खः

गृहीतखण्डः शशिशेखरेण प्राप्तः शशीवोदरपूरणाय ।

भुजेन(पुञ्जेन ?)लक्ष्मीमुखचन्द्रभासां स पातु वः श्रीपतिपाञ्चजन्यः ॥ १०२ ॥

हरिहरौ

स्फटिकमस्तकतश्रीहारिणोः प्रीतिषोमात्

तदवतु वपुरेकं कामकंसद्विपोर्वः ।

भवति गिरिसुतायाः सार्द्धमब्धेर्दुहित्रा ।

। सद्दशमहसि कण्ठे यत्र सीमाविवादः ॥ १०३ ॥

कविरत्नस्य ।

येन ध्वस्तमनोभवेन बलिजित्कायः पुरास्त्रीकृतो
 यथोद्धृतभुजङ्गहारबलयो गङ्गां च योऽधारयत् ।
 यस्याद्भुः शशिमच्छिरो हर इति स्तुत्यं च नामामराः
 पापात्स स्वयमन्धकक्षयकरस्त्वां सर्वदो माधवः ॥ १०४ ॥
 चन्द्रकस्य ।

ब्रह्माशिपः

जातस्तेऽधरखण्डनात् परिभवः कापालिकादम्ब-यत्
 तद्ब्रह्मादिषु कथ्यतामिति वचो वाल्याच्छिशौ जल्पति ।
 गौरीं पाणिद्युगेन पण्मुखवचो रोद्धुं निरीक्ष्याक्षमां
 वैलक्ष्याच्चतुराननस्य वदनावृत्तिश्चिरं पातु वः ॥ १०५ ॥
 आगस्कारिणि कैटभप्रमथने तत्ताडनार्थं रूपा-
 नाभीपङ्कजमस्त्रतां गमयितुं जाते प्रयत्ने श्रियः ।
 स्वावासोन्मथनोपपादितभयभ्रान्तात्मनस्तत्क्षणा—
 दब्रह्मण्यपराः पुरातनमुनेर्वागृत्तयः पान्तु वः ॥ १०६ ॥

सरस्वती

वचांसि वाचस्पतिमत्सरेण साराणि लब्धुं ग्रहमण्डलीव ।
 मुक्ताक्षसूत्रत्वमुपैति यस्याः सा सप्रसादाऽस्तु सरस्वती वः ॥ १०७ ॥
 विरहणस्य ।

वारणः

कुम्भद्वयं तदमरद्विरदस्य वोऽध्यादुद्भिद्यमानमुदधेर्मथनावसाने ।
 भोद्यद्वितीयकमलाकुचशङ्खिनीभिः सेष्यं यदैक्षत सुरामुरसुन्दरीभिः ॥ १०८ ॥
 भट्टेन्दुराजस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगवत्तजल्हणदेवविरचितायां स्रक्वितमुक्तावल्यामाशीःपद्धतिः
 समाप्ता ।

अथ सुभाषितप्रशंसा (३)

सुभाषितरसास्वादजातरोमाञ्चकञ्चुकाः ।
विनाऽपि कामिनीसङ्गं कवयः सुखमासते ॥ १ ॥

कस्यापि ।

छान्तमपोऽग्नति खेदं तप्तं निर्वाति बुध्यते मूढम् ।
स्थिरतामेति च सङ्कुलमुपयुक्तसुभाषितं चेतः ॥ २ ॥

कथमिह मनुष्यजन्मा सम्प्रविशतु सदासि विबुधमणनायाम् ।
येन न सुभाषितामृतमाह्लादि निपीतमातृश्रेः ॥ ३ ॥

तुष्टिर्न राज्ञो धनसञ्चयेन तृप्तिर्न [मी]नस्य महाजलेन ।
तृप्तिर्न सुरेश्च सुभाषितेन तृप्तिर्न दृष्टयोः प्रियदर्शनेन ॥ ४ ॥

पुंसां तदेव भूपणमुपकारकमवसरे धनं मुख्यम् ।
मूवतं दधति सुवर्णं कल्याणमनर्चामिह धन्याः ॥ ५ ॥

नृपसभसरसी परितः पूर्णाऽपि जडैर्न कान्तिमुद्रहति ।
मुखकमलानि न यस्यां सूक्तालिक्वणितमधुराणि ॥ ६ ॥

बहुमदेवस्यैते ।

किं हारैः किमु कङ्कणैः किमसमैः कर्णावतंसैरलं
केयूरैर्मणिकुण्डलैरलमलं साहम्बरैरश्वरैः ।
पुंसामेकमखण्डितं पुनरिदं मन्यामहे मण्डनं
यस्मिन्पीडितपार्वणाामृतकरस्यन्दोपमाः सूक्तयः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

इति मंगदत्तजलहणरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सुभाषितप्रशंसापद्धतिः ।

कविकाव्यप्रशंसा (४)

[तत्र-सामान्यकविकाव्यप्रशंसा]

कं पृच्छामः सुराः स्वर्गे निवसामो वयं भुवि
किं वा काव्यरसः स्वादुः किं वा स्वादीयसी सुधा ॥ १ ॥

कस्यापि ।

तेभ्यो नमः कविभ्यो येषां विमलानि पद्यानि ।
श्रुतिमधिरोहन्ति सतां कण्ठेऽपि गुणैः पदं दधति ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

कवीनां मानसं नौमि तरन्ति प्रतिभाम्भासि ।
यत्र हंसवयांसीव भुवनानि चतुर्दश ॥ ३ ॥

राजशेखरस्य ।

लङ्कणपतेः सङ्कुचितं यशो यद्यत्कीर्तिपात्रं रघुराजपुत्रः ।
स सर्व एवादिक्वेः प्रभावो न कोपनीयाः कवयः क्षितीन्द्रैः ॥ ४ ॥

महीपतेः सन्ति न यस्य पार्श्वे कवीश्वरास्तस्य कुतो यशांसि ।
भूपाः कियन्तो न बभूवुरुर्व्या नामापि जानाति न कोऽपि येषाम् ॥ ५ ॥
विल्हणस्यैतौ ।

श्रमं चण्डाभ्यासे दधति कवयः केवलममी
नरेन्द्राणां वृत्तैः शुचिभिरुपयोगः स तु गिराम् ।
असौ वीहुं कण्ठः परमधिकृतः पक्ष्मलदृशा-
मलङ्कारो हारः कुचकलशयोरेव भवति ॥ ६ ॥

श्रीमुरारेः ।

श्रुतसम्पदः कवीनामुक्तिभिरेव प्रकाशतां यान्ति ।
सिन्धोरपारजलभरमुद्गरा एव कथयन्ति ॥ ७ ॥
वक्तार एव कवयः सूक्तानि महार्घतां नयन्त्यन्ये ।
प्रभवः पयोधिरूपचितिरीश्वरभवनेषु रत्नानाम् ॥ ८ ॥

अनवहितः किमशक्तो विगुर्धैरभ्यर्थितः किमतिरसिकः ।
सर्वकपोऽपि कालस्तिरयति मूक्तानि न कवीनाम् ॥ ९ ॥

बृहस्पदेवस्यैते ।

संस्पर्धिनः पीनपयोधराणां जयन्ति ते सत्कवयः सुवृत्ताः ।
अन्तर्मुखत्वेन समुल्लसन्तो हरन्ति ये सर्वजनस्य चेतः ॥ १० ॥

असौ रसोचिंत्यगुणोज्ज्वलोऽपि गुम्फो न काव्यव्यपदेशयोग्यः ।
घत्ते खलस्यापि न दुर्विपद्यद्वेपग्रहोत्सारणमन्त्रतां यः ॥ ११ ॥

बिल्हणस्य ।

कर्त्तव्या चार्थसारेऽपि काव्ये शब्दविचित्रता ।
विना घण्टाटण्टकारं गजो गच्छन्न शोभते ॥ १२ ॥

राजशेखरस्य ।

अविदितगुणाऽपि मुकवैर्भणितिः कर्णेषु वमति मधुधाराम् ।
अनधिगतपरिमलाऽपि हि हरति दृशं मालतीमाला ॥ १३ ॥

सुबन्धोः ।

पदविह्वलता कापि स्पृहणीया भवति सत्कवीन्द्राणाम् ।
घनजघनस्तनमण्डलभारालसकामिनीनां च ॥ १४ ॥

मदनस्य ।

परितुष्यन्ति महान्तः काव्यैः सुकुमारमधुरसुश्लिष्टैः ।
कपटवकोटकक्रीकटभटनटतुल्योद्भटैरपरे ॥ १५ ॥

काव्यं चार्थपि रसिकक्रीतिकरं भवति नैकरसवद्धम् ।
सुरतमनाहितकलहं हरिणदृशो नाभिनन्दयति ॥ १६ ॥

सुकविश्रमानभिज्ञे श्रोतरि वचनानि विफलतां यान्ति ।
भर्तरि मुग्धे प्रौढममदारतविलसितानीव ॥ १७ ॥

दत्तां तेनै कविभ्यः पृथिवी सर्वैव कनकसंपूर्णा ।
अनवद्यमुक्तिरचनाश्रममेषां यो विजानाति ॥ १८ ॥

बृहस्पदेवस्यैते ।

विपुलहृदयाभियोग्ये खिद्यति काव्ये जडो न मौख्ये स्वे ।
निन्दति कञ्चुकमेव प्रायः शुष्कस्तनी नारी ॥ १९ ॥

अर्गटस्य ।

व्याकरणादधिगतमपि ऋविषदने शब्दवृन्दमन्यादृक् ।
नटशिक्षितमपि करणं तरुणीकरणे तदन्यादिव ॥ २० ॥

मालतीमाधवस्य ।

जुगुप्सितमिदं धात्रा कृतं द्वितयमेव हि ।
खलोपसर्गः काव्यानां पद्यानां च हिमागमः ॥ २१ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

काव्ये भाव्यं गुणैस्तत्र दुर्जना द्रूपयन्ति यत् ।
न दुर्गतगृहे सन्धिर्दीयते जातु दस्युभिः ॥ २२ ॥

राजशेखरस्य ।

जडेषु जातप्रतिभाभिमानाः खलाः कवीन्द्रोक्तिषु के वराकाः ।
प्राप्ताग्निनिर्वापणगर्वमम्बु रत्नाङ्कुरज्योतिषि किं करोति ॥ २३ ॥

बिल्हणस्य ।

प्रियामुखं कोपकपायितं च जलावमृष्टश्च मणिप्रदीपः ।
खलाभियुक्ताऽपि कवीन्द्रवाणी सौन्दर्यमेवाधिकमुद्दहन्ति ॥ २४ ॥

सिंहलकवेः ।

सन्त्येव सूक्तिरासिका बहवो मनुष्याः
स्वर्गोक्तसो नवसुधारसनिर्द्विताश्च ।
तौ दुर्लभौ कविवचःस्खलितस्य सोढा
मर्त्येषु सागरगरस्य च यः सुरेषु ॥ २५ ॥

उत्प्रेक्षाबल्लभस्य

सत्काव्यपीसूपसमुद्रमध्ये न वाडवाग्निं च कालकूटः ।
तस्यावगाहेन तथाऽपि चित्रं खलस्य तापः परमोऽभ्युदेति ॥ २६ ॥

वत्सराजस्य

कर्णामृतं मूक्तिसं विहाय दोषेषु यत्नः मुग्धान् खलस्य ।
 अवेक्षते केलिवनं प्रविष्टः क्रमेलकः कृष्टकिजालमेव ॥ २७ ॥
 कृष्टत्वमायान्ति गुणाः कवीनां साहित्यविद्याश्रमवर्जितेषु ।
 कुर्यादनर्द्रेषु किमङ्गनानां केशेषु कृष्णागरुधूपवासः ॥ २८ ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

निरवद्यानि पद्यानि यद्यनार्यस्य का क्षतिः ।
 भिक्षुकक्षत्रिणिसिप्तः किमिक्षुर्नारसो भवेत् ॥ २९ ॥

मालतीमाधवस्य ।

क्वचिद्वस्तु स्फारं कतिपयपदैरर्पितगुणं
 क्वचित्सङ्घिभ्रैर्ज्यै प्रचुरवचनैरेव रचना ।
 यथावाच्यं शब्दाः क्वचिदपि तुलायामिव धृता-
 स्त्रिभिः कल्पैरेवं कविषु खलु शब्दार्थनियमः ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

येषां कोमलकाव्यकौशलकला लीलावती भारती
 तेषां कर्कशतर्कवक्रवचनोद्गारेण किं हीयते ।
 यैः कान्ताकुचमण्डले कररुहाः सानन्दमागोपिता-
 स्तैः किं मत्तकरीन्द्रकुम्भशिखरे नारोपणीयाः शराः ॥ ३१ ॥

अपि मुदमुपयान्तो वाग्विलासैः स्वकीयैः
 परभाषितेषु तोषं यान्ति सन्तः कियन्तः ।
 निजरसमकरन्दस्यन्दपूर्णालवालः
 कलशसलिलसेकं नेहते किं रसालः ॥ ३२ ॥

जयदेवस्यैतौ ।

शाणोत्कीर्णमिवोज्ज्वलयुति पदं बन्धोऽर्द्धनारीश्वर-
 शलाघालङ्घनजाह्निको दिवि लतोद्भिन्नेव चार्योद्गमः ।
 किञ्चिस्त्वण्डितचन्द्रमण्डलगलत्पीयूषहृद्यो रस-
 स्तत्किञ्चित्कविकर्ममर्म न पुनर्वाक्किण्डिमाडम्बरः ॥ ३३ ॥

मदनस्य ।

यदेतद्गार्थव्यतिकरमयं किञ्चिदमृतं
 प्रमोदप्रस्यन्दैः सहृदयमनांसि स्नपयति ।
 इदं काव्यं आव्यं स्फुरति तु यदत्राणु परमं
 तदन्तर्बुद्धीनां स्फुटमथ च वाचामविपयः ॥ ३४ ॥

पदव्यक्तिव्यक्तीकृतसहृदयानन्दसरणौ
 कवीनां काव्ये न स्फुरति बुधमात्रस्य धिषणा ।
 नवव्रीडावेशव्यसनपिशुनो यः कुलवधु-
 कटाक्षार्णा पन्थाः स खल्ल गणिकानामविपयः ॥ ३५ ॥

हरिहरस्य ।

अनुद्धुष्टः शब्दैरर्थं घटनतश्च स्फुटतरः
 पदानामर्थात्मा सुखयति न तूत्तानित्तरसः ।
 यथा किञ्चित्किञ्चित्पवनचलचीनांशुकतया
 कुचाभोगः स्त्रीणां सुखयति न तूद्घाटितमुरः ॥ ३६ ॥

धैर्माशोकस्य ।

या केवलं सरसता तदपण्डित्वं व्युत्पत्तिरेव यदि नीरसता तदा स्यात् ।
 योगस्तयोस्तु घनसारकुरङ्गनाभिपेलापवत्परिमलं कमपि प्रसूते ॥ ३७ ॥

विद्यापतेः ।

वनजल[धि]महीभृत्सिंहमातंगपूर्वो
 भवति पुरुषभीमः प्रेक्षितो भाववर्गः ।
 ननु भवति स एव भीतिहेतुः कुतोऽपि
 श्रुतिपथमुपनीतः सूक्तिभिः सत्कवीनाम् ॥ ३८ ॥

सूक्तिमहत्वात् ।

इति सामान्यकविकाव्यप्रशंसा ।

विशेषकविकान्यप्रशंसा ।

यस्मादियं प्रथमतः परमामृतौघनिघोषिणी सरससूक्तिरङ्गभङ्गिः ।
गङ्गेव धूर्जटिजटाञ्चलतः प्रवृत्ता वृत्तेन वाक्तमहमादिकविं प्रपद्ये ॥ ३९ ॥
वामननागस्य ।

व्यासादिभिः कविवरैरवसादितोऽपि
शून्यत्वमाप कलयाऽपि न वाक्प्रवञ्चः ।
आनन्दनिर्भरचकोरसहस्रपीतं
चान्द्रं महः क्षयमुपैति न मात्रयाऽपि ॥ ४० ॥
भट्टसोमेश्वरस्य ।

चर्चाभिश्चारणानां क्षितिर्मण परां प्राप्य संमोदलीलां
मा कीर्तितः सौविदल्लानवगणय कविघ्रातवाणीविलासान् ।
गीतं ख्यातं न नाम्ना किमपि रघुपतेरद्य यावत्प्रसादा-
द्वाल्मीकेरेव धार्त्री धवलयति यशोमुद्रया रागभद्रः ॥ ४१ ॥

तमृषिं मनुष्यलोकप्रवेशविधामशाखिनं वाचाम् ।
सुरलोकादवतारमान्तरस्वेदच्छिद्रं वन्दे ॥ ४२ ॥
पतौ(श्री)पुरारः ।

भास्वदंशवतंसकीर्तिर्मणीरङ्गप्रसङ्गस्वन-
द्वादित्रयमध्वनिर्विजयते बल्मीकजन्मा कविः ।
पीत्वा यद्ददनेन्दुमण्डलगलत्काव्यामृताब्धेः किम-
प्याकल्पं कविनूतनाम्बुदमयी कादम्बिनी वर्षति ॥ ४३ ॥
जयदेवस्य ।

यदानेन्दोरमृतप्रवाहिनी विनिस्सृता पञ्चमवेदचन्द्रिका ।
तमथ तापं च निहन्ति देहिनां ननु श्रुतीनां व्यसिता सै नैकशः ॥ ४४ ॥
मृक्तिसहस्राद् ।

स्वस्ति पाणिनये तस्मै यस्य रुद्रप्रसादतः ।
आदौ व्याकरणं काव्यमनु जाम्बवतीजयः ॥ ४५ ॥

यथार्थता कथं नाम न स्याद्भररुचेरिह ।

व्यधत्त कण्ठाभरणं यः सदारोहणमियः ॥ ४६ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकैर्वहुभूमिकैः ।

सपताकैर्यशो लेभे भासो देवकुलैरिव ॥ ४७ ॥

बाणभट्टस्य ।

भासनाटकचक्रेऽपि च्छेकैः क्षिप्ते परीक्षितुम् ।

स्वप्नवासवदत्तस्य दाहकोऽभून्न पावकः ॥ ४८ ॥

तौ शूद्रिककथाकारौ रम्यां रामिलसोमिलौ ।

काव्यं ययोर्द्वयोरासीदर्धनारीश्वरोपमम् ॥ ४९ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

सम्यक् बाणद्वितीयेन नमदाकारधारिणा ।

धनुषेव गुणाढ्येन निश्शेषो रञ्जितो जनः ॥ ५० ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

मन्ये बृहत्कथाम्भोधेर्विन्दुमादाय निर्मिता ।

तेनेतरकथाकन्या न विभान्ति तदग्रतः ॥ ५१ ॥

धनपालस्य ।

हुता शिखिनि गौणाढ्या स्तोकशेषाऽपि सा कथा ।

सुरलीढेन्दुलेखेव लोके पूज्यतमाऽभवत् ॥ ५२ ॥

जगत्यां ग्रथिता गाथाः ज्ञातवाहनभूभुजा ।

व्यधुर्द्धतेस्तु विस्तारमहो चित्रपरम्परा ॥ ५३ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

कवीनामगलदपौ नूनं वासवदत्तया

शक्त्येव पाण्डुपुत्राणां गतया कर्णगोचरम् ॥ ५४ ॥

बाणस्य ।

श्रोत्रेतराणि भुवने करणान्यसङ्ख्यै-

श्रत्वारि तृप्तिमहतां विषयैर्लभन्ते ।

श्रोत्राय परमुकृतस्य जनस्य पुण्याः

श्रीकालिदासगिर एव दिशन्ति तृप्तिम् ॥ ५५ ॥

अन्तरं कियदाख्यान्ति सन्तो रघुकिरातयोः
अन्तरं तावदाख्यान्ति सन्तो रघुकिरातयोः ॥ ५६ ॥

शूरदशास्त्रविधेर्ज्ञाता साहसाङ्कः स भूपतिः ।
सेव्यं सकललोकस्य विदधे गन्धमादनम् ॥ ५७ ॥

कस्यापि ।

कृत्स्नप्रबोधकृद्वाणी भा स्वेरिव भारवेः ।
माघेनेव च माघेन कम्पः कस्य न जायते ॥ ५८ ॥

माघेन विदितोत्साहा न सहन्ते पदक्रमम् ।
स्मरन्ति भारवेरेव कवयः कपयो यथा ॥ ५९ ॥

एकोऽपि जीयते हन्त कालिदासो न केनचित् ।
गृह्णन्ते ललितोद्गारे कालिदासत्रयी किमु ॥ ६० ॥

रानशोतरस्यैते ।

वक्रोक्तया भर्तृमेण्ठस्य वहन्त्या मृणिरूपताम् ।
भाविदा इव धृन्वन्ति मूर्धानं कविकुञ्जराः ॥ ६१ ॥

घनपाठस्य ।

क्रीतिः प्रवरसेनस्य प्रयाना कुमुदोज्ज्वला ।
सागरस्य परं पारं कपिसेनेव सेतुना ॥ ६२ ॥

भागस्य ।

दृष्ट्वा याक्वपतिराजस्य शक्तिं गीटवधोज्जुराम् ।
पुदिः श्वासोपरन्देव वाचं न प्रतिपद्यते ॥ ६३ ॥

घनपाठस्य ।

अयन्तिः काप्यमानर्चं भर्चोर्मोम्भारिशोकरः (१) ।
निप्यो बागध संशान्नकान्तचेपवनाः कविः ॥ ६४ ॥

महर्षन्तरिता नभश्चूर्तकादम्बरीस्येदा ।
बाणस्य बाण्यनार्येव स्वरच्छन्दा परति शित्नी ॥ ६५ ॥

रानशोकरस्यैते ।

केवलोऽपि स्फुरन् बाणः करोति विमदान् कवीन् ।
किं पुनः क्लृप्तसन्धानः पुलिन्दकृतसन्निधिः ॥ ६६ ॥

घनपालस्य ।

बाणेन हृदि लग्नेन यन्मन्दोऽपि पदक्रमः ।
प्रायः कविकुरङ्गणां चापलं तत्र कारणम् ॥ ६७ ॥

दर्पं कविभुजङ्गनां गता श्रवणगोचरम् ।
विपविद्येव मायूरी मायूरी वाङ्मनिकृन्तति ॥ ६८ ॥

सरस्वतीपवित्राणां जातिस्तन्त्रं न देहिनाम् ।
व्यासस्पर्धां कुलालोऽभूत् यद्भ्रोणो भारते कविः ॥ ६९ ॥

अहो प्रभावो वाग्देव्या यच्चण्डौलदिवाकरः ।
श्रीहर्षस्याभवत् सभ्यः तमो बाणमयूरयोः ॥ ७० ॥

कर्तुं त्रिलोचनादन्यो न पार्थविजयं क्षमः ।
तदर्थः शक्यते द्रष्टुं लोचनद्वयिभिः कथम् ॥ ७१ ॥

अथो गणपतिं वन्दे महामोदविधायिनम्
विद्याधरगणैर्यस्य पूज्यते कण्ठगर्जितम् ॥ ७२ ॥

प्रद्युम्नान्नापरस्येह नाटके पटवो गिरः ।
प्रद्युम्नान्नापरस्येह पौष्पा अपि शराः खैराः ॥ ७३ ॥

त्रयोऽग्रयस्त्रयो देवास्त्रयो वेदास्त्रयो गुणाः ।
त्रयो दण्डिभवन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥ ७४ ॥

राजशेखरस्यैते ।

जाते जगति वाल्मीकौ शब्दः कविरिति स्थितः ।
व्यासे जाते कवी चेति कवयथेति दण्डिनि ॥ ७५ ॥

कालिदासस्य ।

जानकीहरणं कर्तुं रघुवंशे स्थिते सति ।
कविः कुमारदासश्च रात्रणश्च यदि क्षमः ॥ ७६ ॥

मा स्म सन्ति हि चत्वारः प्रायो रत्नाकरा इमे ।
इतीव सँ कृतो धात्रा कवी रत्नाकरोऽपरः ॥ ७७ ॥

ध्वनिनाऽतिगभीरेण काव्यतत्त्वनिवेशिना ।
आनन्दवर्धनः कस्य नासीदानन्दवर्धनः ॥ ७८ ॥

राजशेखरस्यैते ।

रत्नावलीपूर्वकमन्यदास्तामासीमभोगस्य वचोमयस्य ।
पयोधरस्येव हिमाद्रिजायाः परं विभूषा भवभूतिरेव ॥ ७९ ॥

वाक्यं च द्विपदीशतान्यथ महाकाव्यानि सप्त क्रमात्
व्यसमत्यहनिर्मितस्तुतिकथालक्षाणि चैकादश ।
मृत्वा नाटकनाटिकाप्रकरणप्रायान्प्रवन्धान्वहून्
विश्राम्यत्यधुनाऽपि नातिशयिता वाणी शिवस्वामिनः ॥ ८० ॥

कयोरप्येतौ ।

कालञ्जरपतिश्चक्रे भीमटः पञ्चनाटकीम् ।
प्राप प्रवन्धराजत्वं तेषु स्वप्नदशाननम् ॥ ८१ ॥

मायुराजसमो जज्ञे नान्यः कलैचुरिः कविः
उदन्वतः समुत्सृष्टः कति वा तुहिर्नाशिवः ॥ ८२ ॥

अकालजलदेन्दोः सा हृद्या वदनचन्द्रिका ।
नित्यं कविचक्रेरिषा पीयते न च हीयते ॥ ८३ ॥

अकालजैलदश्लोकैश्चित्रमात्मकृतैरिव ।
जानः कादंबरीरामो नाटके प्रवरः कविः ॥ ८४ ॥

अनुभासिनि सन्दर्भे गोमन्दनसमः कुतः ।
ययार्थनामतैवास्य यद्वा वदति चारुताम् ॥ ८५ ॥

दूरादपि सतां चित्ते लिखित्वाऽऽश्चर्यमञ्जरीम् ।
कुलशेखरस्यैर्माऽऽद्यां चकाराश्चर्यमञ्जरीम् ॥ ८६ ॥

द्विसन्धाने निपुणतां स तां चक्रे धनञ्जयः
पया ज्ञानं फलं तस्य मतां चक्रे धनं जयः ॥ ८७ ॥

नदीनां मेखलमुता नृपाणां रणविग्रहः ।
 कवीनां च सुरानन्दश्चेदिमण्डलमण्डनम् ॥ ८८ ॥
 यायावरकुलश्रेणेर्मुक्तायष्टेश्च मण्डनम् ।
 सुवर्णत्रन्धरुचिरस्तरलस्तरलो यथा ॥ ८९ ॥
 स्थिता माध्वीकपाकत्वान्निसर्गमधुराऽपि हि ।
 किमपि स्वदते वाणी केपाश्चिद्यदि शौङ्करी ॥ ९० ॥
 शब्दार्थयोः समो गुंफः पाश्चाली रीतिरुच्यते ।
 शीलामट्टारिकावाचि वाणोवितपु च सा यदि ॥ ९१ ॥
 के वैकटनितंबेन गिरां गुंफेन रञ्जिताः ।
 निन्दन्ति निजकान्तानां न मोग्ध्यमधुरं वचः ॥ ९२ ॥
 सरस्वतीव कर्नाटी विजयाङ्गा जयत्यसौ ।
 या वैदर्भगिरां वासः कालिदासादनन्तरम् ॥ ९३ ॥
 मूर्त्तीनां स्पर्शकेलीनां कलानां च विलासभूः ।
 प्रभुर्देवी कविलीटीगताऽपि हृदि तिष्ठति ॥ ९४ ॥
 पार्थस्य मनसि स्थानं लेभे लघु सुभद्रया
 कवीनां च वचोवृत्तिचातुर्येण सुभद्रया ॥ ९५ ॥
 राजशेखरस्यैते ।
 नीलोत्पलदलश्यामां बिज्जाकां तामजानता ।
 वृथैव दण्डिनाऽप्युक्तं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥ ९६ ॥
 कविरमरः कविरचलः कविरभिनन्दश्च कालिदासश्च ।
 अन्ये कवयः कपयश्चापलमात्रं पदं दधति ॥ ९७ ॥
 यद्योगः परविग्रहे निज इवं स्वेच्छाप्रवेशावधि-
 र्यद्दधानं व्यपनिद्राचिन्मयरसज्योतिःप्रबोधावधि ।
 यद्वाग्बन्धघनोदयो रसनदीकल्लोललीलावधि-
 स्तस्यास्मिन्यदि देवबोधियमिनः को वा गुणस्यावधिः ॥ ९८ ॥

विन्दुद्वंद्वतरंगिताग्रसंराणिः कर्ता शिरोविन्दुकं
 कर्मेति क्रमशिक्षितान्वयकथा ये केऽपि तेभ्यो नमः ।
 ये तु ग्रन्थसहस्रशाणकपणत्रुट्यत्कलंकैर्गिरा-
 मुखैस्त्रैः कवयैन्ति रैल्हणकविस्तेष्वेव सन्नद्यते ॥ १०६ ॥
 प्रकृत्यैवातिवक्रेण गुणदैर्घ्यं वितन्वता ।
 मैया शरासनैर्नैव बाणो दूरं निरस्यते ॥ १०७ ॥
 केचिद्भ्रवगलग्रहेण विषमद्वेषज्वरेणापरं
 केचिन्मौर्ख्यमलेन सन्ततमपी भीलन्ति शान्तोत्तराः ।
 सद्भो मन्दिरभित्तयो भवत नस्सूक्तेषु सभ्याः पुन-
 स्तत्पाठे वरमस्ति वो घमुद्यमुभायं किमप्युत्तरम् ॥ १०८ ॥
 लोष्टसर्वज्ञस्यैतौ ।
 नव्या न व्याकरणसरणिर्यस्य माधुर्यधुर्यं
 नो सौन्दर्यं नवनवरसस्रोतसो न प्रवाहः ।
 यादृक्प्रतीत्या कथयति गिरां देवता देव तादृक्
 काव्यं श्राव्यं कवयति भिषक् भानुनामा स एषः ॥ १०९ ॥
 इत्थं कविकृदुभ्रस्य वचांसि विचिनोति यः ।
 अनिद्धवचनस्थापि तस्य वश्या सरस्वती ॥ ११० ॥
 भासो रामिलसोमिलौ वररुचिः श्रीसाहसंक्रः कवि-
 र्मेष्ठो भारविकालिदासतरलाः स्कन्दैः सुषन्धुश्च यः ।
 दण्डी बाणदिवाकरौ गणपतिः कान्तश्च रत्नाकरः
 सिद्धो यस्य सरस्वती यदि भवेत्के तस्य सर्वेऽपि ते ॥ १११ ॥
 यस्याश्चोरादिचक्रुरनिकरः कर्णपूरो मयूरो
 हासो भासः कविञ्जलगुरुः कालिदासो विल्लासः ।
 हर्षो हर्षो हृदयवसतिः पञ्चबाणस्तु बाणः
 केषां नैवा कविषु कविनाम्नामिनी कौतुकाय ॥ ११२ ॥
 नयदेवस्य ।

इति श्रीमदारोहरमगदत्तनल्लहणदेशरिषितायां मूक्तिमुक्तावल्यां विशेषविप्रतांसा ॥

कुकविनिन्दा (५)

द्राघीयसा धाष्टर्घगुणेन युक्ताः कैरप्यपूर्वैः परकाव्यखण्डैः ।
आहम्बरं ये वचसां वहन्ति ते केऽपि कन्याकवयो जयन्ति ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

धियत्वां रे कलिकाल याहि विलयं केयं विपर्यस्तता
हा कष्टं श्रुतिशालिनां व्यवहृतिर्मल्लेच्छोचिता दृश्यते ।

पै[कैः] बाह्ययदेवता भगवती विक्रेतुमानीयते
निशङ्कैरपरैः परीक्षणविधौ सर्वाङ्गमुद्वाच्यते ॥ २ ॥

रुहणस्य ।

शिशिरयति वसुवसती कश्चित्सुकुमारपदसुधास्यन्दैः ।
तक्ष्णोतीव तथाऽन्योऽभीक्ष्णं तीक्ष्णाक्षरक्षारैः ॥ ३ ॥

वह्नभदेवस्य ।

काव्यं करोपि किमु ते सुहृदो न सन्ति
ये त्वामुदीर्णपवनं विनिवारयन्ति ।
गर्व्यं घृतं पिव निवातगृहं मविश्य
वाताधिका हि पुरुषाः कवयो भवन्ति ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

गाहन्ते कविचक्रवर्तिपदवीमेके बुधाः पंचपैः
श्लोकैरेव महाश्रमेण घटितैर्यत्तल्लघीयः पदम् ।
तादृग्वा मनसोऽवरोधकलया ध्यायन्ति चेदीश्वरं
तत्तेषां कर एव किं न विलसन्त्यष्टौ महासिद्धयः ॥ ५ ॥

हरिहरस्य ।

ध्यासादीन्कविपुङ्गवाननुचिताक्षेपं सलीलं हसन्
उच्चैर्मल्प निमील्य लोचनयुगं श्लोकान् सगर्वं पठ ।
काव्यं स्वीकुरु यत्परैर्विरचितं स्पर्धस्व सार्धं युधैः
यद्यभ्यर्थयसे श्रुतेन रहितः पाण्डित्यमाप्तुं वलात् ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

श्रीवास्तम्भभृतः परोन्नतिकथामात्रे शिरश्शूलिनः

सोद्वेगभ्रमणप्रलापविपुलक्षोभाभिभूताकृतेः ।

अन्तर्द्वेषविपप्रवेशविपमक्रोधोष्णानिःश्वासिनः

कष्टा नूनमपण्डितस्य विकृतिर्भामज्वरारम्भभूः ॥ ७ ॥

ये संसत्सु विवादिनः परयश्शल्येन शूलाकुलाः

कुर्वन्ति स्वगुणस्त्वेन गुणिनां यत्नात् गुणाच्छादनम् ।

तेषां रोपकपायितोदरदृशां कोपोष्णानिःश्वासिनां

दीप्ता रत्नशिखेव कृष्णफणिनां विद्या जनोद्वेजिनी ॥ ८ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैतौ ।

स्वार्थीनो रसनाञ्चलः परिचिताः शब्दाः कियन्तः क्वचित्

क्षोणीन्द्रो न नियामकः परिपदः शान्ताः स्वतन्त्रं जगत् ।

तद्यूर्यं कवयो वयं वयमिति प्रस्तावनाह (हु?) हृति—

स्वच्छन्दं प्रतिसन्न गर्जत वयं मौनव्रतालम्बिनः ॥ ९ ॥

उमापतिघरस्य ।

उक्तं च वक्ष्यमाणं च भर्त्सनं तिर्यगीक्षणम् ।

कचिद्यथार्थकथनं व्याख्यातन्त्रस्य पट्टिधाः ॥ १० ॥

इति श्रीमदारोहकभगदत्तमल्लहणविरचिताया सूक्तिमुक्तावल्यां कुक्कविनिन्दा ।

सुजनपद्धतिः (६)

चन्दनं चंद्रिकाचक्रं विपश्ची चंपकस्रजः ।

पञ्चमः पञ्चमथेति पञ्चभ्योऽजनि सज्जनः ॥ १ ॥

नूनं दुग्धान्धिमध्योत्थाविमौ सज्जनदुर्जनौ ।

किन्त्वन्दोस्सोदरः पूर्वः कालकूटस्य चेतसः ॥ २ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

गोत्रस्थितिं न मुञ्चन्ति सदा सन्नतिमाश्रिताः ।

उदन्वन्तश्च सन्तश्च महासत्त्वतयाऽनया ॥ ३ ॥

अञ्जलिस्थानि पुष्पाणि वासयन्ति करद्वयम् ।

प्रायस्सुमनसां वृत्तिर्वाग्दक्षिणयोस्समा ॥ ४ ॥

कयोरप्येतौ ।

स्थित्यतिक्रान्तिभीरूणि स्वच्छान्याकुलितौन्यपि ।

तोयानि तोयराशीनां मनांसि च मनास्विनाम् ॥ ५ ॥

भारवेः ।

जडात्माऽपि भवत्युच्चैराश्रयन्महतां पदम् ।

गंगौघः शंभुमूर्धानमाप विष्णुपदाश्रयात् ॥ ६ ॥

प्रह्लादनस्य ।

न मुखेनोद्गिरत्यूर्ध्वं हृदयान्न नयत्यधः ।

जरयत्यन्तरे साधुर्दोषं विपमिवेश्वरः ॥ ७ ॥

कश्यपि ।

महात्मानोऽनुगृह्णन्ति भजमानान् रिपूनपि ।

सपत्नीः प्रापयन्त्यर्द्धिं सिन्धवो नगनिम्नगाः ॥ ८ ॥

माघस्य ।

अपकर्षन्नपि प्रायः प्राप्नोति महतः फलम् ।

और्वं दहन्तमेवाग्निं सन्तर्पयति सागरः ॥ ९ ॥

मूचीदण्ड इवासां छुपितस्सुजनो मूले परं तीक्ष्णः
छिद्रपिधानैकपरः प्रगुणः पश्चात्परं भवति ॥ १० ॥

अनुकुरुतः खलसुजनावग्रिमपाश्चात्यभागयोस्मूच्याः ।
एकः कुरुते छिद्रं गुणवानन्यश्च विदधाति ॥ ११ ॥

गोभ्रमस्यैती ।

सुजनो न याति विकृतिं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि ।
छिद्रेऽपि चन्दनतरुः सुरभयनि मुखं सुठारस्य ॥ १२ ॥

अत्रापि गुणाय महतां महदपि दोषाय दोषिणां सुकृतम् ।
तृणमपि दुग्धाय गवां दुग्धमपि विषाय सर्पाणाम् ॥ १३ ॥

रविगुप्तस्यैती ।

सैव परं न विनश्यति तनुरपि या श्रीनिधेशिता सत्सु ।
अवाशेष्यते हिमांशोः सैव कला गिरसि या शंभोः ॥ १४ ॥

निवसन्नपि समापितरैरभिजानन्निर्भते न दुर्वचनम् ।
ध्वांसविरावी न पिरुः स्थितवानपि यन्निष्ठुर्जा भवने ॥ १५ ॥

मगदूपहृतिषु सतां रतिरितरजनो विभवपात्रस्तुष्टः ।
भ्रमति भ्रवनानि भास्वान् धनपतिरपि वसति कन्यासम् ॥ १६ ॥

तरुमूलान्यनु निहितं जलमाविर्भवति पट्टबाघेषु ।
निभृत्तं यदुपक्रियते तदपि महान्तो यन्त्युर्गः ॥ १७ ॥

पल्लवदेशस्यैती ।

पदमी दग्नि दग्ना रमना तस्मादुफलमवाप्नोति ।
महतिरिषं पर्वतानां शिदयन्ति यदन्परापेषु ॥ १८ ॥

मैत्रेयस्य ।

पदधनानि तपतिषेदु पादुगर्भ
वापेन्द्रारः स्वस्तनः कुतसं प्रवति ।
मग्नापरो न न सिदन्ति सिदन्ति हि तु
कर्णु वृषादनपमस्य न पारयन्ति ॥ १९ ॥

भार्येयस्य ।

दानोन्नता श्रीः श्रुतमप्रमादं शक्तिर्दयार्द्रा विनयी प्रभावः ।
निर्व्याजवैदग्ध्यनिधिस्सतां धीः परोपकाराभरणस्वभावा ॥ २० ॥

क्षेत्रेन्द्रस्य ।

ते साधवो भुवनमण्डलमौलिभूता
ये साधुतामनुपकारिषु दर्शयन्ति ।

आत्मप्रयोजनवशीकृतस्विच्छेदेहः
पूर्वोपकारिषु खलोऽपि हि सानुकंपः ॥ २१ ॥

रत्नाकरस्य ।

हृष्यन्ति चाहचरितस्सुजनस्य सन्तः
क्षुद्रत्वमाशु पिशुनादपि सन्त्यजन्ति ।

रत्नं न केवलमलङ्कारणाय लोके
क्रूरग्रहादिशमकं च भवेत्प्रभावैः ॥ २२ ॥

त्रिलोचनस्य ।

विषदि-धर्ममयाभ्युदये क्षमा
सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।

यशसि चाभिरतिर्व्यसनं श्रुतौ
प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ २३ ॥

मर्तुमेष्ठस्य ।

न च भवति वियोगः स्नेहविच्छेदेहेतु-
र्जगति गुणनिधीनां सज्जनानां कदाचित् ।

यनपटलनिरुद्धो दूरसंस्थोऽपि चन्द्रः
किमु कुमुदवनानां मेममङ्गं करोति ॥ २४ ॥

कथमपि हि भवन्ति क्षेत्रसद्वीजयोगा-
ज्जगदुपकृतिहेतौर्नास्मिष्टस्यै फलन्ति ।

दर्शन्ति फलसामृद्ध्या दूरमानघ्रमावं
ननु जगति मुग्धकाः साधवश्शालयथ ॥ २५ ॥

मङ्गलार्जुनस्य ।

व्यपगतजडिमानः क्षिप्तदोषाभिपङ्गाः

परिगलितकलंका वक्रभावा न जातु ।

समुदयमपि मित्रेणैव सार्धं दधाना-

स्तुहिनकिरणाधिम्बादन्य एते महान्तः ॥ २६ ॥

अन्तः कोपकपायितेऽपि हृदये साधोरसचेष्टितै-

र्भद्राण्येव वहिः क्रियासु वचनान्याविर्भवन्त्यर्थतः ।

मध्येऽत्यन्तकरालवाडवशिखाशोषेऽपि वारानिधेः

कल्लोलाः प्रकटीभवन्ति सततं मुक्ताफलोद्धारिणः ॥ २७ ॥

कयोरप्येतौ ।

अभेदेनोपास्ते कुमुदमुदरे वा स्थितवतो

विपक्षादम्भोजादुपगतवतो वा मधुलिहः ।

अपर्याप्तः कोऽपि स्वपरपरिचर्यापरिचय-

मबन्धस्ताधुनामयमनभिसन्धानरसिकः ॥ २८ ॥

श्रीपुरारेः ।

मज्जन्तोऽपि विपत्पयोधिगहने निरसङ्गवीरव्रताः

कुर्वन्त्येव परोपकारकरणं सन्तो यथाशक्तितः ।

राहोरुग्रकरालवक्रकुहरग्रासाभिभूतोऽप्यलं

चन्द्रः किं न जनं करोति सुखिनं ग्रस्तावशेषैः करैः ॥ २९ ॥

ये दीनेषु दयालवः स्पृशति यानल्पोऽपि न श्रीमद्रो

व्यग्रा ये च परोपकारकरणे हृष्यन्ति ये याचिताः ।

स्वस्थास्सन्ति च यौवनोदयमहाव्याधेः प्रकोपेऽपि ये

तैः स्तंभैरिव सुस्थिरैः कलिभरक्रान्ता धरा धार्यते ॥ ३० ॥

ति श्रीमदारोहकभगदत्तनरुहणदेवविरचितायां सूक्तिमुष्कावल्यां सुजनपद्धतिः ॥

मनस्विपद्धतिः (७) :

ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं किं लोभाय मनस्विनः ।
शफरीस्फुरितैर्नाव्धेः क्षुब्धता जातु जायते ॥ १ ॥

कुसुमस्तवकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।
मूर्ध्नि वा सर्वलोकस्य विशीर्येत वनेऽथवा ॥ २ ॥

मर्तृहरेरैतौ ।

श्रुत नूतनकूष्माण्डफलानां के भवन्त्यमी ।
अङ्गुलीदर्शनाद्येन न जीवन्ति मनस्विनः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

अत्यन्तविमुखे देवे व्यर्थयत्येव पौरुषम् ।
मनस्विनो दरिद्रस्य वनादन्यत्कुतस्सुखम् ॥ ४ ॥

पुंसामुन्नतचित्तानां सुखावहमिदं द्वयम् ।
सर्वसङ्गनिवृत्तिर्वा विभूतिर्वा सुविस्तृता ॥ ५ ॥

भगवतो व्यासस्यैतौ ।

नाल्पीयसि निबध्नन्ति पदमुन्नतचेतसः ।
येषां भुवनलाभेऽपि निःसीमानो मनोरथाः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

ग्रसमानमिवौजांसि सभायां गौरवेरितम् ।
नाम यस्याभिनन्दन्ति द्विपोऽपि स पुमान् पुमान् ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

अभिमानवतो मनस्विनः प्रियमुच्चैःपदमारुहक्षतः ।
विनिपातनिवर्तनक्षमं मतभालंघनमात्मपौरुषम् ॥ ८ ॥

अभिमानधनस्य गत्वैरैरसुभिः स्थास्तु यशश्चिचीपतः ।
अचिरांशुविलासचञ्चला ननु लक्ष्मीः फलमानुषङ्गिकम् ॥ ९ ॥

भारवेरैतौ ।

क्वचित्कन्याधारी^३ क्वचिदपि च दिव्याम्बरधरः
क्वचिद्रूपी शैते क्वचिदपि च पर्यङ्कशयनः ।

क्वचिच्छाकाहारः क्वचिदपि च मृष्टाशनरुचिः
मनस्वी कालज्ञो गणयति न दुःखं न च सुखम् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

। इति श्रीमदारोहकमण्डितमल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां मनस्विपद्धतिः ॥

साम्राय, क. २, माती, क. स. ३ शाल्योदन, घ.

दुर्जनपद्धतिः (८)

यथा यथैव स्नेहेन भुयिष्ठमुपचर्यते ।

धत्ते तथा तथा तापमहो वैश्वानरः खलः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

अपवादादभीतस्य समस्य गुणदोषयोः ।

असद्वृत्तेरहो वृत्तं दुर्विभाव्यं विधेरिव ॥ २ ॥

भारवेः ।

नौश्च दुर्जनजिह्वा च प्रतिकूलविसर्पिणी ।

परमतारणायैव निर्मिता केन दारुणा ॥ ३ ॥

रिसुकस्य ।

छिद्रबृन्दावृत्तेऽप्यन्तःशून्येऽपि खलचेतासि ।

चित्रमेकौऽपि मात्यन्तर्न गुणाव्यवोऽपि हि ॥ ४ ॥

भट्टगोविन्दराजस्य ।

विभेति दुर्जनाल्लोकः सौजन्येऽपि क्षणं स्थितान् ।

कः सौनिकस्य प्रत्येति क्रीणतो दोग्धुमप्यजाम् ॥ ५ ॥

नीचस्समुत्थितोऽवदयमनवाप्य पराश्रयम् ।

छिद्रं न रतिमामोति दृष्टान्तोऽत्र कटीभवः ॥ ६ ॥

स्वभावकठिनस्यास्य कृत्रिमां बिभ्रतो नतिम् ।

गुणोऽपि परहिंसायै चापस्य च खलस्य च ॥ ७ ॥

केषामप्येते ।

अपकारमसंप्राप्य तुष्येदसाधुरसाधुतः ।

एष छाभो मृजङ्गेन वेष्टितो यन्न दश्यते ॥ ८ ॥

भगवद्वाचासमुनेः ।

सवर्पाशनिराकाशः संसज्जनखला मही ।

गुणा दोषाश्च विद्यन्ते हन्त भो महतामपि ॥ ९ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

वन्दितोऽप्येव दोषाय तद्वरं निन्दितः खलः ।
स्तुतोऽप्यहिर्दशत्येव न हृदं पीडिताननः ॥ १० ॥

अपूर्वः कोऽपि कोपाग्निः सज्जनस्य खलस्य च ।
एकस्य शाम्यति स्नेहाद्धर्षतेऽन्यस्य वारितः ॥ ११ ॥

गोमटस्य ।

वेरस्यैकनिधेः क्रूरसत्त्वस्य च जडात्मनः ।
पयोऽप्यपेयं भवति क्षारांभोधेः खलस्य च ॥ १२ ॥

कस्यापि ।

पश्चादन्यत्पुरश्चान्यत् पुनरुक्तभयादिव ।
परापवादाविद्वांसो चदन्त्यविकलाः खलाः ॥ १३ ॥

पुनरुक्तपदस्य (पण्डितस्य) ।

पीडनं बहुधान्यस्य विधातुं लब्धजन्मनाम् ।
खलानामुचितं ग्रामात् वहिरेव निवेशनम् ॥ १४ ॥

ये वर्धयन्ति पापार्थिकैस्तु कं पृथिवीपतेः ।
विशेषः कतरस्तेषां पिशुनानां शुनामिव ॥ १५ ॥

श्रुतधररामस्यैतौ ।

खलः सत्क्रियमाणोऽपि दधाति कलहं सताम् ।
दुग्धधौतोऽपि किं याति वायसः कलहंसताम् ॥ १६ ॥

स्नेहेन भूतिदानेन कृतस्वच्छोऽपि दुर्जनः ।
दर्पणश्चान्तिके तिष्ठन् करोत्येकमपि द्विधा ॥ १७ ॥

दर्पणस्य खलु दुर्जनस्य च घृतं हन्तं मुजनाः किमन्तरम् ।
यावदेव पुरतो वसेज्जनस्तावदेव हृदयेऽस्य वर्तते ॥ १८ ॥

केशामध्येते ।

अन्यस्माच्छब्धोप्या क्षुद्रः प्रायेण दुस्तहो भवति ।
रविरपि तपति न तादृग्याहवसन्तमसिकर्तायः ॥ १९ ॥

दुर्वचनमनभिजाताः स्वजनं प्रत्युत्सृजन्त्युपेत्यापि ।
अश्वतरास्तीर्थीभसि दूरादागत्य मेहन्ति ॥ २० ॥

बलभदेवस्यैतौ ।

अप्यात्मनो विनाशं गणयति न खलः परव्यसनहृष्टः ।
प्रायस्सहस्रनाशे समरमुखे वृत्त्यति कवन्धः ॥ २१ ॥

स्वगुणानिव परदोषान् वक्तुं न सतोऽपि शक्नुवन्ति बुधाः ।
स्वगुणानिव परदोषानसतोऽपि खलास्तु कैथयन्ति ॥ २२ ॥

रविगुणस्यैतौ ।

ज्ज्वलगुणमप्युदितं क्षुद्रो द्रष्टुं न कथमपि क्षमते ।

हित्वा तनुमपि शलभः शुभ्रं दीपाधिंरपहरति ॥ २३ ॥

वह्मभदेवस्य ।

ऋजुरेव पक्षवानिति काण्डे प्रीतिं खले, च माकार्पीः ।

प्रायेण त्यक्तगुणः फलेन हृदयं विदारयति ॥ २४ ॥

एते स्निग्धतमा इति मा मा क्षुद्रेषु यात विश्वासम् ।

सिद्धार्थान्प्रायेषां स्नेहोऽप्यश्रूणि पातयति ॥ २५ ॥

सुचिगोमरस्यैतौ ।

विध्वस्तपरगुणानां भवति खलानामतीव मलिनत्वम् ।

अन्तरितशशिरुचामपि सलिलंमुचां मलिनिमाऽभ्यधिकः ॥ २६ ॥

विपघरतोऽप्यतिविषमः खल इति नै मृषा वदन्ति विद्वांसः ।

यदयं नकुलद्वेषी स कुलद्वेषी पुनः विशुनः ॥ २७ ॥

हस्त इव भूतिमलिनो लंघयति यथा यथा खलस्सुजनम् ।

दर्पणमिव तं कुरुते तथा तथा निर्मलच्छायम् ॥ २८ ॥

मुक्कधोरते ।

शिरसि निहितोऽपि नित्यं यत्नार्दपि सेवितो बहुश्रेहः ।

तरुणीकच इव नीचः कौटिल्यं नैव विनहाति ॥ २९ ॥

विकसितवदनः पिशुनः मोक्षुल्लविलोचनो यदा भ्रमति ।

मन्ये तदाऽस्य जानस्सदाहितकरणश्रमस्सफलः ॥ ३० ॥

अहमेव गुरुः सुदारुणानामिति हाहाहल मास्म तात हृष्यः ।
ननु सन्ति भवादृशानि भूयो भुवनेऽस्मिन् वचनानि दुर्जनानाम् ॥ ३१ ॥

केषामप्येते ।

समर्पितास्तेन न कस्य दोषाः इठाद्गुणा वा न हताः स्वलेन ।
तथापि दोषैर्न विद्युज्यतेऽसौ सन्तोऽपि नैकेन गुणेन चित्रम् ॥ ३२ ॥

वर्षमानस्य ।

ते तावत्कृतिनः परार्थघटकाः स्वार्थान्परित्यज्य ये
सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभृतस्स्वार्थाविरोधेन ये ।
तेऽमी मानुपराससाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये ।
ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥ ३३ ॥

कस्यापि ।

जाड्यं हीमति गण्यते धृतरुचौ दंभः शुचौ कैतवं
शूरे निर्घृणता मुनौ विमतिता दैन्यं प्रियालापिनि ।
तेजस्विन्यबलिप्लता म्रुत्वरता वक्तव्यशक्तिः स्थिरे
तत्को नाम गुणो भवेत्स विदुषां यो दुर्जनैर्नोक्तिः ॥ ३४ ॥

इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरुहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दुर्जनपद्धतिः ।

कृपणपद्धतिः (९)

असंभोगेन सामान्यं कृपणस्य धनं परैः ।

अस्येदमिति संबन्धो हानौ दुःखेन गम्यते ॥ १ ॥

व्यासस्य ।

वीणेव श्रोत्रहीनस्य लोलाक्षीव विचक्षुषः ।

व्यसोः कुसुममालेव श्रीः कदर्यस्य निष्फला ॥ २ ॥

यत्करोत्यरुचिं क्लेशं तृष्णां मोहं प्रजागरम् ।

न तद्धनं कदर्याणां हृदयव्याधिरेव संः ॥ ३ ॥

उक्तं परस्यामिषतामनुक्तं यात्यदृश्यताम् ।

हृदये शल्यतां धत्ते निधने धनिनां धनम् ॥ ४ ॥

व्यर्थं श्रुतमशीलस्य धलं कापुरुषस्य च ।

व्युत्थानं मन्दभाग्यस्य धनं कृपणजीविनः ॥ ५ ॥

यदज्यते परक्लेशैर्मितं यन्न भुज्यते ।

विभज्यते यदन्तेऽन्यैः कस्यचिन्मास्तु तद्धनम् ॥ ६ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैते ।

गृहमध्यनिखातेन धनेन रमते यदि ।

सतु तेनानुसारेण रमते किं न मेरुणा ॥ ७ ॥

कृपणेन शवेनेव मृतेनापि न दीयते ।

मांसं वर्धयता तेन काकस्योपकृतिः कृता ॥ ८ ॥

प्रायेण धनिनामेव धने तृष्णा गरीयसी ।

पश्य कोटिद्वयोपेतं लक्षाय प्रवणं धनुः ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

मृत्युशरीरगोप्सारं धनरक्षं वसुन्धरा ।

दुश्चारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ १० ॥

साधुना दीनमनसा प्रार्थितो विभवे सति ।

ददाति यदि नो तस्मै पृष्टस्यास्य किमुत्तरम् ॥ ११ ॥

व्यासस्यैती ।

शरणं किं प्रपन्नानि विषवन्मारयन्ति किम् ।
न त्यज्यन्ते न भुज्यन्ते कृपणेन धनानि यत् ॥ १२ ॥

हृदतरनिवद्धमुष्टेः कोशनिपण्णस्य सहजमळिनस्य ।
कृपणस्य कृपाणस्य च केवलमाकारतो भेदः ॥ १३ ॥

धनमर्थिनामभोग्यं चिरसंचयद्रूपितं कदर्याणाम् ।
स्रोतोजलमिव रुचिरं सततागमनिर्गमं महताम् ॥ १४ ॥

न परं धनानि दारास्तनुरप्यन्योपकरणतां याति ।
कृपणस्य नन्दनरपतिरत्रार्थं स्पष्टदृष्टान्तः ॥ १५ ॥

नन्दनरेन्द्रविणैर्दुष्कृतमिव किमपि विहितमैतियोरम् ।
वसुधातलोष्मपाको विरमति नाद्यापि यत्तेभ्यः ॥ १६ ॥

[चौं] इअणकरपरंपरपरिवत्तणखेयवसणपरिसन्ता ।
अत्था किवणघरस्था सत्थावत्था सुवन्ति विय ॥ १७ ॥

अभ्युपयुक्तास्सद्भिर्गतागतैरहरहः प्रखिन्दानाः ।
कृपणजनसन्निकर्षं प्राप्यार्थाः प्रस्वपन्तीव ॥ १८ ॥

प्राप्तानपि न लभन्ते भोगान् भोक्तुं स्वकर्मभिः कृपणाः ।
द्राक्षामपाकसमये मुखपाको भवति काकानाम् ॥ १९ ॥

निद्राच्छेदसखेदवान्धवजनः सोद्रेगवैद्योज्जितः
परुकायकदर्पितः परिजनैस्तन्त्रीभयात्क्षोभितः ।

अप्यस्वस्वम्पन्नोरथः प्रियतामत्यष्ट्यपत्कृत्य
पर्यन्ते कृपणः करोति विवशः किं शल्पतुल्यैर्धनैः ॥ २० ॥

इति श्रीमदारोहकभगदत्तमहण्डेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कृपणपद्धतिः ।

अन्यापदेशः ।

खचराः ।

रविपद्धतिः (१०)

उत्पाद्य यत्स्वयमपि भवत्तानुरागभाजस्तयाऽनुसरतोऽपि दिवाकरस्य ।
छाया प्रसर्पति सुदूरमनेन मन्ये क्लृप्तं तथा सदृशमेवं कुलीनतायाः ॥ १ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

देवो हरिर्वहतु वक्षसि कौस्तुभं तमन्यैव काचन पुनर्द्युमणेः प्रतिष्ठा ।
यत्पादसंगतितरंगितसौरभाणि धत्ते स एव शिरसा सरसीरूहाणि ॥ २ ॥

श्रीराजपितामहमहादेवस्य ।

तुच्छस्यापि समेभ्यतोऽस्य तमसो दृष्ट्वाऽपि तेजस्विता-
मृन्मृत्पुत्रं त्यजति स्वमण्डलमहो यस्सोऽपि भासां पतिः ।

शरःशूर इति स्वतन्त्रवचसा लोकेषु यत्कीर्त्यते
ख्यातिस्तत्र गरीयसी न बलवद्रूपं पुनर्वास्तवम् ॥ ३ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

यत्पादाः शिरसा न केन विधृताः पृथ्वीभृतां मध्यत-
स्तस्मिन्भास्वति राहुणा कवचित्ते लोकत्रयीचक्षुषि ।

खद्योतैः स्फुरितं तमोभिरुदितं ताराभिरुज्ज्वलितं
शुक्लैरुत्थितमाः किमत्र करद्वे किं केन नो ज्ञेयितम् ॥ ४ ॥

श्रीभुजस्य ।

पातः पूष्णो भवति महतो नोपतापाय यस्मात्
काले माप्ते क इह न ययुर्यान्ति यास्यन्ति चांस्तम् ।

एतावत्तु व्यययतितरां लोकबाह्यैस्तमोभि-
स्तस्मिन्नेव प्रकृतिमहति व्योम्नि कन्योऽवकाशः ॥ ५ ॥

गते तस्मिन् भानी त्रिभुवनसमुन्मीपविरह-
व्यथा चन्द्रो नेप्यत्यनुचितमतो नास्ति किमपि ।

इदं चेतस्तापं जनयतितरामत्र यदमी
प्रदीपाससञ्जातास्तिमिरहतिबद्धोद्गरशिखाः ॥ ६ ॥

भट्टमल्लस्यैतौ ।

आगत्यैव कुतश्चिदेव गगनाभोगं च कृत्वाऽऽत्मसात्
भावाभावविलोकनास्पदममूर्नीत्वैन्दुमुख्यानपि ।

जाज्वल्यं जगतो विधाय किमपि प्राप्तः प्रियोऽहं पति-
र्यात्वस्तं भविशत्वयाग्निमथवा मेरां परिभ्राम्यतु ॥ ७ ॥

श्रीकल्याणस्य ।

न्याय्यं यत्तमसः समूलदलनं भास्वत्तया तन्यते
नैतच्चार परं सजातिसकलज्योतींषि गुष्णासि यत् ।

युक्तं वाँज्विललोकभूर्धपदवीपादातुमिच्छोर्यतः
किन्तेजः किमु पूर्णता किमुदयस्तुल्ये परे जीवति ॥ ८ ॥

विद्येशानस्य ।

न तेजस्तेजस्वी प्रसूतमपरेषां विपहते
स तस्य स्वो भावः प्रकृतिनियतत्वादंकृतकः ।

मयूर्खरध्वान्तस्तपति यदि देवो दिनकरः
किमापेयो ग्रावा निकृत इव तेजो वि [कि] रति ॥ ९ ॥

भवभूतेः ।

साम्यं निम्नोन्नतानामभवद्रपहता नेत्रनिर्वाणसंप-
न्मार्गालोके न लोकः प्रभवति विदधे ध्वान्तमेकानपत्रम् ।

काष्ठेनाशेषमेवामकृतिमिति (?) दिनाधीश्वरस्योपकारा-
दस्य द्वीपान्तरेऽपि मसमसरभसं किन्तु तेजस्तदेव ॥ १० ॥

वस्तुपालस्य ।

इति श्रीमद्भारोहकभगवत्तन्महणदेवरावित्रायां सूतितमुक्तावल्यां शक्तिरत्नस्यः ।

चन्द्रपद्धतिः (११)

आलोकवन्तस्सन्त्येव भूर्यासो भास्करादयः ।
कलावानेव तु ग्रावद्रावकर्माणि कर्मठः ॥ १ ॥

प्रहादनस्य ।

दैवाद्यद्यपि तुल्योऽभूत् भूतेशस्य परिग्रहः ।
तथाऽपि किं कपालानि तुलां यान्ति कलानिधेः ॥ २ ॥

मालतीमाधवस्य ।

राजशब्दं स एवैकः काममिन्दुर्भिषेवताम् ।
कलङ्ककल्पमप्येणमाश्रितं न जहाति यः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

पीयूषं वपुषोऽस्य हेतुरुदयो विश्वस्य नेत्रोत्सवः
प्लुष्टं भानुकरैरयं त्रिभुवनं ज्योत्स्नाजलैरिसञ्चति ।
सर्वाशाप्रतिरोधकान्धतमसध्वंसाय बद्धोद्यमो
धिग्धातारमिहापि लक्ष्म लिखितुं यस्य प्रवृत्तं मनः ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

यद्यपि शिरोऽधिरोहति रौद्रः क्रोधेन सिंहिकातनयः ।
तदपि न शरणं यातं सागरसूनुर्मृगं त्यजति ॥ ५ ॥

मदनस्य ।

विरम तिमिर साहसादमुष्माद्यदि रविरस्तामितः स्वतस्ततः किम् ।
कलयासि न पुरो महामहोर्मिश्रुतिनिधिरभ्युदयत्ययं शशाङ्कः ॥ ६ ॥

बह्मालसेनस्य ।

एकैव साऽमृतमयी सुतरामनर्घ्या
काऽप्यस्त्यसौ हिमकरस्य कला ययैव ।
आरोपितो गुणविदा परमेश्वरेण
चूडामणो न गणितोऽस्य कलङ्कुन्दोपः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

रत्नाकरो जनयिता सहजथ वर्गः

किं कथ्यताममृतकौस्तुभपारिजाताः ।

किन्तैरचिन्त्यामिह तत्पुनरन्यदेव

तत्त्वान्तरं कुमुदबन्धुरसौ यदिन्दुः ॥ ८ ॥

श्रीमुरारेः ।

नानाविधं विदधतोऽपि जगद्विधातु-

रेकं चिरात्किमपि सचरितं बभूव ।

मित्रोदयद्विपि विकारिणो तद्विपत्ता

दोषाकरे शशिनि यन्निहितः कलङ्कः ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

किमत्रेणो पुत्रः किमु न हरचूडामणिरसौ

न किं हन्ति ध्वान्तं जगदुपरि किं वा न वसति ।

यदेतन्म्यान्तस्सा विलसति लघुर्लक्ष्मणिका

विधातुर्दोषोऽयं न तु गुणनिधेस्तस्य किमपि ॥ १० ॥

वह्मस्य ।

आशाः पूरयन्ति श्रियं चितरन्ति प्रचोदयन्तापं हर-

त्यव्याजाभृतमेचर्न विदधन्ति भीतिं परां तन्वति ।

एतेन प्रथमं चिरं जलमुत्ता फालेन दूरिकृते

पूर्णे राजनि जातमुन्वणतमस्तोपाचशेषं जगत् ॥ ११ ॥

हरिहरस्य ।

येदं ये जनयन्ति ये विदधन्ति क्षिप्तं जगद्भीरुगं

ये रुताः स्थितिभेदिनः सुपनगा निम्नचुत्तरेऽश्वः ।

कृत्वा तानपि निर्भगवृत्तमुत्तमार्थं त्वया लिन्दना

विश्वरूपस्य सुधापदस्य महतामान्सा धुरि ग्यापिनः ॥ १२ ॥

शोभानस्य ।

प्रमलानि दधते दिशः परिमलाकृष्टालिगुंजारवैः
 कन्दन्ते कुमुदानि सोमहृपदः स्वेदं त्यजन्त्याकुलाः ।
 एकोऽयं हरिणस्तुपारकिरण त्वद्भासकाले पुनः
 स्वर्भानूत्कटदन्तपीडनभवं धत्ते न चित्ते भयम् ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

उच्चैःस्थानकृतोदयैर्वहुविधैर्ज्योतिर्भिरुद्यत्प्रभैः
 शुक्राद्यैः किममीभिरत्र विततां प्रौढिं दधानैरपि ।
 यावल्लोकतमोपदेन भवता लक्ष्मीर्न विस्तार्यते
 तावच्चन्द्र कथं भयाति परमामृद्धिं स रत्नाकरः ॥ १४ ॥

त्रिलोचनस्य ।

चन्द्रार्कौ ।

कः पश्यति खरमहसः सम्मुखमपि तेजसां सहस्रस्य ।
 कलितं शशभृद्धौ]म्नो यो मण्डलखण्डनं सहते ॥ १५ ॥

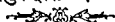
श्रीवल्लभदेवस्य ।

रविरविकलश्लघाघापात्रं किमत्र विचार्यते
 सकलजगतः सत्तामुज्जीवयन्ति यदंशवः ।
 पुनरितरथा तापैः पापः स केन विलुप्यता-
 मयमपि सुधारन्मिस्तस्मिन्न संरभते यदि ॥ १६ ॥

ग्रहादनस्य ।

॥ इति चन्द्रपद्धतिः ॥

वायुपद्धतिः (१२)

वरतरुविघटनपटवः कटवश्चञ्चन्ति वायवो वहवः ।

तत्कृगुमयइळपरिमळगुणविन्यासे कृती त्वेकः ॥ १ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

परमो मरुत्सखाश्रेस्तेजोवृद्धिं तनोति संज्ज्वलतः ।

दीपं हरति तदस्य ज्ञातं प्रतिपन्ननिर्वहणम् ॥ २ ॥

कस्यापि ।

अलिपटलैरनुयातां सहृदयहृदयज्वरं विलुम्पन्तीम् ।

मृगपदपरिमळहरीं समीर पापरेषु रे किरासि ॥ ३ ॥

मालतीमाधवस्य

स्वार्थानपेक्षं जनतापशान्त्यै नित्योदितास्सन्ति पयोमुचोऽमी ।

विवर्षिणस्तानवगृह्णते ये सन्त्येव ते केऽपि महानुभावाः ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

ये जात्या लघवः सर्वेव गणनां प्राप्ता न ये कुत्रचित्
पद्मयामेव विपदिताः प्रतिदिनं भूमौ विलीनाश्वरम् ।

उदिसिन्नाप्रपलायनेन मरुता पद्यान्तारिक्षे सखे

तुङ्गानामुपरि स्थितिं क्षितिभृतां कुबन्त्यमी पांसवः ॥ ५ ॥

भट्टस्य ।

कोऽयं भ्रान्तिभकारस्तव पवन पदं लोकापादादतीनां

तेजस्वित्रातमेव्ये नमसि नयसि यत्पांगुपूरं प्रतिष्ठाम् ।

तस्मिन्नुत्पाप्यमाने जननयनपदव्यापदश्मन्तु ताव-

त्केनोपापेन सदा यपुपि मलिनतेत्येप दोषस्तरेव ॥ ६ ॥

अगुतदत्तस्य ।

शाखाभिर्[नैरितो] दिशः कल्पनाच्छ्रीसंविभागोत्सवं

तां गेलेवहृदुम्भके प्रथयतात्पान्यातिथेयीममां ।

इत्थं [पांन्य] मनोग्ययथिभिस्यार्थं मृद्वे मुदा

शा दुर्वात क्रिपातनान तदिदं पांन्य रगाले भवान् ॥ ७ ॥

महादत्तस्य ।

॥ इति वायुपद्धतिः ॥

मेघपद्धतिः (१३)

चातकः [स्वांस्य] मानेन जलं प्रार्थयतेऽम्बुदम् ।

स [तूदर] तथा नित्यं श्रावयत्यम्बुना महीम् ॥ १ ॥

नभसि निरवलम्बे सीदता दीर्घकालं त्वदभिमुखनिपण्णोत्तानचञ्चुपुटेन ।

जलधर जलधारा दूरतस्तावदास्तां ध्वनिरपि मधुरस्ते न श्रुतश्चातकेन ॥२॥

कयोरप्येतौ ।

एकस्य तस्य मन्ये धन्यामभ्युन्नतिं जलधरस्य ।

विश्वं सशैलकाननमाननमालोकते यस्य ॥ ३ ॥

प्रह्लादनस्य ।

जलदस्समुद्रसेवामाचरति समग्रभुवनभरणाय ।

कुरुते तामपि हतमातिरात्मम्भरिरनिशमौर्वाग्निः ॥ ४ ॥

वल्लभदेवस्यै ।

संप्रति न कल्पतरवो न सिद्धयो नापि देवता वरदाः ।

जलद त्वयि विश्राम्यति सृष्टिरियं भुवनकोशस्य ॥ ५ ॥

वस्तुपालस्य ।

जलधर जलभरनिकरैः परिहर परितापमुद्धरं जगतः ।

नो चेदपसर दूरं हिमकरकरदर्शनं वितर ॥ ६ ॥

चन्द्रकवेः ।

आपि जलद यदि न दास्यसि कतिचिच्चं चातकाय जलकणिकाः ।

तदयमचिरेण भविता सलिलाञ्जलिदानयोग्यस्ते ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

यद्भूतां लघु [तैरे] रपि वद्धमूलमासादितानि सहसैव तृणैश्शिरांसि ।

अम्भोमृचः प्रचुरवर्षविशृङ्खलस्य तच्चोष्टितं दुरवधारगतेर्जलस्य ॥८॥

मागवर्तेजयवर्धनस्य ।

१. स्वातु क. रा. ग. घ. २ स्वीदार्य. क. रा. ग. घ. ३ Bhandarkar's Report ascribes this to Prahladana, ४. तृणै. क. ख. गुणैरिति शुभापिनावली पाठः ५. Bhandarkar's Report ascribes the verse to Prakāśavarsha.

एतदत्र पथिकैकजीविनं पश्य शुष्यतितरां महत्सरः ।
रे मुधाऽम्बुधर रुद्धसद्गतिर्विधिता किमिति घट्टवाहिनी ॥ ९ ॥

प्रकाशवर्षस्य ।

स क्षारो जलधिस्सरांसि वितरन्त्यभ्यागतेभ्यो मितं
शृङ्गन्ते सरितः श्रमेण परितोऽप्याधाय वन्धं वलात् ।
प्राप्यं कूपकतः कथंचन किमप्यारोप्य कण्ठे पदं
तत्त्वां त्यागिनमेकमेव (भगव) न्वर्जन्य मन्यामहे ॥ १० ॥

प्रह्लादनस्य ।

हृद्या नद्यः कमलसरंसी राजहंसावतंसा
पुण्यं स्रोतो हिमगिरिभ्रुवस्त्वत्कृते येन मुक्ताः ।
सम्प्राप्तेऽस्मिन् जलद दहनोच्चण्डदाहे निदाघे
पर्जन्य स्त्रीकुरु तमधुना चातकं पातकं वा ॥ ११ ॥

दीपकस्य ।

अये हेलावेलाकुलितकुलशैले जञ्जनिधौ
कुतो धारामोघं वत जलद मोघं वितरसि ।
समन्तादुत्तालज्वलदनलकीलाकवलनकुमो-
पेतानेतानुपचर पयोभिर्विंशतिभिः ॥ १२ ॥

कस्यापि ।

अष्टुं कालक्षेपं त्यज जलद गम्भीरमधुरैः
किमेभिर्निर्घोषैः सृज झगिति झृत्कारि सलिलम् ।
अये पश्यावस्थामकरुण समीरव्यतिकर-
ज्वलद्वावज्वालावलिजटिलमूर्तेर्विंशतिभिः ॥ १३ ॥

अचलस्य ।

सद्यः क्षिप्तं व्रजति सलिलं यत्र मुक्तामयत्वं
ख्यातस्सोऽयं जगति जलधिर्वल्लभस्ताम्रपर्ण्याः ।
शुक्तिव्याजाद्विद्वृतवदनेऽर्प्यत्र वीतादरस्त्वं
कष्टं स्वातीजलद खदिरारण्यसेकाकुलोऽसि ॥ १४ ॥

मल्लस्य ।

इति मेघपद्धतिः ।

पक्षिणः

कोकिलपद्धतिः (१४)

तदेतद्वाचि माधुर्यं जाने कोकिल कृत्रिमम् ।

यैः पोपितोऽसि तानेव जातपक्षो जहासि यत् ॥ १ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

चूते समीपवर्तिनि मधुकरकुलकलितमंजरीनिवहे ।

कोकिल वृत्तिमारुढं मूढं त्वां मन्यते लोकः ॥ २ ॥

श्रीविद्यमानुपण्डितस्य

श्रुत्वा कर्णज्वरदं करटकदं वस्य कर्कशं विस्तम् ।

सुस्वरवैदग्धीमपि कोकिलपोतो विसस्मार ॥ ३ ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्य ।

मल्लिनात्मना विरागः प्रकटीकृत एव कोकिलखलेन ।

जीवनदानामुन्नतिसमये वाचंयमीभवता ॥ ४ ॥

क्वचिज्जिह्वीनादः क्वचिदपि च काकोलकलहः

क्वचित्काकारावः क्वचिदपि कपीनां कलकलः ।

क्वचिद्धोरः पेरुध्वनिरयमहो दैवघटनात्

क्वथंकरं तारं ववणति चकित्तः कोकिलयुवा ॥ ५ ॥

कयोरप्येतौ ।

अकेकी किं केकी वचसि चतुरः किन्न कुरैरः

शुकः किंवा मूकः स च कलरवः किं क्षतरवः ।

त्वयाऽगण्यैः पुण्यैः पिक मधुरिमा धीरगरिमा

यतो लब्धः स्तब्धः किमासि रुचिरं नेह सुचिरम् ॥ ६ ॥

अपि स्वस्सर्वस्वैः पुनरप[धि]नैः कैरपि [धि]नैः

परित्राणैः प्राणैर्यदपि च विधेयं परहितम् ।

तदर्थतच्छब्दात्परभृत भवत्येव भवत-

स्ततश्शब्दालस्यं कथमपि निरस्यं क्षणमपि ॥ ७ ॥

अन्धवैद्यनायस्यैती ।

अमृतवचनलीलाविभ्रमैरन्नपानं

रचय चतुर कीर भ्रान्तचित्तेषु तेषु ।

अकलितपरसेत्रातापपापः पिकोऽसौ

भजतु विपिनवाटीमेव पीयूषकण्डः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

परभृतशिशो मौनं तावद्विधेहि नभस्यलो-

त्पतनविधये पक्षौ स्यातां न यावदिमौ क्षमा ।

ध्रुवमितरथा द्रष्टव्योऽसि स्वजातिविच्छक्षण-

ध्वनितकुपितध्वाक्षत्रोटीपुटाहतिजर्जरः ॥ ९ ॥

अचलस्य ।

रे रे काक वराक साकममुना पुंस्कोकिलेन ध्वनि-

स्पर्धाबन्धमुपेषुपस्तव कथं वक्षो न याति द्विषा ।

यस्याकर्ण्य वचस्सुधाकवचितं वाचंयमानामपि

व्यग्राणि ग्रथयन्ति मन्मथकथां चेतोसि चैत्रोत्सवे ॥ १० ॥

भल्लस्य ।

उद्याने सहकारकोरफरसप्रत्याशया कोकिलः

स्यातुं वाञ्छति चित्तजन्मनृपतेर्मित्रञ्च मन्त्री यतः ।

किन्तु ध्वांसविजृम्भितेषु च पिकप्रारब्धगानेषु च

क्रेकारेषु च पञ्चमध्वनिषु च श्रोता न वेत्त्यन्तरम् ॥ ११ ॥

उत्कृजन्तु वटे वटे वत वक्ताः काका वराका अपि

क्रौकुर्वन्तु सदा निनादपटवस्ते पिप्पले पिप्पले ।

सोऽन्यः कोऽपि रसालपल्लवलग्रासील्लसत्पाटव-

क्रीडत्कोकिलकण्ठकृजनकलालीलाविलासक्रमः ॥ १२ ॥

कयोरप्येती ।

येनानन्दमये वसन्तसमये सौरभ्यहेलापिलद्-

भृङ्गगळीमुखरे रसालशिखरे नीताः पुरा वासराः ।

आः कालस्य वशेन कोकिलयुवा सोऽप्यद्य सर्वा दिशो

भ्राम्यद्वाससचञ्चुघातविदलन्मूर्धा मुहुर्धावति ॥ १३ ॥

भेरीभांकारस्य ।

दात्यूहास्सरसं रसन्तु सरसं गायन्तु केकाभृतः

कादम्बाः कलमालपन्तु मधुरं कूजन्तु कोयष्टयः ।

दैवाद्यावदसौ रसालविटपिच्छायामनासादय-

न्निर्विण्णः कुटजेषु कोकिलयुवा संजातमौनव्रतः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

तृष्णीं तिष्ठ चकोरं संहर गिरं त्वं कीरं पारावत

त्वद्वाचो विरमन्तु वहिणं भवत्कंठोऽपि विश्राम्यतु ।

एतन्नृतनचूतपल्लवलयग्रासोल्लसन्मञ्जुल-

व्याहारः कलकण्ठ एष किरति श्रोत्रे सुधाशीकरान् ॥ १५ ॥

॥ इति कोकिलपद्धतिः ॥

हंसपद्धतिः (१५)

गाङ्गाम्बु सितमम्बु यामुनं कज्जलाभमुभयत्र मज्जतः ।

राजहंस तव सैव शुभ्रता चीयते न च न चापचीयते ॥ १ ॥

अम्भोजिनीवननिवासविलासमेव हंसस्य हन्तु नितरां कुपितो विधाता ।

न त्वस्य दुग्धजलभेदविधौ प्रसिद्धां वैदग्ध्यकीर्तिपपहर्तुमसौ समर्थः ॥ २ ॥

तरौ तीरोद्भूते कचिद्रपि दलाच्छादिततनुः-

पतद्द्वारासारां गमय विपमां प्रागृपपिमाम् ।

निवृत्तार्यां त्वस्यां सरसि सरसोत्फुल्लनलिने

स एव त्वं हंसः पुनरपि विलासास्त इह ते ॥ ३ ॥

केषामप्येते ।

यस्सन्तापमपाकरोति जगतां यश्चोपकारक्षमः

सर्वेषामधृतात्मकेन यपुषा प्रीणाति नेत्राणि यः ।

तस्याप्युन्नतिर्भुवुदस्य सहसे यन्न त्वमेतावता

वर्णेनैव परं मराळ धवलः कृष्णश्चरित्रैरसि ॥ ४ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

हंस त्वं शरदिन्दुधामधवलः पद्मद्वयमोन्नतो

धात्रीमण्डलमण्डनस्थिरपदः श्लाघ्यं न वा किं तव ।

किं त्वैक्यं गतयोर्पद्मं कुरूपे भेदं च दुग्धाम्भसो-

नूनं सर्वगुणोन्नतस्य भवतस्तत्रैव युक्तं मनाक् ॥ ५ ॥

अन्या सा सरसी मराळ मुनिभिर्यत्तीरसोपानिका-

विन्यस्तान् बलितण्डुलान् कवलपन्द्योऽसि हृद्यैर्मुखैः ।

एषा पद्मकणवापिका कमलिनीखण्डेऽत्र गुप्तात्मभि-

र्व्यर्षिस्त्वद्विधुग्धवन्धनविधौ किं नाम नासूच्यते ॥ ६ ॥

प्रम्लाना नलिनी जलानि किरणैस्सूर्यस्य शोषं ययु-

नाशं प्राप विहंगमावलिरियं तृष्णाविशीर्षेक्षणा ।

एते तीरमदीरुहा अपि पतत्पत्रत्रियोऽद्यापि रे

कोऽयं राजमराळ शुष्कसरसीतीरे रतिमक्रमः ॥ ७ ॥

गतं तत्राभीर्यं तदपि वृत्तं जालिकशतैः सखैर्हंसोत्तिष्ठ प्रथमममुतो धाव सरसः ।

न यावत्पङ्काम्भः मलुपिनत्रपूरुभूरिनि लपन् वकोऽसौ वाचाटशरणयुगलं मूर्ध्नि कुरुते ॥ ८ ॥

यो दिव्याम्बुजलीनमत्तमधुपमोद्रीतिरम्यं सर-
स्त्यक्त्वा मानसमल्पवारिणि पदं वधाति केदारके ।
तस्यालीकसुखाशया परिभवक्षेत्रीकृतस्याधुना
हंसस्योपरि टिट्ठिभो यदि पदं धत्तेऽत्र को विस्मयः ॥ ९ ॥

विश्वाभीष्टरसं प्रबन्धविधृति स्नेहस्य पात्रं जडै-
र्युक्तं यद्यपि कुर्वते हतधियो दुग्धं विमुग्धाशयाः ।
तिष्ठन्त्यत्र तथापि केचन गिरा-गत्या च लोकोत्तरा
नीरक्षीरविवेकधीरधिपणास्ते राजहंसाः कुतः ॥ १० ॥

काके काष्ण्यमलौकिकं धवलमा हंसे निसर्गस्थितो
गांभीर्ये महदन्तरं वचसि यो भेदस्त किं कथ्यते ।
एतावत्सु विशेषणेष्वपि सखे यत्रेदमालोक्यते
के काकाः खलु के च हंसशिशवो देशाय तस्मै नमः ॥ ११ ॥

सन्त्यन्यत्रापि वीचीचयचकितचलत्कौञ्चचञ्चुप्रभिन्न-
मोन्निद्राम्भोजरेणुप्रकरविरचनाहारिवारिप्रबन्धाः ।
किन्तु स्वच्छाशयत्वं जगति न सुलभं तेन गत्वा विदूरं
बद्धोत्कण्ठानुरागादनुसरति सरो मानसं राजहंसः ॥ १२ ॥

आकारः कमनीयताकुलवृहं लीलालसा सा गति-
स्संपर्कः कमलाकरैः कलतया लोकोत्तरं कृतितम् ।
यस्येयं गुणसंपदस्ति महती तस्यापि भव्यस्य ते
संरब्धत्वमसङ्गमद्गुलहे नाहं सहे हंस हे ॥ १३ ॥

केयामप्येते ।

गतमनुतटं पद्मे पद्मे निवेशितमाननं
प्रतिकमलिनीपत्रच्छायं मुहुर्मुहुरासितम् ।
नयनसलिलैरुष्णैः कोष्णाः कृता जलवीचयो
जलदमलिनां हंसेनाशां विलोक्य गमिष्यता ॥ १४ ॥

इति हंसपद्धतिः ।

मयूरपद्धतिः (१६)

व्यजनैरातपत्रैश्च भूत्वा पिच्छैः कलापिनाम् ।
स्थानभ्रष्टैरपि कृतं परेषां तापवारणम् ॥ १ ॥

क्रमगालितशिशिपिच्छैर्मण्डनमास्तां वधेन किं शिखिनः ।
कुतुकिनि पुनर्न लाभो विपधरगहनं वनं भविता ॥ २ ॥

गोपिदोयिकविराजयोः ।

रे रे मयूर शबरीकरतालिकाभिः किं मुग्ध नृत्यसि वृथा विततोरुवर्हः ।
त्वद्दर्शविस्तृतितिरोहितमूर्तयोऽमी त्वां घातयन्ति निभृतं कितवाः किराताः ॥ ३ ॥

भ्रातर्जीवनदायिनस्तु जगतामेते घनास्त्वत्प्रिया
बन्धुस्ते हरनन्दनस्स च सखा कण्ठश्रिया शंकरः ।

इन्द्रथापि सुहृच्चवाङ्मनयनैरेतेषु मित्रेष्वपि
मायो वायुभुजो मयूर भवतो ग्रासाय किं कल्पिताः ॥ ४ ॥

भ्रातः पत्ररथेश्वरोऽसि कटके त्वं भूभृतोऽप्यग्रणी-
नीलश्रे नैत्रसहस्रदर्शनपटुस्त्वं नीलकण्ठोऽपरः ।

भद्र श्रीशभुजङ्गवन्दिघटना गीतैस्त्वया छिद्यते
शुक्लापाङ्ग तथापि कालवशातो मान्यास्तवैते गुणाः ॥ ५ ॥

केषामप्येते ।

एतस्मिन्मलयाचले बहुविधैः किं तैरकिञ्चित्करैः

काकोल्लकपोतकोकिलकुलैरेकोऽपि पार्श्वस्थितः ।

केकी कूजति चेत्तदा विघटितग्यालावल्लीवन्धनः

सेव्यः स्यादिह सर्वलोकमनसामानन्दनश्चन्दनः ॥ ६ ॥

वसुन्धरस्य ।

अस्मान्निचित्रवपुपश्चिरपृष्ठलग्नान् को वा विमुञ्चति सखे यदि वा विमुञ्च ।

हा हन्त केकिवर हानिरियं तवैव भूपालमूर्धनि पुनर्भविता स्थितिर्नः ॥ ७ ॥

अये नीलग्रीव क कथय सखे तेऽयं मुनयः

परं तोषं येषां तव वरविलासो वितनुते ।

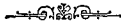
अमी दूरात्क्रूराः कणितमिद्रमाकर्ण्य सहसा

त्वरन्ते हन्तुं त्वामहह शबराः पुङ्खितशराः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

॥ इति मयूरपद्धतिः ॥

काकपद्धतिः (१७)

अहो मोहो वराकस्य काकस्य यदसौ रसात् ।
नरीनतिं सरीसतिं समीपे शिखिहंसयोः ॥ १ ॥

आमरणादपि विरुतं कुर्वाणाः स्पर्धया सह मयूरैः ।
किं जानन्ति वराकाः काकाः केकारवं कर्तुम् ॥ २ ॥

कथोरप्येतौ ।

श्रुतराजहंसवचसो युक्ता तूष्णीकतैव काकस्य ।
आकण्ठितकलकोकिलरुतमपि मुखरं च धिक् ध्वांसम् ॥ ३ ॥

श्रीवल्लभदेवस्य ।

काक त्वं फलनभ्रमात्रविपिनं देवात्समासादयन् ।
किं कर्णो वधिरीकरोपि परुषैः श्रेकारकोलाहलैः ।

मौनं चेदवलम्ब्यसे रतभरप्रक्रान्तपुंस्कोकिल-

भ्रान्त्याऽपि त्वयि सञ्चरन्ति न कथं मुग्धाकटाक्षछटाः ॥ ४ ॥

हरिभट्टस्य ।

चित्रं चित्रं यत् वत महश्चित्रमेतद्विचित्रं
जातो देवादुचितरचनासंविधाता विधाता ।
यन्निवानां परिणतफलस्फैतिरास्त्रादनीया
यच्चैतस्याः कवलनकलाकोविदः काकलोकः ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

पथि निपातितां शून्ये दृष्ट्वा निरावरणाननां
यदि दधिघटीं गर्वोत्तथः समुद्गुरकन्धरः ।

निजसमुचिनास्तास्ताथेष्टा विकारशताकुलो

यदि न कुरुते काणः काकः कदा नु विधास्यति ॥ ६ ॥

मल्लस्य ।

रध्यावस्करचत्तराषट्बहिर्भूर्मावटन्नीक्षणं,
 सञ्चार्यैकमितस्ततो भ्रमिवशात्प्राप्यैकमाखुं मृतम् ।
 काकः पश्यत कोदरे कटु रटन् संग्रामभद्रामर-
 प्रत्यक्षापहृतामृतेन समतां ताक्ष्येण संश्लघते ॥ ७ ॥

महच्छ्रुनाथस्य ।

किं कैकीव शिखण्डमण्डिततनुः किं कीरवत्पाठकः
 किं वा हंस इवाङ्गनागतिगुरुः शारीव किं सुस्वरः ।
 किं वा इन्त शकुन्तपालपिकवत् कर्णामृतस्यन्दनः
 काकः केन गुणेन काञ्चनमये व्यापारितः पञ्जरे ॥ ८ ॥
 नोः चारु चरणौ न चापि रुचिरा चञ्चुर्न वाच्यं वचो
 नो लीलाललिता गतिर्न च शुचिः पक्षग्रहोऽयं तव ।
 क्रूरक्रेकृतदुर्भगां गिरमिह स्थाने सतामुद्दिशन्
 मर्गं ध्वांश न लज्जसे विसदृशं हंसत्वमुन्नाटयन् ॥ ९ ॥

इति काकपद्धतिः ।

वकपद्धतिः । (१८)

जीवतोपि गिलन्मत्स्यान्मुनिवद्दृश्यते वकः ।
मृतानपि न गृध्रोऽस्ति धिगाकारदुरन्तताम् ॥ १ ॥

कस्यापि ।

निजकुलोचितचेष्टितमात्मनो यदपहाय पियाससि हंसताम् ।
वक वकव्रतमेव तथाऽपि ते चलति चेत्तदिमां त्यज यन्त्रणाम् ॥ २ ॥

भट्टगोविन्दराजस्य ।

किरति मुखगृहीतं भुक्तशेषं पुरीषं
विलिखति चरणग्रैर्वेतानां शिरांसि ।
विहरति हतमानः साधुमूर्धस्वशङ्कं
किमिव न कुस्तेऽयं प्राप्य खं कङ्कपोतः ॥ ३ ॥

हंसो वकोट यदिहोद्गुरकन्धरत्वं त्वं नाटयन् वहसि रे धवलत्वमेतत् ।
ग्रासातिमात्रघटनाकुलितोदकोऽसि चञ्च्वा न किं मुहुरनेन समोऽस्तु कस्ते ॥४॥

आधाय द्रुतमाकृतेरूपशमाद्विश्वासनं सन्निधा—
वेकैकं शफरं वकोट कपटाचार्यो जिघृक्षन्मुहुः ।
औदासीन्यनिवेदनाय निदंघद्विक्षु क्षणं चक्षुपी
चञ्च्वा किञ्च परामृशन् वपुरयं गाम्भीर्यमभ्यस्यति ॥ ५ ॥

श्रीमोमदेवस्यैतौ ।

रेरे शिष्ट वकोट नाकतटिनीतीरे तपस्विव्रतं
ध्यानेनानिमिपोपभोगमनसा युक्तं कतोपीदृशम् ।
एवं यत्किल मानसस्य पदवीं कांस्यस्ययुक्तं हि त-
न्नीरक्षीरविवेकनिर्गलधियो हंसस्य नान्यस्य सः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

तद्वैदग्ध्यं समुचितपयस्तोयतरुं विवेक्तुं
 संल्लापास्ते स च मृदुपदन्यासहृद्यो विलासः ।
 आस्तां तावद्भक्तं यदि तथा वेत्सि किञ्चिद्विधांशं
 तूष्णीमेवासितुमपि सखे त्वं कथं मे न हंसः ॥ ७ ॥

मृदुमहृदस्य ।

जातिस्तस्य न मानसे न शुचिभिर्वृत्तिर्मृणालाङ्कुरै-
 र्ने ब्रह्मोद्बहनेन निर्मलयशःप्राप्तिर्न वाचः कलाः ।
 जीवत्सत्त्वबधेन घातघबलो भ्राम्यन् सगर्वं पुन-
 र्मिथैवोन्नतकन्धरः शठशक्रो हंसैस्सह स्पर्धते ॥ ८ ॥

बकोटं द्रूमस्त्वां लघुनि सरसि काञ्चि शफरै-
 स्तव न्याय्या वृत्तिर्न पुनरवगाडुं समुचितः ।
 इतश्चेतश्चाभ्रंलिह्लहरिहेलातरालित-
 क्षितिध्रुवासैकग्रहिलितिमिषोतः पतिरपाम् ॥ ९ ॥

कयोरप्येतौ ।

इति बकपद्धतिः ।

भ्रमरपद्धतिः (१९)

गुम्फन्तु मालतीमालां विचित्रां चित्रकारकाः ।

तदामोदपरिच्छेदकोविदः कोऽपि पट्पदः ॥ १ ॥

यद्यपि वदनसरोरुहसौरभलोभेन पट्पदोऽभ्येति ।

तदपि तद्गुत्पलनयना दंशाय समागतं मनुते ॥ २ ॥

मदनस्य ।

जातिं यथाऽनुसरसि त्वमिह द्विरेफ तद्वद्विजातिमिह यन्निविडानुरागः ।

तद्वैभ्रि मूढ न परं वपुरेव कृष्णमित्थञ्चरित्रमपि रे तव कृष्णमेव ॥ ३ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

मागा विपादमलिपोतक केतकीनामन्तर्निगूढमनवाप्य मधुमकर्षम् ।

लाभस्स एव भवतो यदि कण्टकानां श्रेणीभिरक्षतशरीरतया मयासि ॥ ४ ॥

मट्टमल्लस्य ।

रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं भास्वानुदेष्यति भविष्यति पङ्कजश्रीः ।

इत्थं विचिन्तयति कोशगते द्विरेफे हा हन्त हन्त नलिनीं गज उज्जहार ॥ ५ ॥

श्रियो वासाम्भोजे त्रिदिवसरिदम्भोजकुहरे

हरेर्नाभीपद्मे मधु मधुकरो यः किल पपौ ।

स दैवादुन्मीलत्तपनकरतापव्यतिकर-

व्यथाकम्पः सम्प्रत्यतरुमरुभूमौ विचरति ॥ ६ ॥

यद्यप्याम्रतरोरमुष्य तरुणीकर्णावतंसोचिता-

माजिघ्रन्नत्रमञ्जरीं मधुप हे जातोऽसि पूर्णोत्सवः ।

विस्मर्तुं भवतस्तथाऽप्यनुचितं तद्वन्द्यामिन्दीवरं

यस्यास्वाद्य मधूनि धूनिशिरो मञ्जु त्वया गुञ्जितम् ॥ ७ ॥

केषामप्येते ।

निरानन्दः कान्दे मधुनि विधुरो वालवकुले
 न साले सालम्बे लवमपि लवङ्गे न रमते ।
 प्रियङ्गौ नो सङ्गं रचयति न चूते विचरति
 स्मरन् लक्ष्मीलीलाकमलमधुपानं मधुकरः ॥ ८ ॥

छित्तपस्य ।

यस्यास्सङ्गमवाञ्छया न गणिता वाप्यो विनिद्रोत्पलाः
 यामालिङ्ग्य सप्रुत्सुकेन मनसा यातः परां निर्वृतिम् ।
 भग्रां तामवलोक्य चन्दनलतां भृङ्गेण यज्जीव्यते
 धैर्यं नाम तदस्तु तस्य न पुनः स्नेहानुरूपं कृतम् ॥ ९ ॥

दूरादुज्जति चम्पकं न च भजत्यम्भोजराजीरजो
 नाजिघ्रत्यपि पाटलापरिमलं घृते न चूते रतिम् ।
 मन्दारे यदनादरो विचकिलप्रान्ते न सन्तृप्यते
 तन्मन्ये कचिदङ्ग भृङ्गन्तरुणेनास्वादिता मालती ॥ १० ॥

कयोरप्येतौ ।

सोऽपूर्वो रसनाविपर्ययविधिस्तत्कर्णयोश्चापलं
 दृष्टिस्सा मदविस्मृतस्वपरदिक् किं भूयसोक्तेन वा ।
 सर्वं विस्मृतवानसि भ्रमर हे यद्द्वारणोऽद्याप्यसा-
 वन्तश्शन्यकरो निपेव्यत इति भ्रातः क एष ग्रहः ॥ ११ ॥

भङ्गपस्य ।

इति भृङ्गपद्धतिः ।

खद्योतपद्धतिः (२०)

सूर्यादन्यत्र यच्चन्द्रेऽप्यर्थासंस्पर्शि तत्कृतम् ।
खद्योत इति कीटस्य नाम दुष्टेन केनचित् ॥ १ ॥

भल्लटस्य ।

कापि गतः पतिरह्नां जलदान्तरितः शशी सनक्षत्रः ।
शून्ये नभसि भवानपि खद्योत द्योततां नाम ॥ २ ॥

इन्दुः प्रयास्यति विनङ्क्यति तारकश्रीः स्थास्यन्ति लीढतिमिरा न मणिप्रदीपाः ।
अन्धं समग्रमपि कीटमणे भविष्यत्युन्मेषमेष्यति भवानिति दूरमेतत् ॥ ३ ॥

युष्मादृशाः कृपणकाः कृमयोऽपि यत्र भान्ति स्म सन्तमसमद्यगमन्निशाऽसौ ।
सूर्याशुदीप्रदशदिन्दिवसोऽधुना तु भात्यत्र नेन्दुरपि कीटमणे किमु त्वम् ॥ ४ ॥
केषामप्येते ।

भ्राजिष्णवो नभसि मेघकृतान्धकारे स्वल्पमभा अपि परैरनिरुद्धभासः ।
खद्योतकाः प्रकटितोरुतरप्रभावास्तावन्न सप्ततुरगस्समुदेति यावत् ॥ ५ ॥
हेविधनेसोरस्य ।

अट्टट्टिव्यापारं गतवति दिनानामधिपतौ
यशश्शेषीभूते शशिनो गतधाम्नि ग्रहगणे ।
तैर्थाऽन्धं सञ्जातं जगदुपनते मेघसमये
यथाऽपी गण्यन्ते तमसि पटवः कीटमणयः ॥ ६ ॥
आनन्दवर्धनस्य ।

तेजो दर्शयसि त्वमीदृशमपि क्षुद्र स्फुरन्यासु ताः
खल्वन्याः प्रततातिसान्द्रतिमिरच्छन्नावकाशा निशाः ।
खद्योतोऽत्र स कोऽपि तिष्ठति पुनस्तेजस्विनामग्रणी-
रन्येषां भुवनेऽपि यस्य पुरतः शाम्यन्ति तेजःकथाः ॥ ७ ॥
श्रीभोजदेवस्य ।

इति खद्योतपद्धतिः ।

चातकपद्धतिः (२१)

चातक धूमसमूहं दृष्ट्वा मा धाव वारिधस्तुद्धया ।

इह हि भविष्यति भवतो नयनयुगादेव वारि परम् ॥ १ ॥

तत्स्वोन्नतेस्समुचितं समयोचितं च तच्चातकाय जलदेन वितीर्णमभ्यु ।

तच्चान्तरेण च पर्णै पवनस्त कोऽपि यथेष्टदेशमनु तस्य चर्कष वर्षम् ॥ २ ॥

यस्योदधे गुरुमनोरथमन्तरेण सञ्चिन्तितं किमपि चेतासि चातकेन ।

हा कष्टमिष्टफलदानविधानहेतोरम्भोधरात्पतति सम्पति वज्रवद्धिः ॥ ३ ॥

केषामप्येते ।

अये वापीहंसा निजवसतिसङ्कोचपिशुनं

कुरुध्वं मा चेतो वियति चलतो वीक्ष्य विहगान् ।

अमी ते सारङ्गान् भुवनमहनीयव्रतभृतां

निरीहाणां येषां तृणमिव भवन्त्यम्बुनिधयः ॥ ४ ॥

आकाशपोलेः ।

कालातिक्रमणं कुरुष्व तद्वितां विस्फूर्जितैस्त्रासय

स्फारैर्भीषय गाजितैरनितरां काण्ठ्यं मुखे दर्शय ।

यस्यानन्यगतेः पयोद मनसो जिज्ञासया चातक-

स्पाधेहि त्वमिहाखिलं तदपि न त्वत्तः परं याचते ॥ ५ ॥

यः कृष्णं कुरुते मुखं जनयति त्रासं तद्विद्भिश्च यो

यश्च प्रार्थयतः परं दलयति श्रोत्रं निर्जैर्गाजितैः ।

सत्यं चातकं तं तथाविधमपि भ्रातस्त्वया याचता

जीमूतं कृतमेव तुल्यपनयोस्यित्वतिर्य्यक्त्वयोः ॥ ६ ॥

श्रीभोजदेवस्यैतौ ।

त्यक्त्वा पुष्करिणीविंहाय सरितस्सन्त्यज्य पाथोनिधीन्
कूपश्रेणिमपास्य साम्प्रतमहो त्वामेकमेवाश्रितः ।

तद्भो वारिद मुह्यतः प्रलपतः संशुष्यतस्तृप्यतः

सारङ्गस्य विमुञ्च चञ्चुपुटके द्वित्रान् कणानम्भसः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

सन्ति कूपाः स्फुरद्रूपाः परितः सरितः शुभाः ।

तथाऽपि चातकस्यैकः फलदो जलदोदयः ॥ ८ ॥

त्यक्त्वा तापनिवारिवारिनिकरान् पद्माकरान् सर्वतः

पीयूषप्रतिरूपरूपनिबहानुजागरान् सागरान् ।

भ्रातश्चातकं यं समीक्ष्य नभसि प्राप्नोषि तृष्णाकुलः

सोऽयं किं त्वयि वज्रवह्निमहदा सज्जीकरोत्यम्बुदः ॥ ९ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

अनुसर सरस्तीरं वैरं किमत्र सहात्मना

कतिपयपयःपानं मानिन् समाचर चातक ।

प्रलयपवनैरस्तं नीतः पुरातनवारिदो

यदयमदयं कीलाजालं विमुञ्चति नूतनः ॥ १० ॥

॥ इति चातकपद्धतिः ॥

भूचराः ।

सिंहपद्धतिः (२२)

उद्धन्ध [नं हँढं गाढं] सिंहोऽपि सहते यदि ।
कथं करदिनस्तर्हि नृपचिह्नानि विभ्रति ॥ १ ॥

कस्यापि ।

खरैरनखराशिरदारितमदकरिरक्ताक्तकेसरस्यास्य ।
अपि भूरि भूरिमायो जनयति परुषां रूपं न हरेः ॥ २ ॥

अन्धनाथस्य ।

कथमप्यधिगतान्घ्रैरध्युपिता यदि गुहाऽऽस्तुभिः क्षुद्रैः ।
इयतैव किं मृगाधिप निजविक्रमनिर्विदं बहासि ॥ ३ ॥

श्रीवल्लभदेवस्य ।

यद्यपि विधि^१ वैगुण्यात् सिंहः पतितोऽतिदुस्तरे कूपे ।
तदपि हि वाञ्छति सततं करिकुम्भविदारणं मनसा ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

नास्योच्छ्रायवती तनुर्न दशनौ स्थूलौ न दीर्घः करः
सत्यं वारण नैप केसरिशिशुस्त्वां डम्बरैः स्पर्धते ।

तेजोवीजमजयमेव हृदये न्यस्तं पुरा वेधसा
तादृक् त्वादृगमेव येन सुतरां भोज्यं पशुं मन्यते ॥ ५ ॥

आनन्दवर्धनस्य ।

मातङ्गनाः किमु वलितैः किमफलेराडम्बरैर्जम्बुका-
स्तारङ्गना महिषा मदं त्यजत किं शून्येऽथ शूरा न के ।

श्रोपाटोपसमुद्भ्रद्योत्कटसयाकोटेरिभारेदशनैः
सिन्धुज्वानिनि शुद्धते स्फुरति यत्तद्रजितं गर्जितम् ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

१ नं हँढं गाढं न, न हँढं गाढं ग, च न हँढं गाढं ग. २. शेरस्य शेरस्य कस्मिन्चित्पुस्तके पाठो
नेति. क. पुस्तके ह्ययते. ३. धीवैशु. ग, च. ४. पतति सुदृश. ह. च. ५. शयुद्धते च. ६. सिंहस्यासंनिद्रुतैः क

स्मेरास्सन्तु सभासदः करिचमूदर्पज्वरोत्सारिणा
 पारीन्द्रेण समं स जम्बुक्युवा युद्धाय बद्धादरः ।
 तत्रापि प्रथयन्ति तुल्यवलताभेके तयोरुच्चकै-
 रन्ये संशयशंसिनस्तदपरे वाढं विपर्यासिनः ॥ ७ ॥

मीमपण्डितस्य ।

येनानर्गलफालकेलिदलितप्रत्यग्रकादम्बिनी-
 धाराधोरणिधौतधातुषु पुरा शैलेषु लीलायितम् ।
 सोऽयं शृङ्गनिपातभङ्गचरणः स्फोरस्फुरत्फेरवी-
 फेत्कारैः कुपितोऽद्य खादति पुनः पाणी मृगग्रामणीः ॥ ८ ॥
 मेरीमाङ्गारस्य ।

ग्रामाणामुपश्लयसीमनि मदोद्रेकस्फुरत्सौष्ठवाः
 फेत्कारध्वनिमुद्रिरन्तु परितः सम्भूय गोमायवः ।
 अन्यः कोऽपि घनाघनध्वनिघनः पारीन्द्रगुञ्जारवः
 शुप्यद्रण्डमलोलशुण्डमचलत्कर्णं गर्जर्यैः श्रुतः ॥ ९ ॥
 रल्हणस्य ।

अस्मिन्नम्भोद्वृन्दध्वनिजनितरुपि मेषमापेऽन्तरिक्षं
 मा काकै व्याकुलो भूस्तरुशिरसि शवकव्यलेशानशानः ।
 धत्ते मत्तेभकुम्भव्यतिकरकरजग्रामवज्राग्रजाग्र-
 द्वासव्यासक्तमुक्ताधवलितकवलो न स्पृहामत्र सिंहः ॥ १० ॥
 महीपतिर्मण्डलीकस्य

॥ इति सिंहपद्धतिः ॥

गजपद्धतिः (२३)

कौपे पयसि लघीयसि तापेन करः प्रसारितः करिणा ।
सोऽपि न पयसा लिप्तो लाघवमात्मा परं नीतः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

यदि मत्तोऽसि मतङ्गज किमपीभिरसारसरलतरुदलनैः ।
हरिमुसर खरनखरं व्यपनयति स करटकण्टीतिम् ॥ २ ॥

बलमदेवस्य ।

भद्रां जातिं बहतो मदकरिणश्चेन्न डिण्डिमस्तत्किम् ।
मदमुदितमधुकरालीशङ्कतिकोलाहलेनालम् ॥ ३ ॥

मालतीमाधवस्य ।

त्यक्तो विन्ध्यगिरिः पिता भगवती मातेव रेवा नदी
त्यक्ताः स्नेहनिबन्धवन्धुरधियस्तुल्योदया दन्तिनः ।
त्वल्लोभाक्षनु हास्तिनि प्रतिदिनं वन्धाय दत्तं वपु-
स्त्वं दूरे ध्रियसे लुठन्ति च शिरःपीठे कठोराङ्कुशाः ॥ ४ ॥

काकारो गिरिसान्निभः क्व च गतिर्वेगेऽपि लीलालसा
हेलाकुब्जालितेक्षणाः क्व नु दृशः किं वा क्व ते वृंहितम् ।
वमाघातरसः क्व ते क्व च करैः कष्टं यदेवंविधं
त्वामारुह्य शिशुः पदा परवशं संचारयत्याक्षया ॥ ५ ॥

कयोरप्येतौ

कर्णे चापरचरुक्कम्बुकलिका कण्ठे मणीनां मयः
सिन्दूरमकरदिशरःपरिसरे पार्श्वान्तिके किङ्किणी ।
सन्धश्चेन्नृपवाहनेन करिणा बद्धेन भूपाविधि-
स्तत्किं भूधरधूलिधूसरतनुर्मान्यो न वन्द्यः करी ॥ ६ ॥

रैच्छणस्य ।

यत्प्रत्यग्रदलावलीकवलनैर्जातोऽसि शैलोपमो
 यच्छायासु कदर्थितोऽसि न-कदाऽप्यर्काशुभिः कर्कशैः ।
 घोराघातकिरातपत्रिपतने यैर्वाखाणायितं
 तान्मातङ्ग मदान्ध पाटयसि किं विन्ध्याटवीपादपान् ॥ ७ ॥

पीतं यत्र हिमं पयः कवलिता यस्मिन्मृणालाङ्कुरा-
 स्तापार्तेन निमज्ज्य यस्य सरसो मध्ये विमुक्तः श्रमः ।
 धिक्तस्यैव जलानि पङ्क्तिलयतः पाथोजिनीर्मथ्रंतः ।
 कूलान्युत्खनतः करीन्द्र भवतो लज्जाऽपि नोज्जागरः ॥ ८ ॥

दूरे यूयकथा मिया सकलभा साऽपि कचिद्विद्रुता
 सा विन्ध्याद्रिवनावली विधिवशाद्दयानावशेषाऽभवत् ।
 प्राप्तो बन्धपराभवस्तदपि रे दन्तीन्द्र धन्यो भवान्
 यदन्तव्यवसौयसंश्रयवशात्साम्राज्यभाजो वृषाः ॥ ९ ॥
 केपामप्येते ।

तापो नापगतस्तृपाऽपि न कृशा धौता न धूली तनो-
 न स्वच्छन्दमकारि कन्दकवलः का नाम केलीकथा ।
 दूरोन्मुक्तकरेण हन्त करिणा स्पृष्टा न वा पत्रिनी
 प्रारब्धो मधुपैरकारणमयं शंकारकोलाहलः ॥ १० ॥

उमापतिधरस्य ।

॥ इति गजपद्धतिः ॥

करभपद्धतिः (२४)

तुभ्यं दासेर दासीयं वदरी यदि रोचते ।
एतावत्यैव किं द्राक्षा न साक्षादमृतमपा ॥ १ ॥

१.

कर्पूरकवेः ।

वपुर्विपमसंस्थानं कर्णज्वरकरो रवः ।
करभस्याशुगत्या सा छादिता दोषसंगतिः ॥ २ ॥

भृष्टस्य ।

आकारालापसंभोगीर्यदीर्यैर्लज्जते जनः ।
अहो वक्रोद्धुरग्रीवस्तैरेव करभोऽधमः ॥ ३ ॥

दीपकस्य ।

रूपं वपुर्न च विलोचनहारि रूपं
न श्रोत्रयोस्मुखदमारटितं कदापि ।
इत्थं न साधु तव किञ्चिदिदं तु साधु
तुल्ये रतिः करभ कष्टकिनि द्रुमे यत् ॥ ४ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

अस्थाननस्य भवनः खलु फोटिरेपा
कष्टारिका यदि भवेदविशीर्णपर्णा ।
योग्या ह तं करभ कल्पनरोर्लनाया-
स्ते पञ्चवा विमलविद्रुमभङ्गभाजः ॥ ५ ॥

न भवति मिथुनानां मेष त्याग्ययोगा-
ज्जनयति सुखमन्नः कस्यचित्कोऽपि दृष्टः ।
पतति शत्रिनि दृष्टिर्दग्धदाशेरफाणां
नारदमुद्रवहीनिजरासु स्पष्टीषु ॥ ६ ॥

वगोरप्येती ।

कुमुदशवलैः फुल्लाम्भोजैः सरोभिरलङ्कृतां
 मरकतमणिश्यामाशङ्कुं विहाय वनस्थलीम् ।
 स्मरति करभो यद्रूक्षाणां चरन् मरुवर्त्मनां
 परिचयरतिः सा दुर्वारा न सा गुणवैरिता ॥ ७ ॥

जितनागस्य ।

करभदयिते^१ यत्तपीतं सुदुर्लभमेकदा
 मधु वनगतं तस्यालाभे विरौपि किमुत्सुका ।
 कुरु परिचितैः पीलोः पत्रैर्धृतिं मरुगोचरै-
 र्जगति सकले कस्यावाप्तिस्तुरखस्य निरन्तरा ॥ ८ ॥

करभ रभसात् क्रोष्टुं वाञ्छस्यहो श्रवणज्वरं
 शरणमथवाऽनृज्वी दीर्या तवैव शिरोधरा ।
 बहुगलबिलाट्टत्तिश्रान्तोच्चलिप्याति वाङ्मुखा-
 त्कियति समये को जानीते भविष्यति कस्य किम् ॥ ९ ॥

मल्टस्यैतौ ।

यस्यास्संभृतमालवालवलयं भूपालशृङ्गारिणी-
 भृङ्गरोदरविमलम्भविधुरैर्नीरैस्सुधावन्धुभिः ।
 तामेतां मृदुलप्रवालललितां द्राक्षालतामारट-
 तुङ्गीवः प्रकटीकृतार्थदशनो दाशेरकः कृन्तति ॥ १० ॥

उमापतिधरस्य ।

इति करभपद्धतिः ।

धवलपद्मतिः (२५)

गुणानामेव दौर्जण्याद्दुरीणो यो नियुज्यते ।
असञ्जातकिणस्कन्धः सुखं स्वपिति गौर्गलिः ॥ १ ॥

व्यासमुनः ।

अध्वा न यदि निस्सङ्गपङ्कसङ्कुलितो भवेत् ।
ततः कुतस्ते धौरेय धुर्यता व्यज्यतामियम् ॥ २ ॥

वसुपालस्य ।

नास्य भौरग्रहे शक्तिर्न च वाहगुणः क्वचित् ।
देवागारवलीवर्दस्तथाऽप्यश्राति शोभनम् ॥ ३ ॥

दन्तास्सप्त चलं विषाणयुगलं पुच्छाञ्चलः कर्बुरः
कुक्षिश्चन्द्रकितो वपुः कुसुमितं सत्त्वच्युतं चेष्टितम् ।
अस्मिन् दुष्टवृषे वृषाग्रिमगुणग्रामानभिज्ञात्मनो
ग्रामीणस्य तथाऽपि चेतसि चिरं धुर्यभ्रमः स्फूर्जति ॥ ४ ॥

गुरुर्नायं भारः क्वचिदपि न पन्थाः स्थफुटितो
न ते भग्ना शक्तिर्वहनमपि नाङ्गेन विकलम् ।
इह द्रेङ्गे नान्यस्तव गुणसमानस्तदधुना
धुनानेन स्कन्धं धवल किमु मुक्तः पथि भरः ॥ ५ ॥

यथा भग्नः पन्थाः परुपविपमग्रावगहनो
गौलीनां गात्राणि स्पृशति च यथा सारधिरयम् ।
यथा चैते दृप्ताः खुरलितध्रुवो यान्ति वृषभा-
स्तथा दूरीभूतस्स खलु धवलो नूनमधुना ॥ ६ ॥

यस्यासीद्भ्रजमण्डनस्य वहतो दुर्गेऽपि गुर्वी धुरां
धौरेयैः प्रगुणीकृतो न युगपत्स(त्स्क)न्धस्समस्तरवि(?) ।
तस्यैव श्रृयकवलस्य धवलस्योत्थापने सांभतं
द्रङ्गेऽप्येव जरावसादिततनोर्गोपण्यमुद्गुप्यते ॥ ७ ॥

१. फले. ख. च. २. दाह. ख. ग. च. ३. क्षिणौ. ख. च. ४. तेऽदे. शाईधरपद्धतीयः पाठः ५. इष्टे.
ख. च. लङ्. क. द्रष्ट इति शाईधरपद्धतीयः पाठः । ६. गलभ्रागुन्त्राणि क. ख. च. ७. सुदे. क. ख. च.

पूतः [श्रौतैःसुसं] स्क्रियाभिर [नैधी] भावाय यो दीक्षितै-
र्देवेन त्रिपुरारिणा च हरिणा यः स्वीकृतोऽस्त्राङ्गनैः ।

यत्क्षिप्तैः पदपांसुभिः पितृगणा गीर्वाणलक्ष्मीभुजो
धिकं देवं स तुरुष्कसन्नानि पुरा कण्ठालवाही वृषः ॥ ८ ॥

कथामप्येते ।

इति धवलपद्धतिः ।

हरिणपद्धतिः (२६)

तामं वनेषु हरिणास्तृणेन जीवन्त्ययत्नमुलभेन ।
धनिषु न दैन्यं विदधति ते किल पशवो वयं सुधियः ॥ १ ॥

तृणवाणस्तृणधन्वा तृणघटितः कपटपुरुषोऽयम् ।
तदपि च कुरङ्गशावक केदारे कलममञ्जरीं त्यजसि ॥ २ ॥

कथोरप्येते ।

स्वच्छन्दं हरिणेन या विहरता देवात्समासादिता
भ्रमप्रसुतदुग्धविन्दुमधुरा शालेर्नवा मञ्जरी ।

निःश्वासानलदग्धकोमलतृणप्रख्यापितान्तर्व्यय-
स्तामेनां प्रतिवासरं मुनिरिव ध्यायन्न वने शुष्यति ॥ ३ ॥

धर्मकीर्तिः ।

कति कति न पुनश्चरन्ति हन्त प्रतिशिखरं प्रतिकाननं कुरङ्गः ।
तदपि जनमनोविनोदहेतुर्विलसति केचपि कोऽपि नाभिगन्धः ॥ ४ ॥

रोमन्धमारचय मन्थरमेत्य निद्रां
मुञ्च श्रमं तदनु सञ्चर रे यथेच्छम् ।

दूरे स पामरजनो मुनयः किलामी
निष्कारणं हरिणपोत विभेपि कस्मान् ॥ ५ ॥

कथोरप्येते ।

सेयं स्थली नवनृणान्दुरजालमेत-
 त्सेयं मृमीति हृदि जातमदः कुरङ्गः ।
 नेदं तु वेत्ति यदिहान्तरितो लताभि-
 रायाति साज्जितकठोरशरः किरातः ॥ ६ ॥

इन्द्रकतेः ।

पार्तक्षुण्णसुरस्य वाणपतनप्रव्यक्तरक्तच्छटा-
 च्छन्नाङ्गस्य दवाग्निदाहविकलस्यासेदुषोऽप्याश्रमम् ।
 धिर्देवं विपमं मृगस्य दिवसाः सर्वानुकम्पाप्रयो
 मा भैपीरिति भाषणेऽपि यदभृदाचंयमोऽयं मुनिः ॥ ७ ॥

व्योमार्थे ज्वलितो रविः कञ्जलितं दावानलैः काननं
 धूम्याभिर्न दिशः स्फुरन्ति परितः पन्याः शिलादन्तुरः ।
 इत्थं लोहितसिक्तसृक्कणि यथामाणं मृगे धावति
 व्याधेनापि शरासने करुणया नारोपिताः पत्रिणः ॥ ८ ॥

निरालम्बं व्योमाप्ययमशरणो इन्त हरिणः
 क यातु क्वायातु क च विहरतु क प्रविशतु ।
 दिशो जाज्वल्यन्ते [सुँ] गुणिगण [शून्या च वसुधा]
 मिपार्काक्षी कालः प्रहरति पुनः पामरपतिः ॥ ९ ॥

केपापप्येते ।

॥ इति हरिणपद्धतिः ॥

समुद्रपद्धतिः (२७)

जीवानामपि जीवनस्य महत्स्वं चाश्रयः सर्वदा
 मर्यादां न जहासि सन्ति भवतो गर्भे मणीनां गणाः ।
 एवं ते महिमा महान् जलनिधे मध्ये किमर्थं कृतः
 पापीयांस्तत्र जीवनक्षयकरस्त्वैवः स्वकुक्षिभरिः ॥ १ ॥

चतुर्मुखमहादेवस्य ।

नावज्ञा नाप्यवैदग्ध्यमुदधेर्महिमैव सः ।
 यत्तीरपङ्कमशानि महारत्नानि शेरते ॥ २ ॥

कस्यापि ।

न पालयति मर्यादां वेलाख्यामम्युधिस्तथा ।
 तृष्यतां नोपकर्तव्यमितीमामपरां यथा ॥ ३ ॥

भागवतामृतदत्तस्य ।

यद्यपि वद्धः शैलैर्यद्यपि गिरिमयनमुपितसर्वस्वः ।
 तदपि पविभीतभूधररक्षायां दीक्षितो जलाधिः ॥ ४ ॥

आदाय बारि परितस्सरितां मुखेभ्यः किं तावदर्जितमनेन दुरर्णवेन ।
 क्षारीकृतं च बडवावदने हुतं च पातालकुक्षिकुहरे विनिवेशितं च ॥ ५ ॥
 रीसुकस्य ।

स्वस्त्यस्तु विद्रुमत्रनाय नमो मणिभ्यः
 कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्तिमाला ।
 प्राप्तं मया सकलमप्यमुतः पयोधे—
 र्यद्धारुणैर्जलचरैर्न विदारितोऽस्मि ॥ ६ ॥

इन्द्रकवेः ।

लज्जामहे भृशमहो वपमप्यनेन
 सांयात्रिकास्सलिलराशिमी विशन्ति ।
 स्कन्धाधिरोपिततदीयतटोपकण्ठ—
 कौपेयकाम्बुहतयो यदुदीर्णनृप्याः ॥ ७ ॥

पाथोनाथ जगत्यहङ्कृतिभृतो लोकत्रयीघ्नस्रराः
 सन्त्यय्येऽप्यपकारिणः किमु भवानेकोऽव तेषां धुरि ।
 आकाशन् जगतः क्षयाय सपर्यं दोषाकरैकमियो
 यस्तं हन्त सदा वहस्यगणितस्वाङ्गव्ययो वाडवम् ॥ ८ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

यच्चन्द्रार्धविभूषणः पशुपतिर्यच्च श्रियाऽलङ्कृतो
 विष्णुर्यच्च दिवाकसां पतिरभूदैरावताधिष्ठितः ।
 प्राप्तं प्रीतिविकासितेक्षणयुर्गैर्यंचामरत्वं सुरै-
 स्तत्सर्वं हि परोपकारवसतेः सिन्धोः प्रभावाद्भुतम् ॥ ९ ॥

इन्द्रकवेः ।

लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातमदिरानागाश्वखङ्गाभृत-
 त्याग्नि को भुवनेश्वरोऽव भवता नार्धी कृतार्थीकृतः ।
 किन्तु क्षीरानिधे यदिन्द्रकुसुमेनाभ्यर्च्य देवं शिवं
 पार्श्वस्थं प्रतिपादितोऽसि गरलं तेनैव दूषामहे ॥ १० ॥

अये वारांगशे कुलिशकरकोपमतिभया-
 दसौ पक्षे प्रेम्णा गिरिवरसुतस्त्वामुपगतः ।
 त्वदन्तर्वास्तव्यो यदि पुनरयं वाडवशिखी
 शिखाभिः मत्पङ्कः ग्लपयति तदा कोऽस्य शरणम् ॥ ११ ॥

हे हेलाजितवोधिसत्त्व वचसा किं विस्तरैस्तोयधे
 नास्ति स्वत्सदृशः परः परहिताधाने गृहीतव्रतः ।
 तृप्यत्पान्थजनोपकारपटनविमुल्यलब्धापशी-
 भारमोद्गहने करोषि कृपया साहायकं यन्मरोः ॥ १२ ॥

किं व्याप्ताखिलदिक्तयेन विसरद्गर्जद्भुठद्विस्फुर-
 रंसंश्रुभ्यन्नमदुन्नमत्परिवहद्दीचीविलासेन ते ।
 ग्रीष्मोष्णरूपिनाध्वगस्य भवतो जातं न तृद्धान्तये
 धिक्ते धर्मविचारि वारि जलधे क्षारं महत्केवलम् ॥ १३ ॥

यद्वीचीभिः स्पृशसि गगनं यच्च पातालमूलं
 रत्नैरुद्धीपयसि पयसा यत्पिपथस्ते धरित्रीम् ।
 धिक् सर्वं तत्तत्र जलनिधे यद्विमुच्याश्रुधारां
 तीरे नीरग्रहणरसिकैरध्वगैरुज्झितोऽसि ॥ १४ ॥

द्यामारोहति वाञ्छति स्थगयितुं तेजोऽपि तेजस्विना-
 मुच्चैर्गर्जति पूरयन्नपि महीमम्भोभिरम्मोधरः ।
 कांश्चिद्भागुपजीव्य तोयचुल्लकान् सिन्धो भवत्सन्निधेः
 पानीयप्रंचयेषु सत्स्वपि न ते तेजोविकारः प्रवचिद् ॥ १५ ॥

कासारोऽपि पयः पिबन्ति पथिका न क्वापि वारि स्वपि
 क्षारत्वादुदधेस्समुद्र इति ते नामैतदेवोधिषम् ॥
 न त्वेतानि निरर्थकानि भवतो नामान्यनर्यान्तरा-
 प्यम्बोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारान्निधिर्वारिधिः ॥ १६ ॥

केषामप्येते ।

विस्तारो यदि नेदृशो यदि न तद्रांभीर्यमम्भोनिधे-
 र्न स्याद्वा यदि सर्वसत्त्वविषयस्तादृग्दयानुग्रहः ।
 अन्तः प्रज्वलता पर्यासि दहता ज्वालावर्त्ता मुञ्चता
 [के न स्यु]र्विडवानलेन घलिना भस्मावशीपीकृताः ॥ १७ ॥

केटस्य ।

अयं वारामेको निलय इति रत्नाकर इति
 त्रितोऽस्माभिस्तृष्णातरलितमनोभिर्जलनिधिः ।
 क एवं जानीते निजकरपुटीकोटरगतं
 क्षणादेनं ताम्यचिमिनिवहमापास्यति धुनिः ॥ १८ ॥

यरुचेः ।

॥ इति समुद्रपद्धतिः ॥

रत्नपद्धतिः (२८)

काचाः काञ्चनभूषिताः कति न वा मृणन्ति रत्नश्रियं
मौली वा कति नोद्वहन्त्यपथियस्तानेव रत्नभ्रमात् ।

अक्षणां थे पुनरुन्मृजन्ति तिमिरं यैर्नाम रत्नाकरः

सिन्धुस्ते पृथगेव हन्त मणयस्तेष्वप्यभिज्ञाः पृथक् ॥ १ ॥

लाक्षाभिः कुरु कङ्कणं रचय वा काचेन चूडामणिं ।

शिल्पिकैतवकोविदोऽसि विपणी ग्राम्येयमज्ञः प्रभुः ।

नन्वेतच्च साहसिक्यमधिकं निष्कम्प यत्तच्चतो

दाहारोपणशाणघर्षणविदामग्रेऽपि गर्वायसे ॥ २ ॥

एतौ विमलसरस्वत्याः ।

विशुद्धिः कीदृशी तस्य जडस्य स्फटिकाश्मनः ।

भिद्यतेऽनु प्रविश्यान्तर्यो ययारुच्युपाधिना ॥ ३ ॥

मह्यस्य ।

सोमकान्तो मणिः स्वच्छस्मूर्यकान्तस्तथा न किम् ।

उद्गारे तु वि[शेषोऽस्ति]तयोरमृतवाह्निभिः ॥ ४ ॥

सप्तजनि तदेकमेव हि रत्नं रत्नाकरेऽपि जलराशौ ।

स्थितमुरसि यन्मुरारेर्न भ्रमति कुच्यपतिभवनेषु ॥ ५ ॥

अमृतांशोः किरणेभ्योऽजायत वृद्धिर्महोदधेरुदरे ।

कथयन्ति हारमणयो हृदि तापमुपः स्पृशन्तोऽपि ॥ ६ ॥

वल्लभदेवस्यैतौ ।

वपुःपरीणाहगुणेन तेभ्यो यशस्विनः किं मणयो भवन्ति ।

तथापि चूडामु महीपतीनां त एव खेलन्ति न गण्डशैलाः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

किं भूद ताडयसि तापयसे किमन्य किं वा हताश परिपीडयसीन्दुरत्नम् ।

एतस्य केवलमनल्पसममृतिभ्रूतस्मुधामयकरमणयैकसाध्या ॥ ८ ॥

इन्द्रकवे ।

अङ्गीकृताः [क्ष] तिमिमामपि ये विपह्य
 गोप्तुं गुणान् क्रिमिति वाञ्छसि तान्मुधैव ।
 मुक्तामणे [वि] मलरूपतया नितान्त-
 मते तव स्वयमपि प्रकटीभवन्ति ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

अमीषां मोहाद्वा धरणिधरचूडाञ्चलभुवा-
 [मै] भाग्याद्वा कैश्चिन्मरकतमणिश्चेन्न गणितः ।
 तथाऽसौ रथ्यायामपि निपतितः किं न कुरुते
 समुन्मीलनीलद्युतिलहरिलिप्ता इव दिशः ॥ १० ॥

जयदेवस्य ।

केनासीनस्सुखमकरुणेनाकरादुद्धृतस्त्वं
 विक्रेतुं वा समभिलषितः केन देशान्तरेऽस्मिन् ।
 यस्मिन् वित्तव्ययभरसहो ग्राहकस्तावदास्तां
 नास्ति भ्रातर्मरकतमणे त्वत्परीक्षाक्षमोऽपि ॥ ११ ॥

सर्ववर्मणः ।

याम्मैस्ते शुभमस्तु रोहणगिरे मत्तः स्थितिप्रच्युता
 वर्तिष्यन्त इमे कथंकथमपि स्वभेजपि मैवं कृयाः ।
 भ्रातस्ते मणयो वयं याद्रे भवन्नौम(म्ना)प्रसिद्धास्ततः
 के शृङ्गारपरायणा नृपतयो मौलौ न घास्यन्ति नः ॥ १२ ॥

सिंहपेयस्य ।

यत्रानुल्लिखितारूपमेव निखिलं निर्माणमेतद्विधे-
 रुत्कर्षप्रतियोगिकल्पनमपि न्यकारकोटिः परा ।
 याताः प्राणमृतां मनोरथगतीरुल्लङ्घ्य यत्सम्पद्-
 ष्छायामात्रमणीकृताश्मसु मणेस्नस्याश्मनैवोचिता ॥ १३ ॥

यस्य वज्रमणेर्भेदे भिद्यन्ते लोहसूचयः ।
करोति तत्र किं नाम नारीनखविलेखनम् ॥ १४ ॥

कयोरप्येतौ ।

स्वच्छस्यास्य प्रथितमहसः शुद्धजातेरतुल्यं
वज्रस्यैव स्फुरतु भुवने दाढ्यमेकस्य तस्य ।
यस्य छिद्रप्रणयनविधौ समयत्नोऽपि नित्यं
सर्वः कुण्ठीभवति विकटस्पष्टङ्कोऽपि लोकः ॥ १५ ॥

श्रीभोजदेवस्य

इति रत्नपद्धतिः ।

शङ्खपद्धतिः (२९)

अन्तः कुटिलतां विभ्रच्छहस्रस खलु निष्ठुरः ।
हुं करोति यदा ध्मातस्तदैव बहु गण्यताम् (ति) ॥ १ ॥

कस्यापि ।

किं चुम्बितेन ञड शाह्विक नीरसोऽयं ।
किं पाणियुग्मपरिपीडनलालनाभिः ।
प्राणैरपि प्रतीदिनं परिपूर्यमाणो
हुङ्कारमेव हि परं विदधाति शङ्खः ॥ २ ॥

सर्वाशापरिपूरि हुंछु [तंभहो] जन्मापि दुग्धोदधे-
गोविंदाननचुम्बि सुन्दरतरं पूर्णेन्दुविम्बाद्गुः ।
श्रीरेषा सहजा गुणाः कति परं गण्यन्त एते हि यत्
कौटिल्यं हृदि पाञ्चजन्य भवतस्तेनातिलज्जाभहे ॥ ३ ॥

महेन्दुरानस्येतौ ।

तातः क्षीरनिधिः स्वसा जलधिजा भ्राता सुरेशद्रुमः
 सौजन्यं सह कौस्तुभेन शुचिता यस्य द्विजेशादपि ।
 धिक्कर्मणि स एव कम्बुरधुना पापण्डकान्ताकरे
 विश्रान्तः प्रतिवासरं प्रतिगृहं भैक्षेण कुसिंभरिः ॥ ४ ॥

जन्मस्थानं मणिगणनिधिर्वारिधिर्वन्धुरिन्दु-
 र्जामिः पद्मा वपुषि शुचिता विश्ववन्द्यो निनादः ।
 भ्रातः कंबो निरवाधिकुटुंबोऽपि जात्यन्यसङ्गत्
 गेहं गेहं भ्रमसि यदहो नापराधस्तवायम् ॥ ५ ॥

कयोरप्येतौ ।

प्रबलतरतरङ्गैर्दूरमुत्सारितोऽपि
 प्रथयति तव कीर्तिं दक्षिणावर्तशङ्खः ।
 परिकलय पयोधे पद्मनाभार्घ्ययोग्य-
 स्तव निकटनिपण्णैः क्षुल्लकैः श्लाघ्यता का ॥ ६ ॥

पद्मनाभस्य ।

शङ्खास्सन्ति सहस्रशो जलनिधेर्वाचिच्छटाघट्टिताः
 पर्यन्तेषु लुठन्ति ये दलशतैः कल्मापितश्मातलाः ।
 एकस्तेषु स पाञ्चजन्य उदमूदाथर्यमूतः सतां
 यस्संवर्तभरसमैर्मधुरिपोः श्वासानिळैः पूर्यते ॥ ७ ॥

कविरत्नस्य ।

इति शाङ्गपद्धतिः

नदीपद्धतिः (३०)

कुरु गम्भीराशयतां दिनानि कतिचिद्भवाष्टुप्या ।
विगतपयोधरलक्ष्मीः कस्य न चरणैर्विलङ्घयात्सि ॥ १ ॥

कतिपयदिवसस्थायी पूरो दूरोन्नतोऽपि चण्डरवः ।
तटिनि तटद्रुमपातनपातकमेकं चिरस्थायि ॥ २ ॥

पायंपायं पिव पिव पयस्सिञ्च सिञ्चाङ्गन्मङ्गं
भूयो भूयः कुरु कुरु सखे मज्जनोन्मज्जनानि ।

एपाञ्जोपश्रमशमपटुर्दुःखिताध्वन्यबन्धुः
सिन्धुर्दूरीभवति भवतो मारवः पान्थ पन्थाः ॥ ३ ॥

प्रशान्ताः कल्लोलाः स्तिमितमष्टणं वारि विभलं
विनीतोऽयं वेपः शमपिव नदीनां कथयति ।

तथाप्यासां तैस्त्वैस्तरुभिरभितस्तीरपतितै-
स्स एवाग्रे बुद्धौ परिपैतति रुद्धोऽप्यविनयः ॥ ४ ॥

आजन्मास्थितयो महीरुह इमे कामं समुन्मूलिताः
कल्लोलाः क्षणभङ्गुराः पुनरमी नीताः परामुन्नतिम् ।

अन्तर्ग्रीहपरिग्रहो वहिरपि भ्राम्यन्ति गन्धद्विपाः
भ्रातः शोण न सोऽस्ति यो न हसति त्वत्सम्पदो विष्टवान् ॥ ५ ॥

केपामप्येते ।

नदीतीरे शाखिन्नभिनवतरङ्गाग्रसलिलै-
र्भृङ्गुर्मूले सिकः कलयासि दैलाडम्बरविदम् ।

न चैवं जानीषे सरल यदर्लं लूनधराणिः
सुखस्पर्शच्छशो गुरुपतनहेतुर्व्यतिकरः ॥ ६ ॥

सिंहपैयस्ये ।

इति नदीपद्धतिः ।

सरःपद्धतिः (३१)

अयमवसरः सरस्ते सखिलैरुपकर्तुमर्थिनामानिशम् ।
इदमपि च सुलभमम्भो भवति पुरा जलधराभ्युदये ॥ १ ॥

बल्लभदेवस्य ।

कस्य तृपं न क्षपयसि पिवति न कस्तव पयो निमज्ज्यैतत् ।
यदि सन्मार्गसरोवर नक्रो न क्रोडमधिवसति ॥ २ ॥

कस्यापि ।

आगच्छतां च तुच्छानामतुच्छानां च गच्छताम् ।
यदध्वनि न सङ्घट्टो घटानां तद्वृथा सरः ॥ ३ ॥

हरिहरस्य ।

वीचीविमर्दशीर्तेर्यत्सुखयत्यनिलैरपि ।
सरसस्तस्य माधुर्यं ज्ञातमेवावगाहने ॥ ४ ॥

यद्वल्गस्यभित्तो वृथा तदभ्रवो वीचीशतैस्ताडयन्
लब्ध्वा काश्चिदपि क्षणं जलधरोद्गन्ताः पयोविष्टुपः ।

तन्मन्ये भवतस्तडाग निविडक्रीडार्करोचिश्चय-

प्लुष्टाम्बुप्रसरो मनागपि न स ग्रीष्मः स्मृतिं रोहति ॥ ५ ॥

श्रीमोजदेवस्य ।

सौवर्णः कमलाकरश्शशिशिलासोपानबद्धक्रमाः

वारि क्षीरसहोदरं तटतरुश्रेणीसुखाः क्षोणयः ।

सर्वं ते रुचिरं सरोवर परं निन्द्यः कुतोऽयं विधिः

क्रूरग्राहभयात्प्रयान्ति विमुखाः पान्था निदाघेऽप्यमी ॥ ६ ॥

वैद्यनायपण्डितस्य ।

विपन्नं पत्रिन्या मृतमनिमिपैर्यातमलिभिः

खगैरप्युड्डीनं रथचरणहंसप्रभृतिभिः ।

दशा दीना नीते सरसि विपमग्रीष्मदिवसैः

कुलीनत्वादास्ते तटरुहतसः कोऽपि तदपि ॥ ७ ॥

नागपैच्यस्य ।

रे पद्माकर यावदस्ति भवतो मध्ये पयः पूरितं
 तावच्चक्रचकोरहंसकुररश्रेणीस्समुद्रासय ।
 पश्चात्त्वं समटद्रकोटचदुलत्रोटीपुटव्याहति—
 जुञ्ज्यत्कर्कटकपर्परव्यतिकरैर्निन्दास्पदं यास्यसि ॥ ८ ॥

वलीयांसो हंसान् प्रसभमपहत्य प्रभृतया
 बभूवुर्यत्काकाः कमलवनवासव्यसनिनः ।
 तटस्थः पाठीनः परिलुठति कङ्कान् कबलयन्
 न जाने किं भाव्यं सरसि विपरीतव्यतिकरे ॥ ९ ॥

कयोरप्येतौ ।

स्तोकाग्भःपरिवर्तिताङ्गशफरग्रासार्थिनः सर्वतो
 लप्स्यन्ते चकटिद्विभप्रभृतयः स्वल्पेऽपि साधुस्थितिम् ।
 सद्यश्शोपमुपागतेऽद्य सरसि श्रीसन्नपद्माकरे
 तस्मिन् पङ्कजिनीविलासरुचयो हंसाः क्व यास्यन्त्यमी ॥ १० ॥

इन्द्रकलेः ।

माद्यदिग्गजदानदिग्भकरटप्रक्षालनात्क्षोभिता
 व्योन्नस्सीम्नि बिचेरुमतिहता यस्योर्मयो निर्मलाः ।
 कष्टं भाग्यविपर्ययेण सरसः कल्पान्तरस्थायिन—
 स्तस्याप्येकवकप्रचारकलुपं कालेन जातं जलम् ॥ ११ ॥

बिजाकायाः ।

उपाध्वं तत्पान्थाः कथमपि सरोमार्गोतिलकं
 यदासाद्य स्वच्छं विलसय विलीनकृमभराः ।
 इतस्तु क्षाराव्बेर्जरउमकरक्षुण्णपयसो
 निट्टतिः कल्याणी न पुनरवतारः कथमपि ॥ १२ ॥

पायाकस्य ।

शैवे सरःपद्मतिः ॥

कमलपद्मतिः (३२)

अन्तश्छिद्राणि भूयांसि कण्टका बहवो बहिः ।
कथं कमलनालस्य माभूवन् भङ्गुरा गुणाः ॥ १ ॥

भङ्गुरस्य ।

लक्ष्मीसंपर्करूपोज्यं दोषः पद्मस्य निश्चितम् ।
यदेप गुणसन्दोहधामनीन्दौ पराङ्मुखः ॥ २ ॥

प्रकाशवर्षस्य ।

प्रसारितकरे मित्रे जगद्द्योतकारिणि ।
किन्न कैरव लज्जा ते कुर्वतः कोशसंघटितिम् ॥ ३ ॥

एते हि गुणाः पङ्कज सन्तोऽपि न ते प्रकाशमायान्ति ।
यल्लक्ष्मीवसतेस्तव मधुपैरुपजीव्यते कोशः ॥ ४ ॥

किं कुप्यसि कस्मैचित्सौरभसाराय कुप्य निजमधुने ।
यस्य कृते शतपत्र प्रतिपत्रं मृग्यते मधुपैः ॥ ५ ॥

दद्येत नाम्बुगतमिति पद्मिन्या संश्रितं सरस्तत्र ।
दहतीमां हिममथवा क नु याति विधेरवस्कन्दः ॥ ६ ॥

किं वर्ष्यतेऽम्बुजस्य श्रियो निवासो यदन्वहं देव्याः ।
यत्सेव्यतेऽर्थिभृङ्गैर्विकसति मित्रोदये यच्च ॥ ७ ॥

युक्तं मित्राभ्युदये प्रीतिं द्वेषं समुद्रहन्वनिशम् ।
कमलानि कैरवाणि च भवन्ति सश्रीण्यपश्रीणि ॥ ८ ॥

मकरन्दरसस्यन्दिनि पद्मिनि मन्ये तवैव सुभगत्वम् ।
पुष्पवतीमपि भवतीं त्यजति न वृद्धः शुचिर्हंसः ॥ ९ ॥

कामं भवन्तु मधुलम्पटपट्पदौघ-
संघट्टुंघुमघनध्वनयोऽञ्ज [संज्ञाः] ।
गायत्यतिश्रुतिसुखं विधिरेव यत्र
भृङ्गस्स कोऽपि धरणीधरनाभिपद्मः ॥ १० ॥

श्रुतधरस्य ।

यन्माता विष्णुनाभिः प्रतिरपि च सुतो यस्य साक्षात्प्रजानां
 लक्ष्मीर्यत्संश्रयाऽभूद्यदपि करतले भारती संवभार ।
 भानुर्यस्यापि मित्रं तदपि सरसिजं क्षीणमिन्द्रोर्मधूखै-
 स्त्रातुं नैवोत्सहन्ते गतसुकृतफलं प्राप्तकालं सहायाः ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

न पङ्कगदुञ्जतिर्न जडसहवासव्यसनिता
 चपुर्दिग्धं कान्त्या स्थलनलिन रत्नद्युतिशुषा ।
 व्यधास्यद्दुर्वेधा हृदयलघिमानं यदि न ते
 त्वमेवैकं लक्ष्म्याः परममभविष्यः पदमिह ॥ १२ ॥

जयवर्धनस्य ।

मित्रोन्मुखस्य विमलस्य गुणान्वितस्य
 लक्ष्मीपदस्य पुरुषोत्तमवल्लभस्य ।
 केनाशयेन जडयोगमयोग्यमस्य
 धाता करोति कमलस्य घयं न विद्यः ॥ १३ ॥

इति कमलपद्धतिः ।

... वृक्षपद्धतिः (३३) ...

[तत्र वृक्षमात्रवर्णनम्]

शाखाशतचितवियतस्सन्ति कियन्तो न कानने तरवः ।
परिमलभरमिलदल्लिकुलदलितदलाः शाखिनो विरलाः ॥ १ ॥

वैद्यमानुषण्डितस्य ।

दीर्घो निदायसमयो बहुपथिकजनश्च मारवः पन्याः ।
मार्गस्यस्तरुकः कियतां संतापमपहरतु ॥ २ ॥

पान्याधार इति द्विजाश्रय इति स्थानं गुणानामिति
स्निग्धच्छाय इति मियो दश इति श्लाघ्यस्तरुणामिति ।

पर्यालोच्य महातरो तव घनच्छायां वयं संश्रिताः
तत्त्वत्कोटरवासिनो द्विरसना दूरीकरिष्यन्ति नः ॥ ३ ॥

कयौरप्येती ।

किं जातोऽसि चतुष्पथे घनतरं छन्नोऽसि किं छायाया
छन्नश्चेत्फलितोऽसि किं फलभरैराढ्योऽसि किं सन्नतः ।

हे सदृष्ट सहस्व संमति सखे शाखाशिखाकर्षण-
क्षोभामौटनभङ्गनानि जनतः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥ ४ ॥

मदन्तज्ञानवर्मणः ।

गतास्ते विस्तीर्णस्तवकभरसौरभ्यलहरी-
परीतव्योमानः प्रकृतिगुरवः केऽपि तरवः ।
इहोद्याने संमत्यहह परिशिष्टाः क्रमवशा-
दमी बल्मीकाद्या भुजगकुललीलावसतयः ॥ ५ ॥

कल्याणं नः किमधिकमितो जीवनार्थं यदस्मान्
लूत्वा वृक्षानहह दहसि भ्रातरङ्गनरकार ।
नन्वेतस्मिन्नशनिपिशुनैरातपैराकुलाना-
मध्वन्यानामशरणमरूपान्तरे कोऽभ्युपायः ॥ ६ ॥

आमोर्द्वैर्मरुतो मृगाः किसल [योर्द्वै] स्त्वचा तापसाः
 पुष्पैः पट्चरणाः फलैश्शकुनयो घर्मादिताश्चायया ।
 स्कन्धैर्गन्धगजाश्च विंश्रंमरुचः शम्भद्विभक्तास्त्वया
 भागस्त्वं द्रुम बोधिसत्वपदवीं सत्यं कृजाताः परे ॥ ७ ॥

कोषामप्येतौ ।

सौदप्रौढहिर्मरुमानि शनकैः पत्राण्यधः कुर्वते
 संभाव्यच्छंदवाच्छंया हि तरवः केचित्कृतज्ञवंताः ।
 नामन्यन्त तदातनीमपि निजच्छायांक्षतिं तैः पुन-
 स्तेषामेव तल्ले कृतज्ञचरितैः शुष्यद्दिरेवास्यते ॥ ८ ॥

विल्हणास्य ।

शुक्तानि यैस्तत्र फलानि पचेल्लिमानि
 क्रोढस्थितैरहह वीतभयैः प्रसुप्तम् ।
 ते पक्षिणो जलरथेण विकृष्यमाणं
 पश्यन्ति पादेषु भवन्तमपी तदस्याः ॥ ९ ॥

शानपितामहैमहादेवस्य ।

इति वृक्षमात्रवर्णनम् ।

[वृक्षविशेषवर्णनेम्]

कल्पवृक्षः

श्लाघ्या ध्वस्ताध्वगम्बानेः करीरस्य मरौ स्थितिः ।
 पिन्नेरौ कल्पवृक्षाणामवसन्नार्थिनां त्रियः ॥ १० ॥

कस्यापि ।

स्वर्णैः स्कन्धपरिग्रहो भरकतैरुल्लासिताः पल्लवाः ।

मुक्ताभिः स्तंबकथ्रियो मधुलिहां वृन्दानि नीलोत्पलैः ।

संकल्पानुविधायि यस्य फलितं कस्तस्य धत्ते तुलां

धिग्जातिं ह्रुमसंकथास्तु यदयं फल्पद्रुमोऽपि द्रुमः ॥ ११ ॥

रुहणस्य ।

पारिजातः

परे परशतास्सन्ति महान्तो भव्यभूरुहाः ।

पारिजात त्वयैकेन नन्दने नन्दने पुनः ॥ १२ ॥

प्रह्लादनस्य ।

परिमळसुरभितनभसो बहवः कनकाद्रिपरिसरे तरवः ।

तदपि सुमनसां नन्दनमिते संत्यं पारिजातेन ॥ १३ ॥

बह्मदेवस्य ।

चूतः

भीता कोकिल एव ज्ञाता च रसाल एव नियतमिदम् ।

यः पञ्चमपुद्गायति यस्यास्थिषु पुलकमुकुलानि ॥ १४ ॥

बहसि बलिभुजां कुलानि मौली यदि संहकार तदत्र को निपेद्धा ।

परमुदयति पल्लवाञ्चलेषु स्फुरदलिभिस्तव सौरभप्रसिद्धिः ॥ १५ ॥

कयोरप्येतौ ।

उत्तंसकौतुकरसेन विलासिनीनां लनानि यस्य न नखैरपि पल्लवानि ॥

उद्यानभण्डनतरो सहकार स त्वमङ्गरकारकरगोचरतां गतोऽसि ॥ १६ ॥ *

यो दृष्टः स्फुटदास्थिसंपुटमुखात्रिर्यत्वबालाहुरो

देवात्स द्विदलादिकक्रमवशादारुढशाखाशतः ।

स्निग्धं पल्लवितो घनं मुकुलितः स्फारच्छटं पुष्पित-

स्सोत्कर्षं फलितो भृगं विनमितः कोऽप्येष च्छद्रुमः ॥ १७ ॥

हर्षस्य ।

मूर्तिनेत्ररसायनं यदि कुतः छायेयमच्छेतरा
 चक्रे साऽपि ततः कुतः फलभरः पीयूषगंजागृहम् ।
 एवं सर्वगुणाद्भुतं यदि भवानाम्रद्रुमं निर्मये
 सर्वत्र प्रगुणीकृतः कथमसौ दुर्देव दावानलः ॥ १८ ॥

प्रह्लादनस्य ।

अर्काः केचन केचिदक्षतरवः केचिद्वलक्ष्मारुहाः
 निंवाः केचन केचिदत्र विपिने क्रूराः करीरद्रुमाः ।
 माकन्दो मकरन्दतुन्दिलमिलद्भृङ्गालिशृङ्गारितः
 कोऽप्यत्रास्ति न मित्रं यत्र तनुते कर्णामृतं कोकिलः ॥ १९ ॥

उमापतिधरस्य ।

एतस्मिन्वनमार्गभूपरिसरे सौन्दर्यमुद्राङ्कितः
 भ्रोगङ्गिः फलपत्रपुष्पनिवहैः चृतस्त एकः परम् ।
 यं वीक्ष्य स्मितवक्रमुद्रतमहासंतोपमुल्लासित-
 स्फारोत्कण्ठमकुण्ठितकमममी घावन्ति पान्थव्रजाः ॥ २० ॥

भट्टनायकस्य ।

विशालशशाखाभिः किमपि कमनीयः किसलयैः
 फलैरप्यानम्रः स्तवकमधुगन्धैस्सुरभितः ।
 त्वमेवैकः क्षोणीरुहकुलधुरीणोऽसि तदयं
 रसाल मस्तावादिह हृदि निधेयः पिकयुवा ॥ २१ ॥

कस्यापि ।

चन्दनः

धिकं चेष्टितानि परशो परिशोचनीयबालप्रवालमलयाद्रिरुहद्रुहस्ते ।
 निर्भिद्यमानहृदयोऽपि महामभावः स त्वन्मुखं पुनरभीस्सुरभीकरोति ॥२२॥
 वासशैलशिलान्तरेषु सहजस्सङ्गो भुजङ्गैस्सह
 भेङ्गत्क्षारपयोधिवाचिभिरभूद्भूतिसेकक्रिया ।
 जानीमो न वयं प्रसीदतु भवान् श्रीखण्ड तत्कथ्यतां
 फस्मात्ते परतापखण्डनमहापाण्डित्यमभ्यागतम् ॥ २३ ॥

आमोदैस्ते दिशि दिशि गतैरूरमाकृष्यमाणा-
स्साक्षाद्भस्मीं तव मलयज द्रष्टुमभ्यागताः स्पः ।

किं पश्यामस्सुभग भवतः क्रीडति क्रौड एव
व्यालस्तुभ्यं भवतु कुशलं मुञ्च नः साधयामः ॥ २४ ॥

भ्रातश्चन्दनपादप प्रतिदिनं पश्येदमाचोष्टितं
यस्त्वा सिञ्चति शीतनीरानिकरैस्तस्यावकेशी सदा ।
एवं यस्तु परश्वधैः शकलयत्युग्रेष्वथ प्रावसु
मौढं चानुपिनाष्टि तस्य हि भैवेः सर्वाङ्गमाह्लादकः ॥ २५ ॥

केयामप्येते ।

भ्रातश्चन्दन किं ब्रवीमि विकटस्फूर्जत्फणाभीषणा
गन्धस्यापि महाविषाः फणभृतो गुप्त्यै यदेते कृताः ।
दैवात्पुष्पफलान्वितो यदि भवानग्रेऽभविष्यत्तदा
नो जाने किमकल्पयिष्यदधिकं रक्षार्थमस्यात्मनः ॥ २६ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

सा छाया [स चै] सुन्दरः परिमल्लस्ते फोमलाः पल्लवा
भ्रातश्चन्दनपादपस्य शतशः सन्त्येव किन्तैर्गुणैः ।
सर्पद्रुष्टुञ्जसङ्गतिवशादापादमूलं गते-
रानीतं फलमन्यतोऽपि पथिकैः साशङ्क्यमास्वाचते ॥ २७ ॥

कस्यापि ।

चंपकः

कृन्दे कुण्डय कौतुकं त्यज रुचिं न्यग्रोधरोपग्रहे
मा यत्नं करवीररोहणविधौ कार्पास्सपयोचिते ।
भ्रातः काननपाल चंपकरुः कुचाप्यसौ मुग्धतां
यस्यामोदवद्यान् स्मरन्निपतमा मापन्ति चैत्रश्रियः ॥ २८ ॥

वैयनापपण्डितस्य ।

फनापि चंपकरु रोषितोऽसि कुग्रामपामरजनान्तिरुवाटिकापांम् ।
यत्र प्ररुदनवशात्कविरुद्धैर्भोभाद्रोभप्रवाटपटनोचितपट्टयोऽसि ॥ २९ ॥

विन्द्यायाः ।

साधारणतरुवुध्या न मया रचितस्तवालवालोऽपि ।
लज्जयसि मामिदानीं चंपक सौरभ्यनिर्भरैः कुसुमैः ॥ ३० ॥

अशोकः

अव[केशि]नोऽस्य युक्तं जानामि तरोरशोक इति नाम ।
फलपाकविधुरितात्मा यतोऽन्यथाऽसौ सशोकः स्यात् ॥ ३१ ॥

कर्यापि ।

किन्ते नम्रतया किमुन्नततया किं वा धनच्छायया
किं वा पल्लवलीलया किमनया चाशोक पुष्पश्रिया ।
यत्वनमूलनिपण्णाखिन्नपथिकस्तोमः स्तुवन्नन्वहं
न स्वादूनि मृदूनि खादति फलान्याकण्ठमुत्कण्ठितः ॥ ३२ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

पनसः

गरीयस्सौरभ्यं रसपरिचये नार्हति सुधा
मुधा मृद्रीकाऽपि प्रथिमानि निमग्नः फलभरः ।
परार्थे कोशधीरिति पुलकितः कण्ठकमिषा-
दहो ते चारित्र्यं पनस मनसः कस्य न मुदे ॥ ३३ ॥

नालिकेरः

प्रथमवयसि पीतं तोयमल्पं स्मरन्तः
शिरसि निहितभारा नालिकेरा नराणाम् ।
सँल्लिख्यममृतकल्पं दशुराजीवितान्तं
न हि कृतमुपकारं साधवो विस्मरन्ति ॥ ३४ ॥

कदली

तालीतरोरनुपकारि फलं फलित्वा
लज्जावशादुचित एव विनाशयोगः ।
एतच्चु चित्रमुपकृत्य फलैः परेभ्यः
प्राणान्निजान् शब्दिति यत्कदली जहाति ॥ ३५ ॥

दाडिमः

आपुष्पप्रसवान्मनोहरतया विश्वास्य विश्वं जनं
 हंहो दाडिम तावदेव सहसे वृद्धिं स्वर्कीयामिह ।
 यावन्नैति परोपभोगसहतामेपा ततस्तां तथा
 ज्ञात्वा ते हृदयं द्विधा दलति यत्तेनैव वन्द्यो भवान् ॥ ३६ ॥
 श्रीभोगदेवस्य ।

भूर्जः

कुर्वन्तु नाम जनतोपकृतिं प्रसून-
 च्छायाफलैरविकलैस्सुलभैर्द्रुमौघाः ।
 सोढास्तु कर्तेनरुजः पररक्षणार्थ-
 मेकेन भूर्जतरुणा करुणापरेण ॥ ३७ ॥
 श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

अगुरुः

अगुरुरिति वदति लोको गौरवमत्रैवं पुनरहं मन्ये ।
 दर्शितगुणैव वृत्तिर्यस्य जने जनिताद्दाहेऽपि ॥ ३८ ॥
 वल्लभदेवस्य ।

मालती

कुसुमस्तवकानघ्राः सन्त्येवं परितो लताः ।
 अथापि भ्रमरभ्रान्तिं हरत्येकैव मालती ॥ ३९ ॥
 कस्यापि ।

किं मालतीकुसुम ताम्यसि निष्ठुरेण
 केनापि यत्किल विल्वनमितो लताग्रात् ।
 एतेन शुद्धमपुराकृतिगौरवेण
 को नाम मूर्धनि निजे न करिष्यति त्वाम् ॥ ४० ॥
 नम्रैयस्य ।

केतकी

एतासु केतकि लतासु विकासिनीषु
 सौभाग्यमद्भुततरं भवती चिभर्ति ।
 यत्कण्टकैर्व्यथितमात्मवपुर्न जानं-
 स्त्वामिव सेवितुमुपक्रमते द्विरेफः ॥ ४१ ॥

राजपितामहमहादेवस्य ।

तालः

अध्वन्यध्वनि भूरुदः फलभृतो नम्रानुपेक्ष्यादरा-
 दूरादुन्नतसंश्रयव्यसनिनः पान्थस्य मुग्धात्मनः ।
 यन्मूलं समुपागतस्य स वृथाच्छायः फले का कथा
 शीर्णेनापि हि नोपयोगमगमत्पर्णेन तालद्रुमः ॥ ४२ ॥

कस्यापि ।

अश्वत्यः

वर्धितैस्सेवितैः किं तैस्सत्यश्वत्थेऽन्यपादपैः ।
 वर्धितो नरकाद्रक्षेत्सृष्टो रिष्टानि हन्ति यः ॥ ४३ ॥

माधवमागधस्य ।

न्यग्रोधः

फलभरविततसमुन्नतशाखाशतलीनशकुनिसार्थेन ।
 जननी क्षितिः प्रकामं न्यग्रोधेनास्तु सच्छाया ॥ ४४ ॥

वल्लभदेवस्य ।

मधूकः

तत्तेजस्तरणेनिंदाघसमये तद्द्वारि मेघागमे
 तृज्जाड्यं मिशिरे मदेकशरणैस्सोढं पुरा यंदलैः ।
 आयातोऽप्यधुना फलस्य समयः कोऽयं विना तैरिति
 स्मृत्वा तानि शुचेव रोदिति गच्छत्पुष्पैर्मधूकद्रुमः ॥ ४५ ॥

कस्यापि ।

शात्मलिः

फायः कण्टकद्रूपितो न च घनच्छाया कुतः पल्लवाः
 पुष्पाणि च्युतसौरभाणि न दलद्रोणी मनोहारिणी ।
 किं द्रुमः फलपौकंस्य यदुपन्यासेऽपि लज्जामहे
 तद्भोः केन गुणेन शात्मलितरो जातोऽसि सीमद्रुमः ॥ ४६ ॥

निर्गन्धं कुसुमं फलं क्षुधि वृथा पत्रं न कार्यक्षमं
 बाह्यैः कण्टककर्परैः परिवृत्तं निस्सारमेतद्रुपुः ।
 वृद्धिर्गृध्रपरिग्रहाय किमहो वक्तव्यमस्मात्परं
 भ्रातश्शात्मलिवृक्ष नास्ति भवतः किञ्चिन्महत्त्वोचितम् ॥ ४७ ॥

कयोरप्येतौ ।

वञ्जुलः

स्वयमफलवान् छेदं भेदं क्षितौ च विकर्षणं
 कुहरपतनं वञ्जुलोऽयं विपह्य वृतीभवन् ।
 खल इव फलान्यन्यस्यापि प्रभूततराण्यहो
 न दिशति सतां भोक्तुं द्युम्नान्वितः पटुकण्टकैः ॥ ४८ ॥

निम्बः ।

निम्ब किं बहुनोक्तेन फलानि विफलानि ते ।
 यानि संजातपाकानि काका निश्शेषयन्त्यमी ॥ ४९ ॥
 यश्च निम्बं परशुना यश्चैनं मधुसर्पिणा ।
 यश्चैनं गन्धमाल्याभ्यां सर्वस्य कदुरेव सः ॥ ५० ॥

केषामप्येतौ ।

खदिरः

चन्दने विपधरान् सहामहे वस्तु सुन्दरमशुक्तिमत्कुतः ।
 रक्षितुं वद किमात्मसौष्टवं कण्टकाः खदिर संचितास्त्वया ॥ ५१ ॥

मट्टटस्य ।

पदं तदिह नास्ति यन्न खदिरैः खरैरावृतं
 न तेऽपि खदिरा न ये कुटिलकण्टकैरावृताः ।
 न ते कुटिलकण्टकाः किमपि ये न मर्मच्छिद-
 स्तदुज्झत वृथा श्रमं वत सहध्वमध्वश्रमम् ॥ ५२ ॥

शालिः

शाखासन्ततिसन्निरुद्धनभसो भूयास एवावनौ
 विद्यन्ते तरवः फलैरविकलैरार्तिच्छिदः प्राणिनाम् ।
 किन्तु द्वित्रदलैरलङ्कृततनोः शालेः स्तुमस्तुङ्गतां
 दत्त्वा येन निर्जं शिरस्सुकृतिना को नाम न प्रीणितः ॥ ५३ ॥

नम्यैस्य ।

येन स्मो जनिता वयं प्रतिदिनं स्नेहेन संवर्धिता
 येनास्मास्तृणपीडनादपि पुरा सोढुं न शक्तस्तु यः ।
 ज्ञात्वा सोऽप्यधुना फलस्य समयं छेत्तुं शिरो वाञ्छति
 क्रन्दन्तीव तुपारथाप्पविगलद्विन्दूत्करैः शालयः ॥ ५४ ॥

कार्पासः

श्लाघ्यं कार्पासफलं यस्य गुणैः स्वीकृतानि विमलानि ।
 मुक्ताफलानि तरुणीकुचकलशे सुप्तु विलसन्ति ॥ ५५ ॥

निष्पेषोऽपि च यस्य दुस्सहतरः कष्टं तुलारोहणं
 ग्राम्यस्त्रीनखलुञ्छनव्यतिकरस्तन्त्रीप्रहारव्यथा ।
 मातद्भ्रोक्षितमण्डवारिकणिकापानञ्च कूर्चाहतिः
 कार्पासेन परार्थसाधनधिया किं किं न चाङ्गीकृतम् ॥ ५६ ॥

केषामप्येते ।

शणः

भूर्जः परोपकृतये निजकवचविकर्तनां सहते ।
 परबन्धनाय तु शणः भेक्षध्वमिहान्तरं कीदृक् ॥ ५७ ॥

धत्तः

महेशस्त्वां धत्ते शिरसि रसराजस्य जयिनी
विशुद्धिस्त्वत्सङ्गत्कनकमयमेतच्चिभुवनम् ।

तनोति त्वत्सेवा ननु कनकवृक्ष त्वदपरः

परस्तत्को नु स्याद्यदि न सुलभीभावमभजः ॥ ५८ ॥

उन्मत्त कष्टकिफलप्रतियोगिबुध्या

वैरं वृथैव कुरुपे पनसेन सार्धम् ।

सन्तो हसन्ति न भजन्ति भजन्ति चेत्त्वां

भ्रान्ता भवन्ति सहसा न पुनर्भजन्ति ॥ ५९ ॥

तृणम्

जातस्य सिन्धुतटमनु तस्य तृणस्यापि जन्म रमणीयम् ।

यत्सालिलमज्जदाकुलजनहस्तालम्बनं भवति ॥ ६० ॥

वृक्ष

स्तम्बः

उत्तुङ्गैस्तशभिः किमेभिरफलैराकाशसंस्पर्शभि-

र्धन्योऽसौ नितरामुलूपविटपो नद्यास्तटे तिष्ठति ।

एवं यः कृतशुद्धिस्थितजलव्यालोलवीचीवशा-

न्मज्जन्तं जनमुद्धरामि यदि वा तेनैव मज्जाम्यहम् ॥ ६१ ॥

राणकस्य ।

इति वृक्षविशेषवर्णनम् ।

इति श्रीमदारोहकभगवत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वृक्षपद्धतिः ।

दावानलपद्धतिः (३४)

हे दावानल शैलाग्रवासिनः साधुशाखिनः ।

मुग्ध व्यर्थं त्वया दग्धाः प्रेरितेन प्रभञ्जनैः ॥ १ ॥

वनमनिवारितसत्रं द्विजसार्थानां विभिन्नजातीनाम् ।

दहतः कृपीटयोने [श्लो] तं माहात्म्यमेतस्य ॥ २ ॥

यस्या महत्त्वभाजो भवन्ति गुणिनोऽपि ता धनुर्दण्डाः ।

दहतस्तां वंशालिं को वनवह्नेर्विवेकोऽस्य ॥ ३ ॥

अभ्युन्नतेऽपि जलदे जगदेकसारसाधारणप्रणयहारिणि हा यदेते ।

उल्लासलास्यललितं तरवो न यान्ति हे दावपावक स तावक एव दौषः ॥४॥

विध्वस्ता मृगपक्षिणो विधुरता नीताः स्थलीदेवता

धूमरन्तरिताः स्वभावमलिनैराशा मदी तापिता ।

भस्मीकृत्य सपुष्पपल्लवफलानेतान् महापादपा-

नुद्धृतेन दवानलेन विपिनं बल्मीकशेषं कृतम् ॥ ५ ॥

केषामप्येते ।

दिक्चक्रं तृणभस्मना मलिनितं मूलान्यपि क्षमारुहा

निर्दग्धानि न चार्भकोऽपि हरिणीयूथेष्वशेषीकृतः ।

हा कष्टं विपिनैकसोऽपि मुनयः प्लुष्टाः कृतान्तक्रियां

कृत्वैत्थं वनवह्निना किममुना शान्तेन दीप्तिन वा ॥ ६ ॥

उमापतिवरस्य ।

आरोहत्यवनीरुहः प्रविशति श्वभ्रं नगैः स्पर्धते

खं व्यालेदि विचेष्टते क्षितितले कुञ्जोदरे लीयते ।

अन्तर्ध्राम्यति कोटरस्य विवरे व्यालम्वते वीरुधः

किं तद्यत्र करोति मारुतवशं यातः कृशानुर्वने ॥ ७ ॥

वसुन्धरस्य ।

दिग्दाहैकरते वनान्तकर ते ज्वाला न मे रोचते
दग्धुं स्वाश्रयमुद्यतस्य भवतो नेच्छन्ति वृद्धिं जनाः ।

मूलान्यस्य महीभृतो वल्लयितुं दुर्वेधसा निर्मिते
को वा न त्वयि शङ्कन्ते स्म जगतः खेदावहे दाव हे ॥ ८ ॥

। इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावर्यां दावानलपद्धतिः ॥

मरुपद्धतिः (३५)

इतः काकानिकं प्रतिभयमितः कौशिकेरुता—
दितो वृध्रव्यूहः कुलमिदमितः कङ्कन्वयसाम् ।
श्मशानावस्थेऽस्मिन्नाविलगुणवन्ध्ये हतमरा—
वपि द्वित्राः केचिन्न खलु कलवाचः शकुनयः ॥ १ ॥

गतमतिजवाद्धान्तं सर्वं समुत्खनिता च भू—
धिरतरमहो निःश्वोसास्तैः सदैरन्यमवस्थितम् ।
किमेव न कृतं पान्थेनेत्यं तथाऽपि शत्रो मरुः
मकृतिविरसः कष्टं यातो मनागपि नार्द्रताम् ॥ २ ॥

कयोरप्येते ।

किमासि विमनाः किञ्चोन्माद्री क्षणादपि लक्ष्यसे
पुनरपि पुनः प्रेक्षापूर्वा न काश्चन ते क्रियाः ।
स्वयमजज्ञदां जानानोऽपि प्रविश्य मरुस्यर्द्धी
शिदिरमधुरं वारि माप्तुं यदध्वग वाञ्छसि ॥ ३ ॥

नरसिंहस्य ।

दिनमवसितं विश्रान्ताः स्मस्त्वया मरुहूप रे
परमुपकृतं शेषं वक्तुं हिया न वर्यं क्षमाः ।
भवतु मुहुर्नैरध्वन्यानामशोपजन्तो भवा-
नियमपि घनच्छाया भूयाचवोपनटं शमी ॥ ४ ॥

वश्यन्ते ।

परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो
यदीयस्सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।

न संप्राप्तो वृद्धिं यदि स भृशमक्षेत्रपतितः
किमिक्षोर्दोषोऽसौ न पुनरगुणाया मरुद्युवः ॥ ५ ॥

इन्दुराजस्य ।

भो भोः किं किमकाण्ड एव पतितस्त्वं पान्थ काऽन्या गति-
स्तत्तादृक्तृपितस्य ते खलमतिस्सोऽयं जलं गृहते ।

अस्थानोपनतामकालसुलभां तृष्णां प्रति क्रुध्य भोः
त्रैलोक्यमथितमभावमहिमा पन्याः पुनर्मरवः ॥ ६ ॥

अभिनवगुप्तस्य ।

आम्नाः किं फलभारनम्रशिरसो रम्याः किमूष्मच्छिदः
सच्छायाः कदलीद्रुमाः सुरभयः किं पुष्पिताथम्पकाः ।

एतास्ता निरवग्रहीग्रकरभोलीढावरूढाः पुरः

शम्यो भ्राम्यसि मूढ निर्भरति किं मिथ्यैव मर्तुं मरौ ॥ ७ ॥

प्रकाशवर्षस्य ।

इति श्रीमदारोहकमगदत्तजह्णणविरचितायां सुक्तिमुक्तावल्यां मरुपद्धतिः ।

सङ्कीर्णवस्तुवर्णनपद्धतिः (३६)

त्वञ्चेत्संचरसे वृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनां

व्यालैः कङ्कणकुण्डलानि कुरुषे हानिर्न हेम्रः पुनः ।

मूर्धा चेद्वहसे जडांशुमयशः किं नाम लोकत्रयी-

दीपस्याम्बुजचान्धवस्य जगतामीशोऽसि किं द्रूमहे ॥ १ ॥

उमापतिधरस्य ।

विष्णो त्वया द्विजपतिं विमलद्विपक्षं

हित्वा महान् द्विरसने निहितस्वभारः ।

प्रायो विमोहितधियो न विदन्ति लक्ष्म्या

निस्संशयं किमिति कार्यमकार्यमेतत् ॥ २ ॥

चतुर्मुखमहादेवस्य ।

उदस्योच्चैः पुच्छं शिरसि निहितं जीर्णजटिले

यदच्छाव्यापन्नद्विपपिशितलेशाः कवलिताः ।

गुहागर्भे शून्ये सुचिरमुपितं जंबुक सखे

तदेतत्किं कुर्मो यदसि न गतः सिंहसमताम् ॥ ३ ॥

भट्टेन्दुराजस्य ।

कान्तारं परितो ज्वलत्यतिबले दावानले दैवतो

गोमायोर्गहनां गुहां परिपतन् दर्पोद्दुरः केसरी ।

यद्वापादयति स्म तं न कृपया तेनैप तस्मिन्वने

सिंहानामभयमदोऽहमधुनेत्युत्पुच्छमुद्धावति ॥ ४ ॥

अभिनवगुप्तस्य ।

तत्पञ्चाननकानने विलसितं त[^३ही]र्णदन्तिद्रव-

न्मेदःकर्दमकुर्दनं कृतमलं तत्पानलीलासरः ।

आयुःशेषतया त्वया कलुषितं तत्कोल मन्ये क्षणं

तस्मिन् कापि गते तदीयशयने स्वापः पुनर्नोचितः ॥ ५ ॥

निष्कन्दापरविन्दिनीं स्थफुटितोद्देशां कशेरुस्थलीं
जम्बालाविलम्बु कर्तुमितरा सूते वराही सुतान् ।
दंष्ट्रायां चतुर्णवोर्भिषटलैराप्रावितायामियं
यस्या एव शिशोः स्थिता वसुमती सा पुत्रिणी पोत्रिणी ॥ ६ ॥

जम्भारिरेव जानाति रम्भासंभोगविभ्रमम् ।
घटचेटीत्रिटः किञ्चु जानात्यमरकामिनीम् ॥ ७ ॥

केषामप्येते ।

दामोदरमुद्राहितभुवनं यो वहति लीलया गरुडः ।
कस्य तरोरुपरिष्ठात् खिन्नोऽसौ श्रान्तिमपनयतु ॥ ८ ॥

मालतीमाधवस्य ।

रतिरसवर्धननन्दनचन्दनतरुदलनदुर्नयशतानि ।
संसहते हरिरनिशं केनापि गुणेन सुरकरिणः ॥ ९ ॥

अहिराहिरिति संभ्रमपदमितरजनः किमपि कातरो भवतु ।
विहगपतेराहारः स तु सरसमृणालदलरुचिरः ॥ १० ॥

यद्यपि विलसति वासुकिरधिरूढः शिरसि नाम गिरिशस्य ।
श्लाघ्यतरो भुवनानां तथाऽपि खलु भरसहः शेषः ॥ ११ ॥

वल्लभदेवस्य ।

रोहणाचल शैलेषु कस्तुलां कलयेत्तव ।
यस्य पापाणखण्डानि मण्डनं मेदिनीभृताम् ॥ १२ ॥

प्रह्लादनस्य ।

रत्नानां न किमालयो जलनिधिः किञ्च स्थिरा मेदिनी
किञ्च व्योम महत्पदं सुकृतिनां किं नाम नैवोन्नतम् ।
हंहो रोहण किन्तु याचकचमूनिशङ्कटङ्कक्षति-
क्षान्तिस्वीकरणेन गोत्रतिलक त्रैलोक्यवन्द्यो भवान् ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

ये सन्तोपसुखप्रशुद्धमनसस्तेपामभिन्नो मृदः
 केचिद्ये धनलोभसंकुलधियस्तेपां तु दूरे नृणाम् ।
 इत्थं कस्य कृते कृतस्स विधिना तादृक्पदं सम्पदां
 स्वात्मन्येव समाप्तहेममहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥ १४ ॥

विद्यापतेः ।

एकस्यायमुदेति मूर्धनि गिरेरन्यस्य चैव क्रमा-
 दस्तं याति कलानिधिस्तदुभयोरस्तः प्रशस्तोऽचलः ।
 को नामोदयिनं करोति न शिरोमाणिक्यमस्तं पुन-
 र्यातं यः कुरुते भवानिव स दुष्प्रापोऽप्यमुच्चैश्शिराः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

श्लाघ्यं महत्त्वमेकस्य नभसो भुवनत्रये ।
 परस्य वृद्धयै यन्नैव गणयत्यात्मनः क्षयम् ॥ १६ ॥
 महत्त्वं धिग्धिगेतस्य गगनस्यात्मवृद्धये ।
 उद्वीक्षमाणमेवास्ते यत्परस्य परिक्षयम् ॥ १७ ॥
 यः पीयूषसहोदरैः स्नपयति ज्योत्स्नाजलैस्सर्वतो
 यश्च त्वामधिकाधिकं ज्वलयति प्रोद्धामतापैः करैः ।
 भ्रातर्व्योम तयोरपि स्थितिमिह व्यातन्वतो विक्रिया-
 निर्मुक्तस्य महत्त्वमेतदसमं दूरेऽधिरूढं तव ॥ १८ ॥

श्रीभोजदेवस्यैतौ ।

अञ्जं त्वञ्जमथाञ्जभूस्तत इदं ब्रह्माण्डमण्डात्पुन-
 विंशं स्थावरजंगमं तदितरत्वन्मूलमित्थं पयः ।
 धिक् त्वां चोर इव प्रयासि निभूर्तं निर्गत्य जालान्तरै-
 र्वद्धयन्ते विवशास्त्वदेकशरणास्त्वामाश्रिता जन्तवः ॥ १९ ॥

शैत्यं नाम गुणस्तवैव तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता
 किं ब्रूमः शुचितां व्रजन्त्यशुचयस्सङ्गेन यस्यापरे ।
 किंवाऽतः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवनं माणिनां
 त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पुनः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः ॥ २० ॥

ते सन्ति हन्त बहवो भुवि ये परेषां

रन्ध्राण्यवाप्य विदधत्यपकारमुद्राम् ।

छिद्रेण यः परमुपेत्य पुनर्निजेन

पीडां करोपि हतशृङ्गक स त्वमेकः ॥ २८ ॥

स्नेहाद्यच्चमिहावसज्य निविडं कर्पस्यसृग्देहिना—

मन्तःशून्य न काश्चिदेव भवतस्स्वार्थोऽमुना सेत्स्यति ।

सम्यक्पूर्णमवेत्य हन्त निपुणं लोकः पुरा तद्यत—

स्त्वामुद्रालयति प्रसह्य विगतातङ्कः क्षणात्तुम्बक ॥ २९ ॥

अमी तिलास्तैलिक नूनमेतां स्नेहादवस्थां भवतोपनीताः ।

द्वेषोऽभविष्यद्यदपीषु नूनं तदा न जाने किमिवाकरिष्यः ॥ ३० ॥

यत्सद्गुणोऽपि सरलोऽपि तदस्थितोऽपि

वंशोन्नतोऽपि विदधासि नृशंसकर्म ।

वक्रात्मनो वडिशदण्ड तदेतदस्य

जानामि संगतिफलं तव कण्टकस्य ॥ ३१ ॥

सदृशस्य प्रविततगुणश्लाघिनः सन्नतस्य

त्वं चापस्य त्यजसि यदहो सङ्गमङ्गीकृतोऽपि ।

तेन भ्रातर्विशिख नियतं भीतिकर्तुः परेषां

मर्मच्छेदि प्रकृतिकठिनं युक्तमेतत्फलं ते ॥ ३२ ॥

अस्पृश्यसंगतिमिह प्रविधाय सोढा

दण्डाहतीः पटह वन्धमपि प्रपद्य ।

दोषं प्रकाशयसि यत्प्रतिरच्यमेव

लोकस्य तद्विप्लवतां प्रकटीकरोपि ॥ ३३ ॥

गम्भीरस्य महाशयस्य सहजस्वच्छस्य सेव्यस्य ते

सर्वं साधिवह कूप किन्तु तदपि स्तोत्रं किमप्युच्यते ।

पात्रं दूरमधः करोपि गुणवद्यः सोऽपि [तृष्णाश्रम—]

प्रौढिप्रोन्मथने भवानतिपदुर्यत्तेन लज्जामहे ॥ ३४ ॥

भीमश्यामप्रतनुवदनक्रूरपातालकुक्षि-

कोडप्रान्तोपहितविभवस्याथ ते किं ब्रवीमि ।

येन त्वत्तस्मभिलपतो वाञ्छितं क्षुद्र कूप-

काम्यन्मूर्तेर्भवति सहसा कस्य नाधोमुखत्वम् ॥ ३५ ॥

सान्द्रज्योतिःपटलदलितध्वान्तचक्रोऽपि वाढं

तस्माल्लोके भवसि न खलु स्पर्शयोग्यः प्रदीप ।

प्राप्नोषि त्वं नियतमधिकं येभ्य एवात्मलार्भं

तेषामेव प्रशमविधिना यत्तनोपि स्वतेजः ॥ ३६ ॥

श्रीभोजदेवस्यैते ।

न यत्र गुणवत्पात्रमेकमप्यस्ति सन्निधौ ।

ततस्ते पान्थ कः कृपाज्जीवनग्रहणे ग्रहः ॥ ३७ ॥

रक्ष पात्रगतं स्नेहं प्रदीप श्रीविवर्धनम् ।

प्रयास्यन्ति विनाऽग्नेन भस्मभूयं भवद्गुणाः ॥ ३८ ॥

एतौ राजपितामहमहादेवस्य ।

इदमपट्टु कपाटं जर्जरः पञ्जरोऽयं

विरमति न गृहेऽस्मिन् क्रूरमार्जारयात्रा ।

शुक मुकुलितजिह्वं स्थीयतां किं वचोभि-

स्तव वचनविनोदे नादरः पामराणाम् ॥ ३९ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

अमुष्मिन्नुद्याने विहगखल एष प्रतिकलं

विलोलः काकोलः कणति कट्टु यावत्पटुतरम् ।

सखे तावत्कीर द्रव्य हृदि वाचंयमकलां

न मौनेन न्यूनीभवति गुणभार्जां गुणगणः ॥ ४० ॥

किं सीत्कृतैर्मधुसुधानिधिभिर्मुधैव

किं कूजितैः कलरवैरलमायताक्षि ।

जानात्युलुम्बपृथुकामलकालमेयं-

भेदानयं नवधनश्चिरपामरोऽयम् ॥ ४१ ॥

वक्रां नैप तनुविवर्तनगतिं जानाति साचिस्मित-
स्तिग्धैर्दृग्बलनैरमुष्य न मनावचेतः परावर्तते ।
पाणौ त्वं मुनिदारकस्य पतिता कल्याणि तन्नीयतां
वेदीमार्जनवर्द्धिरर्पणवपट्कर्तव्यपाकैर्वयः ॥ ४२ ॥

ऐषं चर्म पलाशवेश्म पुरतो दृष्ट्वैव कृष्णाजिनं
भिक्षार्थी क्षुधितस्तपोवनधिया किं धार्मिक भ्राम्यसि ।
एनां भिच्छपुरीमवैहि सुरभीश्रृङ्गेण यत्र स्थितैः
पीयन्ते वनबद्धिदग्धमहिपीमांसोपदंशं सुराः ॥ ४३ ॥

वंशः प्रांशुरयं घुणत्रणयुतो जीर्णा वरत्रा इमाः
कीलाः कुण्ठतया विशन्ति न महीमाहन्यमाना अपि ।
आरोहव्यवसायसाहसमिदं शैलूप सन्त्यज्यतां
दूरे श्रीर्निकटे कृतान्तमहिपग्रैवेयवण्टारवः ॥ ४४ ॥

दुर्गा नदी शिथिलबन्धविडम्बिनी नौ-
रभ्युन्नता जलमुचो विपमस्समीरः ।
आरूढवान्निजकुटुम्बयुतोऽध्वनीन-
स्तत्कर्णधार कुरु यत्सदृशं कुलस्य ॥ ४५ ॥

शुक्रो वा मलिनोऽस्तु वा मृगमदः किं तावता तादृशः
कोऽप्यस्यानवधिश्चमत्कृतिनिधिः सौरभ्यमेको गुणः ।
येनायं स्मरविभ्रमैकवसतिः फाले कपोलस्थले
दोर्मूले कुचमण्डले च लभते सङ्गं कुरङ्गीदृशः ॥ ४६ ॥

केयामप्येते

जन्मस्थानं न खलु विमलं वर्णनीयो न वर्णो
दूरे पुंसां वपुषि रचना पङ्कशङ्कान् करोति ।
यद्यप्येवं सकलसुरभिद्रव्यगर्वापहारी
को जानीते परिमलगुणः कौऽपि कस्तूरिकायाः ॥ ४७ ॥

विद्यापतेः ।

अलमन्ध भुजायष्टिभ्रान्त्या भ्रातर्जडस्य ते ।
दंशाय दंदशकोऽयं दंशमुद्रां न मुञ्चति ॥ ४८ ॥

कस्यापि ।

किं नाम दृढुर दुरध्यवसाय सायं
कायं निषोध्य निनदं कुरुषे रूपेव ।
एतानि केळिरसितानि सितच्छद्राना-
माकर्ण्य कर्णमधुराणि न लज्जितोऽसि ॥ ४९ ॥

मङ्गणस्य ।

उर्ध्वदेवादिह पशुपता भूपणीभूय तिष्ठन्
कालव्याल प्रथयसि फणां भीषणां तावदेव ।
देवे दूराद्विनयभयाद्यावदेवं गरुत्मान्
कोपाद्योपं कथमपि तिरोभावयन् मौनमास्ते ॥ ५० ॥

पृथ्वीधरस्य ।

पापव्याल परोपकारकरणे नामापि ते दूरतः
शक्तिश्चैव परापकारजनने निष्याणिपादस्य ते ।
इत्यञ्चेद्विधिरेव तालुनि जगद्द्यापत्करं कण्टकं
नाथास्यन् ध्रुवमेवमेतदपि ते जन्माऽभविष्यद्दृथा ॥ ५१ ॥

अध्यापितोऽसि केनेतां यत्रक क्षुद्रतामिह ।
यस्यैव कर्णे लगसि पीडां तस्य करोपि यन् ॥ ५२ ॥

श्रीभोजदेवस्यैतां ।

मिहिकागुतसन्त्रस्तः शत्रुघ्नीतांशुमाधितः ।
अग्रसत्साश्रयं तत्र तपन्यामिहिकागुतः ॥ ५३ ॥
शापन फलमन्पुञ्जात्तस्मिन् मरुतोपनीतमुपलभ्य ।
पुर्तं त्वं यशृष्यसि ह्यप्यमि चैतत्तु हास्यतस्म ॥ ५४ ॥

वररुचेः ।

एष रविभनेनर्षी रशोनीऽप्येष हन् नेतन्वी ।
एष रमान्द्रनार्षी शार्सी शान्तोऽकोऽप्येषः ॥ ५५ ॥

पिव पयः प्रसर क्षितिपान्तिके कलय काञ्चन काञ्चनशृङ्खलाम् ।
इदमवद्यतमं तु यदीहसे भपक संप्रति केसरिणस्तुलाम् ॥ ५६ ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्यैतौ ।

शतपदी सति पादशते क्षमा यदि न गोप्पदमप्यातिवर्तितुम् ।
किमियता द्विपदोऽस्य हनूमतो जलनिधेः क्रमणे विवदांमहे ॥ ५७ ॥

मल्लस्य ।

सततमुलूखलमुसलव्रीह्याघातादिकी श्रुतिस्सुलभा ।
कान्ताकरतलताडितवीणारणितं तु दुरवापि ॥ ५८ ॥

वेदव्यासस्य ।

अचिन्त्याः पन्थानः प्रकृतिमहतामन्धकरिपो—
र्यदङ्गणोऽभूत्तेजस्तदकृत कथामप्यमदनाम् ।
मुनेर्नेत्रादत्रैर्यदजनि घनज्योतिरहह
प्रतेने तेनेदं मदनमयमेतच्चिभुवनम् ॥ ५९ ॥

कस्यापि ।

भ्रातः काञ्चनलेपगोपितवहिस्ताम्राकृते सर्वतो
मा भैपीः कलश स्थितो भव चिरं देवालयस्योपरि ।
ताम्रत्वं गतमेव काञ्चनमयी कीर्तिः स्थिरा तेऽधुना
नान्तस्सारविचारणप्रणयिनो लोका वहिर्द्युद्वयः ॥ ६० ॥

आदित्यमद्वस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां संकीर्णवस्तुवर्णनपद्मवतिः ।

शृङ्गारपद्धतयः

दयितगमनपद्धतिः (३७)

अनङ्गेनावलासङ्गाजिता येन जगन्नयी ।

स चित्रचरितः कामः सर्वकाममदोऽस्तु वः ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

दृशा दग्धं मनसिजं जीवयन्ति दृशेव याः ।

विरूपाक्षस्य जयिनीस्ताः स्तुवे वामलोचनाः ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

तत्र क्वेरुक्तिः—

गन्तुर्विवस्वदुदये हृदयेश्वरस्य भ्रूयूषपक्षिनिनदथववद्धकम्पा ।

निद्रां जलैरशिशिरैर्नयनान्तवान्तैः कान्ता तदंसशिखरे पतितैर्जहार ॥ ३ ॥

शक्रोमि नासितुमहं विरहाभितप्ते तप्तायसीव वपुषि क्षणमप्यमुप्याः ।

इत्थं मनो निषेदनाक्षमवन्मृगाक्ष्याः प्रातिष्ठत भवसता सह बल्लभेन ॥ ४ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

लग्ना नांशुकपल्लवे भुजलता न द्वारदेशेऽर्पिता

नो वा पादयुगे तथा निपतितं तिष्ठेति नोक्तं वचः ।

काले केवलमम्बुदालिमलिने गन्तुं प्रवृत्तश्शठ-

स्तन्व्या बाष्पजलौघकल्पितनदीपूरेण रुद्धः प्रियः ॥ ५ ॥

दृष्टः कातरनेत्रया धिरतरं बध्वाऽञ्जलिं याचितः

पश्चादंशुकपल्लवेन विधृतो निर्व्याजमालिङ्गितः ।

इत्याक्षिप्य यदा समस्तममृणो गन्तुं प्रवृत्तश्शठः

पूर्वं प्राणपरिग्रहो दयितया मुक्तस्ततो बल्लभः ॥ ६ ॥

अमरकस्यैतौ ।

प्रहरविरतौ मध्ये बालस्ततोऽपि परेऽथवा

किमुत सकले याते बालि प्रिय त्वमिहैप्ससि ।

इति दिनशतप्राप्यं देशं प्रियस्य पियासतो

हरति गमनं बाला वाक्यैस्सवाष्पल्लज्जलैः ॥ ७ ॥

शलज्जलवासुदेवस्यै ।

कान्ते कथंचित्कथितप्रयाणे क्षणं विनम्रा विरहार्दिताङ्गी ।

ततस्तमालोक्य कदाऽऽगतोऽसीत्यालिङ्ग्य मुग्धा मुदमाससाद ॥ ८ ॥

नायिकां प्रति नायकोक्तिः—

दुःखानि मे निरवशेषमपन्नतीं त्वां दुःखे निधाय किमहं कलयामि गन्तुम् ।

पातोऽम्भसामयमदृष्टचरस्तवाक्ष्णोः पाताय मे नियतमद्य भवेदमृताम् ॥ ९ ॥

कुर्वाणस्सुकृतानि रक्ष्यमाखिलं रक्षन्निगूहन् द्विप—

स्तन्वानश्च यशस्सुखेन विपयान् भुङ्क्ते पुमानुत्तमः ।

अन्यो जङ्गमकाण्डमत्र नियतं तत्सर्वमुत्साहतो

कथं तत्कतिचिद्दिनानि विरहस्सहो भवत्यो मम ॥ १० ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

स्मर्तव्या वयमिन्दुसुन्दरमुखि प्रस्तावतोऽपि त्वया

स्यादेवं यदि नाथ दास्यति विधिर्जातिस्मरत्वं मम ।

एकस्मिन्नपि जन्मानि प्रियतमे जातिस्मरत्वं कुतः

प्राणाः पान्य सह त्वयैव चलिताः काद्यापि जन्मैकता ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

नायकं प्रति नायिकोक्तिः—

लोलैर्लोचनवारिभिस्सशपथैः पादप्रणामैः परै—

रन्यास्ता विनिवारयन्ति कृपणाः प्राणेश्वरं प्रस्थितम् ।

पुण्याहं व्रज मङ्गलं सुदिवंसः प्रातः प्रयातिस्स्ये ते

यत्स्नेहोचितमीहितं प्रियं मयां तन्निर्गतः श्रोण्यांसि ॥ १२ ॥

अमरुकस्य ।

नायिकासखीः प्रति नायकोक्तिः—

एतत्सर्वं शृणुत वचनं संग्रहादत्र सख्यः

प्राणानां नः फलमविकलं नूनमेपा सखी वः ।

विश्लेषेऽस्मिन् प्रचलति भृशं दीपिकेव प्रवाते

सत्यामस्यां वयमतमसस्सर्वथा रक्षतेनाम् ॥ १३ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

नायकं प्रति सखीवाक्यम्—

अस्यास्त्राणमहो वियोगदुरितादस्मासु कृत्वा कृती

स्वरं गच्छसि तनु किं विमृशसि त्रासावहं हन्त नः ।

वाचालेषु दिनेषु कोकिलरुतैरुत्पञ्चममक्रमैः

सज्योत्सनासु च यामिनीष्वशरणाः किं नाम कुर्मो वयम् ॥ १४ ॥

किं भद्रं पथि गच्छतस्तत्र वयं द्रुमः किमस्याः स्वयं
 प्राणानामिह गच्छतामिति हि नः सन्देहमुग्धा धियः ।
 किन्तु स्वस्तिफलप्रवासमिह च प्रत्यागतं नः शुभै-
 स्त्वां पश्येम गताः पुनः कथय किं प्राणाः परावर्तिनः ॥ १५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

यद्विम्व्योपुरुचिः क विद्रुममणिः स्वमेऽपि तां उच्यवान्
 हासश्रीसहशैस्तपोभिरपि किं मुक्ताफलैर्भूयते ।
 तत्कान्तिः शतशोऽपि बह्विपतनैर्द्वेन्द्रः कृतस्तेत्स्यति
 त्यक्त्वा रत्नमयीं प्रयासि दयितां कस्मै धनायाध्वग ॥ १६ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

त्वं जीवितं त्वमसि मे हृदयं द्वितीयं
 त्वं कौमुदी नयनयोरमृतं त्वमङ्गः ।
 इत्यादिभिः प्रियशतैरनुरुध्य तन्वीं
 तामेव ज्ञान्तमथवा किमतः परेण ॥ १७ ॥

भवभूतेः ।

सखीं प्रति नायिकोक्तिः—

न यावद्विस्रम्भं चिरपरिचयाद्याति हृदयं
 मुखं हस्तोष्माणं न च निरवशेषं विसृजति ।
 अमी वेणीभङ्गः प्रियसखि न यान्त्येव समतां
 तथाऽप्यद्यैवार्यं मयि निरनुकम्पः प्रवसति ॥ १८ ॥

कस्यापि ।

स्वजीवितं प्रति नायिकोक्तिः—

प्रस्थानं वलयैः कृतं प्रियसखैरस्त्रैरजसं गतं
 धृत्या न क्षणप्रासितं व्यवसितं चित्तेन गन्तुं पुनः ।
 यातुं निश्चितचेतसि प्रियतमे सर्वे समं प्रस्थिता
 गन्तव्ये सति जीवितं प्रियसुहृत्सार्थः किमुत्सृज्यते ॥ १९ ॥
 इति श्रीमदारोहकमगदत्तगच्छणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दयितलगमनपद्धतिः ।

विरहिण्यवस्थापद्धतिः (३८)

निक्षिप्य काञ्चि शयने विवशं शरीरं
 संविश्य तत्र झटिति स्वयमेव यत्नात् ।
 उत्थाय सौधमधिरुद्ध गवाक्षरन्ध्रैः
 पत्युर्विलोक्य पदवीं भजति प्रमोहम् ॥ १ ॥

श्रुत्वा वहिः कचन कंचन काञ्चि शब्दं
 मत्वा निवर्तनमहो दयितस्य मुग्धा ।
 तल्पादुदीय च नियम्य च पार्श्वशब्दान्
 धत्ते ततः श्रुतिमनल्पकुतूहलाक्षी ॥ २ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

सा तोरणान्तिकमुपेत्य दिशो विलोक्य
 निःश्वस्य दीर्घमुपधाय करं कपोले ।
 मत्वाऽथ तं पुरत एव ससंभ्रमाऽभूत्
 ज्ञात्वा मृषा च लिखितेव न किं किमासीत् ॥ ३ ॥

पृथ्वीधरस्य ।

तस्याः स्तनान्तरे न्यस्तं चन्दनं तापशोपितम् ।
 मनोभवाग्निदग्धस्य धर्मो भस्मेव चेतसः ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

खाण्डिता मा भवन्त्वेताः कदाऽपीत्यनुकम्पया ।
 नदीनिनीयतीत्यलिङ्घ्य साऽश्रुधूरैर्मिरन्तरेः ॥ ५ ॥

श्रीवैद्यमानुपण्डितस्य ।

तापापनोददक्षाणि मृणालानि नतभ्रुवः ।
 नाभूवन् दीर्घमूत्रेभ्यो वाञ्छितं प्राप्यते कुतः ॥ ६ ॥

मट्टवृद्धेः ।

दद्यामानेऽपि हृदये मृगाक्ष्या मन्मथाग्निना ।
स्नेहस्तथैव यत्तस्यौ तदाश्चर्यमिवाभवत् ॥ ७ ॥

शकृद्वेः ।

लिखति न गणयति रेखा निर्भरबाष्पाम्बुधौतगण्डतला ।
अवधिदिवसावसानं माभूदिति शङ्किता बाला ॥ ८ ॥

मोरिकायाः ।

दुःखानि सन्दिशन्त्यास्तस्याः कण्ठं मुहुर्मुहुर्वाप्यः ।
स्वल्पावशेषजीवितनिर्वाणभियेव निरुणद्धि ॥ ९ ॥

मट्टनाणस्य ।

नलिनीदलमाहितं सखीभिः परितापोपशमाय यद्यदङ्गे ।
अकृतप्रतिकारलज्जयेव परितो म्लानिमुपैति तत्तदस्याः ॥ १० ॥

कस्यापि ।

मदकलकलकण्ठकण्ठनादव्यतिकरभैरवदिङ्मृखानि तन्वी ।
कथमिव गमयोद्विदग्धमल्लीपरिमलकञ्चुकितानि वासराणि ॥ ११ ॥

तरुणाणस्य ।

परिच्युतस्तत्कुचभारमध्यात् किं शोपमायासि मृणालहार ।
न सूक्ष्मतन्तोरपि तावकस्य तत्रावकाशो भवतः किमु स्यात् ॥ १२ ॥

श्रीहर्षस्य ।

विद्वद्धतापोपशमार्थमङ्गे न्यस्तं यदिन्दीवरदाम तस्याः ।
मुक्तेषुणा पञ्चशरेण भाति व्यापारितं धौतमित्रासिपत्रम् ॥ १३ ॥

देवगुप्तस्य ।

परिमृदितमृणालीम्लानमङ्गं प्रवृत्तिः

कथमपि परिवारप्रार्थनाभिः क्रियासु ।

• कलयति च हिमांशोर्निष्कलङ्कस्य लक्ष्मी-

मभिनवकरिदन्तच्छेदगौरः कपोलः ॥ १४ ॥

भवभूतेः ।

मदनदहनशुष्यत्कान्तकान्ताकुचान्त-
 नैवमलयजपङ्के गाढवद्धारिविलाङ्घिः ।
 उपरि विवृतपक्षो लक्ष्यतेऽलिर्निमग्न-
 वशर इव कुसुमपोरेप पुङ्खावशेषः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

अस्त्रं विमुच्य सकलं प्रथमप्रयोगे
 भूयोऽपि हन्तुमबलां विहितोद्यमस्य ।
 पुष्पायुधस्य वपुरेव तदीयमेकं
 लक्षश्च हन्त शरधिश्च तदा बभूव ॥ १६ ॥

स्थितधुरसि विशालं पद्मिनीपत्रमेतत्
 कथयति न तथान्तर्मन्मथोत्थामवस्थाम् ।
 अतिशयपरितापम्लापिताभ्यां यथाऽस्याः
 स्तनयुगपरिणाहं मण्डलाभ्यां ब्रवीति ॥ १७ ॥

परिम्लानं पीनस्तनजघनसङ्गदुभयत-
 स्तनोर्मध्यस्यान्तः परिमिलनमपाप्य हरितम् ।
 इदं व्यस्तन्यासं श्लथभुजलताक्षेपवलनैः
 कृशाङ्गन्याः सन्तापं वदति विसिनीपत्रशयनम् ॥ १८ ॥

श्रीहर्षस्यैतौ ।

यदेतन्नेत्राम्भः पतदपि समासाद्य तरुणी-
 कपोले व्यासङ्गं कुचकलशमस्थाः कलयति ।
 पुनः श्रोणीविम्बं समुचितविलासं तदुचितं
 स्वभावस्वच्छानां विपदपि सुखं दन्तुरयति ॥ १९ ॥

कस्यापि ।

तन्वङ्गन्या गुरुसान्निधौ नयनयोर्वद्वारि संस्तंभितं
 तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिखी सिक्तो वियोगोद्भवः ।
 मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्रता
 भासायाससमागतालिसरणिव्याजेन धूमावली ॥ २० ॥

अमरकस्य ।

एतस्या विरहज्वरः करतलस्पर्शः परीक्ष्यो न यः

स्निग्धेनापि सखीजनेन भयतः प्रस्थम्पचः पाथसाम् ।

निश्शक्तीकृतचन्दनौपधिविधौ तस्मिस्तडत्कारिणो

छाजस्फोटमपी स्फुटन्ति मणयो विश्वेऽपि हारस्रजः ॥ २१ ॥

राजशेखरस्य ।

वक्त्रे यां मृगनाभिपङ्कजरचनां खिन्नेव धत्ते परं

यस्यास्सान्द्रमुरःस्थले निपातितं भारायते चन्दनम् ।

अङ्गन्यप्यतिलालसा वहति या क्लेशेन तस्यामपि

न्यस्तशोकभरोऽपरः कथमहो निर्विशता वेधसः ॥ २२ ॥

श्रीमानुषेणस्य ।

मृगया स्वप्नसमागते म्रियतमे तत्पाणिसंस्पर्शनं

रोमाञ्चाङ्घ्रिन्तया शरीरलतया संभाव्य रोपात्किल ।

मा मा बल्लभ संस्पृशेति सहसा शून्यं वदन्ती मुहुः

सख्या नो हसिता सचिन्तमसकृत्संशोचिता मत्स्युत ॥ २३ ॥

रुद्रस्य ।

अस्मिन्वर्षमहे न वर्तत इदं यत्कामदेवोत्सवे

स्येयं पुत्रि निरन्नया तदधुना किञ्चिन्मुखे दीयताम् ।

इत्युक्ते जरतीजनेन कथमप्यध्वन्यवध्वा ततः

पर्यस्तेऽहनि कल्पितश्च कवलो धौतश्च धाराश्रुभिः ॥ २४ ॥

कस्यापि ।

विभ्रान्तो दिवसः प्रपञ्चितरुतैर्वाचाङ्घ्रितः कोकिलैः

सख्यस्संप्रति निर्भयाऽस्मि जहत प्राणेषु मे संशयम् ।

इत्यन्ने दिवसस्य हन्त विगतत्रासामिवाभापिर्णां

ज्योत्स्नाकैरवभैरवो नयति तां मोहं प्रदोषो हतः ॥ २५ ॥

सूक्तिहस्तात् ।

सखीप्रथमपञ्चतिः (३९.)

यत्संभाषणलालसेव कुरुषे वक्रेन्दुमधीनतं
धत्से बाहुलतागलान् कुचतटे निष्क्रान्तिभीत्येव यत् ।
किं वा मन्त्रयते जनोऽयमिति यत्सर्वत्र शङ्कनकुला
तैज्ज्ञातं हृदि कोऽपि तिष्ठति युवा प्रौढश्च गूढश्च ते ॥ १ ॥

विहृणस्य ।

यत्तालीदलपाफपाण्डु वदनं यन्नेत्रयोर्दुर्दिनं
गण्डः पाणिनिपेत्रणाच यदयं संक्रान्तपञ्चाङ्गुलिः ।
गौरी कुर्यात्तु वर्तते यदि न ते तत्कोऽपि चित्ते युवा
धिक् धिक्त्वां सहपांसुखेलनसखीलोकैऽपि यन्निन्दवः ॥ २ ॥

आहारे विरतिः समग्रविषयग्रापे निवृत्तिः परा
नासाग्रे नयनं यदेतदपरं यच्चैकानिष्ठं मनः ।
मौनं चेदमिदं च दृश्यमखिलं यद्विश्वर्षाभापसे
ब्रूयास्त्वं सखि योगिनी किमसि भोः किं वा विषोगिन्पसि ॥ ३ ॥

राजशेखरस्य ।

अलसवलितैः प्रेमाद्रौर्ध्वमुहुर्मुकुलीकृतैः
क्षणमभिमुखैर्लज्जालोर्निर्मेषपराङ्मुखैः ।
हृदयनिहितं भावाकृतं वमद्भिरिविक्षणैः
कथं मुकुती कोऽयं मृग्ये त्वयाऽथ विलोकयते ॥ ४ ॥

अमरैकस्य ।

✓ जृम्भाननमुल्लसत्कुचतटं लोलञ्जमञ्जूलतं
स्वेदाम्भस्त्रपिताङ्गयाष्टि विगलहीडं सरोमाञ्चया ।
धन्यः कोऽपि युवा स यस्य वदने व्यापारितास्तांप्रतं
मृग्ये दुग्धमहाब्धिफेनपटलप्रख्याः कटाक्षच्छटाः ॥ ५ ॥

धनिकस्य ।

१ ज्ञाने ग. २ इत्यत्र क. ख. छ. ३ माहाति के. ख. नाभाति के. ख. च. मभाति ते इति शार्ङ्गधरपत्रसे
४ अयं नामनिर्देशो. ग. पुस्तके.

[अ]भ्यस्तेऽपि नितम्बभारफलके खेदालसेयं गतिः
 किञ्चित्संबलितार्थपक्ष्मविरलालोका दृशोऽन्तर्गताः ।
 तन्मन्ये निभृतं त्वयाऽद्य हृदये कश्चिद्धृतो बलभो
 निश्वासाः कथमन्यथा द्विगुणतामेते तवैवं गताः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

भगिनि मदनः श्रीमानेप त्वया यदि लिख्यते
 [ ]कमपि सुमुखि व्यग्रासीति ब्रजामि निजालयम् ।
 यदपि मकरोऽधस्तात् पापं करे च शरासनं
 तदपि परितो दृष्टिर्दयः जनः सखि नागरः ॥ ७ ॥

घाले म्रियेण विरहात्तत्र कर्शिताया-
 हस्तच्युतं बलयमेतदलन्धदेशम् ।
 हस्ते पुनः स्थितिमगादिदमङ्गुलीयं
 स्थानच्युतिर्महत एव भवत्यनर्थः ॥ ८ ॥

मुग्धे कं हृदये निधाय मुचिरं रोमाञ्चिताङ्गी मुहु-
 र्जुम्भामन्थरतारकां सललितापाद्गां दधाना दृशम् ।
 सुमेवालिलिखितेव शून्यहृदया लेखावशेषीभव-
 स्यात्मद्रोहिणि किं हिया कथय मे गू[ढो] निहन्ति स्मरः ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

को धन्यस्सखि सुस्थितेन मनसा को वेधसा निर्मितः
 कः श्रेयान्मदनस्य कस्य फलितः प्राचीनपुण्यद्रुमः ।
 एतद्यस्य कृते दिवानिशर्मविश्रान्तस्त्रालद्वारिभि-
 र्मानाद्दोचनगद्गुगैः स्नपयसे वसोऽजन्तिद्द्वयम् ॥ १० ॥

पश्चात्प्रार्थितायुचिन्दुनिकर्ममुक्ताफलसर्पिभिः
 वृचन्त्या हरहामहारि हृदये हारावलीभूषणम् ।
 बाण्डे बाल्मृणालनालवलयालङ्काररत्नान्ने करे
 विन्यस्याननमायनाति मुहुनी कोऽयं न्वया म्मयेते ॥ ११ ॥

चन्द्रो न चेद्भ्रजति तत्सखि किञ्चिदेव चक्रं कथञ्चिदपसारय तारकाणाम् ।
 एताः कदाचिदशुभैः पतिखण्डितानां पिण्डत्वमेत्य रचयन्ति विधुं द्वितीयम् ॥८॥
 ज्योत्स्नां पिबेयुः कियतीं चकोराः किं नात्र धाना करिणो नियुक्ताः ।
 शीघ्रं यदेर्षा करपूरणेन जायेत चन्द्रः प्रभया विहीनैः ॥ ९ ॥

विह्वणस्यैते ।

किं ते न सन्ति गिर्यंदिशखरेषु येषा-
 मुत्सङ्गलोलतडितो विहरन्ति मेषाः ।
 किं तस्य वर्त्मनि न सन्ति वनानि तानि
 प्रस्थानसाहसरसैकपरायणस्य ॥ १० ॥

अयं [जय] तुङ्गोदयात् ।

निश्वासैस्सह सांप्रतं सखि गता वृद्धिं ध्रुवं रात्रयः
 सार्धं लोचनवारिणा विगलितं तत्प्राकृतनं मे सुखम् ।
 प्राणाशा तनुतामुपैति च मुहुर्नूनं तनुस्पर्द्धया
 कन्दर्पः परमेक एव विजयी यातेऽत्र कान्तेऽस्थितः ॥ ११ ॥

रुद्रस्य ।

श्वासो वाष्पतरङ्गिन्तस्सकरुणा मार्गे च नेत्रापेणा
 केनेदं न कृतं प्रियस्य विरहे कस्यासवो निर्गताः ।
 सख्येवं यदि तेन नास्मि कथिता पान्थः कथं प्रोपितः
 प्राणास्संप्रति मे कलङ्कम्बलिनास्तिष्ठन्तु वा यान्तु वा ॥ १२ ॥

यास्यामीति समुद्यतस्य गदितं विस्रब्धमाकर्णितं
 गच्छन्दूरमुपेक्षितो मुहुरसौ व्यावृत्त्य तिष्ठन्नपि ।
 तच्छून्ये पुनरास्थिताऽस्मि भवने प्राणास्त एते दृढा-
 स्सख्यस्तिष्ठत जीवितव्यसनिनी दम्भादहं रोदिमि ॥ १३ ॥

यात्रामङ्गल [संवि] धानरचनाव्यग्रे सखीनां गणे
 वाष्पाम्भःपिहितेक्षणे गुरुजने तद्वत्मुह्वन्मण्डले ।
 प्राणेशस्य मदीक्षणार्पितदृशः कृच्छ्रादतिक्रापतः
 किं व्रीदाजडया मया भुजलतापाशो न कण्ठेऽर्पितः ॥ १४ ॥

स्वप्नेनाद्य मया पुरः प्रियतमो दृष्टश्चिरादागतो
 यत्नेनाप्यनुकूलयन्नापि मया मानान्न संभावितः ।
 पश्चाद्या [वैदुषौमि] मन्मथपथारूढा तमालिङ्गितुं
 तावन्मे सहसैव मृत्युसदृशः प्राप्तः प्रबोधोदयः ॥ १५ ॥

केवामप्येते ।

गतोऽस्तं घर्माशुर्व्रज सहचरीनीडमधुना
 सुखं सुप्या भ्रातः स्वजनचरितं वायस कृतम् ।
 मयि स्नेहात् वाप्पस्थगितनयनार्यां गतघृणो
 रुदन्त्यां यो यातस्त्वयि स विलपत्येप्यति कथम् ॥ १६ ॥

शिवस्वामिनः ।

दुर्वाराः स्मरसायकाः प्रियतमो दूरे मनोऽत्युत्सुकं
 गाढं प्रेम नवं वैयोऽतिकठिनाः प्राणाः कुलं निर्मलम् ।
 स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथसुहृत्कालः कृतान्तोऽक्षमी
 सौढव्याः सखि सांभतं कथममी सर्वेऽग्नयो दुस्सहाः ॥ १७ ॥

मडमयूरशंकरस्य ।

प्रसरशिशिरामोदं मैन्दं समीर समीरय
 प्रकटय शशिनाशाः कामं मनोभव जृंभताम् ।
 अवधिदिवसः पूर्णस्सरुह्यो विमुञ्चत तत्कथां
 हृदयमधुना किञ्चित्कर्तुं ममान्यदिहेच्छति ॥ १८ ॥

रुद्रस्य ।

अवधिदिवसः प्राप्तश्चायं तनोर्विरहस्य वा
 रविरयमुपैत्यस्तं सरुह्यो ममापि च जीवितम् ।
 तदलमफलैराशावन्धैः प्रसीद नमोऽस्तु ते
 हृदय सहसा पाकोत्पीडं विडम्बय दाढिमम् ॥ १९ ॥

क्षेमैन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनल्लणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विरहिणीप्रलापपद्धतिः ॥

दूतीप्रेषणपद्धतिः (४१)

दुर्वारां कुमुभगरव्यथां वहन्त्या तन्वङ्ग्या यदभिहितं पुरस्सखीनाम् ।
तद्भूयः शुक्रशिशुसारिकाभिरुक्तं धन्यानां श्रवणपथातिथित्वमेति ॥ १ ॥

श्रीहर्षस्य ।

विरक्तमन्यप्रमदानुरक्तं विमुक्तदाक्षिण्यलवं शठं च ।
या संवृणोति खलु दूतिका सा कोऽस्याः सममेग्निं जने प्रकर्षः ॥ २ ॥

आपूजितैवास्तु गिरीन्द्रकन्या किं पक्षपातेन मनोभवस्य ।
यद्यस्ति दूती सरसोक्तिदक्षा नौथः पतेत्पादतले वधूनाम् ॥ ३ ॥

तस्य त्वया कर्कशवादिनोऽपि प्रकाशनीयं मसृणत्वमेव ।
भ्रेग्णोऽस्ति भयस्य न हि प्ररोहः पुष्पस्य वृन्तादिव विच्युतस्य ॥ ४ ॥

सां दूति धत्ते यदि रोपणत्वं तद्दूपणत्वेन न शङ्कनीयम् ।
साधुत्वमायाति रसान्तरेण करम्बिता पुण्ड्रकशर्कराऽपि ॥ ५ ॥

वृथा गायाश्लोकैरलमलमलीकां मम रुजं
कदाचिद्भूतोऽयं कविवचनमित्याकलयति ।
इदं पार्श्वे तस्य महिणु सखि लग्नाञ्जनलव-
स्रवद्भाष्योत्पीडग्रथितलिपि ताटङ्कन्युगलम् ॥ ६ ॥

विह्वलस्यैते ।

भाणेश विज्ञप्तिरियं मदीया तत्रैव नेया दिवसाः कियन्तः ।
सम्पत्ययोग्यस्यतिरेष देशः फरा यदिन्दोरापि तापयन्ति ॥ ७ ॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

उल्लङ्घ्याऽपि सखीवचस्तमुचितामुन्मूल्य लज्जामलं
भित्वा भीतिमरं निरस्य च निःसं सौभाग्यगर्वं मनाक् ।
आर्हा केवलमेव मन्मथगुरोरादाय नूनं मया
त्वं निःशेषविलासिवर्गगणनाचूडामणिः संश्रितः ॥ ८ ॥

रुद्रस्य ।

पत्रं न श्रवणेऽस्ति वाष्पगुरुणोर्नो नेत्रयोः कज्जलं
 रागो नाधरपल्लवे चरणयोर्युग्मे न चालक्तकः ।
 वार्तोच्छित्तिषु निष्ठुरेति भवता मिथ्यैव संभाव्यते
 सा लेखं लिखतु च्युतोपकरणा न्यायेन केनाधुना ॥ ९ ॥

अमरुकस्य ।

जीवापीति वियोगिनी यदि लिखेत्तेनैव वृत्ताः कथाः
 अद्य श्वोऽथ मरिष्यतीति मरणे कालात्ययः किं कृतः ।
 आगन्तव्यमिहेति संप्रति पुनः संभावना निष्फला
 दूति त्वं तमुपैहि नास्ति लिखितं तद्रूहि यत्तत्क्षमम् ॥ १० ॥

लोहितकस्य ।

दूति त्वं तरुणी युवा स चपलः श्यामास्तमोभिर्दिश-
 स्सन्देशस्स रहस्य एव विजने सङ्केतकावासकः ।
 भूयोभूय इमे वसन्तमरुतश्चेतो नयन्त्यन्यतो
 गच्छ क्षिप्रसमागमाय निपुणं रक्षन्तु ते देवताः ॥ ११ ॥

शिलाभट्टारिकायाः ।

॥ इति विप्रलम्भे दूतीप्रेषणपद्धतिः ॥

वियोग्यवस्थापद्धतिः (४२)

प्रियाविरहितस्यास्य हृदि चिन्ता समागता ।
इति मत्वा गता निद्रा के कृतघ्नमुपासते ॥ १ ॥

कस्यापि ।

गमनमलसं शून्या दृष्टिश्शरीरमसौष्ठवं
श्वसितमधिकं किंही(न्वे)तस्यात् किमन्यदतोऽथवा ।
भ्रमति भुवने कन्दर्पाज्ञा विकारि च यौवनं
ललितमधुरास्ते ते भावाः क्षिपन्ति च धीरताम् ॥ २ ॥

यदिन्द्रावानन्दं प्रणयिनि जने वा न भजते
व्यनक्त्यन्तस्नार्पं तदयमतिधीरोऽपि गहनम् ।
प्रियङ्गुश्रयामाङ्गप्रकृतिरपि चापाण्डुमधुरं
वपुः क्षामं क्षामं वहति रमणीयश्च भवति ॥ ३ ॥

धत्ते चक्षुर्मुकुलिनि रणत्कोकिले बालचूते
भागें गात्रं क्षिपति वैकुलामोद्गर्भस्य वायोः ।
दैवप्रेम्णा सरसविसिनीपत्रमात्रान्तरीय-
स्ताम्पनमूर्तिः श्रपति बहुशो मृत्यवे चन्द्रपादान् ॥ ४ ॥

एते भवभूतेः ।

प्रत्यादिष्टविशेषमण्डनविधिर्वापप्रकोष्ठे श्लथं
विभ्रत्काश्चनमेकमेव बलयं श्वासापरक्ताधरः ।
चिन्ताजागरणप्रतान्तनयनस्तेजोगुणादात्मन-
स्संस्कारोऽलिखितो महामणिरिव क्षीणोऽपि नो लक्ष्यते ॥ ५ ॥
रम्यं द्वेष्टि यथा पुरा प्रकृतिभिर्न प्रत्यहं सेव्यते
शय्योपान्तत्रिवर्तनैर्विगमयत्युन्निद्र एव क्षपाः ।

दाक्षिण्येन ददाति वाचमुचितामन्तःपुरेभ्यो यथा

गोत्रेभ्यस्खलितस्तथा भवति च त्रीडावनम्रश्चिस्म् ॥ ६ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

दृद्योद्यानमरुत्तरङ्गितसरस्तीरे तरूणामध-

स्तल्पेऽनल्पसरोजिनीनवदलप्रायेऽपि खिन्नात्मनः ।

धीरस्यापि मनाब्जनस्तृणकुटीकोणान्तराले वला-

ल्लग्नोऽस्येति विभाव्यते परवशैरङ्गैरनङ्गानलः ॥ ७ ॥

कर्पूराम्बुनिपेकभाजि सरसैरम्भोजिनीनां दलै-

रास्तीर्णैऽपि विवर्तमानवपुषोः स्रस्तस्रजि स्रस्तरे ।

मन्दोन्मेपट्टशोः किमन्यदभवत्सा काऽप्यवस्था तयो-

र्यस्यां चन्दनचन्द्रचम्पकदलश्रेण्यादि बह्वीयते ॥ ८ ॥

त्रिविक्रममदृश्यैतौ ।

सा तन्वीति घनस्तनीति विकसलीलाब्जनेत्रेति च

स्वरं संचरतीति वक्ति मधुरां वाचं विचित्रामपि ।

इत्थं विद्रुमपाटलाधरपुटां सीमन्तिनीं ध्यायतो

रोमाञ्चो रुदितं स्मितं मलपितं पान्थस्य संजायते ॥ ९ ॥

देशैरन्तरितः शतैश्च सरितामुर्वीरैर्हानै-

र्यत्नेनापि न याति लोचनपथं कान्तेति जानन्नपि ।

उद्धीवश्चरणार्थैर्द्ववसुधः कृत्वाऽश्रुपूर्णं दृशौ

तामाशां पथिकस्तथाऽपि किमपि ध्यायन् मुहुर्वीक्षते ॥ १० ॥

अमरकस्य ।

॥ इति विप्रलम्भे वियोगिनोऽवस्थापद्धतिः ॥

वियोगिप्रलापपद्धतिः (४३)

वाणाः पञ्च मनोभवस्य नियतास्तेषामसङ्ख्यो जनः

प्रायोऽस्मद्विध एव लक्ष्यमिति यल्लोके प्रतिदिं गतम् ।

दृष्टं तत्त्वयि विप्रतीपमधुना यस्मादसङ्ख्यैरयं

विद्धः कापिजनदशरैरशरणो नीतस्त्वया पञ्चताम् ॥ १ ॥

श्रीहर्षस्य ।

अहो अहं नमो मह्यं यदहं वीक्षितोऽनया ।

वालया व्रस्तसारङ्गचपलायतनेत्रया ॥ २ ॥

विद्यावत्स्य ।

सा दृष्टा येन दृष्टा वां मुषितास्सममेव ते ।

हृतं हृदयमेकेषामन्येषां चक्षुषः फलम् ॥ ३ ॥

प्रभाकरदेवस्य ।

दिव्यचक्षुरहं जातः सरागेणापि चेतसा ।

इहस्यो येन पश्यामि देशान्तरगतां प्रियाम् ॥ ४ ॥

वैद्यमित्रस्य ।

स्त्रीति श्रुते गतं धैर्यं मुरुपेति किमुच्यते ।

कष्टं सहृदया सा चेत्सस्पृहेत्यलितुस्सहम् ॥ ५ ॥

साभिप्रायं प्रणयसरसं प्रौढमारूढरागं

पदपन्ती मां विकचफमलश्रीषुषा लोचनेन ।

सरुयाः कर्णे किमपि किमपि व्याहरन्ती हसन्ती

मन्दं मन्दं ललितललितं मन्दिरं सा जगाम ॥ ६ ॥

वैद्यचक्रवर्तिनः ।

अविदितपरवेदनो मनोभूर्ध्रुव[मर्यमेव]मनङ्ग एव नित्यम् ।

यदि घुनरमविष्यदस्य चाङ्गं न खलु तदाऽज्ययामिष्यदन्यदेहम् ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

अभिमुखे माये संहृतमीक्षितं

हसितमन्यनिमित्तकथोदयम् ।

विनयवाधितवृत्तिरतस्तया

न विवृतो मदनो न च संवृतः ॥ ८ ॥

स्निग्धं वीक्षितमन्यतोऽपि नयने यत्प्रेरयन्त्या तया

यातं यच्च नितम्बयोर्गुरुतया मन्दं विलासादिव ।

मागा इत्यवरुद्धया यदपि सा सामूयमुक्ता सखी

सर्वं तत्किल मत्परायणमहो कामी स्वतां पश्यति ॥ ९ ॥

कालिदासस्यैती ।

किं पकं सुकृतं किमंह इति मे नाद्यापि संविद्यते]

तन्व्याथेतसि किंस्विदस्मि कलितः किं नेति नैव स्फुटम् ।

एतत्किञ्चिदभूत्तदा मयि सकृन् कृत्वा कटाक्षं ततः

स्निग्धव्याकुललोचनं तरलया सख्यस्तया वीक्षिताः ॥ १० ॥

मद्रालसकुतलयाजाटकात् ।

लीलाताण्डवितभ्रु विभ्रमचलद्वक्त्रं कुरङ्गीदृशा

साहृतं च सकौतुकं च मुचिरं न्यस्ताः किलास्मान् मति ।

नीलाञ्जनव्यनिमिश्रफेनकिदलद्राघीयसीनां स्रजां

सोदर्यस्सुहृदः स्मरस्य सुधया [दि]ग्धाः कटाक्षच्छयाः ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

तरत्तारं तावत्प्रथममथ चित्रार्पितमिव

क्रमदेवापाङ्गे सहजमिव लीलासुहृत्कृतम् ।

ततः किञ्चित्कुलं तदनु यनवाण्याम्बुलहरी-

परिषामं चक्षुः पतन्तु मयि तस्या मृगदृशः ॥ १२ ॥

* यैर्मित्रस्य ।

प्रेमाद्राः प्रणयसृष्टः परिषयादुद्रादरागोदया-

स्नास्ता मृगदृशो निमग्नभृगुधेया भवेयुर्मयि ।

यास्वन्तःकरणस्य बाह्यकरणव्यापाररोधी क्षणा-

दाशंसापरिकल्पितास्वपि भवत्यानन्दसान्द्रौ लयः ॥ १३ ॥

संभूयैव सुखानि चेतासि परं भूमानमातन्वते

यत्रालोकपथावतारिणि रतिं प्रस्तौति नेत्रोत्सवः ।

यद्बालेन्दुकलाचयादपचितैस्सारैरिवोत्पादितं

तत्पश्येयमनङ्गमङ्गलगृहं भूयोऽपि तस्या सुखम् ॥ १४ ॥

एतौ भवमूतेः ।

यदैवारभ्यान्तः पदमुपहितं पक्षमलदृशा

तदैवेदं चेतः कचिदपि [न रम्येऽपि] रमते ।

इदं चान्यज्जातं स्मरणपुनरुक्तव्यसनिन-

स्तदाकाराः सर्वे मम खलु पदार्थाः परिणताः ॥ १५ ॥

यत्सारैरिव पङ्कजस्य घटितं यच्चन्द्रगर्भादिव

प्रोत्कीर्णं धदनङ्गसायकशिखाभागेन संवर्धितम् ।

यत्संसिच्य सुधारसैरिव रतेरास्थानभूमीकृतं

तद्भूयोऽपि कदा सरोरुहदृशः पश्यामि तस्या सुखम् ॥ १६ ॥

रुद्रस्य ।

तैस्तैश्चाडुभिराज्ञया किल तदा वृत्ते रतिव्यत्यये

लज्जामन्धरया तथा निवासिते भ्रान्त्या मदीपेऽशुके ।

तत्पट्टांशुकमुद्रहन्नहमपि रिमत्वा यदुक्तोऽधुना

वेपो युज्यत एष एव हि तवेत्येतन्न विस्मर्यते ॥ १७ ॥

अमरकस्य ।

मियायाः प्रत्यूषे [गै] लितकवरीवन्धनविधा-

युदञ्चदोर्वेडीदर [गै] लितचेलाञ्चलमुरः ।

यनाकृतं पश्यत्यथ मयि समन्दाक्षहसितं

नमन्त्यास्तद्वक्त्रं यदि लिखितुमीशो मनसिजः ॥ १८ ॥

उमापतिधरस्य ।

पादाङ्गुष्ठेन भूमिं किसलयहर्षिणा सापदेशं लिखन्ती
 भूयोभूयः क्षिपन्ती मयि सितशत्रुले लोचने लोलतारे ।
 वक्त्रं हीनम्रमीपत्स्फुरदधरपुटं वाक्वगर्भं दधाना
 यन्मां नोवाच किञ्चित्स्थितमपि हृदये मानसं तदुनोति ॥ १९ ॥
 कस्यापि ।

याताः किन्न मिलन्ति सुन्दरि पुनश्चिन्ता त्वया मत्कृते
 नो कार्या नितरां कृशाऽसि कथयत्येवं सत्राप्ये मयि ।
 लज्जामन्थरतारकेण निपतत्स्फीताश्रुणा चक्षुषा
 दृष्ट्वा मां हसितेन भाविमरणोत्साहस्तया मूचितः ॥ २० ॥
 अमरुकस्य

ब्रीडायोगान्नतवदनया सन्निधाने गुरूणां
 वद्धोत्कम्पं स्तनकलशयोर्मन्युमन्तनिरुध्य ।
 तिष्ठेत्युक्तं किमिव न तथा यत्समुत्सृज्य वाप्यं
 मध्यासक्तश्चकितहरिणीहारिनेत्रत्रिभागः ॥ २१ ॥
 कस्यापि ।

वाणान् संहर मुञ्च कार्मुकलतां लक्ष्यं तव त्र्यम्बकः
 के नामात्र वयं शिरीषकलिकाकल्पं यदीयं मनः ।
 तत्कारुण्यपरिग्रहात् कुरु दयामस्मिन्विधेये जने
 स्वामिन्मन्मथ तादृशं पुनरपि स्वप्नामृतं दर्शय ॥ २२ ॥
 राजशेखरस्य ।

अस्फुटने जलसङ्घटे मयि फलात् काश्चीं सप्तास्वन्दति
 व्यालोले रशनांशुके विगलिते नीते च नाभेरधः ।
 धन्योऽयं स करः कुरङ्गकदशा तस्मिन्नवस्थान्तरे
 कम्पातङ्ककरंविताङ्गलतया यस्यावकाशः कृतः ॥ २३ ॥
 निकारकणिका कृता हरिणलोचने नो मया
 मुधैव करसंपुटे मुखविधुः किमावासितः ।

इतीयति मयोदिते तरलिताङ्गुलीकोटर-

बिंबोक्व विहितस्तया रभसहासकण्ठग्रहः ॥ २४ ॥

भट्टवामनस्य ।

जाने कोपपराङ्मुखी प्रियतमा स्वप्नस्थ दृष्टा मया

मा मा संस्पृश पाणिनेति खदती गन्तुं प्रवृत्ता ततः ।

नो यावत्परिरभ्य चादुशतकैराभ्वासयामि क्षणं

भ्रातस्तावदहं शठेन विधिना निद्रादरिद्रीकृतः ॥ २५ ॥

निद्रादरिद्रस्य ।

निद्रार्धमीलितहशो मदमन्थराणि

नात्यर्थवन्ति न च धानि निरर्थकानि ।

अद्यापि मे मृगहशो मधुराणि तस्या-

स्तान्यक्षराणि हृदये किमपि ध्वनन्ति ॥ २६ ॥

कलशस्य ।

पुरस्तन्व्या गोशस्खलनचकितोऽहं नतष्टुखः

प्रवृत्तो वैलक्ष्यात्किमपि लिखितुं देवह(त)कः ।

स्फुटो रेखान्यासः कथमपि स तादृक् परिणतो

गता येन व्यक्तिं पुनरवयवैः सैव तरुणी ॥ २७ ॥

हिंमोकस्य ।

प्रथमविरहखेदव्यापिनी यत्र बाला

वसति नयनवान्तरैश्रुभिर्घोतगण्डा ।

प्रहतमुरजट्टन्दभ्वानवन्दिः पयोदैः

कथमपि कुलनीलैः साऽपि दिग्दसंतिरुद्धः ॥ २८ ॥

वियाकस्य ।

सन्तापो हृदय स्फुरानलकृतः स प्रत्यहं सद्यतां

नास्त्येवोपशमोऽस्य संमति पुनः किं त्वं मुधा ताम्यसि ।

यन्मूदेन मया तथा कथमपि माप्नो गृहीत्वा परं

विन्यस्तस्त्वयि सान्द्रचन्दनरसस्पर्शो न तस्याः करः ॥ २९ ॥

श्रीहर्षस्य ।

काकार्यं शशलक्ष्मणः क्व च कुलं भूयोऽपि दृश्येत सा
 दोषाणां प्रशमाय मे श्रुतमहो कोपेऽपि कान्तं मुखं ।
 किं वक्ष्यन्त्यपकल्मषाः कृतधियः स्वप्नेऽपि सा दुर्लभा
 चेतस्स्वास्थ्यमुपैहि कः खलु युवा धन्योऽधरं पास्यति ॥ ३० ॥

कौलिदासस्य ।

हे यामिनीश जडिमा कतमस्तवैप
 सैर्घर्षमावहसि येन मुखेन तस्याः ।
 त्वं बल्लिमुद्गिरसि तद्विरहे करोति
 पीयूषवर्षामिह तद्भवता विनापि ॥ ३१ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

पञ्चत्वं तनुरेतु भूतनिवहाः स्वांशं विशन्तु प्रभो
 त्वां याचे द्रुहिण प्रणम्य शिरसा भूयोऽपि मे सन्निवति ।
 तद्वापीषु पयस्तदीयमुकुरे ज्योतिस्तदीयालय-
 व्योम्नि व्योम तदीयवर्त्मनि धरा तत्तालवृन्तेऽनिलः ॥ ३२ ॥

आकाशशालेः ।

आक्रन्दाः स्तनितैर्विलोचनजघान्पश्रान्तधाराभ्रुभि-
 स्तद्विच्छेदभवाश्च शोकशिखिनस्तुल्यास्तद्विभ्रमैः ।
 अन्तर्मे दयितामुखं तव शशी वृत्तिस्समैवावयो-
 स्तकिं मामनिशं सखे जलधर त्वं दग्धुमेवोद्यतः ॥ ३३ ॥

यशोवर्मणः ।

भ्रमय जलदानम्भोगर्भान् प्रमोदय चातकान्
 कलय शिखिनः कैकागर्भान् कठोरय केतकान् ।
 विरहिणि जने मूर्च्छां लब्ध्वा विनोदयति व्यथा-
 मकरुण पुनस्संज्ञान्याधिं विधाय किमीहसे ॥ ३४ ॥

[भवभूतेः ।]

रक्ताशोक कुशोदरी वव नु गता त्यक्त्वाऽनुरक्तं जनं
नो दृष्टेति मुधैव कम्पयसि किं वातावधृतं शिरः ।

उत्कण्ठाघटमानपट्टपदघटासंघट्टदृच्छद्-

स्तत्पादाहतिमन्तरेण भवतः पुष्पोद्गमोऽयं कुतः ॥ ३५ ॥

वसुनागस्य ।

मृणालीहारोऽयं न भुजगपातिश्चन्दनरसो

न भस्पेदं कण्ठे कुवलयदलाली न गरलम् ।

सिताम्भोजं पाणौ लसति न कपालं मयि मुधा

पुरारातिक्रोधात् स्मरं किमनभिज्ञः महरसि ॥ ३६ ॥

उमापतिधरस्य ।

ज्योत्स्नां श्यामलिमानमानघत भोः सान्द्रैर्मपीकूर्चकै-

मन्त्रं तन्त्रमथ प्रयुज्य हरत श्वेतोत्पलानां स्मितम् ।

चन्द्रं चूर्णयत क्षणाच्च कणशः कृत्वा शिलापट्टके

येन द्रष्टुमहं क्षमे दशदिशस्तद्वक्रमुद्राङ्किताः ॥ ३७ ॥

राजशेखरस्य ।

स सन्तापः क्रूरः कुमुममुभगा साऽङ्गलनिका

विपज्ञात्तत्तावत् भयमतनु लज्जासदचरम् ।

कथं तत्र प्राणानहह दयिता शान्तमथवा

शिवं शिल्पाश्रये नियतमिह [निर्] ध्यास्यति विधिः ॥ ३८ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

दलति हृदयं गादोद्रेगं दिधा तु न भिद्यते

वहति विकलः फापो मोहं न मुञ्चति चेतनाम् ।

ज्वलयति तन्मून्तर्दाहः करोति न भस्मसात्

महरति विधिर्मर्षेच्छेदी न वृन्तति जीवितम् ॥ ३९ ॥

परिच्छेदातीतः स किल वचनानामविषयः
 पुनर्जन्मन्यस्मिन्ननु भवपथं यो न गतवान् ।
 त्रिविक्रमध्वंसादुपचितमहामोहगहनो
 विकारः कोऽप्यन्तर्जडयति च तापं च कुरुते ॥ ४० ॥

एतौ भवभूतेः ।

धर्मांशुर्भगवानमृत यमुनां ताप्या (?) कृतं गङ्गन्या
 पायोऽस्याः कथितं पुरारिमुकुटे नेत्रानलज्वालया ।
 स्यन्दैश्चन्दनशाखिनां शतमुखैः किम्पीरनीरोर्धयः
 सेवायै मलयाचलेन्द्रसरितः संभूय तिष्ठन्तु मे ॥ ४१ ॥

मालेयाद्रिस्त्वारितपुरसि क्षिप्यतां शैत्यहेतो-
 रास्तां यद्वा स खलु निखिलः स्याद्विलीया[श्म]शेषः
 त्यक्त्वा क्षारं जलधिसलिलं जाह्नवीतोयपूर्णा-
 स्तूर्णं गात्रे मम जलमुचः कञ्चुकत्वं प्रयान्तु ॥ ४२ ॥

विरहणस्यैतौ ।

शीतांशोरमृतच्छटा यदि करास्तः(ः)स्मान्मनो मे दृशं
 सं[प्लु]ष्यन्त्यथ कालकूटपटलीसंवाससंदूषिताः ।
 किं प्राणान्न हरन्त्युत प्रियतमासञ्जल्पमन्त्राक्षरं
 रक्ष्यन्ते किमु मोहमेमि हृद्वा नो वेद्मि केयं गतिः ॥ ४३ ॥

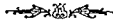
श्रीमदभिनवगुप्तस्य ।

विलीयेन्दुस्साक्षादमृतमयवापी यदि भवेत्
 कलङ्कस्तत्रत्यो यदि च विकचेन्द्रीवरवनम् ।
 ततः स्नानक्रीडाजनितजडभावरवयवैः
 फटाचिन्मुञ्चेयं मदनत्रिखिपीडापरिभवम् ॥ ४४ ॥

रत्नशेखरस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तग्रहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वियोगिप्रलापप्रकरणम् ॥

नायकस्याग्रे दूत्युक्तिः (४४)

स्मरदवधुनिमित्तं गृहमुन्नेतुमस्याः

सुभग तव कथायां भस्तुतायां सखीभिः ।

वदति विततपृष्ठोदस्तपीनस्तनाग्रा

वत वलयितवाहूज्जृम्भितैस्साङ्गमङ्गैः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

मा गच्छ प्रमदाप्रिय प्रियशतैरभ्यर्थितस्त्वं मया

वाला प्राङ्गणमागतेन भवता प्राप्नोत्यवस्थां पराम् ।

किं चास्याः कुचकुम्भपीठनपरैरङ्गैरनङ्गातुरै-

स्तुत्र्यत्कञ्चुकजालकैरनुदिनं निस्सूत्रमस्मद्गृहम् ॥ २ ॥

भोरिकायाः ।

गन्तुं प्राङ्गणतो ददाति न मुहुःस्तम्भः कुरङ्गीदृशः

साकृतं स्वरभङ्गविभ्रमकला दत्ते न वक्तुं कियत् ।

मार्गे यान्तमवेक्षितुं न सहते त्वां वाप्पवारिष्ठव-

स्तस्याः कञ्चुकिनो भवन्ति सुभग त्वदर्शने सात्त्विकाः ॥ ३ ॥

हरिहरस्य ।

श्वसैस्तुत्र्याति वेगिभिर्नयनयोरुष्णाम्युभिः क्लाम्यति

स्वेदाम्भोलववाहिना करतलेनार्वाजिता म्लायति ।

इत्यालोक्य तथा चलद्रदनया तिर्यवपतन्नेत्रया

दूरोस्सारितहस्तया तव सखे क्रीडालता सिच्यते ॥ ४ ॥

रत्नचन्द्रस्य ।

त्वदेशागतमारुतेन मृदुना सञ्जातरोमाञ्चया

त्वद्रूपाङ्कितचारुचित्रफलकेनावर्गयन्त्या दशम् ।

त्वन्नामामृतसिक्तकर्णपुटया त्वन्मार्गवातायने

नीचैः पञ्चमगीतिगमितगिरा नक्तं दिवं स्थीयने ॥ ५ ॥

श्रितिक्रमस्य ।

अङ्गेऽनङ्गञ्चरद्भुतवहश्चक्षुषि ध्यानमुद्रा

कण्ठे जीवः करकिसलये दीर्घशायी कपोलः ।

अंसे वेणी कुचपरिसरे चन्दनं वाचि मौनं

तस्यास्सर्वं स्थितमिति नतु त्वां विना कापि चेतः ॥ ६ ॥

राजशेखरस्य ।

विलिम्पत्येतास्मिन्मलयजरसद्रोणमहसा

दिशां चक्रं चन्द्रे सुकृतमथ तस्या मृगदृशः ।

दशोर्वाष्पः पाणौ वदनमसवः कण्ठकुहरे

हृदि त्वं हीः पृष्ठे वचसि च गुणा एव भवतः ॥ ७ ॥

राजशेखरस्य ।

श्वसेषु प्रथिमा मुखं करतले गण्डस्थले पाण्डिमा

मुद्रा वाचि विलोचनेऽश्रुपङ्कलं देहे च दाहोदयः ।

एतावत्कथितं यदस्ति हृदये तस्याः कृशाङ्ग्याः पुन-

स्तज्जानासि ननु त्वमेव सुभग श्लाघ्या स्थितिस्तत्र या ॥ ८ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

चन्द्रं चन्दनकर्दमेन लिखितं सा माष्टिं दृष्टाधरा

कामः पुष्पशरः किलेति सुमनोवर्गान् लुनीते च यत् ।

बन्धं निन्दति यच्च मन्मथमसौ भङ्क्त्वाऽग्रहस्ताङ्गुली-

स्तत्कामं सुभग त्वया वरतनुर्वातूलतां शिक्षिता ॥ ९ ॥

नन्दनस्य ।

अस्मिन् चन्द्रमसि प्रसन्नमहसि व्याकोचकुन्दत्विषि

प्राचीनं खम्बुपेषुपि त्वयि गते दूरं निजप्रेयसि ।

श्वासः कैरवक्रोरकीयति मुखं तस्यास्सरोजीयति

क्षीरीदीयति मन्मथो दृगपि च द्राक् चन्द्रकान्तीयति ॥ १० ॥

भीमैटस्य ।

निवसति यदि तव हृदये सा बाला सुभग वज्रघटितेऽस्मिन् ।
 तत्खलु कुशलं तस्या मदनशरैस्ताड्यमानायाः ॥ ११ ॥
 तस्याः स्मरन्त्याः सुभग त्वदीयं मुहुर्मुहुर्मन्यचेष्टितं तत् ।
 वभूव दृष्टिः क्षणमात्तझम्पा क्षणं प्रफुल्ला क्षणमश्रुमिश्रा ॥ १२ ॥
 श्रीवैद्यमानुषण्डितस्यैतौ ।

उन्मीलन्ति नखैर्लुनीहि वहति क्षौमाञ्चलेनावृणु
 क्रीडाकाननमाश्रयन्ति बलयकाणैस्समुत्रासय ।
 इत्थं वञ्जुलदक्षिणानिलकृहूकण्ठीषु साङ्केतिक-
 व्याहारास्तुभग त्वदीयविरहे तस्यास्सखीनां मिथः ॥ १३ ॥
 कस्यापि ।

वाचस्तावदपेक्षते पिकयुवा लम्बालकानां श्रियः
 भृङ्गाली विरुणद्धि चूतकलिका सौभाग्यभाशंसति ।
 किञ्चान्यत्कथयामि निर्दय दशा तस्यास्तथा वर्तते
 निष्वासानपि हन्तुमिच्छति यथा क्रूरो वसन्तानिलः ॥ १४ ॥
 परशुरामस्य ।

धत्ते दृष्टिमधीतविभ्रमलवां सा पुष्पलावीजने
 चैत्रस्य क्षणमादरेण महता मौहूर्तिकान् पृच्छति ।
 श्येना[त् ?]तुप्यति फोकिलध्वनिरुपा सन्त्यज्य लीलाशुकान्
 निश्शोक त्वयि दुर्लभे किमपरं शक्यं वरावया तथा ॥ १५ ॥

नीरागा मृगलाञ्छने मुखमपि स्वं नेक्षते दर्पणे
 ,त्रस्ता फोकिलकृजितादापि गिरं नोन्मुद्रयत्यात्मनः ।
 चित्रं दुस्सहदाहदापिनि धृतद्वेषाजपि पुष्पायुधे
 मृग्या सा सुभग त्वयि प्रतिपदं प्रेमाधिकं पुप्यति ॥ १६ ॥

स्पृशन्त्याः क्षामत्वं मदनशरदङ्कन्यतिकरात्
 कुरङ्गाक्ष्यास्तस्याभृणु सुभग कौतूहलमिदम् ।
 अपूर्वेति त्रासात् परिहरति तां केलिहरिणी
 न विश्वेऽप्याश्वासं दधति गृहलीलाशकुनयः ॥ १७ ॥

गृहीतं ताम्बूलं परिजनवचोभिः कथमपि
 स्मरत्यन्तः शून्या सुभग विगतायामपि निशि ।
 तथैवास्ते हस्तः कलितफणिवल्लीकिसलय-
 स्तथैवास्यं तस्याः ऋसुकफलपालीपरिचितम् ॥ १८ ॥

तीव्रः कोऽपि विजृम्भते वरतनोस्त्वद्रिमयोगज्वरः
 किं ब्रूमः सुभग त्वया परिजनः कौतूहलाद्दृश्यताम् ।
 कण्ठे शेषमधैर्यगद्गदगिरा कृत्वा सखीनां तया
 गौराङ्गित्वमनङ्गन्तापसुहृदः सर्वाः परित्याजिताः(?) ॥ १९ ॥

गलत्येका मूर्च्छा भवति पुनरन्या यदनयोः
 किमप्यासीन्मध्यं सुभग निखिलायामपि निशि ।
 लिखन्त्यास्तत्रास्याः कुसुमशरलेखं तव कृते
 समाप्तिं स्वस्तीति प्रथमपदभागोऽपि न गतः ॥ २० ॥

विह्वणस्थैते ।

चित्राय त्वयि चिन्तिते तनुभुवा सज्यं वितेने धनु-
 र्वर्तिं धर्तुंमुपागतेऽङ्गुलिधुगे वाणा गुणे योजिताः ।
 आरब्धे तत्र चित्रकर्मणि धनुर्मुक्तास्त्रभिः(खि)न्ना भृशं
 भित्तिं द्रागवलम्ब्य निर्देय चिरं सा तत्र चित्रायते ॥ २१ ॥

सिंहलपतेः ।

त्वामन्तः स्थिरभावनापरिणतं मत्वा पुरोऽवस्थितं
 यावद्दोर्वलयं करोति रभसान्गुग्धा समाङ्गिङ्गित्तुम् ।
 तावत्तां निजमेव द्रष्टमचिराद्दालिद्वय बाधातुरां
 दृष्ट्वा दृष्टिजलच्छलेन रुदितं मन्ये पयोर्दरपि ॥ २२ ॥

त्वां चिन्तापरिकल्पितं सुभग सा संभाव्य रोमाञ्चिता
 शून्यालिङ्गन्नसञ्चलद्रुजयुगेनात्मानमालिङ्गति ।
 किञ्चान्यद्विरहव्यथाप्रशमनीं संमाप्य मूच्छां चिरात्
 मृत्युजीवति कर्णमूलपतितैस्त्वन्नाममन्त्राक्षरैः ॥ २३ ॥

तन्वङ्ग्यास्त्वमिति प्रसादविशदं नासीति खेदालसं
 चक्षुर्द्रासपथावतारिणि जने व्यापारयन्त्या मुहुः ।
 हर्षात्तिप्रभवाः प्रतिक्षणभुवः स्वेदाम्बुदाहज्वरे
 नेत्राम्भःकणिकाः पयोधरतटे पुप्यन्ति शुप्यन्ति च ॥ २४ ॥

केषामप्येते ।

तस्यास्तापमहं नृशंस कथयाम्येणीदृशस्ते कथं
 पन्निन्यास्तरसं दलं विनिहितं यस्यास्सतापोरसि ।
 आदौ शुप्यति संकुचत्यनु ततश्चूर्णत्वमापद्यते
 पथान्मुर्मुरतां दधदहति च श्वासावधूतं सखीम् ॥ २५ ॥

[गि]हादङ्गणमङ्गणादपि बहिर्वाङ्गाचलन्ती गृहं
 तामार्तिं यदि वेत्ति सैव मुमुक्षुः किञ्चान्यदाचक्ष्महे ।
 पर्यङ्क्षुःशपि तवाङ्गसङ्गसुभगः स्वेदाम्भसां निर्धरै-
 धारामण्डपतामनीयत तथा तस्मिन्दुःखन्त्या मुहुः ॥ २६ ॥

तस्यास्सदा विरहवद्विनिखाकलाप-
 तस्य स्थितोऽसि हृदये सततं प्रियापाः ।
 मालेयशीकरसमे हृदि सा कृपालो
 घाल्या क्षणं यसति नैव खलु त्वदीये ॥ २७ ॥

सर्वाभिर्सां याचे भव नतशिरास्त्वामिपमहं
 'न चेदस्ति मेमा कुत तदपि कारुण्यकणिकाम् ।
 भयस्था मा तस्याम्बुछतमय यस्याः क्रिमपरं
 ममोहे विश्रामस्त्रमथ मरणं वा मनिहृतिः ॥ २८ ॥

केषामप्येते ।

अच्छिन्नं नयनाश्रु बन्धुषु कृतं तापस्सखीप्राहितो
 न्यस्तं दैन्यमशेषतः परिजने चिन्ता गुरुभ्योऽर्पिता ।
 अद्य श्वः किल निर्द्विर्तिं व्रजति सा श्वासैः परं खिद्यते
 विस्त्रब्धो भव विप्रयोगजनितं दुःखं विभक्तं तया ॥ २९ ॥

अमरुकस्य ।

संप्राप्तेऽवाधिवासरे क्षणमसौ त्वद्वर्त्मवातायनं
 वारं वारमुपेत्य निष्कृप तया निश्चित्य किञ्चिच्चिरम् ।
 संपत्येव निवेद्य केलिकुररीः सास्रं सखीभ्यः शिशो-
 र्माधव्यास्सहकारकेणं करुणं पाणिग्रहो निर्मितः ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

विलासिन्नासीने प्रतिवसतिमध्यं त्वयि तदा
 दशां दीप्तां कृत्वा गृहमनु पदान्येत्य कतिचित् ।
 मरु[च्व]न्तर्वाति द्रुतामिति भवद्दर्शनधिया
 मदीपो [द्वौ]राणां शत[मिति] तथा किं न शमितः ॥ ३१ ॥

प्रदीपवसुन्धरस्य ।

तन्वी सङ्केतवेश्मन्यतनुतरुतले सा त्वदर्थं शयाना
 जानीते नोपधानीकृतमपि भुजगं कुण्डलीभूतमन्तः ।
 तस्या धम्मिल्लवान्तप्रसवपरिमलश्वाससौरभ्यलोभात्
 सोऽपि श्रीखण्डलीलां सुचिरमनुभवन्नाविरासीदकम्पः ॥ ३२ ॥

चित्रोत्कीर्णादपि विपधराङ्गीतिभाजो निशायां
 किं तद्भ्रमस्त्वदभिसरणे साहसं नाथ तस्याः ।
 ध्वान्ते यान्त्या यदतिनिभृतं मुग्धयाऽऽत्मप्रकाश-
 त्रासात्पाणिः पथि फाणिफणारत्नरोधी व्यधायि ॥ ३३ ॥

हरिहरस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमगदत्तमल्लहणाविरचितायां मूक्तिमुक्तावल्यां विप्रलम्भे द्रुत्युक्तिः ॥

नायिकां प्रति विरहिसंदेशः (४५)

जीमूतप्रथमाम्बुशीकरवह्मशतः पुरो मारुतः
 पृथ्वीं प्रौढनिदाघचण्डकिरणद्योपावसन्नामिव ।
 तामाश्वसमलम्भयत्कृशतनुं प्रस्थापितः प्रेयसा
 सन्देशः परिपीडितः प्रणतिभिस्तस्याः सखीनामपि ॥ १ ॥

वर्णाबन्धनशेषितैर्विलुलितैरुत्तंसितः कुन्तलै-
 विन्यस्तः कुचकुम्भयोरशिशिरैर्वाप्पाम्बुभिस्तप्तयोः ।
 अक्ष्णोस्सन्ततरोदनादरुणयोराश्रेपितःश्लथितो
 लेखः किं तदकारि यन्न सदृशं प्रेम्णोऽतिसीम्नस्तया ॥ २ ॥

उद्वेष्ट्य स्वयमेव लेखमुदितप्रस्वेदकम्पाङ्गुलि-
 स्तस्मिन्सेकविलुप्तशेषशियलं दृष्ट्वा लिपिप्रक्रमम् ।
 एतन् किन्तु इताऽस्मि सम्प्रति दशा तस्यैवमासीदयं
 वाष्पो हन्त करस्य कम्पितमिदं हन्तेति सा रोदिति ॥ ३ ॥

वाष्पस्तस्य न जायते किमु न किं लेखे करः कंपते
 जानीपे किमु सांप्रतं त्वयि तथा निर्घ्नं तद्रीयं मनः ।
 इत्थं तामभिधाय तत्करतलादादाय पत्रं सखी
 काचिद्वाचयति प्रगल्भैवचना कौतूहलेऽपि क्रमात् ॥ ४ ॥

मार्गे मे निरपायतां परिणतिं कार्यस्य भद्रोत्तरां
 श्रुत्वा लेखहराननान्मम परावृत्तिं च नेदीयसीम् ।
 स्वस्थैवास्व तव क्लेशे मम दशा या पूर्वमुक्ता मया
 भूयस्संस्मर तां च मानिनि परो माभूद्विषामुत्सवः ॥ ५ ॥

शृंगारकिन्नराशास्त्रवेदे ।

स्थानान्निर्गत्य दूरं व्रजति माये चिरं मुक्तकण्ठं रुदित्वा
 पश्चादुन्मृज्य नेत्रे प्रणतिमुपगता वेपमानाङ्गुलिः ।
 कान्ते यन्मामवोचः प्रलययनघटाशेषवद्धान्धकारे
 काले कापालिकोऽपि प्रवसति न गृहात्तन्मनो मे दुर्नेति ॥ ६ ॥

त्वद्रूपासृतपानदुर्ललितया दृष्ट्या क्व विश्रम्यतां
 त्वद्वाक्यश्रवणाभियोगपरयोः श्राव्यं कुतः श्रोत्रयोः ।
 एभिस्त्वत्परिरम्भनिर्भररसैरङ्गैः कथं स्थीयतां
 कष्टं त्वद्विरहेण सम्प्रति वयं कष्टामवस्थां गताः ॥ ७ ॥

कयोरेप्येता ।

यत्त्वन्नेत्रसमानकान्ति सलिले मग्नं तदिन्दीवरं
 भेधैरन्तरितः प्रिये तव मुखच्छायानुकारी शशी ।
 येऽपि त्वद्गमनानुकारिगतयस्ते राजहंसा गता-
 स्त्वत्सादृश्यविनोदमात्रमपि मे दैवेन न क्षम्यते ॥ ८ ॥

श्रीयशोवर्मणः ।

नित्यं त्वद्गुणकीर्तनेन निविडं रोमाञ्चितैरङ्गकै-
 स्त्वद्दक्त्रेन्दुविलोकनैकमनसः कान्ते सुखेनास्महे ।
 किन्तु त्वद्विरहोत्थितौद्धुरशिखिज्वालावृताङ्गैः मयि
 मस्थाप्यः कृपया निजाङ्घ्रिकमलोदन्ताम्बुदः शान्तये ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

संक्षिप्यन्ते क्षणमिव कथं दीर्घयामास्त्रियामा-
 ससर्वावस्थास्वहरपि कथं मन्दमन्दातरुं स्यात् ।
 इत्थं चेतश्चदुल्लनयने दुर्लभप्रार्थनं मे
 गाढोत्प्राभिः कृतमशरणं त्वद्वियोगव्यथाभिः ॥ १० ॥

एतस्मान्मां कुशलिनमभिज्ञानदानाद्विदित्वा
 मा कौलीनादसितनयने मय्यविश्वाशिनी भूः ।
 स्नेहानाहुः किमपि विरहे ध्वंसिनस्ते शयोगा-
 दिष्टे वस्तुन्युपचितरसाः प्रेमराश्रीभवन्ति ॥ ११ ॥

कान्दिदासस्येती ।

॥ इति भगदत्तमल्लणविरचितयां सूक्तिमुक्तमल्लयां विराहसंदेशावधनिः ॥

नायिकां प्रति विरहिणोऽवस्थाकथनम् (४६)

पृष्ठे लेखहरस्स निर्गमदिनादारभ्य यं प्रेयसो
 वृत्तान्तं तमखण्डितं मृगदृशो निर्व्याजिमाह क्रमात् ।
 कुर्वाणः कथयैव तस्य करुणातङ्कप्रमोहोत्तरां
 तस्यास्तस्य सखीजनस्य च दशां प्रेमप्रकर्षोचिताम् ॥ १ ॥

संसक्तेषु दृढं मिथस्तरुलताद्वन्द्वेषु चिन्तापर्यां
 प्रायो वाष्पपर्यां शकुन्तमिधुनक्रीडामु कुर्वन् दृशम् ।
 पश्यन्दुःखदशामिव प्रणयिनीषन्थोपकण्ठान्मृगान्
 कुर्वाणः करुणव्यथाभयमयानस्मान् स मार्गानगात् ॥ २ ॥

ब्रूमः किं परमत्यगात्तव पतिस्तास्ता निशाश्चन्द्रिका-
 मल्लीकैरवगन्धमन्दमरुतां मध्येऽपि शान्तव्ययः ।
 त्वां सङ्कल्पपथे समक्षयति यद्वाघीयसी जागरा
 यच्चाहन्ति दुरन्तदुस्सहतरां मोहो मनोवेदनाम् ॥ ३ ॥

तत्रैकं करिणीवियुक्तमतटाघातक्रियाकौतुकं
 चिन्तादीनमसल्लकीकिसल्यप्रासाभिलाषं गजम् ।
 दृष्ट्वा लोचनवारि भूरि विमृजन् द्यूते स्म ते बल्लभः
 प्राचीनं गजराज पातकमहो नो तुल्यमासीदिति ॥ ४ ॥

शृणु परमिदमन्त्ये यामिनीनां स यामे
 कथमपि सुकृतैर्नः किञ्चिदायातनिद्रः ।
 सुतनु किमिदमस्यास्त्वद्दुःखापि नान्तः
 किमिति बलितबाहुर्व्याहरन् घोषमेति ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रादिते ।

पद्मशङ्खलीनहृदयो रूपालङ्कारभावनानिपुणः ।
 फविरिव बञ्चितनिद्रस्तरुणि तवार्ये भृशं स युवा ॥ ६ ॥

॥ इति मगदत्तनरुहणविराचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विरहिणोऽवस्थाकथनम् ॥

दूर्ती प्रति नायिकाप्रश्नाः (४७)

किं त्वं दूति गता गताऽस्मि सुभगे तस्यान्तिकं कापिनः

दृष्टः किं सुचिरं करोति किमसौ वीणाविनोदक्रियाम् ।

सौभाग्योदयगर्वितः किमवदन्नवोत्तरं दत्तवान्

किं गर्वान्न हि बाष्पगद्गदतया धूर्तस्य माया हि सा ॥ १ ॥

कथय निपुणे कस्मिन् दृष्टः कथं नु कियच्चिरं

किमिभिलिखितं किं तेनोक्तं कदा स इदृष्यति ।

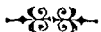
इति बहुविधप्रेमोद्धासप्रकल्पितविस्तराः

प्रियतमकथाः स्वल्पेऽप्यर्थे प्रयान्ति न नैष्टताम् ॥ २ ॥

अलमलमघृणस्य तस्य नाम्ना पुनरपि सैव कथा गतस्य काञ्च ।

कथय कथय वा तथाऽपि दूति प्रतिवचनं द्विपतोऽपि माननीयम् ॥ ३ ॥

॥ इति भगदत्त जल्हणविरचितयां सूक्तिमुक्तावल्यां दूर्ती प्रति नायिकाप्रश्नाः ॥

दूत्युपहासपद्धतिः (४८)

अनेन वीतरागेण बुद्धेनेवाधरेण ते ।

दूति निर्व्याजमारुयाता सर्ववस्तुषु शून्यता ॥ १ ॥

निशेषच्युतचन्दनं स्तनतटं निर्मृष्टरागोऽधरो

नेत्रे दूरमनञ्जने पुलकिता तन्वी तवेयं तनुः ।

मिथ्यावादिनि दूति वान्धवजनस्याज्ञातपीडागमे

वार्षी स्तुतिमितो गताऽसि न पुनस्तस्याधमस्यान्तिकम् ॥ २ ॥

क्योरप्येतौ ।

अधरेणोन्नतिभाजा भुजङ्गपरिपीडितेन ते दूति ।

संज्ञोभितं मनो मे जलनिधिरिव मन्दरागेण ॥ ३ ॥

विशल्यस्य ।

बहुनात्र किमुक्तेन दूति मत्कार्यसिद्धये ।

स्वमांसान्यपि दत्तानि वस्तुष्वन्येषु का कथा ॥ ४ ॥

वररुचेः ।

भासः किं त्वरितागतात्पुलकिता कस्मात्प्रसादः कृतः

स्रस्ता वेण्यपि पादयोर्निपतनात् नीवी गमादागमात् ।

स्वेदार्यं मुखमातपाकुलतया क्षामा किमत्युक्तिभि-

दूति म्लानसरोरुहद्युतिधरस्योष्ठस्य किं वक्ष्यसि ॥ ५ ॥

शिलामहारिकायाः ।

नायातो यदि तादृशं स शपथं कृत्राऽपि दूति मिय-

स्तर्किं कोपनया त्वया स्वदशनैरग्राधरः खण्डितः ।

स्वेदाम्भःक्षणदायि वेपिगमिदं त्यक्त्वा भज स्वच्छतां

को लोकस्य साखि स्वभावकुटिलस्यान्तर्गतं ज्ञास्यति ॥ ६ ॥

दिवोकस्य ।

रैजन्वामन्यस्यां सुरस्तपरिवर्ताद्नुचितं

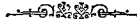
मदीयं यद्भासः कथमपि हृतं तेन सुहृदा ।

त्वया मत्यानीतं निजवसनदानान् पुनरिदं

कृतस्वाहृक् दूति स्रलितशमनोपायनिषुणा ॥ ७ ॥

॥ इति भगदत्तमहर्षणविरचिनायां मुक्तिमुक्तावलीयां विप्रलम्भे दूत्युपहासः ॥

नायिकानायकयोरवलोकनम् (४९)

तत्र नायिकावलोकनम्

नामापि ह्यीति संह्लादि विकरोत्येव मानसम् ।
किं पुनर्दर्शनं तस्या विलासोल्लासितभ्रुवः ॥ १ ॥

कामन्दकस्य ।

प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शान्तरैः ।
प्राप्यते तेन निर्वाणं सरागेणापि चेतसा ॥ २ ॥
अस्यां नेत्रपथं मन्ये गतायां लोलचक्षुषि ।
भवन्ति पञ्चवाणस्य स्ववाणा एव वैरिणः ॥ ३ ॥

कयोरप्येतौ ।

यन्निष्पीड्य विरिञ्चेन स्यन्दितैपा मधुस्रुतिः ।
मन्ये तत्क्षौद्रपटलं त्यक्तं तेनेन्दुमण्डलम् ॥ ४ ॥
तापकाठिन्यचलतापरिम्भानरिक्लयत् ।
दीपरत्नताडित्पुष्पेष्वाः प्रव्यक्तये विधिः ॥ ५ ॥
कैस्तुरैः केन शैलेन कुतोऽन्येर्मथनादियम् ।
अजायत नवा लक्ष्मीरमृतेन्दुकलामयी ॥ ६ ॥
न त्वरा श्रेयसे पुंसां किमद्य क्रियतां हरिः ॥
इमामजानन्नेप्यन्तीं जग्राह सहसा श्रियम् ॥ ७ ॥
हन्त मोहादिमामल्पं कालप्रतिपालयन् ।
स्मरद्दशम्भौ विचक्राम गौरीमात्रावलम्बनः ॥ ८ ॥

एते पञ्चेन्दुलेतायाम् ।

क्षीरसागरकल्लोललोललोचनयाऽनया ।
असारोऽपि हि संसारः सारवानिव लक्ष्यते ॥ ९ ॥

आकाशपोलेः ।

लीलावधूतपद्मा कथयन्ती पक्षपातमधिकं नः ।
मानसमुपैति केयं चित्रगता राजहंसीव ॥ १० ॥

श्रीहर्षस्य ।

अये केयं लीलाधवलगृह्वातायनतले
तुलाकोटिकाणैः कुसुमधनुषं जागरयति ।
अहो नेत्रद्वन्द्वं विलसति विलङ्घ्य श्रुतिपथं
कथं न प्रैलोक्यं जयति मदनः स्मेरवदनः ॥ ११ ॥

पुरः स्थित्वा किञ्चिद्दलितमुखमालोक्य सखे
सखेदाः स्थास्यन्ति ध्रुवमिदमदृष्टास्तव दशः ॥
इतश्चञ्चत्काञ्चीरणितमुखरान् सौधशिखरा-
नराकायां केयं क्वचयति चान्द्रेण महसा ॥ १२ ॥

विल्हणस्यैती ।

उपमाकाराग्रं प्रहिणु नयने तर्कय मना-
गनाकाशे कोऽयं गलितहरिणशशीतकिरणः ।
सुधावद्ग्रसैरुपवनचकोरैरनुसृतां
किरन्ज्योत्स्नामच्छां नवलबलिपाकमणयिनीम् ॥ १३ ॥

राजशेखरस्य ।

विनैवाम्भोवाहं वहलरुचिलिसाम्बरतला-
त्ताडिल्लेखा हेमद्युतिविततिरम्या विलसति ।
विनैव स्वर्गङ्गां नभसि रभसव्यग्रशफरी-
परीवर्तैस्सार्धं स्फुरति विकचेन्दीवरवनम् ॥ १४ ॥

जयदेवस्य ।

अमृतममृतं चन्द्रश्चन्द्रस्तयाऽभ्युजमम्बुजं
रतिरपि रतिः कामः कामो मधूनि मधून्यपि ।
इति न भजते वस्तु मायः परस्परसंकर्यां
तदियमवला लक्ष्मीं घत्ते कृतस्सकलात्मिकाम् ॥ १५ ॥

रानपुत्रविनयपालस्य ।

कमलमनम्भसि कमले कुवलयमेतानि कनकलतिकायाम् ।
मा च सुकुमारसुभोग्युत्पातपरम्परा केयम् ॥ १६ ॥

श्रीशंकरगणस्य ।

लावण्यसिन्धुरपरैव हि केयमत्र यत्रोत्पलानि शशिना सह संश्रवन्ते ।
उन्मज्जति द्विरदकुम्भतटी च यत्र यत्रापरे कमलकाण्डमृणालदण्डाः ॥ १७ ॥

विक्रमादित्यस्य ।

उभौ रम्भास्तम्भावुपरि विपरीतौ कमलयो-
स्तदूर्ध्वं रत्नाश्रमस्थलमथ दुरुहं किमपि तत् ।
ततः कुम्भौ पथाद्रिसकिसलये कन्दलमयो
तदन्विन्दाविन्दीवरमधुकराः किं पुनरिदम् ॥ १८ ॥

कस्यापि ।

तमस्तोमः पूर्वं तदनु सकलश्रीतलरुचिः
ततः फोकद्वन्द्वं तदनु न च किञ्चित् पुनरभूत् ।
अनम्भस्यावर्तस्तदनु कदलीकाण्डयुगलं
ततोऽजाञ्चौ पशौ किमिदमतिचित्रैव रचना ॥ १९ ॥

देवबोधिः ।

मन्ये पार्वणचन्द्रमध्यशकलेनासूभ्रितैषा चिग-
दङ्गैरञ्जुतभङ्गिभिः परिणतव्युत्पत्तिना वेपसा ।
योपित्सर्गविन्दस्रणाकृतिरियं यदृश्यते भानि च
छिद्रद्वारविन्दोरयमानगगनेवाद्यापि चान्द्री तनुः ॥ २० ॥

विस्तणस्य ।

सरस्यामेतस्यामुद्रचन्द्रिबीचीवितुलितं
यथा न्यारण्याम्भो जघनपुलिनोदङ्घनयम्भ ।
यथा लक्ष्यभायं चलनयननीनभ्यतिकर-
स्तथा मन्ये मयः मङ्गटचकुम्भः स्मरगतः ॥ २१ ॥

कृच्छ्रेणोर्युगं विलङ्घ्य सुचिरं भ्रान्त्वा नितम्बस्थले
 मध्येऽस्यास्त्रिवलीतरङ्गविपमे निष्पन्दतामागता ।
 महृष्टिस्तृपितेव संपति शनैरारुह्य तुङ्गै स्तनौ
 सार्काक्षं मुहुरीक्षते जललवप्रस्पन्दिनी लोचने ॥ २२ ॥

श्रीहर्षस्यं ।

आनन्दोर्मिव्यतिकरदरस्मेरसंसक्तपक्ष्म
 प्रेमोद्गारप्रवणमसृणारेचितस्निग्धतारम् ।
 अन्तश्चिन्ताभरपरिचयाकुञ्चितभ्रूलतान्तं
 चक्षुक्षेतो हरति हरिणीलोचनायास्तदेतत् ॥ २३ ॥

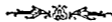
कस्यापि ।

जगति जयिनस्ते ते भावा नवेन्दुकलादयः
 प्रकृतिमधुरास्सन्त्येवान्प्रे मनो मदयन्ति ये ।
 मम तु यदियं याता लोके विलोचनचन्द्रिका
 नयनविषयं जन्मन्येकसस एव महोत्सवः ॥ २४ ॥

भवभूतेः ।

इति नायिकावलोकनम्

अथ नायकस्यावलोकनम् ।

कृच्छ्रेण कापि गुरुणैव जनेन रोषादुल्लङ्घ्य नायकसमीपभुवं प्रतस्थे ।
 हा हन्त शीघ्रगमनप्रतिरोधहेतुस्तस्या घनस्तनतटोऽपि गुरुर्बभूव ॥ २५ ॥
 काचिद्वियारितवर्हिर्गमना जनन्या द्रष्टुं प्रियं भवनजालकमाससाद् ।
 तस्या विलोचनमदृश्यत दाशदत्तयन्त्रोपरुद्धशफरोपमितं क्षणेन ॥ २६ ॥
 काचिद्विद्वत्स किञ्च नन्दुककेलिरङ्गाङ्गरेणुभूपितैतनुर्निरगान्मृगाक्षी ।
 चत्सुल्लपङ्कजवने सुचिरं विद्वत्स किञ्चलकोणुपरिधूसरितेव लक्ष्मीः ॥ २७ ॥

उत्प्रेक्षावल्लभरथैते

॥ इति श्रीभगवत्तन्महर्षणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नायिकानायकयोरवयोरनप्रकरणम् ॥

स्त्रीवर्णने वाल्यावस्था (५०)

अमन्दानन्दनिष्पन्दमपास्तान्यक्रियाक्रमम् ।

जगज्जन्मोत्सवे तस्याः पीतामृतमिवाभवत् ॥ १ ॥

सर्गव्यापारखिन्नस्य बहोः कालाद्विधेरपि ।

आसीदिमां विनिर्माय श्लाघ्यः शिल्पपरिश्रमः ॥ २ ॥

दग्धो विधिर्विधत्ते न सर्वगुणसुन्दरं जनं कमपि ।

इत्यपवादभयादिव हरिणाक्षी वेधसा विहिता ॥ ३ ॥

लावण्यपुण्यपरमाणुदलं तदन्यदन्यस्स चापि निपुणः खलु कोऽपि वेधाः ।

येनाद्भुता कृतिरियं विहिता विशिष्टकार्येषु कारणविशेषगुणोऽनुमेयः ॥ ४ ॥

त्रिविक्रमस्यैते ।

घुणाक्षरन्यायतया विधात्रा विनिर्मितेयं मृगशावकाक्षी ।

जाने पुनः कौशलमेतदीयमेतादृशीं यद्यपरां विधत्ते ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

चित्रे निवेश्य परिकल्पितसत्त्वयोगा

रूपोच्चयेन विधिना मनसा कृता नु ।

स्त्रीरत्नसृष्टिरपरा प्रतिभाति सा मे

धातुर्विभुत्वमनुचिन्त्य वपुश्च तस्याः ॥ ६ ॥

कालिदासस्य ।

वक्रं निर्मलमुन्नता कुचतटी मध्यमदेशः कृशः

श्रोणीमण्डलमङ्गनाकुलगुरोर्देवस्य सिंहासनम् ।

कृत्वा चारुदृशश्चतुष्टयमिदं तुष्टाव मन्ये विधि-

हर्पाद्भद्रदगद्यपद्यरचनागर्भेश्चतुर्भिर्मुखैः ॥ ७ ॥

विस्वहस्य ।

दशः पृथुतरीकृताः जितनिजाब्जपत्रत्विप-

श्चतुर्भिरपि साधु साध्विति मुखैः समं व्याहृतम् ।

शिरांसि चलितानि विस्मयवशाद्भुवं वेधसा

विधाय ललनां जगन्नयललामभूतामिमाम् ॥ ८ ॥

लावण्यद्रविणव्ययो न गणितः क्लेशो महान् स्वीकृतः
स्वच्छन्दस्य सुखं जनस्य वैसतश्चिन्ताज्वरो निर्मितः ।

एपाजपि स्वयमेव तुल्यरमणाभावाद्दराकी हता
कोऽर्थश्चेतसि वेधसा विनिहितस्तेभ्यस्तास्तुं तन्वता ॥ ९ ॥

मदन्तधर्मकीर्तेः ।

आस्यप्रोज्झि[जिज्ञ]तपार्वणेन्दुयशसं नेत्रावधूतोत्पल-
श्रीगर्वा दशनच्छदव्यवहिताशोकप्रवालद्युतिम् ।

एतां दृष्टिमुधाप्रपां त्रिजगतः शिल्पी विधाय स्वयं
मन्ये हर्षवशादजायत निजस्तोत्रप्रचण्डः कविः ॥ १० ॥

एकान्तमुन्दरविधानजडः क वेधाः सर्वाङ्गकान्तिचतुरं क च रूपमस्याः ।
मन्ये महेश्वरभयान्मकरध्वजेन प्राणार्थिना युवतिरूपमिदं शृहीतम् ॥ ११ ॥

लावण्यामृतदीर्घिका कुलगृहं सौभाग्यसौन्दर्ययो-
स्त्रैलोक्याकररत्नकन्दलिरियं जीयात्सहस्रं समाः ।

लोकालोकनकौतुकाय बहुना शिल्पश्रमेणादरा-
न्मन्ये यां विधिना विधाय विहितं सृष्टिध्वजारोहणम् ॥ १२ ॥

केषामप्येते ।

भजन्नासीन्निद्रापरिचयमुपेन्द्रः खलु तदा
यदा नाभीपङ्केरुहवसतिनाऽसजिं विधिना ।

इयं यद्यायाता क्षणमपि भवेच्छोचनपथं
कथं तस्य स्वान्ते निवसति तदद्यापि कमला ॥ १३ ॥

त्रिविक्रमस्य ।

निर्माल्यं नयनधियः कुवलयं वक्रस्य दासशशी
भ्रूयुगमस्य सनाभि मन्मथनुज्वर्योत्सना स्मितस्याञ्चलः ।

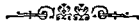
सङ्गीतस्य च मत्तकोकिलरुतान्युच्छिष्टप्रमेणीदृश-
स्सर्वाङ्गीणमहो विधेः परिणतं विज्ञानचित्रं चिरात् ॥ १४ ॥

राजशेखरस्य ।

इति श्रीभगदत्तमल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां [स्त्री]बाल्यप्रकरणम् ॥

वयस्सन्धिपद्धतिः (५१)

अनाकृतैरेव प्रियसहचरीणां शिशुतया

वचोभिः पाञ्चालीमिधुनमधुना सङ्गमपितुम् ।

उपादत्ते नो वा विरमति न वा केवलमियं

कपोलौ कल्याणी पुलकमुकुलैर्दन्तुरयति ॥ १ ॥

मुरारेः ।

समं विलासोऽङ्कुरितः स्तनाभ्यां त्रया विच्छासेन सदावतीर्णा ।

अवर्त्ततास्यास्त्रपर्यव सार्धं कान्तः प्रकारो वचसां कृशाङ्ग्याः ॥ २ ॥

जयतुङ्गोदयात् ।

परिहरति वयो यथा यथाऽस्याः स्फुरदुरुकन्दलशालि बालभावम् ।

द्रढयति धनुपस्तथा तथा ज्यां स्पृशति शरानपि सज्जयन्मनोभूः ॥ ३ ॥

त्रिविक्रममदृश्य ।

लीलाताण्डवितभ्रु चारुवदनं किञ्चित्प्रगल्भे दशौ

स्तोकोऽद्भेदनिवेदितस्तनमुरो मध्यं दस्त्रिद्राति च ।

अस्या यज्जघनं घनं च कलया प्रत्यङ्गमेणीदृशः

सत्यं [चां ?] र इव स्पर्कमुद्गदा तद्यौवनेनार्पितः ॥ ४ ॥

आकण्ठार्पितकञ्चुकाञ्चितमुरो हस्ताङ्गुलीमुद्रणा-

मात्राभूषितहास्यमास्यमलसाः पाञ्चालिकाकेलयः ।

तिर्यग्ग्लोचनवलिगतानि वचसां छेकोक्तिसंक्रान्तयः

तस्यास्सीदति शैशवे प्रतिकलं फोऽप्येव फेलिक्रमः ॥ ५ ॥

दृष्टिदौर्गवमण्डना प्रतिकलं प्रागल्भ्यमभ्यस्यते

पूर्वाकारमुरस्तथापि कृचयोऽशोभां नवापीदने ।

नो घत्ते गुरुतां तयाऽप्युपाधिनामोगा नितम्बस्यश्ची

तन्भ्याः स्वीकृतमन्मथं विमयने नैत्रैकपेयं वयः ॥ ६ ॥

लास्याभ्यासमिषेण चित्रमनया गात्रार्पणं शिक्षितं
लीलापञ्चमढोलनेन दलिता कण्ठस्य कुण्ठा गतिः ।
किं व्यावर्णनया समस्तलटभालङ्कारतामेष्यति
स्वल्पेनैव परिश्रमेण रमणी देवस्य रामागुरोः ॥ १३ ॥

दोलायां जघनस्थलेन चलता लोलेक्षणा लज्जते
धत्ते दिक्षु निरीक्षणं स्मितमुखी पारावतानां रूतः ।
स्पर्शः कण्ठककोटिभिः कुटिलया लीलावने नेष्यते
सज्जं मौग्ध्यविसर्जनाय सुतनोः शृङ्गारमित्रं वयः ॥ १४ ॥

विलहणस्यैते ।

कुरङ्गीवाङ्गानि स्तिमितयति गीतध्वनिषु य-
त्सखीं कान्तोदन्तं श्रुतमपि पुनः प्रश्नयति यत् ।
अनिद्रा यद्यान्तः स्वपिति तद्दहो वेद्यभिनवां
प्रवृत्तोऽस्यास्सेक्तुं हृदि मनसिजः प्रेमलतिकाम् ॥ १५ ॥

त्रिविक्रममदृश्य ।

पाश्चालीमिधुनेषु नानिरसिका खोला विभूषाविधौ
सोत्कण्ठा कलगीतिषु मियतमालापेषु लज्जालसा ।
स्मारंस्मारमहर्निशं मियसखीसंभोगवार्ता पुन-
स्सन्दिष्टा मदनेन तत्र विदुषा बाला चिरं लीयते ॥ १६ ॥

आशामयोः ।

मायो दास्यति नो पयोधतरयी गन्तुं पुरस्तादिनि
ध्यानैव चक्रास्ति साचिगमने मिभारमश्चक्षुषोः ।
अन्तःस्थानमिव प्रदातुमधुना कस्यापि पुण्यात्मनो
निर्गन्तुं परिहृन्नं स्तननटं विस्तारि सद्गयने ॥ १७ ॥

इति धीमगदत्तमन्दरविभित्तायां मूर्च्छिमुत्तरस्यां षडम्बविरचितः ।

तारुण्यपद्धतिः (५२)

दृशोस्सीमावादः श्रवणयुगलेन प्रतिकलं
स्तनाभ्यां संरुद्धे हृदि मनसिजास्तिष्ठति बलात् ।
नितम्बः साक्रन्दं क्षिपति रशनादाम परितः
भवेशस्तन्वङ्गन्था वपुषि तरुणिम्नो विजयते ॥ १ ॥

बिल्हणस्य ।

पर्याप्तस्तनभारपीडितमुरस्तेनैव मध्यो हतः
पुंसां चित्रवधं धृतेर्विदधते काञ्चित् दृशोर्ब्रह्मणः ।
किं भूयः कथितेन पक्ष्मलदृशः पूर्णे तथा यौवने
वन्दर्पः परिपूर्णविश्वविजयः किं दर्पतो नाचरेत् ॥ २ ॥

कस्यापि ।

मुखं विकसितस्मितं बलितवक्रिम प्रेक्षणम्
समुच्छ्रुसितविभ्रमा गतिरपास्तसंस्थो मतिः ।
जिरो मुकुलितस्तनं जघनमण्डलं वन्धुरं
धतेन्दुवदनात्तनौ तरुणिमोद्गमो मोदते ॥ ३ ॥

रुमस्य ।

पद्मथा मुक्तास्तरलगतयस्संश्रिता लोचनाभ्यां
श्रोणीविम्बस्त्यजति तनुतां सेवते मध्यभागः ।
धत्ते वक्षः कुचसचिचतामद्वितीयं च वक्त्रं
तद्गात्राणां गुणविनिमयः कल्पितो यौवनेन ॥ ४ ॥

शारीरूतकलाकुतूहाङ्घ्रि मनश्चेकोक्तिशिषारतिः
हृद्यं दर्पणपाणिना स्वकवरीवन्धेन चाचार्यकम् ।
मौढस्त्रीचरितानुवृत्तिपु रसो वात्ये च लज्जा मनाक्
स्तोकातोहिणि यौवने भृगदृशः कोऽप्येष केलिक्रमः ॥ ५ ॥

रानशेखरस्यैती ।

तरन्तीवाङ्गानि स्वलदमललावण्यजलधौ
 प्रधिन्नः प्रागल्भ्यं स्तनजघनमुन्मुद्रयति च ।
 दशोर्लालारम्भास्फुटमपवदन्ते सरलता-
 महो सारङ्गाक्ष्यास्तरुणिमनि गाढः परिकरः ॥ ६ ॥

कुम्भकस्य ।

गतं कर्णाभ्यर्णं प्रसरति तथाऽप्यासियुगलं
 कुचौ कुम्भारम्भौ तदपि चिबुकोत्तम्भनरुची ।
 नितम्बप्राग्भारो गुरुरपि गुरुत्वं मृगयते
 कयश्चिन्नो तृप्तिस्तरुणिमनि मन्ये मृगदृशः ॥ ७ ॥

रुद्रस्य ।

ऊरुद्वन्द्वमनिन्दितं प्रथयता श्रोणीं समातन्वता
 रोमालीं सृजता समागमयता नाभिं गभीराश्रिया ।
 मध्यं क्षामयता स्तनौ धनयता कान्त्या मुखं लिम्पता
 तन्वङ्गाद्या नवयौवनेन किमपि प्रत्यङ्गमुन्मीलितम् ॥ ८ ॥

तरत्तारं चक्षुः क्षपयति मुनीनामपि दृशः
 कुचद्वन्द्वाक्रान्तं हृदयमहृदः कान्न कुरुते ।
 गतिर्मन्दीभूता हरति गमनं मन्मथवता-
 महो तुल्यं तन्व्यास्तरुणिमनि सर्वं विजयते ॥ ९ ॥

रुद्रस्य ।

भ्रूमङ्गः कुटिलः स्तने च गरिमा दृष्टेर्गतिर्मन्थरा
 विस्त्रब्धं हसितं कपोलफलके वैदग्ध्यवक्रं वचः ।
 नोद्विष्टं गुरुणा न बन्धुक्कथितं दृष्टं न शास्त्रे क्वचित्
 बालायास्स्त्रयमेव मन्मथकलापाण्डित्यमुन्मीलित ॥ १० ॥

स्मितपरिष्टता दृत्तिर्वाचामपाङ्गन्तरङ्गितं
 नयनचरितं पादन्यासो नितम्बभरालसः ।
 हृहृ सुतनोर्लीलाभ्रैः कृतं पदमङ्गके
 बहतु मदनः शोभामात्रं धनुर्ननु संप्रति ॥ ११ ॥

घोरकस्य ।

॥ इति श्रीमद्भक्तवल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां तारुण्यवर्णनपद्धतिः ॥

स्त्रीणामङ्गवर्णनपद्धतिः (५३)

तत्र प्रथमं केशपादाः ।

स्रैहं परित्यज्य निपीय धूमं तन्व्याः कचा मोक्षपथं प्रपन्नाः ।
नितम्बसङ्घात्पुनरेव बद्धा अहो दुरन्ता विषयेषु सक्तिः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

स्नानार्द्रमुक्तेष्वनु धूपवासं विन्यस्तसायन्तनमल्लिकेषु ।
कामो वसन्तात्पयमन्दवीर्यः केशेषु लेभे पद्मङ्गनानाम् ॥ २ ॥

कालिदासस्य ।

उन्मीलद्ददनेन्दुकान्तिविसरैर्दूरं समुत्सारितं
मग्नं पीनकुचस्थलस्य च रुचा हस्तप्रभाभिर्हृतम् ।
एतस्याः कलविककण्ठकदलीकल्पं मिलत्कौतुका-
दमाप्ताभिमुखं रूपेव सहसा केशेषु लग्नं तपः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

हृतं यद्यपि नीलाब्जं हृता मदमपी गजात् ।
अलकानां तथाऽप्यस्याः प्रापुः कान्तिं न पदपदाः ॥ ४ ॥

वैद्यमानुषण्डितस्य ।

कौटिल्याच्छन्नमाहात्म्यस्तदीयोऽलकसञ्चयः ।
कृष्णद्युतिः पुरस्तिष्ठनादधे कं समाकुलम् ॥ ५ ॥

शकवृद्धेः

ललाटम् ।

अस्या ललाटे रचिता सखीभिर्विभाव्यते चन्दनपत्रलेखा ।
आपाण्डुरक्षामकपोलभित्तावनङ्गवाणत्रणपीटिकेव ॥ ६ ॥

मासस्य ।

भ्रुवौ ।

भ्रूलैखायुगलं भाति तस्याश्चटुलचक्षुषः ।
पत्रद्वयीव हरिता नासावंशीविनिर्गता ॥ ७ ॥

विष्णुणस्य ।

जहस्येन्दोर्लक्ष्मीं गतमपि मदान्धस्य करिणः
 [किं] शोरस्य छायां हरतु हरिणस्येक्षणगताम् ।
 इदं तु श्यामाङ्ग्याः किमपि ललितं यन्मदनतः
 समक्षं भ्रूक्षेपैर्धनुरपि विदग्धादपहृतम् ॥ ८ ॥

यत्रैता लहरीचलाञ्चलदृशो व्यापारयन्ति भ्रुवं
 यत्त्रैव पतन्ति सन्ततममी मर्मस्पृशो मार्गणाः ।
 तच्चकीकृतचापसैश्वितशरभेङ्गत्करः क्रोधनो
 धावत्यग्रत एव शासनधरस्सज्यं यदासां स्मरः ॥ ९ ॥

नेत्रे-

नूनमाज्ञाकरस्तस्यास्सुभ्रुवो मकरध्वजः ।
 यतस्तनेत्रसंचारसूचितेषु प्रवर्तते ॥ १० ॥

यथा यथाऽस्याः स्तनयोः समुन्नतिस्तथा तथा लोचनमेति वक्रताम् ।
 अहो सहन्ते वत नापरोदयं निसर्गतोऽन्तर्मलिना मनागपि ॥ ११ ॥
 कयोरप्येतौ ।

सन्मार्गे तावदास्ते भभवति पुरुपस्तावदेवेन्द्रियाणां
 लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।
 भ्रूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथजुषो नीलपक्ष्माण एते
 यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिग्रुषो दृष्टिवाणाः पतन्ति ॥ १२ ॥

बाणस्य ।

नासा-

पुराणबाणत्यागाय नृतनास्त्रकुतूहलात् ।
 तन्नासा भाति कामेन तृणीबाधोमुखीकृता ॥ १३ ॥

विल्हणस्य ।

पुण्डरीकमिवाभाति नासावंशगमौक्तिकम् ।
 कुचसिंहासनस्यस्य स्मरभूपस्य सुभ्रुवः ॥ १४ ॥

क्षेमेन्द्रस्य

नासाद्दसीया तिलपुष्पतृणं जगच्चयन्यस्तशरत्रयस्य ।
श्वासानिलामोदभरानुमेयां दधद्विघार्णां कुसुमायुधस्य ॥ १५ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

ललाटे लोलाक्ष्यास्तिलकमिपधारी विधुरयं
स्वमापूर्णं वाञ्छन्नधरंसुधया देवहितकृत् ।
अतो नासाग्रेऽसौ तदुपहतये भौक्तिकमिपात्
स्फुटं दैत्यामात्योऽधरशशभृतोरन्तरगतः ॥ १६ ॥

कर्णपाशः—

सौन्दर्यपात्रे वक्रेन्दौ कुरङ्गासङ्गभीतया ।
सूचितौ श्रोत्रपाशाभ्यां पाशाविव मृगीदृशा ॥ १७ ॥

बिल्हणस्य ।

कपोलौ—

आवध्नन्परिवेषमण्डलमलं वनत्रेन्दुविम्बाद्बहिः
कुर्वच्चम्पकजृम्भमाणकलिकाकर्णाव्रतंसक्रियाम् ।
तन्वङ्ग्याः परिनृत्यतीव हसतीवोत्सर्पतीवोल्बणं
लावण्यं ललतीव काञ्चनशिलाकान्ते कपोलस्थले ॥ १८ ॥

त्रिविक्रमस्य ।

वेत्रत्वचा तुल्यरुचां वधूनां कर्णाग्रतो गण्डतलागतानि ।
भृङ्गनः सहैलं यदि नापतिष्यन् कोऽवेदयिष्यन्नवचम्पकानि ॥ १९ ॥

अघरः—

द्विजसङ्गतिमासाद्य सर्वो रागाद्विमुच्यते ।
रक्तस्तथाऽपि तन्वङ्ग्या विम्बोष्ठः केन हेतुना ॥ २० ॥

लक्ष्मणस्य ।

रसत्रदमृतं कस्सन्देहो मधूनि मधून्ययो
मधुरमधिकं चूतस्यापि मसन्नरसं फलम् ।
सकृदपि पुनर्मध्यस्पस्सन् रसान्तरविज्ञानो
वदतु यदिहान्यत्स्याद् स्यात्प्रियारदनच्छद्रात् ॥ २१ ॥

कस्यापि ।

अधरक्षतम्—

सर्वस्यैव हि रत्नस्य व्रणेऽर्घः परिहीयते ।
दयिताधररत्नं तु व्रणितं यात्यनर्घतां ॥ २२ ॥

अयि मृगाक्षि तत्राधरपल्लवे दयितदन्तपदं न भवत्यदः ।
भुवनमोहनमन्त्रपदाङ्कितं किमुत यन्त्रमिदं स्मरयोगिनः ॥ २३ ॥

कयोरप्येतौ ।

दन्ताः—

भाति दन्तच्छदेनास्यास्वच्छा दशनमल्लिका ।
सरस्वत्यक्षमालेव पूजापद्मदलाश्रिता ॥ २४ ॥

बिल्हणस्य ।

द्विधा विधाय शीतांशुं कपोलौ कृतवान्निधिः ।
तन्व्यास्तद्रसनिप्यन्दविन्दवो रदनावली ॥ २५ ॥

कपोलकवेः ।

कपोलौ लोलाक्ष्या मधुमुकुललीलाविजयिना-
चुरोजौ रेजाते कनककलशाभोगसुभगौ ।
दृशौ वातोत्खेलत्तरलतरनीलोत्पलरुचौ
वचो नो जानीमः किममृतमयं किं विषमयम् ॥ २६ ॥

मुक्तम्—

तस्या वदनचन्द्रस्य कान्तिरन्यैव जायते ।
कलङ्कतुलनां घत्ते यत्र नासाग्रमौक्तिकम् ॥ २७ ॥

मानुषण्डितस्य ।

विधायापूर्वपूर्णेन्दुं मुखमस्या अभूद्भुवम् ।
घाता निजासनाम्भोजविनिमीलितदुःस्थितः ॥ २८ ॥

श्रीहर्षस्य ।

आरन्ध्रे दयितामुखप्रतिसमे निर्मातुमास्मिन्नपि
व्यक्तं जन्मसमानकालमिलितामंशुच्छटां वर्पति ।

आत्मद्रोहिणि रोहिणीपरिष्टे पर्यङ्कपङ्केरुहः
संकीचादतिदुःस्थितस्य न विधेस्तच्छिल्पमुन्मीलितम् ॥ २९ ॥

शुरमेः ।

विभ्राणो मृगसख्यमेव किमपि प्रौढं तपस्तप्यता-
 माराधोतु निरन्तरं दिविपदः पीयूषसत्रेण च ।
 देहार्थेन पुनः करोतु यदि वा भूतेश्वरस्यार्चनं
 तद्वक्त्रेण समस्तयापि भविता शङ्के न शीतद्युतिः ॥ ३० ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

यदपि विद्युच्चैरिसन्धोरन्तः कथञ्चिदुपार्जितं
 तदपि सकलं चारु स्त्रीणां मुखेषु विभाव्यते ।
 सुरसुमनसः श्वासामोदे शशी च कपोलयो-
 रमृतमधरे तिर्यग्भूते विषं च विलोचने ॥ ३१ ॥

भौसस्य ।

अनाकाशे चन्द्रस्सरसिजदलद्वन्द्वसहितो
 गृहीतः पश्चार्धे कुटिलकुटिलैस्सोऽपि तिमिरैः ।
 सुधां मुञ्चत्युच्चैरनिशमय संमोहजननीं
 किमुत्पातालीयं वदत जगतः कर्तुमुदिता ॥ ३२ ॥
 जनानन्दश्चन्द्रो भवति न कथं नाम सुकृती
 प्रयातोऽवस्थाभिस्तिसृभिरपि यः कोटिमियतीम् ।
 ध्रुवोर्लीलां बालः श्रियमलिकपट्टस्य तरुणो
 मुखेन्दोस्सर्वस्वं हरति हरिणाक्ष्याः परिणतः ॥ ३३ ॥
 वक्रं जेष्यामि चन्द्रः प्रतिदिवसमसौ कान्तिमभ्येति गुर्वी
 नेत्रच्छायां हरिष्याम्यहमिति विकसत्युत्पलं दीर्घिकायाम् ।
 कुर्वाणे ते तथापि श्रियमधिकतरां बोक्ष्य लोलेक्षणया
 वैलक्ष्यात् क्षीण एको विघटितमपरं मत्सरे नास्ति भद्रम् ॥ ३४ ॥
 साधु चन्द्रमसि पुष्करैः कृतं मीलितं यद्भिरामताधिके ।
 उद्यता जयिनि कामिनीमुखे तेन साहसमनुष्ठितं पुनः ॥ ३५ ॥

अभिनन्दस्य ।

मैकं तमस्तवकमुर्ध्वमपाकृयास्त्वमेणं त्यजास्य विमले नयने गृहाण ।
 लोलालकं तरलवीक्षितमायताक्ष्यास्साज्ञान्मुखं यदि भवाननुकर्तुकामः ॥ ३६ ॥

के.शामध्येते ।

कण्ठः—

कण्ठस्य विदधे कान्तिं मुक्ताभरणता यथा ।
तस्यास्त्वभावरम्यस्य मुक्ताभरणता तथा ॥ ३७ ॥

शकवृद्धेः ।

मातङ्गकुम्भसंस्पर्शजातपातकशङ्कन्या ।
स्नातीव मुक्ताहारोऽस्याः स्फुरत्कान्तिजले गले ॥ ३८ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

अयं त्रयाणां ग्रामाणां निधानं मधुरध्वनिः ।
रेखात्रयमितीवास्याः सूत्रितं कण्ठकन्दले ॥ ३९ ॥

विल्हणस्य ।

बाहू—

दयिताबाहुपाशस्य कुतोऽयमपरो विधिः ।
जीवयत्यर्पितः कण्ठे मारयत्यपवर्जितः ॥ ४० ॥

शब्दवन्निरलङ्कारैरुपेतमतिकोमलम् ।
सुवृत्तं कान्यवद्रेजे तद्बाहुलतिकाद्वयम् ॥ ४१ ॥

शकवृद्धेरेतौ ।

सरले अपि दोलेखे चित्रं चञ्चलचक्षुषः ।
अमुग्धाभ्यो मृणालीभ्यः कथमाजहतुः श्रियम् ॥ ४२ ॥

विल्हणस्य ।

हस्ततलम्—

कान्तिप्रकर्षं दशनच्छदेन सन्ध्याघने वद्धपदं हरन्त्याः ।
तस्या शृहोद्यानसरोगतस्य हस्तस्थ एवाम्बुरुहस्य रागः ॥ ४३ ॥

कुमारदासस्य ।

अङ्गुल्यः—

अङ्गुलीभिः कुरङ्गनक्ष्याः शोभते मुद्रिकावली ।
प्रातेव वाणैः पञ्चेषोः सूक्ष्मा लक्ष्यपरम्परा ॥ ४४ ॥

विल्हणस्य ।

सुदीर्घा रागशालिन्यो बहुपर्वमनोहराः ।
तस्या विरेजुरङ्गुल्यः कामिनां संकथा इव ॥ ४५ ॥

शकवृद्धेः ।

स्तनौ—

मुखेन्दुचन्द्रिकापूरप्लाव्यमानौ पुनः पुनः ।
शीतभीताविवान्योन्यं तस्याः पीडयतः स्तनौ ॥ ४६ ॥

तत्कुचौ चरतः किञ्चिन्नूनं मनसिजव्रतम् ।
नित्योन्मुखौ यदासाते मौलिरत्नस्य भास्वतः ॥ ४७ ॥

विह्वणस्यैतौ ।

तस्याः स्मितमणयिपूर्णमुखेन्दुविम्बा—
त्रिर्गच्छदच्छदशनांशुसुधां निधातुम् ।
पीनस्तनद्वयमिपात्तपनीयकुम्भौ
छोभादधः प्रगुणिताविव पद्मजेन ॥ ४८ ॥

नाचिराजस्य ।

नार्यं शशी तत्प्रतिरूपमन्यद्यस्मान्न विश्लेषयति द्वयं नौ ।
इति स्म तर्कादिव पश्यतस्तौ तस्या मुखेन्दुं कुचचक्रवाकौ ॥ ४९ ॥

कुमारदासस्य ।

पङ्कोद्भवत्वपरिवादभयान्मृगाक्ष्या जातं सरोजयुगलं कुचवेपधारि ।
शवयं न धातृविहितं परिहर्तुमस्य भ्रूयोऽपि येन घनचन्दनपङ्क-योगः ॥५०॥

उत्प्रेसावह्वमस्य ।

तदात्त्वप्रोन्भीलन्म्रदिमरमणीयात् कठिनतां
विचित्य प्रत्यङ्गनादिव तरुणभावेन घटितौ ।
स्तनावाविभ्राणाः क्षणविनयवैयात्यमखण-
स्फरोन्मेषाः केषामुपरि न रसानां युवतयः ॥ ५१ ॥

श्रीमुरारेः

निलिलैर्निरस्नमङ्गैर्नङ्गीकृत्यापि भाविपरिभर्दम् ।
शरणागनमिव रसनि काठिन्यं कुचयुगं तन्ध्याः ॥ ५२ ॥

माश्टीमाधवस्य

धृतघनरुचिरद्युतिना विलसद्दारेण मण्डलाग्रेण ।

दलयति कं नाभिमुखं बाला कुचमण्डलाग्रेण ॥ ५३ ॥

विजयशर्मणः ।

स्तनराजौ तथाऽन्योन्यं मण्डलाक्रमणोद्यतौ ।

कर्तुं यथैतयोस्सन्धिर्विधात्राऽपि न शक्यते ॥ ५४ ॥

तन्वङ्ग्याः स्तनधुग्मेन मुखं न प्रकटीकृतम् ।

हाराय गुणिने स्थानं न दत्तमिति लज्जया ॥ ५५ ॥

काठिन्यमङ्गैर्निखिलैर्निरस्तं स्तनौ कृशाङ्ग्याः शरणं जगाम ।

अधः पतिष्याव इतीव भीत्या न शक्नुतस्तावपि हातुमेतत् ॥ ५६ ॥

केपामप्येते ।

मध्यम्—

निर्णेतुं शक्यमस्तीति मध्यं तव नितम्बिनि ।

अन्यथा नोपपद्येत पयोधरभरास्थितिः ॥ ५७ ॥

कस्यापि ।

अंशुकेन जघनं तिरोदधे कञ्चुकेन च कुचौ मृगीदृशाम् ।

पीयमानमनिशं प्रियेक्षणैः क्षापतामिव जगाम मध्यमम् ॥ ५८ ॥

माधवमागधस्य ।

वपुःप्रकर्पादुपचीयमानस्तनद्वयस्योद्ग्रहनश्रमेण ।

अत्यन्तक्राम्यं चैनजायताक्ष्याः मध्यो जगामेति ममैव तर्कः ॥ ५९ ॥

कुमारदासस्य ।

सुदृत्तमावेकत उन्नतौ स्तनौ गुरुर्नितम्बोऽप्ययमन्यतः स्थितः ।

कथं भजे कान्तमितीव चिन्तया ततान तन्मध्यमतीव तानवम् ॥ ६० ॥

चन्द्रमुरैः ।

मध्येन तस्या विजितः कृशाङ्ग्याः पञ्चाननः काननलब्धवासः ।
तस्याः स्तनद्वन्द्वतटीधियेव कुम्भीन्द्रकुम्भां कुपितो भिनत्ति ॥ ६१ ॥

अरसिठकुरस्य ।

वलित्रयम् ।

तन्त्रिविष्टपमाख्यातं तन्वङ्ग्या यद्वलित्रयम् ।
येनानिभिपदष्टित्वं नृणामप्युपजायते ॥ ६२ ॥

विशाखदेवस्य ।

दरिद्रमुदरं दृष्ट्वा चक्रे लावण्यपूर्णयोः ।
पन्यानां स्तनयोस्तन्व्यास्त्रिवलीविपमं विधिः ॥ ६३ ॥

बिल्हणस्य ।

तनुत्वरमणीयस्य मध्यस्य च भुजस्य च ।
अभवन्नितरामस्या बलयः कान्तिवृद्धये ॥ ६४ ॥

(वचनश्लेषः) कस्यापि ।

मध्येत्रिवलित्रिपथं पीवरकुचचत्वरे च धवलदृशाम् ।
दलयति मदनपिशाचः पुरुषं हि मनागपि स्वखलितम् ॥ ६५ ॥

त्रिक्रममदृश्य ।

रोमावली—

भानि रोमावली तस्याः पयोधरभरोन्नता ।
जाता रत्नशलाकेव श्रोणीवैहूर्यभूमितः ॥ ६६ ॥

बिल्हणस्य ।

आनीलचूचुः शिलीमुखमुन्नतं रुरोमावलीविपुलनालमिदं प्रियायाः ।
उत्तुङ्गसङ्गतपयोधरपद्मयुगं नाभेरधः कथयतीव मदानिधानम् ॥ ६७ ॥

कस्यापि ।

गम्भीरनाभिहृदसन्निवेशे रराज तन्व्या नवरोमराजिः ।
मुखेन्दुभीतस्तनचक्रवाकद्वन्द्वोऽग्निना शैवल्पमञ्जरीव ॥ ६८ ॥

लक्ष्मीधरस्य ।

अमुष्मिन् लावण्यामृतसरसि नूनं मृगदृशः
 स्मरश्शर्वमुष्टः पृथुजघनभागे निपतितः ।
 यदङ्गाङ्गाराणां मशमपिशुना नाभिकुहरे
 शिखा धूमस्येयं परिणमति रोमावलिर्बुधुः ॥ ६९ ॥

रामस्य ।

नाभिः—

मन्ये समाप्ते लावण्यसारसंगे मृगीदृशः ।
 अपूरयित्वेव गतो नाभिरन्ध्रं चतुर्मुखः ॥ ७० ॥

बिल्हणस्य ।

कुचकुम्भौ समालम्ब्य तरन्ती कान्तिनिम्नगाम् ।
 प्रमादतस्ततो भ्रष्टा दृष्टिर्नाभौ निमज्जति ॥ ७१ ॥

नायं हारस्य मध्ये तरलमरकतो नाभिदेशे कृशाङ्ग्याः
 नैपाऽप्यत्र त्रियामारमणशुचिरुचिः पद्धतिर्मोक्तिकानाम् ।
 नाभीलावण्यत्राप्यामयमसमशरस्व्यक्षकोपाग्निदग्धो
 मशस्तस्यापि शम्पापतनसमुदिता शीकरश्रेणिरपा ॥ ७२ ॥

नितंबः—

तन्नितम्बस्य निन्दन्ति वृद्धिं परिजनाङ्गनाः ।
 काञ्चीनवनवग्रन्थिग्रथनेन कदर्थिताः ॥ ७३ ॥

स कथं न स्पृहणीयो विपयरतैस्तन्नितम्बविन्यासः ।
 शान्तात्मनाऽपि विहितं विश्वसृजा गौरवं यत्र ॥ ७४ ॥

कर्यापि ।

अमृतमधुरैः काञ्चीनादैः कृताभयाडिडिमै
 त्रिवलिलहरीलावण्याम्भःकणोत्करकर्युरै ।
 विपमनयनग्नान्जालावलीढपराक्रमो
 लुठति मदनस्तन्वङ्गीर्ना नितंबशिलातन्त्रे ॥ ७५ ॥

भट्टमोमेश्वरस्य ।

जघनम्—

वपुस्नुपमं नाभेरूर्ध्वं विधाय मृगीदृशो
 ललितललितैरङ्गन्यासैः पुरा रभसादिव ।
 तदनु सहसा खिद्येनेव प्रजापतिना भृशं
 पृथुलपृथुला स्थूलस्थूला कृता जघनस्थली ॥ ७६ ॥

जघनस्थलीघटकस्य ।

तस्याः पद्मपलाशाक्ष्याः स्नान्त्यास्तज्जघनं घनम् ।
 दृष्टं सखीभिर्वाभिस्ताः पुंभावं मनसा ययुः ॥ ७७ ॥

वाल्मीकिः ।

मुक्तेरपि प्रियतमाजघनोपभोगः श्रेयान्न मृग्यमिह वस्तुनि नः प्रमाणम् ।
 यत्पश्यतायतदृशो रशनाकलापे मुक्ता अपि स्वयमहो पुनरेव यद्भाः ॥ ७८ ॥

उत्प्रेक्षाबलमस्य ।

ऊरु—

मन्ये तद्रुरु संभान्य इस्तसर्वस्वहारिणो ।
 बहन्त्यस्पृश्यताहेतोर्मातङ्गस्त्र्यं मतङ्गजाः ॥ ७९ ॥

बिलहणस्य ।

पश्यन्हतो मनमथराणपातैः शक्तो विधातुं न निमलिय चक्षुः ।
 ऊरु विधात्रा नु कथं कृता तावित्पास तस्यास्मुपतेर्वितर्कः ॥ ८० ॥

कुमारदासस्य ।

जघे—

द्वेषमस्तीरमान्वाभ्यां भ्रानि जङ्गान्तद्दयम् ।
 लावण्याय कृतं स्थानं कृद्दुमेनेव मुभ्रुवः ॥ ८१ ॥

बिलहणस्य ।

स्त्रीशान्तिनात्र निमर्गसिद्धा मत्तो न दन्ती मुपितो न हंसः ।
 इतीव जङ्गापृगळं यदीयं चक्रे तुञ्जासोत्र्यपिरोहणानि ॥ ८२ ॥

यस्यानि ।

तदीयजङ्घे सन्तापं यज्जनस्यातिरागिणः ।
जनयाश्चक्रतुस्तीव्रं तत्र हेतुर्विलोमता ॥ ८३ ॥

शकवृद्धेः ।

चरणयुगलम्—

अमूल्यस्य मम स्वर्णतुलाकोटिद्वयं कियत् ।
इति रोपादिवाताघ्नं पादयुग्मं मृगीदृशः ॥ ८४ ॥

जाग्रतः कमलालक्ष्मीं यज्जग्राह तदद्भुतम् ।
पादद्वयस्य मत्तेभगतिस्तेये तु का स्तुतिः ॥ ८५ ॥

यस्याः पादनखश्रेणी शोभते लटहभ्रुवः ।
रत्नावलीव लावण्यरत्नाकरसमुद्धृता ॥ ८६ ॥

बिल्हणस्यैते ।

मसीद मैत्रं परिभूदखण्डं ताराधिपं ते वदनामृतांशुः ।
इतीन्दुमुख्याः पतितेव पादे ताराततिर्दीप्तनखच्छलेन ॥ ८७ ॥

कुमारदासस्य ।

गतम्—

सलीलामियमायान्ती कामिनी गजगामिनी ।
उन्नताङ्घ्रिनखज्योतिःपुष्पैर्भुवामिवार्चति ॥ ८८ ॥

कस्यापि ।

दूरयन्त्या जनं सर्वं निरागसमवज्ञया ।
मातङ्गनानां गतिर्यादृक् तादृगासीदसंशयम् ॥ ८९ ॥

शकवृद्धेः ।

कान्तिः—

अत्रयवेषु परस्परविवितेभ्रतुलनिर्मलकान्तिषु तत्तनोः ।
अयमयं प्रविभाग इति स्फुटं जगति निश्चिनुते चतुरोऽपि कः ॥ ९० ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्य ।

तदा तदङ्गस्य विभर्ति विभ्रमं विलेपनामोदमुचः स्फुरद्रुचः ।
दरस्फुटःकाश्चनकेतकीदलात्सुवर्णमभ्यस्यति सारभं यदि ॥ ९१ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य

आकारस्सुमनोहरस्त महिमा तद्वैभवं तद्वयः
सा कान्तिस्त च विश्वविस्मयकरस्सौभाग्यभाणयोदयः ।
एकैकस्य विशेषवर्णनविधौ तस्यास्त एव क्षमो
यस्यास्मिन्पुराणभोरिव भवेज्जिह्वासहस्रद्वयम् ॥ ९२ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

इति अवयववर्णनम् ।

सामान्यतः स्त्रीस्वरूपवर्णनम् ।

पदे वाक्ये प्रमाणे च परां काष्ठामुपागता ।
अतो विद्वज्जनस्यापि स्पृहणीया मृगेक्षणा ॥ ९३ ॥

गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण भास्वता ।
शनैश्चराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा ॥ ९४ ॥

प्राणानां च प्रियायाश्च भूढास्साहस्यकारिणः ।
प्रिया कण्ठगता रत्यै प्राणा मरणहेतवः ॥ ९५ ॥

स्तनतटमतीव तुङ्गं मध्यो निम्नः समुन्नतं जयनम् ।
विपमे मृगशावाक्ष्या वपुषि नवे क इव न स्वलति ॥ ९६ ॥

केषामप्येते ।

मुखेन चन्द्रकान्तेन महानौलंशिशरोरुहेः ।
पादाभ्यां पद्मरागाभ्यां रेजे स्तनमयीव सा ॥ ९७ ॥

गतिर्वेर्णा च नामेन वपुरूच च रंभया ।
पाणी भ्रवालैरोष्ठौ च तस्यास्तुल्यत्वमाययुः ॥ ९८ ॥

शकवृद्धेरेतौ ।

स्वभ्यस्तरूपाऽपि नवैव नित्यं विनाऽपि हासं हसतीव कान्त्या ।
मदाहतेऽपि स्वलतीव भावैर्वाचं विना व्याहरतीव दृष्ट्या ॥ ९९ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

तद्वक्रं यदि मुद्रिता शशिकथा तच्चेत्स्मितं का सुधा
तच्चक्षुर्यदि हारितं कुवलयैस्ताश्रेद्दिरो धिक्छुधु ।
धिक्कन्दर्पधनुर्भ्रुवौ यदि च ते किं वा बहु ब्रूमहे
यत्सत्यं पुनरुक्तवस्तुविर्षयस्सर्गक्रमो वेधसः ॥ १०० ॥

राजशेखरस्य ।

तद्वक्रस्य कलङ्क एव तुलना पीयूषधाम्नाऽपि यत्
कन्दर्पस्य धनुर्निर्दर्शनमिदं निन्द्रास्पदं तद्भ्रुवोः ।
सा तल्लोचनयोस्त्रया कुवलयैस्साधर्म्यचिन्ताऽपि या
तस्यास्तत्प्रतिबिम्बमेव नियतं मात्राविसंवादिनी ॥ १०१ ॥

गीशानन्दनस्य ।

सौरभ्यं मृगलाञ्छने यदि भवेदिन्दीवरे वक्रता
माधुर्यं यदि विद्रुमे तरलता कन्दर्पचापे यदि ।
रम्भायां यदि विप्रतीपवलनं प्राप्तोपमानं तदा
तद्वक्रं तदुदीक्षणं तदधरस्तद्भ्रुस्तद्वरुद्रयम् ॥ १०२ ॥

कस्यापि ।

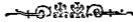
कमलशरधिरभासैकतानुक्रमाढ्यं कनककलशभाराक्रान्तसौद्रामिनीकम् ।
किसलयितमृणालं शरगर्भमवालं कुवलयितशशाङ्कं कौशलं सा विधातुः १०३
सूक्तिसहस्रात् ।

यतो यतोऽङ्गनद्रपयाति कञ्चुकस्तनस्तनस्स्वर्णमरीचिर्वीचयः ।
यतो यतोऽस्या निपनन्ति दृष्टयस्तनस्तनः श्यामसरोजगृह्यः ॥ १०४ ॥

॥ इति सामान्यनःश्रीस्त्रीस्वरूपवर्णनम् ॥

इति श्रीभगवत्तनुरहगरिगवितायां सूक्तिमुक्तावल्यां अष्टादशवर्णनपद्धतिः ॥

नायकातिथ्यम् (५४)

स्फुरसि बाहुलते किमनर्भकं त्वमपि लोचन वाम भव स्थिरम् ।
तमहमागतमप्यपराधिनें न परिरब्धुमलं न च वीक्षितुम् ॥ १ ॥

कस्यापि ।

श्रुत्वा गर्जितमम्बरे जलमुचः सद्यो भयादुन्मुखी
यावन्मुञ्चति नाश्रु मुञ्चति तथा यावन्न मेघो जलम् ।
तावद्वाहनपांसुमूचितपतिप्रत्यागतिस्त्वां तर्तुं
रोमोद्ग्रेदवतीं निषिञ्चति वधूरानन्दवापोर्मिभिः ॥ २ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

बाला वन्दनमालिकाफिसलयग्रन्थीनधः कुर्वती
श्रुत्वा शैन्दमभीष्टवाहनविभोर्दाशेरकस्माङ्गणे ।
आक्रन्दात्सुहृदो वनाङ्गरुजनं नासाग्रसङ्गादमून
कान्तं स्त्रीवधपातकात्स्मरमसत्कीर्त्तैः परावर्तयत् ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

आयाते दयिते मरुस्थलध्रुवागुत्प्रेक्ष्य दुर्लभ्यतां
गेहिन्या परितोपशापतरलामासज्य दृष्टिं मुखे ।
दत्त्वा पीलुशमीकरीरकवल्गान् स्थेनाञ्चलेनादरा-
दुन्मृष्टं करभस्य केसरसटाभारांवलम्रं रजः ॥ ४ ॥

अद्भुतपुण्यस्य ।

आगच्छन् सूंचितो येन येनानीतो गृहं प्रति ।
प्रथमं सखि कः पूज्यः किं फाकः किं क्रमेलकः ॥ ५ ॥

सोमकवेः ।

दीर्घा वन्दनमालिका विरचिता दृष्ट्यैव नेन्दीवरैः
पुष्पाणां प्रकरः स्मितेन रचितो नो कुन्दजात्यादिभिः ।
दत्तं स्वेदमुचापयोधरभरेणार्ध्यं न कुम्भाम्भसा
स्त्रैर्वावयैवैः भियस्य विशतस्तन्व्या कृतं मङ्गलम् ॥ ६ ॥

अमरकस्य ।

किञ्चित्काम्पितपाणिकङ्कणरवैः पृष्टं ननु स्वागतं
 ग्रीढानम्रमुखाञ्जया चरणयोर्न्यस्ते च नेत्रोत्पले ।

द्वारस्यस्तनमुगममङ्गलघटे दत्तः प्रवेशो हृदि

स्वामिन् किं न तवातिथेस्समुचितं सख्याञ्जयाञ्जुष्टितम् ॥ ७ ॥

त्रिविक्रमपद्यस्य ।

येनैव सूचितनवाभ्युदयप्रसङ्गना मीनादतिस्फुरिततामरसोपमेन ।

अन्यं निर्माल्य नयनं मुद्रितैव मुधूर्वामेन तेन नयनेन ददर्श कान्तम् ॥ ८ ॥

उत्प्रेक्षावत्प्रमस्य ।

आनन्दोद्गतवाष्पपूरिपिहितं चक्षुः समं नेशितुं

बाहू स्वेदितैर्यत्र कंपविधुरी शक्तौ न शृण्वद्ग्रेह ।

वाणी साध्वसगद्गदासरपदा संशोभलोलं मनः

सत्यं यन्मिषसङ्गमोऽपि मुचिराज्जातो वियोगायते ॥ ९ ॥

वस्यारि ।

केयूरीकृतकङ्कणावलिर्मौ कर्णावतंसीकृत-

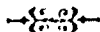
प्यान्मौल्यान्कपटानिः पथि पुरो यदाञ्जलिः पूरयति ।

यावत्कश्चिद्दुदन्माम्भकमितृग्नावत्स एवेत्यथ

मीढावक्रितकण्ठकान्दमबला भिक्षा न कैः कै रसैः ॥ १० ॥

राजशेखरस्य ।

॥ इति श्रीमद्भक्तवत्सलस्य श्रीकृष्णार्जुनस्य प्रेमसंग्रहस्य श्रीकृष्णार्जुनस्य प्रेमसंग्रहस्य ॥

माने मानिन्यवस्थापद्धतिः (५५)

स्फुटतु हृदयं कामः कामं करोतु तनुं तनुं
 न सखि चटुलप्रेम्णा कार्यं पुनर्दयितेन मे ।
 इति सरभसं मानावेशादुदीर्य वचस्तया
 रमणपदवी सारङ्गक्ष्या निरन्तरमीक्षिता ॥ १ ॥

चलतु तरला दृष्टिर्भ्रष्टा खला सखि मेखला
 स्वलतु कुचयोरुत्कम्पान्मे विदीर्यतु कञ्चुकम् ।
 तदपि न मया संभाव्योऽसौ पुनर्दयितः शठः
 स्फुटति हृदयं मौनैरान्तर्न मे यदि तत्क्षणात् ॥ २ ॥

दूराद्दुस्तुकमागते विवर्लितं संभाषिणि स्फारितं
 संश्लिष्यत्यरुणं गृहीतवसने कोपाश्रितभ्रूलतम् ।
 मानिन्याश्रणानतिव्यतिकरे बाष्पाभ्युपूर्णं क्षणा-
 बभ्रुर्जातमहो प्रपञ्चचतुरं जातागसि प्रेयसि ॥ ३ ॥

भ्रूभेदो गुणितधिरं नयनयोरभ्यस्तमामीलितं
 रोद्धुं शिसितमादरेण हसितं मौनेऽभियोगः कृतः ।
 धैर्यं कर्तुमपि स्थिरीकृतमिदं चेतः कथंचिन्मया
 बद्धो मानपरिग्रहे परिकरसिद्धिस्तु देवे स्थिता ॥ ४ ॥

तद्वक्राभिमुखं मुखं विनमितं दृष्टिः कृता पादयो-
 स्तत्सल्लापकृतहृल्लोकलतरे श्रोत्रे निरुद्धे मया ।
 पाणिभ्यां च तिरस्कृतसप्तपुलकः स्वेदोद्गमो गण्डयोः
 सख्यः किं करवाणि यान्ति शतधा मत्कञ्चुकीसन्धयः ॥ ५ ॥

अमरकस्य ।

एकत्रांसनसङ्गतिः परिहृता प्रत्युद्गमाद्भूरत-
 स्ताम्बूलानयनच्छलेन रभसाश्लेषोऽपि संविधितः ।
 आल्लापोऽपि न मिश्रितः परिजनं व्यापारयन्त्यान्तिके
 कान्तं प्रत्युपचारतश्चतुरया कोपः कृतार्थीकृतः ॥ ६ ॥

अमरानन्दस्य ।

भ्रूमङ्गे सहस्रोद्वेतेऽपि वदन् नीतिं पराङ्मनता-
मीपत्तं प्रति भेदकारि दसितं नोक्तं यचो निष्ठुरम् ।
अन्तर्वाप्यनर्दीकृतं प्रभुतया चक्षुर्न विष्कारितं
कोपथ प्रकटीकृतो दयितया मुक्तश्च न प्रथयः ॥ ७ ॥

श्रीहर्षस्य ।

भ्रूमङ्गे रचितेऽपि दृष्टिरधिकं सोत्कण्ठमुद्वीक्षते
रुद्धायामपि वाचि सरिमतमिदं दग्धाननं जायते ।
कार्कश्यं गमितेऽपि चेतासि तनू रोमाश्चमालम्बने
दृष्टे निर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिन् जने ॥ ८ ॥

भद्रतारोपस्य ।

किञ्चिद्वाप्यजलावलिस्तल्लिने नेत्रे मनाकुञ्चिने
रागो विस्फुरणानुबन्धगचिरः सन्दर्शितो गण्डयोः ।
कल्पधापरपट्टेव विरचितः कामं कुरङ्गीदृशा
नो ज्ञाने किमयं मियं प्रति कृतः कोपोऽभिलापोऽथवा ॥ ९ ॥

यावद्यो सग्वि गोचरं नयनयोरायाति तापद्रुवं
गत्वा शूहि ययाऽथ ते दयितया मानस्समालम्बितः ।
दृष्टे पूर्णविचेष्टिते तु दयिते तस्मिन्प्रवश्यं मम
स्वेदाभःप्लुतगोपनिर्भरतनोः स्मेरं मुखं जायते ॥ १० ॥

कर्षाग्य ।

भाजदुष्य मजनिं पदान्नातिदिनां पाटीं कर्माग्यादरा-
दृष्टान्तेनालतपाऽङ्गोति इतिर्न च स्पष्टपूर्वगतके ।
मयालावयति प्रतीवश्चना मस्या मयं भावने
मस्यान्निष्ठु निर्भरमनापिता मानोऽसि स्मरंऽथयः ॥ ११ ॥

भविष्य ।

॥ इति श्रीमान्महाशयैः श्रीकृष्णकृष्णः श्रीकृष्णकृष्णः ॥

सख्यनुनयपद्धतिः (५६)

यत्पादं प्रणतः प्रियः परुषया वाचा स निर्झादितो
 यत्स [ख्यान्न] कृतं वचो जडतया यन्मन्युरेको धृतः ।
 पापस्यास्य फलं तदेतदधुना यच्चन्दनेन्दुद्यति-
 मालेयाम्बुसमीरपङ्कजविसैर्गात्रं मुहुर्दृश्यते ॥ १ ॥

रुद्रस्य ।

स्मितज्योत्स्नाभिस्ते धवलयाति विश्वं मुखशशी
 दृशस्ते पीयूषद्रुतमिव विमुञ्चन्ति परितः ।
 वपुस्ते लावण्यं किरति मधुरं दिक्षु तदिदं
 कुतस्ते पारुष्यं सुतनु हृदयेनाद्य गुणितम् ॥ २ ॥

पादान्ते प्रणयपेशलवाचि कान्ते त्यक्तस्त्वया यदतिकोपनया न मन्युः ।
 तीत्रानुतापगलितः स्वयमेव मन्ये निर्याति ते तदयमश्रुजलच्छलेन ॥ ३ ॥

कयोरप्येतौ ।

विमुञ्चामुं मानं सफल्य वचसाधु सुहृदां
 मुधा सन्तापेन ग्लपयसि किपङ्गं स्मरमुवा ।
 भियं पादमान्नप्रणतमधुना मानय भृशं
 न मुग्धे प्रत्येतुं प्रभवति गतः कालहरिणः ॥ ४ ॥

रुद्रस्य ।

ल्लिखन्नास्ते भूमिं बहिरवनतः प्राणदयितो
 निराहारास्सख्यस्सततशदितोच्छन्ननयनाः ।
 परित्यक्तं सर्वं हसितपठितं पञ्जरशुकै-
 स्तवावस्था चेपं विगृज फडिने मानमधुना ॥ ५ ॥

सन्त्येवात्र गृहे गृहे युवतयस्ताः पृच्छ गत्वाऽधुना
 प्रयासः प्रणमन्ति किं तव पुनर्दासो यथा वतेते ।
 आत्मद्रोहिणि दुर्जनैः प्रलपितं कर्णं वृथा मा कृयाः
 छिन्नस्नेहरमा भवन्ति पुरुषा दुःखानुदृच्या पुनः ॥ ६ ॥

अङ्गुल्यग्रनखेन वाष्पसलिलं विक्षिप्य विक्षिप्य किं
 तृष्णीं रोदिपि कोपने बहुतरं फूत्कृत्य रोदिष्यसि ।
 यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्मानेऽतिभूमिं गते
 निर्विण्णोऽनुनयं प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेप्यति ॥ ७ ॥

पादासक्ते सुचिरमिह ते वामता कैव मुग्धे
 मन्दारम्भे प्रणयिनि जने कोऽपराधोपरोधः ।
 इत्थं तस्याः परिजनकर्यांकोमलालापवेगे
 वाष्पोद्भेदस्तदनु सहसा न स्थितो न प्रवृत्तः ॥ ८ ॥

अमरुक्तस्य ।

अनालोच्य प्रेम्णः परिणतिमनादृत्य सुहृद-
 स्त्वया कान्ते मानः किमिति सरले संप्रति कृतः ।
 समाकृष्टा एव प्रलयदहनोद्भासुरशिखाः
 स्वहस्तेनाङ्गारास्तदलमधुनाऽरण्यरुदितैः ॥ ९ ॥

वाकूटस्य ।

असद्वृत्तो नायं न च खलु गुणैरेव रहितः
 मियो मुक्ताहारस्तव चरणमूले निपतितः ।
 गृहार्णनं मुग्धे व्रजतु तव कण्ठप्रणयिता-
 मुपायो नास्त्यन्यस्तव हृदयसन्तापशमने ॥ १० ॥

पुरश्चक्षुरागस्तदनु मनसोऽनन्यपरता
 तनोर्म्लानिर्यस्य त्वयि समभवद्यत्र च तव ।
 युवा सोऽयं प्रेषानिह सुवदने मुञ्च जडतां
 विधातुर्वदग्ध्यं विलसतु सकामोऽस्तु मदनः ॥ ११ ॥

मयभूतेः ।

प्रकारो मानस्य मियसखि यदीदृक् कचिदपि
 श्रुतो वा दृष्टो वा कथयतु तदाऽयं परिजनः ।
 मियं पादमान्प्रणतमवधूय त्वमधुना
 वृनिच्छिद्रैः पश्यन्त्यपसर हसिष्यन्त्यमुहृदः ॥ १२ ॥
 ॥ इति श्री भगदत्तजल्लणविरचिनमूक्तिमुक्तावल्यां सख्यनुनयः ॥

नायिकानायकयोरुक्तिप्रत्युक्तिवर्णनपद्धतिः (५७)

बाले नाथ विमुञ्च मानिनि रूपं कोपान्मया किं कृतं
 खेदोऽस्मासु न मेऽपराध्यति भवान् सर्वेऽपराधा मयि ।
 तत्किं रोदिपि गद्गदेन वचसा कस्याग्रतो रुद्यते
 नन्वेतन्मम का तत्रास्मि दयिता नास्मीत्यतो रुद्यते ॥ १ ॥

श्रीकुमारदासस्य ।

नयननिपातेऽद्भुरितः पल्लवितो वंचसिं पुष्पितो हसिते ।
 फलतु कृशाङ्गि तवाङ्गस्पर्शेन मनोरथोऽस्माकम् ॥ २ ॥

यद्वाचः प्रचुरोपचारचतुराः यत्साग्रहं दूरतः
 मत्युत्थानमिदं स्वहस्तनिहितं यद्भिन्नमप्यासनम् ।
 उत्पश्यामि यदेवमेव च मुहुर्दृष्टिसखीसंगुलं
 तच्छङ्के तव पङ्कजासि बलवान् कौपप्रसादोदयैः ॥ ३ ॥

रुद्रस्य ।

तथाऽभूदस्माकं प्रथममविभक्ता तनुरियं
 ततो नु त्वं प्रेषान् वयमपि हताशाः प्रियतमाः ।
 इदानीं नाथस्त्वं वयमपि फलत्रं किमपरं
 मेषान् प्राणानां कुलिशकठिनानां फलमिदम् ॥ ४ ॥

अमरुकस्य ।

येन श्रोत्ररसायनं मम हठाद्वाचस्तवामीलिताः
 भग्नं येन तव भ्रुवोर्विलसितं नेत्रोत्सवारम्भि मे ।
 मद्येतो निलयश्च यस्त्वदधरः श्वासानिलैर्वाध्पते
 प्रत्यर्था स मम प्रिये कथमयं मानस्त्वया स्वीकृतः ॥ ५ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

भवतु विदितं व्यर्थात्पैरलं प्रिय गम्यतां
 तनुरपि न ते दोषोऽस्माकं विधिस्तु पराङ्मुखः ।
 तव यदि तथा रूढं प्रेम प्रपन्नमिमां दशां
 प्रकृतितरले का नः पांढा गते हतजीविते ॥ ६ ॥

धर्मकीर्तेः ।

व्यावृत्तं खलु सर्वतो विषयतस्त्वद्यपेव लीनं मनो
 नित्यं च त्वद्धीनमेव नियतं मज्जीवितं मानिनि ।
 मत्सर्वं मयि नूनमन्यविषयाशङ्क्य त्वया त्यज्यतां
 किं वाऽन्यत्र निशाकरोऽभिरमते त्यक्त्वा क्षणं कौमुदीम् ॥ ७ ॥

कृतं मिथ्यावादविरम विदितः कामुक चिरात्
 प्रियां तामेवोच्चैरभिसर यदीयैर्नखपदैः ।
 विलासैश्च प्राप्तं तव हृदि पदं रागवहुलै-
 र्मेया किं ते कृत्यं ध्रुवमकुटिलाचारपरया ॥ ८ ॥

रुद्रस्य ।

अकरवमधिपौलि पादपञ्चावपनय मानिनि मानितामकाण्डे ।
 यदि पररमणीं गतस्तदाऽर्धं स्तनयुगलिङ्गन्युर्गं स्पृशामि तन्वि ॥ ९ ॥
 कस्यापि ।

कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना विग्रहो यत्र मौनं
 यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिभातः प्रसादः ।
 तस्य प्रेम्णस्तदिदमधुना वैशसं पश्य जातं
 त्वं पादान्ते लुठसि न च मे मन्युमोक्षः खलायाः ॥ १० ॥

वामनस्य ।

दासे कृतागसि भवेदुचितः प्रभृणां पादप्रहार इति सुन्दरि भास्मि दूये ।
 उद्यत्कठोरपुलकाङ्कुरकण्टकार्प्रैर्यत्स्त्रियते तव पदं ननु सा व्यथा मे ॥ ११ ॥

श्रीमुंजस्य ।

वधूर्नां सर्वासां चरणहरणैर्दूषितामिदं
शिरस्ते स्पर्शाहं सकृदपि न पादस्य हि मम ।
प्रहारः पादैस्त्वा रमयति स मत्तो न सुलभ-
स्तदुत्तिष्ठ स्वामिन् भवतु तव सौभाग्यमतुलम् ॥ १२ ॥

सर्वदासस्य ।

आताम्रतामपनयामि विलस्य एष
लाक्षाकृतां चरणयोस्तव तन्वि मूर्ध्ना ।
कोपोपरागजनितां तु मुखेन्दुविम्बे
हर्तुं क्षमा यदि परं कुरुणा मयि स्यात् ॥ १३ ॥

श्रीहर्षस्य ।

किं पादान्ते पतसि विमनाः स्वामिनो हि स्वतन्त्राः
कैश्चित्कालं कचिदभिरतस्तेन कस्तेऽपराधः ।
आगस्कारिण्यहमिह यया जीवितं त्वद्वियोगे
भर्तुः प्राणास्त्रिय इति ननु त्वं ममै(यै?)वानुमे(ने?)यः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

कामस्यापि शराहतिर्न गणिता त्वं जीवनं संस्मृता
नो दग्धो विरहानलेन झटिति त्वत्संगमाशामृतैः ।
नीतोऽयं दिवसो विचित्रलिखितैस्सङ्कल्परूपैर्मया
किञ्चान्यन्मनसि स्थिताऽस्ति भवती [तत्र] स्वयं साक्षिणी ॥ १५ ॥

राजपुत्रयशोवर्मणः ।

सार्धं मनोरथशतैस्तव धूर्तैः कान्ता सैव स्थिता मनसि कृत्रिमभावरम्या ।
अस्माकमस्ति न कथञ्चिदिहावकाशस्तस्मात्कृतं चरणपातविडम्बनाभिः ॥ १६ ॥

रुद्रस्य ।

सुभ्रु त्वं कुपितेत्यपास्तमशनं त्यक्ताः कथा योषितां
दूरादेव मयोञ्जितास्मुरभयः स्रग्गन्धधूपपादयः ।
कौर्षं रागाणि मुञ्च मय्यचनते दृष्टे मसीदाधुना
संघस्त्वद्विरहे भवन्ति सुभगे सर्वा ममान्धा दिशः ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

प्रातः प्रातरुपागतेन जनिता निर्निद्रता चक्षुषोः
 मन्दाया मम गौरवव्यपनयादुत्पादितं लाघवम् ।
 किन्तद्यन्न कृतं त्वया मरणभीर्मुक्ता मया गम्यतां
 दुःखं तिष्ठसि यच्च पथ्यमधुना कर्ताऽस्मि तच्छ्रोष्यसि ॥ १८ ॥

अमरकृत्य ।

शीतांशुर्मुखमुत्पले तव दृशौ पद्मालुकारौ करौ
 रम्भास्तम्भनिभं तदूरुयुगळं बाहू मृणालोपमौ ।
 इत्याह्लादकराखिलाङ्गि रभसान्निःशङ्कमालिङ्ग मां-
 मङ्गलानि त्वमनङ्गन्तापविधुराण्येहोहि निर्वापय ॥ १९ ॥

श्रीहर्षस्य ।

यदा त्वं चन्द्रोऽभूर्हिमकरकलापेशलवपु-
 स्तदाऽहं जाता द्राक् शशधरमणीनां प्रतिकृतिः ।
 इदानीमर्कस्त्वं खररुचिसमुत्सारितरसः
 किरन्ती कोपाग्नीनहमपि रविग्रावघटिता ॥ २० ॥

अचलस्य ।

फठिनहृदये मुञ्च भ्रान्तिं व्यक्तीककथाश्रितां
 पिशुनवचनैर्दुःखं नेतुं न युक्तमिमं जनम् ।
 किमिदमथवा सत्यं भुग्ने त्वयाऽद्य विनिश्चितं
 यद्भिरुचितं तन्मे कृत्वा प्रिये सुखमास्पताम् ॥ २१ ॥

अमरकृत्य ।

त्वं तावद्द्रुवञ्जभो नववयाः कान्तस्मुखी निर्घृणो
 नो जानासि परव्यथां शत्रुमते नैवासि दुःखी यतः ।
 किं त्वन्याः परिपृच्छ मन्मथशरैः पीडामसन्नामिमां
 किं वा (श्राता) नो भव येनै सज्जन जनैः कापालिको नोच्यसे ॥ २२ ॥

कस्यापि ।

प्रसादे वर्तस्व प्रकटय मुदं^१ सन्त्यज रूपं
 प्रिये शुष्यन्त्यङ्गनन्यमृतमिव ते सिञ्चतु वपुः ।
 निर्घानं सौख्यानां क्षणमभिमुखं स्थापय मुखं
 न मुग्धे प्रत्येतुं प्रभवति गतः कालहरिणः ॥ २३ ॥

चन्द्रकस्य ।

कृतककृतकैर्मायाशाठ्यैस्त्वयाऽप्यतिवर्तितं
 निभृतनिभृतैः कार्यालार्पैर्मयाऽप्युपलक्षितम् ।
 भवतु विदितं नेष्टा तेऽहं वृथा परिखिद्यसे
 त्वहमसहना त्वं निस्नेहः समेन समं गतम् ॥ २४ ॥

किं कण्ठे शिथिलीकृतो भुजलतापाशः प्रमादान्मया
 निद्राच्छेदविवर्तनेष्वभिमुखं नाद्यापि संभावितम् ।
 अन्यस्त्रीजनसङ्कन्थालघुरहं स्वमे त्वया लक्षितो
 दोषं पश्यसि किं प्रिये परिजनोपालम्भयोग्ये मयि ॥ २५ ॥

निशानारायणस्य ।

अर्घोक्ते भयमागतोऽसि किमिदं कण्ठश्च किं गद्गद-
 श्वाटोरस्य न च क्षणोऽयमनुपक्षिप्तैयमास्तां कथा ।
 ब्रूहि प्रस्तुतमस्तु संप्रति महत् कर्णे सखीनां मुखै-
 स्तृप्तिर्निर्भरमेभिरक्षरपदैः प्रागेव मे संभृता ॥ २६ ॥

कस्यापि ।

विनिश्चेतुं शक्यो न सुखमिति वा दुःखमिति वा
 प्रमोदो निद्रा वा किमु विपविसर्पः किमु मदः ।
 तव स्पर्शे स्पर्शे मम हि परिमूढेन्द्रियगणो
 विकारः कोऽप्यन्तर्गडयति च तापं च कुरुते ॥ २७ ॥

भवभूतेः ।

यत्रार्कापितमिन्दुना सरसि जैरङ्गारपुञ्जापितं
 क्रुद्धार्या मयि नाप ते कदलिःकाखण्डैरलानापितम् ।
 कालोऽयः खलु कोऽपि सोऽमृतमयो जातो विपाक्तोऽधुना
 धिवनाणानिति निर्यदश्रुवला मोहं वदन्ती गता ॥ २८ ॥

रुद्रस्य ।

दृष्टिं रूपा क्षिपसि भामिनि यद्यपीमां
 स्निग्धेयमेप्यति तथापि न रूक्षभावम् ।
 त्यक्त्वा त्वरां व्रज तद(व?) स्वलितैरयं तु
 खेदं करिष्यति गुरुर्नियतं नितम्बः ॥ २९ ॥

यद्गम्यं गुरुगौरवस्य सुहृदो यस्मिन् लभन्तेऽन्तरं
 यद्वाक्षिण्यवशाद्भयाच्च सहते मन्दोपचारानपि ।
 यल्लज्जा निरुणद्धि यत्र शपथैरुत्पाद्यते प्रत्यय-
 स्तर्किकं प्रेम स उच्यते परिचयस्तत्राऽपि मानेन किम् ॥ ३० ॥

अमरकस्य ।

एवं यथाह भवती मम सर्वदोषाः
 कः स्वामिना कुवलयोक्षि सहानुबन्धः ।
 एपोऽञ्जलिर्विरचितः कुरु निग्रहं मे
 दासेऽपराधवति कोऽवसरः क्षमायाः ॥ ३१ ॥

मान निराधारस्त्वं गच्छास्तु शिवस्तु पन्थास्ते ।
 अमुना वद्धाञ्जलिना हृदयमशेषं निपीतं मे ॥ ३२ ॥

कयोरप्येतौ ।

सुतनु जहिहि कोपं पश्य पादानतं मां
 न खलु तव कदाचित् कोप एवंविधोऽभूत् ।
 इति निगदति नाथे तिर्यगामीलिताक्ष्या
 नयनजलमनल्पं मुक्तमुक्तं न किञ्चित् ॥ ३३ ॥

अमरकस्य ।

इति विप्रलम्भे उक्तिप्रत्युक्तिवर्णनपद्धतिः ।

प्रसादवर्णनपद्धतिः (५८)

परिम्लाने माने मुखशशिनि तस्याः करधृते
मयि क्षीणोपाये प्रणिपतनमात्रैकशरणे ।
तया पक्ष्ममान्तध्वजपटनिरुद्धेन सहसा
प्रसादो वाप्येण स्तनतटविशीर्णेन कथितः ॥ १ ॥

अमरकृत्य ।

दृष्टे लोचनवन्मनाद्भ्रमुकुलितं पार्श्वस्थिते वैक्रव-
न्यग्भूतं बहिरासितं पुलकवत् स्पर्शं समातन्वति ।
नीवीबन्धवदागतं शिथिलतां संभापमाणे क्षणा-
न्मानेनापसृतं द्वियेव सुदृशः पादस्पृशि प्रेषसि ॥ २ ॥

कस्यापि ।

सत्यं दुर्लभ एष बल्लभतमो रागो ममास्मिन्पुनः
कोपोऽस्यातिगुरुर्न चातिनिपुणास्सख्योऽपि संबोधने ।
सञ्चिन्त्येति मृगीदृशा मियतमे दृष्टे श्रृंथां मेखलां
बध्नन्त्या न गतं स्थितं न च चलद्वासो न वा संद्वैतम् ॥ ३ ॥

सत्यं भामिनि दुर्जनोऽस्मि दयिते पाल्यस्तथाऽपि त्वया
तद्दोषदृशतशो मृगाक्षि नियतं दीने मयि क्षम्यताम् ।
इत्थं ज्वलति बल्लभे मृगदृशा चक्षुर्लसत्संभृतं
रक्तत्वं विरलीकृतं च वदने दत्तं न किञ्चिद्वचः ॥ ४ ॥

रुद्रस्यैतौ ।

आगत्य प्रणिपातसान्वितसखीद्रचान्तरे सागसि
स्वैरं कुर्वति तल्पपार्श्वनिभृते धूर्तेऽङ्गसंवाहनम् ।
ज्ञात्वा स्पर्शवशात्तर्यां किल सतीभ्रान्त्या स्ववक्षश्चनैः
खिन्नाऽसीत्यभिधाय मीलितदृशा सानन्दमारोपितः ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

वाचो वाग्मिनि किं तवाद्य परुषाः सुभ्रु भ्रुवोर्विभ्रमो-
 ऽप्युद्धान्तः कृत एष लोलनयने किं लोहिते लोचने ।
 नास्त्यागो मयि किं मुधैव कुपितेत्युक्ते पुरः प्रेयसा
 मानिन्या जलबिन्दुदन्तुरपुटा दृष्टिस्सखीप्वाहिता ॥ ६ ॥

रुद्रस्य ।

चक्षुर्लुप्तमपीकणं कवलितस्ताम्बूलरागोऽधरे
 विश्रान्ता कवरी कपोलफलके ध्वस्ता च गात्रात् द्युतिः ।
 जाने संप्रति भौमिनि प्रणयिना कैरप्युपायक्रमै-
 र्भग्नो मानमहातरुस्तरुणि ते चेतस्स्थलीवर्धितः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

सा यावन्ति पदान्यलीकवचनैरालीजनैः पाठिता
 तावन्त्येव कृतागसो द्रुततरं संलैप्य पत्युः पुरः ।
 प्रारेभे परतो यथा मनसिजस्येच्छा तथा वर्तितुं
 प्रेम्णो मौग्ध्यविभूषणस्य सहजः कोऽप्येष कान्तः क्रमः ॥ ८ ॥

मष्टेन्दुराजस्य

॥ इति प्रसादवर्णनपद्धतिः ॥

संभोगपद्धतयः । तत्र ऋतुपट्टम् ।

वसन्तवर्णनपद्धतिः (५९)

तत्र ऋतुस्वभावः—

आताम्राः किरणा रवेर्नवदलत्वक्पल्लवाः पादपाः

वल्लयस्तारकतुल्यकान्तिसुमनस्सौरभ्यसंभाविताः ।

वात्यस्मिन्मधुमत्तपट्पदपदव्याधूतचूतद्रुम—

प्राग्भारंपतत्परागपटलामोदी मरुद्वासिणः ॥ १ ॥

विष्फूर्जत्फालनेत्रानलवहलशिखासञ्चयैर्दशितौष्यः

प्रोन्मीलनीलकण्ठद्युतिभिराभिनवाम्भोदलीलां दधानः ।

चञ्चूडाग्रजाग्रत्तुहिनकरकरोद्दीर्णशैत्यस्समन्ता—

दित्यं प्रोह्लासिकालप्रितयमयवपुः पातुवश्चन्द्रमौलिः ॥ २ ॥

श्रीवैद्यमानुपाण्डितस्यैतौ ।

यत्प्रारम्भविजृम्भितो रतिपतिः शृङ्गारसञ्जीवनीं

पत्ते हृद्यविशृङ्खलां त्रिभुवनप्रक्षोभणीं प्रक्रियाम् ।

उत्सर्पत्सहकारपुष्पमधुरामोदपञ्चाश्रिते

तस्मिन्सन्तु वसन्त एव सुलभस्थानाः कवीनां गिरः ॥ ३ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

असौ मरुचुंबितचारुकेसरः प्रसन्नतारापतिमण्डलाग्रणीः ।

वियुक्तरामातुरदृष्टिवीक्षितो वसन्तकालो हनुमानिवागतः ॥ ४ ॥

मद्विज्जाकस्य ।

गर्भग्रन्धिषु वीरुधां सुमनसो मध्येऽङ्कुरं पल्लवाः

चाञ्छामात्रपरिग्रहः पिकवधूकण्ठोदरे पञ्चमः ।

किञ्च त्रीणि जगन्ति जिष्णु दिवसैर्द्विर्नर्मनो जन्मनो

देवस्यापि चिरोञ्जितं यदि भवत्यभ्यासवन्धं घनुः ॥ ५ ॥

राजशेखरस्य ।

माकन्देषु न यद्यपि प्रतिदिनं गर्भाङ्कुरग्रन्थयो

भियन्ते न च यद्यपि प्रतनुते पुष्पाण्यशोकद्रुमः ।

घृते नान्यभृतस्य यद्यपि कलः कण्ठे पदं पञ्चमो

भ्रातः पश्य तथाऽप्ययं हतमधुश्वेतः करोत्युत्सुकम् ॥ ६ ॥

श्रीमोजदेवस्य ।

वाणानङ्कुरयन्ति पुष्पधनुषो वीरस्य चूतद्रुमाः

वासन्तीषुकुलानि संप्रति मुखैर्भिन्दन्ति भृङ्गाङ्गनाः ।

गण्डूपं प्रतिपालयन्ति सुदृशां पुष्पोद्गमे केसर-

स्तासां च स्तनमण्डलैः कुरवका गाढं तदालिङ्गनम् ॥ ७ ॥

नाथकुमारस्य ।

अग्रे स्त्रीनखपाटलं कुरवकं श्यामं द्वयोर्भागयो-

र्वालाशोकमुपोदरागसुभगं भेदोन्मुखं तिष्ठति ।

ईषद्भद्ररजःकणाग्रकपिशा चूते नवा मञ्जरी

मुग्धत्वस्य च यौवनस्य च सखे मध्ये मधुश्रीः स्थिता ॥ ८ ॥

कालिदासस्य ।

मन्दोऽयं मलयानिलः किसलयं चूतद्रुमाणां नवं

माद्यत्कोकिलकूजितं विचकिलाभोदः पुराणं मधु ।

वाणानित्युपदीकरोति सुरभिः पञ्चैव पञ्चपत्रे

यूनामिन्द्रियपञ्चकस्य युगपत्संमोहसंपादिनः ॥ ९ ॥

श्रीराजकविरानस्य ।

जश्रद्धिमक्कान्तिभिः किसलयैस्ताम्रां त्रिप्रं विभ्रतो

भृङ्गालीविरुतैः कलैरविशदव्याहारलीलाभृतः ।

घूर्णन्तो मलयानिलाहातिचलैः शाखासमूहैर्षुद्धु-

र्भ्रातिं प्राप्य मधुमसङ्गजनितां मत्ता इवामी द्रुमाः ॥ १० ॥

श्रीहर्षस्य ।

मालतीविरहाक्रान्ताः पश्य भृङ्गान् शुमूर्पवः ।

आत्मानं प्रक्षिपन्तीव किंशुकप्रभवानले ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

किंशुककलिकान्तर्गतमिन्दुकलास्पर्धि केसरं भाति ।
रक्तनिचोलकापिहितं धनुरिव जतुमुद्रितं वितनोः ॥ १२ ॥

विज्ञाकायाः ।

निर्वाणङ्गारसंघैरिव मधुपकुलैः कालिमानं बहद्भि-
र्भस्त्रावातैरिवोद्यन्मलयगिरिगुहानिर्गतैस्तैर्मरुद्भिः ।
उद्दीप्योद्दाममन्तर्विरहह्रुतभुजं निर्मिमीतेऽत्र पौष्पान्
वाणानक्षुण्णधारान्मधुरयमधुना लोहकारः स्मरस्य ॥ १३ ॥

नाचिराजस्य ।

स्थाने स्थाने मलयमरुतः पूरयन्त्यङ्कपालीं
पुष्पालीषु स्मरगजरजस्तानयोग्याः परागाः ।
जातं चूते मधु मधुकरमेयसीजानुदघ्नं
निर्विघ्नत्वं सपदि भजते रागराज्याभिपेकः ॥ १४ ॥

मानग्रन्थिकदर्धनाय कथितास्सर्वत्र पुंस्कोकिलाः
क्रीडाकर्मणि दाक्षिणात्यमरुतामध्यक्षभाँवोऽर्पितः ।
पुष्पास्त्रस्य जगद्वयेऽपि विरहिप्रत्यूहहेवाकिनः
सबद्धोऽयमसाध्यसाधनविधौ साम्राज्यमन्त्री मधुः ॥ १५ ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

कोकिलाद्यपः—

स्तोत्रं चैत्रगुणोदयस्य विरहिप्राणप्रयाणानक-
ष्टंकारः स्मरकार्मुकस्य सुदृशां शृङ्गारदीक्षागुरुः ।
ढोलाकोलिकलासु मङ्गलपदं वन्दी वनान्तश्रियां
नादोऽयं कलकण्ठकण्ठकुहरमैस्वलोलितः श्रूयते ॥ १६ ॥

श्रीपालकविराजस्य ।

यः श्रोत्रामृतनिर्झरैकवसतिं निर्व्याजमारुढवान्
यस्सञ्जीवनमन्त्रितां त्रिणयनप्लुष्टस्य चेतोभुवः ।
वीणावन्मसृणो ध्वनिश्चतसृणां पात्रं श्रुतीनामभू-
त्सोऽयं कोकिलकण्ठवेणुविवरव्यापारितः पञ्चमः ॥ १७ ॥

बिल्हणस्य ।

यञ्चूताङ्कुरकन्दलीकवलनात् कर्णामृतग्रामणी-
 छायामात्रपरिग्रहोऽपि जगृहे पञ्चेपुजैत्रेषुताम् ।
 ताम्यचालुविटङ्कुरसङ्कटवटीसंचारितः पञ्चमः
 सोऽयं कौकिलकामिनीगलबिलादामूलमुन्मीलति ॥ १८ ॥

चूतः—

छट्टो वयं यदि ततः किमियं मृगाक्षी सेयं वयं यदि ततः किमयं वसन्तः ।
 सोऽप्यस्तु नाम जगतः प्रतिपक्षभूतश्चूतद्रुमः किमिति निर्मित एष धात्रा ॥ १९ ॥

कस्यापि ।

किं द्वारि देवहातिके सहकारकेण
 संबर्धितेन विपट्टक्षक एष पापः ।
 यस्मिन्मनागपि विकासविकारभाजि
 घोरा भवन्ति मदनज्वरसन्निपाताः ॥ २० ॥

विकटनितंभायाः ।

नेयं चूतलता विराजति धनुर्लेखा स्थितेयं पुरो
 नासौ गुञ्जति भृङ्गपद्मतिरियं मौर्वी टणत्कारिणी ।
 नैते नूतनपल्लवाः स्मरभटस्यामी स्फुटं पत्रिणः
 शीणास्तत्क्षणभिन्नपान्यहृदयप्रस्यन्दिभिश्शोणितैः ॥ २१ ॥

श्रीपालकविरानस्य ।

षट् सखि कियदेतत् पश्य वरं स्मरस्य
 मियविरहकृशोऽस्मिन् रागिलोके तथाहि ।
 उपवनसहकारोद्भासिभृङ्गच्छलेन
 प्रतिविशिखमनेनोदञ्चितं कालकूटम् ॥ २२ ॥

पुष्पेपोरस्त्रकोशः शुक्पठनमठः स्वस्तिवासः पिकाना-
 मात्रः साम्राज्यलक्ष्मीमनुभवतुतमामत्र कान्ते वसन्ते ।
 पाकप्राप्तिमकर्षारुणगुणगुरुणा यत्फलानां रसेन
 श्रीसौभाग्येन जिग्ये मरकतकृतुपक्रोडजाम्बूनदाम्बु ॥ २३ ॥

कयोरप्येतौ ।

मदमधुरविलासानल्पभृङ्गाभिरामा
ललितमुकुललीलोद्भिन्नदन्ताङ्कुरश्रीः ।

मलयपवनवेष्टत्पर्णकर्णाग्रभागा
लसति वत वसन्ते मञ्जरी कृञ्जरीव ॥ २४ ॥

वामननागस्य ।

वसन्तवायवः—

कृतप्रकोपाः पवनाशनानां निवासदानादिव पन्नगानाम् ।
विनिर्ययुश्चन्दनशैलकुञ्जादाशामुदीर्घां प्रति गन्धवाहः ॥ २५ ॥

मलयगिरिसमीराः सिंहलद्वीपकान्ता-
मुखपरिचयलब्धस्फारकर्पूरवासाः ।

द्रविडयुवतिदोलकेलिलोलन्नितम्ब-
स्थलशिथिलितवेगास्सेव्यतामाप्नुवन्ति ॥ २६ ॥

पानीयं नालिकेरीफलकुहरकुहूकारि कल्लोलयन्तः
कावेरीतीरतालद्रुमचरितसुराभाण्डभाङ्गरचण्डाः ।

एते तन्वन्ति वेलावनललितलताताण्डवं द्राविडस्त्री-
कर्पूरापाण्डुगण्डस्थललुलितरया वायवो दाक्षिणात्याः ॥ २७ ॥

तन्वानशशीतलत्वं जलधितदवनोत्तालतालासवानां
दोलाव्यालोलचोलीगुहरमण(चरण?)भरोत्कालहेलोसहायः ।

षायुर्वात्येष दन्तव्रणमधरदले लालयन् केरलीना-
मुन्मील्लक्ष्मणिसाधमकुसुमपन्दुरक्षिणो दाक्षिणात्यः ॥ २८ ॥

त्रिलहणस्यैते

ये दोलाकेलिकाराः किमपि मृगदृशां मानतन्तुच्छिदो ये
सद्यःभृङ्गारदीक्षाव्यतिकरगुरवो ये च लोकत्रयेऽपि ।

ते कण्ठे लोलयन्तः परभृतवयसां पञ्चमं रागराजं

वान्ति स्वैरं समीराः स्मरविजयमहासाक्षिणो दाक्षिणात्याः ॥ २९ ॥

सुरतभरस्विन्नपद्मगविलासिनीपानकेलिजर्जरितः ।
पुनरिह विरहभासैर्मलयमरुन्मांसलीक्रियते ॥ ३० ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

सललितमलकानां बल्लरीर्नर्तयन्तो
मधुसुरभिष्ठुखाब्जोच्छ्वासगन्धानुबन्धाः ।
उपरिसुरतभाजां योपितां स्वेदविन्दून्
सतृप इव पिबन्तो वान्ति मन्दं समीराः ॥ ३१ ॥

स्मेराम्भोरुहपत्तने परिमलस्तेयी वसन्तानिल-
स्तत्रत्यैरपि यामिकैर्मधुकरैरावद्धकोलाहलः ।
निर्यातस्त्वरया व्रजान्निपतितः श्रीखण्डपङ्कजवै-
लिंभे पिच्छिलकेरलीकुचतटे खञ्जन् शनैर्गच्छति ॥ ३२ ॥

कयोरप्येतौ ।

कावेरीवारिवेल्लहृरिपरिकरक्रीडन[क्रान्त]शीताः
स्फीतश्रीखण्डपङ्कजभ्रमणभरभवद्भूरिसौरभ्यगर्भाः ।
चौलङ्घीलोलवेलाञ्चलचलनकलाक्रान्तकान्तास्तनान्ता
वान्ति प्रेयोवियोगातुरतररमणीवैरिणोऽमी समीराः ॥ ३३ ॥

कृष्णापिल्लस्य ।

वसन्तपथिकाः—

लतानामेतासामुदितकुसुमानां मरुदयं
मतं लास्यं दत्त्वा श्रयति भृशमामोदमसमम् ।
लतास्त्वध्वन्यानामहह दृशमादाय सहसा
ददत्याधिव्याधिभ्रमिरुदितमोहव्यतिकरम् ॥ ३४ ॥

कस्यापि ।

सा व्याधेः कृशता क्षतस्य रुधिरं दृष्टस्य लालास्रुतिः
सर्वं नैतदिहास्ति तत्कथमसौ पान्यस्तपस्वी मृतः ।
आः ज्ञातं मधुलम्पदैर्मधुकरैरारब्धकोलाहले
नूनं साहसिकेन चूतमुकुले दृष्टिस्समारोपिता ॥ ३५ ॥

रामिलसोमिलयोः ।

अमी हेलोन्मेपव्यसनिपु पलाशेषु परितः

पिबन्ति स्वच्छन्दं मधु मधुलिहो माद्यति जनः ।

अयं च प्रत्यग्रं दशति सहकारं परभृतो

यदीदं मर्मान्तर्विदलति क एष व्यतिकरः ॥ ३६ ॥

कटुकादित्यस्य ।

अध्वन्यस्य वधूर्वियोगविधुरा भर्तुस्स्मरन्ती यदि

माणानुज्झति तस्य तत्त्वलु महत्सञ्जायते पातकम् ।

यावन्नो कृतमध्वगेन हृदये तावत्तरोर्मूर्द्धनि

भोद्दुष्टं परपुण्या तव तवेत्युच्चैर्वचोऽनेकशः ॥ ३७ ॥

अस्थिस्रोदवतीव कुन्दमुकुलैः फुल्लैः पलाशद्रुपैः

साङ्गारप्रकरेव धूमकलुषेवोत्पातिभिः पट्पदैः ।

रक्ताक्षयुतिभिस्सशेषदहनालातेव पुंस्कोकिलै-

र्दृष्टा माणसमाचितेव पथिकैरारादनान्तस्थली ॥ ३८ ॥

कयोरप्येतौ ।

बधिरितचतुराशा प्रीति (त) शरीतनादै-

र्बहलबकुलपुष्पैरन्धपुष्पन्धयाऽसौ ।

निधुवनविधिर्मोहोन्मूककोका वनश्रीः

कयमिव पथिकानां नैव [वैक] ल्यहेतुः ॥ ३९ ॥

श्रीपालकविराजस्य ।

अध्वन्यैर्मकरन्दशीकरसुरामत्तकणत्कोकिले

मार्गे मार्गनिरोधिनी परिहृता शङ्केऽशुभाशङ्कन्या ।

पान्थस्त्रीवधपातकाद्रुपगतं चण्डाक्षिचिह्नं मधो-

रेषा किङ्किणिकेव पट्पदमयी झङ्कारिणी संहतिः ॥ ४० ॥

कस्यापि ।

॥ इति भगदत्तनरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वसन्तवर्णनपद्धतिः ॥

ग्रीष्मपद्धतिः (६०)

तत्र ऋतुस्वभावः—

वर्षस्यग्निफणानिवोष्णकिरणः काष्ठास्तु दावानल-
ज्वालाजालजटालभूधरमिलद्रूम्यान्धकाराविलाः ।
वृक्षा जीर्णविशीर्णपर्णपटलाः शुष्यलतालिङ्गिन्ता
नद्यस्तप्तकरीन्द्रकेलिकलुपा ग्रीष्मे मरुचैर्ऋतः ॥ १ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

ततः प्राविरभूद्ग्रीष्मस्तपन्वसुमतीमिमाम् ।
सपिण्डः कालकूटस्य सप्तजिह्वस्य सोदरः ॥ २ ॥

तपनं विभ्रदाकाशो जगत्काथविशृङ्खलम् ।
स्फुरल्ललाटनयनं हरं नाटयति स्फुटम् ॥ ३ ॥

क्वापि क्वापि दिगन्ते कृशधवलः कोऽपि कोऽपि घनलेशः ।
तिग्मद्युतिदग्धानां ताराणां भस्मवद्भाति ॥ ४ ॥

सूक्तिरत्नाकरादेते ।

प्रतिगतपरिजनानां विच्छिन्नाशं समूहमवलोक्य ।
स्फुटितमपयशस्तापादिव हृदयतलं तडागस्य ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

रवेस्सप्तस्तक्षितिमध्यगं रसं निपीय पीनत्वमतीव विभ्रतः ।
भरेण धाजिष्विव मन्दगामिषु क्रमेण दैर्घ्यं दिवसाः प्रपेदिरे ॥ ६ ॥

विह्वणस्य ।

भ्रमन्त्यः परितश्छायाः पतता भ्राम्यतां दिवि ।
विभान्ति धर्मतप्तोर्वीस्पर्शजातव्यया इव ॥ ७ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

तप्ता मही विरहिणामिव चिचट्टति—
 स्तृष्णाऽध्वगेषु कृषणेध्विव वृद्धिमेति ।
 सूर्यः कर्दहति दुर्वचनः खलो नु
 छाया सतीव न विमुञ्चति पादमूलम् ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

पच्यन्ते स्थलचारिणः क्षितिरजस्यङ्गारभूयंगते
 कथ्यन्ते जलजन्तवः प्रतिनदं तापोत्वणैर्वारिभिः ।
 भर्ज्यन्ते शि(खच)राः खरातपशिखापुञ्जे तदेभिर्दिने-
 मांसा(स्पा)कः (?) क्रियते दिनेऽथ नियमाद्वैवस्वताय ध्रुवम् ॥ ९ ॥
 श्रीपालकविराजस्य ।

अङ्गारैः खचितेव भूर्वियदपि ज्वालाकरालं [लैः] करै—
 स्तिग्मांशोः किरतीव तीव्रमभितो वायुः कुंकालानलम् ।
 अप्यम्भांसि नखम्पचानि सरितामाशा ज्वलन्तीव च
 ग्रीष्मेऽस्मिन्नववह्निद्रीपितमिवाशेषं जगद्वर्तते ॥ १० ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

निजां कायच्छायां श्रयति महिपः कर्दमधिया
 च्युतं गुञ्जापुञ्जं रुधिरमिति काकः कलयति ।
 समुत्सर्पन् सर्पः सुपिरविवरं तापविवशः
 ससीत्काराधूतं प्रविशति करं कुञ्जरपतेः ॥ ११ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

विशुष्यतोयान्तश्शयितमहिपघ्राणकुहरं
 प्रतिश्यायक्लिन्नं विशति शफरस्तापविवशः ।
 अनिच्छन्तो धर्मकथनपरुषं वारि सरितां
 लिहन्ति स्वाङ्गानि श्रमजलकणार्द्राणि हरिणाः ॥ १२ ॥
 तापां वसन्नशयितं सरणौ तरक्षुमुल्लङ्घ्य धावति मृगे मृगतृष्णिकायै ।
 तत्कोपितो मुखमुदञ्चितमेव धर्मश्लोषाच्चसद्यनमय्य तर्गव शेते ॥ १३ ॥
 सर्वदासस्यैतौ ।

कानि स्थानानि दग्धान्यतिशयगहनास्सन्ति वा के प्रदेशाः ।
किं वा शेषं वनस्य स्थितमिति पवनासङ्गविस्पष्टतेजाः ।

चण्डज्वालावलीढस्फुटिततरुलताग्रन्धिसुक्ताट्टहासो

दावाग्निशुष्कवृक्षे शिखरिणि गहनेऽधिष्ठितः पश्यतीव ॥ १४ ॥

भीमस्य ।

उद्धूय धूलीर्धवला रसातला-

द्वात्या लगन्ती गगने च्यवर्तत ।

फूत्कारयन्त्येव भुवोद्धृता भुजा

निदाघतापाकुलया तपात्यये ॥ १५ ॥

कविकेलेः ।

अपि तरुवनान्यूप्मयन्ते तपत्यपि यामिनी

दहति सरसीवातोऽप्येष ज्वलन्ति जलान्यपि ।

इति समधिकं ग्रीष्मे भीष्मे न पुण्यवतां भयं

मलयजरसैर्दिग्धं लब्ध्वा बधूस्तनमण्डलम् ॥ १६ ॥

श्रीपालकविराजस्य ।

अस्यच्छं सितमंशुकं शुचि मधु मच्छायमच्छं रजः

कर्पूरं विधृतांर्द्रचन्दनकुचद्वन्दाः कुरङ्गीदृशः ।

धारावेश्म सपाटलं विचकिलस्रगदाम चन्द्रत्विषो

घातस्मृष्टिरियं वृथैव तव न ग्रीष्मोऽभविष्यद्यदि ॥ १७ ॥

मध्याह्नः—

दुस्सहसन्तापभयात्संप्रति मध्ये स्थिते दिवसनाये ।

छायामिव वाञ्छन्ती छायापि गता तरुतलानि ॥ १८ ॥

श्रीमद्वन्तिवर्मणः ।

आदौ मानपरिग्रहेण गुरुणा दूरं समुत्सारितां

पश्चात्तापभरेण तामतिकृशां नीतां परं लाघवम् ।

उत्सङ्गन्तरवर्तिनीमनुगतां संपीडिताङ्गीमिमां

सर्वाङ्गप्रणयमियाभिव तरुश्छार्यां समालम्बते ॥ १९ ॥

[अनङ्गहर्षस्य]

उद्धामद्युमणिद्युतिव्यतिकरप्रक्रीडदकौपल-

ज्वालाजालजटालजाङ्गलतटीनिष्कृजकोयष्टयः ।

भौमोष्मध्रुवमानसूरकिरेणक्रूरप्रकारां दृशा-

राद्युःकर्म समापयन्ति धिगमूर्मध्याह्नशून्या दिशः ॥ २० ॥

श्रीपुरारेः ।

धत्ते पङ्कजिनीदलेच्छुरुषरि स्वं कर्णतालं द्विपः

शम्पस्तम्बधिया नियच्छति शिखी मध्देशिखण्डं शिरः ।

मिध्या लेढि मृणालकोटिकुटिलं दंग्राङ्कुरं सूकरो

मध्याह्ने महिपश्च वाञ्छति निजच्छायामहाकर्दमम् ॥ २१ ॥

राजशेखरस्य ।

सौहिर्यस्तिमितरुदञ्चदलसंग्रीवाभिरामं मुहु-

र्मध्याह्ने स्फुरदर्ककर्मशरुचि मान्तस्थलीवर्तिभिः ।

दत्ताः सिन्धुषु माहिपैः क्रमकृशस्रोतस्मु पङ्कोदरे

निद्रामीलितपक्ष्मपद्मतिपरिव्यक्तारुणा दृष्टयः ॥ २२ ॥

सर्पद्वारिणि वारिशीतलतले विन्यस्तपुष्पोत्करे

नीरन्ध्रे फदलीघने गुरुदलच्छायाहताकृत्विपि ।

कर्पूरांगरूपङ्कपिच्छलघनोच्चुङ्गस्तनालिङ्गिभिः

कान्ताकेलिरतैरहो सुकृतिभिर्मध्यन्दिनं नीयते ॥ २३ ॥

कयोरप्येती ।

श्रीष्मवायवः—

कार्जुनीः कृजयन्तो निजजउररवव्यञ्जिता वीजकोशी-

रुत्पाकान्कृष्णलानां पृथुसुपिरगतान् शिम्बिकान् पाटयन्तः ।

शिल्लिकास्रहरीणां यधिरितध्रुवनं संकृतं खे क्षिपन्तः

शिञ्जानाम्बत्यपत्रप्रकरस्रणस्रणाराविणो वान्ति वाताः ॥ २४ ॥

मट्टशाणस्य ।

आध्मातोद्धतदात्रवहिसुहृदः कीर्णोष्णरेणूत्कराः
सन्तप्ताध्वगमुक्तखेदविपमभासोष्मसंवादिनः ।

तृष्णार्ताजगरायतास्यकुहरक्षिप्रप्रवेशोत्फटाः
भ्रूमङ्गैरिव तर्जयन्ति पवनाः घृष्टस्थलीकज्जलैः ॥ २५ ॥

शेमेन्द्रस्य ।

श्रीष्मपथिकः—

सर्वाशारुधि दग्धवीरुधि सदा सारङ्गवद्धक्रुधि
क्षामक्ष्मारुहि मन्दमुन्मधुलिहि स्वच्छन्दकुन्दद्रुधि ।
शुष्यत्स्रोतसि तप्तभूरिरजसि ज्वालायमानार्णसि
श्रीष्मे मासि ततार्कतेजसि कथं पान्य ब्रजनू जीवसि ॥ २६ ॥

श्रीष्मोष्मोपशुष्यत्पयसि वकभयभ्रान्तपाठीनभाजि
प्रायः पङ्कैर्गैपं गतवति सरसि स्वल्पतोपे लुटित्वा ।
कृत्वा कृत्वा जलार्द्राकृतमुर्परि जरत्कर्पटार्थं प्रपायां
तायं पीत्वाऽपि पान्यः पथि वहति हहाहेति कुर्वन् पिपासुः ॥ २७ ॥

भ्राम्यशीत्कारिचक्रभ्रमभरितपटीयंत्रचक्रप्रमुक्त-
स्रोतःपूर्णमणालीपथसरणिसिरासारिसीत्कारि(?) वारि ।
कौपं पान्याः प्रकामं सितमणिमुसलाकारविस्फारिधारं
विश्लिप्तशुष्णमुक्ताकणनिकानिभासारपातं पिबन्ति ॥ २८ ॥

मट्टबाणस्यैते ।

वानाकीर्णविशीर्णवीरणनृणश्रेणीमृणत्कारिणि
श्रीष्मे सोष्मणि चण्डसूर्यकिरणप्रकाश्यमानार्णसि ।
नित्तारोपिनकामिर्नामुत्तमनिज्योत्स्नाहृत्प्रान्तयो
मध्यादेऽपि मुखं प्रयान्ति पथिकाः स्वं देगमृत्कण्टिताः ॥ २९ ॥

कस्यादि ।

प्रपापालिका—

भङ्गुल्यग्रवि(नि)रोधतस्तनुतरां धारामियं कुर्वती
 कर्कर्या [सुचिरं] पयो निपुणिका दातुं प्रपापालिका ।
 विश्लिष्टाङ्गुलिना करेण दशनापीडं शनैः पान्थ हे
 निष्पन्दोर्ध्वविलोचनस्त्वमपि तज्जानासि पातुं पयः ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

पिवन्नम्भः प्रपापालीमनुरक्ता विलोकयन् ।
 भगस्त्यं चिन्तयामास चतुरस्साऽपि सागरान् ॥ ३१ ॥

कस्यापि ।

दृशं प्रपापालिकया प्रकाशिते
 निवेशयन् कुम्भधिया कुचद्वये ।
 विवेद पान्थः कलशात्परिच्युता
 न वारिधारां मुखसङ्घिनीमपि ॥ ३२ ॥

विल्लणस्य ।

दूरादेव धृतीञ्जलिर्न तु पुनः पानीयपानोचितो
 रूपालोकनकौतुकात्प्रचलितो मूर्धा न शान्त्या तृपः ।
 रोमाञ्चोऽपि निरन्तरं प्रकटितः प्रीत्या न शैत्याद्पा-
 मशुष्णो विधिरध्वगेन विहितो वीक्ष्य प्रपापालिकाम् ॥ ३३ ॥

कस्यापि ।

॥ इति भगदत्तनरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावर्यां संभोगशृंगारे श्रीम्भवर्णनपद्धतिः ॥

वर्षापद्धतिः (६१)

विद्युत्पङ्कजपण्डपङ्कपटली व्योमस्थलीशाद्वलः

केदारः कलमाङ्कुरप्रतिभुवां धारातलानामयम् ।

शैवालावलिरद्रिमूर्ध्नि सरितां सूर्येन्दुकाराग्रहं

कन्दर्पोत्सववैजयन्ति भवतु प्रीत्यै तवाम्भोधरः ॥ १ ॥

बिल्हणस्य ।

व्यासं भिन्नेन्द्रनीलद्युतिभिरिव घनैर्मघजालैर्विशालै-

रुद्यद्विद्युद्विलासैः सुरधनुनुगैर्व्योम वेष्टद्वलाकैः ।

उर्ध्वो गुर्ध्वो शिलीन्द्रार्जुनकुटजतृणैर्भाति सस्यैः प्रशस्यैः

कादम्बामोदवाही जलधरसमये वारुणो वाति वातः ॥ २ ॥

श्रीवैद्यमानुगण्डितस्य ।

अथ मनसिजदिग्जयाभिर्शंसी जलधरदुन्दुभिराततान शब्दम् ।

तदनु तदनुजीविभिः कदम्बैः कवचित्तुम्बदपट्टपदच्छलेन ॥ ३ ॥

शीतलादिव संव्रस्तं प्रावृषेण्यात्प्रभवतः ।

नभो चभार नीरन्ध्रं जीमूतकृलकम्बलम् ॥ ४ ॥

अर्धेन जलदम्ब्यामर्धेनातपापिङ्गलम् ।

अर्धनारीश्वराकारं न को मन्येत वासरम् ॥ ५ ॥

सर्वदासर्येती ।

कन्याभिरिव हेमोभिर्विद्युद्भिरिव ताडितम् ।

अन्नस्नानितनिर्घोषं सवेदनमिवाम्बरम् ॥ ६ ॥

मेघकृष्णाजिनधरा धामायशोपवीतिनः ।

मारुतापूर्वितगुहाः प्रार्थिता इव पर्यताः ॥ ७ ॥

श्रीः चरुमः केरौती ।

मन्दं मुद्रितपांसवः परिपतज्झंकारिशंशामरु-

द्वेगध्वस्तकुटीरकाग्रनिपतच्छिद्रेषु लब्धान्तराः ।

कर्मव्यग्रकुटुम्बिनीकुचभरस्वेदच्छिदः प्रावृषः

प्रारम्भे मदयन्ति कन्दलदलोह्लासाः पयोविन्दवः ॥ १३ ॥

अमरुकस्य ।

किञ्चिन्मुद्रितपांसवः शिखिकुलैरुत्पक्षममालोकिता

जीर्णावासरुदद्वरिद्रागृहिणी]श्वासानि' लैर्जर्जराः ।

एते ते निपतन्ति नूतनघनाः प्रावृट्समारम्भिणो

विच्छाथीकृतविप्रयुक्तवनितावक्त्रेन्दवो विन्दवः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

आकर्ण्य स्मरयौवराज्यपटहं जीमूतनूतनध्वनिं

नृत्यत्केकिकुटुम्बकस्य ददतं मन्द्रां मृदङ्गक्रियाम् ।

उन्मीलन्नवनीलकन्दलदलव्याजेन रोमाञ्चिता

हर्षणेव समुच्छ्रितान्वसुमती दध्रे शिलीन्ध्रध्वजान् ॥ १५ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

दिग्भस्त्रामुखमुच्यमानपवनप्रेङ्खोलनावर्तित-

ज्वालाजालजटालवैद्युतशिखिमद्योतमानात्मभिः ।

नीरन्ध्रं रसगर्भितैरकलुपव्योमार्कचन्द्रान्मुहुः

कालोऽयं धमतीव तोयदमहामूपासहस्रैर्दिवि ॥ १६ ॥

श्रीपालकविराजस्य ।

अस्थिरमनेकरागं गुणरहितं नित्यवक्रदुष्पापम् ।

प्रावृषि सुरेन्द्रघापं विभाव्यते युवतिचिन्तमिव ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

क्षपाः क्षामीकृत्य प्रसभमपहृत्याम्बु सरितां

प्रताप्योर्वीं कृत्स्नां तरुगहनमुच्छोष्य सकलम् ।

क संमत्पुष्पांशुर्गत इति तदालोकनपरा-

स्तडिदीपालोक्ता दिशि दिशि चरन्तीव जलदाः ॥ १८ ॥

पाणिनेः ।

जलधिवारि निपीतवतो भृशं वनमुचो रुधिरस्रवलोहिताः ।
अतिभरस्फुटितोदरनिर्गता विच्युरन्त्रलता इव विद्युतः ॥ १९ ॥

जलधरस्य तटे तद्वितो वधु-
ग्रहगणग्रसनानि वितन्वतः ।
उदरमाशु त्रिभिद्य विनिर्गता
रविकरा इव काञ्चनरोचिपः ॥ २० ॥

कुमारदासस्यैतौ ।

देवे कुर्वति दुर्दिनव्यतिकरं नास्त्येव तन्मन्दिरं
यत्राहारगवेषणाय बहुशो नासीद्व्रता वायसी ।
किन्तु प्राप न किञ्चन क्वचिदपि प्रस्वापहेतोस्तथा-
ऽप्युद्भिन्नार्भकचक्षुषु भ्रमयति स्वं रिक्तचञ्चूपुटम् ॥ २१ ॥

देवे वर्षत्यशनपचनव्यापृता वह्निहेतो-
गेंडाद्रेहं फलकनिचितस्सेतुभिः पङ्कभीताः ।
नीध्रमान्तानविरलजलान् पाणिभिस्ताडयित्वा
शूर्पच्छत्रस्थगितशिरसो योपितस्सञ्चरन्ति ॥ २२ ॥

कयोरप्येतौ ।

यो गात्रापरमध्यमं निविशते मेघाम्बुधाराभया-
घ्रातुं पोतमचञ्चलैव करिणी तं वसत्या भ्राम्यति ।
तत्कुम्भस्थलपातिनं परिहरन्नासारमम्भोजिनी-
पत्रच्छत्रमुदस्य गर्जति मुहुः कुप्यन् घनेभ्यो गजः ॥ २३ ॥

अम्भोदस्तनितं निशम्य करिणां वृंहेति रंहोपुत-
'स्सद्यस्तपक्तमहीध्रकन्दरगृहः कांतुहली निर्गतः ।
एतस्मिन् सण एव चण्डमशनेराकर्ण्य शब्दं कृधा
तं प्रत्युत्पतति स्वगर्जितजितं धीरो मृगाणां पतिः ॥ २४ ॥

अन्योन्यवारिघटितौ घनवारिपाता-
 ज्जीतौ भृशं मृगवधूर्मृगयूथपथ ।
 वित्तस्तया घटनया कृतसौख्यमोहौ
 नैवा[म्बु]वाहजलशीकरपातपीडाम् ॥ २५ ॥

स्कन्धं तरोर्घनदलस्थगितोर्ध्वभाग-
 मध्यास्य गाढकलितदिशशुबलभाभ्याम् ।
 अम्भो यतः पतति मूर्ध्नि निजे कपिस्त-
 त्पत्रं विलोकयति हुंकृतिपूर्वलौलयः ॥ २६ ॥

सूक्तिसहस्रावत

प्रसरदलकाकीर्णे कर्णे न केकिरुतं श्रुतं
 श्वसितविजितो वातो घातो नवा कुटजोत्कटः ।
 न च परिचिता शंपासम्पत्स्रुताश्रुणि लोचने
 तदपि किमपि प्रावृट् पापा दुनोति वियोगिनीम् ॥ २७ ॥

कस्यापि ।

सोत्साहा नववारिभारिगुरवो मृञ्चन्तु नादं घना
 वाता वान्तु कदम्बरेणुशबला नृत्यन्त्वमी वर्हिणः ।
 मर्मा कान्तवियोगदुःखजलधौ दीनां विलोकयाङ्गनां
 विद्युत्प्रस्फुरासि त्वमप्यकरुणा स्त्रीत्वेऽपि तुल्ये सति ॥ २८ ॥

विज्ञाकायाः ।

वर्षावायवः—

धाराधौतं ध्रुवानादशशधरधवलं केसरं केतकीनां
 कैलासे किन्नरीणां चलदलकलतालास्यलीलां दधानाः ।
 आमूलं मानिनीनां मनसि विनिहितं मानमुन्मूलयन्तो
 वान्पेते वारिवाहव्यतिकरशिगिराः प्राट्टपेण्याः सपीराः ॥ २९ ॥

कस्यापि ।

एते केतकृचिसौरभनुपः पौरमगलमाङ्गना-
 व्यालोलालकवद्वरीविलुलनव्यामोपभुक्ताननाः ।
 किञ्चोश्चिद्रकदम्बहृद्गल्लुदीधृत्नीनुटत्पट्टद-
 व्यूहस्याहनिहारिणो विरहिणः कर्पन्ति वर्षानिलाः ॥ ३० ॥
 योगेश्वरस्य ।

आमोदेन कदम्बरुन्दलसुवा लिम्पन्नशेषं नभः
 मीतिस्फीतमधूरुन्दनशनमस्तावनापाण्डितः ।
 अम्भोदमथमोदविन्दुरचनानिर्मृष्टधर्मशूनै-
 र्वायुर्वाति भयङ्करः प्रवसतां मेघङ्कुरादम्बरः ॥ ३१ ॥
 कस्यापि ।

एते ते दुरतिक्रमकमिलद्वर्षोर्मिमर्षच्छिद्रः
 कादम्बेन रजोभरेण ककुभो रुन्धन्ति जंशानिलाः ॥
 गादारम्भनिरुद्धनीरदयतासंघटनीलीभव-
 दोमक्रौडकटाहपातुकपयोवेणीकणग्राहिणः ॥ ३२ ॥
 कृष्णापिहस्य ।

प्राकृतपथिकैः—

उपरि घनं घनपटलं निर्घगिरयोऽपि नर्तितमधूराः ।
 क्षितिरपि कन्दलधवला दृष्टिं पथिकः क्व पातयतु ॥ ३३ ॥
 मर्तृहरेः ।

उपरि पयोधरमाला दूरे दयिना किमेतदापतितम् ।
 हिमवति दिव्यौपधयः कोपाविष्टः कणी गिरसि ॥ ३४ ॥
 श्रीभोजदेवस्य ।

निशीथे लीनानां श्रुतिरिति ताडितां वीक्ष्य विषयं
 घनानामाभोगं रसिकपथिकेनोन्मुखदृशा ।
 न गीतं सौत्कण्डं न च रुदितमुत्कम्पनरलं
 न निश्वासा मुक्ताः स्फुटद्रुमत्तं किन्तु हृदयम् ॥ ३५ ॥

का तारैर्मम गर्जितैरुपरता धाराम्बुभिः का इता
 का मोहं गमिता वियोगविधुरा का वा कदम्बानिलैः ।
 नीता का च विलोलतां मदकलैः केकारवैर्बहिर्णा-
 मित्थं पान्थगृहेषु पश्यति घनो विद्युत्प्रदीपैरिव ॥ ३६ ॥
 कयोरप्येतौ ।

वाता चान्तु जलस्पृशो नवघनो विद्युद्भिरुच्योततां
 बाष्पं मार्जय पान्थ हे त्वरयतां द्रष्टाजसि लम्बालकाम् ।
 वालां गर्भगृहोपितां परिजनप्राक्पकर्णद्वय-
 च्छिद्रामुद्रणकर्मणः श्रूयतया गर्जा न चेच्छ्रोष्यति ॥ ३७ ॥
 श्रीरुद्रस्य ।

रात्रौ वारिभरालसाम्बुदरवोद्विग्नेन जाताश्रुणा
 पान्थेनात्मवियोगदुःखपिशुनं गीतं तथोत्कण्ठया ।
 आस्तां जीवितहारिणः प्रवसनालापस्य संकीर्तनं
 मानस्यापि जलाञ्जलिस्सरभसं लोकेन दत्तो यथा ॥ ३८ ॥
 अमरुकस्य ।

यथा रन्ध्रं व्योम्नश्चलजलदधूमः स्थगयति
 स्फुलिङ्गानां रूपं दधति च यथा कीटमणयः ।
 यथा विद्युज्जालोल्लसन्परिपिङ्गश्च ककुभ-
 स्तया मन्ये लग्नः पयिकतरुपण्डे स्मरदवः ॥ ३९ ॥

उद्यद्गर्हिपि दर्दुरास्वपुपि प्रक्षीणपान्थायुपि
 श्रच्योतद्भिमुपि चन्द्ररुद्रुपि सखे हंसद्विपि प्रावृपि ।
 मा मृञ्चोचकृचाग्रसन्तपतद्वाप्याकृष्ठां बालिकां
 काले कालकरालनीलजलद्व्यालुमभास्वच्चिपि ॥ ४० ॥
 भट्टवाणस्य ।

तद्विदुल्हामुखा मेघाश्चिन्तानां वियोगिनाम् ।
 उद्रमन्थस्त्रिखण्डानि करकाभ्यच्छलादमी ॥ ४१ ॥
 मदनस्य ।

इति वर्षावर्गनाद्धतिः ।

शरद्वर्णनपद्धतिः (६२)

ऋतुस्वभावः—

शुभ्राभ्रं व्योम सोमः स्फुरदमलकलः पिङ्गलस्तिग्मरोचि-
मैघव्यूहव्यपायालसदसिसदृशः सावकाशा इवाशाः ।

कासाराः स्वच्छनीराः कमलवनमिलद्भृङ्गवद्धान्धकाराः
मेघान्ते वान्ति सप्तच्छद्रकुसुमरजोवाहिनो गन्धवाहाः ॥ १ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

आसादितभकटनिर्मलचन्द्रहासैः

प्राप्तशरत्समय एष विशुद्धकान्तिः ।

उत्त्वाय गाढतमसं घनकालमुग्रं

रामो दशास्यमिव संभूतवन्धुजीवः ॥ २ ॥

तीव्रं रविस्तपति नीच इवाचिराढ्यः

पिच्छं शिखी त्यजति मित्रमिवाकृतज्ञः ।

तोयं प्रसीदति मुनेरिव चित्तवृत्तिः

कांमो दरिद्र इव शोषमुपैति पङ्कः ॥ ३ ॥

अतिश्लथालम्बिपयोधरेयं शुभ्रीभवत्काशविकासिकेशा ।

अतीतलावण्यजलमवाहा प्राट् जरां प्राप शरच्छलेन ॥ ४ ॥

कयोरप्येतौ ।

अथोपगृहे शरदा शशाङ्के प्राट्ठथयौ शान्ततादित्कटाक्षा ।

कासां न सौभाग्यगुणोऽङ्गनानां नष्टः परिभ्रष्टपयोधराणाम् ॥ ५ ॥

विच्छेदस्य ।

कदा नु कन्यागमनप्रवादं प्रक्षालयेयं जगति प्ररुद्रम् ।

इतीव भास्वान् परिहृद्गतापस्तुलां विशुद्धचर्यामिवारुरोह ॥ ६ ॥

भास्करस्य ।

जीमूतेषु महत्सु लोकमपरं यातेषु तद्ब्रान्धवाः
 केचिद्वारिमुचः कृशाः प्रबलतस्तन्नाशशोकादिव ।
 मौनस्था इव शान्तगर्जिततया भस्मानुलिप्ता इव
 श्वेताः प्राप्य तपोमयीमिव दशामाशान्तभाजोऽभवन् ॥ ७ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

अपामुद्धृत्तानां निजमुपादिशन्त्या स्थितिपदं
 दत्त्या शालीनामवनतिमुदारे सति फले ।
 मधुराणामुग्रं विपामिव हरन्त्या म[दर्म]दो
 कृतः कृत्स्नस्यायं विनय इव लोकस्य शरदा ॥ ८ ॥

विशाखदेवस्य ।

चेतः कर्षन्ति सप्तच्छदकुसुमरसासारसौरभ्यलुभ्य-
 ऋङ्गीसङ्गीतभङ्गीश्रुतिमुभगदिशो वासराः शारदीनाः ।
 किञ्च व्याकोचपङ्केरुहमधुरमुखीं संचरच्चञ्चरीक-
 श्रेणीवेणीसनार्था रमयति तरुणः पत्निनीमंशुमाली ॥ ९ ॥

श्रुतधरराजस्य ।

यशसो वर्धमानस्य जयतामिव भूभुजाम् ।
 अवकाशाय वैपुल्यं प्रापूर्वातघना दिशः ॥ १० ॥

शोणैः परिष्टतः पर्णहंसो हव्यवहैरिव ।
 चरन्निव तपो भाति लब्धुं वरवधूगतिम् ॥ ११ ॥

व्योम्नि विश्रान्तर्जीमूते तारकाः प्रचकाशिरै ।
 प्राणिधानहृतध्वान्ते चेतसीव शनि(चिनि ?)प्रभा ॥ १२ ॥

सूक्तिसहस्रदेते ।

विद्युद्गदित्तिरावलीविलसितं निर्वाप्य सर्वात्मना
 भित्वा कञ्जल्लयान्त्किमगपिनीमम्भोद्मूपामपि ।
 उन्मील्य चन्द्रमण्डल [विपा] संक्रान्तरागोऽञ्जल-
 शोभाजं रसापिण्डमेव महमा वर्पात्ययः कर्षति ॥ १३ ॥

दूरं तोयधरान्धकारकरिणां यूथेषु नष्टेष्वितो
 निष्क्रामन्नुदयाद्रिकन्दरभुवः कृत्वैकमङ्के मृगम् ।
 तत्स्रोदक्षतत्रैरिवारुणकरमाप्तमकृष्टोदयः
 पश्यायं शरदिन्दुरद्य कुरुते शार्दूलविक्रीडितम् ॥ १४ ॥

सिद्धचक्रवर्तिनो जयसिंहदेवस्यैतौ ।

क्षुण्णमौक्तिकपरागपाण्डुरः शोभते स्म दिवि चन्द्रिकाभरः ।
 मेघबन्धनविमुक्तभीषितुं क्षीरनीरधिरिवेन्दुमागतः ॥ १५ ॥

इतश्चन्द्रसान्द्रः स्मरमयवयस्सन्धिमधुरः
 स्फुरन्मुग्धाकेलिस्मितमिव मयूखैः सुखयति ।
 चकोराणां चक्रं कुमुदसमुदायोऽपि च शर-
 निशारम्भेऽश्रुध्मिन् समसमयमन्तर्विकसति ॥ १६ ॥

मयूखैरकद्वैः कलभदशनच्छेदविशदै-
 लिखद्भिर्मैघान्ते तिमिरमुरसा प्रेर्यमधुना ।
 हरिन्माहेन्द्रीयं नवनिकपनियूहरजत-
 स्फुरद्वर्तीवर्णैः कथयति निशाभर्तुरुदयम् ॥ १७ ॥

समं पान्थैः कान्तैर्धनसमयसङ्केतघटितै-
 थिरोत्कण्ठापानःपुनिकरतनिर्व्यूढमनसाश्च ।
 करैः पीयूषाद्रैश्शरदि शरदण्डशुतिहरै-
 र्मृगाक्षीणां क्षीणां तनुमुपचरत्योपधिपतिः ॥ १८ ॥

मदनस्यैते ।

नीलनीरदनिचोलकोज्जिते व्योमदर्पणतले शरदधुः ।
 चन्द्रमाननामिव व्यलोकयत्तत्क्षणोन्मिपितकैरवेक्षणा ॥ १९ ॥

विरहणस्य ।

नद्यो बहन्ति कुण्डिलक्रमयुक्तिशक्तिरखाङ्कवालपुलिनोदरसुसुर्माः ।
 एतास्तरङ्गितनुतोयपलापमानमीजानुसारिबकदचकरालफालाः ॥ २० ॥

कस्यापि ।

पूर्वं वारिधरप्रसङ्गसमयेनापूरितैः कुक्षिंभि-
 र्या गभिण्य इवातिभारगुरवो निस्सेव्यतामागताः ।
 एतारसंप्रति ता विभान्त्यकलुपाः क्षामाभिरामाङ्गिकाः
 कूजत्सारसपोतपीतपयसो नद्यः प्रसूता इव ॥ २१ ॥

श्रीभोगवर्मणः ।

कापि कापि तिरोहितं भुवि भयादम्भोमुचामागते-
 [ज्यौं] त्नासञ्चयमिन्दुना गतघनास्कन्दाय तस्मै [पुनः]
 पृथ्वी सर्वमदीदृशत्त [तै] मित्र प्रक्षीयमाणाम्भसा
 सिन्धूनां पुलिनच्छलेन कुमुदप्रस्ताररूपेण च ॥ २२ ॥

कस्यापि ।

द्वयमिदमत्यन्तसमं नीचप्रभविष्णुता शरच्चेयम् ।
 क्षेत्रेभ्योऽप्यास्य फलं खलेषु विक्षिप्यते यस्याम् ॥ २३ ॥

जयगुप्तस्य ।

केदार एव कलमाः परिणामनघ्राः
 प्राचीनमामलकमर्ध (मृध्य ?)ति बालनीलम् ।
 उर्वारुकं स्फुटति निर्गतगर्भगन्ध-
 मल्लीभवन्ति च जरञ्जपुसीफलानि ॥ २४ ॥

कस्यापि ।

चञ्चत्कादम्भपक्षप्रचलितकुमुदस्तोमसौरभ्यलुभ्य-
 ज्ञाम्यद्भृङ्गप्रसङ्गप्रकटितयुगपत्कौमुदीध्वान्तपूरे ।
 कासारे क्षालिताङ्गः शुचिसिचयहिमोशीरकर्पूरमुक्ता-
 मालाशाली प्रदोषे शरदि शशिकरानाश्रयत् सौधपृष्ठे ॥ २५ ॥

वैद्यमानुषण्डितस्य ।

शरद्वायुः—

इसितकमलगन्धाकर्षिणो वासरेषु स्फुटितकुमुदगर्भामोदवन्तः क्षपासु ।
जगदभिरमयन्तः शारदा वान्ति सद्यस्फुटितयुवतिमानग्रन्थयो गन्धवाहाः ॥२६॥

गतो यो वर्षासु ऋचनिशितां केतकवनी—
मिदानीं खञ्जत्वं दधदिव सपालान्धय निभृतम् ।
करान् पीयूषांशोः किमपि पवनः शारदनिशा—
मुखेऽगुप्तिन् सप्तच्छदमृदुलमार्गे विलसति ॥ २७ ॥

मदनस्य ।

कुर्वाणाः कैरवाणां मधुकणहरणं कूर्जितं रञ्जयन्तो
हंसालीकण्ठनालीष्वविकलकलमामोदमैत्रीपवित्राः ।
शेफालीफुल्लपालीपरिमलमिलनाच्चुम्बिताश्वरकैः
कल्हारह्लादकाराः कुवलयसुहृदशारदा वान्ति वाताः ॥ २८ ॥

राजशेखरस्य ।

शरत्पथिकः—

पङ्कानुपङ्गं भुवि विस्मरन्त्यां कथावशेषे च पयोददृन्दे ।
मार्गेषु चन्द्रातपपिच्छिलेषु पदे पदे चसखलुरध्वनीनाः ॥ २९ ॥

शरच्छालिगोप्यः—

इह निचुलनिकुञ्जे वंशसंभारभाजि
स्वपिमि यदि मुहूर्ते पश्यसि क्षेत्रमेतत् ।
इति पथिकमकस्मान्मार्गे एवोपविष्टं
' वदति तरुणकान्तं गोपिका साङ्गभङ्गम् ॥ ३० ॥

विगतसस्यजियत्समपट्टयत्कलमगोपवधूर्न मृगव्रजम् ।
श्रुतवर्दीरितक्रीमलगीतकध्वनिमिपेऽनिमिपेऽणमग्रतः ॥ ३१ ॥

माषस्य ।

कञ्जमखण्डिनी —

विलासमसृणोल्लसन्मुसललोलदोःकन्दली-
परस्परपरिस्वलद्वलयनिस्वनोद्गन्धुराः ।
लसन्ति कलहुंकृतिमसर्भकाम्प्रितोरस्थल—
त्रुट्टमकसङ्कुलाः कलमखण्डिनीगीतयः ॥ ३२ ॥

विजाकायाः ।

गीतं पान्थमनोहरं वत शरत्काले वितन्वत्यलं
सोत्कण्ठस्तनभारबन्धुरगलत्रुट्टय्यतिव्याहृतिः ।
शालिं ग्रामवधु[र्निनृत्तैस]मपि व्यालोकयन्ती दृशा
सद्यः कोकनदच्छदच्छविजुपा नोत्कण्ठनं मुञ्चति ॥ ३३ ॥

कस्यापि ।

इति जल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां (सं)भोगश्रृंगारे शरद्दर्शनेनपद्धतिः ।

हेमन्तपञ्चतिः (६३)

ऋतुस्वभावः—

प्रांशुः प्रालेयपूरः प्रसरति गगने प्राष्टताशार्कचन्द्र-
स्तोयाधाराः सवाप्पास्तुहिनघनैघशालीनमीनाद्विजौघाः ।

दृग्नास्सप्तभीकोलच्छगलबलिभ्रुजः कुन्दपुत्रागलोघ्राः
प्रोत्फुल्लाः शीतकाले हिमकणगणभृद्वात्युदीच्यस्समीरः ॥ १ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

शरत्कालातपक्लान्तकान्तावक्रेन्दुवल्लभः ।
आजगामाथ हेमन्तः सामन्तस्मरभूभुजः ॥ २ ॥

बिह्वहणस्य ।

अव्युरपन्नस्वभावानां नारीणामिव सांपतम् ।
सीत्काराचार्यकं कर्तुमयं प्राप्तो हिमागमः ॥ ३ ॥

महामनुष्यस्य ।

द्वित्रिभ्रुचुकुन्दमुकुलत्रिचतुरकुसुमक्रमेण लवलीषु ।
पञ्चपफलिनीकलिको जयति हिमर्तुर्नशावतरः ॥ ४ ॥

अभिनववधूरोपस्वादुः करीपतनूनपा—
दसरलजनाश्रेपकूरस्तुपारसमीरणः ।
गलितविभवस्याज्ञेवाद्य द्युतिर्मसृणा रवेः
विरहिवनितावक्रकैर्न्य विभर्ति निशाकरः ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

हिमघवलदन्तकेशी मन्दद्युतितारका दृशन्तिमिरा ।
द्विगुणीभूता रजनी हृद्देव शनैश्शनैर्याति ॥ ६ ॥

भट्टजीवरस्य ।

जटातमाऽपि स्वफालोत्पः क्रिशाति बलिनोऽप्यरीन् ।
आक्रामति सहस्रांशुं हिमो हेमन्तजृम्भितः ॥ ७ ॥

समक्षमपि सूर्यस्य पर्यभूयत पद्मिनी ।
तेजस्विनोऽपि कुर्वन्ति किं कालवशमागताः ॥ ८ ॥

मद्वैरिणः कठोरांशोरियं प्रणयभूरिति ।
रोपादिव तुपारेण पर्यभूयत पद्मिनी ॥ ९ ॥

विलहणस्यैते ।

आसत्पलोकादाभूमेः स्वैरचारकृतश्रमाः ।
तेनुरिन्दुकराः स्वेदं द्रुतनीहारभूमिकम् ॥ १० ॥

अहो कथमसीमेदं हिमनाम विजृम्भते ।
चरत्येव सहस्रांशौ धवलं तिमिरान्तरम् ॥ ११ ॥

गिरन्ति ननु कल्पान्ते जलानां निधयो जगत् ।
कल्पमध्ये गिरत्येष कथमन्यो महार्णवः ॥ १२ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

न प्रस्तावस्तपनमहसां ना[नं] लस्यावकाशो
नैव क्षेमं किमपि च घनैः कंचलैः कञ्चुकैर्वा ।
नैवान्योन्यं प्रभवति जनो वीक्षितुं वीतसीमा
हैमः पूरो हरति भुवनव्यक्तिमा[ः] किन्तु कुर्मः ॥ १३ ॥

सर्वदासस्य ।

अभवन्नद्भुतोष्माणः शीतव्याप्तौ जगच्चये ।
स्तनोत्संगा मृगाक्षीणां स्थानं मन्मथतेजसः ॥ १४ ॥

विलहणस्य ।

लघुनि तृणंकुटीरे क्षेत्रकोणे यवानां
नवकलमपलालप्रस्तरे सोपधाने ।
परिहरति सुपुत्रं हालिकद्वन्द्वमाराव-
कुचकलशमहोष्पावद्वरेकस्तुपारः ॥ १५ ॥

कमलयुषस्य ।

अन्ये हि दुःखमृतवः प्रथयन्त्यहोभिः
सूर्याशुलस्रातिमिरैरभिसारिकाणाम् ।

हेमन्त एष हिमरुद्धसदस्रधामा
कामं करोति दिवसेष्वपि शर्म तासाम् ॥ १६ ॥

सर्वदासस्य ।

कम्पन्ते कपयो भृशं कृतजडं गोजालकं म्लायति
श्वा सुलीकुहरोदरं क्षणमपि प्राप्नोऽपि नैवोज्जति ।
शीतार्तिव्यसनातुरः पुनरयं दीनो जनः कूर्मव-
त्स्वान्यङ्गानि शरीर एव हि निजे निहोतुमाकांक्षति ॥ १७ ॥

लक्ष्मीधरस्य ।

हेमन्तवायुः—

हृणीसीमन्तगुद्रां सपदि तरलयन् केरकान्ताकुचान्त-
स्वच्छन्दस्रस्तवस्त्राञ्चलचपलतया लोकेयन् हारवल्लीम् ।
मालेयावासपृथ्वीधरशिखरचलचारुवारिमवाह-
मस्रोभप्रातिभश्रीः प्रसरति परितो हैमनो गन्धवाहः ॥ १८ ॥

कलिगस्य ।

अन्तर्गृहं नयति वर्धितरोमहर्षं
स्पर्शेन सीत्करणगर्भमुखीः करोति ।
किञ्चाधरव्रणवतीः कुरुते पुरन्ध्रीः
किं बल्लभः किमुत हैमन एष वातः ॥ १९ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

आग्नेयीमेति शीतादिव दिशमरुणो वासराससंकुचन्ती-
वासस्तर्पेऽपि तोयाद्ब्रह्मति तनुशिखी शीतपीडां प्रमाष्टि (?) ।
तल्पेऽनल्पप्रकोपमविदलितदृढालिङ्गनग्रन्धिवन्धे
लब्ध्वा सन्धानरन्ध्रं निषिडयति जडो दम्पती मातरिश्वा ॥ २० ॥

नीत्वोच्चैर्निक्षिपन्तः कृततुहिनकलासारशङ्कान् परागान्
 कौन्दानां नन्दितालीनतिभरसुरभीन् भूरिशो दिङ्मुखेषु ।
 एते ते कुङ्कुमाङ्कस्तनकलशतटास्फालनादुच्चलन्तः
 पीत्वा सीत्कारि वक्रं हरिणशिशुदृशां हैमना वान्ति वाताः ॥ २१ ॥

अमरुकस्य ।

गौरीविभ्रमधूपेधूमपटलश्यामायमानोदराः
 कण्ठक्षोदभयाच्च ये कवलिताः श्रीकण्ठकण्ठोरगैः ।
 स्फारोन्मीलितशारदाशृहवृहद्द्वाराग्रघण्टारवा-
 स्ते श्लाघामलभन्त संततमभी कैलासशैलानिलाः ॥ २२ ॥

बिल्हणस्य ।

हेमन्तपथिकः—

आहूतोऽपि सहायैरेभीत्युक्त्वा विमुक्तनिद्रोऽपि ।
 आगन्तुकोऽपि पथिकः शैथिल्यं नैव विजहाति ॥ २३ ॥

भर्षोः ।

शीतार्तिप्रसरश्रुथाकुलपदन्यासस्समुत्कम्पिभिः
 पान्थैर्निर्यदतुच्छगोधननदङ्गण्टारवैस्सूचिताः ।
 प्राप्यन्ते हिमपिण्डतातिनिभृतप्रोद्गाढधूम्याघन-
 स्तोकाक्षयकुटीरकाः कथमपि प्रातर्गिरिग्रामकाः ॥ २४ ॥

भोजदेवरय ।

अन्योन्याहतदन्तनादमुखरमहं मुखं कुर्वता
 नेत्रे साश्रुकण्ठे निमील्य पुलकव्यासङ्गि कर्ण्डूयता ।
 हाहेति स्वलितां गिरं विदधता वाहू प्रसार्य क्षणं
 पुण्याग्निः पथिकेन पीयत इव ज्वालाहतग्मश्रुणा ॥ २५ ॥

• बाणस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजलहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां हेमन्तवर्णनपद्धतिः ।

शिशिरवर्णनपद्धतिः (६४)

ऋतुत्वभावः ।

बह्वेशक्तिर्जलमिव गता दर्शनाद्वाहवृत्तेः
 नित्योद्गन्धे नवमरुवके वर्तते पुष्पकार्यम् ।
 शीतत्रासं दधदिव रविर्याति पार्श्वं कृशानोः
 नीहारार्ता इव च दिवसाः सांभतं सङ्कुचन्ति ॥ १ ॥

राजशेखरस्य ।

शिशिरमासमपास्य गुणोऽस्य नः क इव शीतहरस्य कुचोष्मणः ।
 इति धियाऽस्तरुपः परिवरेभिरे घनमतो नमतोऽनुमतान् मियाः ॥ २ ॥

माघस्य ।

अङ्गारर्हांसिषु विलासमृद्दोदरेषु तल्पेषु तूलपटकल्पितवेष्टनेषु ।
 लण्डेषु च प्रणयिनीकुचमण्डलेषु शान्तिं जगाम शिशिरस्य तुपारवर्गः ॥३॥

विल्हणस्य ।

कारणोत्पन्नकोपोऽपि सांभतं ममदाजनः ।
 निशि शीतापदेशेन माढमालिङ्गति मियम् ॥ ४ ॥

महामनुष्यस्य ।

धूपितेषु पुरन्ध्रीणामलकेषु कृतास्पदाः ।
 यान्ति शीतालवः स्मेरमपि कुन्दं न पद्पदाः ॥ ५ ॥

विरतसुकृतपाका चान्दनी हन्त चर्चा
 भवति वरतनूनां दूर एव स्तनेभ्यः ।
 उपनतफलपुण्यस्तेषु लब्धप्रतिष्ठो
 मदपति युवलोकां कुङ्कुमालेप एव ॥ ६ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

खट्वा नितान्तलघुका शिथिलप्रताना
 द्वेष्यः पतिस्स च निरन्तरचाटुकारी ।
 तत्रापि दैवहृतिकाः खलु माघरात्रयो
 हा सद्यतां कथमयं व्यसनमपञ्चः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

शिशिरवायवः—

केशानाकुलयन् दृशो मुकुलयन् वासो बलादाक्षिपन्
 [व्या] तन्वन् पुलकोद्गमं प्रकटयन्नङ्गे मुहुर्वेषयुम् ।
 वारंवारमुदारसीत्कृतरवैर्दन्तच्छदं पीडयन्
 प्रायश्शैशिर एष संप्रति मरुत् कान्तासु कान्तायते ॥ ८ ॥

सुम्बन्तो गण्डभिचीरलकवति मुखे सीत्कृतान्यादधाना
 धुन्वन्तः कञ्चुकानि स्तनभरपुलकोद्ग्रेदमापादयन्तः ।
 ऊरुनाक्रमयन्तः पृथुजघनतडात्संसयन्तोऽञ्चुकाश्च-
 व्यक्तं कान्ताजनानां विटचरितभृतश्शैशिरा वान्ति वाताः ॥ ९ ॥

बंकलावर्तकस्यैतौ ।

स्पृष्टाः स्तोके वितस्तातटुहिनकणैः पिण्डयन्तः पयोर्णी
 चञ्चन्तश्चन्द्रभागालहरिषु यमुनावीचिमैत्रीपवित्राः ।
 धुन्वानास्सिद्धसिन्धोरुभयतटगतां देवदारुद्रुमालिं
 लोकप्रीत्यै बभूवुस्तुहिनगिरित [टी] केलिकारास्समीराः ॥ १० ॥

विह्वणस्य ।

शिशिरपथिकः—

पृष्ठारोपितकर्पटस्य विसरद्वाप्पाम्बुसिक्तात्मनः
 कुञ्जीभूततनोर्निविष्टवदनस्याभ्यन्तरे जानुनोः ।
 निस्सङ्गं भुजपुग्मपीडनवशाच्छश्वत्कवोष्णो रसः
 पान्थस्योद्गतवाहिराशिनिचये याति क्षपा शैशिरी ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

पुण्याग्रौ पूर्णवाञ्छः प्रथमपगणितष्टोपदोपः प्रदोपे
 पान्गस्सुप्त्वा यथेष्टं तदनु तनुतुणे धामनि ग्रामदेव्याः ।
 उत्कंपी कर्षटार्धे जरति परिजडे छिद्रिणि छिन्ननिद्रो
 वाते धाति प्रकामं हिमकाणिनि रणन् कोणतः कोणमेति ॥ १२ ॥

बाणस्य ।

सांविष्टो ग्रामदेव्याः कटघटितकुटीकुड्यकोणैकदेशे
 शीते संवाति वायौ हिमकाणिनि[र]णदन्तपङ्क्तिद्वयाग्रः ।
 पान्थः कन्धां निशीथे परिकुधितजरत्तन्तुसन्तानगुर्वा
 ग्रीवापादाग्रजानुग्रहणचटचटकरूपं प्रावृणोति ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्लहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावलीयां शिशिरवर्णनपद्धतिः ॥

इति संयोगशृंगारे पञ्चतुवर्णनम् ॥

कुसुमापचयादिपद्धतिः (६५)

उच्चित्तं प्रथममधः स्थितं मृगाक्षी पुष्पोद्यं श्रितवित्तपं ग्रहीतुकामा ।

आरोहं चरणमदादशोकयष्टेरामूलं पुनरपि तेन पुष्पितोऽसौ ॥ १ ॥

जयमाधवस्य ।

आस्कन्दितो भुजलताचलिताग्रशाखमालिङ्गितो युवतिभिः कलिकार्थिनीभिः ।

धन्योऽसि चम्पकतरो कुसुमानुरूपैरासां घनस्तनफलैः फालितोऽसि यच्च ॥ २ ॥

सन्तु द्रुमाः किसलयोत्तरपुष्पभाराः प्राप्ते वसन्तसमये कथमित्थमेतत् ।

न्यासैर्नक्षत्रुतिमतोः पदयोस्तदेयं भूः पुष्पिता तदनु पल्लविता च भाति ॥ ३ ॥

एषा जिगीषति पृथुस्तवका लता त्वां

पर्याप्तपीननिविडस्तनभारखिन्नाम् ।

अस्याः मिथे विचिनुमः स्तवकांस्तथाऽन्याः

कर्तुं यथा न हि तथा(कदा)ऽपि लताः स्मरेयुः ॥ ४ ॥

आरादसौ तख्वरस्तव कुन्तलानामाकल्पमात्मकुसुमैरभियाचमानः ।

भूयस्समाह्वयति या कलकण्ठनदिरारोहभारमृदुगामिनिं तत्र यामः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

अताडयत्पल्लवपाणिनैकां पुष्पोच्चये राजवधूमशोकः ।

तच्छेदहेतोरलिपङ्क्तिमङ्गला व्याकृष्यतेवासिलता स्मरेण ॥ ६ ॥

असङ्ख्यपुष्पोऽपि मनोभवस्य पञ्चैव वाणार्थमयं ददाति ।

एवं कदर्यत्त्रेभिवावधार्य सर्वस्वमग्राहि मधोर्वधूभिः ॥ ७ ॥

विह्वलस्यैतौ ।

चलापाङ्गं दृष्टः स्पृशसि बहुशो वेपथुमतीं

रहस्याख्यायीव स्वनसि मृदु कर्णान्तिकचरः ।

करौ व्याधुन्वन्त्याः पिबसि रतिसर्षस्वमध्वरं

वयं तत्त्वान्त्रेपान्मधुकर हतास्त्वं खलु कृती ॥ ८ ॥

अक्लिष्टवालतरुपल्लवलोभनीयं
 पीतं मया सदयमेव रतोत्सवेषु ।
 विम्बाधरं दशसि चेद्भ्रमर प्रियायाः
 त्वां कारयामि कमलोदरबन्धनस्थम् ॥ ९ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

पाणौ पद्मधिया मधूककुसुमभ्रान्तया तथा गण्डयो-
 नालिन्दीवरशङ्कन्या नयनयोर्वन्धूकबुध्याऽधरे ।
 लीयन्ते कवरीषु बान्धवजनव्यामोहजातस्पृहा
 दुर्बारा मधुपाः कियन्ति सुतनु स्थानानि रक्षिष्यासि ॥ १० ॥

कस्यापि ।

कर्णोत्पलान्नयनमाप गतिच्युताचे
 तन्मीलने मुखमयं न जहाति भृङ्गः ।
 येनैवमद्य विनिवारयसि प्रमत्ते
 तस्मिन्करेऽपि न किमम्बुजसाम्यदोषः ॥ ११ ॥

पूर्वं द्विरेफपरिभूनिभयाद्भवत्या
 यत्केशपुष्पभरणं हरिणाक्षि मुक्तम् ।
 व्यर्थं तदद्य पुनरप्यलकेषु भृङ्गाः
 पुङ्गीभवन्निजकुलभ्रमतः पतन्ति ॥ १२ ॥

उत्प्रेसावहमस्यैतौ ।

यतो यतः पट्चरणो विवर्तने ततस्ततः प्रेरितलोललोचना ।
 विवर्तितभ्रूरियमद्य शिक्षते वलादकामाऽपि हि दृष्टिविभ्रमम् ॥ १३ ॥

लोलां दृष्टिमितस्ततो [वितनुते] सभ्रूलताविभ्रमा-
 माधुप्रेन विवर्तते वलिमता मध्येन कम्पस्तनी ।
 हस्ताग्रं विधुनोति पट्टवनिभं सीत्कारभूताधरा
 जातेयं भ्रमरालिलङ्घनभयाद्वायविना नर्तकी ॥ १४ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

आकर्षन्ति न केपामन्तःकरणं प्रवालशालिन्यः ।

ललना इवात्र लतिकाः कुसुमेषु शिलीमुखैर्निचिताः ॥ १५ ॥

अत्रास्मिन् सुतनु लतागृहेऽस्ति रम्यं

मालत्याः कुसुममनुचितं परेण ।

इत्युक्त्वा मृदुकरपल्लवं गृहीत्वा

मुग्धाक्षीं रहसि निनाय कोऽपि धूर्तः ॥ १६ ॥

भूतिमाषवस्य ।

अपचितकुसुमा विहाय बलीर्युवतिषु कोमलमाल्यभारिणीषु ।

पद्मपदधिरे कृलान्यलीनां न परिचयो मलिनात्मनां प्रधानम् ॥ १७ ॥

मुहुरुपहसितामिवालानादैर्वितगसि नः कलिकां किमर्थमेताम् ।

वसतिमुपगते न धाम्नि तस्याः शठ कलिरेप महान्स्त्वयाऽद्य दत्तः ॥ १८ ॥

मापस्यैतौ ।

सुभ्रु त्वन्मुखपङ्कजेन शशिनश्शोभातिरस्कारिणा

पश्याब्जानि विनिर्मितानि सहसा गच्छन्ति विच्छायताम् ।

श्रुत्वा ते परिवारवारवनितागीतानि भृङ्गाङ्गना

लीयन्ते मुकुलान्तरेषु शनकैः सञ्जातलज्जा इव ॥ १९ ॥

श्रीहर्षस्य ।

॥ इति कुसुमापचयः ॥

मदनपूजा—

प्रत्यग्रमज्जनविशेषत्रिविक्तकान्तिः कौसुम्भरागक्षचिरस्फुरदंशुकान्ता ।

विभ्राजते मकरकेतनमर्चयन्ती बाला मवालविटपिमवा लतेव ॥ २० ॥

कुसुमसुकुमारमूर्तिर्द्विती नियमेन तनुतरं मध्यम् ।

आभाति मकरकेतोः पार्श्वस्था चापयष्टिरिव ॥ २१ ॥

स्पृष्टस्त्वयैव दयिते स्मरपूजाव्यापृतेन हस्तेन ।

उद्भिन्नापरमृदुतरकिसलय इव लक्ष्यतेऽशोकः ॥ २२ ॥

अनङ्गोऽयमनङ्गत्वमद्य निन्दिष्यति ध्रुवम् ।
यदनेन न संभासः पाणिस्पर्शोत्सवस्तव ॥ २३ ॥

श्रीहर्षस्यैतौ ।

विचलितमणिहारं किञ्चिदुन्न(दान)म्रमध्यं
कणितवल्लयमीपदृष्टसीमन्तरेखम् ।
अलसनयनमर्धस्त्रस्तकर्णावतंसं
युगपदुरसि बद्धं मन्मनश्चाञ्जलिश्च ॥ २४ ॥

श्रीहर्षस्य ।

इति मदनपूजा ।

डोलाकेलिः—

चलत्कुचतर्यंशुकश्रवणपत्रहारा गुणाः
पतत्कुसुममुत्क्रमभ्रमरपङ्किलोलालकाः ।
उदीर्णमणिपेखलारणितमिश्रगीताः कथं
हरन्ति हरिणीदृशो न हृदयानि डोलोजुपः ॥ २५ ॥

प्रत्यासन्नसखीकराम्बुजयुगमेङ्गोलितां प्रेङ्गिका-
मारुद्येयमुदस्तहारलतिका व्याविद्धतुङ्गस्तनी ।
दृष्टादृष्टमुखी गतागतवशादालोलमानालका
तन्वङ्गी परितः करोति गगने शतहृदं विभ्रमम् ॥ २६ ॥

नाथकुमारस्य ।

सौन्दर्यमिन्दीवरलोकनानां डोलासु डोलासु पदुल्लसस ।
यादि प्रमादाल्लभते कवित्वं जानाति तद्दर्णयितुं मनोभूः ॥ २७ ॥
प्रसार्य पादौ विहितस्थितीनां डोलासु लोलांशुकणलवानाम् ।
मनोरथानामपि यन्न गम्यं तद्दृष्टुमाप्सुस्सुदृशां युवानः ॥ २८ ॥
उन्नम्य दूरं मुद्गरानमन्त्यः कान्ताः श्लथीभूतनितम्बजाड्याः ।
डोलाविक्रासेन जितध्रमत्वात्मकर्ममापुः पुरुपायितेष ॥ २९ ॥

विल्हणस्यैते ।

इति श्रीमदारोहकमगदन्तजलहणदेयविराचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुसुमापचयाद्विपद्मति

कन्दुकक्रीडापद्धतिः (६६)

मेढ्रकुण्डलभारशीर्णकुसुमोद्भ्रान्ताद्विरेफः कण-
 त्काश्चीनपुरपारिहार्यमुखरो भ्रातः कथं कथ्यते ।
 अस्याः कन्दुककेलिरेप करयोर्दृष्टोश्च नानाविधैः
 क्षेपैर्जङ्गमपल्लवोत्पलमयीश्चक्रे दिशस्साम्बराः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

चञ्चचेलाञ्चलानि प्रतिसरणि रयव्यग्रवेणीनि वाहो-
 विंक्षेपाद्दक्षिणस्य प्रचलितत्रलयास्फालकौलाहलानि ।
 श्वासुत्र्यद्वर्चासि द्रुतमितरकरोत्क्षिप्तलोलालकानि
 स्रस्तस्रञ्जि प्रमोदं दधति मृगदृशां कन्दुकक्रीडितानि ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

संश्लेषे कुचयोर्मुखोपगमने कर्णान्तिकाभ्यागमे
 स्पर्शे कुण्डलमण्डलस्य परतो याने च तन्व्याः करः ।
 निघ्नं कन्दुकमाशु हन्ति किमु वा तस्मात्करादन्यतः
 साध्यं तस्य तदेकसङ्गफलिते प्राचीनपुण्यद्रुमे ॥ ३ ॥

किं वात्याचलिता लता मणिमयी लौल्यं निजं गृह्ण(त्रिभ्र)ती
 विभ्रत्यक्षणनश्वरीमपि दशां विद्युत्किमुधीं गता ।
 नैवं नाम नतोन्नतांसचलिता पर्यन्तपश्चात्पुर-
 श्चारीवारिविशृङ्खला वरतनू रोहत्यसौ कन्दुकम् ॥ ४ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

पयोधराकारधरो हि कन्दुकः करेण रोपादपहन्यते मुहुः ।
 इतीव नेत्राकृतिभीतमुत्पलं तस्याः प्रसादाय पपात पादयोः ॥ ५ ॥

कालिदासस्य ।

अमन्दमणिनूपुरकणनचारुचारक्रमं

ज्ञणञ्जणितमेखलं स्वलिततारहारच्छटम् ।

इदं तरलकङ्कणावलिविशेषवाचालितं

मनो हरति सुभ्रुवः किमपि कन्दुकक्रीडितम् ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

वनिताकरतामरसाभिहतः पतितः पतितः पुनरुत्पतसि ।

ध्रुवमस्ति हि कन्दुक ते हृदयं प्रमदाधरसङ्गमलुब्धमिव ॥ ७ ॥

दण्डिनः ।

एकोऽपि त्रय इव भाति कन्दुकोऽसौ कान्तायाः करतलरागरक्तः ।

भूमौ तच्चरणनखांशुगौरगौरः स्रह्ण(खस्थ ?)स्तन्नयनमरीचिनीलनीलः ॥ ८ ॥

मारवेः ।

भ्रमरक्रीडा—

चेलाञ्चलेन चलहारलताप्रकाण्डैर्वेणीगुणेन च वलाद्वलयीकृतेन ।

हेलाहितभ्रमरकभ्रममण्डलीभिः छत्रत्रयं रचयतीव चिरं नतभ्रूः ॥ ९ ॥

रानशेखरस्य ।

निर्मालनक्रीडा—

न पाणिपच्छाद्यं नयनयुगमत्यायतमिदं

नितम्बस्यौदार्याच्चरितगतियोगोऽप्यसुलभः ।

अपि स्वल्पौ पाणी स्तनभरानिरोधान्न मिलितौ

निर्मालक्रीडायां कलुपयसि मुग्धे किमिति नः ॥ १० ॥

इति श्रीमदारोहकमण्डित्तनहणदेवाशिरचित्तायां सूक्तिमुक्तावल्यां कन्दुकभ्रमरनिर्मालनक्रीडापद्धतिः ।

जलक्रीडापद्धतिः (६७)

प्रथममनुसरन्तीध्वम्भासि प्राणनाथं
 प्रतिर्युवतिषु सेर्ष्यावृत्तयस्तुभ्रुवोऽपि ।
 सललितमवतेरुस्सङ्कमन्यासभीत-
 स्खलितचरणगुञ्जन्नूपुराः कौतुकेन । १ ॥
 अथ कृतकविहङ्गैः पार्थिवोद्दलयन्तै (द्यूतयन्त्रैः) (?)
 स्तुमुल्लुभुपरिपातादम्बुवर्षाञ्चसन्त्यः ।
 अचिगलितसपत्नीगात्रसम्मर्ददुःखाः
 प्रणयिनभाभि[पे]तुर्हानिनादेन देव्यः ॥ २ ॥
 प्रणयिनि साति सिञ्चत्यम्बुभिः काचिद[न्याँ-]
 मुखशशिनममूयासाचि वक्रं निवर्त्य ।
 निकटकमलगन्धाघ्राणनिघ्ना किलोच्चैः
 श्वसिततरलिताङ्गी तस्त्रवाप्यैस्सिपेच ॥ ३ ॥
 ललितमभिहतैका तेन राजीवपत्रैः
 प्रतिहननविहारं नैव यावत्करोति ।
 अकरुणमभिजघ्नुस्तावदेवापरास्तं
 कुटिलगतिभिरुद्यत्कोपरागैः कटाक्षैः ॥ ४ ॥
 विशन्तीनां स्नातुं जघनपरिणाहैर्भृगदशां
 यदम्भस्संप्राप्तुं प्रमदवनवाप्यास्तदभ्रुवम् ।
 गभीरे तन्नाभीकुहरपरिणाहाध्वनि सरत्कुहूकारः
 स्फारं रमयति च नादश्च कुरुते ॥ ५ ॥

सूक्तिमहत्त्वादेते ।

राजशेखरस्य ।

अन्तर्जलावारितमूर्तिं यातो बालापरिध्वङ्गसुखाय पत्युः ।
 विघ्नाय वैमल्यमर्षा वभूव व्यर्थः [प्रैसादोऽ] पि जडाशयानाम् ॥ ६ ॥

कुमारदासस्य ।

लीलातामरसाहतोऽन्यवनितानिशङ्कदृष्टाधरः

कश्चित्केसरद्रूपितेक्षण इव व्यामीलय नेत्रे स्थितः ।

मुग्धा कुञ्जलिताननेन दधती वाष्पं स्थिता तस्य सा

भ्रान्त्या धूर्ततयाऽथवा नतिमृते तेनानिशं चुंबिता ॥ ७ ॥

अमरकस्य ।

तथा न पूर्वं कृतभूपणाधरः मियानुरागेण विलासिनीजनः ।

यथा जलाद्रौ नखमण्डनश्रिया ददाह दृष्टीः प्रतिपक्षयोपिताम् ॥ ८ ॥

मियेण संग्रन्ध्य विपक्षसन्निधावुपाहितां वक्षसि पीवरस्तने ।

स्रजं न काचिद्विजहौ जलाविलां वसन्ति हि प्रेम्णि गुणाय वस्तुनि ॥९॥

करौ धुनाना नवपल्लवाकृती पयस्यगाधे किञ्च जातसंभ्रमा ।

सखीषु निर्वाच्यमघाष्टर्घद्रूपितं मियाङ्गसंश्लेषमवाप मानिनी ॥ १० ॥

भारवेरेते ।

आत्तमाचमधिकान्तमुक्षितुं कातरा शफरशङ्किनी जहौ ।

अञ्जलौ जलमधीरलोचना लोचनप्रतिशरीरलाञ्छितम् ॥ ११ ॥

कलशस्य ।

अविरतमिदमम्भः स्वेच्छयोश्चालयन्त्या

विकचकमलकान्तेत्तानपाणिद्वयेन ।

परिकलित इवाघर्यः कामवाणातिथिभ्यः

सलिलमिव वितीर्णं बाललीलासुखानाम् ॥ १२ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

निजनयनप्रतिबिम्बैरम्बुनि बहुशः प्रतारिता काऽपि ।

सत्योत्पलेऽपि विमृशति फरमर्षयितुं पुरः पत्युः ॥ १३ ॥

गोयिघोयिकविराजयोः ।

ललितपुरसा तरन्ती तरलतरङ्गौघचालितनितम्बा ।

विपरीतरतासक्तेव दृश्यते सरसि सा सख्या ॥ १४ ॥

अमरकस्य ।

एतस्याः [क] रिक्कुम्भसन्निभकुचभागभारपृष्ठे लुठद्-
गुञ्जागर्भगजेन्द्रमौक्तिकसरश्रेणीमनोहारिणि ।

दुरादेस्य तरङ्ग एष पतितो वेगाद्विलीनः कथं

को वाऽन्योऽपि विलीयते न सरसः सीमन्तिनीसङ्गमे ॥ १५ ॥

निम्ननाभिकुहरेषु यदम्भः प्लावितं चलदृशां लहरीभिः ।

तद्भवैः कुहुरतेर्नेतमध्या [:] स्मारिता [:] सुरतकण्ठरुतानाम् ॥ १६ ॥

प्रच्योतद्भिः परिमलमयैः केशपाशाग्रपाथो-

लेशव्याजैरमृतपृषतैः सुभ्रुवः स्नानसीम्नि ।

शंभोः कोपज्वलनशिखया दीप्तया भस्मशेषां

नीतं काष्ठां कुसुमविशिखं जीवयन्त्यो जयन्ति ॥ १७ ॥

केषामप्येते ।

जलनिषिडितवस्त्रव्यक्तनिम्नोन्नताभिः

परिगततटभूमिः स्नातमात्रो[त्थि]ताभिः ।

रुचिरकनककुम्भश्रीमदाभोगतुङ्ग-

स्तनविनिहितहस्तस्वस्तिकाभिर्वधुभिः ॥ १८ ॥

भवमूत्रैः ।

मन्दायते दिनमिदं मदनोऽपि सज्जस्तत् किं न गच्छत गृहानिति पश्चिनीभिः ।

मीलत्सरोजगतभृङ्गरैर्वैरिवोक्ताः स्नात्वा शनैरनुसरन्ति पुरं तरुण्यः ॥ १९ ॥

इति श्रीमशारोहकभगवत्तजलदृग्णदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां जलक्रीडापद्धतिः ।

सूर्यास्तमयवर्णनम् (६८)

यातास्मि पद्मनयने समयो ममैव
मुग्धा मयैव भवती प्रतिवोधनीया ।

प्रत्यायनामयमितीव सरोरुहिण्याः
भ्रूयोऽस्तमस्तकनिविष्टकरः करोति ॥ १ ॥

श्रीहर्षस्य ।

सैरन्ध्रीकरकृष्टपत्रकसरत्तारध्वनिः सञ्चर-
द्भूतीमृत्रितसन्धिविग्रहविधिः सोऽष्टासलीलाभरः ।

वारस्त्रीजनसज्जमानशयनः सन्नद्धपुष्पायुधः
श्रीखण्डद्रवर्षातसौधशिखरो रम्पक्षणो वर्तते ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

अनुरागवन्तमपि लोचनयोर्दधत् वपुस्मुखमतापकरम् ।
निजकासयद्रविमपेतवसुं वियदालयादपरदिग्गणिका ॥ ३ ॥

माघस्य ।

शुचिरिति परितः मसिद्धिभाजि प्रकटिततेजसि दुर्जये कृशानौ ।
निजवसुनिकुरुम्भमस्तवेलाव्यतिकरवान्निदधे सरोजवन्धुः ॥ ४ ॥

विल्हणस्य ।

पूर्वाऽहं विहितोदयाऽहमसकृत्तन्मां विहायाधुना
यस्यामस्तनम्रुपैनि तां कथमसौ रागी जघन्यामगात् ।
इत्येवं श्लथितांशुके दिनपतौ याते दिशं पश्चिमा-
मीर्षारोपविपादिनीव तपसा प्राची ककुम्भक्ष्यते ॥ ५ ॥

श्रीशिविक्रममठस्य ।

पृथुगगनकवन्धम्कन्धचक्रं किमेतन्
किमु रुधिरकपालं कालकापालिकस्य ।
कलन्लभरितमन्तः किं नु ताक्षर्पाण्डावण्डं
मज्जनयनि वितर्कं सान्धमर्कस्य विम्बम् ॥ ६ ॥

द्वावधेतावभिनवजपापुष्पभासो निवासौ

तिष्ठत्येतद्वयमपि वियन्मण्डलस्योपसन्ध्यम् ।

अस्तं को यात्युदयति च कः को रविः कः शशाङ्कः

का च प्राची तदिह न वर्यं का प्रतीचीति विद्मः ॥ ७ ॥

कयोरप्येतौ ।

अस्तावलम्बिरविविम्बतयोदयाद्रि-

चूडोन्मिपत्सकलचन्द्रतया च सायम् ।

सन्ध्यामनृत्तहरहस्तगृहीतकांस्य-

तालद्वयेव समलक्ष्यत नाकलक्ष्मीः ॥ ८ ॥

रत्नाकरस्य ।

विश्लेषाकुलचक्रवाकमिथुनैरुत्पक्षमाक्रान्दितैः

कारुण्यादिव मीलितासु नलिनीध्वस्तं च मित्रे गते ।

शोकेनेव दिगङ्गनाभिरभितः श्यामायमानैर्मुखै-

र्निःश्वासानलधूमवर्तय इवोद्रीर्णास्तमोराजयः ॥ ९ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

पचेलिमं दाडिममर्कविम्बमुत्तार्य सन्ध्या त्वगिवोज्जिताऽस्य ।

तारावलिवोजभुजाऽदसीर्यं कालेन निष्ठूतमिवास्ति यूथम् ॥ १० ॥

दिनावसाने तरणेरकस्मान्निमज्जनाद्विश्वविलोचनानि ।

अस्य प्रसादाद्बुधुपस्य नूनं तमोमयद्वीपवतीं तरन्ति ॥ ११ ॥

श्रीहर्षपण्डितम्यैतौ ।

एकेनाक्षणा प्रविततरुपा पाटलेनास्तसंस्थं

पश्यत्यकं सजललुलितेनापरेण स्वकान्तम् ।

अहश्छेदे दयितविरहाशङ्किनीं चक्रवाकी

द्वौ सङ्कीर्णौ रचयति रसौ नर्तकीव प्रगल्भा ॥ १२ ॥

चन्द्रकस्य ।

आपृष्टाऽसि व्यथयति मनो दुर्धला वासरथी-
 रेद्यालिङ्ग क्षपय रजनीमेफिका चक्रवाकि ।
 नान्यासक्तो न खलु कुपितो नानुरागच्युतो वा
 देवाधीनस्तदिह भवतीमस्वतन्त्रस्त्यजामि ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

मित्रे क्वापि गते सरोरुहवने वद्धानने ताम्यति
 क्रन्दत्सु भ्रमरेषु वीक्ष्य दयिताश्लिष्टां पुरस्सारसीम् ।
 चक्राङ्गेन वियोगिना विसलता नास्वादिता नोज्झिता
 वक्त्रे केवलमर्गलेव निहिता जीवस्य निर्गच्छतः ॥ १४ ॥

मद्वामनस्य ।

उद्गाढप्रणये रुचां परिशुद्धे विस्रंसमाना(ने?)म्बरै-
 श्रीचूडामणिभूमिकामधिगते चक्षुःपर्यं मुञ्चति ।
 मीलत्तामरसप्रनिष्ठमधुपव्याजेन हालाहल-
 ग्रन्थीनम्बुजिनी विधाय कवलान्मूर्त्तीमिवागच्छति ॥ १५ ॥

गोत्रानन्दस्य ।

दिनभर्तुरस्तमपतः स्वन्दनतुरगेषु घनतमोमहिषः ।
 घातावसरमिवेच्छन् पृष्ठे निभृतं परिभ्रमति ॥ १६ ॥

मदनस्य ।

सान्ध्यरागरुचिरारुणमारात्रिप्पपात रविमण्डलमर्थौ ।
 क्रूरकालकरवालविलूनं वासरस्य सहस्रैश्च शिरो नु ॥ १७ ॥

मद्वीपमन्त्रे

प्रतिशूलतामुपगते हि विधौ विफलत्वमेति बहुसाधनता ।
 अवलम्बनाय दिनभर्तुरभूञ्च पतिप्यतः फरसहस्रमपि ।'

चूडारत्नैः स्फुरद्भिर्विपधरविवराण्युज्ज्वलानुज्ज्वलानि
 मेक्ष्यन्ते चक्रवाकीमनसि निविशते सूर्यकान्तात्कृशानुः ।
 किंचामी शल्ययन्तस्तिमिरमुभयतो निर्भराहस्तमिस्रा-
 संघट्टोत्पिष्टसन्ध्याकणनिकरपरिस्पर्धिनो भान्ति दीपाः ॥ १९ ॥

श्रीमुरारेः ।

नो रविर्न च तमो नतमीशो न द्युतिर्ग्रहगणो न च सन्ध्या ।
 यादृशं प्रथमतः किञ्च सृष्टं तादृगेव भुवनं श्रियमृहे ॥ २० ॥

कस्यापि ।

निश्लेषपीते शर्वर्या सन्ध्यारागासवे शनैः ।
 नभःपात्रतलालक्ष्यनक्षत्रकुसुमं वभौ ॥ २१ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरुहणदेवरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां

सूर्यास्तमयवर्णनपद्धतिः ॥

अन्धकारवर्णनम् (६९)

अविज्ञातविशेषस्य सर्वतेजोऽपहारिणः ।

स्वामिनो निर्विशेषस्य तमसश्च किमन्तरम् ॥ १ ॥

श्रीमद्वन्तिवर्मणः ।

शुद्धमात्रिलमवस्थितं चलं वक्रमार्जवगुणान्वितं च यत् ।

सर्वमेव तमसा समीकृतं धिङ्मद्वचमसतां हतान्तरम् ॥ २ ॥

कालिदासस्य ।

लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः ।

असरपुरुषसेवेव दृष्टिर्निष्फलतां गता ॥ ३ ॥

विक्रमादित्यस्य ।

नीताः श्वाप्यभिसारिका इव दिशोऽप्युद्गाढरागोदया

येनोत्सृष्टावितमन्मथेन तदिदं निःशङ्कमुज्जृम्भते ।

संभोगान्तशयालुशैलतनयादोःपाशनिर्भर्त्सितो—

न्मीलक्षीलिमनीलकन्धरगलस्पर्धावलिप्तं तमः ॥ ४ ॥

मदनस्य ।

उन्मुक्ताभिर्दिवसमधुना सर्वतस्ताभिरेव

स्वच्छायाभिर्निचुलितमिव प्रेक्ष्यते विश्वमेतत् ।

पर्यन्तेषु ज्वलति जलधौ रत्नसानौ च मध्ये

चित्राङ्गीयं रमयति तमःस्तोमनीला धरित्री ॥ ५ ॥

मुरारेः ।

इदं जमसि भीषणभ्रमदुलूककोलाहले

निशाचरविलासिनीनिबहदत्तनेत्रोत्सवे ।

परिस्फुरति निर्भरप्रचुरपङ्कज्योत्स-

द्राहकुलमांसलं प्रवलचन्धमन्धं तमः ॥ ६ ॥

चिन्वचोरचिकीर्षितानि घटयद्द्वैतालगोष्ठीसुखं
 तन्वानं शवसाधनोत्सवरसं निर्व्याजधीरात्मनाम् ।
 कुर्वत्कामकृशानुत्समनसां गुप्ताङ्गनासङ्गमं
 शर्वर्यास्तिमिरं परोपकृतये बद्धकृत्यं धावति ॥ ७ ॥

किं भूमौ परितः स्फुरन्ति करिणः कस्तूरिकाया रसैः
 सिक्ताः किं निखिला दिशः किमखिलं लिप्तं मपीभिर्नभः ।
 किं व्याप्तं भुवनं समस्तमपि च श्रीकण्ठकण्ठत्विषा
 कालिन्दीजलकान्तिभाजि निबिडे जतिः ऽन्धकारेऽधुना ॥ ८ ॥

कयोरप्येतौ ।

यच्चेदभ्युधिमामनन्ति क्वपस्तद्विन्दुतां विभ्रते
 वैकुण्ठान्तककालकायजलदश्रीकण्ठकण्ठादयः ।
 लुप्तालोकमुलूकदृष्टितिमिरप्रध्वंसिसिद्धाङ्गनं
 तद्गण्डूपितभूदिगन्तरमिदं नैशं तमो जृम्भते ॥ ९ ॥

भवति हरिरगूढः कौस्तुभीर्यैर्मयूरैः
 पतिमपि च पशुनां शेखरेन्दुर्व्यनक्ति ।
 इति मनसि न कश्चिन्निद्वेषो यत्तदन्य-
 ज्जगदिह तमसैव ग्रस्तमव्यक्तमास्ते ॥ १० ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

नाकाशं न दिशो न भूधरकुलं नाम्भोधयो न क्षितिः
 न द्यौर्नाम्बुधरा न तीव्रकिरणो नेन्दुर्न तारागणः ।
 एतैः पद्पदकायकान्तिपटलीपाण्डित्यवैतण्डिकैः
 कल्लोलैस्तमसामसाम्प्रतमयं विश्वव्ययः कल्पते ॥ ११ ॥

वेदन्यासस्य ।

सद्यस्तान्द्रमपीविलिप्तऋद्धभः स्निग्धेन्द्रनीलद्रव-
 व्यामीलन्नभसो निरन्तरपिलक्रीलीरसच्योतिनः ।
 एते कोकिलकायकालिमभृतो लुम्पन्ति दृष्टिं दृशो-
 रुद्धिद्राङ्गनपुञ्जमेचकरुचो भीमास्तमःप्रक्रमाः ॥ १२ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

घनतरतिमिरघुणोररुजग्धानामिव पतन्ति काष्ठानाम् ।
छिद्रमीभिरुडुभिः किरणव्याजेन चूर्णानि ॥ १३ ॥

श्रीमुरारेः ।

आभाति धूसरतरं तिमिरं पुरस्ता-
दन्तःस्फुरद्विरलतारकभारमेतत् ।
दग्धुं वियोगिविपिनं सितरश्मिवद्वे-
र्धूमो ज्वलिष्यत इवानुगतस्फुलिङ्गः ॥ १४ ॥

लघुबहुमवासुदेवस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगवदत्तजन्तुदेवविरचितायां शक्तिमुक्तावल्यां अन्धकारवर्णनपद्धतिः ।

अभिसारे कामिजनप्रलापः (७०)

यद्यल्लोकविरोधि यच्च बहुशः क्लेशावहं सर्वथा
यच्चात्यन्तमुदुर्लभं यदपि वा पापमघानं सदा ।
तत्तत्कामिजनस्य वाञ्छति मनः स्वैरप्रचारोत्सुकं
मुक्तायुक्तविचाररोधि तदहो वामं मनः कामिनाम् ॥ १ ॥

मधुर्मासो रम्यो विपिनमजनं त्वं च तरुणी
स्फुरत्कामावेशे वयासि वयमप्याहितभराः ।
व्रज त्वं वा मुग्धे क्षणमिह विलम्बस्व यदि वा
पुनस्तावज्जातः पिशुनवचसापेप विषयः ॥ २ ॥

विलहणस्य ।

किम्बु बुवलयेनेत्राः सन्ति नो नाकनार्यः
त्रिदशपतिरहल्यां तापसीं यत्सिषेवे ।
हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने स्मराग्ना-
बुचितमनुचितं वा वेत्ति कः पण्डितोऽपि ॥ ३ ॥

विकलयति कलाकुशलं हसति शुचिं पण्डितं विडम्बयति ।
अधरयति धीरपुरुषं क्षणेन मकरध्वजो देवः ॥ ४ ॥

मणयविशदा वयत्रे दृष्टिं दधाति न शङ्किता
 घटयति धनं कण्ठाश्लेषे बैलान्न पयोधरा ।
 वदति बहुशो गच्छामीति प्रयत्नधृताऽप्यहो
 रमयतितरां सङ्केतस्था तदाऽपि च कामिनी ॥ १० ॥

अमरकस्य ।

आपाताऽसि विमुञ्च वेपयुभरं दृष्टाऽसि किं केन चि-
 न्नीलं चोलमयुं विमुञ्च हस्तु स्वेदं निशीयानिलः ।
 इत्यन्तर्भयसन्नकण्ठमसकृद्यामीति तत्पातिधि-
 र्जल्पन्ती परिरभ्यते सुकृतिना स्वैरं नवस्वैरिणी ॥ ११ ॥

आकाशपोलेः ।

तद्विद्वा पङ्कने वा तिमिरमथवा गर्जिरथवा
 निशा वा वृष्टिर्वाऽभिनवसरितां श्रेणिरथवा ।
 यथेष्टं चेष्टन्तां यदि न दयितः प्रेमाविमुखः
 मदीयः स्नेहाढ्यो न खलु पयनार्थैर्विरमति ॥ १२ ॥

श्रीठक्कुरस्य ।

कृत्वा नूपुरमूकतां चरणयोः संयम्य नीवीमर्णा-
 नुद्दामध्वनिपाण्डितान् परिजने किञ्चिच्च निद्रायिते ।
 कस्मात् कुप्यसि यावदस्मि चलिता तावद्विधिप्रेरितः
 काश्मीरीकुचकुम्भविभ्रमधरः शुभ्रांशुरभ्युद्यतः ॥ १३ ॥

काश्मीरीबिलहणस्य ।

इति श्रीभगदत्तजरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामभिसारे कामिजनप्रलापपद्धतिः ।

अभिसारिकापद्धतिः (७१)

हृदये दयितेन हृते वपुषि सवेपथुनि पथि निरालम्बे ।
अथि कथय कथमनङ्ग प्रियगृहमभिसारिकां नयासि ॥ १ ॥

मार्गे पङ्कचिते घनान्धतमसे निःशब्दसञ्चारथा
गन्तव्याऽथ मया प्रियस्य वसतिर्मुग्धेति कृत्वा मतिम् ।
आजानुद्धृतनृपूरा करतलेनाच्छाद्य नेत्रे भृशं
कृच्छ्रेणात्तपदस्थितिः स्वभवने पन्थानमभ्यस्यति ॥ २ ॥

मूर्तिर्नीलदुकूलिनी मृगमदैः प्रत्यङ्गपत्रक्रिया
वाहू भेचकरत्नकङ्कणभृतौ कण्ठेऽम्बुसारावली ।
व्यालम्बालकमञ्जरीकमलिकं कान्ताभिसारोत्सवे
यत्सत्यं तपसा मृगाक्षि विहितं वेपे तवाचार्यकम् ॥ ३ ॥

जनो दुर्वञ्च्योऽयं कुलममलिनं वर्त्म विपमं
पतिल्लिद्रान्वेषी प्रणयिवचनं दुष्परिहरम् ।
अतः काचित्तन्वी रतिविहितसङ्केन्तगतये
गृहादारं वारं निरसरदथ प्राचिन्दथ ॥ ४ ॥

छिद्रान्वेषणतत्परः प्रियसखि प्रायेण लोकीऽधुना
रात्रिश्चापि घनान्धकारबहुला गन्तुं न मे युज्यते ।
मा मैत्रं सखि बह्वभः प्रियतपस्तस्योत्सुका दर्शने
युक्तायुक्तविचारणा यदि भवेन् श्लोहाय दत्तं जलम् ॥ ५ ॥

तमः शान्तं नाम्यत्वयमुदित एवेन्दुःश्रिया-
मया गम्यं तत्र प्रियसखि स यत्र प्रियतमः ।
गृहप्राप्तोत्सङ्गः शतमिध युगानां गतपरो
निशा चेदेवं स्यादथि कथय को मृत्युरपरः ॥ ६ ॥

निरीक्ष्य विद्युन्नयनैः पयोदो मुखं निशाचामभिसारिकायाः ।
भारानिपालैः सह किन्तु वान्तश्चन्द्रोऽयमिष्यार्ततरं ररास ॥ ७ ॥

मन्दं निधेहि चरणौ परिधेहि वासो
नीलं पिधेहि बलयावलिमंशुकेन ।
मा जल्प साहासिनि शारदचन्द्रकान्त-
दन्तांशवस्तव तर्मांसि समापयन्ति ॥ ८ ॥

हरिहरस्य ।

अभिसरणरसः कृशाङ्गपट्टे-
रयमपरत्र न बोक्षितः श्रुतो वा ।
अहिमपि यादयं निरासता(ना?)ङ्के-
निर्विडितनूपुरमात्मनीनचुद्धया ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

नयस्व पारं पुलिनद्वयानुगां तरङ्गडोलाप्रधिरोप्य मामितः ।
प्रसीद यावन्न निशा प्रदीर्यते यशांसि ते गायतु पांसुलाजनः ॥ १० ॥
बिल्लहणस्य ।

अग्रं धनुश्शरकरः स्वयमस्ति कामः
पञ्चाक्षरा शशधरोदयसंगयोत्था ।
ध्वान्तं दिनान्तविकसद्विभवं समन्तात्
किं केवल्य पयि वधूर्दपिताभिसारे ॥ ११ ॥

सूक्तिरत्नाकरान् ।

वानोद्भूतमूर्खमणष्टतिलका तोयाद्रिनीलाशुका
पेयानां निजदेन भीतहृदया गत्वा मियस्यालयम् ।
द्वारं नेच्छन्ति लज्जया प्रलपितुं देहीति वर्षाहता
पादौ नूपुरकदम्बनिहतौ संशय्यन्ती स्थिता ॥ १२ ॥

अम्भोजास्याः पुरवनलताधाम्नि संकेतभाज-

श्वेतोनाथे चिरैरयति भृशं मोहनिद्रां गतायाः ।

स्वच्छं नाभिहृदवलयितं कान्तरत्नांशुजालं

तोयभ्रान्त्या पिबति हरिणीं विस्मये च प्रयाति ॥ १३ ॥

ज्ञातं ज्ञातिजनैः प्रघुष्टमयशो दूरं गताऽधीरता

त्यक्ता धीः प्रतिपादितोऽप्यविनयः साध्वीपदं भोजितम् ।

लुप्ता चोभयसाधुलोकपदवी दत्तः कलङ्कः कुले

भूयो दूति किमन्यदस्ति यदसावग्यापि नागच्छति ॥ १४ ॥

जत्तिष्ठ दूति यामो यामो यातस्तथाऽपि नायातः ।

याऽतः परमपि तिष्ठेज्जीवितनाशो भवेत्तस्याः ॥ १५ ॥

केषामप्येते ।

इति श्रीभगदत्तजरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामभिसारिकापद्धतिः ॥

चन्द्रोदयवर्णनम् । (७२)

शेतेऽद्यापि न पद्मिनी कुमुदिनी सान्तःस्मिता वर्तते
 रागात् किञ्चन किञ्चिदेव गणयत्येव स्पृशत्यम्बरम् ।
 इत्युद्भिन्नमृणालकोमलकरे शीतद्युतौ तत्क्षणा-
 द्यामिन्या नवयोपितेव शमितो दीप्तैस्त्विषामीश्वरः ॥ १ ॥

विह्वलस्य ।

उदयतटान्तरितमिषं प्राची सूचयति दिङ्मिशान्धम् ।
 परिषण्डुना मुखेन मियमिव हृदयस्थितं रमणी ॥ २ ॥

श्रीहर्षस्य ।

क्रमादेकद्वित्रि[प्रभृति]परिषाठ्या प्रकटयन्
 कलाः स्वरं स्वरं नवनलिनकन्दाङ्कुररुचः ।
 पुरन्ध्रीणां भेयोचिरहृदहनोद्दीपितदृशां
 कटासोभ्यो विभ्यन्निभृत इव चन्द्रोऽभ्युदयति ॥ ३ ॥

प्रथममहणच्छायस्तावत्ततः कनकप्रभ-
 स्तदनु विरहोत्ताम्यत्तन्वीकपोलतलद्युतिः ।
 प्रभवति ततो ध्वान्तध्वंससप्तमः क्षणद्रामुखे
 सरसविसिनीकन्दच्छेदच्छविर्मृगलाञ्छनः ॥ ४ ॥

कयोरप्येतौ ।

उपोदरागेण विलोलतारकं
 तथा शृहीतं शशिना निशामुखम् ।
 यथा समस्तं तिमिरांशुकं तथा
 पुरोऽपि रागाद्दलितं न लक्षितम् ॥ ५ ॥

पाणिनेः ।

अद्यापि स्तनदुर्गशैलविपमे किं मानिनीनां हृदि
 स्यातुं वाञ्छति मान एष इदिति क्रोधादिवालोहितः ।
 उद्यद्गतरप्रसारितकरः कर्पत्यसौ तत्क्षणा-
 त्फुल्लत्करवकीशनिस्सरदलिश्रेणीकृपार्ण शशी ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

अमुष्मिन् पञ्चैपोस्त्रिभुवनजिगीपोस्सहचरे
 मुखं रात्रेरत्रेस्तनु[भुवि] रहश्चुम्बति सति ।
 ज्वलन्तीर्ष्यारोपोदयमयतयेवोपधिलताः
 पतद्भृङ्गीभङ्ग्या दधति कुमुदिन्यः कलपताम् ॥ ७ ॥

शुचीनां हंसानां हरति मलिनानां मधुलिहां
 मनो वेश्यादेश्या द्रविणमखिलं या कमलिनी ।
 तमस्येवाद्रव्ये भवति विदुस्वी तच्छिष्यमसौ
 कलावानादत्ते प्रथममनुरागमकटनैः ॥ ८ ॥

समुन्मीलत्पूर्वाचलशिखरदूर्वावनमृगी-
 परीरम्भञ्जीडारसपुलकितोत्सङ्गहरिणः ।
 पुलिन्दीकन्दर्पकृमपनयक्रंशुपटलैः
 पतिर्नक्षत्राणामहह भगवानभ्युदयते । ९ ॥

मदनस्यैते ।

इन्दुर्यद्युदयाद्रिमूर्ध्नि न भवत्यद्यापि तन्मास्मभू-
 न्नासीरेऽपि तमःसमुच्चयममूरुन्मूलयन्ते त्विषः ।
 अप्यक्ष्णोर्मुदमुद्गिरान्ति कुमुदैरामोदयन्ते दिशः
 संप्रत्यूर्ध्वमसौ तु लाञ्छनमभिव्यङ्गुः प्रकाशिष्यते ॥ १० ॥

जन्मीलन्ति मृणालकोमलरुचो राजीवसंवर्त्तिका-
 संवत्प्रतट्टत्तयः कतिपये पीयूषभानोः कराः ।
 अप्यस्रैर्ध्वलोभवत्सु गिरिषु क्षुब्धोऽयमुन्मज्जता
 विदवेनेव तमोपयो निधिरपामह्नाय केनायते ॥ ११ ॥

यत्पीयूषमयूखमालिनि तमःस्तोमावलीढायुषां
 नेत्राणामपमृत्युहारिणि पुरः सूर्योढ एवातिथौ ।
 अम्भोजानि पराञ्चि तन्निजमयं दत्त्वेव तेभ्यस्ततो
 गौराङ्गीवदनोपमासुकृतमादत्ते पतिर्येज्वनाम् ॥ १२ ॥

एते मुरारे ।

ख्याता वयं समधुषा मधुकोशवत्य-
 श्वन्द्रः प्रसारितकरो द्विजराज एषः ।
 अस्मत्समागमकृतोऽस्य पुनर्द्वितीयो
 माभूत् कलङ्क इति सङ्कुचिता नलिन्यः ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

तन्तुभ्रमेण रशनामणिगुम्फनाय
 विद्याधरीभिरभितः क्षणशृण्माणैः ।
 आशोभते शकचधूवदनांशुफलैः
 प्राचीमुखं शशभृतः प्रथमैर्मयूखैः ॥ १४ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

सद्यःपाटितकेतकोदरदलश्रेणोश्रियं विभ्रती
 येयं मौक्तिकदामगुम्फनविधौ योग्यच्छविः प्रागभूत् ।
 उन्मेया कलश्रीभिरञ्जलिपुटैर्ग्राह्या मृणालाङ्कुरैः
 पातव्या च शशिन्यमुग्धविभवे सा चन्द्रिका वर्तते ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

फैलासायितमद्रिभिर्विद्यपिभिः श्वेतातपत्रायितं
 मृत्पङ्केन दर्धीयितं जलनिधौ दुग्धायितं वारिभिः ।
 मुक्ताहारलतायितं व्रततिभिः शहायितं ध्रीफलैः
 श्वेतद्वीपजनायितं जनपदैर्जाते शशाङ्कोदये ॥ १६ ॥

कस्यापि ।

कपाले मार्जारः पय इति करौल्लेदि शशिन-
 स्तरुच्छिद्रभोतान् विसमिति करेणुः कलयति ।
 रतान्ते तल्पस्थान्हरति वनिताऽप्यंशुकामिति
 प्रभामत्तश्चन्द्रो जगदिदमहो विप्लवयति ॥ १७ ॥

भासस्य ।

जाते यौवनपीनधाम्नि शशिनि भ्राम्यन्तमारादपि
 भ्रान्त्या श्वेतपतत्रिणं सहचरं कोकाङ्गना मुञ्चति ।
 कुर्वन्नस्तमितोपलम्भविधुरो हंसः प्रियान्वेषणं
 हर्षोत्सङ्गितमानसः पुनरिषामाच्छोक्य सञ्जायते ॥ १८ ॥

गोत्रानन्दस्य ।

एकिकेव निजवृन्दमध्यगाऽप्युच्युक्ञ्ज सभयं सितच्छदी ।
 दन्तमूलमसकृच्च संशयादामपर्श करिणः करेणुका ॥ १९ ॥
 लोचनेर्न कुमुदं स्म पीयते चन्द्रिकापतिरोहितच्छद्म् ।
 मादुरास परश्रुतिपैवन्नलिः सौरभं निरवलम्बमभ्युनि ॥ २० ॥

अभिनन्दस्यैती ।

दूरमंशुप्रभाजालं प्रसारयति चन्द्रमाः ।
 रात्रौ नववयाः कामी मनोरथमिवाधनः ॥ २१ ॥
 कुमुदेष्वधिकं भान्ति पतिताऽचन्द्ररश्मयः ।
 अतिप्रकृष्टशीलेषु कुलेष्विव समृद्धयः ॥ २२ ॥

महामनुष्यैर्यते ।

पिनष्टीव तरङ्गाग्रैरुदधिः फेनचन्दनम् ।
 तद्देहाय करैरिन्दुलिङ्गपतीव दिग्ङ्गनाः ॥ २३ ॥

(भगवती) व्यासस्य ।

यथा ताराचक्रं चरति परितः शीकरनिभं
 कलङ्कव्याजेन स्फुरति यदयं धूमनिवहः ।
 तथा मन्ये चण्डीपतिनयनचण्डाग्रिवशग-
 श्चकारारिमन् शम्पां हिमकरतटाके मनसिजः ॥ २४ ॥

त्रिलहणैः ।

किञ्चु ध्वान्तपयोधिरेव कतकक्षोर्दैरिवेन्दोः करै-
 रत्यच्छोऽयमधश्च पङ्कमखिलं छायापदेसादभूत् ।
 किं वा तदकरकर्तरीभिरभितो निस्तक्षणादुज्ज्वलं
 व्योमैवेदमधश्चलन्ति पतिताश्लयाच्छलेन त्वचः ॥ २५ ॥

कमितुरभिसृन्वरीणां गौराङ्गीणामिहेन्दुघवलासु ।
 उड्डयमानानामिव रजनिषु परमीक्ष्यते छाया ॥ २६ ॥

मृगराजकरजभङ्गरकिंशुककुसुमावर्तसिकाः सुदृशः ।
 भयसद्गुचदङ्कमृगं बहलोज्ज्वलमिन्दुमीक्षन्ते ॥ २७ ॥

एतस्य कलामेकाममृतमधुरस्य पार्वतीरमणः ।
 वर्णावलिमिव वहति प्रतिमासं घञ्चदानस्य ॥ २८ ॥

इन्दोरेककलाया रुद्रेणोद्धृत्य भूर्धनि धृतायाः ।
 स्थानमिव तुच्छमेतत् फलङ्करूपेण परिणमति ॥ २९ ॥

पीयूषाश्रयणं जगद्यदृशामान्नातलेखालवो
 विश्वोन्मादद्भुताननस्य फकुभामुद्रपाटिनी कुशिका ।
 वीरेषु मयमा च पुष्पधनुषो रेखा मृगाशीघ्रस-
 श्शीणां च प्रतिराजवीजमधिकानन्दी नवधन्द्रमाः ॥ ३० ॥

एते श्रीमुरारेः ।

विद्यापीठं स्मरस्य त्रिपुरहरजटावल्लिसन्तानवान-
 प्रस्यो मानदुषाणामुपशमपरशुः पांसुलावन्दिकारः ।
 नेत्राणां वन्द्युरंधुर्गगनमरुधुवः कोकलोकपणाद-
 स्वाध्यायाध्यापकोऽयं विलसति कुलटाकालपाशो हिमांशुः ॥ ३१ ॥
 कस्यापि ।

यः कालागरूपत्रभङ्गरचनावासैकसारायते
 गौराङ्गीकुचकुम्भभूरिसुभगाभोगे सुधाधामनि ।
 विच्छेदानलदीपितोत्कवनिताचेतोऽधिवासोद्भवं
 स[न्तोषं] विनिनीपुरेप विततैरङ्गैर्नता[ङ्गि] स्मरः ॥ ३२ ॥
 महेन्दुराजस्य ।

अवाप्य प्रागल्भ्यं परिणतरुचः शैलतनये
 कलङ्को नैवायं विलसति शशाङ्कस्य वपुषि ।
 अमुष्येयं मन्ये विगलदमृतस्यन्दशिशिरे
 रतश्रान्ता शेते रजनिरमणी गाढमुरसि ॥ ३३ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां चन्द्रोदयपद्धतिः ॥

पानगोष्ठीपद्धतिः (७३)

हावहारि हसितं वचनानां कौशलं दृशि विकारविशेषाः ।
चक्रिरे भृशमृजोरपि बध्वाः कामिनेव तरुणेन मदेन ॥
दक्षमिष्टतमया मधु पत्युर्गाढमाप पिवतो रसवत्ताम् ।
यत्सुवर्णमकुटांशुभिरासीच्चेतनाविरहितैरपि पीतम् ॥ १ ॥

माषस्यैतौ ।

न म[द्ये] संस्कारं कुमुममपि वाला विपहते
न निःश्वसः सुभूर्जनयति तरङ्गव्यतिकरम् ।
नवोढा पश्यन्ती लिखितमिव भर्तुः प्रतिमुखं
मरोद्द्रोमाश्वा न पिवति न पात्रं चलयति ॥ २ ॥

पिपि प्रिय ससस्वयं मुमु गुखासवं देहि मे
ततस्थ न दुदु द्रुतं भभजभाजनं काञ्चनम् ।
इति स्वलितजल्पितं मद्वशात्कुरङ्गीदशः
मगो हसितेहेतवे सहचरीभिरध्यायत ॥ ३ ॥

कशोरस्यैती ।

स्रस्तः स्रग्दामशोभां त्यजति विरचितामाकुलः केशपाशः
क्षीवाया नूपुरौ च द्विगुणतरमिवाक्रन्दतः पादलस्रौ ।
व्यस्रतैः कम्पानुबन्धादनवरतपुरो हन्ति हारोऽप्यमस्याः
व्रीडन्त्याः पीडयेव स्तनभरविनमन्मध्यभागानपेक्षम् ॥ ४ ॥

श्रीहर्षस्य ।

कान्तानवाधररसामृततृष्णयेव
 विश्वं पपात शशिनो मधुभाजने यत् ।
 निःशेषिते मधुनि लज्जितचित्तवृत्ति
 तत्तन्मुखापजितकान्तितयेव नष्टम् ॥ ५ ॥

विभाकरवर्मणः ।

नियतमिह पतन्ति दन्तधारा
 मदनमदोद्धतघोरितीव भीत्या ।
 अधरकिसलयं विहाय यूनो-
 र्मधु पिबतोर्नयनान्युपास्त रागः ॥ ६ ॥

कुमारदासराय ।

दृश्यते पानकेलीषु कान्तावक्रगतं मधु ।
 स्मरं सहायमासाद्य ग्रस्तो राहुरिवेन्दुना ॥ ७ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तजह्णदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां पानगोष्ठीपद्धतिः ॥

प्रियचाटुपद्धतिः (७४)

यथा वहिः कण्टकितं वपुस्तव नितम्बिनि ।
तथा निष्कण्टकं राज्यं वर्ततेऽन्तर्मनोभुवः ॥ १ ॥

लघुबल्लभवासुदेवस्य ।

उद्भिन्ना कलकण्ठकण्ठकुहरात् कर्णामृतस्यन्दिनी
हृद्या यद्यपि मार्दवैकवसतिः सा काकलीङ्कुतिः ।
अन्यस्तन्वि तथाऽपि ते त्रिणयनप्लुष्टस्य भीवार्पणः
पञ्चेषोरुचितप्रपञ्चितरसः पाकाञ्चितः पञ्चमः ॥ २ ॥

लोटसर्वज्ञस्य ।

स्मितपुष्पोद्गमोऽयं ते दृश्यतेऽधरपल्लवे ।
फलं तु जातं मुग्धाक्षि चक्षुषोर्मम पश्यतः ॥ ३ ॥

उदयोर्वीभृत्संस्थस्त्वद्दनापहतकानिसर्वस्वः ।
फूत्कर्तुमिवोर्ध्वकरः स्थितः पुरस्तान्निशानाथः ॥ ४ ॥

किं पद्मस्य रुचिं न हन्ति नयनानन्दं विधत्ते न किं
वृद्धिं वा क्षपकेतनस्य कुरुते नालोकमात्रेण किम् ।
वक्रेन्दो तव सत्ययं यदपरः शीतांशुरभ्युद्यतो
दर्पः स्यादमृतेन चेदिह तदप्यस्त्येव विम्बाधरे ॥ ५ ॥

श्रीहर्षस्यैतौ ।

यत् पद्ममादित्सु तवाननीयां कुरङ्गलक्ष्मा च मृगाक्षि लक्ष्मीम् ।
एकायंलिप्साकृत एष मन्ये शशाङ्कपङ्केरुहयोर्विरोधः ॥ ६ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

मुधामयोऽपि क्षपरोगशान्त्यै नासाग्रमुक्ताफलकच्छलेन ।
अनङ्गसञ्जीवनदृष्टशक्तिं मुखामृतं ते पिवतीव चन्द्रः ॥ ७ ॥

वेद्यनाथस्य ।

द्वेषा विधाय विधुमण्डलमानंताङ्गिः
 कर्तुं विधातरि कपोलयुगं प्रवृत्ते ।
 तत्खण्डयुग्मगलितामृत [विन्दु] पङ्क्ति-
 सन्दोहवत्तत्र विराजति द्वारवल्ली ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

लावण्यपूरपरिपूरितादिङ्मुखेऽस्मिन्
 स्मेरेऽधुना तव मुखे तरलायंताक्षि ।
 क्षोभं यदेति न मनागपि तेन मन्ये
 सुख्यक्तमेव जडराशिरयं पयोधिः ॥ ९ ॥

भौगवतजनयवर्धनस्य ।

न तावद्विभ्र्योष्ठः स्फुरति न च रागोऽयमधरे
 न चाप्ती ते दन्ताः सुदति जितकुन्देन्दुमहसः ।
 इमां मन्ये मृद्रामतनुतरसिन्दूरसुभगा-
 मिदं मुक्तारत्नं मदनं नृपतेर्मुद्रितामिव ॥ १० ॥

कस्यापि ।

अनेन रम्भोरु तथाननेन तुपारभानोस्तुलया धृतस्य ।
 ऊनस्य नूनं परिपूरणांय ताराः स्फुरन्ति प्रतिमानखण्डाः ॥ ११ ॥

गौत्रे साक्षादजनि भगवानेप यत्पन्नयोनिः
 शय्योत्थायं यदाखिलमहः प्रीणयन्ति द्विरेफान् ।
 एकार्यं यद्वधति भगवत्युष्णभानौ च भक्तिं
 तत्प्रापुस्ते सुतनु वदनौपम्यमम्भोरुहाणि ॥ १२ ॥

एतौ मुरारेः ।

उन्नेपं यो मम न सहते योऽतिवैरी निशाया-
 मिन्दोरिन्दीवरदलदृशा तस्य सौन्दर्यदर्पः ।
 नीतः शान्तिं प्रसभमनया वक्त्रकान्त्येति हर्षा-
 ल्लभा मन्ये ललिततनु ते पादयोः पद्मलक्ष्मीः ॥ १३ ॥

विमृज दपिते हासज्योत्सनां निमीलतु पङ्कजं
 विकिर नयने नष्टच्छायं भवत्वसितोत्पलम् ।
 वद सुवदने लज्जामूका भवन्त्यपि कोकिलाः
 परपरिभवो मानस्थाने न मानिनि सद्यते ॥ १४ ॥

कयोरप्येतौ ।

तरङ्गन्य दृशोऽङ्गणे भवतु भिन्नमिन्दीवरं
 स्फुटीकुरु रदच्छदं व्रजतु विद्रुमः श्वेतताम् ।
 क्षणं वपुरपावृणु स्पृशतु काञ्चनं फालिका-
 मुदञ्चय मुरलं मनाम्भवतु च द्विचन्द्रं नभः ॥ १५ ॥

राजशेखरस्य ।

तल्लोकोऽतिशयोक्तिमेव वदतु स्तोत्रं पुनर्मन्यतां
 स्रष्टुं त्वां सुभगे चकार मदनो भूतानि चैतानि यत् ।
 पृथ्वी चम्पकपारिजातममृतं पाथो महः क्षारदः
 प्रालेपांशुरथानिलो मलयभूज्योत्सनावलिप्तं नभः ॥ १६ ॥

हरिहरस्य ।

अन्तेनार्जुनतां दधाति नयनं मध्ये तथा कृष्णतां
 द्वैरूप्यं दधताऽमुना विरचितः कर्णेन ते विग्रहः ।
 तत्कर्णार्जुनकृष्णविग्रहवती साक्षात्कुरुक्षेत्रतां
 यातासि त्वदबाप्तिरेव तरुणि श्रेयः परं गण्यते ॥ १७ ॥

मुग्धे धानुष्कता केयमपूर्वां तवै दृश्यते ।
 यया विध्यसि चैतासि गुणैरेव न सायकैः ॥ १८ ॥

कयोरप्येतौ ।

॥ इति श्रीमद्भारोहकभगवत्तमल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावलीयां प्रियचातुपद्धतिः ॥

सुरतप्रशंसापद्धतिः (७५)

यत्र न मदनविकारः सद्भावसमर्पणं च गात्राणाम् ।
तस्मिन्नुद्धतभावे पशुकर्मणि पशव एव रउयन्ते ॥ १ ॥

यत्र स्वेदजलैरलं विलुलितैर्व्यालुप्यते चन्दनं
सच्छेदैर्मणितैश्च यत्र रणितं निह्वयते नौपुरम् ।
यत्रायान्त्यचिरेण सर्वविषयाः कामं तदेकाग्रतां
सख्यस्तत्सुरतं भणामि धृतये शेषा तु लोकस्थितिः ॥ २ ॥

रुद्रस्यैतौ ।

गिरो यत्राधीरा भुजयुगलमाश्लेषचतुरं
लुठद्वाप्पापीडं प्रसरति च चक्षुस्सरभसम् ।
न तन्मन्ये प्रेम प्रणयिनि चिराद्वाष्टिपथगे
क्षणं मूकोऽन्धो वा भवति न जडो यत्प्रियजनः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

इन्दुर्यत्र न निन्द्यते न च कलं दूतीवचः श्रूयते
नोच्छ्वासा हृदयं दहन्त्यशिशिरा नो याति काश्यं वधुः ।
स्वाधीनामनुकूलिनीं प्रियतमामालिङ्ग्य यत्सुष्यते
तर्त्किं प्रेम गृहाश्रमव्रतमहो कष्टं हि तच्चर्यते ॥ ४ ॥

आश्रेपे प्रथमं क्रमेण विजिते हृद्येऽधरस्यार्पणे
केलियूनविधौ पणं प्रियतमे कान्तां पुनः पृच्छति ।
सान्त्वासांनिरुद्धसंभूतरसोद्भेदस्फुरद्गण्डया
स्वैरं सारिविसारणाय निहितः स्वेद्राम्युगर्मः करः ॥ ५ ॥

अक्षयूतजिताधरग्रहविधावीशोऽसि तत्स्रण्डना-
 दाधिक्ये यद को भवानिति मृपा कोपाञ्चितभ्रूलतम् ।
 स्वियत्स्विककरा[ग्रिकुद्म]लपरायत्तीकृतास्यस्य मे
 श[गर्वासी] प्रतिकृत्य तत्कृतवती द्यूतेऽपि यन्नाजितम् ॥ ६ ॥
 गोपादित्यस्य ।

आदलेपञ्चुम्बनरतोत्सवभूपणानि
 क्रीरादुरोदरणः प्रतिभूरनङ्गः ।
 भोगः स यद्यपि जये च पराजये च
 यूनोर्मनस्तदपि वाञ्छति जेतुमेव ॥ ७ ॥

धूमुरारः ।

असदेवनपणीकृतेऽधरे कान्तयोर्जयपराजये सति ।
 अत्र वक्तु यदि वोचि मन्मथः फस्तयोर्जयति जीयतेऽपि वा ॥ ८ ॥
 भागवतजयवर्धनस्य ।

गात्रालिङ्गनपूर्वमेकमनया द्यूते जितं सुम्बनं
 तत्किञ्चित्परिरभ्य दत्तममुना प्रत्यर्पितं चानया ।
 नैनत्ताहगिदं न तादृशमिति प्रत्यर्पणमत्रमे-
 रूनोदसुम्बनमेकमेव धृष्ट्या रात्रिर्गता तन्प्रतोः ॥ ९ ॥

उड्डीयकतेः ।

यन्नुःभीत्या प्रसक्ते मनसि परिचये चिन्त्यमानाभ्युपाये
 रागे याने गुण्यं प्रैचिञ्चति नितरां गोचरं दूनिकायाः ।
 आग्ना दूरेण तावत्सरभसदपितालिङ्गनानन्दमभ-
 स्तद्वेदोपान्तरध्याभ्रमणमपि परां निर्दृतिं सन्ननोति ॥ १० ॥

यस्यापि ।

॥ इति श्रीमद्भारतवैश्वानरसंहितादेविगणितया मूर्तिमुखावतयो सुरतप्रसंगपरद्धतिः ॥

नववधूसङ्गमे सखीवाक्यपद्धतिः (७६)

कण्ठकिततनुशरीरा लज्जामुकुलायमाननयनेयम् ।
तत्र कुमुदिनीव वाञ्छति नृवन्द्र बाला करस्पर्शम् ॥ १ ॥

यच्चापयन्ति शिशिरांशुरुचो यदेते
त्वां मोहयन्ति च विनिद्रसरोजवाताः ।
यत्स्त्रिद्यते तनुरियं च तदेप दोषः
सत्यं तवैव सुतनु प्रचुरत्रपायाः ॥ २ ॥

रुद्रस्य ।

बाला तन्वी कृशतनुरिति त्यज्यतामत्र शङ्का
दृष्टा काचिञ्जमरभरतो बह्वरी भज्यमाना ।
तस्मादेषा रहसि भवता निर्दयं पीडनीया
मन्दाक्रान्ता विसृजति रसं नेक्षुयाष्टिः समग्रम् ॥ ३ ॥

विकटमितम्बायाः ।

नीरन्ध्रं परिरभ्यते मियतमो भूयस्तरां चुम्ब्यते
तद्गाढं क्रियते यदस्य रुचिरं चाट्टकरैः स्तूपते ।
सख्या मुग्धवधूरसां रतिविधां यत्नेन संशिक्षिता
निभ्रान्तं गुरुणा पुनः शतगुणं पुष्पेषुणा कारिता ॥ ४ ॥

रुद्रस्य ।

• ॥ इति श्रीमदारोहकभगवत्तमल्लणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां
नववधूसङ्गमे सखीवाक्यपद्धतिः ॥

नववधूरतपञ्चतिः (७७)

प्रायो नववधूः कान्तमालिङ्गन्ति शनैः शनैः ।
चित्ताद्भुरितकन्दर्पकदलीभङ्गशङ्कया ॥ १ ॥

कस्यापि ।

दृष्टा दृष्टिमधो दधाति कुरुते नालापमाभापिता
अम्यायां परिवृत्त्य तिष्ठति यलादालिङ्गिता वेपते ।
निर्यान्तीषु सखीषु वासभवनात्निर्गन्तुमेवेहते
वाला वामतया मियस्य सुतरां प्रीत्यै नवोदा मिया ॥ २ ॥

श्रीहर्षस्य ।

हर्षाद्दुत्पुलकं विकसति रभसादुन्नामितं कौतुका-
चञ्चुद्वारादलसं भयात्तरलदृङ्गमं च लज्जाभरात् ।
आसीत्तन्नवसङ्गमे मृगदशः कान्तार्पणायोत्सुकं
किंचित्काञ्चनगौरगण्डगलितस्वेदाम्बु रम्यं मुखम् ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

विरम नाथ विमुञ्च ममाञ्चलं शमय दीपमिमं स[मियां] सखीम् ।
इति नवोदवधूवचसा युवा मुदमगादधिकां सुस्तादपि ॥ ४ ॥

रुद्रस्य ।

समाकृष्टं वासः कथमपि हठात्पश्यति तदा
क्रपादूरुद्धन्दं जरठगरगौरं मृगदशः ।
तया दृष्टिं दत्त्वा मङ्गति मणिदीपे निपुण्या
निरुद्धं हस्ताभ्यां शगिति निजनेत्रोत्पलपुगम् ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

हृदनिविडनव्याजात् काञ्चीलता शरुशीकृता
मियनयनयोर्न्यस्तौ हस्तां तदा तरलाङ्गुली ।
जघननिहितो रुद्धः पाणिः श्रुथं न निवारितः
मथिनमुभयं लज्जासगागर्षो नवयोपिता ॥ ६ ॥

भट्टेन्दुरानस्य ।

पटालघ्ने पत्यौ नमयति मुखं जातविनया
 हठाश्लेषं वाञ्छत्यपहरति गात्राणि निर्भृतम् ।
 न शक्नोत्याख्यातुं स्मितमुखसखीदत्तनयना
 ह्रिया ताम्यत्यन्तः प्रथमर्षतिभोगे नववधूः ॥ ७ ॥

अमरकस्य ।

निर्वाणतां नयसि किं हरिणाक्षि दीप-
 माविर्भवन्नवरतत्रपया विलोला ।
 ज्योत्स्नां वितन्वति सदा तव वक्त्रचन्द्रे
 गौराङ्गि तर्क्य कुतस्तिमिरावकाशः ॥ ८ ॥

त्रिलोचनस्य ।

अङ्गनाकृष्टदुकूलया सरभसं गूढौ भुजाभ्यां स्तना-
 वाकृष्टे जघनांशुके कृतमतः संसक्तमूर्खद्वयम् ।
 नाभीमूलनिवद्धचक्षुषि तया व्रीडानताङ्ग्या प्रिये
 दीपः फृक्कृतिघातवेपितशिखः कर्णोत्पल्लेनाहतः ॥ ९ ॥

कर्णोत्पल्लस्य ।

चुम्बनेष्वधरदानवर्जितं सन्नहस्तमदयोपगूहने ।
 क्लिष्टमन्मथमपि प्रियं सदा दुर्लभप्रतिकृतं वधूरतम् ॥ १० ॥

कालिदासस्य ।

काञ्च्या गाढतरावचद्धवसनमान्ता किमर्थं पुन-
 र्मुग्धाक्षी स्वपितीति तत्परिजनं स्वरं प्रिये पृच्छति ।
 मातः सुप्तिमपीह लुम्पासि(नि?) ममेन्यारोषितक्रोधया
 पर्यस्य स्वपनच्छलेन शयने ढचोऽवकाशस्तया ॥ ११ ॥

अमरकस्य ।

१. परिहासे क. ए. च. २. हृदौ क. पाठभेद. ३. चुम्बनेषु परिपरीक्षापरं हृत्प्रेषधि राजानादिदम्भे । विदि-
 तेष्वपि तस्य गर्भेनो मन्मथेनान्तमशुभम् ॥ इति काण्वधूरतः पाठः

मयच्छाहारं मे यदि तव रहोत्तमखिलं
 मया वाच्यं नोच्चैरिति गृहशुके जल्पति शनैः ।
 वधूव(र्ष?)चक्रं व्रीडाभरनमितमन्तर्विकसितं
 हर(वह?)त्यर्थोन्मीलन्नलिनमलिना वर्जितमिव ॥ १२ ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमगदत्तजलहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नववधूरतपद्धतिः ॥

सुरतकेलिपद्धतिः (७८)

टङ्कारः स्मरकामुकस्य सुरतक्रीडापिकीनां रवो
 शङ्कारो रतिमञ्जरीमधुलिङ्गां केलीचक्रोरीस्वनः ।
 तन्व्याः कञ्चुलिकापसारणभुजाक्षेपस्फुरत्कङ्कण-
 वषाणः प्रेम तनोतु वो नववयोलास्याय वेषुध्वनिः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

प्रतिक्षणसमुल्लसन्नवकलाकलापान्वित-
 क्षपाकरविलोकने यदि तवास्ति फौतुहलम् ।
 विलोकय तदा सखे सुरतसङ्गरामूत्रण-
 प्रहृष्टदयितामुखं निविडकञ्चुकोत्तारणे ॥ २ ॥

भट्टसोमेश्वरस्य ।

तृपितः स्पृशति प्रेयान्यद्यदङ्गं मृगीदृशः ।
 तत्तन्सद्बुचति स्वरं मन्मथः प्रसरत्यहो ॥ ३ ॥

वसुन्धरस्य ।

नान्दीपदानि रतिनाटकविघ्नशान्ता-
 ताज्ञाक्षराणि परमाण्यधवा स्मरस्य ।
 दृष्टेश्वरे प्रणयिना विधुनाग्रपाणेः
 सात्कारवन्ति [रंणि]नानि जयन्ति तन्ध्याः ॥ ४ ॥

वामनस्य ।

समादिष्टं शिष्टैः परममिह यन्निर्वृतिपदं
 पुनर्दग्धोऽप्याशु प्रभवति यतो मन्मथतरुः ।
 श्रुते यस्मिन् कामी भवति कृतकृत्यो रतिमुखं
 स सीत्कारः पायादमृतविजयी सुन्दरदशाम् ॥ ५ ॥

सीत्कारत्नस्य ।

आयाते दायिते मनोरथशतैर्नीत्वा कथंचिद्धिनं
 वैदग्ध्यापगमाज्जडे परिजने दीर्घा कथां कुर्वति ।
 दृष्टाऽस्मीत्यभिधाय सत्वरपदं व्याधूय चीनांशुकं
 तन्वङ्ग्या रतिक्रातरेण मनसा नीतः प्रदीपः शमम् ॥ ६ ॥

अद्भुतपुण्यस्य ।

कचग्रहमनुग्रहं दशनखण्डनं मण्डनं
 दृगञ्जनमवञ्चनं मुखरसार्पणं तर्पणम् ।
 नखार्दनमतर्दनं निविडपीडनं क्रीडनं
 करोति रतिसङ्गमे मकरकेतनः कापिनाम् ॥ ७ ॥

माहिलस्य ।

स्वैरं पश्यति बल्लभे सरभसं हृत्वा दुक्कूलं बला-
 दङ्गानां रतिसङ्गरव्यतिकरे सौन्दर्यरेखाक्रमम् ।
 यत्तन्व्याः परिरभ्यमाणमदनव्रीडाविलासालसै-
 रङ्गैरङ्गपिधानमुत्पलदृशः कस्यापि तत्रोचरम् ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

स्वेदजलपिच्छलाभिस्तनुभिर्धूनां च शिथिलमाश्लेषम् ।
 विपुलं पुलकशलाकापटलं झटिति प्रतिकरोति ॥ ९ ॥

श्रीमुरारेः ।

सन्दृष्टाभरपल्लवा सचक्रितं हस्ताग्रमाधुन्वती
 मा मा मुञ्च शठेति फोपवचनेरानतितभ्रूयता ।
 सीत्काराश्वितलोचना सपुलकं यदशुश्र्विता मानिनी
 प्राप्तं तैरमृतं श्रमाय मथितो मूढस्मुरैरसागरः ॥ १० ॥

अमरकस्य ।

दीपितस्मरमुरस्युपपीडं वल्लभे घनमभिष्वजमाने ।
वक्रतां न ययतुः कुचकुम्भौ सुभ्रुवः कठिनतातिशयेन ॥ ११ ॥

माघस्य ।

नैपा वेगं मृदुतरतनुस्तावकीनं विसोढुं
शक्ता मैनां चपल सुहृदं खेदयेन्दीवराक्षीम् ।
रत्यग्यासं विदधत इति प्राणनाथस्य गत्वा
कर्णापान्ते निभृतनिभृतं नृपुत्रं शंसतीव ॥ १२ ॥

धूर्तस्य ।

दृशा सपदि मीलितं दशनरोचिषा निर्गतं
कोण परिवेपितं बलयकैरथाक्रन्दितम् ।
प्रियैः समदयोपितां ननु विखण्ड्यमानेऽधरे
परव्यसनकातराः किमु न कुर्वते साधवः ॥ १३ ॥

शिवस्वामिनः ।

पाणिः कम्पमवाप काञ्चिरपतत् [ध्वस्तां त्रपा] नूपुरै-
राक्रन्दाच्चिकुरैर्दधे विधुरता यत्रातिशीर्णोऽधरः ।
एको वीरतरस्स कामसमरे वक्षोभवः सुभ्रुवां
येनात्याहतिगर्क्षरेण न मनाङ्गैथिल्यमालम्बितम् ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

धम्मिल्लो भङ्गमेतु प्रविशतु तिलकः केशपाशान्धकारं
पत्राली गण्डपालीं त्यजतु च विवरं कर्णयोगिन्तुकामा ।
वामायाः कान्तदन्तक्षतततिसहने त्वेक एवाधरोऽसौ
वीरः कामाश्वेऽस्मिन्निति वदति चलन्नुपुरववाणभङ्गया ॥ १५ ॥

पूर्णे मन्मथसङ्गरे रणजितां सत्कारमातन्वती
वासोऽद्राज्जघनस्य पीनकुचयोर्हारं ध्रुतेः कुण्डलम् ।
विम्बोष्टम्य च वीटिकां मणिमये पाण्यां रणत्क्रुद्धणे
पृष्ठात्तन्विनि केशपागनिचये युक्ता हि बन्धकमः ॥ १६ ॥

श्रीविद्यमानुरण्डितस्य ।

पदयन्त्रर्धनिमीलिताक्षियुगलं वक्त्रारविन्दं मुहुः

विम्बोष्ठाभृतमापिवन्मृगदृशो जिघ्रन्मुखे सौरभम् ।

आलिङ्गन्नतिनिर्भरं स्तनतटं सीत्कारमाकर्णय-

न्नेवं पञ्चभिरिन्द्रियैर्निधुवने प्राप्नोति धन्यो मुदम् ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

चिरविरहिणोःस्तकण्ठातर्या श्लथीकृतगात्रयो-

र्नवमिव जगज्जातं भूयश्चिरादभिनन्दतोः ।

कथमपि दिने दीर्घं याते निशामधिरूढयोः

प्रसरति कथा बद्धी यूनोर्यथा न तथा रतिः ॥ १८ ॥

अमरुकस्य ।

अकृत्रिमविलासाङ्गमशिक्षितकलाक्रमम् ।

अत्रिभागाङ्गसुभगं वभूव सुरतं तयोः ॥ १९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

नखदशननिपातजर्क्षराङ्गी रतिकलहे परिपीडिता प्रहारैः ।

सपदि मरणमेव किं न यायाद्यदि न पिवेदधरामृतं मियस्य ॥ २० ॥

तस्यैव ।

किमपि किमपि मन्दं मन्दमासक्तियोगा-

दविरलितकपोलं जल्पतोरक्रमेण ।

सपुलकपरिरम्भव्यापृतैकैकद्रोष्णो-

रविदितगतयामा रात्रिरेव व्यरंसीत् ॥ २१ ॥

भवभूतेः ।

गाढोश्चुहंनरसालसलोचनाना-

मेणीहर्षा पुलकदन्तुरकुड्मलेषु ।

गण्डस्यलेषु वदनानि निवेशयन्तो

धन्याः सुरेण दिवसानतिवाहयन्ति ॥ २२ ॥

नाथकुमारस्य ॥

॥ इति श्रीमदारोहरुमंगदेतजलहणदेवविग्ननायां मूक्तिमुक्तावर्यां सुरतकेलिपद्धतिः ॥

॥ विपरीतरतपद्धतिः ॥ (७९)

विपरीतरतायासजनिताः स्वेदविन्दवः ।

पतन्तु तत्र गात्रेषु कामिनीवदनच्युताः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

पतन्तु तत्रोरसि सततं दयिताधम्मिलमल्लिकानिकरः ।

रतिरसरभसकचग्रहलुलितालकवल्लीरीगलितः ॥ २ ॥

बाणस्य ।

गाढाश्रेपविशीर्णचन्द्रनरजःपुञ्जप्रकर्पादियं

शय्या संभति कीमलाङ्गि परुपेत्यारोप्य मां वक्षसि ।

गाढोष्ठग्रहपूर्वमाकूलतया पादाग्रसन्दंशके-

नाकृष्याम्बरमात्मनो यदुचितं धूर्तेन तत्प्रस्तुतम् ॥ ३ ॥

अमरुकरस्य ।

आहते कुचतेन रमण्याः साधु सोढमधुनेति पपात ।

बुध्यतः मियतमोरमि हारात्पुष्पट्टिरिव मौक्तिकवृष्टिः ॥ ४ ॥

माधस्य ।

नीलाचामरदम्बरो रनिपतेर्नीलाम्बुवाहागमो

रागोद्गारशिरसिष्ठिनो मुखविभुद्भनस्तमोविभ्रमः ।

तारुण्योन्मददन्तिज्ञानविसगो रोलम्बमालाकूल्यो

धम्मिद्भो हरिणीहंशा विजयने स्रस्तो रनिव्यत्यये ॥ ५ ॥

कामननागस्य ।

मृग्धे तस्मिन् दयिता पुरुषो भव स्व-

पित्पुक्त्या नहि नरीति शिरो विभुष ।

स्त्रिंशन् करान् मियकरे पल्लयं सितपन्था

वाचं विनाऽभ्युपगमः कथितो मृगाशया ॥ ६ ॥

आचम्याधरसिन्धुवारि कवरीसंभारसम्पार्जिते
 स्वेदाम्भःस्त्रापिते कपोलविगलत्काशपीरपङ्कगेज्ज्वले ।
 काञ्चीमन्त्ररुतेन निर्भरगलन्मुक्ताकलापस्रजा
 धन्यस्योरसि घूर्णपाननयना पञ्चेष्टमभ्यर्चति ॥ ७ ॥

चलहारलताश्रिया चिरं रमणोरःस्थलरङ्गनर्तनेन ।
 मणितध्वनिडम्बरेण सा कृतवाद्येव वभूव कामिनी ॥ ८ ॥

कचित्ताम्बूलाक्तः कचिदगरुपङ्कगङ्कमलिनः
 कचिच्चूर्णोद्गारी कचिदपि च सालक्तकपदः ।
 वलीभङ्गभोगैरलकपतितैः कीर्णकुसुमैः
 स्त्रियाः सर्वावस्थं प्रथयति रतं प्रच्छदपटः ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

॥ इति श्रीभदारोहकभगदत्तजल्लणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विपरीतरतपद्धतिः ॥

सुरतनिवृत्तिः (८०)

वीतोष्ठरागाणि हृताञ्जनानि भास्वन्ति लोलैरलकैर्मुखानि ।
प्रातः कृतार्थानि यथा विरेजुस्तथा न पूर्वेषुरलङ्कृतानि ॥ १ ॥

महस्वामिनः ।

नैपथ्यादपि राजते किमपि सा व्यालसभूपा तनुः
संभोगश्रममीलितं विजयते चक्षुः कटाक्षादपि ।
गाढालिङ्गनकौतुकादपि नवं दीर्घल्लिविसंसने
प्रीत्यालापरसादपि मियतमं मौनं कुरङ्गीदृशः ॥ २ ॥

हरिहरस्य ॥

करकिसलयौ धूत्वा धूत्वा विमार्गति वाससी
क्षिपति सुतनुमालाशेषं प्रदोपशिखां प्रति ।
स्थगयति मुहुः पत्युर्नेत्रे विदक्ष्य समाकुला
सुरतविरतौ रम्यं तन्व्या मुहुर्मुहुरीक्षितम् ॥ ३ ॥

सुरतविरतौ व्रीडावेशश्रमदलयहस्तया
रहसि गलितं तन्व्या प्राप्तुं न पारितमंशुकम् ।
रतिरसजटैरङ्गैरङ्गं पिधातुमशक्तया
मियतमतनौ सर्वाङ्गीणं प्रविष्टमधृष्टया ॥ ४ ॥

अमहकस्यैतौ ॥

आशुष्वाणा झटिति जयनं सा दुरूलाञ्चलेन
मेहत्क्रोडाङ्कुरितरुचरीधन्वनव्यग्रपाणिः ।
ऊर्ध्वोच्छ्वासस्फुटनखपदैश्चिद्धिताभ्यां स्तनाभ्यां
दृष्टा धाष्ट्यस्मृतिनतमुखी मोहनान्ते मियेण ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

स्वामिन् भङ्गुरयालकं सतिलकं फालं विलासिन् कुरु
 प्राणेश त्रुटितं पयोधरतटे हारं पुनर्योजय ।
 इत्युक्त्वा सुरतावसानसुखिता संपूर्णचन्द्रानना
 स्पृष्टा तेन तथेति जातपुलका प्राप्ता पुनर्मोहनम् ॥ ६ ॥

रुद्रस्य ।

प्रियकृतपटस्तेयक्रीडाविडम्बनविह्वलां
 किमपि कृपणालापां बालां विलोवय ससंभ्रमः ।
 अपि विचलितस्कन्धावारो गते सुरताह्वे
 त्रिभुवनमहाधन्वी स्थाने व्यवर्तत मन्मथः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

व्याधूतहारमणयः परिधूतमाल्याः
 मन्दस्मितप्रसरसत्रपट्टिपाताः ।
 तस्या जयन्ति लुलितश्रमवारिलेशाः
 सीत्कारमुग्धमणितध्वनयो रतान्ताः ॥ ८ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

लुलितकुसुमसम्पत्केशपाशस्तरुण्या
 मुकुलितनयनान्तं व्रीडया नम्रमास्यम् ।
 करतलपरिधानं नाभिमूलं रतान्ते
 पुनरपि रतलीलां प्रेयसः सन्तनोति ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजलहणदेवविश्चितायां सूक्तिमुक्तावल्यां
 सुरतनिवृत्तिपद्धतिः ।

प्रणयकलहे नायकानुनयः (८१)

क्षीणांशुः शशलाञ्छनः शशिमुखि क्षीणो न कोपस्तव
स्मेरं पद्मवनं मनामपि न ते स्मेरं मुखाम्भोरुहम् ।
पीतं श्रोत्रपुटेन पट्टपदरुतं पीतं न ते जल्पितं
रक्ता शक्रदिगङ्गना रविकरैर्नाद्यापि रक्तासि किम् ॥ १ ॥

महिषु रमणि मानं मौनमुन्मुच्य साची-
कृतशिरसि ममास्मिन्नर्पयस्वाङ्घ्रियुग्मम् ।
अयि सुमुखि मयूखाः पश्य पीयूषभानो-
र्वरुणनगरनारीनेत्रपात्रीभवन्ति ॥ २ ॥

गतभाया रात्रिः कृशतनु शशी शीर्यत इव
प्रदीपोऽयं निद्रावशमुपगतो घूर्णत इव ।
प्रणामान्तो मानस्त्यजसि न तथापि क्रुधमहो
कुचप्रत्यासच्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् ॥ ३ ॥

माणिक्यैर्देशनश्रियं घटयता विम्बाधरं विद्रुमै-
र्मुक्ताभिः स्मितमिन्द्रनीलशकलसोदैश्च केशोच्चयान् ।
इत्थं रत्नमयं विधातुमाखिलं दुर्मधसा वेधसा
तेनैवावनताङ्गवलि विहितं वज्रेण चेतस्तव ॥ ४ ॥

अस्तं याति शशी शशाङ्कवदने मार्गं विमुञ्चाधुना
किं मानेन मुधा नतभ्रु गगनाद्भ्रश्यन्त्यमूस्तारकाः ।
इत्थं त्वामनुशिक्षयन् क्षितितलादुन्नम्य पादं शनैः
क्षीणां वीक्ष्य निशां निसर्गसुभगं गायत्यसौ कुक्कुटः ॥ ५ ॥

जाते केलिकलाकृते कमितरि व्यर्थानुनीतौ चिरा-
न्माने म्लायति मन्मथे विकसति क्षीणे क्षपानेहसि ।
स्वप्नव्याजमुपेत्य तन्निपुणया निद्रान्ध्रमाचेष्टितं
मानम्लानिरभृन्न येन च नचा[प्या]सीद्दहःखण्डनम् ॥ ६ ॥

केषामप्येते ।

एकस्मिन् शयने विपक्षरमणीनामग्रहे मुग्धया
 सद्यः कोपपराङ्मुखग्लपितया चाट्टनि कुर्वन्नपि ।
 आवेगादवधीरितः प्रियतमस्तूर्ण्णां स्थितस्तत्क्षणं
 माभूत् सुप्त इवेत्यमन्दवलितग्रीवं पुनर्वीभितः ॥ ७ ॥

एकस्मिन्नयने पराङ्मुखतया धीतोत्तरं ताम्यतो-
 रन्योन्यस्य हृदि स्थितेऽप्यनुनये संरक्षतोर्गौरवम् ।
 दम्पत्योः शनैरपाङ्गवलनान्मिथीभवच्चक्षुषो-
 र्भ्रमो मानकलिः सहासरंभसध्यावृत्तकण्ठग्रहम् ॥ ८ ॥

अमरकस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमगदत्तनरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नायकानुनयपद्धतिः ॥

॥ प्रभातवर्णनम् ॥ (८२)

द्वित्रैर्व्योम्नि पुराणमौक्तिकमणिचलायैः स्थितं तारकैः

ज्योत्स्नापानभरालसेन वपुषा मुप्ताश्चकोराङ्गनाः ।

यातोऽस्ताचलचूलमुद्गसमधुच्छत्रच्छविश्चन्द्रमाः

प्राची बालधिडाललोचनरुचां जाता च पात्रं ततः ॥ १ ॥

राजशेखरस्य ।

यः सैन्ये स्मरपार्थिवस्य विरहिप्रत्यर्थिनामग्रणीः

ज्योत्स्नानिर्झरमुज्झति स्म जगतां यस्तापनिर्वापणम् ।

सोऽयं तारकनायकः किमपरं शृङ्गारसञ्जीवनं

जातः पिष्टपरागपाण्डुरजरत्कृष्माण्डपिण्डाकृतिः ॥ २ ॥

बिल्हणस्य ।

पत्यां पात्रे कलानां व्रजति विधिवशादस्तमिन्दौ क्रमेण

क्रन्दन्ती पत्रिनादैर्विगलिततिमिरस्तोमधम्मिल्लभारा ।

प्रभ्रश्यत्स्थूलमुक्ताफलनिकरपरिस्पर्धिताराश्रुविन्दुः

मोन्मीलत्पूर्वसन्ध्याहुतश्रुजि रजनी पश्य देहं जुहोति ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

तमोभिः पीयन्ते गतवयसि पीयूषवपुषि

ज्वलित्यन्मार्ताण्डोपलपटलधूमैरिव दिशः ।

सरोजानां कर्पन्नलिमयमयस्कान्तमणिवत्

क्षणान्तःशल्यं तपति पतिरद्यापि न रुचाम् ॥ ४ ॥

श्रीमुरारेः ।

भिन्दानो मानिनीनां पतिषु रूपमयं हर्म्यपारावतेभ्यो

वाचालत्वं ददानः कवितृषु कविताप्रातिभं सन्दधानः ।

प्रातस्तयस्तूर्यनादः स्थगयति गगनं मांसलः पांसुतल्पा-

दस्त्रल्पादुत्थितानां नरवरकरिणां शृङ्खलाशिङ्गितेन ॥ ५ ॥

राजशेखरस्य ।

ये कुण्ठीकृतवल्गुभ्रमणतयः शस्त्रैरनङ्गस्य ये
 न प्राप्ताश्च निशीथिनीपतिकरैः शैथिल्यबीथीमपि ।
 ते निश्शङ्कविटङ्कतालुतुमुलप्लोतप्लुतप्लावितैः
 छिन्नाः कुक्कुटकृजितैर्मृगदृशां मानग्रहग्रन्थयः ॥ ६ ॥

बिल्हणस्य ।

उत्पायोन्नतवासयष्टिशिखरे विस्तारिताकुञ्चितं
 विभ्रत्पादमुदस्तकेसरसटः किञ्चिद्विनिद्रेक्षणः ।
 दूरादञ्चितकन्धरः शमवशाद्द्वचाधूय पक्षद्वयं
 मानम्लानिकरः कुरङ्गकदृशां कौकूयते कुक्कुटः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

चिरतररतखेदप्राप्तनिद्रामुखानां
 चरममपि शयित्वा पूर्वमेव प्रबुद्धाः ।
 अपरिचलितगात्राः कुर्वते न प्रियाणा-
 मशिथिलभुजचक्राश्लेषभेदं तरुण्यः ॥ ८ ॥

अधिरजनिमुखे यः सान्द्रलाक्षानुरागै-
 र्व्यतिकरित इवोर्चैःपाटलत्वं दधानः ।
 उपसि स खलु दीपः पाननिर्धूतराग[ः]
 स्फुरदधर इवायं धूसरत्वं विभर्ति ॥ ९ ॥

मावस्य ।

आद्ये जग्गुपि ताम्रचूडरदिते श्रोत्रं प्रबुद्धा जवात्
 किञ्चिद्वासवदिङ्मुखं प्रविक्रमदृष्ट्वा गवाक्षाध्वना ।
 सन्त्रासेन समीरिता प्रियतमप्रेम्णा च रुद्धा शनै-
 र्ख्यानोपनिवेशनानि कुरुते तल्पे मुहुः पांसुला ॥ १० ॥

निर्यान्त्या रतिवेद्यमनः परिणतप्रायां विलोक्य क्षपां
 गाढालिङ्गनचुम्बनानि बहुशः कृत्वाऽप्यसन्तुष्टया ।
 एकं भूमितले निधाय चरणं तल्पे प्रकल्प्यापरं
 तन्वद्भ्या परिवर्तिताङ्गुलतया प्रेयांश्चिरं शुम्भितः ॥ ११ ॥

मृगयतेति ।

इतः शोचिः प्राच्यां दिशि दिशति भानोररुणता-
 मितौ भृङ्गः कृजजमिकमलिनीं प्रोचलति च ।
 इतो निर्यान्त्युच्चैर्विहितसुरतक्रान्तिशिथिल-
 स्खलत्पादन्यासक्षणरणितपञ्जीरमचलाः ॥ १२ ॥

श्रीपुरारेः ।

मियवसतेरपयान्त्यो मियः करम्बितकराम्बुजम्भानः ।
 करजव्रणपदविरलस्तनपुलकममूः किमपि विवदन्ते ॥ १३ ॥

तत्रै (स्यै!) व ।

प्रालेयांशुरितश्चकोरविपदापार्श्वप्ररोहैर्जरत-
 काश्मीरीवदनादनाकुलतया दौर्भाग्यमभ्यस्यति ।
 भासां भर्तुरितश्च कोकमुकृतैरुद्धीविकां विभ्रति
 द्वित्राः कुक्कुमकेसरैकसुहृदो मन्दं मपूखाङ्कुराः ॥ १४ ॥

अपयान्तीनामधुना सङ्केतनिकेतनान्मृगाक्षीणाम् ।
 वासस एव न केवलमभवन्मनसोऽपि परिवर्तः ॥ १५ ॥

मदनस्यैती ।

चन्दनं स्तनतरेऽधरविम्बे यावकं घनतरं च सपत्न्याः ।
 प्रातरीक्ष्य कुपिताऽपि कामिनी सागसि मियतमे परितुष्टा ॥ १६ ॥

लाक्षालक्ष्म ललाटपट्टमभितः केयूरमुद्रा गले
 वक्रं कञ्जलकालिमा नयनयोस्ताम्बूलरागोऽधरः ।
 दृष्ट्वा कोपविधायि मण्डनमिदं प्रातश्चिरं प्रेयसो
 लीलानामरसौदरे मृगदृशः श्वासाः समाप्तिं गताः ॥ १७ ॥

अमस्कस्य ।

स्तौष्कारक्तनखत्रणा स्तनतटी ववापि स्वलच्चन्दनं
 वक्षः कर्धुरिताञ्जने च नयने विश्रान्तरागोऽधरः ।
 आयासोद्यमन्धरं च गमनं प्रातः प्रभङ्गालसं
 जीयादङ्गमनङ्गन्सङ्गरपरिच्छेदे कुरङ्गीदृशः ॥ १८ ॥

उमापतिविरस्य ।

प्रयातवति यामिनीरमणचन्द्रिकापाथसि
 प्रशान्तमित्र भासते सरसकर्मभं नभः ।
 प्रवेष्टुमिह शङ्कितैरिव रवेस्तुरङ्गैर्धृतः
 क्षणं त्यजति नोदयाचलविटङ्कन्धीर्था रथः ॥ १९ ॥

लुठत्यपरवारिधौ कमठनिर्विशेषः शशी
 प्ररूढमुदयाचले चुलकमात्रमुष्णं महः ।
 क्षणं गगनवेदिकामिदमनङ्कुशं गाहते
 कलिन्दगिरिकन्यकातटतमालनीलं तमः ॥ २० ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

व्रजत्यपरवारिधिं रजतपिण्डपाण्डुः शशी
 नमन्ति जलबुद्बुदद्युतिसपङ्कन्यस्तारकाः ।
 कुरण्डकविपाण्डुरं दधति धाम दीपाङ्कुर-
 श्चक्रोरनयनारुणा भवति दिक् च सौत्रामणी ॥ २१ ॥

राजशेखरस्य ।

उत्फालं हेलयैव द्रुतमभिपततः पूर्वपृथ्वीधराग्रा-
 दुच्चैरचिंश्रपेटाहतिभिरिव हरेर्ध्वान्तदन्ती विदीर्णः ।
 रक्ताः कुम्भैर्विमुक्ता इव सकलदृशां विस्मयं सन्दधानाः
 सन्ध्याशोणत्विपस्ताः सपादि निपतितास्तारकास्ताः समस्ताः ॥ २२ ॥

नाचिराजस्य ।

निजांशुकावृतां प्राचीं चुम्भत्यर्केऽतिरागिणि ।
 लज्जयेव ययौ ववापि श्यामा मीलिततारका ॥ २३ ॥

कविदर्पणराजवस्य ।

आसीस्त्वं निशिराज्रक्तहृदयेतीर्ष्यालुना वज्रिणा
 प्रातः शङ्कितयेव दिव्यपदवीं गत्वाऽऽत्मनः शुद्धये ।
 और्वोत्तापितवार्धितापकतलादादाय मुक्तो धदिः
 माच्याऽसौ दिवि तप्तमापक इव प्रद्योतनो द्योतते ॥ २४ ॥

कस्यापि ।

चरमगिरिकुङ्करीशृङ्गकण्ठयनेन
 स्वपिति सुखमिदानीमन्तरिन्दोः कुरङ्गः ।
 परिणतरविगर्भव्याकुला पौरुहूती
 दिगापि धनकपोतीङ्कृतैः क्रन्दतीव ॥ २५ ॥

चञ्चत्काञ्चनकान्तिभिर्जलजिनीजीवेश्वरज्योतिषा-
 मोघैर्माघवती ककुप् कपिलतामालम्बते संप्रति ।
 यामुद्रीक्ष्य गवाक्षवर्त्मनि मनाङ्गमानान्तशान्तञ्जराः
 कामिन्यः कुचकुम्भसीम्नि दयितान गाढग्रहं गृह्णते ॥ २६ ॥

प्रत्यग्रज्वलितैः पतङ्गमणिभिर्नाराजिता भानवः
 सावित्राः कुरुनिन्दकन्दलरुचः प्राचीमलङ्कर्वते ।
 प्राङ्ध्वान्तकरालितस्य वपुपश्लयाच्छलेन क्षणा-
 दप्रक्षालितनिर्मलं जगदहो निर्मोकमुन्मुञ्चति ॥ २७ ॥

पीत्वा भृशं कमलकुङ्कुलशुक्तिकोशात्
 दोषातनीं तिमिरवृष्टिमय स्फुटन्तः ।
 निर्यन्मधुव्रतकदम्बमिपाद्मन्ति
 विभ्रन्ति कारणगुणानिव मौक्तिकानि ॥ २८ ॥

विकसितमङ्कुचितपुनर्विकस्वरध्वम्बुजेषु दुर्लक्षाम् ।
 कलिकां कथयति नूननविकासिनीं मधुलिहामर्यः ॥ २९ ॥

एते मुगरेः ।

यद्वात्रौ रहसि व्यपेतविनयं वृत्तं रहः कामिनो-
 ऽन्योन्यं शयनीयमीहितरसावाप्तिप्रवृत्तसृहम् ।
 तत्सानन्दमिलहृशोः कथमपि स्मृत्वा गुरुणां पुरो
 हासोऽदेदनिरोधमन्यरमिलत्तारं कथञ्चित्स्थितम् ॥ ३० ॥

यद्गुप्तं गदितं रतिप्रणयतो राज्ञौ विलोलभ्रुवा
 तत्संस्मारयति प्रिये स्मरभयं प्रातः प्रतिच्छन्दकैः ।
 लोलाक्ष्या स्मितधौतगण्डफलके पत्रावलीतूलिका-
 व्यापारैर्विनिवारणाक्षरभराकारा विकीर्णा दृशः ॥ ३१ ॥

भट्टवामनस्य ।

नक्तं निरङ्कुशतया कुशसूचिभेद्यो
 यः सर्वतस्त्रिभुवनेऽपि ममौ कथञ्चित् ।
 माति स्म सोऽपि दृशि घृकविहङ्गमस्य
 भानोर्भयाज्झादिति सङ्कुचितोऽन्धकारः ॥ ३२ ॥

अरसिष्ठकुरस्य ।

इति श्रीभगदत्तजलहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां प्रभातवर्णनपद्धतिः ॥

प्रभातवायवः (८३)

रामाणां रमणीयवक्त्रशशिनः स्वेदोदधिन्दुप्लुत-

व्यालोलालकमञ्जरीः मचलयन्धून्वन्नितम्बांशुकम् ।

प्रातर्वाति नत्रातिकृष्टविकसद्राजीवराजीरजः-

पुञ्जामोदमनोहरो रतिरसग्लानिं हरन्मारुतः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

विकचकमलगन्धैरन्धयन् भृङ्गमालाः कवलितमकरन्दं मन्दमावाति वायुः ।

प्रमदमदनमाद्यद्यौवनोद्वापरामारमणरभसखेदस्वेदविच्छेददक्षः ॥ २ ॥

माघस्य ।

अङ्गैरनङ्गसमरश्रममुद्ग्रहद्भिः संप्रार्थितोऽप्यनुसरन् सरलः समीरः ।

निन्दिापदं भवति संप्रति सुन्दरीणामम्भोजगन्धकथितक्षणदावसानः ॥ ३ ॥

कृष्णापिलस्य ।

प्रातः सीमन्तिनीनां निधुवनलुलितान् लासयन् केशपाशा-

नुन्मीलत्पङ्कजान्तःपरिमलसुरभिः स्फारयन् कामलीलाः ।

स्वच्छावश्यायबिन्दून्दिशि दिशि विकिरन् स्थूलमुक्ताफलाभान्

धूलीभिः केतकीनां धवलितभुवनो वाति मन्दं नभस्वान् ॥ ४ ॥

मनसि निविशते स कोऽपि तापः प्रणयिनि बाहुलतान्तरस्थितेऽपि ।

सकमलमकरन्दगन्धवन्धुर्वहति यदेप शनैः शनैः समीरः ॥ ५ ॥

॥ इति श्रीमगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां प्रभातवातवर्णनपद्धतिः ॥

कलहान्तरिताप्रलापाः (८४)

गते प्रेमावन्धे प्रणयचहुमाने विगलिते
 निवृत्ते सद्भावे जन इव जने गच्छति पुरः ।
 तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य प्रियसखि गतांस्तांश्च दिवसा-
 न्न जाने को हेतुर्दलति शतधा यन्न हृदयम् ॥ १

कथमपि सखि क्रीडाकोपाद्भजेति मयोदिते
 कठिनहृदयस्त्यक्त्वा शय्यां बलाद्गत एव सः ।
 इति सरभसध्वस्तप्रेम्णि व्यपेतघृणे स्पृहां
 पुनरपि इतग्नीहं चेतः करोति करोमि किम् ॥ २ ॥

इदं कृष्णं कृष्णं प्रियतम ननु श्वेतमथ किं
 गमिष्यामो यामो भवतु भवने नाथ भवतु ।
 पुरा येनैवं मे चिरमनुसृता चित्तपदवीं
 स एवान्यो जातः सखि परिचिताः कस्य पुरुषाः ॥ ३ ॥

अमरुक्स्थैते ।

मया तावद्गोत्रस्खलितहतकोपान्तरितया
 न रुद्धो निर्गच्छन्नयमतिविलक्षः प्रियतमः ।
 अयं त्वाकृतज्ञः परिणतिपरामर्शकुशलः
 सखीलोकोग्ण्यासीद्विखित इव चित्रेण किमिदम् ॥ ४ ॥

पदोपान्ते कान्ते लुडति तमनाहत्य भवना-
 न्मया निष्कामन्त्या सखि किमपि नालोचितमभूत् ।
 अयं श्रोणीभारः स्तनयुगामिमौ निर्भरगुरू
 तदानीमेताभ्यां कथमिव विलम्बो न विहितः ॥ ५ ॥

मानोन्नतेत्यसहनेत्यतिपण्डितेति
 मर्ययेव धिक्कृतिरनेकमुखी संखीनाम् ।
 दाक्षिण्यमात्रमसृणेन विचेष्टितेन
 धूर्तस्य तस्य हि गुणानुपवर्णयन्ति ॥ ६ ॥

कोपो यत्र भृकुटिरंचना निग्रहो यत्र मौनं
 यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः ।
 तस्य प्रेम्णास्तदिदमधुना वैशसं पश्य जातं
 त्वं पादान्ते लुठसि न च मे मन्युमोक्षः खलायाः ॥ ७ ॥
 केपामप्येते ।

इति श्रीभगदत्तनरूढणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कलहान्तरिता प्रलापपद्धतिः ॥

नायकशिक्षा (८५)

सालक्तकेन नवपल्लवकोमलेन
पादेन नूपुरवता मदलालसेन ।
यस्ताड्यते दयितया प्रणयाचैकोपा-
शौपेक्षितो भगवता मकरध्वजेन ॥ १ ॥

अमरुक्तस्य ।

कोपात् किञ्चिदुपानतोऽपि रभसादाकृष्य केशेष्वलं
नीत्वा मोहनमन्दिरं दयितया हारेण वध्वा दृढम् ।
भूयो यास्यासि तद्गृहानिति मुहुः कण्ठार्धरुद्धाक्षरं
जल्पन्त्या श्रवणोत्पलेन सुकृती कश्चिद्रहस्ताड्यते ॥ २ ॥

रुद्रस्य ।

कोपात् कोमललोलबाहुलतिकापाशेन वध्वा दृढं
नीत्वा मोहनमन्दिरं दयितया स्वैरं सखीनां पुरः ।
भूयो नैवमिति स्वलन्मृदुगिरा संसूच्य दुश्चेष्टितं
धन्यो हन्यत एव निह्नुतिपरः प्रेयान् रुदन्त्या हसन ॥ ३ ॥

अमरुक्तस्य ।

सा धाढं भवतेक्षितेति निविडं संयम्य बाहोः स्रजा
भूयो द्रक्ष्यसि तां शठेति निविडं सन्तर्ज्यं सन्तर्ज्यं च ।
आलीनां पुर एव निह्नुतिपरः कोपाद्रणन्नूपुरं
मानिन्या चरणप्रहारविधिना प्रेयानशोकीकृतः ॥ ४ ॥

(रुद्रस्य) ।

पादे मूर्धनि ताम्रतामुपगते कर्णोत्पले चूर्णिते
छिन्ने हारलतागुणे करतले संपातजातत्रणे ।
अप्राप्तप्रियताडनव्यतिकरा हन्तुं पुरश्चेतसा
वाञ्छन्ती मुहुरेणनावनयना पर्याकुला रोदिति ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

अधिरजनि जगाम धाम तस्याः
 म्रियतमयेति रूपा स्रजाऽववद्धः ।
 पद्मपि चलितुं युवा न सेहे
 किमिव न शक्तिहरं ससाध्वसानाम् ॥ ६ ॥

करजदशनचिह्नं नैशमङ्गेऽन्यनारी-
 जनितमिति सरोपामीर्षया शङ्कमानाम् ।
 स्मरसि न खलु दत्तं मत्तयैतत्त्वयैव
 द्वियमनुनयतीत्यं ग्रीडमानां विलासी ॥ ७ ॥

माघस्यैती ।

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नायकशिक्षापद्धतिः ॥

सम्भोगाविष्करणम् (८६)

दर्पणेषु परिभोगदर्शिनी पृष्ठतः प्रणयिनो निषेदुषः ।

वीक्ष्य विम्बमनुविम्बमात्मनः कानि कानि न चकार लज्जया ॥ १ ॥

कालिदासस्य ।

ताडीदलं काचन कर्णपाशे निवेशयन्ती सुतनुः कराभ्याम् ।

रराज कर्णान्तविसर्पिदृष्टिः श्लाणे ददानेव कटाक्षवाणान् ॥ २ ॥

बिरहणस्य ।

यावद्यावत्कुवलयदशा मृज्यते दन्तपाली

तावत्तावद्विगुणमधरच्छायया शोणरोचिः ।

प्रत्यासन्नप्रियसहचरीदर्शितादर्शभित्तौ

दर्शं दर्शं न विरमयते पाणिमद्यापि बाला ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

एकावलीकलितमौक्तिककैतवेन कस्याश्चिदुन्नतपयोधरयुग्मसेवाम् ।

चक्रुर्मनांसि यमिनामतिनिर्मलानि कन्दर्पमुक्तशरपातकृतान्तराणि ॥ ४ ॥

न्यस्तानि शङ्खवलयाणि करे कयाचित् तानीन्दुखण्डघटितानि ममैष तर्कः ।

अस्या निसर्गमृदुपाणिसरोजमेपामामोचने श्रुतिरिति यन्मुकुलीबभूव ॥ ५ ॥

हारेण च स्तनयुगं परिवृत्य पीन-

मत्यायतं च जघनं रशनागुणेन ।

मध्यस्य मण्डनविधिं न चकार काचि-

द्विक्तः सनाभिरपि नैव हि भाननीयः ॥ ६ ॥

लाक्षां विधातुमवलम्बितमात्रमेव

सख्याः करेण तरुणाम्बुजकोमलेन ।

कस्यादिवदग्रपदमाशु वभूव रक्तं

लाक्षारसः पुनरभूत् पुनरुक्तद्रूप्यः ॥ ७ ॥

अर्काभिमुख्यसलिलस्थितिसाधनानि
 रक्ताम्बुजस्य फलितान्यधुना तर्पांसि ।
 यद्भ्रूः तस्य परिभ्रूतिकरं पदं त्वं
 लाक्षारसाद्भुरितरागमिमं करोपि ॥ ८ ॥

यानि द्रवन्ति विरहे विदलन्ति यानि
 योगे हरेण सखि किं वलयैः फलं ते ।
 नैवास्ति यैर्विपदि सम्पदि चोपयोग-
 स्तैः सङ्गमं न खलु वाञ्छति कोऽपि मर्त्यः ॥ ९ ॥

पङ्कते उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

मुग्धा त्वं सुभगे न वेत्सि मदनव्यापारमध्यापितं
 नूनं पद्मदलेपिणाऽयमलिना दष्टो न भर्त्राऽधरः ।
 सरूपेदं हसितं वधूं प्रति तदा सानन्दमाविर्भव-
 द्बन्वान्तर्धनशीधुगन्धरसिकैर्भृङ्गैर्यदा मुञ्जितम् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

अहं तेनाहृता किमपि कथयामीति विजने
 समीपे चासीना सरलहृदयत्वादवहिता ।
 ततः कर्णोपान्ते किमपि वदताऽऽघ्राय वदनं
 गृहीत्वा धम्मिल्ले मम सखि निपीतोऽधररसः ॥ ११ ॥

अमरकस्य ।

सख्यस्तानि वर्चांसि यानि बहुशोऽधीतानि गुप्पन्गुखा-
 द्रक्ष्येऽहं बहुशिक्षिता क्षणमपि ध्यात्वाऽस्मि मांनं गता ।
 धूर्तेनैव च मण्डलीकृतकुचं गाढं परिष्वज्य मां
 पीतान्येव सहाधरेण सहसा वक्रस्थितान्येव मे ॥ १२ ॥

जीवनागस्य ।

अयमेकोऽहमेकेति ज्ञानं तत्सङ्गमे न मे ।
 राग एवाधिकस्तत्र हरिद्राचूर्णयोरिव ॥ १३ ॥

मा गर्वमुद्रह कपोलतले चकास्ति
 कान्तस्वहस्तलिखिता मम मञ्जरीति ।
 अन्यापि किं न सखि भाजनमीदृशानां
 वैरी न चेद्वपुषि वेपथुरन्तरायः ॥ १४ ॥

कयोरप्येतौ ।

धन्याऽसि या कथयसि प्रियसङ्गमेऽपि
 नमोक्तिचाडुकशतानि रतान्तरेषु ।
 नीवीं प्रति प्रणिहिते तु करे प्रियेण
 सख्यः शपामि यदि किञ्चिदिह स्मरामि ॥ १५ ॥

विज्जाकायाः ।

पादन्यासं कृतवति बहिः श्रोत्रयोरस्मि लीना
 माप्ते दृष्टिप्रसरपदवीं दृष्टिरेवाहमासम् ।
 तल्पान्तस्थे हसितपुलकस्वेदकम्पाकुलाङ्गी
 संजाताऽहं तदनु सखि मे विप्रलुप्तो विवेकः ॥ १६ ॥

कस्यापि ।

कान्ते तल्पमुपागते विगलिता नीवी स्वयं बन्धनात्
 वासश्च श्लथमेखलागुणधृतं किञ्चिन्नितम्बे स्थितम् ।
 एतावत् सखि वेत्ति केवलमहं तस्याङ्गसङ्गे पुनः
 कोऽसौ काऽस्मि रतं च किं कथामिति स्वल्पाऽपि मे न स्मृतिः ॥१७॥
 कस्यापि ।

कान्ते सागसि यापिते प्रियसखीवेषं विधायागते
 भ्रान्त्याऽऽलिङ्ग्य मया रहस्यमुदितं तत्सङ्गमाकाङ्क्षया ।
 मुग्धे दुष्करमेतदित्यतितरामुक्त्वा सहासं बला-
 दालिङ्ग्य च्छलिताऽस्मि तेन कितवेनाद्य प्रदोषागमे । १८ ॥

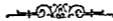
सुप्तोऽयं सखि सुप्यतामिति गताः सख्यस्ततोऽनन्तरं
 प्रेमावेशितया मया तरलया न्यस्तं मुखं तन्मुखे ।
 ज्ञातेऽलीकनिमीलने नयनयोर्धूर्तस्य रोमाञ्चतो
 लज्जाऽऽसीन्मम तेन साऽप्यपहृता तत्कालयोर्भयैः क्रमैः ॥ १९ ॥

अमरकस्यैतौ ।

॥ इति श्रीभगदत्तमल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां संभोगाविष्करणपद्धतिः ॥

५८।५८

कुलटापद्धतिः (८७)

उद्गासः खण्डखण्डस्तरलितहृदये मूकतां भूषणाना-
 मुक्तिमत्युक्तिपन्थोऽप्यभिनयविहितः पांगुला भुस्तुशय्या ।
 तूष्णीमेव प्रसादानुनयनकलदाशुभ्यनं शब्दशून्यं
 यत्रैतत् स्वस्ति तस्मै निभृतनिधुवनायेति नान्दी नमोऽस्तु ॥ १ ॥

अये को जानीते निजपुरुषसङ्गो हि न तथा
 यथा चेतस्स्त्रीणां परपुरुषसङ्गो रमयते ।
 अपि स्वैरं भुक्ता दिवसमखिलं वासरकृता
 करस्पर्शादिन्दोर्भुकुलयति नेत्राणि नलिनी ॥ २ ॥

देवराजस्य ।

भ्रूभेदैः कतिचिद्विरा कुटिलया काश्चित्कियत्यः स्मितैः
 स्वैरिण्यः प्रथयन्ति मन्मथशरव्यापारवश्यं मनः ।
 कासांचित्पुनरङ्गकेषु मसृणच्छायेषु गर्भस्थितो
 भावः कांचपुटेषु पुष्करमिव प्रव्यक्तमालोकयते ॥ ३ ॥

अभिनन्दनस्य ।

अये कोऽयं वृद्धो गृहपरिवृद्धः किं तव पिता
 न मे भर्ता किन्तु व्यपगतहृगन्यच्च चधिरः ।
 हुहुं श्रान्तोऽग्याहं शिशयिपुरिहैवापवरके
 क यामिन्यां यामि स्वपिमि ननु निर्देशमशके ॥ ४ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

शून्यं वेश्म चिराद्गतो गृहपतिर्जाताऽधुना शर्वरी
 स्थातुं नोचितमत्र गच्छ निपुणं लोकैरनालोकितः ।
 इत्थं लोलहशा ह्यसावभिहितो दासीमुखेनाश्वगः
 स्मित्वा किञ्चिदिव क्व यामि रजनी यातेत्युदीर्य स्थितः ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

आकारैर्न विदन्ति व[क्र]फणितीर्वोद्धुं न मेधाविन-
शब्दाख्येयनिजाशयं कुलवधूर्वर्गस्य नैतद्भूतम् ।
प्रायेऽस्मिन् ऋजुवाच्यवाचकहृतात्मानो युवानो जडा-
स्तच्चज्ञोपगताध्वगावधिरयं कामञ्जरः सद्यताम् ॥ ६ ॥

हरिहरस्या

दृष्टिं हे प्रतिवेशिनि क्षणमिहाप्यस्मद्गृहे दास्यासि
प्रायेणास्य शिशोः पिता न विरसाः कौपीरपः पास्यति ।
एकाकिन्यपि यामि तद्वनमितः स्रोतस्तमालाकुलं
नीरन्ध्रास्तनुमालिखन्तु जरठच्छेदा नलग्नन्ययः ॥ ७ ॥

विज्ञाकायाः ।

एषां गोपवधूविलाससुहृदां राधारहस्साक्षिणां
भद्रं भद्रकलिन्दशैलतनयातीरे लताशाखिनाम् ।
विच्छिन्ने स्मरतल्पकल्पनविधिच्छेदाय योगेऽधुना
ते जाने जरठीभवन्ति विलसन्नीलत्विषः पल्लवैः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

यः कौमारहरः स एव हि वरस्ताश्रन्द्रगर्भा निशाः
श्रोन्मीलन्नवमालतीसुरभयः श्रौढाः कदम्बानिलाः ।
सा चैवास्मि तथाऽपि चौर्यसुरतव्यापारलीलाविधौ
रेवारोधासि वेतसीतरुतले चेतः समुत्कण्ठते ॥ ९ ॥

शिलामञ्जरिकायाः ।

व्यपेतव्याहारं गतविविधशिल्पव्यतिकरं
करस्पर्शारम्भे विगलितदुकूलान्तवसनम् ।
मुहुर्बद्धोत्कम्पं दिशि दिशि मुहुः प्रेषितदृशो-
रहल्यासुत्राम्णोः क्षणिकमिव तत्सङ्गन्तमभूत् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

एकाकिनी यदवला तरुणी तथाऽह—

मास्मिन् गृहे गृहपतिश्च गतो विदेशम् ।

कं याचसे तदिह वासमियं वराकी

श्वश्रूर्ममान्धवधिरा ननु मूढ पान्थ ॥ ११ ॥

अम्वा जेतेऽत्र वृद्धा परिणतवयसामग्रणीरत्र तातो

निशोपामारकर्मश्रमाशियिलतनुः कुम्भदासी तथाऽत्र ।

अस्मिन् पापाऽहमेका कतिपयदिवसमोपितमाणनाथा

पान्यायेत्यं तरुण्या कथितमवसरव्याहृतिव्याजपूर्वम् ॥ १२ ॥

रुद्रस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमगदत्तनल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुलत्रापद्धतिः ॥

कोपं संवृणु कोपनेऽश्रुसलिलैर्घोताञ्जने किं दृशौ
 किं कोपादलकावली विलुलिता खिन्नाऽसि किं मन्युना ।
 कर्णोत्तंसितपद्मरागशकलप्रत्यर्पितशोणिमा
 फालेऽस्मिन् सुभगस्य नान्यवनितापादाभ्युजालक्तकः ॥ ८ ॥

हरिहरस्यैतौ ।

संसारः प्रतिभाति येन सरसः सर्वाण्यहानि क्षणा-
 यन्ते जीवितयौवने सफलतां दत्तः सरूपश्रिणी ।
 चन्द्रोद्यानवसन्तकोकिलकुहूलापादिकानामुपा-
 देयत्वं कुरुते च यद्विजयते तत् प्रेम यूनोश्चिरम् ॥ ९ ॥

श्रीभीमसिंहपाण्डितस्य ।

नमस्यं तत्सखीमिम घण्टारणितसोदरम् ।
 क्रमक्रशिमनिःसारमारम्भगुरुडम्बरम् ॥ १० ॥
 दम्पत्योः पाक्षिकात्प्रेम्णः प्रेमाभावः सुखावहः ।
 एककर्णस्थताटङ्कादताटङ्कं वरं मुखम् ॥ ११ ॥

कयोरप्येतौ ।

अन्यमुखे दुर्वादो यः प्रियवदने स एव परिहासः ।
 इतरेन्धनजन्मा यो धूमः सोऽगुरुभवो धूपः ॥ १२ ॥

गोवर्धनाचार्यस्य ।

नया इव प्रवाहो विपमशिलासङ्कुन्टस्खलितः ।
 विघ्नितसमागममुखो मनसिदशयः शतगुणी भवति ॥ १३ ॥

कालिदासस्य ।

स्नाहूनां श्रधभाषा रूपाधिभङ्गं भिन्ना भिषस्तन्वस्ते
 प्रेम्णे स्वस्ति मनोभवैकसुहृदे यस्य प्रसादादिह ।
 दम्पत्योरनपोक्षितप्रियसखीचित्रप्रकारोक्तयो
 जायन्ते प्रहरान्तरेऽपि शतशः कोपप्रसादादयः ॥ १४ ॥

राजशेखरस्य ।

तारुण्यातिशयः स कोऽपि विकसत्सौन्दर्यमुद्राङ्कित-
 इचातुर्यं नवभङ्गिसङ्गिः तदहो यस्यां समुज्जृम्भते ।
 एकाऽप्यस्ति किमीदृशीन्दुवदना सोऽप्यस्ति किं यत्कृते
 सात्तं शुष्यति मुह्यति प्रलपति भ्रेम्णा तदप्यद्भुतम् ॥ १५ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

यत्पराधीनयोः प्रेम देवात् किमपि जायते ।
 तत्रानुत्सृज्य लज्जां वा जीवितं वा कुतः सुखम् ॥ १६ ॥
 यत्रावकाशलेशोऽस्ति नोपचारविचारयोः ।
 तद्दयानं प्रेम चाशेषदुःखहृद्योगिभोगिनोः ॥ १७ ॥

प्रज्ञानन्दस्य ।

अवचर्नं वचनं प्रियसन्निधानवलोकनमेव विलोकनम् ।
 अवयवावरणं च यदंशुकव्यतिकरेण तदङ्गसमर्पणम् ॥ १८ ॥

स्त्रीमुद्रां मकरध्वजस्य परमां सर्वार्थसम्पत्करी-
 मेनां ये प्रविहाय यान्ति कुधियः स्वर्गापवर्गेच्छया ।
 तद्दोषैर्विनिहत्य ते द्रुततरं नग्रीकृता मुण्डिताः
 केचिद्रक्तपंटीकृताश्च जटिलाः कापालिकाश्चापरे ॥ १९ ॥

एको बाणः स्फुरति वलितालोकनं कामिनीनां
 कामस्यान्यो मलयपवनः कामिनां मर्मभेदी ।
 बीणावेशुक्वणितमपरश्रूतपुष्पं तुरीयः
 सर्वोत्कण्ठप्रथमसचिवः पञ्चमः पञ्चमोऽपि ॥ २० ॥

केशामप्येते ।

इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावर्यां सङ्कीर्णपद्धतिः ॥

हासपद्धतिः (८९)

मातस्तातस्य मौलो निवसति किमिदं पुत्र शीतांशुलेखा

फाले किं नेत्रमेतज्ज्वलितशिखिशिखं किं गले कालकूटः ।

नाभेर्भूले किमेतच्चादिति तनयजां भारतीं भावयित्वा

तिर्यग्न्यामीलिताक्षी करपिहितमुखी पार्वती वैः पुनातु ॥ १ ॥

॥ कस्यापि ।

गत्वा द्वारवतीं नयामि दिवसानाराधयन्ती हरिं

दृष्ट्वा चाऽनशनेन जीवितमिदं मुञ्चामि भागीरथीम् ।

प्रातः प्रार्थरितिप्रवर्तितकथा निर्वेदमातन्वती

रण्डा नक्तमनन्तनिर्भररतप्रीता सुखायास्तु वः ॥ २ ॥

ऋज्वी दृष्टिरनुलवणं विहसितं मन्दं परिस्पन्दितं

द्वेषो नर्मणि दूरतीर्थगमने यत्नो रतिलिङ्गिणु ।

यस्यास्त्यक्तसुखस्पृहं किल वपुः पीनाल्पलम्बस्तनी

संक्षीरा विटचेटककमहिषी रण्डा शिवायास्तु वः ॥ ३ ॥

॥ हरगणस्य ॥

लभ्यान्यङ्गविलेपनानि गुलभास्ताम्बूलसम्पत्तयः

कल्पन्ते च मृदूनि चीनयसनान्यभ्येति काऽपि श्रुतिः ।

किं चोर्चयते विमर्दमुलभः संभोगलीलास्सो

रण्डा वित्तयतीति हन्त महतः पुण्यस्य पाकक्रमः ॥ ४ ॥

अभ्यस्नेऽपि हि नाम वस्तुनि चिराद्ज्ञानमभावनं

शौचाशौचविवादिता विप्रकलस्मृत्यसरावर्तनम् ।

वारं वारमृणोऽघातकथनं कोऽप्येष दम्भात्मनां

मायो दग्धदुरीशवञ्चनविधौ जागर्त्यपूर्वः क्रमः ॥ ५ ॥

भ्रातस्त्वं कदर्थितोऽसि, कविते याताऽसि दीनां दशां :
 मीमांसे साखि, वञ्चिताऽसि सुहृदो वेदाः, कुतः शर्म वः ।
 धूर्तेर्निःस्पृहतामिपेण भवतामाधाय मौलौ पदं
 ह्रत्वा वित्तवतां धनानि सुचिरं साम्राज्यमातन्यते ॥ ६ ॥

पाणौ ताम्रघटी कुशाः करतले धौतोञ्ज्वले वाससी
 फाले मृत्तिलकः सचन्दनरसो न्यस्तैकपुष्पं शिरः ।
 दूरोत्क्षिप्तपदा गतिर्दृढतरध्याश्लिष्टदन्ता गिरः
 सौड्यं वञ्चयितुं जगद्भगवतो डम्भस्य देहक्रमः ॥ ७ ॥

स्नायं स्नायमनारतं धनवतामग्रे निरीहव्रताः
 प्रायो मृत्तिलदर्भसंग्रहधनाः सम्मोहयन्तो जगत् ।
 अम्भःकेलिकृतावतारतरुणीनीरन्ध्रवसोरुह-
 द्वन्द्वालोकनकृणितेक्षणयुगं ध्यायन्त्यमी डाम्भिकाः ॥ ८ ॥

वैराग्यभङ्गिरचनावचनैः प्रतार्य रण्डाधिराय विकटस्तनसन्नताङ्गीः ।
 ब्रह्मोपदेशमिपसङ्गतगण्डभित्ति निःशङ्कुम्बनरसैः कितवा द्रवन्ति ॥ ९ ॥

करकजलपूतभूतलनिहितपदो विहितविकृतहुंकारः ।
 अपि वितयमन्त्रगणनाव्यग्रसमग्राङ्गुलीपर्वा ॥ १० ॥

वेश्यावेश्मसु सीधुगन्धिललनावक्रासवामोदितै-
 र्नात्वा निर्भरमन्मथोत्सवरतैरुन्निद्रचन्द्राः क्षपाः ।
 सर्वज्ञा इति दीक्षिता इति चिरमात्मानिहोत्रा इति
 ब्रह्मज्ञा इति तापसा इति दिवा धूर्तेर्जगद्भ्रश्यते ॥ ११ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

चेद्यः कदाचन कदाचन पण्यनार्यः
 कन्याः कदाचन कदाचन चण्डरण्डाः ।
 इत्थं चिरं विहरतोऽपि सखे परस्त्री-
 वाञ्छारसे न परितृष्यति चान्तरात्मा ॥ १२ ॥

केषामप्येते ।

न विद्या न च वक्तृत्वं नैषा काऽपि विदग्धता ।
तथाऽपि धत्ते पात्रत्वमप्रतिग्रहभावना ॥ १३ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

स्नानं सिन्धुजले विधाय जनतासन्ने निपण्णस्तटे
कापायेण घनावकुण्ठिततनुः प्राप्तः परिव्राजकः ।
सूपापूपघृतोत्तरा मधुमती भिक्षा यतो लभ्यते
यस्मिन् वा गतभर्तृका युवतयस्तत्तद्दृष्टं ध्यायति ॥ १४ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

कन्यां वहसि दुर्बुद्धे गर्दभैरपि दुर्वहाम् ।
शिखायज्ञोपवीताभ्यां भारः कस्ते भविष्यति ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

प्रामाण्यमाक्षिपति साधयतां शिवादीन्
देवानभीः किमपि दुर्मतिरागमानाम् ।
पुत्रे शिशौ विकृतिभीषदवेक्ष्य भीतो
धावत्यर्यं प्रतिनिशं सवालः श्मशानम् ॥ १६ ॥

श्रमणः श्रावकवृद्धासुरतविधौ दशति नाधरं दत्तम् ।
मदिराक्षि मांसभक्षणमस्मत्समये विरुद्धमिति ॥ १७ ॥

केशोल्लुञ्छनसाम्येऽपि हन्त पश्येत्तदन्तरम् ।
उपस्थाः कौटमश्नन्ति घृतभक्तं दिगम्बराः ॥ १८ ॥

केयामप्येते ।

वन्दे पाशानि धर्मलाभ भवतीं माता जिनेन्द्रालयं
किं मेऽन्यत्र किमुच्यते तव मनःश्रद्धा भवन्ती विदुः ।
इत्येकतमृदुस्मितेन [वच]सा जल्पन्ति ये श्रावकीं
तन्नाभीनिपतद्दृशः करचटेतेसेवडेकेपटे (?) ॥ १९ ॥

मदनस्य ।

अभ्यस्य पचनविजयं व्याख्याय च शैवसंहिताः सकलाः ।

मरणसमये गुरुणां पर्दवदसवो विनिष्क्रान्ताः ॥ २० ॥

इच्छालस्य ।

कृपीवलानां भ्रुवि कालवर्षादकालवर्षाद्भिपजां ममोदः ।

सस्यमवृद्धिं कुरुते हि पूर्वः प्रजासु रोगप्रचयं द्वितीयः ॥ २१ ॥

दृष्टे रवौ सरसिजं कुमुदं हिमांशौ

नीलाम्बुवाहनिविडे गगने शिखण्डी ।

प्रायस्तथा न हि वहन्ति विकासलक्ष्मीं

व्याधौ यथा धनवतो भिपजां मुखानि ॥ २२ ॥

पत्सेऽन्ना(ङ्ग)नि न धार्यसे च बहुभिर्वेत्सि स्वयं सङ्गतान्

पद्भ्यां यासि वचो ददासि शिरसः शक्तोपि संचालने ।

निर्मुक्तो गुरुलङ्घनव्यतिकराचृष्णा न चोष्णा(प्या)पि ते

सानन्दोऽथ वियोगरोगरहितो दृष्टोऽसि जीवन्पुनः ॥ २३ ॥

कार्पासकोशैर्ज्वलकेशसञ्चया पयोधरालिङ्गितमन्मथालया ।

गळौ जरद्गुलकसन्निभावुभौ तथापि रण्डा सुरतं न मुञ्चति ॥ २४ ॥

मर्कटमुखि मरिचस्तनि मुरजोदरि मुष्टिमेयकटिदेशे ।

मार्जारशावनयने स्मरामि कान्ते तवाङ्गानि ॥ २५ ॥

कटिर्मुष्टिग्राह्या द्विपुरुषभुजग्राह्यमुदरं

स्तनौ घण्टालोलौ जघनमिध गन्तुं व्यवसितौ ।

स्मितं भेरीनादो मुखमपि च पत्युर्भयकरं

तथाऽप्येपा रण्डा परिभवति सन्तापयति च ॥ २६ ॥

भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिः प्रवृत्तिर्गुरुलङ्घने ।

मुखे कटुकता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिध ॥ २७ ॥

कोशं कुशेशय विकासय संश्रितालौ प्रीतिं कुरुष्व यदसौ दिवसस्तवास्ते ।

दोषागमे निविदराजकरप्रपातदुःस्थे समेप्यनि पुनस्तव कः समीपम् ॥ २८ ॥

१. तत्त्वोपरि दृश्यते च महती प्रीतिर्न चोष्माऽस्ति तत्र दम्बास्थं च (नि)वियोगरोगरहितो दृष्टोऽसि जीवन् सखे ॥ पाठान्तरम् क. ख. च. २. काशौ. क. पाठभेदः

आलिङ्गिता परैर्यान्ति प्रस्खलन्ति समे पथि ।
अव्यक्तानि च भापन्ते धनिनो मद्यपा इव ॥ २९ ॥

अधिकाराभिपेकेषु मृदङ्गवचनं शृणु ।
वद्वा दण्डहता रिक्ता भविष्यासि यथा वयम् ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

सक्वाणं लोलनेत्रं कुलयुवतिपुखं दृश्यते सौनुकम्पै
रण्डानामर्धलज्जाश्चितमधिपुलकं स्पृश्यते पीनमङ्गम् ।
क्रीवानां खाद्यतेऽन्तश्चिरविहितधनं काष्ठमूलाश्रितोयैः
पूर्वं विद्याकलानां सकलमुखनिधिर्वैद्यविद्याभिवन्द्या ॥ ३१ ॥

दीपकस्य ।

आपूर्यमाणपलितं सुभगत्वकामः
सार्धं प्रयाति दयिता पलिताधिकेन ।
पुष्पेक्षणत्वमपि शश्वदपोह पा(सा ?)कं
याति मियो निकटमेव विलोचनेन(?) ॥ ३२ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

यस्मिन्नास्ति कचग्रहव्यतिकरो यस्मिन्न पीनस्तन-
द्न्द्राश्लेषरसो न यत्र करजैरुच्चावचाः केलयः ।
प्रत्यङ्गं न च यत्र चुम्बनविधिर्नो यत्र कण्ठध्वनिः
तत्पुंसः कुलगोहिनीरतमिति स्पष्टो हि विष्टिक्रमः ॥ ३३ ॥

ससंभ्रमकचग्रहव्यतिकराकुला वेपते
नखक्षतिषु निर्भरं स्फुरितवाप्यमारोदिति ।
दिशः सभयमार्जवस्तिमितलोचनं धीक्षते
पशुश्च कुलगोदिनीं चतसृणामनर्थान्तरम् ॥ ३४ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्यैती ।

काकाञ्चौर्यं यमात् क्रौर्यं स्पपतेर्दृष्टव्यं तिताम् ।
एकैकाक्षरमादाय कायस्यः केन निर्मितः ॥ ३५ ॥

लेखनित्यतर्कणस्य कायस्थस्य न विश्वसेत् ।
 येनोनिदञ्चितोद्येन गकारान्तररेखका. (१) ॥ ३६ ॥
 कलमान्तनिर्गतमपीध्निदुव्याजेन साञ्जनाश्रुकणा ।
 कायस्थलुण्ठ्यमाना रोदिति खिन्नेव राजश्रीः ॥ ३७ ॥
 शतवेदी^१ मे सिद्धः सहस्रवेदी^२ रसोऽपि निर्यातः ।
 इति वदति धातुवादी नग्नो मलिनः क्रुशो रूक्षः ॥ ३८ ॥
 प्रथमं स्वचित्तमखिलं कनकार्थी भस्मसात् स्वयं कुरुते ।
 पश्चात्स्वधनादैधिकं त्रिनाशयति वञ्चनानिपुणः ॥ ३९ ॥
 उत्तिष्ठति नमति वणिक् पृच्छति कुशेलं ददाति च स्थानम् ।
 निक्षेपपाणिमातुं दृष्ट्वा धर्म्याः कथाः कुरुते ॥ ४० ॥

सेमेन्द्रस्य ।

पितरि मृतेऽपि हि वेद्या रोदिति हा तात तात तातेति ।
 उपभुक्तखदिरबीटिकजनिताधररङ्गभङ्गभयात् ॥ ४१ ॥

उच्छठस्य ।

तल्पे नितम्बतलमात्रनिरस्तवस्त्रां सङ्गत्य धृष्टवनितां हतकामवेगः ।
 निर्वृत्यमन्थ इव मन्मथजं समग्रं लज्जानतो भवन्नतः सपदि व्यपैति ॥४२॥
 सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

अविदग्धः श्रमकठिनो दुर्लभयोपिद्युवा जडो विभः ।
 अपमृत्युरूपक्रान्तः कामिव्याजेन मे रात्रौ ॥ ४३ ॥
 शृणु सखि कौतुकमेकं ग्रामीणककामिना यदद्य कृतम् ।
 सुरतसुखमीलितार्क्षी मृतेति भीतेन मुक्ताऽस्मि ॥ ४४ ॥

दामोदरगुप्तस्यैतौ ।

दुर्देशैः कृपणैः पणो यदि भवेद्बाला वलाद्भुज्यते
 कन्दर्पमतिमोऽपि हन्त तरुणो निष्कास्यते निर्धनः ।
 आस्ते लोहमयार्गलेव भवनद्वारे विरं जाग्रतो-
 र्धनोर्भाग्यविपर्ययेण जरती नाद्यापि मृत्युं गता ॥ ४५ ॥

नाथकुमारस्य ।

कांश्चिचाटुवचःशतैर्निजसुताप्रेमातिरेकैः परा-
नन्यान्वक्ररवाक्रमैर्धनवतः प्रापय्य गेहं निजम् ।

प्राग्दत्तग्रहणमगल्भकितवव्याजादवष्टभ्य तान्
कुट्टिन्यः स्फुटमगल्भचरितानेताग्निहन्तुं क्षमाः ॥ ४६ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

भगदत्तप्रभावाद्या कर्णशलयोत्कटस्वना ।
सेनेव कुरुराजस्य कुट्टनी किन्तु निष्कृपा ॥ ४७ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

प्रेमदुमोदलनतीक्ष्णकुठारधारा रूक्षाक्षिवीक्षणविरूक्षणचित्तवृत्तिः ।
नार्द्राभवन्मरुधरेव महाप्रवन्धैर्वज्रं पिनाष्टि कठिनं खलु कुट्टनी सा ॥ ४८ ॥

स्फुरत्कुन्दश्रेणीविशददशना धौतवसनाऽ-
मले फाले किंचित्तिलकरचना चारुवचना ।
इयं युनां चेतःप्रहरणधरा सम्यगधरा
प(व ?)राका(की ?)रा[के]न्दुप्रतिमवदनाऽतिप्रवदना ॥ ४९ ॥

कस्यापि ।

भार्यायै पतिदेवतापरगतिं शंसत्यसत्यै पुमान्
कश्चित्तां नियमैर्नियन्तुमपटुः कोपेन संन्यस्यति ।
अन्यो गच्छति जाह्नवीमथ परो राजानमप्यावयो-
र्वेशं द्रूपय नेति भोः कथय मे कस्तेषु मानोन्नतः ॥ ५० ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

नाहं स्वर्गफलोपभोगतृपिता नाभ्यर्थितस्त्वं मया
सन्तुष्टस्तुणमक्षणेन सततं साधो न युक्तं तव ।
स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे यदि(ननु ?)प्राणिनो
यज्ञं किं न करोपि मातृपितृभिः पुत्रैः सदा बान्धवैः ॥ ५१ ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनरहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां हास्परसपद्धतिः ॥

करुणः (९०)

आदाय मांसमखिलं स्तनवर्जमङ्गे
 मां मुञ्च वागुरिक यामि कुरु प्रसादम् ।
 सीदन्ति शप्पकवलयग्रहणानभिज्ञा
 मन्मार्गवीक्षणपराः शिशवो मदीयाः ॥ १ ॥

नरदेववर्मणः ।

हृदयान्नापयातोऽसि दिक्षु सर्वासु दृश्यसे ।
 वत्स राम गतोऽसीति सन्तापादनुमीयसे ॥ २ ॥
 लक्ष्मणस्त्यक्तवान् प्राणान्मदर्थे मयि जीवति ।
 अहमश्रुणि मुञ्चामि पश्यतान्तरमावयोः ॥ ३ ॥

अभिनन्दस्थैतौ (!) ।

मातस्तातः क यातः सुरपतिभवनं हा कुतः पुत्रशोकात्
 कोऽसौ पुत्रश्चतुर्णां त्वमवरजतया यस्य जातः किमस्य ।
 प्रौप्तोऽसौ फाननान्तं किमिति नृपगिरा किं तथाऽसौ वभाषे
 मद्भागवद्भः फलं ते किमिह तत्र घराधीशता हा हतोऽस्मि ॥ ४ ॥

कृतककुपितैर्वाष्पाम्भोभिः सदन्याविलोकितै-
 र्वनमसि गता यस्य प्रीत्या धृताऽपि तथाऽम्बया ।
 नवजलधरश्यामाः पश्यन्दिशो भवतीं विना
 फटिनहृदयो जीवत्येव म्रिये स तत्र म्रियः ॥ ५ ॥

श्लिष्यश्यामलफान्तिल्लितवियतो वेल्लल्लाका घना
 वाताः शीकरिणः पर्योदमुहृदामानन्दकेका [रत्नाः] ।
 कामं सन्तु हृदं कत्रोरहृदयो रामोऽस्मि सर्वसहो
 वैदेही तु कथं भविष्यति हहा हा देवि धीरा भव ॥ ६ ॥

कयोरप्येतौ ।

कोऽहं ब्रूहि सखे स एव हि भवानार्यः स को राघवः
 के यूयं वत नाथ नाथ किमिदं दासोऽस्मि ते लक्ष्मणः ।
 कान्तारे किमिहास्महे वद वृथा देव्या गतिर्मृग्यते
 का देवी जनकाधिराजतनया हा जानकि क्वासि हा ॥ ७ ॥

महानाटकात् ।

सौमित्रे ननु सेव्यतां तरुतलं चण्डांशुरुज्जृम्भते
 चण्डांशोर्निशि का कथा रघुपते चन्द्रोऽयमुन्मीलति ।
 वत्सैतद्विदितं कथं नु भवता धत्ते कुरङ्गं यतः
 क्वासि प्रेयसि हा कुरङ्गनयने चन्द्रानने जानकि ॥ ८ ॥

नैयदेवस्य ।

हा वत्स वच गतोऽसि देहि वचनं केनाधुना मद्विरा
 भज्यन्तामतिदारुणाः फणिपुरद्वारार्गलाकोटयः ।
 पौलस्त्योऽस्य न लङ्घ्यते वचनमित्यागत्य पत्या समं
 पौलोमी वच करोतु रावणरुपः शांत्यर्थमभ्यर्थनम् ॥ ९ ॥

विरहणस्य ।

गण्डूपाशोपिताब्धिप्रकटजलचरोत्फालजातस्मितानां
 ह्येलाकृष्टार्कचन्द्राभिनवकृतमहाकुण्डलाभोगभाजाम् ।
 पीनांसस्थापिताशाद्विरदमदमपीर्मांसलस्थासकानां
 दूरं यातस्य (सस?) वत्स स्मरति दशशिरास्त्वच्छिशुकीडितानाम् ॥ १० ॥

मायूरानस्य ।

भयान्मन्दं यस्याः क्लमवति कपोले परिलुठ-
 न्मरुत्प्रत्यासन्नामलकरचनां ताण्डवयति ।
 समाकृष्टा केशेष्वियमशरणा राक्षसवधुः
 सुवङ्गैर्जन्तूनां दुरधिगमघोरा परिणतिः ॥ ११ ॥

मदनस्य ।

रामस्य हृदयाम्बोधौ विरहागस्त्यशोपिते ।
 और्ववत् कोऽपि कामाग्निरन्तर्ज्वलति केवलम् ॥ १२ ॥

तस्यैव ।

भूयिष्ठानि मुखानि चुम्बति भुजैर्भूयोभिरालिङ्ग्यते
 चारित्र्यतदेवताऽपि भवता कान्तेन मण्डोदरो ।
 हा लम्बोदरकुम्भमौक्तिकमणिस्तोमैर्ममैकावली—
 शिल्पे वागधमर्णकस्य भवतो लङ्केन्द्र निद्रारसः ॥ १३ ॥

श्रीमुरारेः ।

हे गोदावरि रम्यवरिरसिका पम्पे न दृष्टा त्वया
 सा सीता कमलानि वा हृतवती नूनं चिनोदाय ते ।
 इत्येतत्प्रतिपादपं प्रतिलतं प्रत्यापगं प्रत्यगं
 मत्येणं प्रतिवर्हिणं तत इतस्तां मैथिलीं पृच्छति ॥ १४ ॥

महानाटकात् ।

यः स्फूर्तिरवधीरितः सुरतरुस्त्वच्यागलीलायितै—
 स्तस्या[धो] भवितासिं नन्दनवनक्रीडाप्रसङ्गदपि ।
 यश्च स्फारविलासविक्रमकलामूत्रस्य पात्रं न ते
 तेनार्धासनमाश्रितोऽसि हरिणा कस्ते प्रतिष्ठाकवः ॥ १५ ॥

अक्षत्रारिकृताभिमन्युनिधनप्रोद्भूततीव्र[कुर्धः]
 पार्थस्याकृतशात्रवप्रतिकृतेरन्तःकुधा मुह्यतः ।
 कीर्णा वाष्पकणैः पतन्ति धनुषि व्रीडाजडा दृष्टयो
 हा वत्सेति गिरः स्फुरन्ति न पुनर्निर्यान्ति कण्ठाद्बहिः ॥ १६ ॥

निशानारायणस्य ।

आपूर्णश्च कलाभिरिन्दुरमलो यातश्च राहोर्मुखे
 सद्भातश्च घनाघनो जलधरः शीर्णश्च वायोर्जवात् ।
 उद्भिन्नश्च फलेग्रहिर्दुमवरो दग्धश्च दावाग्निना
 त्वं चूडामणितां गतश्च जगतः प्रामोऽसि मृत्योर्वशम् ॥ १७ ॥

सम्पाद्यः सखि चम्पकस्य लतया सार्धं विवाहोऽनया
 नायं केलिमृगः प्रदाय हरिणीं हाहा गृहस्थः कृतः ।
 एवंप्रायमगादि गद्गदगिरा निर्गत्य यत्सीतया
 तेनाभूदाभिभूय धैर्यमिह कः पुर्यां न पर्याकुलः ॥ १८ ॥

अत्राकण्ठं विलुठ सलिले निर्जला भूः पुरस्ता-
 ज्जहाः शोषं वदनविहितेनामलक्याः फलेन ।
 स्थाने स्थाने तदिति पथिकस्त्रीजन[ः] क्लान्तगात्रां
 पश्यन् सीतां किमु न कृपया वर्धितो रोदितश्च ॥ १९ ॥

बिल्हणस्य ।

यस्य त्वया व्रणविरोहणमिड्डुदीनां
 तैलं न्यपिच्यत मुखे कुशमूचिभिने ।
 श्यामाकमुष्टिपरिवर्धितको जहाति
 सोऽयं न पुत्रकृतकः पदवीं मृगस्ते ॥ २० ॥

मया प्रत्यादिष्टा स्वजनमधिगन्तुं व्यवसिता
 स्थिता तिष्ठेत्युच्चैर्वदति गुरुशिष्ये गुरुसमे ।
 पुनर्दृष्टिं वाष्पमसरकलुषामर्षितवती
 मयि क्रूरे यत्तत्सविपमिव शल्यं दहति माम् ॥ २१ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरुहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां करुगरसपद्धतिः ॥

रौद्रः (९१)

कृतमनुमतं दृष्टं वा यैरिदं गुरु पातकं
 मनुजपशुभिर्निर्मर्यादैर्भवद्भिरुदायुधैः ।
 नरकरिपुणा सार्धं तेषां सभीमकिरीटिना-
 मयमहमसृञ्जेदोमांसैः करोमि दिशां वलिम् ॥ १ ॥

यत्सत्यव्रतभङ्गभीरुमनसा यत्नेन मन्दीकृतं
 यदिस्मर्तुमपीहितं शमवता शान्तिं कुलस्येच्छता ।
 तद्दूतारणिसंभृतं नृपसुताकेशाम्बराकर्षणैः
 क्रोधज्योतिरिदं महत्कुरुवने यौधिष्ठिरं जृम्भते ॥ २ ॥

निशानारायणस्यैतं

येन स्वां विनिहत्य मातरमपि क्षत्रास्रमध्वासव-
 स्वादाभिज्ञपरश्वधेन विदधे निःक्षत्रिया मेदिनी ।
 यद्ग्राणव्रणवर्त्मना शिरवरिणः क्रौञ्चस्य हंसच्छला-
 दद्याप्यस्थिकणाः पतन्ति स पुनः क्रुद्धो मुनिर्भार्गवः ॥ ३ ॥

त्रैलोक्यत्राणशौण्डः सरसिजवसतेः संभसृतो भुजाभ्यां
 यः क्षत्रं नाम वर्णः कुलिशकठिनयोर्यस्य बाहोर्विलीनः ।
 ज्वालाजिह्वालकालानलकपिलभयभ्रान्तदेवासुराणि
 व्यातन्वानो जगन्ति ज्वलति भृगुरयं पार्वतीधर्मपुत्रः ॥ ४ ॥

न्यञ्चन्त्यञ्चद्दरित्रीधृतचरणभरदचन्द्रहासैकदृष्टि-
 व्योवल्गयौगपद्योत्सुकसकलभुजक्रान्तदिकृचक्रवालः ।
 क्रोधक्रूराक्षिरक्तोत्पलरचितवियत्तोरणस्रज्जि विभ्र-
 द्क्राणि प्रत्यनीकप्रसरसरभसो निर्निहीते दशास्यः ॥ ५ ॥

एते श्रीमुरारेः ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तब्रह्मणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां रौद्रसपद्धतिः ॥

वीरः (९२)

प्रायेण सुकरं दानं प्रायेण सुकरं तपः ।
प्राणानपेक्षव्यापारः पुनर्वारिस्य दुष्करः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

धुद्राः सन्त्रासमेनं विजहत हरयो भिन्नशक्रेभकुम्भा
युष्पद्गात्रेषु लज्जां दधति परममी सायकाः संपतन्तः ।
सौमित्रे तिष्ठ पात्रं त्वमसि नहि रूपो नन्वहं मेघनादः
किंचिद्भङ्गलीलानियमितमलधिं राममन्वेपयामि ॥ २ ॥

कपोले जानक्याः करिकलभदन्तयुनिमुषी
स्मरस्मेरं गण्डोद्दमरपुलकं वक्रममलम् ।
मुहुः पश्यन् शृण्वन् रजनिचरसेनाकलकलं
जटाजूटग्रन्थि द्रवयति रघुणां परिट्टः ॥ ३ ॥

महानाटकदेती ।

जन्मेन्दोरमले कुले व्यपदिशस्यचापि घत्से गदां
मां दुःशासनकोष्णशोणितमुराक्षीयं रिपुं भाषसे ।
दर्पान्धो मधुकैठभक्षिणि हगवप्युद्धतं चेष्टसे
मध्यासाभ्रपथो विहाय समरं पङ्केऽधुना लीयसे ॥ ४ ॥

निशानारायणस्य ।

भद्राक्षयमावकर्तनरुपा ध्यानभ्रमृकीभव-
'दृष्टेभ्यन्यत्रिरम्मु यस्य दहने छिन्नं त्रिरो जुद्धतः ।
उणार्य स्वयमेव मन्त्रमकरोस्माभ्याहमिन्यान्धन-
न्यागं पद्मिभ्यः म विचमगुह्यीरः कथं वर्णते ॥ ५ ॥

निर्लिशप्रतिबिम्बितेन यदु(उ?)रःकम्पेन वीरव्रत-

मौढिस्से(ने?)ति न चन्द्रहासमधुनोत्कण्ठच्छिदापर्व(कर्म?)णि ।

जुह्वयः स्वशिरांसि शङ्करपुरो हाकारवैरेण न

स्वाहाकारमुदाहरन्न स दशग्रीवो गिरां गोचरः ॥ ६ ॥

किञ्चित्कोपकलाकलापकलनाहङ्कारविभ्रङ्गवो-

विंक्षेपादकरोदसौ रघुपतिर्लङ्कापतेः पत्तनम् ।

क्रन्दत्फेरु रटत्करेणु विचटद्धारु स्फुटद्गुगुलु

प्रक्रीडत्कपि निश्वसत्फणि रणविश्लि भ्रमहीपि च ॥ ७ ॥

महानाटकादेतौ ।

मूले पञ्च ततश्चतुष्टयमिति स्रक्सन्निवेशैः शिरः-

पुष्पैरन्यतमावलोकनमितैश्छोणितैरर्चितैः ।

हस्तस्पर्शवशेन मूर्ध्नि दशमं मूर्धानमारोपयन्

शंभोरद्भुतसाहसैकरसिकः कैर्न श्रुतो रावणः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

सन्तुष्टे तिसृणां पुरामपि रिपौ कण्डूलद्रोर्मण्डल-

क्रीडाकृत्तपुनःभरुदशिरसौ वीरस्य लिप्तोर्वरम् ।

याचनादन्यपराञ्चि यस्य कलहायन्ते मिथस्त्वं वृणु

त्वं वृण्वित्यभितो मुखानि स दशग्रीवः कथं वर्ण्यते ॥ ९ ॥

स्वेष्टकृत्य हुतेषु मूर्धसु जवादग्नेः स्फुटित्वा वहि-

र्याकीर्णेष्वलिकेषु देवलिपिभिर्हृष्ट्वाजपि रामायणम् ।

चित्तेनास्खलितेन यस्तदधिकं ब्रह्माणमप्रीणयत्

कस्तस्मै प्रथमाय मानिषु महावीराय वरायते ॥ १० ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

कण्ठश्रेणिविशीर्यमाणरुधिरमाग्भारभग्नद्युते-

येन स्पेरमुखेन होमशिखिनः सन्धुक्षणाकाङ्क्षिणा ।

ध्रुभङ्गः शितिकण्ठकण्ठफणिने फृत्कारहेतोः कृतः

शौण्डीर्यव्रततुष्टूर्जटिरयं किं वर्ण्यते रावणः ॥ ११ ॥

वीरोऽसौ किमु वर्ण्यते दशमुखश्छिन्नैः शिरोभिः स्वयं
 यः पूजास्रजमुत्सुकं घटयितुं देवस्य खट्वाङ्गिनः ।
 सूत्रार्थी हरकण्ठसूत्रभुजगव्याकर्षणायोद्यतः
 साठोपं प्रमथैः कृतभ्रुकुटिभिः स्थित्वाऽन्तरे वारितः ॥ १२ ॥

अर्धासने समधिरोप्य सुरद्विपस्य
 शक्रोऽपि यद्यधि शर्चा कवचीकरोति ।
 धीरस्य तस्य सहते दशकन्धरस्य
 कस्साहसैकरसिकः करवालधाराम् ॥ १३ ॥

शूराः श्रोत्रपथे न नः कति कति प्राञ्चः पदं चक्रिरे
 तेपामेव विलङ्घ्य साम्यसगणिं जागर्ति लङ्काभटः ।
 यद्दोर्मण्डलमाढपीडनवशास्त्रिष्ठचूतरक्तच्छटा-
 शङ्कामङ्करयन्ति शङ्करगिरेरद्यापि धातुद्रवाः ॥ १४ ॥

कलिङ्गस्य ।

येऽहंपूर्विकया प्रहारमभजन खङ्गस्य मां छिन्धि मां
 छिन्धीत्युक्तिपराः पुरारिपुरतो लङ्कापतेर्मौलयः ।
 ते भूमौ पतिताः पुनर्भवनवानालोक्य मूर्ध्नो वरं
 याचिष्यन्त इमे हि नो वयमिति प्रीत्याऽट्टहासं व्यधुः ॥ १५ ॥

ये लङ्काधिपतिप्रतापदहनैः प्लुष्टास्त एव ग्रहा
 दिक्पालाश्च कदम्बकेन हनुमन्निर्दग्धलङ्काचिंपाम् ।
 आलीढाम्बरदिङ्मुखेन दधिरे सन्तोषमित्यग्निना
 दग्धस्यापथमग्निरित्युपचयं स्थाने जनोक्तिर्गता ॥ १६ ॥

मदनस्यैतौ ।

रामः किं कुरुते न किञ्चिदपि च प्राप्तः पयोधेस्तटीं
 कस्मात्साम्प्रतमेवमेव हि ततो वदः किमम्भोनिधिः ।
 फीडाभिः किमसौ न वेत्ति यद्यं लङ्कापतिर्वर्तते
 जानात्येव विभीषणः[स्व] निकटे लङ्कापदे स्थापितः ॥ १७ ॥

इन्द्रकवेः ।

स्वरं कुरुत वै तावत् सुमनःपातमाहवे ।

अन्यथा सुमनःपातं कुम्भकर्णः करिष्यति ॥ १८ ॥

काकुत्स्थस्य प्रतापान्निर्दिप्रपिङ्गैर्बलीमुखैः ।

निर्वाणो राक्षसेन्द्रस्य मन्ये नीलैर्निशाचरैः ॥ १९ ॥

धीवरो माल्यवानेकः प्रविष्टो बाहिनीमपि ।

यन्नीतिगुणजालान्तः पतन्त्यनिमिषाः क्षणात् ॥ २० ॥

एकस्मिन्ननु पातितेऽपि शिरसि क्रोधोपशान्तिः कुतः

स्याच्चेत्किन्तु तथा स्वमूर्धपतनं दृष्टं न यत्रारिणा ।

एतन्मूर्धबहुत्वतः फलमिदं त्वत्तो मया लप्स्यते

छिन्नं छिन्नमवेक्ष्य राक्षसपते यस्मादमंस्त्यक्ष्यसि ॥ २१ ॥

॥ राजशेखरस्य ॥

सन्धानक्षण एव राघवशरैर्ये बाहवः खण्डिता-

स्तद्राणान् परिहृत्य शीघ्रमपरे कर्पन्त्यमर्षाद्भिनुः ।

भारव्यां तु दशाननस्य विदलदूर्णामपूर्णां गिरं

मूर्धानः परिपूरयन्ति विशिखैरन्यत्र नीता अपि ॥ २२ ॥

॥ बिल्हणस्य ॥

अस्त्राणि प्लवगाधिपेन विहिताः पौलस्त्यवक्षःस्यली-

संघटानलदत्तदावविपदः सीदन्ति भूमिरुहः ।

उरपात्र्य प्रहितश्च शैलशिखरो लङ्कैन्द्रहस्तावली-

पिष्टोऽयं निजकुञ्जनिर्गैरजलैर्जम्बालपिण्डायते ॥ २३ ॥

यद्यत्कृचं दशमुखशिरस्तस्य तस्यैव कान्ता

संक्रामन्त्यामतिशयवती श्रेयत्रस्त्रेषु लक्ष्मीः ।

यो यः कृचो दशमुखभुजस्तस्य तस्यैव वीर्यं

लब्ध्वा ह्यप्यन्यधिकमधिकं बाहवः शिष्यमाणाः ॥ २४ ॥

प्रागुच्चैश्शिरसं क्षुरप्रनखरैः क्रौञ्चाद्रिदन्तावलं
भित्वा हंसमयानि मौक्तिकफलान्याकीर्य पर्यापिताम् ।
सैर्हीं वृत्तिमधिष्ठितेऽपि हि मयि क्षात्रेण कल्पेन ते
दिष्ट्या कौतुकमाभिरामिकमसि त्वं कोऽपि वीराङ्कुरः ॥ २५ ॥

आजन्मब्रह्मचारी पृथुलश्रुजशिलास्तम्भविभ्राजमान-
ज्याघातश्रेणिसंज्ञान्तरितवसुमतीचक्रजैत्रप्रशस्तिः ।
वक्षःपीठे घनास्त्रव्रणकिणकठिने संक्षुवानः पृप्तकान्
माप्तौ राजन्यगोष्ठीवनगजमृगया कौतुकी जामदग्न्यः ॥ २६ ॥
एते श्रीमुरारेः ।

नियन्तव्याः केन स्ववशरसनावल्लिसुभगाः
स्वगाथा गायन्तो निजसदसि के नाम न भटाः ।
न तानुद्द्रक्ष्यामो य इह करवालद्रथमिल-
ज्ज्ञणत्कारे चक्षुर्ज्ञाति न विलुम्पन्ति मिलिताः ॥ २७ ॥

धीरसे बलप्रोत्साहः

स्वर्गस्य मार्गा वहवः प्रदिष्टास्ते कृच्छ्रसाध्याः कुटिलाः सविद्याः ।
निमेषमात्रेण महाफलोऽयमृजुदच पन्याः समरे व्यसुत्वम् २८ ॥

जीवतोऽपि निहतस्य वा रणे धर्म एव हि नरस्य योधिनः ।
निश्चयान्न मरणं रणाजिरे नैव भीरुरजराभरः क्वचित् ॥ २९ ॥

एकतश्च सुरसुन्दरीजनः श्रीः प्रतीच्छति युयुत्सुमन्यतः ।
पाप्मना सह पलायतोऽयश्शकृतः कुलकलङ्ककारणम् ॥ ३० ॥

न पाहि पाहीति यद्रजवीदमुं मपोष्ठ तेनैवमभूदिति कृषा ।
रणक्षितावस्य विरोधिर्धूर्धभिर्विदृश्य दन्तैर्निजमोष्टमास्पते ॥ ३१ ॥

हा तात तातेनि स वेदनार्तः कणन् शकृन्मूत्रकफानुलिप्तः ।
वरं मृतः किं भवने किमाज्ञौ सन्दष्टदन्तच्छर्भीमवयत्रः ॥ ३२ ॥

लोकोऽशुभस्तिष्ठतु तावदन्यः पराङ्मुखानां समरेषु पुंसाम् ।

पत्न्योऽपि तेषां न द्विया मुखानि पुरः सखीनामवलोकयन्ति ॥ ३३ ॥

संमूर्च्छितं संयति संमहारैः पश्यन्ति सुप्तप्रतिबुद्धकल्पम् ।

आत्मानमङ्गे-^(ङ्गे?)पु सुराङ्गनानां मन्दाकिनीमारुतबीजिताङ्गः ॥ ३४ ॥

उरः कृत्वा[^{उद्देश्य}]मणिफलकगाढस्थितकुचं

भुजावालम्ब्यैहीत्यमरवनिता व्योमगृहगाः ।

अपद्वारेणैव त्वरितपदमाभाष्य सहसा

हतं हस्तालम्बैर्हरति सुरलोकं रणमुखात् ॥ ३५ ॥

ससैते वराहमिहिरस्य ।

भर्तृपिण्डानृणकरो यशःक्रममहापणः ।

सुराङ्गनास्वयंप्रादो रम्यः काळोऽयमागतः ॥ ३६ ॥

शाण्डिल्यस्य ।

क्षत्रियस्योरसि क्षत्रं पृष्ठे ब्रह्म व्यवस्थितम् ।

तेन पृष्ठं न दातव्यं पृष्ठदो ब्रह्महा भवेत् ॥ ३७ ॥

हतोऽपि लभते स्वर्गं हन्ताऽपि लभते यशः ।

उभयं वो धद्गुणं नास्ति निष्फलता रणे ॥ ३८ ॥

न यज्ञैर्दक्षिणावद्भिर्न तपोभिर्न विद्यया ।

न गच्छति तथा स्वर्गं यथा मर्त्यो रणे हतः ॥ ३९ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

तुमुल्लयुद्धम् ।

शुण्डादण्डमहारमपदविद्ययिताः केऽपि केचिच्च दन्त-

प्रान्तमत्युत्तगात्रक्षरदसृगरुणाः कुम्भियुद्धे निपेतुः ।

केचित्साचिस्थयोधोद्दुरकरविलसद्यण्डकोदण्डबल्ली-

ज्यामुक्तानिकभल्लीशतहततनवः सिद्धनारीरवापुः ॥ ४० ॥

रक्तं नक्तञ्चरौघः पिबति वमति च ग्रस्तकुन्तः शकुन्तः
 क्रव्यं नव्यं गृहीत्वा प्रणदति मुदिती मत्तवेतालधालः ।
 क्रीडन्त्यैत्रीडमस्मिन् रुधिरमधुवशात्पूतना नूतनाङ्ग्यो
 योगिन्यो मांसमेदःप्रमुदितमनसः शूरशक्तिं स्तुवन्ति ॥ ४१ ॥

कवीश्वरस्यैतौ ।

करिचन्मूर्छामेत्य गाढप्रहारः सिक्तः शीतैः शीकरैर्वारणस्य ।
 उच्चश्वासप्रास्थिता तं जिघृक्षुर्च्यर्थाकृता नाकनारी मुमूर्छ ॥ ४२ ॥

वृत्तं युद्धे शूरमाश्लिष्य काचिद्रन्तुं तूर्णं मेरुकुञ्जं जगाम ।
 त्यक्त्वा नागौ देहमेति स्म यावत् पत्नी सद्यस्तद्वियोगासमर्था ॥ ४३ ॥
 माघस्यैतौ ।

परस्परं सायकविशताङ्गस्ते क्षत्रियाः कुण्डलिनो युवानः ।
 कुम्भेषु लग्नाः सुपुपुर्गजानां स्तनेषु लीना इव कामिनीनाम् ॥ ४४ ॥

भूरेणुदिग्धान्नवपारिजातमालारजोवासितबाहुमध्याः ।
 गढं शिवाभिः परिरभ्यमाणा[न्] सुराङ्गनादिलष्टभुजान्तरालाः ॥ ४५ ॥

सशोणितैः क्रव्यभुजां स्फुरद्भिः पशैः खगानामुपवीज्यमानान् ।
 संवीजिताधन्दनवारिसेकैः सुगन्धिभिः कल्पलतादुकूलैः ॥ ४६ ॥

विमानपर्यङ्कन्तले निपण्णाः कुतूहलाविष्टतया तदानीम् ।
 निर्दिश्यमानान् ललनाडुलीभिर्वीराः स्वदेहान् पतितानपश्यन् ॥ ४७ ॥
 भगवतो व्यासस्यैते ।

प्रेयान्मे दन्तिदन्तमवसदसुरयं वल्लभो मे विपशैः
 कुन्तमोतोऽपि योऽयं स्फुरति मम रुचिस्ताण्डवीपरकबन्धः ।
 अन्नारमत्प्रेमवद्धभ्रुकुटिमुग्रमिदं यस्य लूनेऽपि वने
 युद्धे देवाङ्गनानामिति वरवरणे न श्रुताः केन यावः ॥ ४८ ॥

राजशेखरम् ।

कोऽप्येष खण्डिताशिरा विकसन्मुखश्रीः
 प्रारब्धताण्डवविधिः सुरकामिनीभिः ।
 आलोक्यते निजकराभिनयानुरूप-
 व्यापारितेक्षणनिवेदितसत्वचारः ॥ ४९ ॥

वादीश्वरकाञ्चनस्य ।

एकेनोद्धृत्य खङ्गं हृदि पतितमिषुं पाणिनैकेन भञ्जन्
 भ्रूभेदालङ्कृतास्यः सरभसनयनः स्पष्टदृष्टाधरोष्ठः ।
 भीतैः क्रव्यादवृन्दैरनुपहततनुः कुञ्जरेन्द्रोपधानः
 शेते योधमधानो यदि मरणमिदं लभ्यते किं जयेन ॥ ५० ॥

कस्यापि ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वीररसपद्धतिः ॥

भयानकपद्धतिः (९३)

ग्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरनुपतति स्यन्दने दत्तदृष्टिः
 पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद्भ्रूयसा पूर्वकायम् ।
 दर्भैरर्धावलीढैः श्रमविवृतमुखभ्रंशिभिः कीर्णवर्त्मा
 पद्भ्योद्ग्रह्यतत्त्वाद्वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्या प्रयाति ॥ १ ॥
 कालिदासस्य ।

अकृतकवलारम्भैर्वक्त्रैर्भयस्यागितेक्षणाः
 किमपि बलितग्रीवं स्थित्वा मुहुर्मृगपङ्क्तयः ।
 गगनमसकृत्पश्यन्त्येतास्तथाऽश्रुघनैर्मुर्वै-
 निपतति यथा शृङ्गाग्नेभ्योऽक्रमं नयनोदकम् ॥ २ ॥

कस्यापि ।

निर्मज्जक्षुरन्तर्भ्रमदतिकपिशकूरतारा नरास्थि-
 ग्रन्थि दन्तान्तरालग्रथितमविरतं जिह्वया घट्टयन्ती ।
 ध्वान्तेऽपि व्यात्तवक्त्रज्ज्वलदनलशिखाजर्जरे व्यक्तकैर्मा
 निर्मान्ती शृग्ररौद्रीं दिवमुपरि परिक्रीडते ताटकेयम् ॥ ३ ॥

श्रीमुरारेः ।

प्रचण्डं चामुण्डागृहमिदमुद्राभिरभितः
 पताकाभिर्घोरं यममहिपजिह्वाकरिणि(नुकृति?)भिः ।
 किमेक्ताकिन्यत्र प्रविशसि न किं पश्यसि पुरः
 शिरोभिः पान्थानां पथि विरचितां तोरणततिम् ॥ ४ ॥

अत्रावासपरिग्रहं गृहपतेराचक्ष्व चण्डोद्यमैः
 चण्डालैरुपसेविताः सखि धनुर्हस्तैः पुरस्तादिमाः ।
 उत्कालाकुलसारभेयरमनालेलिह्यमानोन्नत-
 द्वाराग्रत्वग्वास्थिसास्रशकलस्रग्वल्लयः पल्लयः ॥ ५ ॥

बिहृणस्य ।

एताः शार्दूलहेलादलितमृगकुलव्यक्तरक्ताभिपिक्त-
 क्ष्मापीठास्वादलुब्धस्फुटतरकलहस्फारफेरण्डचण्डाः ।
 वेष्टन्निर्मोकवल्लीवलयनिगदितानोकहक्रोडनीड-
 क्रीडन्निशूकधूकव्यतिकरमुखरा भूमयो भीषयन्ति ॥ ६ ॥

महानाटकात् ।

मन्त्रान्मृत्युजितो जपद्भिरसकृद्दद्यायद्भिरिष्टान् सुरान्
 शुष्यत्तालुभिराकुलाकुलपदैर्निर्वाग्भिरुत्कम्पिभिः ।
 अध्वन्यैरिह जीवितेशमहिषव्याधूम्रधूमाविला
 लङ्घयन्ते करिमांसघस्मररणत्कौलेयकाः पल्लयः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

रक्ताभ्यक्तोरुसूक्वागुरुकवलचलज्जाङ्गलव्यग्रतालुः
 फेत्कारैः पुल्लगल्लव्यतिकरगुरुभिः कम्पयन्ती जगन्ति ।
 अन्योन्येनाग्रपाणिमणयिशवयुगं ताटका ताटयन्ती
 सेयं द्रावस्पष्टदंष्ट्राङ्गुरकपणरणज्जीमभीमाभ्युदेति ॥ ८ ॥

राजशेखरस्य ।

विश्वक्षोभं विदधदहहा कुण्डलभ्रंशभङ्गन्या
 प्रभ्रष्टाभ्यां तपनशशवन्मण्डलाभ्यामिवाभ्याम् ।
 पौलस्त्यस्त्रीकरफिसलयक्षिममुक्ताक्षतं तत्
 रामच्छिन्नं चरति गगने कुम्भकर्णोत्तमाङ्गम् ॥ ९ ॥

विह्वणस्यैपः ।

मौढच्छेदानुरूपोचलनरयवशात् सैदिकेयोपमेयं
 त्रासाकृष्टाश्वतिर्यग्त्रलितरद्विरथेनारुणेनेक्ष्यमाणम् ।
 कुर्वत्काकुत्स्यवीर्यस्तुतिमिव मरुतां कन्धरारन्ध्रभाजां
 भाङ्गनैर्भोममेतन्निपतति वियतः कुम्भकर्णोत्तमाङ्गम् ॥ १० ॥

श्रीयशोवर्मणः ।

इति श्रीभगदत्तनल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां भयानकरसपद्धतिः ॥

वीभत्सपद्धतिः (९४)

उत्कृत्योत्कृत्य कृत्तिं प्रथममथ पृथुच्छोभभूयांसि मांसा-
न्यंससिफक्पृष्टपिण्डाद्यवयवमुलभान्युग्रपूतीनि जग्ध्वा ।
अत्तस्नाख्वान्तनेत्रः प्रकटितदशनः प्रेतरङ्कः करङ्कना-
दङ्कस्थादस्थिसंस्थं स्थपुटंतामपि क्रच्यमव्यग्रमत्ति ॥ १ ॥

निष्ठापस्विद्यदस्त्रः कथनपरिणमन्मेदसः भेतकायान्
कृद्वा संसक्तधूमानपि कुणपभुजो भूयसीभ्यश्चिताभ्यः ।
उत्पक्वसंसि मांसं प्रचलदुभयतः सन्धिनिर्मुक्तमारा-
देते निष्कृष्य जह्वानलकमुदयिनीं मज्जधारां पिवन्ति ॥ २ ॥

अन्तप्रोतवृहत्कपालनलकक्रूरववणत्कङ्कण-
मायभेङ्घितभूरिभूपणरवेराघोपयन्त्यम्बरम् ।
पीतच्छर्दितरक्तकर्ममयनप्राग्भारघोरोल्लस-
द्यालोलस्तनभारभैरववपुर्दपोद्धरं धावति ॥ ३ ॥

अन्त्रैः कल्पितमङ्गलप्रतिसराः स्त्रीहस्तरक्तोत्पल-
व्यक्तोत्तंसभृतः पिनह्य सहसा हृत्पुण्डरीकस्रजः ।
एताः शोणितपङ्कजुङ्गुमजुपः संभूय कान्तैः पिव-
न्त्यस्थिरैरहसुराः कपालचपकैः मीताः पिशाचाङ्कनाः ॥ ४ ॥

एते भवभूतेः ।

सद्यो जग्ध्वाऽर्धदग्धं षपसुपिशितलसत्सधूलभेदःकवन्ध-
स्कन्धस्योद्दामरोश्रुह्रुडमरुडमत्कारनृत्यच्छवेन्द्रम् ।
निर्यन्तानान्त्रजालीवलयवलयितग्रीवगृध्रोपरुद्धं
दशाद्रीतिं परेतप्रवराकिलकिल्लाघस्मरं वः श्मशानम् ॥ ५ ॥

चञ्चत्यक्षाभिघातग्लपितहुतभुजः माद्विधाघ्नधितायाः
क्रोधव्याकृष्टपूर्तेरहमहमिकया चण्डचञ्चुग्रहेण ।
सद्यस्तप्तं शवस्य ज्वलदिव पिशितं भूरि जग्ध्वार्धदग्धं
पश्यान्तः प्लुप्यमाणः प्रविशति सलिले सत्स्वरं गृध्रसङ्घः ॥ ६ ॥

उत्कृत्य ज्वलितात् शवात् कथमपि प्रेताशनः पैशितां
 पेशीमग्निमयीं निगीर्य सहसा दन्दह्यमानोदरः ।
 धावत्युत्प्लवते मुहुर्निपतति प्रोत्तिष्ठति प्रेक्षते
 विष्वक्क्रोशति संपिनाष्टि जठरं मुष्टया हते मस्तकम् ॥ ७ ॥

केनामप्येते ।

विध्वस्तहस्तयुगलं गलितान्त्रतन्त्र-
 मुन्मुक्तरक्ततित्वाण्डितकालखण्डम् ।
 उत्कृत्तकृत्ति च शरीरं रचितं शरीर-
 मार्येऽखिलाङ्गपरिताडिनि ताटकायाः ॥ ८ ॥

रानशेखरस्य ।

गृध्रोद्धान्तनितान्तनिस्सरदसृग्धाराश्रमत्कारिभि-
 र्दंष्ट्रालोलितजिह्वविटलमुखज्वालैर्लिहन्ती दिवं ।
 भूयो निम्नकदारतारनयनद्वन्द्वेन सुन्दभिया
 प्राप्तेयं ज्वलितान्तरिक्षकुहरकूरेण नक्तंचरी ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

विकीर्णहारिचन्दनद्रविणि यत्र लीलालसा
 निपेतुरलिचञ्चलाश्रतुरकामिनीदृष्टयः ।
 तदेतद्गुपरिभ्रमन्निविदगृध्र[जालं] जनै-
 र्लुठत्कामि फलेवरं पिहितनासिकैर्वाक्ष्यते ॥ १० ॥

इन्द्रप्रविः ।

॥ इति श्रीभगवत्सप्तशतपिरोचिनायां सूक्तमुक्तरक्त्यां वीमत्सपद्धतिः ॥

अद्भुतः (९५)

एके कुटीरकोणेऽपि न लक्ष्यन्ते स्थिताः क्वचित् ।
अन्येषां विभवस्यैतद्ब्रह्माण्डमपि सङ्कटम् ॥ १ ॥

कृष्णेनाम्ब गतेन रन्तुमैधुना मृद्भक्षिता स्वेच्छया
सत्यं कृष्णक एवमाह मुसली मिथ्याऽम्ब पश्याननम् ।
व्यादेहीति विदारिते च वदने दृष्टा समस्तं जग-
न्माता यस्य जगाम विस्मयपदं पायात् स वः केशवः ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

देर्दिण्डाश्वितचन्द्रशेखरधनुर्दण्डावभङ्गेद्भव-
ष्टङ्कनरध्वनिरार्षिबालचरितप्रस्तावनापण्डितः ।
द्राक्पर्यस्तकपालसंपुटमिलद्ब्रह्माण्डभाण्डोदरे
भ्राम्यतिर्षण्डितचण्डिमा कथमहो नाद्यापि विश्राम्यति ॥ ३ ॥

भवभूतेः ।

प्रारब्धां तरुपुत्रकेषु सहस्रा सन्त्यज्य सेकाक्रिया-
मेतास्तापसकन्यकाः किमिदमित्यालोचयन्त्याकुलाः ।
आरोहन्त्युटजद्रुमांश्च वटवो वाचंयमाः सत्वरं
सद्योमुक्तसमाधयो निजवृक्षीष्वेवोचपादं स्थिताः ॥ ४ ॥

श्रीपशोवर्मदेवस्य ।

पशोत्सेपमसर्पत्प्रबलमरुदपव्यस्तवाराकराम्भाः
पातालोद्वीवदर्वाकरभयचकितप्रेक्षणीयावतारः ।
उच्चश्चञ्चुकोटीविदलितजलदालीकबल्मीकानिर्य-
द्विशुन्धिभ्याभुजङ्गीकबलनचपलस्तूर्णमायात् सुपर्णः ॥ ५ ॥

महानाटकम् ।

लीलामीलनतो विलोचनयुगे गच्छन्ति मूर्च्छाममो
 वक्त्रे केचन मुद्रणादधरयोः सीदन्ति शाखाभृगाः ।
 ये नासापुटचारिणः श्रवणयोर्वे च स्थिताः कोटरे
 युद्धव्यग्रकरस्य ते यदि परं स्वस्थाः क्षणं रक्षसः ॥ ६ ॥

काकुत्स्थेन शिरांसि यानि शतशच्छिन्नानि मायानिधेः
 पौलस्त्यस्य विमानसीमनि तथा भ्रान्तानि नाकौकसाम् ।
 तान्येवास्य धनुःश्रमप्रशमनं कुर्वन्ति सीतापतेः
 क्रीडाचामरदम्बरानुकृतिभिर्लोलायमानैः कर्चैः ॥ ७ ॥

पश्यन्तु कौतुकमिदं सकलाः कवीन्द्राः
 क्षिप्रं हिमाद्रिशिखरं रजनीचरेशः ।
 वामे करे रजतकुम्भवदेप धृत्वा
 धत्ते करेण हिमनिर्क्षरपानलीलाम् ॥ ८ ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

सद्यः पीत्वा दरीभिर्जलधिमथ चिरं दृष्टमैनाकवन्धु-
 मीतिमौढाश्रुपूरद्विगुणमहिमभिर्निर्क्षरैः पूरयन्तः ।
 ये विन्यस्ताः पुरस्तान्निशि निशि निवहैरोपधीनां ज्वलद्भि-
 स्ते दृश्यन्ते तदात्वोपितकपिशिविरस्मारिणः सेतुशैलाः ॥ ९ ॥

श्रीमुरारेः ।

॥ इति श्रीभगदत्तनल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामद्भुतरसपद्मतिः ॥

जातिपद्धतिः (९६)

अङ्गे कृत्वोत्तमाङ्गं प्लवगवलंपतेः पादमक्षस्य हन्तु-
 र्दत्वोत्सङ्गे सलीलं त्वचि कनकमृगस्याङ्गशेषं निधाय ।
 वाणं रत्नःकुलधनं प्रगुणितमनुजेनादरात्तीक्ष्णमक्ष्णः
 कोणेनावेक्षमाणस्त्वदनुजवचने दत्तकर्णोऽयमास्ते ॥ १ ॥

महानाटकात् ।

भद्रं ते सदृशं यदध्वगशतैः कीर्तिस्तवोद्दुष्यते
 स्थाने रूपमनुत्तमं सुकृतिना दानेन कर्णो जितः ।
 इत्यालोक्य चिरं दृशा करुणया शीतातुरेण स्तुतः
 पान्थेनैकपलालमुष्टिरुचिना गर्वायते हालिकः ॥ २ ॥

कस्यापि ।

मातर्धर्मपरे दयां कुरु मायि श्रान्तेऽद्य वैदेशिके
 द्वारालिन्दककोणकेषु निमृते याताऽस्मि सुप्त्वा निशि ।
 इत्युक्त्वा सहसा प्रचण्डगृहिणीवाक्येन निर्भस्तितः
 स्कन्धन्यस्तपलालमुष्टिविभवः पान्थः पुनः प्रस्थितः ॥ ३ ॥

रविगुप्तस्य ।

वामस्कन्धनिषण्णशाङ्गकुटिलप्रान्तापिताधोमुख-
 स्यन्दच्छोणितलम्बमानशशकान् वेणीस्खलचामरान् ।
 उपान्तप्रोतकपोतपोतनिपतद्रक्ताक्ततूणीरकान्
 सोऽपश्यत् करिकुम्भभेदजनितास्कन्दान् पुलिन्दान् पुरः ॥ ४ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

माल्यं मूर्धनि कर्णिकारकलिका पिष्टातकं चन्दनं
 मुक्तादाम गले च काचमणयो लासामयाः फङ्कणाः ।
 रागोऽङ्गेषु हरिद्रया नयनयोरत्युत्क्षणं कज्जलं
 वेपोऽयं विरसस्तयापि हृदयं ग्राम्या हरन्ति स्त्रियः ॥ ५ ॥

लीढव्यस्रविपाण्डुराग्रनखयोराकर्णदीर्णं मुखं
 विन्यस्याग्रिमयोर्युगे चरणयोः सद्यो विभिन्नद्विपः ।
 एतस्मिन्मदगन्धवासितसटस्सावज्ञातिर्यग्वल-
 त्सकान्ताहतिधूतलोलमधुपः कुञ्जेषु शेते हरिः ॥ ६ ॥

कयोस्प्येतौ ॥

पार्श्वस्फालावलेपाच्चटुलितचरणोल्लेखिताकाशदेशः
 संघट्टाट्रोपकोपप्रकटितरसनापलुवालीढस्रवा ।
 किञ्चित्साचीकृतास्यः स्फुरदधरपुटः स्फारिताताम्रचक्षु-
 र्योरायातामिलापादपसरति रूपं दर्शयन्नेप मेपः ॥ ७ ॥

शङ्करवर्मणः ।

नयनपथनिरोधक्रोधनिधूतमालभ्रमदविरलरोमस्तोमवद्धान्धकारः ।
 कृमिकवलनलोभोत्खातवल्मीकरन्ध्रोत्थितफणिफणघातैरुच्चलत्यच्छभल्लः ॥ ८ ॥

मदनस्य ।

पण्यान्यादाय वेगाच्चटुलतरकरो^१ भाय^२यित्वा किराटौ
 डिम्भैर्दत्तोच्चतालैर्विहितकलकलैर्दूरतो हन्यमानः ।
 त्यक्तवा वीथीस्थिताभिः सचकितनयनं वीक्ष्यमाणोऽङ्गनाभि-
 र्धात्कृत्योत्पत्य याति द्रुतमहतगतिर्विक्रितास्यः प्लवङ्गः ॥ ९ ॥

न्यञ्चञ्चलचञ्चुचुम्बनचलञ्चूडाग्रमुग्रं पत-
 चक्राकारकरालकेसरसटास्फारस्फुरत्कन्धरम् ।
 वारं वारमुदङ्घ्रिञ्चञ्चलघनभ्रश्यन्नखक्षुण्णयो-
 र्दृष्टा कुक्कुटघोर्द्वयोः स्थितिरिति क्रूरक्रमं युध्यतोः ॥ १० ॥

वररुचेः ।

हन्ति स्थूणाश्चरणहननैर्हन्ति दोग्ध्रीं सपात्रां
 वत्सं हन्ति स्तनपरिसरालोकिनं हन्ति भूमिम् ।
 दामग्रन्यत्रुटनवलितग्रीवमुत्प्लुत्य लोकं
 हंभाशब्दैश्चलयति शकुन्मूत्रिणी गौरदुग्धा ॥ ११ ॥

भरालोके भूमौ पतति दहनाद्यैः प्रपतनै-
 रुदस्तः प्रोद्वस्मान् स्वमयमखिलं व्योम कुरुते ।
 जले पङ्के गुल्मे पथिकजनसङ्घातनिविडे
 नदन्तुक्षा भारं क्षिपति विपिने धावति ततः ॥ १२ ॥

पुरो नुन्नः पश्चाद्भ्रजति विधृतश्चक्रितवपुः
 समुत्पत्योत्तानः पतति पथि कच्छान् प्रविशति ।
 ह्यः किञ्चिद्द्रच्छेद्यदि नयति नः कन्दुकदशां
 कशाघाते तिष्ठत्यथ चरणघातैर्निखनति ॥ १३ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

अङ्गुष्ठाग्रिमवक्रिताङ्गुलिधरः पादार्थनीरुद्धभूः
 पाश्वेद्विगकृतो निहत्य कफाणिद्वन्द्वेन [दं] शान्मुहुः ।
 न्यग्जानुद्वययन्त्रयन्त्रितयटीवक्रान्तरालस्खल-
 द्धाराध्वा न मनोरमं पथि पयो गां दोग्धि गोपालकः ॥ १४ ॥

नो(घोः)यिकस्य ।

लोलद्वेणितलं लसत्युचतटं मेङ्गन्नितम्बस्थलं
 पर्यस्ताञ्चितनेत्रवल्लितभुजं स्विद्यत्कपोलस्थलम् ।
 मथ्रन्त्यो दधि हन्त गोपवनिताश्चित्तैः समं कामिना-
 माकर्षन्ति दृशो दृशां श्रुतिपयादाकुञ्चनमाञ्चनैः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

दधिमयनविलोललोलहृत्वेणितम्भा-
 दयमदयमनङ्गो विश्वविश्वैकजेता ।
 भवपरिभवकोपत्यक्तवाणः कृपाण-
 श्रममिव दिवसादौ व्यक्तशक्तिर्व्यनक्ति ॥ १६ ॥

अरसिठक्कुरस्य ।

॥ इति श्रीमगदत्तनरहणविरचिताया सूक्तिमुक्तावल्यां जातिपद्धतिः ॥

राजवर्णनम् (१७)

रत्नाकरोऽपि ते कोशश्चन्द्रश्रीखिरोज्ज्वलः ।
 मयात्थोच्छिन्नदानस्य न कदाचिन् समुद्रताम् ॥ १ ॥
 महत्त्यागदंयायुक्तः सत्यभामासमन्वितः ।
 भवान्वा भगवान्वापि गतो भेदः परस्परम् ॥ २ ॥
 किं चित्रं यदि देवेन भूभृतः करदीकृताः ।
 देवोऽपि दापितः किं तैर्न पुनः पृष्टतः फरम् ॥ ३ ॥

नेशामप्येते ।

मागतद्रपुरामुखेन्दु मृगतः स्पृष्टः समग्रस्त्रिवर्षां
 कोशः शोपमगाद्गापजगतीशिल्पेऽप्यनत्यापितः ।
 निःशेषपुनिमण्डलव्ययवशाद्दीपञ्जमैरेष वा
 शेषः फेजमयः किमन्पतमस्तनोर्मस्तनो निर्मितः ॥ ४ ॥

श्रीहर्षरचितस्य ।

भस्पुट्ठा वसुमती दक्षिणं रिपूरः
 प्रोदीहृता बलवता थलिराजदक्ष्णाः ।
 एकत्र जन्मनि कृतं मर्दनेन यूना
 जन्मप्रये यदकर्तान् पुरुषः पुराणः ॥ ५ ॥

दीर्घा धारय पुन्दरीकमपितं तन्वाप्यनो विरमं
 पञ्चाक्षुः सत पादपुष्पमर्चनि टोष्णा ममस्पुट्टर ।
 मर्धो भूतिहृष्टे निरेजय भव ग्यापान् दिवोकरते-
 रिःवान्तःकरर्षकषोण मरति शतो शशिः सन्ममि ॥ ६ ॥

विलसत् ।

प्रेयानेव वृषस्तवापि सततं भूतिस्तवापि स्थिरा
 दुर्गाया भवताऽपि भूधरशुभः सम्यग्गृहीतः करः ।
 निर्व्याजं परमेश्वरत्वमियता नो यासि वक्तुं जनै-
 र्हेलोह्लासितवाहिनीशमथने यन्नो विपार्दी भवान् ॥ ७ ॥

ते गच्छन्ति महापदं भुवि पराभूतिः समुत्पद्यते
 तेषां तैः समलङ्कृतं निजकुलं तैरेव लब्धा क्षितिः ।
 तेषां द्वारि नदन्ति वाजिनिवहास्ते भूपिताः सर्वदा
 ये दृष्टाः परमेश्वरेण भवता रूपेण तुष्टेन वा ॥ ८ ॥

कयोरप्येतौ ।

सन्धानानि विसन्धयः प्रकृतयस्ताभ्यः परं प्रत्ययो
 देव व्याकरणादभेदकमिदं वैधर्म्यमेतत्तव ।
 आदेशो न विकल्प्यते न च कृतं किञ्चित्कचिल्लुप्यते
 नो वृद्धिर्गुणवाधिका न पुरुषः कार्ये ववचिन्मध्यमः ॥ ९ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

अत्युच्चाः परितः स्फुरन्ति गिरयः स्फारास्तथाऽम्भोधय-
 स्तानेतानपि बिभ्रती किमिति न क्लान्ताऽसि तुभ्यं नमः ।
 आश्चर्येण पुनः पुनः स्तुतिमिति प्रस्तौमि यावद्भुव-
 स्तावद्विभ्रदिमां स्मृतस्तव भुजो वाचस्ततो मुद्रिताः ॥ १० ॥

श्रीहनुमतः ।

उन्मीलन्मणिरश्मिजालजदिलच्छायं रणत्कङ्कणं
 विभ्राणस्तव देव वैरिकदनक्रीडाकठोरः करः ।
 त्यक्त्वा संयति जीवितानि रिपवो ये स्वर्गमार्गं गता-
 स्तानाकष्टमिवाविवेश रभसाचण्ड्युतेर्मण्डलम् ॥ ११ ॥

श्रीमुरारेः ।

केषां त्वच्चरितैर्निसर्गशुचिभिश्चेतो न चित्रीयते
 नान्यस्यापि मनाऽङ्गलीमसतया यैस्संस्लवस्सहते ।
 पश्योह्लासितसन्तताश्रुसरितामेषां द्विपद्मायिका-
 नेत्रेष्वञ्जनमञ्जुतामलिनतां मार्तुं कियानुचयः ॥ १२ ॥

मुक्ताकणस्य ।

आलानं जयकुञ्जरस्य दृपदां सेतुर्विपद्वारिधेः

पूर्वादिः करवालचण्डमहसो लीलोपधानं श्रियः ।

संग्रामामृतसागरप्रमथनक्रीडाविधौ मन्थरो

राजन् राजति वैरिवीरवनितावैधव्यदस्ते भुजः ॥ १३ ॥

भट्टश्यामलस्य ।

आबाल्याधिगमान्मयैव गमितः कोटिं परामुञ्चते -

रस्मत्संकथयाऽपि पार्थिवपतिः संप्रत्यहो लज्जते ।

इत्थं रुष्ट इवात्मजेन यशसा दत्तावलम्बोऽभ्युधेः

पारे तीरतपोवनानि भजते वृद्धो गुणानां गणः ॥ १४ ॥

श्रीहनुमतः ।

देव त्वद्वृणकीर्तनेन सुखयस्याखण्डलं नारदे

किन्तु श्रोत्रकटु खणन्ति मधुपास्ते पारिजातस्रजः ।

वार्यन्ते यदि वाऽप्सरोगिभिरभितस्ते चामगदम्बरै-

रुद्रेल्लज्जुजवल्लिकङ्कणश्लणत्कारस्तथा दुःश्रवः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

स्वर्गाद्गोपाल कस्माद्भ्रजसि सुरमुने भूतले कामधेनी-

र्वत्सस्यानेतुकामस्तृणचयमधुना मुग्ध दुग्धं न तस्याः ।

श्रुत्वा श्रीभोजदेवसितिपवितरणं व्रीडशुष्कस्तनी सा

तर्हि व्यर्थः प्रयासस्तदपरमखिलं चर्वितं तत्सपत्नैः ॥ १६ ॥

संख्यातुं यदि दानमस्य नृपतेः कौतूहलादीदृशे

तत्पूर्वं कति बालुकाः कथय भोः स्वर्वाहिनीरोधसः ।

कुण्ठयेदसि तत्र कर्मणि तव भ्रान्तदानमीमसौ

कृपातिक्रमकातरस्य जलधिमेलेह्वनायोधयः ॥ १७ ॥

तदाभूत्रपिनद्धजीर्णपटलच्छिद्रेष्वन्वधान्नरै-

येषां वेष्ममु नेन्दुधामभिरपि व्यालुममन्त्रं तमः ।

तेषां त्वन्मुखवीक्षणेन मुधिषां संधेषु मृगधाङ्गना-

कर्णेन्द्रीवरतादनेऽप्यविक्रलं रत्नैः मर्द्रीपापितम् ॥ १८ ॥

गेल्हृकर्येती ।

मुक्ताः केलिविमूत्रहारगलिताः सम्मार्जनीभिः कृताः
 प्रातः प्राङ्गणसाम्नि मन्थरचलद्वालाद्विलाक्षारुणाः ।
 दूराद्वाडिमन्त्रीजशङ्कितधियः कर्षन्ति केलीशुकाः
 यद्विद्वद्भवनेषु देव भवतस्तत्त्यागलीलायितम् ॥ १९ ॥

दरिद्रान् सृजतो धातुः कृतार्थान् कुर्वतस्तव ।
 श्रीकीर्तीश न जानीमः कः श्रेणेन विरंस्यति ॥ २० ॥

कयोरप्येतौ ।

सुतलं चरणद्वन्द्वं पृथ्वी जघनमण्डली ।
 यत्कीर्तिर्भध्यमाकाशः सुमनोवासभूः शिरः ॥ २१ ॥

लघुबल्लभवासुदेवस्य ।

अध्याहारः स्मरहरगिरश्चन्द्रशेषस्य शेष—
 स्याहेर्भूयः फणसमुचितः काययष्टीनिकायः ।
 दुग्धाम्भोधेर्मुनिचुलकनत्रासनाशाभ्युपायः
 कायव्यूहः क जगति न जागर्त्यदःकीर्तिपूरः ॥ २२ ॥

आस्ते दामोदरीयामियमुदरदरीं याऽवलम्ब्य त्रिलोकी
 संमातुं शैबेनुवन्ति प्रथिमभरवशादत्र नैतद्यशांसि ।
 तामेतां पूरयित्वा निरगुरिव मधुध्वंसिनः पाण्डुपद्म—
 च्छन्नापन्नानि तानि द्विपदशनसनाभीनि नाभीपथेन ॥ २३ ॥

भन्तःसन्तोषवाष्पैः स्थगयति न दृशस्ताभिराकर्णयिष्य—
 न्नङ्गे नानस्तिरोमा रचयति पुलकश्रेणिमानन्दकन्दाम् ।
 न क्षोणीभङ्गभीरुः कलयति च शिरःकम्पनं तन्न विद्यः
 शृण्वन्नेतस्य कीर्तीः कथमुरगपतिः प्रीतिमाविष्करोति ॥ २४ ॥

भूशक्रस्य यत्रांसि विक्रमभरेणोपार्जितानि क्रमा—
 देतस्य स्तुमहे महेभदशनस्पर्धानि कैरक्षरैः ।
 लिम्पद्भिः कृतकं कृतोऽपि रजतं राज्ञां तशःपारदै-
 रस्य स्वर्णागिरिः प्रतापदहनैः स्वर्णं पुनर्निर्मितः ॥ २५ ॥

खण्डनकारश्रीहर्षस्यैते ।

स्तनयुगमथुस्नातं समीपतरवर्तिं हृदयशोकाग्नेः ।
चरति विमुक्ताहारं व्रतमिव भवतो रिपुस्त्रीणाम् ॥ २६ ॥

महृवाणस्य ।

शत्रूणामयशो यशश्च भवतः श्यामं च शुक्लं च यत्
व्याप्य धां च दिशश्च देव रभसादासागरं गच्छतः ।
दृष्ट्वा तत्सहसा कलिन्दतनयामन्दाकिनीसङ्गम-
भ्रान्त्या स्नान्ति मुधैव मुग्धमुनयो मृद्भर्गभैः करैः ॥ २७ ॥

रिसुकस्य ।

भ्रान्त्वा दिग्बलयं क्षितीश्वर दिवं त्वत्कीर्तिदंसी गता
साऽपि ब्रह्ममरालसंगतिवशात्तत्रैव गर्भिण्यभूत् ।
पश्य व्योमतरङ्गिणीपरिसरे कुन्दावदातं तथा
मुक्तं भाति विशालमण्डकमिदं शतद्युतेर्मण्डलम् ॥ २८ ॥

श्रीहनुमतः ।

मुक्तावीजाल्पसूता रणभुवि निहतारातिमत्तेभकुम्भ-
स्रस्ताद्विङ्गागदन्तेनि हितशतशिफा स्थूलभोगीन्द्रकन्दा ।
विस्फूर्ज्जचारतारागणकुसुमचया वर्धिता दान्तोर्यै-
दैव त्वत्कीर्तिवल्ली नवकफलमिदं चन्द्रविम्बं विभर्ति ॥ २९ ॥

वीर क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरीलावण्यलक्ष्मीमुप-
स्त्वत्कीर्तेस्तुलनां कलङ्कमलिनो धर्चा कथं चन्द्रमाः ।
स्यादेवं त्वदरातिसौधशिखरभोद्भूतदूर्वाङ्कुर-
ग्रासव्यग्रमतिः पतेद्यदि परं तस्याङ्कशायी मृगः ॥ ३० ॥

यः कालः केरलानां निजकुलधवलो धर्मशास्त्रेषु रक्तः
पीतः स्त्रीनेत्रनालैरपि जगति चतुर्वर्णविश्रामभूमिः ।
चञ्चचण्डीशाहासप्रमुदितकुमुदश्रेणिशीतांशुगौरैः
स्वैः स्वामिन् कीर्तिपुञ्जैः कथमसि कृतवानेकवर्णं जगत्त्वम् ॥ ३१ ॥

कर्कन्धूफलमुचिनोति शबरी मुक्ताफलाकाङ्क्षया
 गृध्रोत्ककदम्बरस्य पुरतः काकोऽपि हंसायते ।
 कीर्त्या ते धवलीकृते त्रिभुवने क्षमापाल लक्ष्मीः पुनः
 कृष्णं वीक्ष्य बलोऽयमित्युपाहितग्रीढं शनैर्जल्पति ॥ ३२ ॥

देव त्वं मलयाचलोऽसि भवतः श्रीखण्डशास्त्री भुज-
 स्तस्मिन् कालभुजङ्गमो निवसति स्फूर्जत्कृपाणच्छलात् ।
 पप स्वाङ्गमनर्गलं रिपुतरुस्कन्धेषु संगृह्यन्
 दीर्घं व्योमविसारि निर्मलयशोनिर्मोकमुन्मुञ्चति ॥ ३३ ॥

चिन्तागम्भीररूपपादनवरतचलद्भूरिशोका [र] घट-
 व्याकृष्टं निदम्बसन्त्यः पृथुनयनघटीयन्त्रमुक्ताशुधारम् ।
 नासावंशमणालीविषमपयपनद्राण्णपानीयमेत-
 देव त्वद्वैरिनार्यः स्तनकलशपुगेनाविरामं वहन्ति ॥ ३४ ॥

यथा यथा नाथ यशो विवर्धते सिता त्रिलोकीषिव कर्तुमुद्यतम् ।
 तथा तथा मे हृदयं विदूयते मियालकालीधवलत्वशङ्कन्या ॥ ३५ ॥

गीतं प्रभो तव यशसिदशाङ्गनाभिः शृण्वन्नृत्तचपलः सुरलोफपालः ।
 पूर्वं त्रिलोचनसदम्बररीमहन्त्या भूयोऽपि चिन्नयति कर्णसहस्रकामः ॥ ३६ ॥
 केयामप्येते ।

यस्याधो गगनं रसातलमुपर्यम्भोऽपयोऽभ्यन्तरे
 यन्नास्यधिमशमिणोसाग्दिशः कृत्वाऽन्यथा वर्तते ।
 यस्य ध्वान्तमनुण्णरश्मिहचयो नीलास्तथाऽर्जोपला
 देव त्वद्यशसोऽद्भुताद्भुवननस्तस्य स्तुती के वयम् ॥ ३७ ॥

नित्यस्य ।

शृन्वा श्रीनिवशाहमद्भुततरं दूरे स्थितं वासने-
 तावाप्यभरच्छपाहृन्मनियो युक्तमेतदग्नः (नः?) ।
 यत्र वशापनुमीयते न भुवनं नो पुण्डरं नो वरु
 हंनो न द्विगतकन्दल्पसो शिभ्रातमानं जनः ॥ ३८ ॥

वैद्यनुराहितस्य ।

मातुः खेदमयं ततान पृथुकः क्रोडेऽपि धान्याश्वरन्
 रागाढ्यस्तरुणः पुरन्दरपुरश्रीन्यस्तकण्ठग्रहः ।
 ज्यायानप्यभजत्पितामहपदं नित्याविनीतस्तनू-
 जन्मा ते यशसां गणस्तदुचितव्रीडोऽसि तत्कीर्तनात् ॥ ३९ ॥

हनुमतः ।

खद्योतद्युतिमातनोति सविता जीर्णोर्णनाभालय-
 च्छायामाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राद्रयः ।
 इत्थं वर्णयतो नभस्तव यशोजातं स्मृतेर्गोचरं
 तद्यस्मिन् भ्रमरायते नरपते वाचस्ततो मुद्रिताः ॥ ४० ॥

कुमुदचन्द्रस्य ।

दिग्वारणे सुरवधूपरिगीयमानयुष्मद्यशःश्रवणनिश्चलकर्णताले ।
 निर्विघ्नमापिबति शृङ्गकुलं मदाम्यु कल्याणमावहति कस्य न चेष्टितं ते ॥ ४१ ॥

जितैमन्योः ।

सिद्धाङ्गनास्तव यशांसि रतान्तरेषु गायन्ति येन रतखेदमपाकरोति ।
 जत्सङ्गसङ्गतकुरङ्गकरोमहर्षघर्षस्रवन्नवधनामृतविन्दुरिन्दुः ॥ ४२ ॥

उग्रग्राहमुदन्वतो जलमतिक्रामत्यनालम्बने
 व्योम्नि भ्राम्यति दुर्गमं क्षितिभृतां प्राग्भारमारोहति ।
 कीर्णं याति विपाकुलैरहिकुलैः पातालमेकाकिनी
 कीर्तिस्ते नयनाभिराम कृतकं मन्ये भयं योपिताम् ॥ ४३ ॥

विल्हणस्यैतौ ।

निस्सृत्याहवसागरादनु पुनः संसृत्य पृथ्वीतलं
 कृत्वाधो द्विमशैलमीश्वरशिरःशीतांशुलेखामपि ।
 गङ्गेव स्मृतजन्मभूमिरमरैः साश्चर्यमालोकिता
 त्वत्कीर्तिः प्रतिलोम लङ्घितवती ब्रह्माण्डमारोहति ॥ ४४ ॥

धर्माशोकस्य ।

सिन्दूरं सीमन्तात् स्मितं मुखाद्वैरिराजवनितानाम् ।
यस्य प्रतापयशसी हरतः स्म समानदग्गुणासहने ॥ ४५ ॥

वैद्यनाथप्रशस्तेः ।

अत्युक्तौ यदि न प्रकुप्यसि मृपावादं न चेन्मन्यसे
तद्भ्रमोऽद्भुतकीर्तनाय रसना केषां न कण्ठ्यते ।
देव त्वत्तरुणमतापदहनज्वालावलीशोपिताः
सर्वे वारिधयस्तवारिवनितानेत्राम्बुभिः पूरिताः ॥ ४६ ॥

गुणेश्वरस्य ।

कूर्मः पादोऽस्य यष्टिर्भुजगपतिरसौ भाजनं भूतधात्री
तैलोत्पूराः समुद्राः कनकगिरिरयं वृत्तवर्तिप्ररोहः ।
अर्चिश्रृङ्गांशुरोचिर्गगनमालिनिमा कज्जलं दह्यमानः
शुश्रेणी पतङ्गो ज्वलति रघुपते त्वत्प्रतापमदीपः ॥ ४७ ॥

चित्तपस्य ।

तादृग्दीर्घविरिञ्चिवासरविर्धौ जानामि यत्कर्तृतां
शङ्के यत्प्रतिविम्बमम्बुधिपयःपूरोदरे वाडवः ।
व्योमन्यापिविपक्षराजकयशस्तारापराभावुकः ।
कासामस्य न स प्रतापतपनः पारं गिरां गाहते ॥ ४८ ॥

अस्यासिर्भुजगः स्वकोशसुपिराकृष्टः स्फुरत्कृष्णिमा
कम्पोन्धीलदरालनीलवलनस्तेषां भिये भूभुजाम् ।
सङ्ग्रामेषु निजाङ्गुलीमयमहासिद्धौपधीवीरुर्धा
पर्वस्येरे त्रिन्दिरस्य जाङ्गिन्सङ्गता र्थनाथ नालिम्बिता ॥ ४९ ॥

उदण्डकोकनदकोमलकोशकान्तिः
कान्ताकचग्रहणकण्टकिनप्रकोष्ठः ।
मित्रद्विजातिरिपुवर्गविलासिनीनां
सम्मानदानभयभोगकरः करस्ते ॥ ५० ॥

श्रीहर्षस्यैतौ ।

तुल्या वाणकृपाणयोरनुगतिः क्षीणा न नौ कुत्रचित्
 कोशं मे हरति प्रयच्छति पुनर्लक्षं रणे पत्रिणे ।
 इत्थं देव कुनायकत्वमसकृद्द्वेष युद्धेषसिः
 कृत्वा सन्धिमुपोढवेपथुरथ क्रोधाद्विवेश द्विपि ॥ ५१ ॥

कस्यापि ।

तत्र दिग्विजयारम्भे बलधूलीबहलकोपजनितेषु ।
 गगनस्थलेषु भानोश्चक्रमभूदुराँ....भिन्नम् ॥ ५२ ॥

रुद्रस्य ।

यद्येतत्क्षयवाह्निधूमपटलं ज्वालाः किमन्तर्न त-
 न्मेघानामियमुन्नतिर्यदि तदा किं नात्र विशुच्छटा ।
 ध्वान्तं चेदिदमुद्गतं तदमुना प्रच्छाद्यते किं रविः
 यद्यात्रोद्यतधूलिभिर्दिविपदामेवं विकल्पाः कृताः ॥ ५३ ॥

वैद्यश्री(श्रीवैद्य ?)नाथप्रशस्तेः ।

सप्तानामयुगान्तसङ्गतिर्गिह स्यादर्णवानां न किं
 मभ्रश्यत्क्षितिगोललोलहरिर्यज्जत्रयात्रोत्सवे ।
 न स्याच्चेचलितोद्यकन्धरहरिव्यूहप्रकामोच्चल-
 द्धूलीजालनिघट्टपङ्कपटलीसंस्त्यायमेपां पयः ॥ ५४ ॥

भेरीभाङ्कारस्य ।

यद्यात्रासु प्रचुरतुरगश्रेणिवल्गत्सुराग्रैः
 प्रोद्यद्दूलीपटलपिहितः खे न नष्टः खरांशुः ।
 तन्मन्येऽहं भुवनविवरव्यापिनस्तूर्यघोषा-
 चस्तैरश्वैरपहतरथः कत्रापि नीत्वा निरस्तः ॥ ५५ ॥

आदित्यभट्टस्य ।

तुरगखरसुरोत्थैर्मांसलैः पांसुपूरै-
 र्गगनमपि तथाऽभूदाकुलं तस्य युद्धे ।
 न निपतति यथाऽस्मादन्तराले निरुद्धा
 कुसुमेनिकरदृष्टिः स्वर्धूमिर्विमुक्ता ॥ ५६ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

यस्याशाविजये तुरङ्गमसुरक्षुण्णक्षमामण्डल-

क्षोदोद्भूतरजःपरागपटले दिवचक्रमाक्रामति ।
अक्षणां पङ्क्तिगतानि निन्दति निजं हस्तद्वयं निन्दति
स्वां निन्दत्यनिमेषतां परिपतद्वाष्पाशुपुरो हरिः ॥ ५७ ॥

देव त्वद्विजयप्रयाणसमये गम्भीरभेरीरवा-

नाकर्ण्यारिमहीभुजां प्रविगतां दुर्गां वनान्तःस्थलीम् ।
फाल[प्रान्तै]विलग्रकण्टकतरुव्याजेन राज्याक्षर-
श्रेणीमात्मकृतां निकृन्तति भवद्गीत्या विद्वस्तो विधिः ॥ ५८ ॥

देव त्वद्विजयप्रयाणसमये सद्वाजिराजीसुर-

क्षुण्णक्ष्मातलपीनपांसुपटलव्याप्तानिमेषेक्षणः ।
सुत्रापा बहु मन्यते फणिपतिं पातालमूलस्थितं
सोऽप्युद्दामकरीन्द्रदुर्धरभराक्रान्तः सहस्रेक्षणम् ॥ ५९ ॥
केषामप्यते ।

श्रुत्वा त्वां सहसाऽऽगतं निजपुराञ्चासेन निर्गच्छतां

शत्रूणामवरोधनैर्जललवप्रस्यन्दनक्ष्यत्पुटाः ।
शुभ्रे सन्ननि पङ्क्तिन्पुपवने वाप्ये नवाम्भोरुहे
क्रीडाद्रौ च सशाद्वले विवलिताग्नीवं विमुक्ता दशः ॥ ६० ॥

घनपालस्य ।

असिन्द्रश्च सीमन्तो माऽभून्नो योपितामिति ।

अतः परिहरन्त्याजावसिं दूराच्च तेऽरयः ॥ ६१ ॥

कस्यापि ।

हारानाहर देव चन्द्रधवलान्नो चेतपयोधेस्तर्षी

संप्राप्ते त्वयि सैन्यवारणगणैर्मज्जिराक्षोभितम् ।
सिन्दूरारुणमम्यु मेघपटलैः पीत्वोऽग्निं शुक्तिपु
स्वल्पैरेव दिनैः करिष्यति महीमाताम्रमुक्ताफलाम् ॥ ६२ ॥

घर्मदेवस्य ।

राज्ञामस्य शतेन किं कलयतो हेतिं शतघ्नीं कृतं]-

[लं]लैर्लक्षभिदो दृशैव जयतः पद्मानि पञ्चैरलम् ।

कर्तुं सर्वपरच्छिदः किमपि नो शक्यं परार्धेन वा

तत्सङ्ख्यापगमं विनाऽस्ति न गतिः काचिद्द्वैतद्विषाम् ॥ ६३ ॥

अस्यारिप्रकरश्शरश्च नृपतेः सङ्ख्ये पतन्तावुर्भा

सीत्कारं च न संमुखं रचयतः कम्पं च न प्राप्नुतः ।

तद्युक्तं न पुनर्निवृत्तिरुभयोर्जागर्ति यन्मुक्तयो-

रेकस्तत्र भिनत्ति मित्रमपरश्चापित्रमित्यद्भुतम् ॥ ६४ ॥

यः पृष्ठं युधि दर्शयत्यरिभटश्रेणीषु यो वक्रता-

मस्मिन्नेव विभर्ति यश्च किरति क्रूरध्वनिर्निष्ठुरः ।

दोषं तस्य तथाविधस्य भजतश्चापस्य गृह्णन् गुणं

विख्यातः स्फुटमेक एव नृपतिः सीमा गुणग्राहिणाम् ॥ ६५ ॥

• ऋजुत्वमौनश्रुतिपारगामिता यदीयमेतत् परमेव हिंसितुम् ।

अतीव विश्वासविधायि चेष्टितं बहुर्महानस्य स दाम्भिकः शरः ॥ ६६ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैते ।

त्वन्निलिखितोद्गतैररिशिरश्चक्रैर्बभूव क्षणं

लोके चान्द्रमसे विधुन्तुदघटावस्कन्दकोलाहलः ।

किञ्चामीभिरपि स्फुरन्मुखतया शीतांशुकोटिभ्रमं

विभ्राणैरजनिष्ट राहुभुवने भूयान् सुभिसोत्सवः ॥ ६७ ॥

कस्यापि ।

देव स्वस्तुतिरस्तु नाम हृदि वः सर्वे च सन्त्यागमा-

स्तीर्यं न कचिदीदृशं भवति किं त्वरत्नङ्गधारा यथा ।

यामेकस्वशरीरसिद्धिरसिको मूर्ध्नि प्रतीच्छन् क्षणं

द्वैविध्यादनु पञ्चतां तदनु च त्रैदश्याप क्षणात् ॥ ६८ ॥

धर्माशोकस्य ।

दिश गतिमतिशीघ्रां त्वं मृगि द्राम्गृहाण
 भ्रसनचलितनीलाम्भोजलीलादृशं स्वाम् ।
 इति पथि विलपन्ती प्रान्तराक्रान्तरखिन्ना
 त्वदासिनिहतवैरिभ्रेयसी कैर्न दृष्टा ॥ ७४ ॥

श्रीवैद्यमानुपाण्डितस्य ।

[आँ]च्छिद्य म्रियतः कदम्बकुसुमं त्वद्वैरिदारैर्नवं
 यात्राभङ्गविधायिनां जलमुचां कालस्य चिह्नं महत् ।
 हृष्यद्भिः परिश्रुम्बितं नयनयोर्न्यस्तं हृदि स्थापितं
 सीमन्ते निहितं कथंचन ततः कर्णावतंसीकृतम् ॥ ७५ ॥

स्नाताः प्राट्टपि वारिवाहसलिलैः संरुद्धशप्पाङ्कुर-
 व्याजेनात्तकुशाः प्रणालसलिलैर्देत्वा निवापाञ्जलीन् ।
 प्रासादास्तव विद्विषां परिपतत्कुड्यस्थपिण्डस्थलाः
 कुर्वन्ति प्रतिवासरं निजपतिभेताय पिण्डक्रियाम् ॥ ७६ ॥

हर्म्याणांशुपका (हा ?) र्कर्म कुसुमैरुत्सङ्गशाखाभृतां
 वन्यानां मदशीकरेण करिणां राजाङ्गणाभ्युक्षणम् ।
 वासो वासगृहेषु धूपशिखया दावाग्निदग्धाङ्कुरो
 यस्य प्रागिव संत्क्रिया रिपुगृहे शून्येऽपि संपाद्यते ॥ ७७ ॥

द्वारं खङ्गिभिरावृतं बहिरपि प्रकृन्नागणैर्गजै-
 रन्तः कञ्चुकिभिः स्फुरन्मणिधरैरध्यासिता भूमयः ।
 आक्रान्तं महिषीभिरेव शयनं त्वद्विद्विषां मन्दिरे
 राजन् सैव चिरन्तनप्रणयिनी शून्येऽपि राज्यस्थितिः ॥ ७८ ॥

राजन् राजसुता न पाठयति मां देव्योऽपि तूर्णां स्थिताः
 कुञ्जे भोजय मां कुमारसचिवैर्नाद्यापि किं भुज्यते ।
 इत्थं राजशुकस्तवारिभवने मुक्तोऽध्वगः पञ्चरात्
 चित्रस्थानवलोक्य शून्यबलमानेकैकमाभापते ॥ ७९ ॥

कोणे कोङ्कणकः कवाटनिकटे लाटः कलिङ्गोऽङ्गणे
 त्वं रे गूर्जरं नूतनो मम पिताऽप्यत्रोपितः स्थण्डिले ।
 इत्थं यस्य विवर्धते निशि मिथः प्रत्यर्थिनां मस्तर-

स्थानान्यत्र (त्व ?) भवो विरोधिकलहः कारानिकेतस्थिते ॥ ८० ॥
 केषामप्येते ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां राजवर्णनपद्धतिः ॥

क्रियागुप्त्यादिचित्रपद्धतिः (९८)

तत्र क्रियागुप्तम्

पामारोगाभिभूताङ्गः श्लेष्मव्याधिनिपीडित ।

यदि ते जीवितुं वाञ्छा तदहो शीतलं जलम् ॥ १ ॥

(मा पाः इति क्रिया)

प्राट्पि स्फारपर्जन्यगर्जाञ्जलि मदद्विपि ।

अनेहासि मनोनाथमहं मानवती मुहुः ॥ २ ॥

प्रावृषीति क्रिया ।

आलिङ्ग्य मन्दिरे रम्ये सदानन्दविधायिनि ।

कान्ता कान्तं कुरङ्गाक्षौ कुम्भिकुम्भपयोधरा ॥ ३ ॥

असदिति क्रिया ।

फावेरीतीरकर्पूरपरागामोदसोदराः ।

रतिस्वेदलवानेते पुरन्ध्रीणां समीरणाः ॥ ४ ॥

अपुरिति क्रिया ।

अहं च देवनन्दी च कुशाग्रीयधियावुभौ ।

नैव शब्दाम्बुधेः पारं किमन्ये जडयुद्धयः ॥ ५ ॥

एवेति क्रिया ।

१. इत् धालोर्द्वि उभयपुष्पेकवचनम् अङ्गीणि । २. परा. स्वरे. लङ् असत् । ३. पापातोर्द्वि प्रथमपुष्प-
 बहुवचनान्तम् अपुरिति ४. इष्णनी.

निधुवनविनोदसमये किमकारि नवोढया पुरो भर्तुः ।

अत्रापि कथितमुत्तरमवबुध्यन्ते नहि भवन्तः ॥ ६ ॥

अत्रापि इति क्रिया ।

स्तनजघनभराभिराममन्दं गमनमिदं मदिरारुणेक्षणायाः ।

कथमिह सहसा विलोकयन्तो मदनशरज्वरजर्झरा युवानः ॥ ७ ॥

न स्तं इति क्रिया । केपामप्येते

कर्मगुप्तम् ।

शीकरासारसंवाही सरोजवनमारुतः ।

प्रक्षोभयति पान्थस्त्रीनिश्वासैरिव मांसलः ॥ ८ ॥

सर इति कर्म ।

करणगुप्तम् ।

पूतिपङ्कमयेऽत्यर्थं कासारे दुःखिता अमी ।

दुर्वारा मानसं हंसा गमिष्यन्ति घनागमे ॥ ९ ॥

दुर्वारा इति करणम् ।

संप्रदानगुप्तम् ।

अम्भोरुहमये स्नात्वा वापीपयसि कामिनी ।

ददाति भक्तिसम्पन्ना पुष्पं सौभाग्यवर्धनम् ॥ १० ॥

अये इति संप्रदानम् ।

अपादानगुप्तम् ।

शिलीमुखैस्त्वया धीर दुर्वारैर्विजितो रिपुः ।

विभेत्यत्यन्तमलिनो बनेऽपि कुमुमाकुले ॥ ११ ॥

अलिन इत्यपादानम् । घर्मेदासस्यैते ।

अधिकरणगुप्तम् ।

क वसन्ति श्रियो नित्यं भूभृतां वद फोविद ।

असावतिशयः कोऽपि यदुक्तमपि नोद्यते ॥ १२ ॥

असौ इत्यधिकरणम् । वाग्मटस्य ।

संबोधनगुप्तम् ।

वैटवृक्षो महानेप मार्गमावृत्त्य तिष्ठति ।

तावदत्रैव तिष्ठामि यावदन्यत्र यास्यति ॥ १३ ॥

वटो इति संबोधनम् ।

पिबतस्ते शैरावेण वारि कल्हारशीतलम् ।

केनेमौ दुर्विदग्धेन हृदये सन्निवेशितौ ॥ १४ ॥

एणेति संबोधनम् । कयोरप्येतौ ।

को वा दग्धस्त्रिपुरजपिना कश्च कर्णस्य हन्ता

नद्याः कूलं विषटयति कः कः परस्त्रीरतश्च ।

कः संग्रामे परिभवकरो भूषणं किं कुचानां

को दुस्सङ्गे भवति महतां मानेपूजापहारः ॥ १५ ॥

कीदृशो भवति जनः क्षितौ सुखान्नः

कः कालो विदित इहान्धकारहेतुः ।

कः प्रेषान् कुमुदवनस्य को निहन्ति

भ्रातृव्यं वद शिरसा जितस्त्वया कः ॥ १६ ॥

विधुरैविरहितः ।

संबन्धगुप्तम् ।

न गया गोरसाभिर्ज्ञं चेतः कस्मात्प्रकुप्यसि ।

अस्यानृदितीरोभिरलमान्द्रोहितेक्षणे ॥ १७ ॥

१. अगो. एते २ वटो-वृक्ष इति परविभागः. ३ दागे एव इति परविभाग ४ मारः मरः पुरः
जगः पद इतिः अजयुक्तः इति अमान्द्रोहितेक्षणे भोजयति. ५ विधुरे विरहितश्च, विधु-विरहितः, विधु-
अवि, अवि, इति अज्ञेय प्रविभवन्ति ।

मे आगः इति संबन्धः । दण्डिनः ।

पानीयं पातुमिच्छामि त्वत्तः कमललोचने ।

यदि दास्यासि नेच्छामि नो दास्यासि पिबाम्यहम् ॥ १८ ॥

दासी असीति गूढम् ।

कान्तयाऽनुगतः कोयं पीनस्कन्धो मदोद्धतः ।

मृगाणां पृष्ठतो याति शंभरो रूढयौवनः ॥ १९ ॥

शम्भर इति बिन्दुच्युतकम् ।

काले विद्युत्प्रभाजाले शिखिताण्डवमण्डिते ।

कान्तः सर्वजनाभीष्टो बालेन्दुः खे न लभ्यते ॥ २० ॥

बालेन्दुरिति बिन्दुच्युतकम् । केपामप्येते ।

महानपि सुवीरोऽपि बहुरत्नयुतोऽपि सन् ।

विरसः कुपरीवारो दीनः केनोपसेव्यते ॥ २१ ॥

नदीन इत्यक्षरगुप्तम् ।

मत्स्यशीलदयोपेतो दाता शुचिरमत्सरः ।

इनः सर्वात्मना सेव्यः पद्मचैरभीत्सता ॥ २२ ॥

जिन इति व्यञ्जनच्युतकम् । सर्वदासस्यैतौ

प्रश्नोत्तरभेदाः ॥

काऽहमस्मि गुहा वक्ति प्रश्नेऽमुष्मिन् किमुत्तरम् ।

कंथमुक्तं न जानासि कदर्थयसि यत् सखे ॥ २३ ॥

दर्थसीत्येतत्प्रतिवचनम् ।

श्लोकेऽत्रादौ विनिदिष्टं विजानन्ति महाधियः ।

कुतः कस्मिन् समुत्पन्ने सरागं भुवनत्रयम् ॥ २४ ॥

आत्तौ इति च प्रतिवचनम् ।

१. बालेन्दुःखेन इति पदविभागः २. क-य-मुक्तम् ककारधकारम्भा रहितं कदर्थयसीति पदम् दर्यसीति पर्यवस्यति । ३. आदौ-आत् औ इति पदच्छेदः, अः-विष्णुः, तस्मात्, कुतोभुवनत्रयमित्यस्य प्रश्नस्येदं प्रतिवचनम्, इ-कामः, तस्मिन्, कस्मिन् समुत्पन्ने सरागं भुवनत्रयमित्यस्य प्रश्नस्येदं प्रतिवचनम् ।

भद्र माणवकाख्याहि कीदृशः खलु ते पिता ।

वातान्दोलितकण्डोलः कीदृशश्च महोदधिः ॥ २५ ॥

अत्र मज्जेन्मकरः ।

कां हरिरभैरत् सूकररूपः कामरिरहितामिच्छति भूपः ।

केनाकारि च मन्यथजननं केन विराजति तरुणीवदनम् ॥ २६ ॥

अत्र कुङ्कुमेनेति ।

विभूषणं किं कुचमण्डलानां कीदृश्युमा चन्द्रमसः कुतो भाः ।

सीता कथं रौति दशास्यनीता हाराम हादेवर तात मातः ॥ २७ ॥

केषामप्येते ।

कः खे गच्छति का रम्या का जप्या किं विभूषणम् ।

को वन्द्यः कीदृशी लङ्का वीरैर्मर्कटकम्पिता ॥ २८ ॥

का लक्ष्मीः पदमुन्नतं किमु पदं यद्गौरवं स्वामिनः

किं तद्गौरवमन्तरायरहिताऽपूर्वैव गुर्वी स्थितिः ।

का चासौ स्थितिरात्मभूषणपरव्यापारसंभावना

कस्यैतत्सकलं समास्ति शशिनः श्रीकण्ठचूडामणेः ॥ २९ ॥

विद्येशस्य ।

अथ प्रहेलिका

सर्वस्वापहरो न दस्युकुलजः खट्वाङ्गभृन्नेश्वरो

दोषानिष्टकरो न धर्मनिरतः कीलालपो नासुरः ।

नृणां पृष्ठपलाशनो न पिशुनः शीघ्रंगमो नो ह्यः

शश्वत्रान्निचरो न राक्षसगणः कोऽयं सखे ब्रूहि मे ॥ ३० ॥

मस्कृणः । धनञ्जयस्य ।

१ मत् जन्म कर.-मम जन्मनः कारणभूत इति प्रथमप्रश्नप्रतिवचनम् मज्जन् मकर इति द्वितीयप्रश्नस्य प्रतिवचनम् । २ वमार हर. क. न. च ३ कुम्, कुम्, एन, कुङ्कुमेन, इति क्रमात्प्रतिवचनानि ४ हाराः, महादेवस्या, तमानः-निदानः, हा राम हा देवर तात मातः, इति क्रमात्प्रतिवचनानि. ५. चगति. क. पाठभेदः, ६. विः, रता, क्, कटकम्, पिता, वीरमर्कटकम्पिता, इति क्रमात्प्रतिवचनम् ।

या मौनेन विरौति दुर्बलतया बध्नाति मेरुं गले
 श्रान्ता धावति पर्वतेषु तृपिता ग्रीष्मे मरौ लीयते ।
 शीतार्ताऽप्सु निमज्जते हुतबहं घर्मातुरा सेवते
 नशा नेच्छति चाम्बरं वद सखे किं नाम नार्या भवेत् ॥ ३१ ॥
 (छाया)

अनेकसुपिरं कान्तं वादि स्त्रीमुखपङ्कजम् ।
 पश्य कान्ते वनस्यान्ते नेत्रश्रुतिमनोरमम् ॥ ३२ ॥
 (वल्मीकम्)

अप्यत्युच्चो भूमिसमः पार्थिवोऽपि न पार्थिवः ।
 मानार्थं जीवितं तस्य कृते माने न जीवति ॥ ३३ ॥
 प्रमाणार्था समुन्नता भूः ।

कामुज्जहार हरिरम्बुधिमध्यलग्नां
 किं दुः(वि)श्रुतं भवति निर्मलमागमानाम् ।
 आमन्त्रयस्व वनमग्निशिखावलीढं
 य(त?)षापि का(को?)दहति के मदयन्ति भृङ्गान् ॥ ३४ ॥
 कुन्दमैकरन्दविन्दवः । कैयामप्येते ।

दृष्टं न दृश्यते स्पष्टं वक्ति न श्रूयते ध्वनिः ।
 चेष्टते जीवहीनोऽपि कथ्यतां यदि कौशलम् ॥ ३५ ॥
 (दर्पणच्छाया) भट्टसोमेश्वरस्य ।

अथामाणकः

बहुलेशेऽल्पफलदे फार्ये भाव्यं न सादरैः ।
 विदार्य गिरिशृङ्गाणि मूपकाकर्पणेन किम् ॥ ३६ ॥

१. धी. क. पठनेः २. अनुबोऽपि. क. रा. च. ३. उन्न. दनद्यम् दन्दि. कुन्दमद्यन्दिन्दर, इति
 क्तान् प्रतिबन्धम्

पूर्वमेव परीक्ष्यं स्याद्बीडाकरमिदं न वा ।
वृत्ते तु सम्प्रवृत्तस्य शिरःप्रावरणेन किम् ॥ ३७ ॥

रत्नघोषस्यैतौ ।

महता पीडितो भूयः कुर्यादेव तदाश्रयम् ।
अग्निरेवाग्निदग्धस्य भेषजं लोकविश्रुतम् ॥ ३८ ॥
निजामशक्तिं जानानो नावष्टम्भं त्यजेन्नरः ।
जरत्फणिफणाटोपो दंष्ट्राहीनोऽपि भीषणः ॥ ३९ ॥

भगवतो व्यासस्यैतौ ।

यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावच्च दूरे जरा
यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत् क्षयो नायुषः ।
आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्
संदीप्ते भवने तु कूपखननप्रत्युद्यमः कीदृशः ॥ ४० ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगवत्तन्त्ररहणाविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां क्रियागुण्यादिविचित्रपद्धतिः ॥

वक्रोक्तिपद्धतिः (९९)

धन्या केयं स्थिता ते शिरसि शशिकला किं नु नामैतदस्या
 नामैवास्यास्तदेतत्परिचितमपि ते विस्मृतं कस्य हेतोः ।
 नारीं पृच्छामि नेन्दुं कथयतु विजया न प्रमाणं यदीन्दु-
 देव्या निहोतुमिच्छोरिति सुरसरितं शाठ्यमव्याद्विभोर्वः ॥ १ ॥

केयं भूर्ध्वन्यकारे तिमिरमिह कुतः सुभ्रु कान्तेन्दुयुक्ते
 कान्ताऽप्यत्रैव कामिन्ननु भवति मया पृष्टमेतावदेव ।
 नाहं द्वन्द्वं करोमि व्यपनय शिरसस्तूर्णमेनामिदानी-
 मेवं प्रोक्तो भवान्या प्रतिवचनज्ञः पातु वो मन्मथारिः ॥ २ ॥

नादेयं किमिदं घटस्थमुदकं नादेयमेवोद्यते
 तर्कि नाम पिबामि कल्पपतृपः पतिने नाम्नाऽभवन् ।
 किं वर्णा अपि सन्ति नाम्नि नै च किं किं तैरलं त्वं कुतो
 यस्मादेव भवान् भगिन्यसि ततस्तेनैव मां वाधसे ॥ ३ ॥

वर्षाकाले सांप्रतमपतितया नैव शक्येत स्यातुम् ।
 उत्कण्ठिताऽसि तरले नहि नहि सखि पिच्छिलः पन्याः ॥ ४ ॥

यातीतः पान्थ पन्या प्रजति ननु कर्षं स्यावरं बर्त्मं मुग्धे
 मार्गं पृच्छामि पृच्छ स्थितमिदमिह ते विस्मितं वीक्ष्य नेत्रे ।
 अध्वानं द्यूषेत्तध्वनि भवति वचथिन्नमुद्रापनेत्रा
 हास्यन्ते भावमूढाः पथि पथिकविटैस्त्वादिर्पा नाथ नार्यः ॥ ५ ॥

केपामध्येने ।

किं गौरि मां प्रति रूपा न तु गौरहं किं
 कुप्यामि कां प्रति मयीत्यनुमानतोऽहम् ।
 जानाम्यतस्त्वमनुमानत एव सत्य-
 मित्थं गिरो गिरिभुवः कुटिला जयन्ति ॥ ६ ॥

रुद्रस्य ।

नगच्छाया हि रम्येयं वसतिः परिगृह्यताम् ।
 ग्रीध्रे काचिज्जनोपेता पान्थमित्थमजीवयत् ॥ ७ ॥

मकरन्दस्य ।

के यूयं स्यल एव संप्रति वयं पश्रो विशेषाश्रयः
 किं व्रूपे विद्मस्य वा फणिपतेर्यस्यावतारो हरिः ।
 वामा यूयमहो विडम्बरसिकः कीदृक् स्मरो वर्तते
 येनास्मिन् सुविवेकशून्यमनसां पुंस्येव योपिञ्जमः ॥ ८ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वक्रोक्तिपद्धतिः ।

रथवर्णनपद्धतिः (१००)

यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद्विपुलतां
 यदर्धे विच्छिन्नं भवति कृतसन्धानमिव तत् ।
 प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयोः
 न मे दूरात् किञ्चिन्नै च भवति पार्श्वे रथजवात् ॥ १ ॥

मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकाया
 निष्कम्पचामरशिखा निभृतोर्ध्वकर्णाः ।
 आत्मोद्भवैरपि रजोभिरलङ्घनीया
 धावन्त्यमी मृगजवाक्षमयेव रथ्याः ॥ २ ॥

अयमराविवरेभ्यश्चातकैर्निष्पतद्भि-
 र्हरिभिरचिरभासां तेजसा चानुलिप्तैः ।
 गतघ्नपरि घनानां वारिगर्भोदराणां
 विशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः ॥ ३ ॥

कालिदासस्यैते ।

विच्छिन्ना रथचक्रपद्धतिरियं हेलाप्लुतैर्वाजिना-
 मायान्तीव जवेन सम्मुखममी मार्गस्थिताः शाखिनः ।
 खेदं पादतलोद्गतेरिव गतो गन्तुं पुरो नेहते
 वाहानामनुकूलमारुतभरानीतोऽपि धूर्त्वीव्रजः ॥ ४ ॥

आलिङ्गन्ते वसुधां निजखुरदलितामिवानुनेतुममी ।
 वदनविनिर्गतचरणा इव संलक्ष्यन्ते जत्रादम्भाः ॥ ५ ॥

वादीश्वरकाञ्चनस्यैतौ ।

अग्रे यान्ति रथस्य रेणुवदमी चूर्णाभवन्तो घना-
 श्वक्रभ्रान्तिररान्तरेषु घटयत्यन्यामिवारावलिम् ।
 चित्रन्यस्तमिवाचलं ह्यशिरस्यायामवचामरं
 यष्टयग्रे च समस्थितिर्ध्वजपटः प्रान्ते च वेगानिलात् ॥ ६ ॥

(कालिदासस्य ।)

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनरुहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां रथवर्णनपद्धतिः ॥

गजवर्णनपद्धतिः (१०१)

उच्चैःकुम्भः कपिशदशनो धन्धुरस्कन्धसन्धिः
 स्निग्धाताम्रद्युतिनस्वमणिलम्बवृत्तोरुहस्तः ।
 शूरस्सप्तच्छदपरिमलस्पर्धिदानोदकोऽयं
 भद्रः सान्द्रद्रुमगिरिसरिचीरचारी गजेन्द्रः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

भूयस्त्रिभङ्गिकुटिकोन्नमितेन शूल-
 न्मग्रेसरं जलमुचामुदकं करेण ।
 स्तम्भेरमः प्रतिघनध्वनि वृंहयाणी
 धाराहतं गलितथातु शिरो धुनोति ॥ २ ॥

शर्वदासस्य ।

महीचर इवाम्भोदधरन्निव महीधरः ।
 अयमायाति मातङ्गः स्थिराङ्ग इव सागरः ॥ ३ ॥
 राजस्तथा भुञ्जेकृपाणशरासनेषु सान्निध्यमस्ति रणरङ्गजयश्रियो न ।
 दन्तद्वये दलितशात्रवकुम्भिकुम्भमस्तिष्कगन्धिनि ययो भद्रकुञ्जरस्य ॥ ४ ॥

मेरोः पोतमुदन्वतः प्रतिनिधिं प्राट्ण्मुखोत्थायिनां
 मेघानां प्रकृतिं युगान्तमरुतामध्यापकं रंहसः ।
 पश्यैनं करिणां पतिं घनमदामोदोपहृतानलि-
 व्यूहान् कर्णश्लज्जलाभिरभितः प्रेहोलयन्तं मुहुः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

सिंहं पुरो न जगृहे मुद्गुरिक्षिकाण्डं
 नापीक्षते स्म निकटोपगतां करेषुम् ।
 सस्मार वारणपतिः परिमीलिताक्ष-
 मिच्छाविहारवनवासमहोत्सवानाम् ॥ ६ ॥

माघस्य ।

स्तम्भं महान्तमुचितं सहसा मुमोच
 दानं ददावतितरां सहसाग्रहस्तः ।
 वद्धापराणि परितौ निगलान्यलावीत्
 स्वातन्त्र्यमुज्ज्वलमवाप करेणुराजः ॥ ७ ॥

तस्यैव ।

सिन्दूरस्युतिष्ठुग्धमूर्धनि धृतस्कन्धाव(धि) श्यामिके
 व्योमान्तस्पृशि सिन्धुरेऽस्य समरारम्भोद्धरे धावति ।
 जानीमोऽनुपदं प्रदोपतिमिरव्यामिश्रसन्ध्याधिषे-
 वास्तं यान्ति समस्तबाहुजभुजातेजस्तहसांशवः ॥ ८ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

तीव्राघातप्रतिहततरुस्कन्धलप्रकदन्तः
 क्रोडाकृष्टव्रततिवलयसङ्गसञ्जातपाशः ।
 मूर्तो विघ्नस्तपस इव नो भिन्नसारङ्गभूयो
 धर्मारण्यं प्रविशति गजः स्यन्दनालोकभीतः ॥ ९ ॥

कालिदासस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणाविराचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां गजवर्णनपद्धतिः ॥

अश्ववर्णनपद्धतिः (१०२)

कियत्पदं विष्णुपदं क्रमेऽस्य मे धरा वराकी च पयोधिरोचिता ।
इतीव हेलापरिनम्रकन्धरः करोत्ययं मण्डलिकारयं हयः ॥ १ ॥

उमापतिघरस्य ।

अनूनवेगादयमद्वितीयमच्छायातुरङ्गादिव लज्जमानः ।
सुरोद्धुतैर्वीर तुरङ्गमस्ते रजोभिरह्नां पतिभावृणोति ॥ २ ॥

प्रज्ञानन्दनस्य ।

आवर्तिनः शुभफलप्रदशुक्तियुक्ताः

सम्पन्नदेवमणयो भृतरन्ध्रभागाः ।

अश्वाः प्यधुर्वसुमतीमतिरोचमाना-

स्तूर्णं पयोधय इवोमिभिरापतन्तः ॥ ३ ॥

माघस्य ।

पश्चादङ्गी मसार्थं त्रिकनतिविततं द्राघयित्वाऽङ्गमुच्चै-

रासज्याभुम्रकण्ठो म्बुखमुरसि सटाधूलिधूम्रां विधाय ।

घासग्रासाभिलापादनवरतचलत्प्रोथतुण्डस्तुरङ्गी

मन्दं शब्दायमानो विलिखति शयनादुत्थितः क्ष्मां सुरेण ॥ ४ ॥

महृवाणस्य ।

द्विपद्भिरेवास्य विलङ्घिता दिशो यशोभिरेवाब्धिरकारि गोप्पदम् ।

इतीव धारामवधीर्यं मण्डलीक्रियाश्रियाज्मण्डि तुरङ्गनैः स्थली ॥ ५ ॥

चंचलाचलप्रोथतया महीभृते स्ववेगदर्पानिव वक्तुगुत्सुकम् ।

अलं गिरा वेद् किलायमाशयं स्वयं हयस्येति च मौनमास्थितम् ॥ ६ ॥

हरेर्यदक्रामि पदैककेन खं पदैश्चतुर्भिः क्रमतां तदेव नः ।

प्रपा हरीणामिति नश्चिताननैर्न्यवर्ति तैरर्धनभःकृतक्रमैः ॥ ७ ॥

प्रयातुमस्माकमियं कियत्पदं धरा तदम्भोधिरपि स्थलायताम् ।
इतीव वाहैर्निजवेगदर्पितैः पयोधिरोधक्षममुद्धतं रजः ॥ ८ ॥

अजस्रभूमीतटकुट्टनोद्गतैरुपास्यमानं चरणेषु रेणुभिः ।
रयप्रकर्षाध्ययनार्थमागतैर्जनस्य चेतोभिरिवाणिमाङ्कितैः ॥ ९ ॥

धूलीभिर्दिवमन्धयन् वधिरयन्नाशाः खुराणां स्वै-
र्वातं संयति खञ्जयञ्जवजयैः स्तोतृन् गुणैर्मूकयन् । . . .

धर्मारधनसंनियुक्तजगता राज्ञाऽमुनाऽधिष्ठितः

सान्द्रोत्फालमिपाद्विगायति पदा स्पष्टं तुरङ्गनेऽपि गाम् ॥ १० ॥

एते श्रीहर्षपण्डितस्य ।

॥ इति श्रीमगदत्तजरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामश्ववर्णनपद्धतिः ॥

सर्वपर्वतवर्णनपद्धतिः (१०३)

तत्र मेरुः ।

मेरोर्मेदुरयन्ति सम्पदमयः सञ्चारिभिर्ज्योतिषा-
माटोर्पैर्विद्योपरिस्थिततरुच्छायाभृतोऽधित्यकाः ।
निष्पीतासु च मासि मासि विद्युर्धरिन्दोः कलासु क्रमा-
दुद्दामप्लवमानलाञ्छनमृगच्छिन्नाग्रदर्भाङ्कुराः ॥ १ ॥

भूमेः स्वर्णतया फलोत्तरतरुस्मेरस्य मेरोस्तटी-
सीमन्तोऽयमनूरुसारधिरथमस्थानघण्टापथः ।
अस्मिन्नुद्ध्रियते कथञ्चन इषैरुद्दामचण्डातप-
ज्वालाजालविलीनकाञ्चनशिलाजम्बालमग्नः प्राधिः ॥ २ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

उपर्यशुभतः सिद्धाश्चरन्तो यस्य सानुषु ।
छत्राण्यातपसंत्रासादवाचीनानि विभ्रति ॥ ३ ॥

भर्तृचिन्तापरा यत्र वासकालङ्कृताः स्त्रियः ।
गृह्यते मुकुरभ्रान्तया चन्द्रमासन्नवर्तिनम् ॥ ४ ॥

यद्वरीषु सुरस्त्रीणां हारमुक्ता रतोत्सवे ।
शीर्णास्तारानुपङ्गेण व्यज्यते स्तनकुङ्कुमैः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

कैलासः ।

स्वस्तिमानस्ति कैलासः स्वाटिको धरणीधरः ।
नभःप्रयाणे स्वःस्त्रीणां दीर्घदर्पणतां गतः ॥ ६ ॥

यो धरित्रीभरश्रान्तः क्षीरगौरो रसातलात् ।
विश्रान्तुं सफणाशृङ्गः शेषाहिरिव निर्गतः ॥ ७ ॥

भूगोलप्रतिबिम्बस्य महादर्शो निशाकरः ।
यः शैलः शङ्खधवलो विधोस्तस्यापि दर्पणः ॥ ८ ॥

मन्ये हिमांशुः प्रान्तेऽपि यदि स्याद्ब्रह्माणगमे ।
तं लभेत कथं राहुर्यच्छिलाखण्डपाण्डुरम् ॥ ९ ॥

राजशेखरस्यैते ।

सोऽयं कैलासशैलः स्फटिकमणिभुवामंशुजालैः स्फुरद्भि-
श्छाया पीताऽपि यत्र प्रतिकृतिभिरुपस्थाप्यते पादपानाम् ।
यत्रोपान्तोपसर्पत्तपनकरधृतस्यापि पद्मस्य मुद्रा-
मुद्दामानो दिशन्ति त्रिपुरहरशिरश्चन्द्रलेखामयूखाः ॥ १० ॥

गिरिः कैलासोऽयं दशवदनकेयूरविलस-
न्मणिश्रेणीपत्राङ्कुरमकरमुद्राङ्कितशिलः ।
अमुष्मिन्नारुह्य स्फटिकमयसर्वाङ्गविमले
निरीक्षन्ते यक्षाः फणिपतिपुरस्यापि चरितम् ॥ ११ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

हिमवान् ।

पुरः प्रालेयशैलोऽयमस्मिन् मकरकेतने ।
मृतसञ्जीवनी दुर्गा महौपधिरजायत ॥ १२ ॥

श्रीमुरारेः ।

श्रीकण्ठश्वशुरः स एष भगवान्मेनापतिः पर्वतः
पुत्रीमानुषया पुनः किमपरं ढेरम्बमातामहः ।
यस्यायं महिमा यदत्र जामिनः श्यामाकमुष्टिपचा-
स्तास्वेवाश्रमभूषु दिव्यवपुषः क्रीडन्ति कामाङ्गया ॥ १३ ॥

राजशेखरस्य ।

विन्ध्यः ।

अखर्वपर्वगतेषु विच्छिन्नो यस्य वारिधिः ।
ही स एव मुनेः पाणिरघस्ताद्विन्ध्यभूभृतः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

सद्यःस्पन्दनचक्रभङ्गचकितप्रध्नाभ[हेषो]त्तरं
श्च्योतन्निर्झरवर्धिताम्बरसरिन्निर्मज्जदैरावतम् ।

किं [चौ] भाषितचन्द्रमण्डलशशं शृङ्गोत्तरस्थैः शशै-
र्भेरीवर्धितमत्सरः भववृधे विन्ध्यो गिरिर्व्योमानि ॥ १५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

अवाप्तैर्दाधिष्णा परिचयमुदन्वत्तटभ्रुवा-
मसौ भाति श्यामद्युतिभिरुदकैर्मैत्रलभ्रुवः ।

अगस्त्यस्याकार्पाद्वचनमिति कोपादुदधिना
गृहीतः केशेषु मसभमिष विन्ध्यक्षितिधरः ॥ १६ ॥

करिकवळनशिष्टैः शाखिशखाग्रपत्रै-
ररुणसरणयोऽमी सर्वतो भीषयन्ते ।

चारितशवरसेनादत्तगोशृङ्गचण्ड-
ध्वनिचकितवराहव्याकुला विन्ध्यपादाः ॥ १७ ॥

कमलाकरस्य ।

विन्ध्यशोर्णाधरपरिसरोत्सङ्गसङ्गल्लवङ्ग-
श्रेणीसंवर्गणरणणङ्गङ्गवाचालिताशाः ।

पम्पाक्षम्पारसिकशवरीपीनवक्षोजकुम्भ-
क्षुम्भद्वीचीपरिचयचमत्कारिणो वान्ति व्राताः ॥ १८ ॥

मदनस्य ।

सह्यः ।

गुञ्जत्कुञ्जकुटीरकौशिकघटाघृत्कारवत्कीचक-

स्तम्बाढम्बरमूकमौकुलिकुलः सहाह्वयोऽयं गिरिः ।

एतस्मिन् मचलाकिनां मचलतामुद्वेजिताः कूजितै-

स्त्रेडन्ति पुराणरोहणतरुस्कन्धेषु कुम्भीनसाः ॥ १९ ॥

भवभूतैः ।

श्रीपर्वतः ।

शैलः सोऽयं गिरिशनिलयः श्रीगिरिर्नाम सिद्धैः
 कुञ्जे कुञ्जे कृतवसतिभिः सेवितः सिद्धयोगैः ।
 यस्य व्यक्तं शिरसि परमं ज्योतिरुद्धीक्षभाणाः
 संगच्छन्ते जननमरणस्कन्धहीनाः शिवेन ॥ २० ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

मलयाचलः ।

माद्यदिग्गजगण्डाभित्तिरूपैर्भिन्नस्रवचन्दनः
 क्रन्दत्क्रन्दरगद्गरो जलनिधेरास्फालितो वीचिभिः ।
 पादालक्तकरक्तमौक्तिकशिलः सिद्धाङ्गनानां गतैः
 सेव्योऽयं मलयाचलः किमपि मे चेतः करोत्युत्सुकम् ॥ २१ ॥

• श्रीहर्षस्य ।

रमयति मलयाचलोऽयमस्मानुपनमता पवनेन मानिनीनाम् ।
 दयितविनयकूटसाक्षिणीभिः स सलु सखीभिरदुष्करप्रसादः ॥ २२ ॥
 मुरारेः ।

मैनाकः ।

अम्भोर्धो विहरन्तमन्तरहितैः कीर्तिं वहन्तं गुणै-
 स्तं मैनाकमवज्जगर्धविपयौ पक्षौ दधानं नुमः ।
 आसन्ने सुरलोकमानुपजगत्पातालपारात्यये
 यः पाथोनिधिलङ्घिनः पथि मरुत्सूनोर्व्यनैधीत् क्लमम् ॥ २३ ॥

माल्यवान् ।

चटुचटुलकरेशुस्पर्शलीलानिमील-
 न्नयनयुगमतङ्गारब्धनिद्राविनोदम् ।
 शुक्हरितनितम्बं पश्य वंशीनवान्तै-
 स्तरलमखिलपृथ्वीमाल्यवनमाल्यवन्तम् ॥ २४ ॥

रामशेखरस्य ।

मौलौ जलदजालेन सान्द्रधम्मिञ्जशालिना ।
बलाकाकुसुमैर्जातः सान्द्रयो माल्यवान् गिरिः ॥ २५ ॥

मदनस्य ।

नाधन्यानां निवासं विदधति गिरयः शेखरीभूतचन्द्राः
शृङ्गैर्ज्योत्स्नाप्रवाहं धृतमिव तुहिनं दिङ्मुखेषु क्षिपन्तः ।
येषामुच्चैस्तरुणामपिहतगतिना वायुना कम्पिताना-
माकाशे विप्रकीर्णः कुसुमचय इवाभाति ताराग्रहौघः ॥ २६ ॥

मट्टवाणस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्वपर्वतवर्णनम् ॥

समुद्रवर्णनपद्धतिः (१०४)

—: ० :—

ग्रावाणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मीः पयोमानुषी
 भुक्तौघाः सिकताः भ्रवाललतिका शैवालमम्भस्सुधा ।
 तीरे कल्पमहीरुहः किमपरं नामाम्युर्धेर्वर्ण्यते
 दूरात् कर्णरसायनं निकटतस्तृष्णापि नो शाम्यति ॥ १ ॥

कस्यापि ।

उद्गर्जज्जलकुञ्जरेन्द्ररभसस्फालानुवन्धोद्धतः
 सर्वाः पर्वतकन्दरोदरभुवः कुर्वन् प्रतिध्वानिनीः ।
 उच्चैरुचरति ध्वनिं श्रुतिपथो[न्मार्थी] यथाऽयं तथा
 प्रायः मेह्वदसङ्घयशङ्खधवला वेल्लेयमागच्छति ॥ २ ॥

श्रीहर्षस्य ॥

दत्ते यत्किलिकिश्चितैकगुरुतामेणीदृशां वारि[णां]
 वैधुर्यं विदधाति दम्पतिरुपां यच्चन्द्रिकार्द्रं नभः ।
 यत्पीयूषभुजां च मन्मथसुहृन्नित्यं [वैय]स्सम्पदां
 यल्लक्ष्मीरधिदैवतं च जलधेस्तच्चित्रमाचेष्टितम् ॥ ३ ॥

राजशेखरस्य ।

यन्मध्ये दनुजाः सुराश्च निचितोरत्नैर्वराटैश्च यत्
 व्याप्तिर्व्योम्नि च भूतले च वसतिर्वहेश्च तोयस्य च ।
 दानादानमर्षां घनेषु च नदीस्रोतस्सु चाधःस्थितं
 पीयूषं च विषं च यत्तद्दुदधेथित्रं चरित्रं महत् ॥ ४ ॥

उत्तंसीकृतचन्द्रमा[ः]सभुजगान्बीचीन् परावर्तयन्
 ज्योत्स्नाभस्मविलेपने निरवधिस्फीते महिम्नि स्थितः ।
 मेह्वच्छङ्ककरोटिकोदिहननैः स्वास्सिन्धुमुद्धोपय—
 अत्यन्तं पथि गर्जिताद्दृहसितो रुद्रं हसत्यर्णवः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

आकण्ठदृष्टशिरसाऽप्यविभाव्यपार्श्व-

पृष्ठोदरेण चिरमृगिभरुपास्यमानः ।

नाभीसरोरुहजुषा चतुराननेन

शेते किलात्र भगवानरविन्दनाभः ॥ ६ ॥

लक्ष्मीरस्य हि यादः कृष्णोरःस्थापि सुभटभुजवसतिः ।

इन्दुः स च मृडचूडामणिरपि जगतामलङ्कारः ॥ ७ ॥

यथा दूरापातित्रिदिवधुवतीनेत्रसुलभा-

मर्षा भर्ता हारावलिवलयलक्ष्मीं वितनुते ।

तथाऽयं माणिक्यस्फटिककनकग्रावाशिसरै-

रश्न्यात्मा सेतुर्विलसति महानायक इव ॥ ८ ॥

एते मुरारेः ।

एतस्माज्जलधेर्जलस्य कणिकाः काश्चिद्गृहीत्वा ततः

पाथोदाः परिपूरयन्ति जगतीं रुद्राम्बरा वारिभिः ।

भ्राम्यन्मन्दरकूटकोटिघटनाभीतिभ्रमत्तारकां

माप्यैकां जलमानुषीं त्रिभुवने श्रीमानभूदच्युतः ॥ ९ ॥

जलमानुषीरुद्रस्य ।

किं ब्रूमो जलधेः श्रियं स हि खलु श्रीजन्मभूमिः स्वयं

वाच्यः किं महिमाऽपि यस्य हि नवद्वीपं महीति श्रुतिः ।

त्यागस्तस्य स कोऽपि विभ्रति जगद्यस्यार्थिनोऽप्यम्बुदाः

शक्तिः काऽपि तथा हि यस्य भवति क्षोभेण कल्पान्तरम् ॥ १० ॥

कस्यापि ?

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तजरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां समुद्रपद्धतिः ॥

नदीवर्णनपद्धतिः (१०५)

गङ्गा ।

उत्कलिकावाहुल्यं तत्तत्स्वाभाविकं द्रवत्वं च ।
स च निरुपाधिस्नेहस्तेनेशस्य प्रिया गङ्गा ॥ १ ॥

मालतीमाधवस्य ।

देवस्याम्बुजसंभवस्य भवनादम्भोधिमामागामिकौ
सेयं मौलिविभूषणं भगवतो भर्गस्य भागीरथी ।
उद्यातानपहाय विग्रहमितः स्रोतःप्रतीपानपि
स्रोतस्तीव्रतरत्वरामयती द्वाग्ब्रह्मलोकं जनान् ॥ २ ॥

बलिद्विपत्पादनखांशुराजिभिः पुरारिमौलीन्द्रमरीचिवोचिभिः ।
हिमाद्रिनिप्यन्दजलैः पदे पदे विवर्धते वैवुधसैन्धवी रुचिः ॥ ३ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

अजाह्निनिर्दत्तरजश्रयाऽपि

कपालिना बद्धरसाऽपि कामम् ।

ततोऽप्यधोधः पतिताऽपि नित्यं

गङ्गा कुसङ्गाऽपि पुनाति लोकान् ॥ ४ ॥

क्रियदूरे तीरद्रुमकुसुमसौरभ्यरभस-

भ्रमद्भृङ्गीगीतध्वनिहतकुरङ्गीपरिगतम् ।

पयो मन्दाकिन्याः सुरपुरपुरन्ध्रीकुचतटी-

विटङ्कनध्यारोहप्रवरमणिसोपानसरणी ॥ ५ ॥

मातः शैलमुतासपत्नि वसुधाशृङ्गारहारावलि

स्वर्गरोहणवैजयन्ति भवती भागीरथी मार्थये ।

त्वत्तीरे वसतस्त्वद्रम्यु पिवतस्त्वद्दीचिषु प्रेक्षन्ते-

स्त्वन्नाम स्मरतस्त्वदर्पितदृशस्यान्मे शरीरव्ययः ॥ ६ ॥

देवि त्वत्सैकतेषु त्रिपवणविशदश्रोत्रियश्रेणिसाम्ना-
 माम्नायैर्मांसलेपून्मृदुलदललसद्वैतसीशाद्वलेषु ।
 मूर्छादाहं कदाऽहं स्मरदहनपदद्वन्द्वमन्दारधूली-
 खेलद्वाचालपुष्पंधयकुलगुरलीखेलनं मानयिष्ये ॥ ७ ॥

अमुष्मिन् संसारे परिकलितसारेतरतया
 तदा विद्योत्कर्षः परिणतिमुपैति श्रुतिविदाम् ।
 यदा मन्दाकिन्या मधुरवमरालीकलकल-
 प्रणालीवाचाले परिसरतटे यान्ति दिवसाः ॥ ८ ॥

काकैर्निष्कृषितं श्वभिः कवलितं वीचीभिर्नन्दोलितं
 स्रोतोभिश्चलितं तटान्तमलिनं गोमायुभिर्लौडितम् ।
 दिव्यस्त्रीकरचारुचामरमरुत्संवीज्यमानः कदा
 द्रक्ष्येऽहं परमेश्वरि त्रिपथगे भागीरथि स्वं वपुः ॥ ९ ॥

त्वत्तीरे तल्कोटरान्तरगतो गङ्गे विहङ्गोऽप्यहं
 त्वत्तीरे नरकान्तकारिणि वरं मत्स्योऽथवा कच्छपः ।

नैवान्यत्र मदान्धसिन्धुरघटासंघट्टघण्टारण-
 त्कारत्रस्तसमस्तवैरिवनितालब्धस्तुतिर्भूपतिः ॥ १० ॥

भेरीमाङ्कारस्य ।

सरयूः ।

धूपाद्गुरभकरदन्तुरतीरेखासंख्यायमानमनुसन्ततिसप्ततन्तुः ।
 इक्ष्वाकुराजमहिषीपदपट्टलक्ष्मीर्देव्या भुवो भगवती सरयूरियं नः ॥ ११ ॥
 श्रीमुरारेः ।

यमुना ।

कालिन्दीयं द्विरददलिताम्भोजिनीरेणुरम्या
 यस्याः कृष्णः शिशिरपयसस्तीरकेदारचारी ।
 गायन्तीनां क्रिमपि मधुरं बालगोपालिकानां
 लीलालोलः कमलकलिकाः कर्णपूरीचकार ॥ १२ ॥

देव्या भूमेर्मृगमद्मयं मण्डनं सिद्धसिन्धोः
 सध्रीचीयं जयति यमुना यां तटैकाग्रवृत्तीन् ।
 प्रेमोत्कर्षादिव पितृपतेर्भ्रातुराच्छिद्य हस्ता-
 द्वाधोन्मुक्तं गमयति पितुर्मण्डलं भास्करस्य ॥ १३ ॥

श्रीमुरारेः ।

सेयं सुभ्रु पुरः कलिन्दतनया गीर्वाणसिन्धोः सखी
 वासः कालियपन्नगस्य यमुना दृग्गोचरे वर्तते ।
 वन्दस्वार्यमणीमिमां दुहितरं वैवस्वतस्यानुजां
 यस्याः स्वर्णपरीक्षणक्षमदृषत्तापी स्वसा सोदरी ॥ १४ ॥

राजशेखरस्य ।

नर्मदा ।

एषा सा विन्ध्यमध्यस्थळविपुलशिलोत्सङ्गरङ्गन्तरङ्ग
 संभोगशान्ततीराश्रयशवरवधूश्मदा नर्मदा च ।
 यस्याः सान्द्रद्रुमालीलिलतंतरमिलत्सुन्दरीसन्निरुद्धैः
 सिद्धैः सेव्यन्त एते मृगमृदितदलत्कन्दलाः कृलकच्छाः ॥ १५ ॥

त्रिविक्रममदस्य ।

हेलोन्मूलितनर्तितप्रतिहतव्यावर्तितमेरित-
 व्यक्तस्वीकृतनिद्रुतप्रकटितप्रोद्भूततीरद्रुमाः ।
 एते मेखलकन्यकापणयिनः पातालमूलस्पृशः
 सन्तासं जनयन्ति बन्धमिदुरा वारां मवाहाः पुरः ॥ १६ ॥

धर्मस्य ।

उद्देशोऽयं फनकसिकताकोमन्त्रैकान्तकान्ता-
 लीलावासीकृततरुतलः कामिभिर्नर्मदायाः ।
 किंचैतस्मिन् गुरतसचिवास्तन्वि ते वान्ति वाता
 येषामग्रे सरति कलिताकण्ठोपो मनोभूः ॥ १७ ॥

मटेन्दुराजस्य ।

तापी ।

एते पण्डिपुरन्निर्भरजलक्रीडाहृताम्भःकण-

क्षोदक्षालितलग्नपान्थवनितानिश्वासतीव्रातपाः ।

वान्ति स्वैरविहारकुञ्जरकरच्छिद्रोदराघूर्णन-

मारब्धोच्चमृदङ्गनादमुखरास्तापीनिकुञ्जानिलाः ॥ १८ ॥

महत्सोमेश्वरस्य ।

गोदावरी ।

पातुं गौतमि वारि तावकमिदं पीयूषनिर्दूषणं

शङ्के पङ्कजवान्धवो वितनुतेऽजस्रं सहस्रं करान् ।

तैरेव त्वयि सञ्चरिष्णुभिरिति श्लाघ्यैः कृतार्थीकृत-

स्तीर्थानां निवहः पुनाति भुवनान्येतानि किं स्तूयसे ॥ १९ ॥

मातर्गौतमकीर्तिकल्पलतिके कल्लोलडोलायितै-

रम्भःसंभृतमेतदेत्य मरुता दिक्चक्रमाक्रामता ।

स्पर्शादस्य दुरन्तदोषगुरुता सर्वस्य निर्वास्यते

नो चेद्भूरि भरं सहेत भुवनाभोगं न भोगीश्वरः ॥ २० ॥

पृथ्वीश्वरस्यैतौ ।

वैतण्ड्यश्रवणप्रचण्डपवनव्याघृतरोधोलता-

पुष्पश्रेणिपतस्परागपदलीजम्बालिताम्बुप्लवा ।

जागति स्फुटजूतिपान्थपरिपन्निर्वापमुष्टिधया

छाया पादपपक्ष्मला नयनयोर्मादाय गोदावरी ॥ २१ ॥

कलिङ्गस्य ।

उपपरिसरं गोदावर्याः परित्यजताध्वगाः

सरणिमपरो मार्गस्तावद्भवद्भिरवेक्ष्यताम् ।

इह हि विहितो रक्ताशोकः कयाऽपि हताशया

चरणनलिनन्यासोदञ्चन्नवाङ्गुरकञ्चुकः ॥ २२ ॥

महेंद्रुराजस्य ।

कावेरी ।

कावेरी कवरीव भामिनि भुवो देव्याः पुरो दृश्यतां
 पूगेर्नागलताश्रितैरुपदिशत्याश्लेषविद्यामिव ।
 कर्णाटीजनमज्जनेषु जघनैर्यस्याः पयः प्लावितं
 पीत्वा नाभिगुहाभिरुर्मिताभिः प्राचीं दिशं नीयते ॥ २३ ॥

राजशेखरस्य ।

ताम्रपर्णी ।

रत्नमसूरिति समस्ततराङ्गिणीषु
 वारानिधेर्भगवतः सुभगं कलत्रम् ।
 अस्मिन्नियं तव नितम्बानि ताम्रपर्णी
 चक्षुःपथं भजतु मौक्तिककामधेनुः ॥ २४ ॥

रोधोरेखा चन्दनारण्यहृद्या
 वारि स्वाद्यं नालिकेराम्भसोऽपि ।
 यद्याप्यद्भ्यः संभवो मौक्तिकानां
 तेनाम्भोधेर्वल्लभा ताम्रपर्णी ॥ २५ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

सामान्यनदी ।

जडस्वच्छस्वादुमकृतिरुपहृतेन्द्रियगणो
 गुणो यद्यप्यासामयमयुतसिद्धो विजयते ।
 तथाऽप्युत्कर्षाय स्फुरति सरितामाश्रमसदा-
 मिदानीं वानीरद्रुमकृमुमजन्मा परिमलः ॥ २६ ॥

मुरारेः ।

इह समदशकुन्ताक्रान्तवानीरमुक्ता-
 प्रकरमुरभिशीतस्वच्छतोया वहन्ति ।
 फलभरपरिणामद्रयापजम्बूनिकुञ्ज-
 रत्नलनमुखरभूरिस्तोनसो निर्झरिण्यः ॥ २७ ॥

मवमूनेः ।

इह शिखरकरालक्षोणिभिद्गण्डशैल-

स्खलनदलनगर्जत्फेनिलो बुद्बुदौघः ।

पवनधृतशिरीपश्रेणिरेणुप्रणाली-

सुरभिसलिलदृप्ता द्वीपवत्यो बहन्ति ॥ २८ ॥

उत्सङ्गेऽङ्गैः) सैकतानां शकुनिशतपदन्यासरेखाङ्कितानां

जम्बूपण्डानि नद्यो दधति परिणमल्लम्बिलम्बाळकानि ।

यत्तोयान्दोलदोलः पुलकयति तनुं तीरकस्तुरिकैण-

प्रक्रान्तग्रन्थिपर्णप्रसनपरिमलोत्कन्धरो गन्धवाहः ॥ २९ ॥

स्कन्धासक्तैरिह हि विपिने शुष्कशैवालजालैः

प्राष्ट्रूपूरोच्छ्रयमभिदधत्युच्छ्रिताः शाखिनोऽपि ।

येषां मूलेष्वसरलजटास्फालवाचालवीचि-

क्षोभभ्रासात्तरलशफरा निर्झरिण्यो बहन्ति ॥ ३० ॥

मदनस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनरुहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्वनदीवर्णनपद्धतिः ॥

सरोवर्णनपद्धतिः (१०६)

तेनाखानि जलावगाहनरसव्यासक्तपौराङ्गना-

पर्यस्यत्कवरीविशीर्णकुसुमस्मेरोर्मिमालं सरः ।

यस्मिन्नच्छतया निधाय नयने मर्त्यैः सकौतूहलं

लक्ष्यन्ते भुजगाधिराजनगरीवामभ्रुवां विभ्रमाः ॥ १ ॥

उमापतिधरस्य ।

अन्यः कः क्षारवार्धे त्वमिव नियमितो वानरैर्वा नरैर्वा

विप्रेणकेन कोऽन्यः करकुहरपुठीपात्रमात्रे निपीतः ।

जल्पन्नित्यं पृथूर्मिध्वनिभिरवतरत्फेनकूटाट्टहासैः

स्पर्धां धत्ते पयोधेरधिकमधिपुरं निर्मितो यत्तटाकः ॥ २ ॥

चित्तपस्य ।

उन्मीललीलनीलोत्पलदलदलनामोदमेदस्विपूर-

क्रोडक्रीडाद्विजालीगरुदितमरुत्स्फालवाचालवीचिः ।

एतेनाखानि शाखानिवहनवहरित्पर्णपूर्णद्रुमाली-

व्यालीदोपान्तशान्तव्यथपथिकदृशां दत्तरागस्तटाकः ॥ ३ ॥

रुद्धो वार्धिरयं तरङ्गवलिभं विभ्रद्रुपुः पाण्डुरं

हंसार्लीपलितेन यष्टिकलितस्तावद्वयोर्वृद्धिमा ।

विभ्रच्चन्द्रिकया च कंठिकचया योग्यस्फुरत्सङ्गतं

म्याने स्नानविधायिधार्मिकशिरोनत्याऽपि नित्यादृतः ॥ ४ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैतौ ।

अयमुपगतकृष्णः कृष्णसाराक्षिपातै-

र्यमकृ(विकसि ?)तनवनीलाम्भोजवक्रश्चकास्ति ।

जलयुवतिकुचानुमासितोत्तुङ्गकुम्भ-

स्थलमदकलगर्जन्नीरनागस्तटाकः ॥ ५ ॥

मदनस्य ।

प्रचण्डवातोपरमेन निश्चलं प्रसन्नमन्तर्जलदृष्टतारकम् ।
सहैव दृष्ट्या पतितं महीतले सरो नभःखण्डमिव व्यराजत ॥ ६ ॥

कुमारदासस्य ।

नो लावण्यविद्रूपितो न विपवाद्यो [मं]न्द्ररक्षोभितः
पीतो यो व्यथते न वाडयशतैर्धक्षा[ति] वेलोदकः ।
कर्ता मेयनतेरिति प्रतिनरं युद्धिर्यतो जायते
जातः कोऽप्यपरः पयोनिधिरसौ मन्ये तटाकच्छलात् ॥ ७ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य ।

तेऽग्नी केलिकृतावतारतरुणीपीनस्तनालोकन-
ग्रस्ताम्भोगजगर्जितर्जितजनस्तोमास्तटाकोचमाः ।
ये रोलम्बकदम्बदम्बरमिलद्वर्षाम्बुवाहभ्रम-
आसो[ड्डी]नमरालपक्षविधुतैरम्भोरुहरावृताः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

एतद्ग्रीमपराक्रमेण रचितं संसारसारं सरः
पाथोनाथकथापहस्तनकलावैचक्षण्ये दीक्षितम् ।
यन्माहात्म्यविलोकनाद्भ्रतरसाद्भूताम्बरश्रीशिरः-
स्रस्तं कुण्डलमम्बुविम्बितरविव्याजेन विद्योतते ॥ ९ ॥

विश्वेश्वरस्य ।

वापिका ।

क्वास्ते शीतांशुरंशुनमृतपरिणतान् व्याकिरन् स्वर्बधूनां
क्वाऽसौ पीपूपपानामधरमधुरिमा कुत्र वाचः कवीनाम् ।
इत्थं भूयो निमज्जद्वटनिवहसुखोद्गारिभाङ्गारराव-
व्याजादुद्गर्जतीव स्फुरदसमरसोल्लासिका वापिकेयम् ॥ १० ॥

हरिहरस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तमल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सरोवर्णनपद्धतिः ॥

नगरीवर्णनपद्धतिः (१०७)

विललास जलाशयोदरे क्वचन घौरनुधिम्वितेव या ।

परिखाकपटस्फुटस्फुरत्प्रतिधिम्वानवलम्बिताम्बुनि ॥ १ ॥

अश्रान्तश्रुतिपाठपूतरसनाविर्भूतभूरिस्तवा-

जिह्वब्रह्ममुखौघविधिनतनवस्वर्गक्रियाकेलिना ।

पूर्वं गाधिसुतेन सामिघटिता मुक्ता नु मन्दाकिनी

यत्प्रासाददुकूलवल्लिरनिलान्द्रौलैरखेलद्विवि ॥ २ ॥

सममेणमर्दैर्यदापणे तुलयन् सौरभलोभनिश्चलम् ।

पणिता न जनारवैरवैदपि गुञ्जन्तमलिं मलीमसम् ॥ ३ ॥

श्रीहर्षपाण्डितस्यैते ।

कनककलशश्रेणी यत्र मभाकरचुम्बनै-

रतिखरकराघातैर्मध्यन्दिने शिथिलीकृता ।

द्रवति भजते दाढ्यं सिक्ता समीरणकम्पित-

ध्वजपटसमानीतस्वर्गापगाजलविन्दुभिः ॥ ४ ॥

वैद्यमानुषण्डितस्य ।

ते चण्डीशमुरारिचण्डमहसां यस्मिन् लसन्त्यद्भुताः

प्रासादाः पृथुशातकुम्भकलशज्योत्स्नाविलिप्ताम्बराः ।

तत्रोपान्तचररसपाकरमुधासांसिचतवंशध्वन-

मोद्यत्पल्लवजाललालसद्व्यव्यग्रोऽरुणस्नाम्पनि ॥ ५ ॥

मिश्रेथरस्य ।

जननीतिमुद्रितमनसा सननं मुस्त्रामिना कृतानन्दा ।

सा नगरी नगतनया गौरीव मनोहरा भानि ॥ ६ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

स्फुरत्पारांशुमपूखजालैर्विनिद्रुताः स्फाटिकसौधपङ्क्तौः ।
आहस्य नार्यः सणदासु यस्यां नभोगता देव्य इव व्यराजन् ॥ ७ ॥

माघस्य ।

स्थिता[स्तुं] यत्रोपरि भूमिकुट्टिमस्यलीपु तुङ्गामु निरन्तरा[म्]सु ।
त्यजन्ति मार्गे तुरगा वियत्यपि ध्रुवं निरालम्बगतेः श्रमं रवेः ॥ ८ ॥

निशामु यत्र प्रतिविम्बवर्त्मना समागतश्चारुदृशा निशाकरः ।
विलासढोलायितकुण्डलाहतः कपोललावण्यजले निमज्जाति ॥ ९ ॥

बिह्णस्यैतौ ।

यत्सौधशृङ्गनरसरोजरागरत्नमभाविच्छुरितः शशाङ्कः ।
जगाम रोपादिव लोहितस्वं पौराङ्गनाववक्रकूर्तावमानः ॥ १० ॥

नाथकुमारस्य ।

नक्तं शशाङ्कोपलकुट्टिमेपु यस्यामुद्दनि प्रतिविम्बितानि ।
पुष्पन्धयाः पुष्पधिया धयन्तः सुधामरन्दैर्मुदमुद्गहन्ति ॥ ११ ॥

सोमकवेः ।

यत्रोन्मुखं चातकवृन्दमभ्रभ्रमेण सौधस्थितधूपधूमैः ।
वेद्यत्पताकाग्रपृष्टीतमुक्तैर्नभोनदीविन्दुभिरेति तृप्तिम् ॥ १२ ॥

वस्तुपालस्य ।

सौधायमाणनवयौवनमुग्धभावाः
शृङ्गनरसागरमनोज्ञतरङ्गलेखाः ।
कन्दर्पकैलिरसलब्धयशःपताकाः
पण्याङ्गनाः पुरमिभामधिवासयन्ति ॥ १३ ॥

नाथकुमारस्य ।

मन्ये विशालायतवेशवीथीव्याजेन देवः सहकारवाणः ।
गम्भीरसंभोगमयापवर्गमवेशमार्गं रचयाञ्चकार ॥ १४ ॥

प्रत्यष्टमि प्रतिचतुर्दश देवयात्राध्याजेन दिक्षु च विदिक्षु च सञ्चरन्त्यः ।
 एणीदृशः प्रणयकन्दलितैः कटाक्षैरातन्वते रतिपतेरिह दीर्घमायुः ॥ १५ ॥
 सर्वज्ञवासुदेवस्यैतौ ।

यस्मिन् पुरे निवसतामयमेव लाभो यत्प्रातरेव सुदृशो गृहवेदिकासु ।
 घम्मिल्लभारनियमोन्नतवाहुमूलसन्दर्शनेन नयनानि कृतार्थयन्ति ॥ १६ ॥
 बिलहणस्य ।

उद्वसन्नगरम् ।

एतच्छान्तविचित्रचत्वरपथं विश्रान्तवैतालिक-
 श्लाघाश्लोकमगुञ्जिमञ्जुपुरजं विध्वस्तगीतध्वनि ।
 व्यावृत्ताध्ययनं निवृत्तसुकविक्रीडासमस्यं नम-
 द्विद्वादपथं कथं पुरमिदं मौनव्रते वर्तते ॥ १७ ॥

राजशेखरस्य ।

मुखरपुरजं पौरस्त्रीभिर्न लास्यमुपास्यते
 सरसमधुरं नाध्यागारे न कृजति बल्लकी ।
 अदृढ पिहितद्वारं कस्मादिदं परितः पुरं
 [विरैतसुरत]व्यापारत्वात्मसुप्तमिवाखिलम् ॥ १८ ॥

बिलहणस्य ।

द्वारवती ।

श्रियः पदं द्वारवतीति नाम्ना पुरी परिता लवणार्णवेन ।
 अस्त्याष्टेवामरराजधानी निर्विशानीलेन नभस्तलेन ॥ १९ ॥

वाराणसी ।

प्लवमानैरपारोऽयं जनैः संसारसागरः ।
 द्वीपे वाराणसीनाम्नि विश्रान्तैर्गिह तीर्यते ॥ २० ॥

सुरारिः ।

यद्वाचंयमवृत्तयः किमपरं नीवारमुष्टिपचाः

सत्यं रूपमुपासते च कृतिनो द्राक् संवदन्ते च नः ।

नित्यासन्नतयात्तखण्डपरशोर्बाराणसीवासिनः

संभोगैरपि मुभ्रुवां तदजरं चिन्दन्ति नि(न?)न्दन्ति च ॥ २१ ॥

रामशेखरस्य ।

ये तृष्णालहरीपरीतमनसस्ते मानवा निर्भरं

देशेऽन्यत्र वसन्तु हन्त सहसाऽवज्ञाय वाराणसीम् ।

अस्माभिः पुनरत्र शङ्करपुरीमध्ये स्थिरं स्थीयते

स्थातव्यं त्रिदिवापगाजलमिलद्रुणद्रूपसन्तोषिभिः ॥ २२ ॥

भेरीभाङ्कारस्य ।

प्रयागः ।

प्रयागस्सर्वतीर्थेभ्यस्तीर्थेषुचैस्तरामयम् ।

संसारस्य परं पारमिहस्थैरवलोक्यते ॥ २३ ॥

आयुर्वापुष्ययितनलिनीपत्रमित्रं किमन्यत्

सम्पच्छम्पाद्युतिसहचरी स्वैरचारी कृतान्तः ।

कस्मादस्मिन् भ्रमसि तमसि त्वं प्रयाहि प्रयागं

पौनःपुन्यं भुवि भगवती स्वर्धुनी ते धुनीते ॥ २४ ॥

भेरीभाङ्कारस्य ।

उज्जयिनी ।

खेलं सञ्चरितुं तरङ्गन्तरलभ्रूलेखमालोकितुं

रम्यं स्थातुमनादरापितमनोमुद्रश्च संभावितुम् ।

संत्यज्योज्जयिनीं जनैर्विदितुं ह्यद्यं च हे मानवाः

प्रत्यङ्गार्पणमुन्दरं च न जनां जानाति रन्तुं परः ॥ २५ ॥

अयोध्या ।

वृन्तैरिव क्रतुसहस्रभुवां फलाना-
 मालोक्य यूपनिकरैर्मधुरामयोध्याम् ।
 राज्ञामिह प्रभवतां च विचिन्त्य सिद्धिं
 देवशशीसहचरोऽपि न रोचते नः ॥ २६ ॥

मुरारेः ।

अलका ।

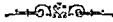
कैलासाचलकर्णिकेयमलका नेत्रैकपेया पुरी
 देवस्य द्रविणप्रभोः किमपरं शृङ्गारसारस्यभूः ।
 अस्यामस्तमिते हि राक्षसपतौ यक्षाङ्गनानाममी
 वर्तन्ते प्रतिचत्वरं प्रतिशृङ्गं प्रत्यापणं चोत्सवाः ॥ २७ ॥

रानशेखरस्य ।

इति श्रीभगदत्तजरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नगरवर्णनपद्धतिः

भैरवादिस्तवनपद्धतिः (१०८)

तत्र महाभैरवः—

सौवर्णो गिरिरासनं भगवतो विद्वंभरा भाजनं
भूतान्योदनमामिषाप्यनिमिषक्रोटादिकूर्माधिपाः ।
चन्द्रार्कावपि सार्द्रशुष्कवटकौ भैरयमम्भोधयो
देवः कल्पदिनावसानसमये भोक्ता महाभैरवः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

आदिकूर्मः ।

भ्रमति गिरिराट् पृष्ठे गर्जत्युपश्रुति सागरो
दहति विततज्वालाजालैर्जगन्ति विपानलः ।
स तु विनिहितग्रीवाकाण्डः फटाहपुटान्तरे
स्वापति भगवान् कूर्मो निद्राभरालसलोचनः ॥ २ ॥

शार्यैकस्य ।

आदिवराहः ।

अस्ति श्रीस्तनपत्रभङ्गमकरामुद्राङ्कितोरःस्थलो
देवः सर्वजगत्पतिर्ध्रुवध्रुवत्राञ्जन्द्रोदयः ।
त्रीडाक्रोढतनोर्नवेन्दुसदृशे दंष्ट्राङ्कुरे यस्य भू-
र्भाति स्म मलयान्धिपल्वलतलोत्खातैकमुस्ताकृतिः ॥ ३ ॥

हनुमतः ।

पृ (द ?)ष्टात् स्थूलतरा दंष्ट्रा ततः पोत्रं ततो हनुः ।
ततः स्कन्धस्ततः पृष्ठं हे वराहस(कि?)मीहि(त?)म् ॥ ४ ॥

वराहमिहिरस्य ।

इति श्रीभगदत्तजलहणदेवाविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां भैरवादिस्तवनम् ।

१ धनुकमाणिकायां 'भैरवकूर्मादीनां स्तवनम् अथ सर्वपदार्थमस्तुतिर्विधिः' इति अथशब्दश्रवणेन सर्व-
पदार्थैस्तुतेभैरवादिस्तवनादपार्थव्यमाश्रित्यार्यं विभाग आहतः । वस्तुतः—शीपण्यलेखस्तु सर्वपदार्थैस्तु-
तिरित्येवोपलभ्यते, तत् भैरवादिस्तवनस्य न पृथक्पद्धतिना, तथासति 'प्रयत्नित्पद्धतीनामिदं शतम्' इति संख्या-
वर्णनस्य कविकाण्ठप्रशंसाया सामान्यरुचिविशेषकविभेदेन द्वैविध्यमाश्रित्य सागत्य बोध्यम् ।

सर्वपदार्थसंस्तुतिः (१०९)

आकाशम् ।

किं द्रूमो जलधेरनन्तमहिमस्थानस्य किं द्रूमहे
 किं द्रूमो व्रतिनस्तथा परिकरः(ततः?) पीतस्य एवार्णवः ।
 आस्तां तावदियं द्वयोरपि कथा तद्रूप्यतामम्बरं
 यस्मिन् सोऽपि मुनिः प्रतीतित्रिपयः खद्योतपोतायते ॥ १ ॥

कस्यापि ।

द्रूमः किं नभसो निसर्गमहतस्तत्तद्विभृत्यद्भुतं
 यस्यान्तर्भुवनान्यमूनि दधति क्षुद्राणुभिस्तुल्यताम् ।
 किं चान्यद्भुवनत्रयकनयनं देवो निधिस्तेजसां
 यस्मिन् विस्मयधाम्नि सोऽपि तरणिः खद्योतवत् द्योतते ॥ २ ॥

श्रीमोजदेवस्य ।

तद्ब्रह्माण्डमिह क्वचित्क्वचिदपि क्षोणी क्वचिन्नोरदा-
 स्ते द्वीपान्तरशालिनो जलधयः कापि क्वचिद् भूधराः ।
 आश्चर्यं गगनस्य कोऽपि महिमा सर्वैरमीभिः स्थितैः
 दूरे पूरणमस्य शून्यमिति यन्नामापि नाच्छादितम् ॥ ३ ॥

येषां पांसुकणैः कुलाद्रिनिचया विमुहभिरम्भोधयो
 दीपैर्द्वादशभानवः प्रवहतां तुल्यास्त एतेऽनिलाः ।
 कल्पान्ते गगनस्य कृत्स्निकुदरे दुर्लक्ष्यसंचारिणः
 पश्याश्चर्यमहो स्वभावमहतो नान्तः क्वचिद्भ्यते ॥ ४ ॥

कयोरप्येतौ ।

कुमारः ।

कठोरपारावतरुण्डमेचकं वपुष्टृपस्करुन्धमुबन्धुरांसरुम् ।
 मसद्यसिंहस्तिमितं च वीक्षितं ध्वनिश्च माङ्गन्यमुदङ्गमङ्गलः ॥ ५ ॥

हृष्टिस्नृणीकृतजगद्धयमन्वमारा दूरोदता नमयतीव गतिर्धरित्रीम् ।
 कौमारकेऽपि गिरिवह्नुना दधानो वीगे रमः किमप्येत्युत दर्प एव ॥ ६ ॥

त्रातुं लोकानिव परिणतः कायवानस्रवेदः
 क्षात्रो धर्मः श्रित इव तनुं ब्रह्मकोशस्य गुप्त्यै ।
 सामर्थ्यानामिव समुदयः सञ्चयो वा गुणाना-
 माविर्भूय स्थित इव जगत्पुण्यनिर्माणराशिः ॥ ७ ॥

भवभूतेरेते ।

मृगया ।

द्विधा कृत्वा क्षीणं निजसदृजशत्रुं शशधरं
 दधानं तुण्डेन स्फुटविकटदंष्ट्राद्वयमिपात् ।
 यदेतस्माद्भानोरिव निविष्टभीतिव्यतिकरं
 करञ्जीकुञ्जानां करितिमिरमन्तः प्रविशति ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

किं स्यादञ्जनपर्वतः स्फटिकपोर्द्वंद्वं दधदीर्घयो-
 रम्भोमेदुरमेव एव किमुत श्लिष्यद्वलाकाद्वयः ।
 शून्यः किन्तु करेण कुञ्जर इति भ्रांतिं समुत्पादयन्
 दंष्ट्राद्वन्द्वकरालकालवदनः कोलः कुतीऽप्यागतः ॥ ९ ॥

किमश्वः पार्श्वेषु प्लवनचतुरः किन्तु नृपतिः
 शरान्मुञ्चन्नुच्चैश्चलतरकराकृष्टधनुषा ।
 किमालोलः कोलः परिहृतशरशौर्यरसिको
 न जानीमस्तेषां क इह निपुणो चर्ष्यत इति ॥ १० ॥

त्रिविक्रमभट्टस्यैतौ ।

भयभ्रष्टमेयोविरहंनिरहंकारहरिणी-
 मुखालोकौन्मीलतुरुरुकरुणरुग्णा सहचरीम् ।
 विलोक्य म्लेच्छन्तीमलमलामिति माक् प्रणिहिता
 शरव्याल्लुब्धानां हृदयमपराद्धं न तु शराः ११ ॥

श्रीभरारेः ।

द्व्याद्यानभीरभिमुखोत्पातितान् गुहाभ्यः
 कुट्टासनाग्रविटपानि च वातरुग्णान् ।
 शिक्षाविशेषलघुहस्ततया निमेषा-
 न्नीचकार शरपूरितवक्ररन्ध्रान् ॥ १२ ॥

लक्ष्मीकृतस्य हरिणस्य हरिप्रभावः
 प्रेक्ष्य स्थितां सहचरिं व्यवधाय देहम् ।
 आकर्णकृष्टमपि कामितया स धन्वी
 बाणं कृपासृष्टुमनाः प्रतिसंनहार ॥ १३ ॥

अपि तुरगसमीपादुत्पन्नं मयूरं
 न स रुचिरकलापं त्राणलक्ष्मीचकार ।
 सपदि गतमनस्काश्चित्रपाल्यानुकीर्णं
 सतिविगलितवन्ध्रे केशपाशे प्रियायाः ॥ १४ ॥

मेदश्चेदकृशोदरं लघु भवत्पुत्थानयोग्यं वपुः
 सत्त्वानामुपलक्ष्यते विकृतिमधिकं मयक्रोधयोः ।
 वत्कृपः स च धन्विनां यदिपवः सिद्धचन्नि लक्ष्ये चले
 मिथ्या हि स्वसनं वदन्ति मृगयामीहग्विनोदः कुतः ॥ १५ ॥

काश्चिदसंयते ।

एतस्मिन् मृगयां गतेऽपि धनुषा बाणे समारोपितेऽ-
 व्याकर्णान्नागतेऽपि मृष्टिचिगतेऽप्येणाङ्गल्लग्नैः च ।
 न प्रसन्नं न पत्यायितं न चन्वितं नोत्प्रायितं नोत्पुत्रं
 मृग्या यद्गिनं करोति दयितं कामोऽप्यमित्याशया ॥ १६ ॥

अनर्हमस्य ।

स्वैरजाविहागमिकस्य वनम्यतीत्
 काङ्क्षयतः कृपावि नस्य स्यान्वमाभौत् ।
 यस्मादज्ञाननतयो रपुगतपुत्रः
 यस्मान्नं तु निजवान धनुषंगोऽप्यम् ॥ १७ ॥

विश्वनाथ ।

उद्यानम् ।

ववचिच्चटुलकोकिलाकलितनृत्नचूताङ्कुरं

कुरङ्गकुलसेवितं प्रवटलोलमूलं ववचित् ।

ववचित्प्रवरसञ्चरत्सुरवधूपदैः पावनं

वनं नयति विक्रियामिह मनो मुनीनामपि ॥ १८ ॥

पटलमलिकुलानामुन्नमन्मेघनीलं

भ्रमदुपरि तरुणां पुष्पितानां विलोक्य ।

मृदुमदकलकेकानिर्भरो नृत्तसक्त-

स्तरलयति कलापं मन्दमन्दं मयूरः ॥ १९ ॥

स्कन्धशाखान्तरालेषु पश्य जीमूतपङ्कजः ।

लम्बमाना विलोक्यन्ते चलद्दलति(लगुलि?)सा इव ॥ २० ॥

शिविक्रमभट्टस्य ।

दृश्यन्ते मधुमत्तकोकिलवधूनिर्धृतचूताङ्कुर-

प्राग्भारमपतत्परागसिकतादुर्गास्तटीभूमयः ।

याः कृच्छ्रादतिलङ्घ्य लुब्धकभयात्तैरेव रेणुत्करै-

र्धारापातिभिरस्ति लसत्पदवीनिशङ्कमेणीकुलम् ॥ २१ ॥

प्रियद्वन्द्यामाङ्गो य इह विहरत्यम्बुजवने

विनिन्दे व्यागुञ्जन्मधुप इति तं जन्तु जनः ।

अहं शङ्के पङ्केरुहकुहरवासव्यसनिर्नां

श्रियं शृङ्गच्छन्ना मुररिपुरुषेतो रमयितुम् ॥ २२ ॥

एतौ मुरारेः ।

जम्बूनां कुमुमोदरे नवमधुन्यावदपानोत्सवाः

'कोराः परफलाशया मधुकरां लुम्बन्ति मृक्षन्ति च ।

एतेषामपि जातकिंशुकदलैरेभिः समानद्विषां

पुष्पभ्रान्तिभृतः पितन्ति महता चश्रूषु शृङ्गाङ्गनाः ॥ २३ ॥

वसुधस्य ।

निप्यन्दश्चन्दनानां शिशिरयति लतामण्डपं कुट्टिमाना—

माराद्धारागृहाणां ध्वनिमनुतनुते ताण्डवं नीलकण्ठः ।

यन्त्रोन्मुक्तश्च वेगाच्चलति विटपिनां पूरयन्नालवाला—

नायातोस्पीडहेलाहृतकुसुमरजःपिञ्जरोऽयं जलौघः ॥ २४ ॥

श्रीहर्षस्य ।

अमन्यतासौ कुसुमेषु गर्भगं परागमन्धङ्करणं वियोगिनाम् ।

स्मरेण मुक्तेषु पुरा पुरारये तदङ्गभस्मेव शरेषु सङ्गतम् ॥ २५ ॥

विनिद्रपत्रालिगतालिकैतवान्मृगाङ्कूचूडामणिवर्जनार्जितम् ।

दधानमाशासु चरिण्यु दुर्यशः स कौतुकी तत्र ददर्श कैतकम् ॥ २६ ॥

विचिन्वतीः पान्थपतङ्गर्हिसनैरपुण्यकर्माण्यलिकज्जलच्छलात् ।

व्यलोकयच्चम्पककोरकावलीः स शम्बरारैर्बलिदीपिका इव ॥ २७ ॥

एते श्रीहर्षपण्डितस्य ।

जीर्णोद्यानम् ।

विपर्यस्तं सौधं कुलमित्र महारम्भरचनं

सरः शुष्कं साधोर्हृदयमिव नाशेन सुहृदः ।

फलैर्हीना वृक्षा विगुणविधियोगादिव नया—

स्तृणैश्छन्ना भूमिर्मतिरिव कुनीतेरविदुषः ॥ २८ ॥

क्षताङ्गीनां तीक्ष्णः परशुभिरुदग्रक्रमभृतां

हजा कूजन्तीनामविरतकपोतोपरुदितैः ।

स्वनिर्मोक्छेदैः परिचितपरिक्लेशकुपथाः

श्वसन्तः शाखानां व्रणमिव निवध्नन्ति फणिनः ॥ २९ ॥

विशाखदेवस्यैवौ ।

आश्रमवर्णनम् ।

वालेयतण्डुलविलोपकदर्थिताभि—

रेताभिरग्निशरणेषु सधर्मिणीभिः ।

उत्त्रासहेतुमपि दण्डमुदस्यमान—

माघातुमिच्छति मृगे मुनयो हसन्ति ॥ ३० ॥

तर्मेधाजननव्रतप्रणयिभिर्व्यूहैर्वट्टनामियं

सिक्ता नित्यवसन्तविभ्रमव्रती रम्या पलाशावली ।

एतस्यां हरिणारिपाणिजसृणिश्रेणिश्रियः कोरकाः

गोपायन्ति तपोवनं वनकरिक्रीडाकराकर्षणात् ॥ ३१ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

नीवाराः शुकगर्भकोटरमुखभ्रष्टास्तरुणामधः

प्रस्निग्धाः क्वचिदिद्भुदीफलभिदः सूच्यन्त एवोपलाः ।

विश्वासोपगमादभिन्नगतयः शब्दं सहन्ते मृगा-

स्तोयाधारपयाश्च बलकञ्चशिखानिप्यन्दरेखाङ्किताः ॥ ३२ ॥

वल्मीकाग्रनिप्रमूर्तिरुरगत्वग्रहमूत्राम्बरः

कण्ठे जीर्णलताप्रतानवलयेनात्यर्थसंपीडितः ।

अंसव्यापिशकुन्तनीडानिचितं विभ्रज्जटामण्डलं

यत्र स्थाणुरिवाचलो मुनिरसावभ्यर्कविभ्वं स्थितः ॥ ३३ ॥

प्राणानामनिलेन वृत्तिरुचिता सङ्कल्पपृक्षे द्रुमे

तोये हेमसहस्रपत्रमुभगे धर्माभिपेकाक्रिया ।

ध्यानं रत्नशिलातलेषु विबुधस्त्रीसन्निधौ संयमो

यत्कांक्षन्ति तपोभिरन्यमुनयस्तस्मिन्तपस्यन्त्यमी ॥ ३४ ॥

कालिदासस्यैते ।

वासोऽर्धं दययैव नातिपृथक् कृत्वास्तरुणां त्वचो

[र्ध]ग्राल[र्ध]जरत्कमण्डलु नभःस्वच्छं पयो नैर्ग्रीम् ॥

दृश्यन्ते प्रुत्तितोऽग्निनाथ वटुभिर्मोऽज्यः क्वचिन्मेखला

नित्याकर्णनया शुकेन च परं साम्नामिदं पश्यते ॥ ३५ ॥

श्रीहर्षस्य ।

वध्या पद्यामनानि स्थिरतरतनवः श्वासमरोपदुःखै-

रादधानं पीदयन्तो मृहृन्तितनयनाः पादपानां तलेषु ।

मूर्तिरालोक्ष्यमाना वटुभिरनितरां वेष्टिता हासवद्विः

कौ(का?)येषु नानुकारं दपणि च कपयो योगभानां मुनीनाम् ॥ ३६ ॥

भारद्वाजस्यैते ।

अथ सामान्यर्षिवर्णनम् ।

तेजसा तपसो दीप्तः स्निग्धश्च करुणागुणात् ।
समं सन्दर्शितादित्यचन्द्रोदय इवार्णवः ॥ ३७ ॥
शिरःप्रदेशलम्बिन्या कुर्वन् रुद्राक्षमालया ।
फलिता इव तीर्थाम्भस्सेकपुष्पजटा लताः ॥ ३८ ॥

कुमारदासस्यैतौ ।

पूरयित्वेव सर्वाङ्गमतिरिक्ताः सिराततीः ।
जटारूपेण विभ्राणैः शिरोभिर्गहनं सदः ॥ ३९ ॥
अविद्याबीजविध्वंसदायमार्षेण चक्षुषा ।
कालौ भूतभविष्यन्तौ वर्तमानमिवाविशत् ॥ ४० ॥

एतौ मुरारेः ।

एते व्योमानि शोषयन्ति हरिणत्रासाच्चिरं चीवरे
सन्ध्याकर्मविधौ कमण्डलुमिमे पश्यन्ति रिक्तं भृतम् ।
भिक्षन्ते च फलान्यमी करपुट्रीपात्रेण चानोकहा-
नेपामर्घविधौ च सन्निधिगताः पुष्प्यन्त्यक्काण्डे लताः ॥ ४१ ॥

रानशेखरस्य ।

शार्दूली स्नेहगर्भं मुकुलितनयना लेटि श्रावं हरिण्याः
धन्धुभीत्या शिखण्डी तिरयति फाणिनामातपं कीर्णवर्हः ।
सिंही रक्षत्यपत्यं स्वकमिव कलभं निर्गतायाः करिण्या
मैत्र्या येषां निवासे गिरिशिखरद्रीशालिनस्ते जयन्ति ॥ ४२ ॥

भद्रन्तगोपदत्तस्य ।

परशुरामः ।

उत्पत्तिर्भद्राग्रितः स भगवान् देवः पिनाकी गुरुः
वीर्यं यत्तु न तद्विशं पथि ननु व्यक्तं हि तत्कर्मभिः ।
त्यागस्मत्प्रसमुद्रमुद्रितमहीनिर्व्याजदानावधिः
सत्यं ब्रह्मनपोनिधेर्भगवतः किं किं न नौकोत्तरम् ॥ ४३ ॥

ज्योतिर्ब्रालामचयजटिलस्सन्निकर्षे कुठार-

स्तूणीरोंऽसे वपुपि च जटाचापचीराजिनानि ।

पाणौ वाणः स्फुरति बलयीभूतलोलासमूत्रो

वेपः शोभां व्यतिकरवतीमृग्रशान्तस्तनोति ॥ ४४ ॥

एतौ मवभूतेः ।

अगस्त्यः ।

रविरथपथरोधमेधमानं स्थगयति विन्ध्यमध्वन्ध्ययाऽऽज्ञया यः ।

उदधिमधिकरं करोति रोपादपि स मुनिर्मुनयस्तथाऽपरेऽपि ॥ ४५ ॥

सर्वज्ञलोष्टस्य ।

निपीते येनाब्धौ स्तिमितगुरुभिः पक्षपटलैः

प्रयत्नादुद्धीय प्रतिपदमपव्यस्तपतिताः ।

विशन्तः कौलीरं कुहरमशरण्याः शिखरिणः

क्षणं दृष्टास्तस्य स्तुतिषु न गिरां साहसरसः ॥ ४६ ॥

ध्रुवमिह चतुरम्भोनिधिचरितापोशनकर्मणि मुनीन्द्रे ।

भक्ष्यमन्यानि किमपि चकम्पिरे सप्त भुवनानि ॥ ४७ ॥

एतौ मुरारेः ।

जयति कलशजन्मा सत्त्वसत्यप्रतिष्ठः

सलिलनिधिमपासीदेकहस्तोदरेण ।

कमठभुजगपृथ्वीपद्मनाभादि मज्ज-

च्चुलुकगमविचिन्वन् यस्त्रिलोकीं वभार (?) ॥ ४८ ॥

कर्मबार्हतस्य ।

किं धूमो हरिमस्य विश्वमुदरे किं वा फणां भोगिनः

ज्ञेते यत्र हरिः स्वयं जलनिधेः सोऽप्येकदेशस्थितः ।

आश्चर्यं फलशोद्भवो मुनिरसौ यस्यैकहस्तेऽभ्युधि-

र्गण्ट्पीयति पङ्कजीयति फणां भृङ्गीयति श्रीपतिः ॥ ४९ ॥

जीमूतवाहनः ।

जीमूतवाहन इति त्रिजगत्प्रसिद्धो
 विद्याधराधिकगुणोऽधिपतिर्बभूव ।
 दत्त्वा कवाटमिव येन निजं शरीरं
 ताक्षर्यस्य वक्रभवने फणिनो निरुद्धाः ॥ ५७ ॥

भेरीमाङ्गारस्य ।

आच्छिद्योरगमण्डलीकवलनाकाङ्क्षारसं पत्रिणां
 भर्तुर्येन शरीरदानविधिना मन्ये जगद्रक्षितम् ।
 नो चेत्तेन गरुत्मता कवलिते शेषे निरालम्बना
 क क्षोणी क पयोधराः क गिरयः क्वंते दिशां नायकाः ॥ ५८ ॥
 लोष्टसर्वज्ञस्य ।

विश्वामित्रश्च मांसं श्वपच इव पुराऽभक्षयद्यन्निमित्तं
 नाडीजह्यो निजघ्ने कृततदुपकृतिर्यत्कृते गौतमेन ।
 पुत्रोऽयं कश्यपस्य प्रतिदिनमुरगा[नत्ति] ताक्षर्यो यदर्थं
 प्राणांस्तानेप साधुस्तृणमिव कृपया यः परार्थं ददाति ॥ ५९ ॥
 श्रीहर्षस्य ।

अथ तौर्यत्रिकम् ।

तत्रादौ गीतम्—

गीतस्य माहात्म्यवशादभीष्टं वरं हरात्प्राप स रावणोऽपि ।
 यत्कर्तुंकाटोपकुलस्य मध्ये बभूव कृष्णोऽपि स गोपरूपः ॥ ६० ॥
 वनभ्रुवि विचरंस्तृणोदकार्था क्षततनुरुप्रशिलीमुखप्रहारैः ।
 पशुरपि वितरत्यमृन् यदर्थं कथमिव न स्तुतिपात्रमत्र गीतम् ॥ ६१ ॥
 वाचं यः सरसप्रसन्नमधुरामादार्यलेखोज्ज्वलां
 नानालङ्करणप्रपञ्चरौचिरां कान्तां मनोहारिणीम् ।
 गेयं सद्गुणकादिभिः परिचितं कर्तुं प्रगल्भश्च य-
 स्तं प्राहुर्जनरञ्जनैकचतुरं वाग्गेयकारं बुधाः ॥ ६२ ॥

सोमेश्वरदेवस्यैतौ ।

प्रियविरहविपादस्यौपधं योपितानां
 विविधविधुरचिन्ताकृतविश्रान्तिहेतुः ।
 अयममृततरङ्गः कर्णयोः केन सृष्टो
 मधुररसनिधानं निःस्वनः पञ्चमस्य ॥ ६३ ॥

अयं हि प्रथमो रागः समस्तजनरञ्जने ।
 यस्य नास्ति द्वितीयोऽपि स कथं पञ्चमो भवेत् ॥ ६४ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्यैतौ ।

स्थानं प्राप्यादधानं प्रकटितगमकं मन्द्रतारव्यवस्थं
 निर्हादिन्या विपञ्च्या मिलितमलिरुतेनेत्र तन्त्रीस्वनेन ।
 एते दन्तान्तरालस्थिततृणकवलच्छेदशब्दं नियम्य
 व्याजिह्वाङ्गनाः कुरङ्गनाः स्फुटललितपदं गीतमाकर्णयन्ति ॥ ६५ ॥

श्रीहर्षस्य ।

नाट्यम् ।

जीमूतस्तानिर्तां विशंकिभिर्मयूरैरुद्धावैरनुरसितस्य पुष्करस्य ।
 निर्हादिन्युपहृतमध्यमस्वरोत्था मायूरी मदयति गर्जना मनांसि ॥ ६६ ॥

कालिदासस्य ।

व्यक्तिर्व्यञ्जनधातुना दशविधेनाप्यत्र लब्धाऽमुना
 विस्पष्टो धृतमध्यलम्बितपरिच्छिन्नस्त्रिधाऽयं लयः ।
 गोपुच्छप्रमुखाः क्रमेण यतयस्तिस्त्रोऽपि सम्पादिता-
 स्तस्त्रौघानुगताश्च नाट्यविधयः सम्यक्त्रयो दर्शिताः ॥ ६७ ॥

श्रीहर्षस्य ।

नादवृद्धिक्षयज्ञश्च ग्रहमोक्षेऽप्यलक्षितः ।
 न्यासोपन्यासताल[३]स्तलकोणप्रहारवित् ॥ ६८ ॥

अङ्गन्दोषपरित्यक्तश्चतुर्मागकृतध्रमः ।
 ज्ञाता कुलकवाद्यस्य रञ्जको वादकः स्मृतः ॥ ६९ ॥

यथावद्वादनार्द्धमः कीर्तिः सिद्धिर्भवेज्जयः ।
मनसः परितुष्टिश्च भुक्तिर्भुक्तिरापि ध्रुवम् ॥ ७० ॥

सोमेश्वरस्य ।

नृत्यम् ।

इन्द्राभ्यर्थनया पूर्वं भरताय चतुर्मुखः ।
ममोदाय महेन्द्रस्य नाट्यं समुपदिष्टवान् ॥ ७१ ॥

तस्यैव ।

देवानामिदमामनन्ति कवयः कान्तं क्रतुं चाक्षुषं
रुद्रेणैदमुमाहृतव्यतिकरे स्वाङ्गे विभक्तं द्विधा ।
त्रैगुण्योद्भवमत्र लोकचरितं नानारसं दृश्यते
नाट्यं भिन्नरुचेर्जनस्य भविति श्रेकं समाराधनम् ॥ ७२ ॥

अङ्गैरन्तर्निहितवचनैः सूचितः सम्यगर्थः
पादन्यासो लयमनुगतस्तन्मयत्वं रसेषु ।
शाखायोनिर्मृदुरभिनयः पङ्क्तिरूपोऽनुवृत्तो
भावां भावे दधति विषयान् रागबन्धः स एव ॥ ७३ ॥

वामे सन्धिस्तिमितवलयं न्यस्य हस्तं नितम्बे
कृत्वा श्यामाविटपसदृशं स्रस्तक्षुक्तं द्वितीयम् ।
पादाङ्गुल्या लुलितकुसुमे कुट्टिमे पातितार्क्षं
नृत्तादस्याः स्थितमतितरां कान्तमृञ्जायताक्षम् ॥ ७४ ॥

कालिदासस्यैते ।

सारङ्गीसन्नताङ्गनया जगदपि विजितं ताण्डवोत्ताण्डिताङ्गन्या
भ्रूमङ्गैः रागसङ्गैर्भनुरनुकुरुते सज्यमेपा स्मरस्य ।
आरतामास्तां न चैतद्भवत किमियं लासिका बाहुभङ्गै-
रुत्साहोज्जृम्भमाणा हतमधिहृदयं खण्डखण्डं करोति ॥ ७५ ॥

वामनागस्य ।

वात्स्यायन[म्] ।

त्यागी वृषः सुभग इत्युपलभ्यमानः

कल्पः कलासु सुकृती दृढभक्तिराढ्यः ।

स्त्रीणां मतो नववयाः शुचिरिङ्गितज्ञः

क्रीडारतश्च मधुरश्च महार्हवेपः ॥ ७६ ॥

असाध्यायाः सुखं सिद्धिः सिद्धायाश्चानुरञ्जनम् ।

रक्तायाश्च रतिः सम्यक् कामशास्त्रप्रयोजनम् ॥ ७७ ॥

जातिस्वभावगुणदेशजधर्मचेष्टाभावेङ्गितेषु विकलो रतितन्त्रमूढः ।

लब्ध्वाऽपि हि स्वलति यौवनमङ्गलानां किं नालिकेरफलमवाप्य कपिः करोति ७८

आन्ध्री प्रीतिनिबन्धनैकनिपुणा लाटी विदग्धप्रिया

कर्णाटी सुरतोपचारचतुरा नारी शुचिश्रोलिका ।

आभीरी पुरुपायितप्रियरता लज्जान्विता गूर्जरी

काश्मीरी रतिलास निधुवने घृष्टा महाराष्ट्री ॥ ७९ ॥

पुष्पदन्तस्य ।

अङ्गुष्ठे पदगुल्फजानुजघने नाभौ च वक्षःस्थले

कक्षे कण्ठकपोलदन्तवसने नेत्रालिके मूर्धनि ।

शुक्लाशुक्लविभागतो मृगदशमङ्गेष्वनङ्गस्थिति-

रूर्ध्वाधोगमनेन वामपदगा पक्षद्वये वर्तिनी ॥ ८० ॥

श्यामा कफप्रकृतिका बडवा मृगी वा

गन्धर्वयक्षरजनीचरसत्त्विका वा ।

वालाऽथवाऽभिनवयौवनभूषिताङ्गी

सा भामिनी भवमुदां परमं रहस्यम् ॥ ८१ ॥

विलसदमलदीपे पुष्पद्रामावकीर्णे

प्रसृतसुरभिधूपे धाम्नि कामी सुवेपः ।

सह सहचरवर्गेर्धामपार्श्वे निवेश्य

स्त्रियमुपहितभूषां भावयेन्नर्मगोष्ठीम् ॥ ८२ ॥

अध्वकान्ततनुर्नवज्वरवती नृत्यभ्रुथाङ्गी तथा
 मासैकप्रसवा दधाति सुरते पण्मासगर्भाऽसुखम् ।
 विख्याता विरहस्य सङ्गमविधौ क्रुद्धप्रसन्ने ऋतु-
 स्नाने नूतनसङ्गमे मधुमदे रागास्पदं योषितः ॥ ८३ ॥

दारिद्र्या[र्द्ध]तहिष्णुतामलिनताकार्पण्यभावाङ्गता-
 पारुष्यरतिनिष्ठुरात्मणयतो भूपानिरोधादपि ।
 मिथ्यादोषविशङ्कनादतिशयाद्योगाद्वियोगात्तथा
 कार्कश्याद्गुणो व्रजन्ति सततं वैराग्यमुच्चैः स्त्रियः ॥ ८४ ॥

स्वातन्त्र्यं पितृमन्दिरे च वसतिर्यात्रोत्सवे सङ्गति-
 गौष्ठी पुरुषसन्निधावनियमो वासो विदेशे तथा ।
 संसर्गः सह पुंश्रलीभिरसकृद्भुत्तेनिजायाः क्षतिः
 पत्युर्वार्धकमीप्सितं भवसनं नाशस्य हेतुः स्त्रियाः ८५ ॥

कोकोकस्य ।

रूपान्वितं करणवेदिनमल्यरोपं सत्पाभिधायिनमनिष्ठुरमिष्टगन्धम् ।
 स्त्रीगुणरक्षणपरं सुरतेऽसुकूलं जन्मान्तरेष्वपि नरं प्रमदाः स्मरन्ति ॥ ८६ ॥

वल्लभस्य ।

नरः कलासु कुशलो वाचालश्चाटुकारकः ।
 असंस्तुतोऽपि नारीणां चित्तमाश्वेव विन्दति ॥ ८७ ॥

कामयन्ते विरज्यन्ते रञ्जयन्ते त्यजन्ति च ।
 कर्षयन्त्यपि सर्वार्थान् ज्ञायन्ते केन योषितः ॥ ८८ ॥

वत्सः प्रस्रवणे मेध्यः श्वा मृगग्रहणे शुचिः ।
 स्त्रीमुखं रतिसम्पर्के शकुनिः फलपातने ॥ ८९ ॥

नातः परतरं किंचिदस्ति रागस्य वर्धनम् ।
 नखदन्तक्षतोत्थानां कर्म[णी] गतयो यथा ॥ ९० ॥

शास्त्राणां विषयस्तावद्यावन्मन्दरसा नराः ।
 रतिचक्रे मृते तु नैव शास्त्रं न च क्रमः ॥ ९१ ॥

कृत्याकृत्यविहीनं तु युक्तायुक्तविवर्जितम् ।
वाच्यावाच्यविनिर्मुक्तं संभोगं निस्त्रयश्चरेत् ॥ ९२ ॥

वात्स्यायनस्यैते ।

ज्योतिषम् ।

अप्रदीपा यथा रात्रिरनादित्यं यथा नभः ।
तथाऽसावत्सरो राजा भ्रमत्यन्ध इवाध्वनि ॥ ९३ ॥

न तत्सदृशं करिणां वाजिनां वा चतुर्गुणम् ।
करोति देशकालज्ञो यदेको दैवचिन्तकः ॥ ९४ ॥

समाः पष्टिर्द्विघ्ना मनुजकरिणां पञ्च च निशा
हयानां द्वात्रिंशत् खरकरभयोः पञ्च च कृतिः ।
विरूपा सैवायुर्वृषमहिपयोर्द्वादश शुनः
स्मृतं छागादीनां दशकसहिताः पट्ट च परमम् ॥ ९५ ॥

वराहमिहिरस्यैते ।

प्रासादकूपसरसीषु सहस्रमेक-
मायुर्युगं पुरवरेषु महत्सु विद्यात् ।
ग्रामेषु चायुतमुदीरितमुत्तमेषु
वृक्षेषु पञ्च च शतान्यपि कीर्तितानि ॥ ९६ ॥
म्लेच्छा हि यवनास्तेषु सम्पक्लास्त्रमिति स्थितम् ।
ऋषियत्नेऽपि पूज्यन्ते किं पुनर्देवविजनः ॥ ९७ ॥
किञ्चित्सन्ध्यामतिक्रम्य किञ्चिदुद्भिन्नतारकम् ।
विजयो नाम योगोऽयं सर्वकार्यार्थसिद्धिदः ॥ ९८ ॥
रवौ गगनमध्यस्थे मुहूर्तेऽभिजिदाह्वये ।
भिनत्ति सकलान्दोषांश्चक्रमादाय केशवः ॥ ९९ ॥

बृहस्पतिस्यैते ।

शकुनम् ।

दधिपधुघृतलाजपुष्पाक्षतौदुम्बराश्वत्थमुक्तामणिच्छत्र-
दूर्वाङ्कुरादर्शकन्याध्वजस्यन्दनाष्टापदाक्षा नृपाः ।

श्रीतरुर्भद्रपीठानिसस्यानिमत्स्याहयाहंसचापौष्ट्रपःकेसरीदक्षिणा
वर्तगङ्गाब्जसिद्धार्थकाः ।

रोचना स्वस्तिकस्तोरणं कीचका वेणवो वार्वधूः

सिक्तगन्धो गजस्तोयलम्बाम्बुदः पूर्णकुम्भोऽद्रिरिन्दुः ।

फलान्यार्द्रमांसं सितं चामरं गौस्सवत्साङ्गना

पुत्रिणी मानुषं वर्धमानं सहस्रं नराणां प्रयुक्तानि यानानि

धन्वन्तरिर्वा मनो ब्राह्मणो भूमिरभ्युद्धता ।

सिद्धमन्त्रं वराहश्च तोयोत्थितस्त्रिणयनमधुमूदनस्कन्दपद्मा-

सना लोकपालाः सुराः खंदिशोऽग्निःसरांसि स्रवन्त्यः समुद्रः

सुखो मारुतो ज्यातिपं धर्मशास्त्राणि तीर्थानि धर्मकामश्रिता बाल-

खिल्यादयो वेदिनां सन्निधिः कौस्तुभं काञ्चनं माणिभद्रः सुमेरुः

मियङ्कुप्रदीपौ वचामोदकादितिररुन्धतिसावित्र्युमाकाशगङ्गा-

शचीदेवसेना स्वधाशान्तिलक्ष्मीसरस्वत्युपर्युक्षमस्वस्तिशब्दावपद्-

कार ओंकारपुण्याहधर्मक्रियाचेत्यष्टोत्तरं मङ्गलानां शतम् ।

दर्शनात् स्पर्शनात् कीर्तनाच्चाशुभानि व्यपोषार्थसिद्धिं दिश-

न्त्युत्तमाः ॥ १०० ॥

वाम्मटात् ।

कार्पासौषधकृष्णधान्यलवणक्रीवास्थितैलं वसा-

पङ्कान्जनरगुडाहिवर्मशकृतः क्लेशयसव्याधिताः ।

वान्तोन्मत्तजटीन्धनानि च तृणभुत्सामतक्रादयो

मुण्ड्यभ्यक्तविमुक्तकेशपलिताः कापायिणश्चाशुभाः ॥ १०१ ॥

वराहमिहिरस्य ।

सामुद्रिकम् ।

अङ्गानि धीपदुत्वं शक्तिर्दशनाः शनैर्विशीर्यन्ते ।

निखिलेन्द्रियाणि येषां चिरायुपस्ते नरा ज्ञेयाः ॥ १०२ ॥

विर्भवसहं द्विरपत्यं जनलाभः प्रभुत्वमव्याजम् ।

वयासि भवन्ति प्रथमे प्रायः स्वल्पायुषां पुंसाम् ॥ १०३ ॥

अतिकृष्णेष्वतिगौरेष्वतिपीनेष्वतिकृशेषु मनुजेषु ।

अतिदीर्घेष्वतिलघुषु प्रायेण न विद्यतेऽपत्यम् ॥ १०४ ॥

यदन्तुरो विमूर्खो रोमचितो वा यदल्पायुः ।
 यन्मेदुरम्सदाढ्यस्तदद्भुतं जृम्भते भुवने ॥ १०५ ॥
 बुद्धियुतो यदीधो ह्रस्वो यज्जायते मूर्खः ।
 पिङ्गः शुचिः सुशीलः काणाक्षो यत्तदाश्वर्यम् ॥ १०६ ॥
 चपलः स्थूलो रुक्षः पैरुपो घनमांसलः शिरानिचितः ।
 स पुमान् वैतरणाख्यः समुद्रमपि शोषयत्यखिलम् ॥ १०७ ॥
 यस्य शरीरं पुष्टिं गृह्णात्यन्येन येन केनापि ।
 स नरो दुन्दुभिकारुयः कलयति कल्याणवैकल्यम् ॥ १०८ ॥
 शुभलक्षणमध्येकं बाह्यं न विलोक्यते स्फुटं यस्य ।
 अथ दृश्यते पुनः श्रीस्तस्य तदस्ति ध्रुव[चान्तः] ॥ १०९ ॥
 वैक्रानुगतं रूपं रूपानुगतं नृणां भवति चित्तम् ।
 चित्तानुगतं सत्त्वं सत्त्वानुगता गुणाः प्रायः ॥ ११० ॥

दुर्लभराजस्यैते ।

श्रान्तस्य यानमश्ननं च बुभुक्षितस्य
 पानं तृपार्तिपाथिकस्य भयेषु रक्षा ।
 एतानि यस्य पुरुषस्य भवन्ति काले
 धन्यं वदन्ति खलु तं नरलक्षणज्ञाः ॥ १११ ॥

वराहमिहिरस्य ।

स्वकीयवंशस्यशरीरभाजनं (?) वशीकरोत्युक्तिगुणैः सभाजनम् ।
 दयाक्षमासत्यसम[त्वदृग्युतो] जनेषु पूज्यः स नरो न रोगभाक् ॥ ११२ ॥
 यो रुणद्धि सततं [ह्रिं]दि वेगान् क्रोधलोभमदनमभृतीनाम् ।
 प्रेत्य चेह च हि तस्य समीपं स्वागतैव सकला गुणसम्पत् ॥ ११३ ॥
 लब्धमर्थमपि यः परित्यजेद्दुर्लभं प्रति च यः प्रयत्नवान् ।
 मन्दबुद्धिनियतश्च यः पुमांस्तस्य रेणुरचिता रथोद्धता ॥ ११४ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

१. ऊ. क. ख. च. २. पु. क. ख. च. ३. पै. क. ख. च. ४. वना. क. ख. च. ५. परिगत. क. पाठभेदः ।

नित्यं हिताहारविहारसेवी समीक्ष्यकारी विषयेष्वसक्तः ।

दाता समः सत्यपरः क्षमावानामोषसेवी च भवत्यरोगः ॥ ११५ ॥

अर्थेष्वलभ्येष्वकृतमयत्नं कृतादरं नित्यमुपायवत्सु ।

जितेन्द्रियं नानु[त्]पन्ति रोगास्तत्कालयुक्तं यदि ना(चा?)स्ति देवम् ॥ ११६ ॥

वाग्मदस्यैतौ ।

अकालमृत्युं परिहृत्य जीवितं ददाति यो देहसुखं च देहिनाम् ।

न तेन धात्रास्ति समः कुतोऽधिको न जीवितादानमिहातिरिच्यते ॥ ११७ ॥

यथेष्टुहेतोः सलिलं प्रसेचितं तृणानि वल्लीरपि तन्निपिञ्चति ।

तथा क्रिया धर्मनिमित्तमार्जिता सुखार्थलाभेऽपि न धर्महापिका ॥ ११८ ॥

कैरणादस्यैतौ ।

अशीतेनाम्भसा स्नानं पयःपानं नवाः स्त्रियः ।

एतद्भो मानवाः पथ्यं स्निग्धमुष्णं च भोजनम् ॥ ११९ ॥

अश्विनीकुमारयोः ।

आयुर्घृते गुडे रोगा नित्यं मृत्युर्विदाहिषु ।

आरोग्यं कटुतिक्तेषु बलं मापे पयस्सु च ॥ १२० ॥

आत्रेयस्य ।

किं शोधनेन वमनेन च भेषजेन

किं वा रसायनदिनर्तुहितोपचारैः ।

स्वातन्त्र्यमेकमपहाय नरस्य नार्थि

व्याधिं निहन्ति जगत्स्त्रितयेऽपि किञ्चित् ॥ १२१ ॥

सुरम्या यामिन्यः शङ्खधरसुधाधौतककुभः

स्रजे नानाकाराः परिमलमिलन्मत्तमधुपाः ।

प्रभूतं ताम्बूलं रतिसमयसज्जा मियतमा

निरातडूः चेतो यदि वद किमन्यद्वृषयति ॥ १२२ ॥

श्रुतचारितसमृद्धे कर्मदक्षे दयालौ
 पिपाजि निरनुबन्धं देहरक्षां निवेश्य ।
 भवति विपुलतेजःस्वास्थ्यकीर्तिप्रभावः
 स्वकुशलफलभोगी भूमिपालश्चिरायुः ॥ १२३ ॥

वल्लभदेवस्यैतौ ।

अथ भोजनम् ।

पयःस्मिता मण्डकमण्डनाम्बरा वटाननेन्दुः पृथुलङ्कुस्तनी ।
 पदं रुचेर्भोज्यभुजां भुजिक्रिया मिया वभूवोज्ज्वलकूरहारिणी ॥ १२४ ॥
 यदादिहेतुः सुरभिः समुद्भवे भवेद्यदाज्यं सुरभि ध्रुवं ततः ।
 वधूभिरेभ्यः प्रावितीर्य पायसं रसौघकुल्यातटसैकतीकृतम् ॥ १२५ ॥
 यदप्यपीता वसुधालयैस्सुधा तदप्यदः स्वादु ततोऽनुमीयते ।
 अपि क्रतूपर्वुधदग्धगन्धिने स्पृहां यदस्मै दधते सुधान्धसः ॥ १२६ ॥
 घृतप्लुते भोजनभाजने पुरः स्फुरत्पुरान्ध्रिमतिविम्बिताकृतेः ।
 युवा निधायोरासि लङ्कुद्वयं नखैर्लिलेखाथ ममर्दं निर्दयम् ॥ १२७ ॥
 अभीभिराकण्ठमभोजि तद्गृहे तुपारधारामृदितेव शर्करा ।
 हयद्विपद्मफ्यणीपयस्सुतं सुधाहदात्पङ्कगमिवोद्धृतं दधि ॥ १२८ ॥
 त्वया विधातर्पदकारि चामृतं कृतं च यज्जीवनमम्बु साधु तत् ।
 वृथेदमारम्भि तु सर्वतोमुखस्तथोचितः कर्तुमिदंपिबस्तव ॥ १२९ ॥
 पडेते हर्षपण्डितस्य ।

भुञ्जीत क्षितिपाधिपो नृपवरैः सौधेषु रत्नोपलैः
 स्त्रिधेषु प्रतिविचतुल्यवटनैर्विम्बैः स्वकीर्यैर्वृतः ।
 दिक्पालैरिव पङ्क्तिभुक्तिरसिकैरासेव्यमानोऽङ्गना-
 पाणिभिरितचारुचामरचयाक्रान्तश्रमप्रक्रमैः ॥ १३० ॥

भोजनं देहि राजेन्द्र शाकसूपधृतान्वितम् ।
 माहिपं च शरच्चन्द्रचन्द्रिकाधवलं दधि ॥ १३१ ॥

परमारजगद्देवस्य ।

कामं प्रदीपयति रूपमभिव्यनक्ति

सौभाग्यमावहति वक्त्रसुगन्धितां च ।

ऊर्जा करोति कफनाश्व निहन्ति रोगां-

स्ताम्बूलमैकमपरान् स्वगुणान् करोति ॥ १३२ ॥

युक्तेन चूर्णेन करोति रागं रागक्षयं पूगफलातिरिक्तम् ।

चूर्णाधिकं वक्त्रविगन्धिकारि पत्राधिकं साधु करोति गन्धम् ॥ १३३ ॥

वराहमिहिरस्य ।

प्रत्युपसि भोजनान्त यतीनां सङ्गमे रतेर्विरमे ।

राजनि विदुषां संसदि ताम्बूलं नास्ति यः स पशुः ॥ १३४ ॥

ताम्बूलं कटुतिक्तमुष्णमधुरं क्षारे कपायान्वितं

वातघ्नं कफनाशनं कृमिहरं दुर्गन्धनिर्णायकम् ।

स्त्रीसंभाषणभूषणं रुचिकरं शोकस्य विच्छेदकं

ताम्बूलस्य सखे त्रयोदश गुणाः स्वर्गेऽपि ते दुर्लभाः ॥ १३५ ॥

पर्णाग्रं पर्णपृष्ठं च चूर्णपत्रं तथैव च ।

रात्रौ खदिरताम्बूलं हरेरपि हरेच्छ्रेयम् ॥ १३६ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तनल्हणदेवविगचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्ववदार्थवर्गनमः ॥

नीतिपद्धतिः (११०)

बोद्धा युवां रक्षितमन्त्रतन्त्रैः सत्त्वेन संवर्धितचित्तवृत्तिः ।

देशं बलं कालमवेत्यै कर्ता तस्येन्द्रवज्राहतिरप्यपार्या ॥ १ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

श्रेयः प्रसूते विपदो रुणाद्धि यशांसि दुग्धे मलिनं प्रमाष्टिं ।

संस्कारशौचेन परं पुनीते शुद्धा हि बुद्धिः किल कामधेनुः ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

नातिनीचैर्न चाप्युच्चैर्भवितव्यं फलार्थिभिः ।

स्तोकं नत्वा पिवन्नम्भः कुम्भः प्राप्नोति पूर्णताम् ॥ ३ ॥

मा स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु त्रिशहम् ।

आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥ ४ ॥

लक्ष्मीधरस्यैतौ ।

आत्मनाशाय नोन्नत्यै छिद्रेण परिपूर्णता ।

भूयो भूयो घटीपात्रं निमज्जत्किं न पश्यासि ॥ ५ ॥

जोयिकस्य ।

वरं दारिद्र्यमन्यायप्रभवादिभवाद्दपि ।

कृशताऽभिमता देहे पीनता तु न दोषतः ॥ ६ ॥

भास्करस्य ।

विरुद्धैरापि वस्तव्यं साधुभिर्धर्मदर्शिभिः ।

न हि दोषाश्च साधूनामसतां च गुणैस्समाः ॥ ७ ॥

असत्यां च(त्यात्मै) गुणे द्रष्टुं इस्ताभ्यां त्रिनिवार्यते ।

एषाऽपि न गतिः क्षेम्या न चान्या विद्यते क्वचिन् ॥ ८ ॥

बहूनामल्पसाराणां समवायो हि दारुणः ।

तृणरावेष्टयते रज्जुर्यया नागोऽपि ध्व्यते ॥ ९ ॥

बहूनामप्यमित्राणां य इच्छेत्कर्तुमप्रियम् ।
 आत्मा तेन गुणैर्योज्यस्तत्तेषां महदप्रियम् ॥ १० ॥
 मियं द्रूयादकृपणः शूरः स्यादविकत्थनः ।
 दाता नापात्रवर्षी स्यात् प्रगल्भः स्यादग्निपुरः ॥ ११ ॥
 चरेद्धर्मानकपटो मुञ्चेत् स्नेहमनोत्तरः ।
 अनृशंसश्वरेदर्थीश्वरेत्काममनुद्धतः ॥ १२ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

विचरत्नमसंक्लिष्टमान्तरं धनमुच्यते ।
 यस्य तद्दूषितं दोषैस्तस्य सर्वा विपत्तयः ॥ १३ ॥

रविगुप्तस्य ।

यदृच्छासिद्धिषु प्रेम गुरुपूजास्वनादरः ।
 व्याधिद्वयमिदं लक्ष्म्याः क्षितौ ख्यातमनौपद्यम् ॥ १४ ॥
 सुहृद्भिराप्तैरसकृत्परीक्षितं स्वयं च बुद्ध्या परिचिन्तितान्ययम् ।
 करोति कार्यं खलु यः सं बुद्धिमान् स एव लक्ष्म्या यशसश्च भाजनम् ॥ १५ ॥
 भर्तृमेष्टस्यैतौ ।

सति पुण्यमकर्षेऽपि श्रीनिवन्धः समुद्ययः ।
 किं वणिग्विपणिसिप्ता इन्त्यजीर्णं हरीतकी ॥ १६ ॥

कस्यापि ।

लज्जेव मधुमत्तस्य कदर्यस्येव धर्मधीः ।
 अवल्लिप्तस्य विद्येव नश्यति श्रीः प्रमादिनः ॥ १७ ॥
 आपद्यपि दुरन्तायां नेव गन्तव्यमक्रमे ।
 राहुरप्यक्रमेणैव विवदप्यमृतं मृतः ॥ १८ ॥

सेमेन्द्रस्यैत्रौ ।

अभिद्रोहेण भूतानामर्जयन् गत्वरीः थियः ।
 वदन्वानिव सिन्धूनामापद्रामेति पात्रताम् ॥ १९ ॥

मारवेः ।

सम्पदा सुस्थिरं मन्यो भवति स्वल्पयाऽपि यः ।
 कृतकृत्यो विधिमेत्ये न वर्धयति तस्य नाम् ॥ २० ॥

मापस्य ।

नयान्तरेण साध्येऽर्थे दण्डं नारभते सुधीः ।
सरज्जुकुम्भस्तोयार्थी कूपे शम्पां करोति कः ॥ २१ ॥

आपद्रस्सन्ति महतां महतामेव सम्पदः ।
इतरेषां मनुष्याणां नापदो न च सम्पदः ॥ २२ ॥

कयोरप्येतौ ।

पतति व्यसने देवादारुणे दारुणात्मनि ।
संवर्मयति वज्रेण धैर्यं हि महतां मनः ॥ २३ ॥

आरिपङ्कगं एवायमस्यास्तात पदानि पद् ।
तेषामेकमपि च्छिन्दन् खंजयेद्धमरीं शियम् ॥ २४ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

ज्वलति चलितेन्धनोऽग्निर्विमकृतः पद्मगः फणां कुरुते ।
प्रायः स्वं महिमानं क्षीभान् प्रतिपद्यते जन्तुः ॥ २५ ॥

कालिदासस्य ।

आलस्यात् सुसहायोऽपि न गच्छत्युदयं जनः ।
हस्ताग्रास्फालितो भूर्मा तोषार्द्र इव कन्दुकः ॥ २६ ॥

हरिमदस्य ।

द्रविणस्य नापराधास्तिष्टति[न]चिरं यदल्पसत्त्वेषु ।
न हि सलिलस्य स दोषो विगल[ति] यद्विगुणपात्रस्यम् ॥ २७ ॥

रत्नाकरस्य ।

अपतिहृत्पात्मानं सहसाऽनर्थेषु न प्रवर्तेत ।
गिरसि धृतेऽमृतकिरणे विषमघसद्विषमनेत्रो[ऽपि] ॥ २८ ॥

निजवर्गोऽप्यनिट्टद्धिं गमितः कान्तात् प्रभावमपहरति ।
दिमकाले दिमपाम्नो घाम निरोदयति तुहिनानि ॥ २९ ॥ .

दूर्गनिरपि रचिताञ्जलिरूपसर्पति को न दृष्टसामर्थ्यम् ।
अहिपतिराभरणमभूत् फण्डाहितकान्दहृदस्य ॥ ३० ॥

क्लेशस्याङ्गमदत्त्वा मुखमिह हि मुखानि नोपलभ्यन्ते ।

मधुभिन्मथनायस्तैराश्लिष्यति बाहुभिर्लक्ष्मीम् ॥ ३१ ॥

अलमप्रियाण्युदित्वा रुचिरार्थाः किमिह न स्थिता वाचः ।

अमृत[मिति]वचसि सत्यपि विपमिति हि किमुच्यते वारि ॥ ३२ ॥

सुकृतं धनस्य बीजं व्यवसायः सलिलमिह वृत्तिर्नातिः ।

फलमुपनीय नराणां [कृत्वा] स्वमपैति काले [न] ॥ ३३ ॥

यत्पतनकर्महेतुस्तद्भुवि सलिले च तिष्ठति गुरुत्वम् ।

अन्विष्यते गुणार्थिभिरभ्युन्नतिसाधनं गरिमा ॥ ३४ ॥

सर्तते बल्लमदेवस्य ।

क्वचिदपि वस्तुविशेषे दोषोऽपि गुणेन तुल्यतामेति ।

खण्डनमेव हि मण्डनमधरदले भवति रमणीनाम् ॥ ३५ ॥

कार्यगतेर्वैचित्र्यान्नीचोऽपि क्वचिदलं न जातु महान् ।

कांस्येनैवादर्शः क्रियते राज्ञापि न हेम्ना ॥ ३६ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

गुणवानास्मि विदेशः क इव ममेत्येष दुरभिमानलवः ।

अञ्जनमक्षिण विराजति विन्यस्तं न पुनरधरमणौ ॥ ३७ ॥

स्तब्धप्रकृतिर्लोकैः बहुमानमुपैति नातिशयनम्रः ।

स्फुटमत्रोदाहरणं पयोधराः कुवलयार्क्षीणाम् ॥ ३८ ॥

प्रकाशवर्षस्यैतौ ।

रिक्ताः कर्मणि पटवस्तृप्तास्त्वलसा भवन्ति ये भृत्याः ।

तेषां जलौकसामिव पूर्णानां रिक्तता कार्या ॥ ३९ ॥

अर्गटस्य ।

आलस्यं स्त्रीसेवा सरोगता जन्मभूमिवात्सल्यम् ।

सन्तोषो भीरुत्वं पद् व्याघाता महत्त्वस्य ॥ ४० ॥

अन्तःकरणशून्योऽपि तृणपूलकपूरुपः ।

सत्कृतः क्षेत्रपतिना समर्थो मृगवारणे ॥ ४१ ॥

उपस्थिते विप्लव एव पुंसां सारैतरत्वं ह्यनुमीयतेऽन्तः ।

अवाति वार्या न हि तूलराशेर्गिरेश्च कश्चित् प्रतिभाति भेदः ॥ ४२ ॥

सामोपायनयमपञ्चपटवः प्रायेण ये भीरवः

शूराणां व्यवसाय एव हि परं सांसिद्धये कारणम् ।

विष्णूर्जद्विकटाटवीगजघटाकुम्भैकसंचूर्णन-

व्यापारैकरसस्य सन्ति विजये सिंहस्य के मन्त्रिणः ॥ ४३ ॥

व्यसनैरेवाघाताः शृण्वन्ति वचांसि पापमित्राणाम् ।

उद्धूतारिष्ठानामपथ्यमेवाधिकं स्वदते ॥ ४४ ॥

काकः काञ्चनपञ्जरे विनिहितः पद्माकरे कौशिकः

श्राद्धे श्वा विनियोजितो हुतवहे हव्यः पलाण्डुः कृतः ।

सर्वं तेन कृतं किमत्र चहुना मर्द्यं महाशान्तये

येनाज्ञानवता महीयासि पदे नीचः समारोपितः ॥ ४५ ॥

द्वारे रुद्धमुपेक्षते कथमपि प्राप्तं चिरान्नेक्षते

विज्ञप्तो गजभीलितानि कुरुते स्वल्पेऽपराधे दमः ।

निर्यातस्य करोति दोषगणनां तद्विद्विषामग्रतः

स स्वामी यदि सेव्यते पितृवने किं नः पिशाचैः कृतम् ॥ ४६ ॥

केषामप्येते ।

संग्रहं नाकुलीनस्य सर्पस्येव करोति यः ।

स एव श्लाघ्यते मन्त्री सम्यग्गारुडिको यथा ॥ ४७ ॥

विक्रमभट्टस्य ।

सुलभाः पुरुषा राजन् सततं प्रियवादिनः ।

अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ ४८ ॥

श्रीयशोवर्मदेवस्य ।

शमन्यायामाभ्यां प्रतिविहिततन्त्रस्य नृपतेः
 परं प्रत्यावापः फलति कृतसेकस्तरिव ।
 बहुन्याजं राज्यं न सुकरमराजप्रणिधिभि-
 र्दुराराधा लक्ष्मीरनवाहितचिचं छलयति ॥ ४९ ॥

राजशेखरस्य ।

जाने ज्वालाजटालेभ्यः कटाहेभ्यः पिवन्ति ते ।
 तैलं तृष्णातरलिताः कुनृपो यैर्निपेवितः ॥ ५० ॥
 सेव्यन्ते क्षितिजाः क्षुद्रा यदेतत्कूपलङ्घनम् ।
 प्रकोपो निधनं येषां स्मितमात्रं त्वनुग्रहः ॥ ५१ ॥
 तिष्ठन्ति विभवेभ्येव राज्ञां धूर्ताः प्रियंवदाः ।
 व्यसनानिलपातेषु तूलवद्यान्ति ते दिशः ॥ ५२ ॥
 यैरेव पात्यते मुग्धः स्वामी दुर्जनसङ्घटे ।
 जडोऽयमिति तैरेव दूरस्थैरुपहस्यते ॥ ५३ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैते ।

विद्वेष्टि भक्तसङ्घातं न व्यंजनमपेक्षते ।
 मांसं परिहरत्येव मन्दः परिण[ति]विना ॥ ५४ ॥

कस्यापि ।

अद्धि भास्करमिच्छन्ति रात्रावमृततेजसम् ।
 अद्धि रात्रौ च राजानमिच्छन्ति गुणिनं प्रजाः ॥ ५५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

स्वेच्छया कुरुते स्वामी यत्किञ्चन यतस्ततः ।
 तद्य गतिचिकीर्षन्तो दुःखं जीवन्ति मन्त्रिणः ॥ ५६ ॥

अर्पिता विभवस्त्यागः स्वातन्त्र्यमुचितज्ञता ।
 इति पञ्चगुणोपेतमाश्रयेदाश्रयं नरः ॥ ५७ ॥

क.योग्येति ।

आपत्स्वेव हि महतः शक्तिरभिव्यज्यते न सम्पत्सु ।

अगरोस्तदा न गन्धः प्रागस्ति यथाऽग्निपतितस्य ॥ ५८ ॥

बलमदेवस्य ।

चतुस्समुद्रीपरिखे नृपाणामन्तःपुरे वासितकीर्तिदारे ।

दानं दया मृतमतिथेयी चतुष्टयी रक्षणसौविदल्लाः ॥ ५९ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

वहिः सर्वाकारमगुणरमणीयं व्यवहरन्

पराभ्यूहस्थानान्यपि तनुतराणि स्थगयति ।

जनं विद्वानेकः सकलमतिसन्धाय कपटै-

स्तटस्थः स्वानर्थान् घटयति च मौनं च भजति ॥ ६० ॥

भवभूतेः ।

अप्राज्ञेन च कातरेण च गुणः स्यात् सानुरागेण कः

प्रज्ञाविक्रमशालिनोऽपि हि भवेत् किं भक्तिहीनात्फलम् ।

प्रज्ञाविक्रमभक्तयस्समुदिता येषां गुणा भूतये

ते भृत्या नृपतेः कलत्रमपरे सम्पत्सु चापत्सु च ॥ ६१ ॥

ऐश्वर्यादनपेतभीश्वरमयं लोकोऽर्थतः सेवते

तं गच्छन्त्यनु ये विपात्तिषु पुनस्ते तत्प्रतिष्ठाशया ।

भर्तुर्ये प्रलयेऽपि पूर्वमुकृतासङ्गेन निस्सङ्गया

भवत्या कार्यधुरं वहन्ति बहवस्ते दुर्लभास्त्वाहशाः ॥ ६२ ॥

मुहुर्लक्षोद्भेदा मुहुरधिगता भावगहना

मुहुस्संपूर्णाङ्गी मुहुरतिक्रशा कार्यवशतः ।

मुहुर्नश्यद्वीजा मुहुरपि वहिः प्रापितफलाऽ-

प्यहो चित्राकारा नियतिरिव नीतिर्नयविदः ॥ ६३ ॥

विशाखदत्तस्यैते ।

शूराणां नयशास्त्रसारविदुषामन्यैरभेद्यात्मनां
 धीराणामुपधाविशुद्धमनसां सद्गतिनां मन्त्रिणाम् ।
 युद्ध्या यः प्रविचार्य मन्त्रमवनीनाथः करोत्यादरात्
 सिद्धयत्यस्य समीहितं किमपि तद्वस्तु त्रिलोक्यामपि ॥ ६४ ॥

कस्यापि ।

अविज्ञानाद्राज्ञो भवति मतिहीनः परिजन-
 स्ततस्तत्प्राधान्याद्भ्रजति न समीपे बुधजनः ।
 बुधैस्त्यक्ते राज्ये भवति हि न नीतिर्गुणवती
 विनष्टायां नीतौ सनृपमवशं नश्यति कुलम् ॥ ६५ ॥

कस्यापि ।

नालस्यप्रसरो जडेष्वपि कृतावासस्य कोशे रुचि-
 र्दण्डे कर्कशता मुखे च मृदुता मित्रे महान् प्रश्रयः ।
 आमूलं गुणसंहतिव्यसनिता द्वेषश्च दोषाकरे
 यस्यैषा स्थितिरम्बुजस्य वसतिर्युक्तैव तत्र श्रियः ॥ ६६ ॥

जयवर्धनस्य ।

॥ इति श्रीमगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नीतिपद्धतिः ॥

विद्यापद्धतिः (१११)

अर्धाङ्गुलपरीणाहजिह्वाग्रायासभीरवः ।
सर्वाङ्ग्लेशजननमनुधाः कर्म कुर्वते ॥ १ ॥

हलयुधस्य ।

विद्यां प्राप्य कृतं येन विद्वेषकलुपं मनः ।
तेनात्मा हर्तुं मूर्खेण स्नात्वा पांसूत्करैर्दृतः ॥ २ ॥

रसायनी जराजीर्णश्चिररोगी च यो भिषक् ।
धातुवादी दरिद्रश्च किं तया ह्यस्य विद्यया ॥ ३ ॥

स्पृहणीया सती तावद्विद्या सन्तोषशालिनी ।
यावन्न पार्थिवास्थानपण्यस्थाने प्रसारिता ॥ ४ ॥

शीलं परहितासक्तिरनुत्सेकः क्षमा धृतिः ।
अलोभश्चेति विद्यायाः परिपाकोज्ज्वलं फलम् ॥ ५ ॥

क्षेमन्द्रस्यैते ।

दत्तं समस्तमपि तिष्ठति यत्तथैव
ज्ञातिर्न यद्विभजते द्वियते न चोरैः ।
जन्मान्तरेऽपि यदुपैति नरेण सार्धं
विद्याधनं यदि तदस्ति धनैः किमन्यैः ॥ ६ ॥

नानुद्योगवता न चाभवसता मानं न चाँलम्बता
नालस्योपहतन नान्यमनसा नाचार्यविद्वेषिणा ।
[नै] भ्रूभङ्गविलासमुस्मितगुर्वीं सीपन्तिनीं ध्यायता
लोके ख्यातिकरः सतामभिमतो विद्यागुणो लभ्यते ॥ ७ ॥

कयोरप्येती ।

द्वैवपद्धतिः (११२) .

अम्भोधिः स्थळतां स्थलं जलधितां धूलिलवः शैलतां
 मेरुर्मृत्कणतां तृणं कुलिशतां वज्रं तृणक्लीवताम् ।
 वह्निः शीतळतां हिमं दहनतामायाति यस्येच्छया
 लीलादुर्ललिताद्भुतव्यसनिने तस्मै नमः कर्मणे ॥ १ ॥

यत्सेव्यो विकलः कलाशतविदां नालोकयत्याननं
 यन्मौख्येण मनीषिणां विहसता न स्तोत्रमाकर्ण्यते ।
 यच्च स्वास्थ्यमपथ्यभोजनजुषां यत्संपदः पापिनां
 तत्सर्वं पुरुषार्थपाटनपटोर्घातुर्विलासायितम् ॥ २ ॥

माण्डव्यस्तपासि स्थितः किल मुनिः शूलेऽर्पितश्चोरवत्
 कापञ्च्यात् स च चक्रिंचोरनृपतिः सर्वं गतः कीर्त्यते(?) ।
 चण्डालत्वमवाप द्वैवविहितं देवोऽपि धर्मः स्वयं
 बन्ध्यं सर्वविपर्ययेण कुरुते द्वैवी गतिः पौरुषम् ॥ ३ ॥

लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसदृजः स्रुतुः सुधाम्भोनिधे-
 देवेन प्रणयप्रसादविधिना मूर्ध्ना धृतः शंभुना ।
 अद्याप्युज्जति नैव द्वैवविहितं क्षैण्यं क्षपावल्लभः
 केनान्येन विलङ्घ्यते विधिगतिः पापाणलेखासखी ॥ ४ ॥

ग्रीवाभरणतां लेभे कालकूटः पिनाकिनः ।
 कण्ठोच्छ्रित्यै सुधा राहोर्भवितव्यतयाऽभवत् ॥ ५ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

धनिषु मुधा किमु धावत तूष्णीमाध्वं न साध्विर्दं चलितम् ।
 विधिलिखिताक्षर्मालं फलति कपालं न भूपालः ॥ ६ ॥

नश्यति जनाद्भुजङ्गने विद्रवति जनोऽपि दूरतरमुरगात् ।
 पश्य विधेस्तात्पर्यं येन तयोरपि च सङ्गमं कुरुते ॥ ७ ॥

वल्लभदेवस्यैतौ ।

वंरं शरावहस्तस्य चण्डालागारवीथिषु ।
 भिक्षार्थमटनं राम न मौर्यहतजीवितम् ॥ ८ ॥

वासिष्ठरामायणात् ॥

शीलं नैव विभर्ति कीर्तिममलां धत्ते न धर्मे धियं
 मात्सर्येण मनीषिणां प्रतनुते पारुष्यदोषं गिरा ।
 तर्कोत्तया परलोककर्म नयति प्रायेण सन्दिग्धतां
 यस्तस्याफलशास्त्रपाठनपटोर्मूढस्य किं विद्यया ॥ ९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तग्रहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विद्यापद्धतिः ॥

पुरुषकारपद्धतिः (११३)

दलन्त्युदितचेतसां रिपुतमस्समूहास्समं
भवन्त्यपि च यद्वशादनिशमर्थसार्थोदयाः ।

तमद्भुतपराक्रमं क्रमनमत्कुलक्षमाधरं
जगज्जितरसोजितं पुरुषकारमेव स्तुमः ॥ १ ॥

शान्तिस्वस्त्ययनेन शाम्यति तृणां यत्सर्वमौत्पातिकं
यत्पथ्याशनमाशु रोगनिचयानुन्मूलयत्युत्कटान् ।

सद्यः सिद्धरसायनेन पुरुषस्तारुण्यमाप्नोति यत्
तेनार्थः पुरुषार्थ एव जगतामेकातपत्रायते ॥ २ ॥

आत्मा जन्म(यत्न?)शतैर्धनार्जनधिया मिथ्या किमायास्यते
पङ्गेः श्रीर्गृहमेति लङ्घितभ्रुवो दैवेच्छया निर्धनाः ।

इत्येताः पुरुषार्थमूलहतयः कैश्चित्समृत्सारिता
मुग्धानामलसोत्कटाः प्रतिपदं कुर्वन्ति चित्तभ्रमम् ॥ ३ ॥

पाण्डित्यं यदि नाम दैवविहितं तर्कि वृथाऽध्यापनै-
रायुश्चेन्निहितं विधातृलिखितं तत् किं प्रयत्नाशनैः ।

राज्यं चेद्विधिनिर्मितं तदनिशं किं मन्त्रतन्त्रोद्यमै-
र्धाता चेत्सुगतिप्रदस्तदफलैः किं तीर्थसार्थभ्रमैः ॥ ४ ॥

वदन्त्यविदितोत्साहं दैवं दैवं सदैव ये ।

तेषां विनष्टचेष्टानां दूरे धर्मार्थसम्पदः ॥ ५ ॥

हत्वा नन्दं स्वजनसहितं सप्तभिर्वासुरैर्य-

द्याणवयेन प्रवतमतिना चन्द्रगुप्तोऽभिपिक्तः ।

आश्चर्येण प्रसृतयशसा कीर्त्यमानेन शास्त्रं

नेन न्यस्ता किमपि वदतो दैववाद्स्य मुद्रा ॥ ६ ॥

द्वीपादन्यस्मादपि मत्त्ये(ध्या?)द्रपि जलनिर्धेदिंशोऽप्यन्तान् ।
आनीय शदिति घटयति विधिरभिमतमभिमुखीभूतः ॥ ८ ॥

श्रीहर्षस्य ।

देशादेशान्तरं यातु पापपुण्यमयः पुमान् ।
पुन[स्तत्र] मतीक्षन्ते सम्पदो विपदोऽपि च ॥ ९ ॥

प्रवहादनस्य ।

करोतु नाम नीतिज्ञो व्यवसायमुदारधीः ।
फलं पुनस्तदेवास्य यद्विधेर्मनसि स्थितम् ॥ १० ॥

भगवतो व्यासस्य ।

यन्मनोरथशतरगोचरो यत्स्पृशन्ति न गिरः कवेरपि ।
स्वप्नवृत्तिरपि यत्र दुर्लभा लीलया च विदधाति तद्विधिः ॥ ११ ॥

अलङ्कारशङ्कनकरनरकपालं परिजनो
विशीर्णाङ्गे भृङ्गी वसु च वृष एको बहुवयाः ।
अवस्थेयं स्थाणोरपि भवति सर्वाभरगुरो-
विधौ वक्त्रे मूर्ध्नि स्थितवति वयं के पुनरमी ॥ १२ ॥

कयोरप्येतौ ।

॥ इति श्रीभगदत्तमहर्षणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दैवपद्धतिः ॥

श्रीवर्णनपद्धतिः (११५)

तावच्छीतमृदुस्पर्शः परे स्वे च जने जनः ।
वात्ययेव हिमं यावन्न श्रिया परुपीकृतः ॥ १ ॥

श्रीमानजननिन्द्यश्च शूरश्चाप्यविकल्थनः ।
समदृष्टिः प्रभुश्चेति दुर्लभाः पुरुषास्त्रयः ॥ २ ॥

वासिष्ठरामायणादेतौ ।

श्रीपरिचयाज्जडा अपि भवन्त्यभिज्ञा विदग्धचरितानाम् ।
उपदिशति कामिनीनां यौवनमद एव ललितानि ॥ ३ ॥

काकतालीययोगेन यदनात्मवति क्षणम् ।
करोति प्रणयं लक्ष्मीस्तदस्यास्त्रीत्वचापलम् ॥ ४ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

कृष्णः क्रीडितवान् गोभिरिति गोतुल्यबुद्धिषु ।
पक्षपातवती लक्ष्मीरहो देवी पतिव्रता ॥ ५ ॥

श्रीः सपत्नीमिव द्वेष्टि दृष्टिं सत्पथदर्शिनीम् ।
तां विना यत्र तत्रैव पतन्त्यन्वा इवेश्वराः ॥ ६ ॥

अयं प्रभुरयं भृत्य इति या जगतः स्थितिः ।
फलं विजयते तत्र श्रीप्रसादाप्रसादयोः ॥ ७ ॥

सर्वासामपि देवीनां मध्ये श्रीर्देवदेवता ।
यां विना न भवन्त्येव तासां पूजादिकाः क्रियाः ॥ ८ ॥

सर्वासामेव नारीणां मध्ये श्रीः सुभगा खलु ।
स्पृहयन्ति महान्तोऽपि यां स्वेच्छाचारिणीमपि ॥ ९ ॥

प्राणेभ्यो न प्रियं वस्तु जगतीत्यनृतं खलु ।
लक्ष्मीकृते यतः प्राणान् गणयन्ति तृणं नराः ॥ १० ॥

तीक्ष्णाद्बुद्धिजते मृदौ परिभवत्रासान्न सन्तिष्ठते
 मूर्खं द्वेष्टि न गच्छति प्रणयितामत्यन्तविद्वत्स्वपि ।
 शूरेभ्योऽभ्यधिकं विभेत्युपहसत्येकान्तभीरुनहो
 श्रीर्लब्धप्रसरेव वेश्वनिता दुःखोपचर्या भृशम् ॥ १८ ॥

विशाखदेवस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां श्रीवर्णनपद्धतिः ॥

दानपद्धतिः (११६)

भित्वाऽपि भूमिमाधिरोहति रत्नराशि-
 राकाशतोऽपि नमदम्बुधराः स्रवन्ति ।
 वाञ्छाफलं फलति वाञ्छितकाल एव
 कालप्रधानगुणरत्नधनस्य दाता ॥ १ ॥

चन्द्रगोभिनः ।

मेरोर्मुद्घिन रथेनं मार्गपतितान् रत्नोपलान् खण्डयन्
 कुर्वन् जर्जरितोमिं सप्तचरणैराकाशगङ्गाजलम् ।
 यज्ज्योतीष्यभिभूय भाति तमसामुच्छिद्ये भास्कर-
 स्तत्राप्याह मनस्समाधिविहितं दानं निमित्तं मुनिः ॥ २ ॥

भगदत्तभास्करस्य ।

गौरवं प्राप्यते दानान्नतु वित्तस्य संग्रहात् ।
 स्थितिरुच्चैः पयोदानां पयोधीनामघः पुनः ॥ ३ ॥

दातुरुन्नतवित्तस्य गुणयुक्तस्य चार्थिनः ।
 दुर्लभः खलु संयोगः सद्ग्रीजक्षेत्रयोरिव ॥ ४ ॥

सङ्गतः श्रेयसां पारं स एको भुवि जीवति ।
 प्रणतः पूरितारोषु भवत्यर्था च योऽर्थिषु ॥ ५ ॥

शूराः सन्ति सहस्रशः सुचरितैः पूर्णं जगत् पण्डितैः

सङ्ख्या नास्ति कलाविदां बहुतरैः क्रान्ता वनान्तश्रियः ।

त्यक्तं यः कुलवित्तमुन्नतमतिः शक्नोति जीवाधिकं

सोऽस्मिन् भूमिविभूषणं शुभमतिर्भव्यो भवेद्दुर्लभः ॥ १५ ॥

दानं यत्प्रथमोपकारिषु ननु न्यासः स एवाप्येते

दाने याचनमौल्यमेव दधते तर्हिक न भोगाश्रयात् ।

पात्रे यत्फलविस्तरमियतया तद्गार्भुषिक्यं न किं

तद्दानं यदुपेत्य निष्पणयिनि क्षीणे जने दीयते ॥ १६ ॥

केषामप्येते ।

पूर्वजन्मसुकृतव्ययलब्धाः सम्पदो विपद एव विमृष्टाः ।

पात्रपाणिकमल्लार्पणमासां तासु शान्तिकविधिः परिच्छेदः ॥ १७ ॥

याचमानजनमानसदृत्तेः पूरणाय वत जन्म न यस्य ।

तेन भूमिरतिभारवतीयं न द्रुमैर्न गिरिभिर्न समुद्रैः ॥ १८ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैतौ ।

आर्तदुः[ख्यै] परित्राणदुः[र्गतौ]दि यथाक्रमम् ।

पात्रमःहृदयाल्लनामलाभे गुणवानिति ॥ १९ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

इति श्रीभगवत्तन्त्रलक्षणदेशविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दानपद्धतिः ।

तेजस्यपि विना दानं वैरिभिः परिभूयते ।
 नीयतेऽस्तं दिनान्तेन तिग्मांशुः सङ्घुचत्करः ॥ ६ ॥
 औ[दार्थ]मेकमेकत्र गुणानां राशिरेकतः ।
 वि[फलस्तु]गुणग्राम औ[दार्थ]परिचर्जितः ॥ ७ ॥
 गतासोरुपरि क्षिप्तमम्भः कुम्भशतं वृथा ।
 तृषामूर्च्छितचित्तस्य चुलुकोऽप्यमृतायते ॥ ८ ॥
 प्रत्याख्यानमपि श्रेयः श्रेयोऽनुनयपेशलम् ।
 न तु दानमसत्कारपाह्यमलिनीकृतम् ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

प्रियः प्रजानां दातैव न पुनर्दावणेश्वरः ।
 आगच्छन् वाञ्छयते लोकैर्वारिदो न तु वारिधिः ॥ १० ॥

प्रह्लादनस्य ।

जीवति स जीवलोके यस्य पृहाद्यान्ति नार्थिनी विमुखाः ।
 भृतकवदितरजनोऽसौ दिवसान् पूरयति कालस्य ॥ ११ ॥
 पश्यति यदि वितथमधः परभागो ददत एव भुवनेषु ।
 वर्षन्तस्तरणेरपि तेजस्तिरयन्ति जीमूताः ॥ १२ ॥

बलमदेवस्यैतौ ।

किं रत्नोज्ज्वलमौलिना यदि शिरः सत्सु प्रणामानतं
 कर्पूरकमुकादिभिः किममलं सत्यं मुखाब्जे यदि ।
 किं हारेण च चन्दनेन हृदये तत्त्वं यदि भ्राजते
 किं कान्तैर्मणिकङ्कणैर्यदि सदा दानोदकार्द्रः करः ॥ १३ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

शूरैः क्रियते स्फुरन्ति पशवः सिंहादयोऽप्युत्कटा
 विद्वांसः शुकशारिका इव पठन्त्याशु श्रुतं यात्किल ।
 ध्यानाधीनसमाधिरुद्धमरुतः स्वार्थस्थिरोयोगिन-
 स्त्यागं(गी?) नित्यपरोपकारसुकृतः प्राप्यः क कल्पद्रुमः ॥ १४ ॥

नानान्ना बहु साधिता रसवती देवाग्रिकार्योचितः
 संभारो रचितो विशुद्धवसने कालोचिते योजिते ।
 स्नानं नाथ विधीयतामतिथयः सीदन्ति नान्या त्वरा
 धन्यं बोधयते शनैरिति पतिं मध्याह्नसुप्तं सती ॥ ७ ॥

दीपकस्यैतौ ।

अद्वैतं सुखदुःखयोरनुगतं सर्वास्ववस्थासु यो
 विश्रामो हृदयस्य यत्र रजसा यस्मिन्नहार्यो रसः ।
 कालेनावरणात्ययात्परिणते यत्स्नेहसारे स्थितं
 भद्रं तस्य सुमानुषस्य कथमप्येकं हि तत्प्राप्यते ॥ ८ ॥

भवभूतेः ।

॥ इति श्रीभगदत्तजलहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावर्यां कुलवधवृत्तपद्धतिः ॥

कुलवधवृत्तम् (११८)

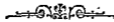
शुश्रूषस्व गुरुन् कुरु भियसखीट्टात्तं सपत्नीजने
 भर्तृर्विभ्रकृताजपि रोपणतया मा स्म प्रतीपं गमः ।
 भूयिष्ठं भव दक्षिणा परिजने भाग्येष्वनुत्सेकिनी
 यान्त्वेवं गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः ॥ १ ॥

कालिदासस्य ।

हेलामात्रविमूत्रितत्रिभुवनाः कर्णाञ्चलोत्तंसिता-
 स्तारुण्यस्य मदस्य च प्रणिधयो लज्जार्षसङ्गनेचिताः । *
 तीक्ष्णा हीरकमृचयो मुनिमनोपाणिरयवेषोद्धताः
 कल्पन्तां प्रमदाय वः कुलवधुन्लीलाकटाशच्छटाः ॥ २ ॥

महोदयमनन्यास्य ।

कुलस्त्रीपद्मतिः (११७)

प्रोपितायाः प्रयान्त्यस्तं प्रजा धर्मो यशस्सुखम् ।
निट्टत्ताया निवर्तन्ते अहोवध्नन् (?) कुलाङ्गनाः ॥ १ ॥

भगवतो न्यासस्य ।

आभोगभूपणवती कुचकुम्भसम्प-
दन्तर्विकारमधुराणि विलोकितांनि ।
अङ्गान्यनङ्गपिशुनानि कुलाङ्गनानां
धीरात्मनामपि मनः परितापयन्ति ॥ २ ॥

लज्जावशावनतमन्यरदृष्टिपातं
यैश्चुम्बितं कुलवधूवदनारविन्दम् ।
तेषामनेकपुरुषव्रणिताघरेषु
सक्तिः कथं भवतु वेदयवधूसुखेषु ॥ ३ ॥

नातः परं कुलमतः परतो न शीलं
नातः परं च करणस्य पदं मृगाक्ष्याः ।
यद्वाग्धविन्दुरपराधवतोऽपि पत्यु-
रुत्सङ्घितेन चरणेन तयाऽपनिन्ये ॥ ४ ॥

चतुर्थेऽङ्के स्नातां त्रिदिनैर्विरहापाण्डुरमुखीं
रजोमुक्तां तन्वीं विशददशनां स्वच्छवदनाम् ।
हरिद्राहीवैरभचुरपदुगन्धप्रणाधिनीं
मदन्यः को भुङ्क्ते च्युतकुसुमशेषामिव लताम् ॥ ५ ॥

केषामप्येते ।

स्वस्थानस्थितमार्जितोपकरणं प्रोन्मृष्टभूदर्पणं
'वन्धुस्निग्धगुणज्ञविश्रमपदं पूजापरं यद्गृहम् ।
मर्तुः कर्मकरी[दिवा] सुरभिना सर्वाङ्गन्धूपा निशि
प्रेमाद्रा मियवादिनी कुलवधूर्धन्यैः सती लभ्यते ॥ ६ ॥

अपत्यपद्धतिः (११९)

इन्दोः कलाकलापेन पङ्क्तिक्रमनिवेशिना ।
 सर्वदुःखापनोदाय बालकानां कृता भुजाः ॥ १ ॥
 लोकान्तरसुखं पुण्यं तपोदानसमुद्भवम् ।
 सन्ततिः शुद्धवंश्या हि परत्रेह च शर्मणे ॥ २ ॥

कालिदासस्य ।

किं तेन जातमात्रेण मातुर्यौवनहारिणा ।
 आरोहति न यः स्वस्य वंशस्याग्रे ध्वजो यथा ॥ ३ ॥
 अन्तःकरणतत्त्वस्य दम्पत्योः स्नेहसंश्रयात् ।
 आनन्दग्रन्थिरेकोऽयमपत्यमिति बध्यते ॥ ४ ॥

आलक्ष्य दन्तमुकुलाननिमित्तहासै-
 रव्यक्तवर्णरचनावचनप्रवृत्तीन् ।
 अङ्कनश्रयप्रणयिनस्तनयान् वहन्तो
 धन्यास्तदङ्गनजसा मलिनीभवन्ति ॥ ५ ॥

एते मवभूतेः ।

संपदि यस्य न हर्षो विपदि विपादो रणे [प्यं] धीरत्वम् ।
 तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् ॥ ६ ॥
 पुत्रास्पदं कृतमिति तत्कर्मणि योजयेन्न दुष्पुत्रम् ।
 हवनविधौ ह्यभ्युजस्तिलं प्रशंसन्ति न तु तैलम् ॥ ७ ॥

बलभदेवस्य ।

अम्बायाश्च पितुश्च सङ्गणगणो यस्मिन्नभिव्यज्यते
 तस्मिन् स्वप्रतिविम्बितेव निखिला सैवाकृतिः सा श्रुतिः ।
 सा वाणी विनयस्स एव सहजः पुण्यानुभावस्स च
 श्लाघायाः सदनं सुखस्य वसतिस्तेनैव पुत्री पिता ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

निर्व्याजं दयिते ननान्दृषु नता श्वश्रूषु भक्ता भव
 स्निग्धा बन्धुषु वत्सला परिजने स्मेरा सपत्नीष्वपि ।
 पत्युर्मित्रजने सनर्मवचना खिन्ना च तद्वैरिषु
 स्त्रीणां संवननं नतभ्रु तदिदं वीतौपथं भर्तृषु ॥ ३ ॥

अभ्युत्थानमुपागते गृहपता तद्भाषणे नम्रता
 तत्पादारपितदृष्टिरासनविधिस्तस्योपचर्या स्वयम् ।
 सुप्ते तत्र शयीत तत्प्रथमतो जज्ञाञ्च शय्यामपि
 प्राच्यैः पुत्रि निवेदितः कुलवधूसिद्धान्तधर्माश्र(श)यः ॥ ४ ॥
 राजशेखरस्यैतौ ।

भक्तिः प्रेयसि सन्धितेषु करुणा श्वश्रूषु नम्रं शिरः
 प्रीतिर्ज्ञातिषु गौरवं गुरुजने क्षान्तिः कृतागस्यपि ।
 आमनातः कुलयोपितां व्रतविधिः सोऽयं विधेयां पुन-
 र्भद्रर्तुर्दयिता इति मियसखीबुद्धिः सपत्नीष्वपि ॥ ५ ॥

बिल्हणस्य ।

यद्देवेभ्यो यच्च पित्रादिकेभ्यः कुर्याद्भर्ताऽभ्यर्चनं सत्क्रियातः ।
 तस्यार्थं वै सा फलं नान्यचित्ता नारी भुङ्क्ते भर्तृशुश्रूषयैव ॥ ६ ॥

मार्कण्डेयपुराणात् ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुलवधुव्रतपद्धतिः ॥

मित्रपद्धतिः (१२०)

उपनमितं पुण्यचयैः संपूर्णं रक्षितं च यत्नेन ।
संपदि विपदि त्राणं भवति निधानं च मित्रं च ॥ १ ॥

कस्यापि ।

किमिदं कपालकर्मण्डलुवलकलसितरक्तपटजटापटलैः ।
व्रतमिदमुज्ज्वलमनसां प्रतिपन्ना[र्थस्यै] निर्वहणम् ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

तस्य पुरः कथनीयं दुःखं दुःखान्वितेन पुरुषेण ।
यो वा शमयति दुःखं यो वा परितप्यते तेन ॥ ३ ॥

स्वामिनि गुणान्तरज्ञे गुणवाति भृत्ये सुवर्तिनि कलत्रे ।
मित्रे चानुपचर्ये निवेद्य दुःखं सुखी भवति ॥ ४ ॥

द्वेषयति प्रतिवचनैरादरमुपदर्शयन् खलीकुरुते ।
उत्कर्षयंश्च लघयति मूर्खसुहृत् सर्वदा वर्ज्यः ॥ ५ ॥

अहिते प्रतिपेद्यश्च हिते चानुमवर्तनम् ।
व्यसने चापरित्यागस्त्रिविधं मित्रलक्षणम् ॥ ६ ॥

केषामप्येते ।

दर्शितानि कलत्राणि गृहे भुक्तमशङ्कितम् ।
कथितानि रहस्यानि सौहार्दं किमतःपरम् ॥ ७ ॥

भगवतोऽव्याप्तस्य ।

शोकारतिभयत्राणं प्रीतिविस्त्रम्भभाजनम् ।
केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ ८ ॥

आयातो भवतः पितेति सहसा मातुर्निशम्योदितं
 धूलीधूसरितो विहाय शिशुभिः क्रीडारसं मुदुतम् ।
 दूरात् स्मेरमुखः प्रसार्य ललितं बाहुद्वयं वालको
 नाधन्यस्य पुरः समेति परया प्रीत्या रणद्धर्मम् ॥ ९ ॥

[भट्टोक्तस्य ?]

रागस्यास्पद्रमित्यवैमि न हि मे भ्रंशीति न प्रत्ययः
 कृत्याकृत्यविचारणासु विमुखं को वा न वेत्ति क्षितौ ।
 इत्थं निन्द्यमपीदमिन्द्रियवशं प्रीत्यै भवेद्यौवनं
 भक्त्या याति यदित्यमेव पितरौ शुश्रूपमाणस्य मे ॥ १० ॥

तिष्ठन् भाति पितुः पुरो भुवि यथा सिंहासने किं तथा
 यत्संवाहयतः सुखं हि चरणौ तातस्य किं राज्यके ।
 किं भुक्ते भुवनत्रये धृतिरसौ भुक्तोज्जिते या गुरो-
 रायासः खलु राज्यमुज्जितगुरोस्तन्नास्ति कश्चिद्गुणः ॥ ११ ॥

श्रीहर्षस्यैतौ ।

संसारे यदुदेति किञ्चन फलं तत्कच्छ्रसाध्यं नृणां
 किं त्वेतत्सुखसाध्यमस्ति युगलं सम्यग्यदि ज्ञायते ।
 यत्कृष्मीसमुपार्जनं पुलकिनां रक्तस्य रङ्गायतां
 त(य ?)त्कान्तारतिनिस्तरङ्गमनसामुत्पद्यते नन्दनः ॥ १२ ॥

मदनस्य ।

द्वित्राणि स्वलता पदानि दधता धात्रीकरालम्बिना
 स्वभ्यस्तं पुनरेव जानुगमनं निशङ्कमातन्वता ।
 उद्विन्नामलदन्तकुङ्कुलमुखेनाव्यक्तवाग्वादिना
 या प्रीतिः स्वमुनेन चेतसि सखे वक्तुं न सा पार्यते ॥ १३ ॥

भट्टार्दनस्य ।

॥ इति श्रीभगवत्तन्वह्णदेशविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां पुत्रपद्धतिः ॥

गुणपद्धतिः (१२१)

गुणेषु यत्नः क्रियतां किमाटोपैः प्रयोजनम् ।
वित्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवर्जिताः ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

पङ्कगन्वयमपि सरसिजमारोहति नीलकण्ठमूर्धानम् ।
पश्यत गुणमहिमानं चरणादपि मृज्यते पङ्कः ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

स्वल्पेनैव हि कश्चिद्गुणेन जगति प्रसिद्धिमुपयाति ।
एकेन करेण गजः करी न सूर्यः सहस्रेण ॥ ३ ॥

प्रकाशवर्षस्य ।

गुणे कुर्वादरं भ्रातन विच्छेषु कदाचन ।
सुलभं गुं नां विच्छं दुर्लभा धनिनां गुणाः ॥ ४ ॥

गुणेषु यत्नसाध्येषु यत्ने चात्मनि संस्थिते ।
परोऽपि गुणिनां धुर्य इति जीवन् सहेत कः ॥ ५ ॥

निर्मलानां कुतो रन्ध्रं कदाचिदपि जायते ।
विधीयते गुणैरेव तच्च मुक्तामणेरिव ॥ ६ ॥

गुणेष्वनादरं भ्रातर्भूरिथीरपि मा कृयाः ।
गुणच्छेदात् स पूर्णोऽपि घटः रूपे पतत्यधः ॥ ७ ॥

गुणयुक्तोऽप्यधो याति रिक्तः रूपघटो यथा ।
निर्गुणोऽप्यन्भृतः पश्य जनैः शिरसि धार्यते ॥ ८ ॥

ये केचिद्गुणरेशुरूपितधियो धन्याः सुखं शेरते
ते विज्ञातपरिश्रमाः शिशुभिरप्यज्ञातलिप्यक्षरैः ।
अस्माकं तु करस्थितामलकबल्लोकत्रयं पश्यता-
मेभिर्दग्धगुणैर्घुणैरिव तनुः शंभोस्त(स?)मुत्कीर्यते ॥ ९ ॥

माधुर्यादतिशैत्यतः शुचितया सन्तापशान्त्या तृपः

स्याने मित्रमिदं परं^१ पय इति क्षीरस्य नीरस्य च ।

तत्राप्यर्णसि वर्णना स्फुरति मे यत्सङ्गन्तौ वर्धते

क्षीरं येन पुरैव चास्य सुहृदः ववाथे स्वयं क्षीयते ॥ ९ ॥

कयोरप्येतौ ।

कोऽपि ववापि कुतोऽपि कस्यचिदहोचेतस्यकस्माज्जनः

केनापि प्रविशत्युदुम्बरफलप्राणिक्रमेण क्रमात् ।

एतस्मिन्नपि पाटिते विघटिते विस्फोटिते ओटिते

निष्पिष्टे परिगालिते विदलिते निर्यात्यसौ वा न वा ॥ १० ॥

माहिलस्य ।

इति श्रीभगदत्तजरह्णविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां मित्रपद्धतिः ।

कलापद्धतिः (१२२)

नीचापि सा प्रकाश्यैव जीव्यते कलया यया ।
 वर्तमानः सतां स्थित्या भण्डकैर्नोपहस्यते ॥ १ ॥
 धर्मस्य कला ज्येष्ठा भूतदयाख्या परोपकारश्च ।
 दानं क्षमाऽनसूया सत्यमलोभः प्रसादश्च ॥ २ ॥
 अर्थस्य सदोत्थानं नियमात् परिपालनं क्षयज्ञानम् ।
 स्थाने त्यागः पटुताऽर्जुद्वेगः स्त्रीष्वविश्वासः ॥ ३ ॥
 कामस्य वेपथोभा पेशलता चारुता गुणोत्कर्षः ।
 प्रीतिः प्रणयो लीला चिच्चज्ञानं च कान्तानाम् ॥ ४ ॥
 मोक्षस्य विवेकरतिः प्रशमस्तृष्णाक्षयश्च सन्तोषः ।
 सङ्गन्त्यागश्च लयः साम्यं परमं प्रकाशश्च ॥ ५ ॥
 मात्सर्यपरित्यागः म्रियवादित्वं च धैर्यमक्रोधः ।
 नैराश्यं च परार्थं सुखम्य सिद्धाः कलाः पञ्च ॥ ६ ॥
 सत्सङ्गः कामजयः शौचं गुरुसेवनं सदाचारः ।
 श्रुतममलं यशसि रतिर्मूलकलाः सप्त शीलस्य ॥ ७ ॥
 ओजः सत्त्वं बुद्धिर्व्यवसायो नीतिरिङ्गितज्ञानम् ।
 प्रागल्भ्यं सुसहायः कृतज्ञता मन्त्ररक्षणं त्यागः ॥ ८ ॥
 जनरागभतिपत्तिर्मित्रार्जनमानृशंस्यदुः(म?)स्तम्भः ।
 आश्रितजनवात्सल्यं दश सप्त कलाः प्रभावस्य ॥ ९ ॥
 मौनमलौल्यमयाश्चा मानस्य च जीवितं कलात्रितयम् ।
 एताः कला विदग्धैः स्वगताः कार्याश्चतुःषष्टिः ॥ १० ॥

को जानाति गुणान् परेषु निहिता[न् जोनातु] को वक्ति तान्
 वक्तुं व्यक्तममून् कथञ्चिदथवा को नाम नामूयति ।
 नैवामूयति कश्चिदेव यदि वा जायेत कस्तादृशो
 यस्तै[र्ह्य]प्यति सोऽस्ति चेत् कथमसौ मर्त्येष्वहो गण्यते ॥ १० ॥

कालिन्या दलितेन्द्रनीलशकलश्यामां[भ]सोऽन्तर्जले
 मग्नस्याञ्जनपुञ्जमेचकनिभस्याहेः कुतोऽन्वेपणम् ।
 ताराभाः फणचक्रवालमणयो न स्युर्यदि द्योतिनो
 यैरेवोन्नतिमाभुवन्ति गुणिनस्तैरेव यान्त्यापदम् ॥ ११ ॥

पङ्कगत्तामरसं शशाङ्क उदधेरिन्दीवरं गोमयात्
 काष्ठादशिरहेः फणादपि मणिगोपित्ततो रोचना ।
 कौशेयं कृमितः सुवर्णमुपलाहूर्वाऽपि गोरोमतः
 माकाश्यं स्वगुणोदयेन गुणिनो गच्छन्ति नो जन्मना ॥ १२ ॥

ये काकिणीमपि महा[पैण]हिण्डमान-
 रण्डाकरण्डशरणा न गुणा लभन्ते ।
 ते तन्तुकोविदकुविन्दकरारविन्द-
 मैत्रीमवाप्य नृपतीनपि लोभयन्ति ॥ १३ ॥

केयामप्येते ।

॥ इति श्रीभगदत्तमल्लहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां गुणपद्धतिः ॥

वयमकुशलाः कर्णोपान्ते निवेशयितुं मुखं
 कृतकवचनैर्भर्तुंश्रेतो न वञ्चयितुं क्षमाः ।
 मियमपि वचो मिथ्या वक्तुं जडैर्न च शिक्षितं
 ननु वत गुणैः कैः स्तोप्यामो नरेश्वरवल्लभम् ॥ ७ ॥

कयोरप्येतौ ।

भेतव्यं नृपतेस्ततः [स]चिवतो राज्ञस्ततो वल्लभा-
 दन्येभ्यश्च भवन्ति ये च भुवने लब्धप्रतिष्ठा विटाः ।
 दैन्यादुन्मुखदर्शनापलपनैः पिण्डार्थमायास्यतः
 सेवां लाघवकारिणीं कृताधियः स्थाने श्वट्चिं विदुः ॥ ८ ॥

विशाखदेवस्य ।

ईश्वरसेवा सुलभन्यक्कारा दुर्लभोत्कर्षा ।
 चिरपरिचर्या विफला निर्माल्या निष्क्रमोऽपि निरयाय ॥ ९ ॥

ईश्वरमाराधयतो विगलितमानस्य लब्धमैश्वर्यम् ।
 स्फुटमेव भवति लघिमा गरिमाऽपि कथं न जानीमः ॥ १० ॥

वल्लभदेवस्यैतौ ।

उन्नत्यै नमति प्रभुं प्रभुमृहान् द्रष्टुं वहिस्तिष्ठति
 स्वद्रव्यव्ययमातनोति जडधीरागामिवित्तेच्छया ।
 प्राणान् प्राणितुमेव मुञ्चति रणे क्लिश्नाति भोगेच्छया
 सर्वं तद्विपरीतमेव कुरुते तृणान्धटक् सेवकः ॥ ११ ॥

प्रणमत्युन्नतिहेतोर्जावितहेतोर्विमुञ्चति प्राणान् ।
 दुःखीयति सुखहेतोः को मूर्खः सेवकादन्यः ॥ १२ ॥

कयोरप्येतौ ।

आकांक्षिणं(णः ?) क्षमापतिमन्दिराणि प्रविश्य पातालसहोदराणि ।
 अधोगतेर्नान्यदुपार्जयन्ति फलं भुजङ्ग इव वायुभक्ष्याः ॥ १३ ॥

सेवा वञ्चकधूर्तानां मन्यते न सतां जनः(मता ?) ।
 या तिष्ठ(धिष्ठि ?)ता परोच्छिष्टा नष्टा स्त्री न सती(ता ?) वृणाम् ॥ १४ ॥

सेमेन्द्रस्य ।

शक्तिविरोधे गमनं तत्प्रणतिर्वा बलोदये वैरम् ।
आर्तस्य धर्मचर्या दुःखे धैर्यं सुखेष्वनुत्तरेकः ॥ ११ ॥

विभवेषु संविभागः सत्सु रविर्मन्त्रसंशये प्रश्नः ।
निन्द्येषु पराङ्मुखता भैषजमेतत्कलादशकम् ॥ १२ ॥

एकादश क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीभगवत्सन्महणदेवविरचितां सूक्तिमुक्तावल्यां कलापद्धतिः ॥

सेवापद्धतिः (१२३)

—:०:—

सेवादुःखाभिभूतस्य याञ्चा दुःखाय भूयसे ।
दीर्घाध्वपरिस्त्रियस्य शैलारुदिरिवाग्रतः ॥ १ ॥

मदन्तहरिमष्टस्य ।

सेवा श्वट्तिरुक्ता येन तैः सम्यगुदाहृतम् ।
स्वच्छन्दं परति क्वा विक्रीतासुः क्वा सेवकः ॥ २ ॥

कस्यापि ।

अचिवेकानि भूये यः करोत्यागां समृद्धये ।
यास्याम्यहमनेनेति करोत्यागां स मृद्धये ॥ ३ ॥

चलेषु स्वामिचित्तेषु मुलभे पिशुने जने ।
यदि जौरन्त्यदो निध्रं सणमप्रानुनीधिनः ॥ ४ ॥

समुद्रमिव भूपालमाधितास्तन्फर्षपिणः ।
समूले वा विनश्यन्ति भरं वा शान्तिं सम्पदाम् ॥ ५ ॥

भगवतो व्यामर्शेने ।

मधुनं धनमाप्नोत्य यो रात्रं द्वारि त्रिष्टिति ।
स बद्धः मौनिवश्येन संशुष्यति न पुष्यति ॥ ६ ॥

धर्मपद्धतिः (१२४)

शिलामयेऽपि प्रासादे शिलैका किल देवता ।
पूज्यः पुण्यमहिम्नैव जडेष्वपि जडन्धरः ॥ १ ॥

आदित्यमदृत्य ।

एकस्मिन्नप्यतिक्रान्ते दिने धर्मविवर्जिते ।
दस्युभिर्मुपितस्येव हृदयं दहते चिरम् ॥ २ ॥

व्यापृतेनापि मनसा धर्मः कार्यो निरन्तरम् ।
मेधिवद्धोऽपि हि भ्राम्यन् घासग्रासं करोति गौः ॥ ३ ॥

अरावप्युचितं कार्यमातिथ्यं गृहमागते ।
छेत्तुमप्यागते छायां नोपसंहरते तरुः ॥ ४ ॥

भगवतो व्यासस्थैते ।

संवर्तसलिलोद्धृत्तानिरङ्कुशविसर्पिणा ।
पुण्यं न छेदमायाति चतुःसागरचारिणा ॥ ५ ॥

प्रदीप्तकिरणाङ्गारैः सप्तभिर्भास्करानलैः ।
क्षितावादह्यमानायां पुण्यमेकं न दहते ॥ ६ ॥

अस्मिन् जरामरणमृत्युमहातरङ्ग-
मिश्रोद्धौ महति संपरिवर्तमानः ।
पुण्यप्लवेन सुकृतेन नरास्तरन्तः
संप्राप्य तीरमभयं सुखमाप्नुवन्ति ॥ ७ ॥

आमुक्तपुष्पसुरभीकृतकेशपागा
मुक्तालतामहसितस्तनभारस्विन्नाः ।
पुण्येन कान्तधवलायतपद्मलाक्ष्यो
दास्यो नृणामुपनैमन्ति बलात्तरुण्यः ॥ ८ ॥

पुरुषैर्धनलोभेन पण्यस्त्रीभिरिव स्वयम् ।

आत्मा संस्कृत्य संस्कृत्य परोपकरणीकृतः ॥ १५ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

अनिद्रो दुःस्वप्नः प्रपतनमनद्रिद्रुमतटं

जराहीनः कम्पस्तिमिररहितस्त्राससमयः ।

अनाघातं दुःखं विगतनिगडो बन्धनविधिः

सजीवं जन्तूनां मरणमवनीशाश्रयरसः ॥ १६ ॥

त्वं लज्जे मज्ज भज्ज कचिदपि परतस्तिष्ठ तिष्ठ प्रतिष्ठे

याहि द्रोणीं हिमाद्रेः पुनरपि तपसे भारति स्वस्ति तुभ्यम् ।

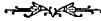
सोऽहं पुण्यक्षयेण प्रचुरपरिभवातङ्किनि भ्रष्टशङ्के

सेवापङ्के पतामि द्रविणकणधिया निष्कृपाणां नृपाणाम् ॥ १७ ॥

कयोरप्येतौ ।

श्रीभगदत्तजलहणेदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावर्यां सेवापद्धतिः ।

अर्थप्रशंसापद्धतिः (१२५)

पतन्ति खड्गधारासु विशन्ति मकराकरे ।
किं न कुर्वन्ति भुवने कष्टमर्थार्थिनो नराः ॥ १ ॥
एतदेवात्र सामर्थ्यं प्रत्यक्षेणोपलक्ष्यते ।
पुत्रदारादिसंबन्धः पुंसां धननिबन्धनः ॥ २ ॥

मगवतो व्यासस्यैतौ ।

अधनं खलु जीवधनं धनमर्थधनं महद्धनं धान्यम् ।
अतिधनमेतत्सुन्दरि विद्या-च तपश्च कीर्तिश्च ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

विद्वान् सुभगो मानी विश्रुतनामा कुलोन्नतः शूरः ।
विचेन भवति सर्वो विचविहीनस्तु सद्गुणोऽप्यगुणः ॥ ४ ॥
धनरहितं त्यजति जनो जनरहितं परिभवाः समायान्ति ।
परिभूतस्य शरीरं व्यसनविकारो महीभारः ॥ ५ ॥
तानीन्द्रियाण्यविकलानि तदेव नाम सा बुद्धिरप्रतिहता वचनं तदेव ।
अर्थोष्मणा विरहितः पुरुषः क्षणेन सोऽप्यन्य एव भवतीति विचित्रमेतत् ॥ ६ ॥
पण्डिताः कवयः शूराः कलावन्तस्तपस्विनः ।
वैद्यस्येव सवित्तस्य वीक्षन्ते मुखमातुराः ॥ ७ ॥
हेतुप्रमाणयुक्तं वाक्यं न श्रूयते दरिद्रस्य ।
अप्यतिपरुषमसत्यं पूज्यं वाक्यं समृद्धस्य ॥ ८ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

जातिर्यातु रसातलं गुणमणैस्तत्राप्यधो गम्यतां
शीलं शैलतटान्पतत्वभिजनः संदह्यतां वह्निना ।
शौर्यं वैरिणि वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः केवलं
येनैकेन विना गुणास्तृणलवमायाः समस्ता इमे ॥ ९ ॥

भर्तृहरेः ।

इति श्रीभगदत्तनरुहणाविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामर्थप्रशंसापद्धतिः ॥

अत्युच्छ्रितोन्नतसितध्वजपङ्क्तिचित्रै-
 र्नागाश्वपत्तिरथसंक्षुभितैर्वलौघैः ।
 उद्धूतचामरविराजितगात्रशोभाः
 पुण्येन भूमिपतयो भुवि सञ्चरन्ति ॥ ९ ॥

भदन्तविशाखदेवस्य ।

भृत्यग्रभास्करकरारुणशातकुम्भ-
 रत्नावलीकिरणभास्वरभाजनेषु ।
 यत्त्वाद्दु हृद्यहितमन्नमनल्पमत्ति
 काले जनः भिययुतस्तदुशन्ति धर्मात् ॥ १० ॥

भदन्तप्रज्ञाशान्तेः ।

निवर्तन्ते योधाः स्वभवनमथो यान्ति सचिवाः
 समूहो यः स्त्रीणां पदमपि च नानुव्रजति सः ।
 पुरे पौरास्ते च द्विपहयस्यद्रव्यनिचयाः
 सुखं तिष्ठन्त्यस्मिन् सुकृतमनुयात्येव पुरुषम् ॥ ११ ॥

कान्तारं न यथेतरो ज्वलयितुं दक्षो दवाम्नि विना
 दावाम्नि न यथा परः शमयितुं शक्तो विनाऽम्भोधरम् ।
 निष्णातः पवनं विना निरासितुं नान्यो यथाऽम्भोधरं
 कर्मोद्यं सुकृतं विना किमपरं हन्तुं समर्थं तथा ॥ १२ ॥

हेमचन्द्रसूरेः ।

सौजन्यं करुणा परोपकरणं पूज्यप्रणामादरः
 सत्यं निस्पृहताऽऽर्जवं मधुरता सत्संविभागः क्षमा ।
 अद्वेषः परदोषमौनममदः पूर्वोपकारस्मृतिः
 संक्षेपादनुशंसता च परमो धर्मः सतां सम्मतः ॥ १३ ॥

दृष्ट्वापि पापिनां दुःखं पापी पापं न मुञ्चति ।
 शूलात्तचोरप्रेक्षायां वस्त्रं हरति तस्करः ॥ १४ ॥

सेमेन्द्रस्य ।

इति श्रीमद्गतमल्लविरचितयां सूक्तिमुक्तावल्यां धर्मपद्धतिः ॥

धन्यानां गिरिकन्दरोदरभुवि ज्योतिःपरं ध्यायता-

मानन्दाश्रुजलं पिवन्ति शकुना निःशङ्कमङ्के स्थिताः ।

अस्माकं तु मनोरथोपरचितप्रासादवापीतट-

क्रीडाकाननकेलिमान्दिरसदामायुः परं क्षीयते ॥ ९ ॥

(भर्तृहरेः) ।

स्तुबन्त्यश्रान्तास्याः क्षितिपतिमभूतैरपि गुणैः

प्रवाचः कार्पण्याद्यदि वितथवाचोऽपि पुरुषाः ।

प्रभावस्तृष्णायाः स खलु सकलः स्यादितरथा

निरीहाणामीशस्तृणामिव तिरस्कारविषयः ॥ १० ॥

विशाखदेवस्य ।

पदं करोत्यलङ्घ्येऽपि तृष्णाऽपि फलमीहते ।

चिरं तिष्ठति नैकत्र तृष्णाचापलमर्कटी ॥ ११ ॥

अनावजितचित्ताऽपि ध्रुवं सर्वान् प्रधावति ।

फलं न लभते किञ्चित् तृष्णा जीर्णैव कामिनी ॥ १२ ॥

भीषयत्यपि धीरेहमन्धयत्यपि सेक्षणम् ।

खेदयत्यपि शान्तेहं तृष्णा कृष्णेव शर्वरी ॥ १३ ॥

क्षणमायाति पातालं क्षणं याति नभस्तलम् ।

क्षणं भ्रमति दिक्कुञ्जे तृष्णा हृत्पद्मपट्टदी ॥ १४ ॥

रोगार्तिरङ्गन्ना तृष्णा गभीरमपि मानसम् ।

उत्तानतां नयत्याशु सूर्योशव इवाम्बुजम् ॥ १५ ॥

नासिधारा न वज्राचिर्न तप्रायः कणाचिपः ।

तथा तीक्ष्णा यथा ब्रह्मन् तृष्णेयं हृदि संस्थिता ॥ १६ ॥

वासिष्ठरामायणात् ।

आत्मज्ञानविवेकनिर्मलधियः कुर्वन्त्यहो दुष्करं

यन्मुञ्चन्त्युपभोगभाञ्ज्यपि धनान्येकान्ततो निःस्पृहाः ।

न प्राप्तानि पुरा न संप्रति न च प्राप्तौ दृढमत्ययो

वाञ्छामात्रपरिग्रहाण्यपि वयं त्यक्तुं न तानि क्षमाः ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

तृष्णापद्धतिः (१२६)

तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं चतुःस्थानेषु रज्यसे ।
व्याधितेष्वनपत्येषु तपस्त्रिषु जरत्सु च ॥ १ ॥

भट्टदेवविडङ्गस्य ।

तृष्णाखनिरगाधेयं दुष्पूरा केन पूर्यते ।
या महद्भिरपि क्षिप्तैः पूरणैरेव खन्यते ॥ २ ॥

अकृतस्यागमो नास्ति कृते नाशो न विद्यते ।
अकस्मादेव लोकोऽयं तृष्णे दासीकृतस्त्वया ॥ ३ ॥

मनसः स[तततौत्थान]मणो^१नैराश्ययन्त्रितम् ।
आशास्पर्शैरदुष्पूरमहो ब्रह्माण्डकोटिभिः ॥ ४ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

द्वारपालकराघातकिणीकृतगलोऽपि सन् ।
तथापि कुरुते सेवामहो तृष्णा गरीयसी ॥ ५ ॥

पिशाचीव विशत्पन्तश्छायेव न चलत्यलम् ।
वेश्येव भ्रमयस्याशा शोकं कन्येव वर्पति ॥ ६ ॥

घृते बन्ध्याऽपि पुत्राशां लुब्धोऽप्याशां धनोन्मुक्तः ।
[त्रि^२]योगार्तः सर्वेष्वशां जानात्या[क्षां]न योग्यता[म्] ॥ ७ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

आशावलम्बोपचिता न कस्य तृष्णालता नार्थफलं प्रमृते ।
दिने दिने लब्धरुचिर्विवस्वान् मीनं च मेपं च वृषं च मुह्ये ॥ ८ ॥

रत्नाकरस्य ।

१. क. पाठभेदः २. कणोक्तान्, क. च. कणोत्थान. ख. ३. एने. क. ख. च. ४. नि. क. ख. च. ५. तां.
६. च. ६. म. क. ख. च. ७. नीरं. क. ख. च. ८. मेपं. क. ख. च. ९. वृषं. क. ख. च.

धन्यानां गिरिकन्दरोदरभ्रुवि ज्योतिःपरं ध्यायता-

मानन्दाश्रुजलं पिवन्ति शकुना निःशङ्कमङ्के स्थिताः ।

अस्माकं तु मनोरथोपरचितप्रासादवापीतट-

क्रीडाकाननकेलिमन्दिरसदामायुः परं क्षीयते ॥ ९ ॥

(भर्तृहरेः) ।

स्तुवन्त्यश्रान्तास्याः क्षितिपतिमभूतैरपि गुणैः

प्रवाचः कार्पण्याद्यदि वितथवाचोऽपि पुरुषाः ।

प्रभावस्तृष्णायाः स खलु सकलः स्यादितरथा

निरीहाणामीशस्तृणामिव तिरस्कारविषयः ॥ १० ॥

विशाखदेवस्य ।

पदं करोत्यलङ्घ्येऽपि तृष्णाऽपि फलमीहते ।

चिरं तिष्ठति नैकत्र तृष्णाचापलमर्कटी ॥ ११ ॥

अनावर्जितचित्ताऽपि ध्रुवं सर्वान् प्रधावति ।

फलं न लभते किञ्चित्चृष्णा जीर्णैव कामिनी ॥ १२ ॥

भीषयत्यपि धीरेहमन्धयत्यपि सेक्षणम् ।

खेदयत्यपि शान्तेहं तृष्णा कृष्णेव शर्वरी ॥ १३ ॥

क्षणमायाति पातालं क्षणं याति नभस्तलम् ।

क्षणं भ्रमति दिक्कुञ्जे तृष्णा हृत्पद्मपट्टदी ॥ १४ ॥

रोगार्तिरङ्गन्ना तृष्णा गभीरमपि मानसम् ।

उत्तानतां नयत्याशु मूर्योशव इवाम्बुजम् ॥ १५ ॥

नासिधारा न वज्राचिर्न तस्मायःकणाचिपः ।

तथा तीक्ष्णा यथा ब्रह्मन् तृष्णेयं हृदि संस्थिता ॥ १६ ॥

वासिष्ठरामायणात् ।

आत्मज्ञानविवेकनिर्मलधियः कुर्वन्त्यहो दुष्करं

यन्मुञ्चन्त्युपभोगभाञ्ज्यपि धनान्येकान्ततो निःस्पृहाः ।

न प्राप्तानि पुरा न संमति न च प्राप्तौ दृढमत्ययो

वाञ्छामात्रपरिग्रहाण्यपि वयं त्यक्तुं न तानि क्षमाः ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

वर्तते येन न विना नरो वाञ्छतु नाम तत् ।
ततोऽधिकार्थप्रणयी पृष्टो दद्यात्किमुत्तरम् ॥ १८ ॥

व्यासस्य ।

लभ्यं लभ्यमिदं च लभ्यमधिकं तन्मूललभ्यं ततो
लभ्यं चापरमित्यनारतमहो लभ्यं धनं ध्यायसि ।
नैतद्वेत्सि पुनर्भवं नतु चिरादाशापिशाची वलात्
सर्वग्रासमिदं करिष्यति महालोभान्धकारावृतम् ॥ १९ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

यद्दुर्गामटवीमथन्ति विकटं क्रामन्ति देशान्तरं
गाहन्ते गहनं समुद्रमतनुक्लेशां कृपिं कुर्वते ।
सेवन्ते कृपणं पतिं गजघटासंघट्टदुःसञ्चरं
सर्पन्ति प्रधनं धनान्धितधियस्तल्लोभविस्फूर्जितम् ॥ २० ॥

रत्नघोषस्य ।

सुप्तव्यालिनि शैलरन्ध्रकुहरे दैत्यस्त्रियोऽन्वेपिताः
खातः सोऽपि निशासु निष्ठुरशिलाकूटो निधिश्चद्मया ।
तृष्णे देवि तथा त्वयाऽस्मि नटितो जानन्नपि प्रत्यहं
किं लोकेन ममापि संप्रति यथा हास्येन रुदं मुखम् ॥ २१ ॥

इन्द्रकवेः ।

माने नेच्छति वारयत्युपशमे क्षामालिखन्त्यां द्वियां
स्वातन्त्र्ये परिवृत्त्य तिष्ठति करीं व्याधुय धैर्यं गते ।
तृष्णे त्वामनुबध्नता फलमियत्प्राप्तं जनेनामुना
यः स्पृष्टो न पदा स एव चरणौ स्पृष्टुं न सम्मन्यते ॥ २२ ॥

भर्तृहरेः ।

॥ इति श्रीमगदत्तनरुहणविरचिताया सूक्तिमुक्तावल्यां तृष्णापद्धतिः ॥

दारिद्र्यपद्धतिः (१२७)

—: ० :—

सहोदयव्ययाः पञ्च दरिद्रस्यानुजीविनः ।
ऋणं दौर्भाग्यमालस्यं बुभुक्षाऽप्यंत्यसन्ततिः ॥ १ ॥

हेमचन्द्रसूत्रेः ।

अतो गरीयः किं नु स्यादशर्मं नरकेऽपि ।
यत्प्रियस्य प्रियं कर्तुमधमेन न शक्यते ॥ २ ॥

मंगवतो व्यासस्य ।

महाब्धयो यान्ति निदाघतल्लतां भजन्ति [वल्लीतरु]हीनतां नगाः ।
व्रजन्ति चिन्तामणयोऽपि लोष्टतां जगत्यभाग्येन जनेन याचिताः ॥ ३ ॥
श्रीहर्षपण्डितस्य ।

पृथुकार्तस्वरपात्रं भूर्पितनिःशेषपरिजनं देव ।
विलसत्करेणुगहनं संस्र्मति समभावयोः सदर्नम् ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृष्णान्धितधिया
वचो वदेहीति मतिजनमुदश्रु मलपितम् ।
कृता लङ्गभर्तुर्वेदनपरिपाटीषु घटना
मयाप्तं रामत्वं कुशलवसुता नत्वाधिगता ॥ ५ ॥

भट्टवाचस्पतेः ।

अयं शून्यो ग्रामः सुरसदनमेतद्यु पतितं
पुरः शुष्का चापी तरुरयमितः शीर्णवितपः ।
वयं चैते पान्थाः परिक्रुशदशाभाग्यगतयः
समानः संयोगः कट्टरपि मनो मे रमयति ॥ ६ ॥

क्षुत्क्षामः कुलपुत्रको मम गृहं कृच्छ्रात् कुतोऽप्यागत—
स्तत्किं गोहीनि तेऽस्ति किंचिदशनं येनामुना याच्यते ।
वाचाऽस्तीत्यभिधाय नास्ति च पुनः प्रोक्तं विनैवाक्षरैः
स्थूलस्थूलविलोललोचनलुठद्राप्याम्भसां विन्दुभिः ॥ ७ ॥

उड्डीना गुणपत्रिणः सुखफलान्याराद्विकीर्णान्यघः
पर्यस्ताः परितो यशस्तवकिताः सम्पल्लतापल्लवाः ।
प्रागेवापसृतः प्रमोदहरिणच्छाया कथान्तं गता
दैवारण्यमतङ्गजेन बलिना भग्नेऽभिमानद्रुमे ॥ ८ ॥

उज्जुङ्गे विभवद्रुमस्य शिखरे भुक्त्वा फलं स्वेच्छया
तस्मात्प्रस्खलितः पदाद्विधिवशाद्भ्रष्टो निरालम्बनः ।
पातालोदरभीषणे बहुविधकेशोरगाध्यासिते
दौर्गत्यावटगर्भके निपतितक्षित्रं यदि प्राणिति ॥ ९ ॥

केयामप्येते ।

नीचात्कर्णकटु श्रुतं धनमदादारूढगर्भं वचोऽ-
प्यर्था मन्दिरमागतः परिचयादप्राप्तकामो गतः ।
दुर्वासा मलिनाङ्गयष्टिरचलो दृष्टो जनः स्वे गृहे
खिन्नाः स्मः स्वपरोपकारविरहलीवा वहन्तस्तनुम् ॥ १० ॥

शोटीखण्डमिदं प्रयच्छ यदि वा स्वाङ्के गृहाणात्भजं
रिक्तं भूतलमत्र नाथ भवतः पृष्ठे पलालोच्चयः ।
दंपत्योरिति सङ्कया निशि यदा चोरः प्रविष्टस्तदा
लब्धं कर्पटमन्यतस्तदुपरि क्षिप्त्वा रटन्निर्गतः ॥ ११ ॥

दृद्धो नः पतिरेप मञ्चकगतः स्थूणावशेषं गृहं
फालोऽभ्यर्णजलागमः कुशलिनी वत्सस्य वार्ताऽपि नो ।
यस्नात्सञ्चिततैलविन्दुघटिका भग्नेति पर्याकुला
दृष्टा गर्भभरालसां निजवधुं श्वश्रुधिरं रोदिति ॥ १२ ॥

केयामप्येते ।

॥ इति श्रीमद्भक्तनन्दनविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दारिद्र्यपद्धतिः ॥

सन्तोषपद्धतिः (१२८)

सन्तु स्वाराज्यभूराज्यभुवोराज्यविभूतयः ।

एतावतैव तृप्तोऽस्मि यदधीनो न कस्यचित् ॥ १ ॥

वातोद्धूतपलालचञ्चल सखे चेतश्चिरेण त्वया

भ्रान्तं कुत्र न कुत्र लम्पट सुखप्रत्याशया सर्वतः ।

वाञ्छा वैर्धत एव केवलमहो तत्सर्वदा शिक्षये

दाक्षिण्येन ममापि निर्दृष्टिकरं सन्तोषसौख्यं भज ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

फलं स्वेच्छालभ्यं प्रतिवनमखेदं क्षितिरूहां

पयः स्थाने स्थाने शिशिरमधुरं पुण्यसरिताम् ।

मृदुस्पर्शा शय्या सुललितलतापल्लवमयी

सहन्ते सन्तापं तदपि धनिनां द्वारि कृपणाः ॥ ३ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

वियोगदावदग्धानां तृष्णासन्तप्तचेतसाम् ।

सुखाय सर्वसंन्यासः सन्तोषामृतनिर्झरः ॥ ४ ॥

सर्वत्र सम्पदस्तस्य सन्तुष्टं यस्य मानसम् ।

उपानद्रूढपादस्य ननु चर्मावृत्तैव भूः ॥ ५ ॥

आत्माधीनशरीराणां स्वपतां निद्रया निशि ।

कदन्नमपि मर्त्यानाममृतत्वाय कल्पते ॥ ६ ॥

सन्तोषामृतवृक्षानां यत्सुखं शान्तचेतसाम् ।

कुतस्तद्धनलुब्धानामितथैतश्च धावताम् ॥ ७ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

जातः कल्पतरुः पुरस्सुरगवी तेषां प्रविष्टा सृष्टं
 चिन्तारत्नमुपस्थितं करतले प्राप्तो निधिः सन्निधिम् ।
 विश्वं वक्ष्यमवक्ष्यमेव सुलभाः स्वर्गापवर्गश्रियो
 ये सन्तोपमशेषदोषदहनध्वंसास्युदं विभ्रति ॥ ८ ॥

मञ्जुघोषस्य ।

शून्ये देवकुले स्थित्वा वृक्षमूले गुहासु वा ।
 कदाऽनपेक्षो यास्यामि पृष्ठतोऽनवलोकयन् ॥ ९ ॥
 मृत्पात्रमात्रविभवश्चोरासंभोग्यचीवरः ।
 निर्भरो विहरिष्यामि कदा कायमगोपयन् ॥ १० ॥

बोधिचर्यावतारदेतौ ।

श्लाघ्यः कुलीनः कु[लिनेः] कलावान्
 विद्वान् कलार्हाद्विदुषः सुशीलः ।
 धनी सुशीलाद्धनिनोऽपि दाता
 दातुर्जिता कीर्तिरयाचकेन ॥ ११ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तमल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सन्तोपपद्धतिः ॥

क्षमापद्धतिः (१२९)

एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते ।

यदेनं क्षमया युक्तमशक्तं मन्यते जनः ॥ १ ॥

क्षमावतामयं लोकः परथैव क्षमावताम् ।

इह सम्मानमर्हन्ति परत्र च शुभां गतिम् ॥ २ ॥

भगवतो व्यासस्यैतौ ।

अलङ्किया शक्तिसमन्वितानां तपोधनानां बलशक्तिरग्न्या ।

व्यापाददावानलवारिधारा प्रेत्येह च क्षान्तिरनर्थशान्तिः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

मन्निन्दया यदि जनः परितोपमेति नन्वप्रयासजनितोऽयमनुग्रहो मे ।

श्रेयोऽर्थिनो हि पुरुषाः परतुष्टिहेतोर्दुःखार्जितान्यपि धनानि परित्यजन्ति ॥४॥

अहं न चेत्स्यां मयि दुष्टभावनामिमे व्रजेयुर्न निराश्रया जनाः ।

तदेनसा योजयतः परान् स्वयं ममैव युक्ता खलु नन्वपत्रपा ॥ ५ ॥

यथा ममात्मप्रियसम्पदुद्यमस्तथा परेषामपि वा विशेषतः ।

अवाप्नुयुश्चेन्मदभीष्टमप्रियं न ते चरेयुः कथमात्मनः प्रियम् ॥ ६ ॥

ज्ञानाद्दुःशस्यैतौ(ते ?) ।

अशक्तो यः क्षान्तिं सततमपकारिण्यपि जने

विधत्ते सौऽवश्यं भुजग इव दंष्ट्राविरहितः ।

प्रभुः सत्यां शक्तौ क्षमत इह यस्मात्सुचरितः

स तेजस्वी लोकद्वितीयविजिगीषुर्विजयते ॥ ७ ॥

आचार्यक्षेमसिंहस्य ।

॥ इति श्रीभगवत्तन्महणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां क्षमापद्धतिः ॥

दयापद्धतिः (१३०)

क्रीडाभूः सुकृतस्य दुष्कृतरजस्संहारवात्या भवो-
 दन्वन्नौर्व्यसनाग्निमेघपटली सङ्केतदूती श्रियाम् ।
 निःश्रेणी त्रिदिवौकसः प्रियसखी मुक्तेः कुगत्यर्गला
 सत्त्वेषु क्रियतां दयैव विविधैः किं तैस्तपःप्रक्रमैः ॥ १ ॥

यदि ग्रावा तोये तरति तरणिर्यद्युदयते
 प्रतीच्यां सप्तार्चिर्यदि भजति शैत्यं कथमपि ।
 यदि क्षमापीठं स्यादुपरि सकलस्यापि जगतः
 प्रसूते सत्त्वानां तदपि न वधः क्वापि सुकृतम् ॥ २ ॥

सोमप्रभसुरेरेतौ ।

नवनीतोपमा वाणी करुणाकोमलं मनः ।
 एकबीजप्रवृत्तानामेतत् प्रत्यक्षलक्षणम् ॥ ३ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

परात्मसमतामादौ भावयेदेवमादरात् ।
 समदुःखसुखाः सर्वे पालनीया ममात्मवत् ॥ ४ ॥

परस्य दुःखं हन्तव्यं दुःखत्वादात्मदुःखवत् ।
 अनुग्राह्या मन्यान्पि सत्त्वत्वादात्मसत्त्ववत् ॥ ५ ॥

बोधिचर्यावतारात् ।

शुद्धात्मनः सत्पुरुषस्य लोके दया च सत्यं च विभूषणं हि ।
 येषां दया प्राणिषु ते मनुष्या ये निर्देयास्तान् [विदुरत्र सर्पान्] ॥ ६ ॥

न सत्यवचनं सत्यं नासत्यवचनं मृषा ।
 यद्भूतहितप्रत्यन्तं तत्सत्यमितरन्मृषा ॥ ७ ॥

सर्वसत्त्वेषु यद्दानमेका सत्त्वेषु या दया ।
 सर्वसत्त्वप्रदानाद्धि यदेकाऽपि विशिष्यते ॥ ८ ॥

दानं दरिद्रस्य विभोः क्षमित्वं यूनां तपो ज्ञानवतां च मौनम् ।
इच्छानिवृत्तिश्च सुखोचितानां दया च भूतेषु दिवं नयन्ति ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दयापद्धतिः ॥

वैराग्यपद्धतिः (१३१)

वैराग्यं कस्य न भेयो विरागो यदि जायते ।
सुखमुत्तानशयनं कुञ्जस्य नहि युज्यते ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

दीनोद्धरणसमुचितैरनुपचितैर्वाञ्छितोऽसि यदि विभवैः ।
चलितं वनाय तपसे स रिपुर्यस्त्वां निघारयति ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

अहमेको न मे कश्चिन्नाहमन्यस्य कस्यचित् ।
न तं पश्यामि यस्याहं न हि सोऽस्ति न यो मम ॥ ३ ॥

जन्मान्तरसहस्राणि वियोगः सङ्गमः क्षणम् ।
तथाऽपि निर्घृणं चेतः प्रियसङ्गमिच्छति ॥ ४ ॥

कस्यानित्येष्वनित्यस्य स्नेहो भवितुमर्हति ।
येन जन्मसहस्राणि द्रष्टव्यो न पुनः प्रियः ॥ ५ ॥

तत्तत्स्मरणतां याति यद्यद्दस्त्वनुभूयते ।
स्वप्नानुभूतवत्सर्वं गतं न पुनरीहते ॥ ६ ॥

वहवो लाभिनोऽभूवन् वहवश्च यशस्विनः ।
सह लाभयशोभिस्ते न ज्ञाताः क्व गता इति ॥ ७ ॥

अस्यैकस्यापि कायस्य सहजा अस्मिन्खण्डकाः ।
पृथक्पृथग्गामिप्यन्ति किमुतान्यः प्रियो जनः ॥ ८ ॥

वालये नार्जनसामर्थ्यं येनासौ यौवने सुखी ।
यात्यर्जनेन तारुण्यं वृद्धः कामैः करोति किम् ॥ ९ ॥

शरीरस्य किमायातं सुगन्धि यदि चन्दनम् ।
अन्यदीयेन गन्धेन कस्मादन्यत्र रज्यते ॥ १० ॥

इह शय्यागतेनापि वन्धुमध्यस्थितेन वा ।
पर्यैवैकेन सोढव्या मर्षच्छेदादिवेदना ॥ ११ ॥

क्रोडीकरोति प्रथमं यदा जातमनित्यता ।
धात्रीत्र जननी पश्चात् सदा शोकस्य कः क्लमः ॥ १२ ॥

श्रीहर्षस्य ।

अज्ञानं कारणं न स्याद्वियोगो यदि कारणम् ।
शोको दिनेषु गच्छत्सु वर्धतामय याति किम् ॥ १३ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

इतो मृत्युरितो व्याधिरितो विपदितो जरा ।
चतुरङ्गन तुल्यवला हन्ति लोकमनित्यता ॥ १४ ॥

भगवतो न्यासस्य ।

कालोऽयं भूतमशक्युंघुमानां प्रपातिनाम् ।
ब्रह्माण्डोदुम्बरोत्थानां वृहत्पादपतां गतः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

कृतस्ते कालकाकेन कुलायः शिरसि ध्रुवम् ।
यद्भाति पलितव्याजात् तत्पुरीपस्थ शुक्तिमा ॥ १६ ॥

नूनं चन्द्रमसा व्याप्तो वृद्धोऽयमिति मे मतिः ।
तद्रश्मिजालमङ्गेऽस्य चकारित पलितच्छलात् ॥ १७ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

परिपक्वं समालोक्य जराक्षारावधूसरम् ।

शिरःकृष्माण्डकं भुङ्क्ते पुंसां कालः किलेश्वरः ॥ १७ ॥

जरासुधालेपसिते शरीरान्तःपुरान्तरे ।

अशक्तिरातिरापच्च तिष्ठन्ति सुखम् [ज्ञानैः] ॥ १८ ॥

आपदः क्षणमायान्ति सम्पदः क्षणमेव च ।

क्षणं जन्माथ मरणं मुने किमिव न क्षणम् ॥ १९ ॥

युज्यते वेष्टनं चायोराकाशस्य च खण्डनम् ।

ग्रथनं च तरङ्गणामास्था [कांथे न] युज्यते ॥ २० ॥

विद्राविते शत्रुजने समग्रे समागतायामभितथ लक्ष्म्याम् ।

सेव्यन्त एतानि सुखानि यावत्तावत्समायाति कुतोऽपि मृत्युः ॥ २१ ॥

भेरुशृङ्गन्तटोल्लासिगङ्गजलरयोपमा ।

दृष्टा यस्मिन्मुने मुक्ताहारस्योल्लासशालिनी (ता ?) ॥ २२ ॥

श्मशाने च दिगन्ते च स एव ललनास्तनः ।

श्वभिरास्वाद्यते काले लघुपिण्ड इवान्धसः ॥ २३ ॥

जन्मपल्वलमत्स्यानां वित्तकर्दमचारिणाम् ।

पुंसां दुर्वासना रज्जुनारी वडिशपिण्डिका ॥ २४ ॥

यस्य स्त्री तस्य भोगेच्छा निस्त्रीरुस्य वत्र भोगभूः ।

स्त्रियं त्यक्त्वा जगत्त्यक्तं जगत्त्यक्त्वा मुखी भवेत् ॥ २५ ॥

विपं विषयवैषम्यं न विपं विषमृच्यते ।

जन्मान्तरघ्ना विषया एकदेहहरं विषम् ॥ २६ ॥

वासिष्ठरामायणात् ॥

कूजत्कण्ठदलीमकाण्डहसितामुन्मुक्तकेशीं स्त्रियं

खादन्तीं दशनैर्नखैश्च मदिरापानमगल्भीकृताम् ।

उद्धामग्रणकन्धरां निशि कथं दृष्टा न विभ्यत्यमी

घालां पीतवसासिधमज्जमधुकैसीवां पिशाचीमिव ॥ २७ ॥

भास्करवर्मणः ।

दीप्तिभयाग्रवातारिदारुदरगकीटवत् ।
जन्ममृत्युसमाश्लिष्टे शरीरे वत सीदति ॥ २८ ॥

बोधिसत्त्वस्य ।

कं विशेषमवलम्ब्य योषितः प्रेयसे भजसि वर्चसो[र्भू]वम् ।
त्यागहेतुरपि तुल्य एव ते सापि सापि मलमोचनस्थली ॥ २९ ॥

कस्यापि ।

तावदेव कृतिनामपि स्फुरत्येव निर्मलविवेकदीपकः ।
यावदेव न कुरङ्गचक्षुषां ताड्यते चटुललोचनाञ्जलैः ॥ ३० ॥

चलति गलितधैर्यः को न मोक्षान्तरालात्
[कुञ्जलयाद]लनीला यत्पुरो वक्रिताङ्गी ।
इममुष[श]मरूपं मार्गमाखण्डयन्ती
चलति कुञ्जलयास्या भूलता सर्पिणीव ॥ ३१ ॥

एताविन्द्रकवेः ।

अये स्वर्गः स्वर्गः कतिदिवसमार्गः प्रवसतां
पुरस्तुङ्गने स्यातां यदि न कुचकुम्भौ मृगदृशः ।
अयाचं पाथेयं सुलभ[मुभयं] मूलफलयोः
पयः स्थाने स्थाने पथि पथि च विश्रामतरवः ॥ ३२ ॥

आकाशपोलेः ।

गतः कालो यस्मिन् प्रणयिनि मयि प्रेमकुटिलः
फटासः कालिन्दीलघुलहरिटत्तिः प्रभवति ।
इदानीमस्माकं जरठकमडीपृष्ठकठिना
मनीटत्तिस्तत्किं व्यसननिनि मुधैव क्षपयासि ॥ ३३ ॥

आनन्दनस्य ।

अहं एही क तु कुशली वदः संसारसागरे सिद्धः ।
कथमपि लभते पोतं तेनापि निमज्जति नितान्तम् ॥ ३४ ॥

(बलभेदेवस्य ।)

जननीजनकापत्यप्रियरमणीप्रभृति शृङ्खलाजालम् ।

विदलय्य सोऽपि सुकृती विहरति गजवन्महामत्तः ॥ ३५ ॥

वासिष्ठरामायणात् ।

कतिपयदिनपरमायुषि मदकारिणि यौवने दुरात्मानः ।

विदधति तथाऽपरार्थं जन्मैव यथा वृथा भवति ॥ ३६ ॥

मन्मथवातसमीरितमानसजलजनितकुगतिकलोलम् ।

क्षेमे[ण] विषयमकरं यौवनजलधिं क उत्तरति ॥ ३७ ॥

निर्वाहितमतिगहनं विना कलङ्केन यौवनं येन ।

दोषनिधाने जन्मनि किं न प्राप्तं फलं तेन ॥ ३८ ॥

केपामप्येते ।

सृजति तावदशेषगुणाकरं

पुरुपरत्नमलङ्करणं भुवः ।

तदपि तत्क्षणभङ्गि करोति चे-

दहह कष्टमपण्डितता विधेः ॥ ३९ ॥

फल्गुहस्तिन्याः ।

माद्यन्मित्रकलत्रपुत्रकुतुपश्रेणीरणच्छृङ्खला-

बन्धध्वस्तगतेर्निरुद्धमनसः क्रोधादिविद्वेषिभिः ।

आस्तां ज्ञानसुधारसंः किमपरं संसारकाराण्यहे

क्रूरक्रोडनिवासिनो न सुलभा वार्ताऽपि मोक्षं प्रति ॥ ४० ॥

त्यक्त्वा सङ्गमपारपर्वतगुहागर्भे रहः स्थायतां

रे रे चित्त कुटुम्बपालनविधौ को वाऽधिकारस्तव ।

यस्यैते पुरतः प्रसारितदृशः प्राणमियाः पश्यतो

नीयन्ते यमकिङ्करैः करतलादाच्छिद्य पुत्रादयः ॥ ४१ ॥

जानन्त्येके प्रगुणितधियो धर्मकर्मादिशास्त्रं

जानन्त्येके निपुणमतयो [१] वसिद्धान्तरत्नम् ।

जानन्त्येतत् सकलमपरे तत्र जानन्ति केचित्

लीलारब्धत्रिभुवनजयो जीयते येन मृत्युः ॥ ४२ ॥

यज्ञैर्येषां प्रतिपदमियं मण्डिता भूतधात्री
 निर्जित्यैतद्भुवनवलयं यैः प्रदत्तं द्विजेभ्यः ।
 संसोरऽस्मिन् सरसि विलसद्भुदस्तम्बलीलां
 दृष्ट्वा दृष्ट्वा सपदि विलयं तेऽपि भूयः प्रपन्नाः ॥ ४३ ॥
 इतः क्रोधो गृध्रः प्रकटयति पक्षं निजमितः
 सृगाली तृष्णयं विवृतवदना धावति पुरः ।
 इतः क्रूरः कामो विचरति पिशाचश्चिरमहो
 श्मशानं संसारः क इह पतितः स्थास्यति सुखम् ॥ ४४ ॥
 आयुर्नीरतरङ्गमङ्कुरामिति ज्ञात्वा सुखेनासितं
 लक्ष्मीः स्वप्नविनश्वरेति सततं भोगेषु वद्धा रतिः ।
 अभ्रस्तम्भविडम्बि यौवनमिति प्रेम्णाऽवगूढाः स्त्रियो
 यैरेवात्र विमुच्यते भवरसात्तैरेव यद्भो जनः ॥ ४५ ॥
 निवद्धा स्थैर्यांशा जलशशिनानि कलोलचटुळे
 क्षणध्वंसिस्वप्नः सुचिरमधिनास्तीति कलितः ।
 यदेतस्मिन् वातप्रतिहतपताकाग्रतरले
 कृत्वा काये प्रीतिः परमपुरुषार्थस्यकरी ॥ ४६ ॥
 कैः कैर्नामरमौलिषन्दिपदैर्भुवत्वा(क्ता)नरेन्द्रश्रियः
 को वाऽस्मिन्नरकोदरे न कुथितः को(की?)यीभवन् कोटिशः ।
 इत्थं तत्सुखदुःखयोरपि गतः सर्वप्रकर्षं तथा-
 प्यज्ञानावृतचेनसां न हृदयं व्यावर्तते सर्वतः ॥ ४७ ॥
 सा बुद्धिर्निलयं भयातु कुलिशं तत्रापि संपात्यतां
 रसगन्तः प्रविशन्तु ते हुतशुनि ज्वालाकराले गुणाः ।
 यैः सर्वैः शरदिन्दुकुन्दविशदैः मातरपि माप्यते
 भूयोऽप्यत्र पुरन्निर्गर्भनरकक्रोडाधिवासव्यया ॥ ४८ ॥

शून्ये सञ्चनि शूलिनः क्वचिदपि प्राप्योपशान्तेर्दशा-
 मासीनस्यः विसंस्थुलाघनितले धन्यस्यः ते कस्यचित् ।
 ध्यानान्निश्चलचेतसः स्वविवरान्निर्गत्य गात्रोपरि
 भ्राम्यन्तः फणिनो भवन्ति निविडं पर्यङ्किन्काधन्धनम् ॥ ४९ ॥
 दशैते इन्द्रकवेः ।

निजा गुहेयं तरुमूलमेतदेपाः सरितीराशिलातलानि ।
 वनस्थितस्याप्यनुबन्ध एष संबन्धबुद्ध्या भवबन्धहेतुः ॥ ५० ॥

रम्यं हर्म्यतलं न किं वसतये श्रव्यं न गेयादिकं
 किं वा प्राणसमासमागमसुखं नैवाधिकं प्रीतये ।
 किन्तु भ्रान्तपतत्पतङ्गपवनव्यालोलदीपाङ्कुर-
 च्छायाचञ्चलमाकलय्य सकलं सन्तो वनान्तं गताः ॥ ५१ ॥
 विज्ञानात्मनः ।

आयाति फुल्लकुसुमः कुसुमागमोऽय-
 मया शशाङ्कतिलकाः शरदागतेति ।
 बाढं प्रहृष्यति जनोः न पुनर्ममैत-
 दायुः प्रहीणमिति याति मनोविषादम् ॥ ५२ ॥
 चन्द्रगोमिनः ।

धर्मात्मजेन चरणाविह वन्दितौ मे
 भीमेन सार्धमिह संकथिताः कथाश्च ।
 अत्रार्जुनश्च यमलौ च सहानुयाताः
 स्थानानि तानि खलु सन्ति न मे(ते?) मनुष्याः ॥ ५३ ॥

यत्रानेके क्वचिदपि गृहे तत्र तिष्ठत्यर्थको
 यत्राप्येकस्तदनुः बहवस्तत्र चान्ते न चैकः ।
 इत्थं चेमौ रजनिदिवसौ दोलयन्द्वाविवासौ
 कालः काल्या सह बहु किल क्रीडति प्राणिशरैः ॥ ५४ ॥
 चन्द्रिकस्य ।

किंचिन्निष्पाद्यमानं किमपि च विलयं याति निष्पन्नमात्रं
 शुष्कं सद्यो विनश्यत्यपरमपरमापाकमारोप्यमाणम् ।
 यद्ब्रह्माण्डं तथास्मिन् जगति बहुविधां प्राप्य जन्माद्यवस्थां
 नश्यन्ति प्राणिनोऽपि नहि खलु नियता काऽपि मृत्योर्व्यवस्था ॥ ५५ ॥

अद्येदं श्व इदं तथा परुदिदं कृत्यं परारि त्वद-
 श्वेतश्चिन्तयसीत्यमेव सततं निर्व्याकुलं रे कुतः ।
 तत्कालं विलसन्मनोरथळताकान्तारदावानलो
 यस्मिन्दण्डधरं स्मरिष्यसि सखे सोऽप्यस्ति कश्चित्सखः ॥ ५६ ॥

मृत्यो मुञ्च जरे करेण परुषं केशेषु मां माग्रहीः
 संसारादपलायनप्रतिभ्रुवो रागादयो मे स्थिताः ।
 तृष्णाबन्धनबध्यमानसशिखं किं वेत्सि नेदं जगत्
 दे(र्ष)हीत्यादरजल्पितेन भवतः किं नागामिष्याम्यहम् ॥ ५७ ॥

तैस्तैः कस्तूरिकाद्यैः स्ववकित्तमपि यद्याति दौर्गेन्ध्यमारात्
 दृष्टा यस्येह निष्ठा कृमिकुलमथवा भूरिभस्माथवाऽपि ।
 कृत्वा धर्मस्य बाधामनुदिवसमरे वञ्चनात्किम्परेपा-
 मात्मन् कोऽयं विमोहस्तव तदपि वपुः पाल्यते यत्त्वयेत्यम् ॥ ५८ ॥

स्वार्थारम्भप्रणतशिरसां पक्षपातात् सुराणां
 दृष्टात्मानं करजकुलिशैर्दानवेन्द्रं निहन्तुम् ।
 सिंहीभूतस्त्रिभुवनगुरुः सोऽपि नारायणोऽस्मिन्
 रागद्वेषप्रतिहतमतेः कस्य न स्यात् पशुत्वम् ॥ ५९ ॥

वर्तमानक्षणादूर्ध्वं स्थितौ कायस्य का प्रमा ।
 तथापि जीवनायाहो चिन्ता कल्पान्तवर्तिनी ॥ ६० ॥
 उच्छ्वासावधयः प्राणाः स चोच्छ्वासः समीरणः)
 समीरणाच्चलं नास्ति यत्प्राणिति तदद्भुतम् ॥ ६१ ॥

कैषामप्येते ।

तन्मन्यते विचित्रं बहुविधरे या स्थितिर्मरुतः ।
 न तथापि मूढहृदयाः कथमपि विमृशन्ति निर्याणम् ॥ ६२ ॥

बृहस्पदेवस्य ।

रात्रौ वा यदि वा दिवाऽनवरतं वृद्धोऽथ वा बालकः
 सर्पत्येककं [एवं नैव विदितः] प्रक्रान्तरूपेऽध्वनि ।
 तस्मिन्नुद्बहनश्रमोज्जितमहत्सत्कर्मपाथेयवान्
 लोकः शोकमनेकरूपमहह प्राप्नोति गच्छन्नुत ॥ ६३ ॥

वैद्यमानुपण्डितस्य ।

संसारे पतितानां कुशलं किं पृच्छयते शरीरभृताम् ।
 पतितस्य दहनराशौ दग्धोऽसि न वेति कः प्रश्नः ॥ ६४ ॥

यत्र यत्र रतिं याति मनः सुखविमोहितम् ।
 तत्तत्सद्वस्त्रयुणितं दुःखं भूत्वोपतिष्ठते ॥ ६५ ॥ भगवतो व्यासस्यैतौ ।

स्वर्णकारतुलेवापि यस्य बुद्धिर्मनीषिणः ।
 अश्मकाञ्चनयोः साम्ये निर्दोलत्वमुपेयुषी ॥ ६६ ॥

आनीयते शरीरेण क्षीणोऽपि विभवः पुनः ।
 विभवः पुनरानेतुं शरीरं क्षीणमक्षमः ॥ ६७ ॥

साहाय्योपनमद्विवेकपवना दीपिष्यते नः कदा
 वैराग्याग्निरनेकभेदविषयक्रीडाकरीपंकपः ।
 यद्भूत्या परिमार्जिते निरुपमं वैर्मल्यमासेदुपि
 ज्ञानादर्शतले स्वमेकमनिशं पश्यन्ति योगीश्वराः ॥ ६८ ॥

मदनस्यैतौ

अर्थिभ्यः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिता राशयो
 वादे वादिविषाणिनां प्रतिहताः शास्त्रोक्तिगर्वा गिरः ।
 उत्खातप्रतिरोपितैर्दृष्टिपतिभिः शारैरिव क्रीडितं
 कर्तव्यं कृतमर्थिता यदि विधेस्तत्रापि सज्जा वयम् ॥ ६९ ॥

विक्रमादित्यस्य

उपचरिता हरिणदशः सज्जनगोष्ठीषु मिश्रिता वाचः ।
 चरितं कृमनेनमदवनं न विधेः कु [टिर्ला] दपि त्रासः ॥ ७० ॥

वल्लभदेवस्य ।

आत्मनिच्छसि हन्त श्वाश्वतपुरीमार्गे विहर्तुं यदि
 भ्रातः संयमवर्मणा कुरु तदा रक्षाविधिं सर्वतः ।
 नो चेदिन्द्रियतस्करैस्तव हठात्तीक्ष्णाग्रभूरिस्फुरं-
 चिन्ताभल्लशतैर्विभिद्य मनसो ग्राह्यो विवेको मणिः ॥ ७१ ॥
 कस्यापि ।

तृपा श्लुप्यत्यास्येऽपिवाति सलिलं स्वादुसुरभि
 क्षुधार्तस्सन् शालीन् क्वलयति मास्याकवलितान् ? ।
 प्रदीप्ते रागाग्रौ सुदृढतरमाश्लिष्यति वधूं
 मतीकारो व्याधेः सुखमिति विपर्यस्यति जनः ॥ ७२ ॥
 महजयन्तस्य ।

अजानन्दाहित्वं पतति शलभस्तत्र दहने
 स भीनोऽप्यज्ञात्वा वत वडिशमश्नाति पिशितम् ।
 विजानन्तो ह्येते वयमिह विपज्जालजटिलान्
 न मुञ्चामः कामानहह गहनो मोहमहिमा ॥ ७३ ॥
 गोभट्टस्य [भर्तृहरेः ।]

जनेषु मध्ये जनवद्विचेष्टते
 वने मृगैश्चापि समं मृगायते ।
 न भोगमप्यर्थयते न वर्जय-
 त्यवाप्ततत्त्वस्य न दुर्ग्रहः क्वचित् ॥ ७४ ॥
 क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमगदत्तजल्लणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वैराग्यपद्धतिः ॥

हरिस्तुतिपद्धतिः (१३२)

लक्ष्मीर्दाराः सदेवासुरजयि चरितं वाहनं वैनतेयो

यानथ्रीः कापि चक्रं प्रहरणकमलं कौस्तुभो भूपणं च ।

वैदग्ध्यं दग्धदैत्यं हृदयविपुलता विश्वेशमेति विष्णो—

व्रूते श्लाघ्यं न किं किं खगगज(जव?)पवनापूरितः पाञ्चजन्यः ॥ १ ॥

दीपकस्य ।

क्व विष्णुस्त्रिदशाधीशः क्व यमः प्रेतनायकः ।

क्व खद्योतो वियत्कीटः क्व च सूर्यो जगन्मणिः ॥ २ ॥

देवबोधेः ।

तत्त्वं द्रुवाणानि परं पुरस्तान्मधु क्षरन्तीव सतां फलानि ।

आवर्तय प्राञ्जलिरस्मि जिह्वे नामानि नारायणगोचराणि ॥ ३ ॥

आम्नायाभ्यसनान्यरण्यरुदितं वेदव्रतान्यन्वहं

मेदश्छेदफलानि पूर्तविधयः सर्वे हुतं भस्मानि ।

तीर्थानामवगाहनानि च गजस्नानं विना यत्पद—

द्रन्द्वाम्भोरुहसंस्मृतिं विजयते देवः स नारायणः ॥ ४ ॥

षड्देनाञ्जलिना नतेन शिरसा गात्रैः सरोमोद्गमैः

कण्ठेन स्वरगद्गदेन नपेनेनोद्रीर्णवाष्पाम्बुना ।

नित्यं त्वचरणारविन्दयुगलध्यानामृतास्वादिना—

मस्मार्कं सरसीरुहाक्ष सततं संपद्यतां जीवितम् ॥ ५ ॥

हे लोकाः शृणुत प्रसूतिमरणव्याधेश्चिकित्सामिमां

योगज्ञाः समुदाहरन्ति मुनयो यां याज्ञवल्क्यादयः ।

अन्तर्ज्योतिरमेयमेकममृतं कृष्णारुयमापीयतां

यत्पीतं परमौषधं वितनुते निर्वाणमात्यन्तिकम् ॥ ६ ॥

पृथ्वी रेणुरणुः पयांसि कणिकाः फल्गुः स्फुलिङ्गो लघु-
 स्तेजो निःश्वसितं मरुत्तनुतरं रन्ध्रं सुमूक्ष्मं नभः ।
 क्षुद्रा रुद्रपितामहप्रभृतयः कीटाः समस्ताः सुरा ।
 दृष्टे यत्र स तावको विजयते भुमावधूतावाधिः ॥ ७ ॥

कुलशोखरस्यैते ।

उद्वेगस्य निवारणाय दुरितच्छेदाय पुण्याप्तये
 पानाय श्रवणामृतस्य धृतये कस्मैचिदार्तिच्छिदे ।
 उच्छ्वासं पुरुषोत्तमाच्युत हरे गोविन्द नारायण
 श्रीवत्साङ्गं मुकुन्द कृष्ण कमलाकान्तेति वाचं(च्यं?) मुहुः ॥ ८ ॥

चक्षुः पश्यतु केशवं मम हरेर्वाचं शृणोतु श्रुतिः
 जिह्वा नित्यमनन्तनामसुधया सौहित्यमभ्यस्यतु ।
 मूर्धा माधवपादपद्मरजसः स्पर्शेन पूतोऽस्तु मे
 श्रीकान्तं परिरभ्य सौरभभरं प्राप्नोतु गात्रं मम ॥ ९ ॥

सर्वज्ञनारायणमद्वस्यैतौ ।

इति श्रीमगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां हरिस्तुतिः ॥

हरस्तुतिपद्धतिः (१३३)

अज्ञातमहिमा वाणी शिवं स्तौतु रसोन्मदा ।
रसातिरेकादौचित्यभङ्गः स्त्रीणां क्व लभ्यते ॥ १ ॥

कविदर्पणस्य ।

यातु चञ्चलशीलत्वाद्यत्र क्वचन मे मनः ।
सर्वव्यापिन् महादेव त्वां विहाय क्व यास्यति ॥ २ ॥

यद्यहं स्तुतिपदे तवाक्षमः किं ततः कमलजोऽपि यत्तथा ।
मज्जतो जलनिधौ किमन्तरं मृत्कणस्य च कुलाचलस्य च ॥ ३ ॥
कण्ठकोणविनिविष्टमीश ते कालकूटमपि मे महामृतम् ।
अप्युपात्तममृतं भवद्गुर्भेदवृत्ति यदि रोचते न मे ॥ ४ ॥

उत्पलदेवस्यैतौ ।

त्वं पाथोऽपि न मे रजो हरासि किं तेजोऽपि नो किं तम-
श्न्द्रार्कावपि नेक्षसे स्पृशसि किं न त्वं नभस्वानपि ।
आधारोऽपि कथं धरां न तनुपे व्योमापि शब्दं न किं
कस्मात्त्वं यजमान एव करुणादानाय मन्दायसे ॥ ५ ॥

मरोत्तमस्य ।

अपूर्वोऽयं पन्थाश्शिव तव विशुत्वस्य कतमो
जगद्ग्रन्थो यत्ते पदयुगमकामं प्रणमताम् ।
प्रयाति प्रध्वंसं न खलु दुरितं केवलमिदं
चिरोपात्तं सद्यः सुकृतमपि सर्वं विगलति ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

ये स्वप्नेऽपि चिरं न भान्ति विषयाः सीदन्ति येऽतः(न्तः) परं
यानप्राप्य कथंचिदक्षमतया तूष्णीं परं विद्यते ।
तेऽपि त्वत्करुणाञ्चलैः कवल्लिताः सिध्यन्ति विद्याधिपाः
किं वा तुष्यति यस्य तस्य भवति स्तम्भोऽपि कल्पद्रुमः ॥ ७ ॥

रम्ये पुण्यतरङ्गिणीपरिसरे कुत्रापि पुत्रादिभि-

लिङ्गकारतया स्थितं स्मरहर त्वामर्चयन्ति स्म ये ।

स्वर्गङ्गनतटकल्पपादपलताहिन्दोलकेलिक्रमाः

प्रेङ्खन्नाकवधुभुजार्गललताः खेलन्त्यमी खेचराः ॥ ८ ॥

खर्जूजर्जरगात्रधर्षणघनव्यापारशीर्यन्नखै-

यों दृष्टः क्ष(श ?)तपातकैरपि महादेव प्रसङ्गद्भवान् ।

ते कन्दर्परसालसामरवधुनीरन्त्रपीनस्तन-

द्बद्धोल्लेखविलासभङ्गरनखाः खेलन्ति खे खेचराः ॥ ९ ॥

गौरीकान्त कृतान्तसूदन जगन्नाथ त्रयीविग्रह

त्वचिन्तासु विचक्षणाः क्षणमपि ब्रह्मादयो मानवाः ।

बुद्धिर्नः [कियेती]न साऽप्यकलुषा तत्रापि तापोर्भयः

कस्त्वा चिन्तयित्तुं क्षमो न हि(नु?) कृपामात्रस्य पात्रं धयम् ॥ १० ॥

कतिपयपुरस्वामी कायव्ययैरपि दुर्ग्रहो

मितवितरिता मोहेनाहो मयाऽनुसृतः पुरा ।

त्रिभुवनपतिर्बुद्ध्याऽऽराध्योऽधुना स्वपदभ्रदः

पुनराधिगतस्तत्प्राचीनो दुनोति दिनव्ययः ॥ ११ ॥

भेरीमाङ्कारस्यैते ।

वपुःमादुर्भावादनुमितमिदं जन्मानि पुरा

पुरारे न प्रायः क्वचिदपि भवन्तं प्रणतवान् ।

नमन्मुक्तः संमत्यहमतनुरग्रेऽप्यनतिमान्

महेश क्षन्तव्यं तदिदमपराधद्वयमपि ॥ १२ ॥

अपराधसुन्दरस्य ।

त्वदीयं त्वत्कार्यं रसकुसुमगन्धादिसकलं

तवैवाहं भक्त्या प्रतिदिनमयच्छं निजतया ।

तया भक्त्या श्लाघी विदितचरितस्त्वं न मनुषे

मदज्ञानं यत्तत् किमु शिव तवैवार्जवमिति ॥ १३ ॥

सारङ्गदेवस्य ।

हंशो माधव किं वयस्य सुमते किंचिद्रहस्यं ह्युवे
 हुंकृत्यन्तमृजुः मकीर्णविभवः शैलात्मजावल्लभः ।
 द्वित्रैस्तं विजने प्रतार्य कुसुमैरर्कस्य दर्भस्य वा
 गृहीमः सुरमौलिलालितपदां शैलोक्यराज्यश्रियम् ॥ १४ ॥

माधवस्य ।

भस्मोद्धूलन भद्रमस्तु भवतो रुद्राक्षमाले शुभं
 हा सोपानपरंपरे गिरिसुताकान्तालयालङ्कृते^१ ।
 अद्याराधनतोषितेन विभुना युष्मत्सपर्यासुरवा-
 लोकोच्छेदिनि मोक्षनामनि महामोहे निधीयामहे ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

धर्मं ब्रह्मशिरोह [राद्धनभरं] भैक्षेण कुक्षिभरेः
 कामं कामतनोर्देवाद्भवसम्युच्छेदं च वाञ्छन् भवात् ।
 आशाच्छेदनतत्पराच्च भवतः संमेत्सुराशोद्रमा-
 नुन्मत्तोऽस्मि हर प्रसीदतु भवा[न्नो]न्मत्तमप्युज्जति ॥ १६ ॥

उमापतिघरस्य ।

वल्गद्गङ्गोत्तमाङ्गे तव किमभिवर्धनैव नैवेद्यमासीत्
 पञ्चग्रासी यदीया निजतनुविहितैः पञ्चभूतैर्महद्भिः ।
 किं मन्त्रैर्षन्त्रकर्तुः किमु कुसुमचयैर्व्योमकेशस्य ते स्यात्
 पूजाभावे [तिर्वैवं] भव भवतु भवद्भावनेवाभवाय ॥ १७ ॥

श्रीहर्षस्य ।

स्थाणुः स्वयं त्वमसि ते दयिताऽप्यपर्णा
 पुत्रस्तव त्रिणयन प्रथितो विशाखः ।
 छाया तथाऽपि भवतः सकुटुम्बकस्य
 तापत्रयव्यतिकरं जगतां हिनस्ति ॥ १८ ॥

जयदेवस्य ।

शुक्तस्य वा मम स्वामिन् गुणौघग्रथितस्य वा ।

अस्तु पुष्पचयस्यैव विनियोगस्तवार्चने ॥ १९ ॥

सत्त्वं ममेष्टं पतितं पुरस्ते त्वदङ्घ्रिसंमर्दरजः मियं च ।

अदृष्टमन्यद्राचितं तमोऽपि त्रैगुण्यहानिं कथमीश यावे ॥ २० ॥

कयोरप्येतौ ।

भवश्च यदहं चेश द्वाविमौ जनिता त्वया ।

परस्परविभामं त्वं न करोषि कथं प्रभो ॥ २१ ॥

व्यासतीर्थस्य ।

कस्यचिज्जायते जन्तोः पादाघातस्तवाध्वानि ।

पदभङ्गव्यथा शंभो जृम्भते जम्भवैरिणः ॥ २२ ॥

नरोत्तमपदस्य ।

शशिरखण्डं श्रीरखण्डः खण्डं खण्डनगिरामय विनोदः ।

भक्तिश्च खण्डपरशावखण्डतपसां फलं लोके ॥ २३ ॥

लोलन्मौलिमुगाङ्गुण्डनधनस्फाराट्टशसस्वनो

दृष्यद्दन्धगजासुरप्रमयनस्त्वं देव पञ्चाननः ।

चित्रं किन्तु पतन्ति तावकपदव्यालप्रमुक्ता न य-

त्स्वामिन्मानसपञ्जरे निगलितो दस्ते यदुच्चैःपदम् ॥ २४ ॥

चित्तराजस्य ।

तवैव भक्तः कथमन्यसेवां

करोति शंभो भवभोगहीनः ।

तं दीनमालोबय न लज्जसे त्वं

सोऽपि त्वदीयोऽहमिति द्युवाणः ॥ २५ ॥

नानाविधैर्[व्याधिभिराधिभि]र्यत्करोषि दुःखं हृदि मे महेश ।

तवैव तद्यन्मनासि स्थितस्य चेष्टा प्रभूणां हि विचारशून्या ॥ २६ ॥

शौर्यं श्लाघाविहीनं नयविनयसमालङ्कृतं भूपतित्वं
 लक्ष्मीरौदार्ययुक्ता वपुरनधिगतं व्याधिनाऽप्यल्पकेन ।
 विद्वत्तोत्सृष्टगर्वा गुणगणकलितं रूपमुत्सेकि भाग्यं
 त्वद्भक्तिस्सर्वकालं भवतु भुवि नृणां शङ्कर त्वत्प्रसादात् ॥ २७ ॥
 श्रीवैद्यभानुपण्डितस्यैतौ ॥

॥ इति सूक्तिमुक्तवल्यामीश्वरस्तुतिः ॥

शाकेऽङ्कनद्रीश्वरपारिमिते वत्सरे पिङ्गलाख्ये
 चैत्रे मासे प्रतिपदि तिर्यौ वासरे सप्तसप्तेः ।
 पृथ्वीं शासत्यतुलमहसा यादवे कृष्णराजे
 जह्नुस्यार्थे व्यरचि भिपजा भानुना सेयमिष्टा ॥ १ ॥

शश्वत्कृष्णमहीपसम्पदुदधेर्द्वौ निशाकारकः
 का[व्या]म्भोजविकासतिग्मकिरणश्चाणक्यचातुर्यवान् ।
 स्फूर्जत्तर्करहस्यकर्कशमतिः साक्षात्कृतालङ्कृति-
 प्राग्भारो भिपजां वरो विजयते श्रीभास्कराख्यः सुधीः ॥ २ ॥

हरीशयोस्त्रयस्त्रिंशत्पद्धतीनामिदं शतम् ।
 श्रीमता भगदत्तेन जल्हणेन व्यरच्यत ॥
 श्रीकण्ठीरवराजस्य धर्मवित्तिम्मन्त्रिणः ।
 सूक्तिमुक्तावली सेयं कुर्यात्कल्याणसन्ततिम् ॥

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तजल्हणदेवविरचिता सूक्तिमुक्तावली समाप्ता ॥

सूक्तिमुक्तावल्यन्तर्गतपद्यानामनुक्रमणी

श्लोक.	अ	पृष्ठ.	श्लोक	पृष्ठ.
अकरवमधि	...	१९९	अद्भैरन्तर्निहित	३९४
अकालजलदस्तो.	...	४६	अचिन्त्याः पन्थानः	१२९
अकालजलदेन्दो	...	४६	अच्छिन्नं नयना	१६१
अकालमृत्युं	...	४००	अजस्रभूमी	३६१
अकृतकबलारम्भैः	...	३२६	अजाङ्घिनिर्दत्त	३६१
अकृतस्यागमो	...	४३८	अजानन दाहि	४५६
अकृत्रिमविलासाङ्घ	...	२७९	अज्ञातमहिमा	४५९
अकेकी किं केकी	...	७१	अज्ञान कारणं	४४८
अक्लिष्टबालतरु	...	२४०	अञ्जलिस्थानि	५२
अक्षत्रारिकृता	...	३१५	अण्वपि गुणाय	५३
अक्षदेवनपणी	...	२७२	अताडयत् पल्लव	२३९
अक्षयूतजिता	...	२७२	अतिकृष्णेऽवति	३९८
असर्वपर्वगतै	...	३६३	अतिविपुलं	१३
अगकरिति वदति	...	११३	अतिश्रुथालंबि	२२६
अगस्त्य इव	...	३	अतो गरीयः किं	४४१
अग्ने धनुः	...	२५८	अत्यच्छं सितमंशु	०१५
अग्ने यान्ति रथ	...	३१७	अत्यन्तविमुखे	५६
अग्ने स्त्रीनख	...	२०७	अत्युक्तौ यदि	३४२
अङ्गे कृतवोत्तमाङ्ग	...	३३२	अत्युच्चाः परितः	३३६
अङ्गद्वेषपरि	...	३९३	अत्युच्छ्रितोन्नत	४३६
अङ्गाकृष्टदुकूल	...	२७५	अत्राकण्ठं विलुठ	३१६
अङ्गानि धीपट्ट	...	३९८	अत्रास्मिन् सुतनु	२४१
अङ्गारहासि	...	२३६	अथ कृतकविह	२४५
अङ्गारैः सच्चि	...	२१४	अथ मनसिज	२१९
अङ्गीकृताः क्षति	...	९९	अथो गणपतिं	४५
अङ्गुलीभिः	...	१८३	अथोपगृहे ...	२२६
अङ्गुल्यग्रनसेन	...	१९७	अहृष्टिव्यापारं	८३
अङ्गुल्यग्रनिरो	...	२१८	अद्यापि स्तन	२६१
अङ्गुष्ठमिम	...	३३४	अयोदं श्व इदं	४५४
अङ्गुष्ठे पद	...	३९५	अद्वैतं सुखदुःख	४२३
			अधनं सलु जीव	४३७

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
अधरेणोपसृति	१९५	अन्तरेणोपसृति	१५५
अधिकाराभिषे	३३०	अन्तर्दिशुभ्रानि	१०५
अभिरजनि जगाम	२९५	अन्तर्हस्तोप	३२८
अभिरनिमुसरे	२८७	अन्तेनानुन	२७०
अभ्यापितोऽसि	१३८	अन्वेषोत्पृष्ट	३२१
अभ्याहारः स्मर	३३८	अन्वेषेः कश्चित्	३९८
अभ्यङ्गान्तननु	३९९	अन्वेषेः कः क्षार	३७५
अभ्यन्वयचनि	११७	अन्वेषुमे पुषां०	३०४
अभ्यन्वयस्य षण्	२१२	अन्वेषमाद्भवोऽप्या	५८
अच्य-धर्मकरन्द	२१२	अन्वेषा सा गरसी	७४
अच्चा न षदि	९९	अन्वेषे हि दुःसम्पत्०	२३४
अनङ्गेनापटास०	१३०	अन्वेषोऽन्यथा	६२३
अनङ्गोऽप्यमन०	२४२	अन्वेषोऽन्यास्त	१३५
अनाकाशो चन्द्रः	१८२	अपकारमस	५७
अनाकृतैरेव	१७३	अपकूर्चप्रपि	५२
अनालोच्य प्रम्यः	१९७	अपनितकुसमा	२४१
अनाश्रित	४३९	अपयान्तीना	२८८
अनिश्रो दुःस्वमः	४३४	अपरार्थ	३२
अनुकृतः सरु	५३	अपवादाद्भीक	५७
अनुदृष्टः शब्दे	४१	अपसर श्रुषिवि	३०
अनुप्राप्तिनि	४६	अपामुद्रतानो	२२७
अनुप्रागवन्तमपि	२४८	अपि तद्वचना	२१५
अनुसर सर	८५	अपि तुरागसमी	३८५
अनुवेगादय	३६०	अपि मुद्रमुप	४०
अनेकसुपिरं	३५३	अपि स्त्रैः सर्वस्त्रैः	७२
अनेन रम्पोरु	२६९	अपूर्वः कोऽपि	५८
अनेन धीति	१६६	अपूर्वोऽप्ये पन्थाः	४५९
अन्तःकरणतत्त्व	४२५	अन्यत्पुञ्जो	३५३
अन्तःकरणशून्य	४०७	अप्यारमनो विना	५९
अन्तः कुटिलता	१००	अप्रतिकृत्या	४०५
अन्तःकोपकथा०	५५	अप्रतीपा यथा	३९७
अन्तरं कियदा०	४४	अप्राज्ञेन च क्रात०	४०९
अन्तर्यहं नयति	२३४	अप्राप्तप्रथमा	३१८
		अन्तं त्वरजमथा०	१२३

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
अभवन्नद्धतो	...	अम्बायाश्च पितुः	...
अभिद्रोहेण भू०	...	अम्बा शैतेऽत्र वृद्धा	...
अभिनववधू	...	अम्भोजाक्ष्याः	...
अभिमानधन	...	अम्भोजिनीवन	...
अभिमानवतो	...	अम्भोदस्तनितं	...
अभिमुखे	...	अम्भोधिः स्थल	...
अभिसरणरसः	...	अम्भोधौ विह	...
अभेदेनोपास्ते	...	अम्भोरुहमये	...
अभ्यर्थ्य सप्र०	...	अयं त्रयाणां	...
अभ्यस्तेऽपि नित	...	अयं प्रभुरयं	...
अभ्यस्तेऽपि हि	...	अयं वारामेको	...
अभ्यस्य पवन	...	अयं शून्यो ग्रामः	...
अभ्युत्थान	...	अयं हि प्रथमो	...
अभ्युद्धता वसुम	...	अयमरविबरे	...
अभ्युन्नतेऽपि	...	अयमवसरः	...
अभ्युपयुक्ताः	...	अयमुपगतकृप्याः	...
अमन्दमणिनु०	...	अयमेकोऽहमे	...
अमन्दानन्द	...	अयि जलद् यदि	...
अमन्यतासौ	...	अयि मृगाक्षि	...
अमरुक्कवित्त्व	...	अये कोऽयं	...
अमीतिलास्तैल	...	अये कोऽयं वृद्धो	...
अमीभिराकण्ठ	...	अये को जानीते	...
अमीषां मोहाद्वा	...	अये नीलपीव	...
अमी हेलोन्मेष	...	अये वापीहँसा	...
अमुं कालक्षेपं	...	अये वारां राक्षे	...
अमुधिमन्नुयाने	...	अये स्वर्गः स्वर्गः	...
अमुष्मिन् पञ्चेपोः	...	अये हेलावेलाकु०	...
अमुष्मिन् लावण्या	...	अरतिरिय	...
अमुष्मिन् संसारे	...	अरावप्युचितं	...
अमून्यस्य मम	...	अरिषट्गं	...
अमृतमधुरैः	...	अर्काः केचन	...
अमृतममृतं	...	अर्काभिमुख्य	...
अमृतवचन	...	अर्चिधमन्ति	...
अमृतांशोः किर०	...	अर्थस्य सद्गो	...

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
अर्थिता विभ्र	४०८	अशक्तो यः	४४५
अर्थिम्यः कनक	४५५	अशीतेनाम्भसा	४००
अर्थेष्वलम्बेषु	४००	अश्रान्तश्रुति०	३७७
अर्धाङ्गनापुं	१९	असङ्ख्यपुण्योऽपि	२३९
अर्धाङ्गलीपरी	४११	असत्यां च	४०३
अर्धांसने समधि	३२०	असद्वृत्तो नायं	१९७
अर्धेन जलद्	२१९	असंभोगेन सामा	६१
अर्धोक्ते भयमा	२०२	असाध्यायाः सुखं	३९५
अलङ्कारः शङ्का	४१४	असिन्दूरश्च	३४४
अलङ्किया	४४५	असीदा तत्काले	१६
अलमन्ध	१२८	असौ मरुच्चुंबित	२०६
अलमप्रियाण्यु	४०६	असौ रसौचित्य	३८
अलमलं	१६५	अस्तं याति शशी	९८४
अलसवलितैः	१३८	अस्तावलम्बिनि	२४९
अलिपटलै	६८	अस्ति श्रीस्तन	३२८२
अवकेशिनोऽ-	११२	अस्त्रं विमुच्य	१३५
अवचनं वचनं	३०५	अस्त्राणि पुत्रगा	३२१
अवतु वः सवितु	२६	अस्थाने जन	१५१
अवधिदिवसः	१४३	अस्थिशोदवती	२१२
अवन्तिः काव्यमा-	४४	अस्थिरमनेक	२२१
अवयवेषु	१८७	अस्थीन्यस्थीनि	२०
अग्रहितः किमशो	३८	अस्पृश्यसङ्गति	१२५
अवाप्तैर्द्राधि०	३६४	अस्माकं सति	३०३
अत्राप्य प्रागल्भ्यं	२६५	अस्मान् विचित्र	७६
अविज्ञातविशे०	२५२	अस्मिन् चन्द्र	१५७
अविज्ञानाद्रा	४०	अस्मिन् जरा	४३५
अविदग्धः श्रम	३११	अस्मिन्महोद्	८७
अविदितगुणा	३८	अस्मिन् वर्षमहे	१३६
अविदितपर	१४८	अस्यां नेत्रपयं	१६७
अविद्याबीज	३८९	अस्थाननस्य	९०
अविरतमिद्	२४६	अस्थारिमकरः	३४५
अविशेकनि भूपे	४३२	अस्या लटाटे	१७८
अव्यात् स्वर्लो०	३४	अस्यासिर्भु०	३४२
अव्युत्पन्नस्वभावा०	९३०	अस्याद्यागम	१३१

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
अस्यैकस्यापि	४४७	आच्छिद्योरग०	३९२
अहं च देवनन्दी	३४८	आजन्मब्रह्मचारी	३२२
अहं तेनाहता	२९८	आजन्मस्थितयो	१०२
अहं न चेत स्यां	४४५	आताम्रतामप०	२००
अहमेको न मे	४४७	आताम्राः किरणाः	२०६
अहमेव गुरुः	६०	आत्तमात्तमधि०	२४६
अहह गृही	४५०	आत्मज्ञानवि	४३९
अहिरहिरिति	१२२	आत्मनाशाय	४०३
अहो अहं	१४८	आत्मचिच्छसि	४५६
अहो कथमसी	२३३	आत्माधीनज्ञ	४४३
अहो प्रभावो	४५	आत्मा यत्नशतेन	४१५
अहो मोहो वरा०	७७	आदाय चाप०	८
अह्नि भास्कर	४०८	आदाय मांसम०	३१३
अंशुकेन जघनं	१८५	आदाय वारि परि०	९५
आ		आदिमत्स्यः स	२७
आकण्ठदृष्टशि	३६८	आदौ नमस्कृतिः	५
आकण्ठापित	१७३	आदौ मानपरि०	२१५
आकर्ष्य स्मरयौ	२२१	आद्ये जग्मुपि	२८७
आकर्षन्ति न	२४१	आधाय द्रुतमा०	७९
आकाक्षिणं हमा	४३३	आध्मातोद्गत	२१७
आकारः कमनी	७१	आनन्दोद्गतबा०	१९३
आकारः मुमनो	१९०	आनन्दोर्मि	१७०
आकारालाप	९०	आनीयते शरी०	४५५
आकारैर्न विदन्ति	३०१	आनीलचूचुक	१८६
आकृष्टः शिष्या	३०	आन्धीर्माति	३९५
आक्रन्दाः स्तनितैः	१५३	आपत्स्वेव हि	४०९
आगच्छतां च	१०३	आपद्ः क्षणमा०	४४९
आगच्छन् सूचि०	१९२	आपद्ःसन्ति	४०५
आगत्य प्रणि०	२०४	आपद्यपि ...	४०४
आगत्यैव कुत	६४	आपुष्पप्रस०	११३
आगस्कारिणि	३५	आपुजितैवास्तु	१४४
आग्नेयीमेति	२३४	आपूर्णाश्च कलाभि०	३१५
आचम्याधर०	२८१	आपूर्वमाणप०	३१०
आच्छिद्य प्रियतः	३४७	आशुष्टाप्रमि द्य०	२५०

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
आचमन् परि ...	१८०	आशङ्क्य प्रणतिं ...	१९५
आवाल्याधिगमा० ...	३३७	आशाः पूरयति ...	६६
आभाति घृसर ...	२५४	आशावलम्बोप० ...	४३८
आभोगभूषण ...	४२२	आश्लेषचुम्बन० ...	२७२
आमरणादपि ...	७७	आश्लेषाधर० ...	२९
आमुक्तपुष्प ...	४३५	आश्लेषे प्रथमं ...	२७१
आमोदेन कदम्ब० ...	२२४	आसत्यलोका० ...	२३३
आमोदैर्महतो ...	१०८	आसादितप्रक० ...	२९६
आमोदैस्ते दिशि ...	१११	आसीद्गद्गाधरः ...	२
आप्रायाभ्यस ...	४५७	आसीस्त्वं निशि० ...	२८९
आप्राः किं फल० ...	१२०	आस्कन्दितो भुज ...	२३९
आपाताऽपि वि० ...	२५६	आस्ते दामोद्री ...	३३८
आपाति फुडु ...	४५३	आस्ते सीमन्त ...	३४६
आपाते दयिते मनो० ...	२७७	आस्यमोऽङ्घ्रित ...	१७२
आपाते दयिते मठ० ...	१९२	आहतं कुचतटे ...	२८०
आपातो भवतः ...	४२६	आहारे विरतिः ...	१३८
आपुर्षते गुडे ...	४००	आहिते प्रतिषेध ...	४२७
आयुर्नीरतर० ...	४५२	आहतोऽपि० ...	२३५
आयुर्ष्यायुष्याधि० ...	२८०		
आरब्धे दयिता ...	१८१		
आरादसौ तह ...	२३९	इतः काकानीकं ...	११९
आगेहृत्परनी० ...	११८	इतः क्रोधो गृ० ...	४५२
आर्षं दुर्म्यपरि० ...	४२१	इतः शोचिः प्राच्यां ...	२८८
आर्द्रा कण्ठे ...	२१	इतधन्द्रः सान्द्रः ...	२२८
आटक्ष्यदन्त ...	४२५	इतो मृत्पुत्रितो ...	४४८
आटक्ष्ये सीमिवा ...	४०६	इत्ये कविकुट्टु ...	४९
आटक्ष्ये सिदाता ...	४१८	इत् कृष्णं कृष्णं ...	९९३
आटक्ष्यात् शुभ ...	४०५	इत् नमसि भी ...	९५२
अन्तर्न जप ...	३३७	इदमप्यु कपा० ...	१९६
अन्विता देः ...	३१०	इदानीं तीर्त्वापि ...	१४१
अन्विजप मन्दि ...	३४८	इन्दुः प्रयासयति ...	८३
अन्वेः कवन्तः सन्वे ...	९५	इन्दुर्वै न नि० ...	२७१
अन्वितः शुभ० ...	३६०	इन्दुर्वै न नि० ...	२६१
अन्विताना इति० ...	२८२	इन्दुर्वै न नि० ...	४२५

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
इन्द्रोः किं द्रुहिणस्य ...	२०	उज्जुङ्गैस्तमिः ...	११७
इन्द्रोरेककलाया ...	२६४	उत्थायोन्नतवा० ...	२८७
इन्द्राभ्यर्थनया ...	३९४	उत्पत्तिर्जमद० ...	३८९
इह निचुलनि० ...	२३०	उत्पन्नं सुधियां ...	३
इह शय्यागते ...	४४८	उत्पाद्य यत् स्वय ...	६३
इह शिखरक० ...	६७४	उत्फालं हेलयै० ...	२८९
इह समदश० ...	३७	उत्सङ्गे सैकता० ...	३७४
ईश्वरमाराध० ...	४३४	उदयतटा ...	२६०
ईश्वरसेवा सु० ...	४३३	उद्योर्वीभू० ...	२६८
उ		उदस्योच्चैः पुच्छं ...	१२१
उक्तं च वक्ष्यमाणं ...	५१	उद्गर्जज्जल ...	३६७
उक्तं परस्यामि— ...	६१	उद्गाढप्रणये ...	२५०
उग्रमाहमुद० ...	३४१	उद्गण्डकोकनद ...	३४२
उच्चित्य प्रथम ...	२३९	उद्गामद्युमाणि ...	२१६
उच्चैः कुंभः कपिश० ...	३५८	उद्गामभ्रमिवे० ...	२१
उच्चैः स्थानकृतो ...	६७	उद्देशीऽयं कनक ...	३७१
उच्चैरुत्ताल ...	१०	उद्द्वय धूर्लीर्थ० ...	२१५
उच्चैर्देवादिह पशु० ...	१२८	उद्बन्धनं हृदं ...	८६
उच्चैर्ब्रह्माण्डसण्ड ...	११	उद्भिन्ना कलकण्ठ ...	२६८
उच्छ्वासः खण्ड० ...	३००	उद्यद्दर्हिपि ...	२२५
उच्छ्वासावधयः ...	४५४	उयानं कौमुदी ...	६०३
उज्जुम्भाननमु० ...	१३८	उयाने सहकार ...	७२
उज्ज्वलगुणम० ...	५९	उद्देश्य स्वयमेव ...	१६२
उड्डीना गुणप० ...	४४२	उन्नत्यै नयति ...	४३३
उत्कलिकाबाहुल्पं ...	३६९	उन्नम्य दूरं मु० ...	२४२
उत्कृजन्तु वटे वटे ...	७२	उन्नतकण्ठकि ...	११७
उत्कृत्य ज्वलितात् ...	३२९	उन्मीलद्दग्नेन्दु ...	१७८
उत्कृत्योत्कृत्य ...	३२८	उन्मीलन्ति नसैः ...	१५८
उत्तंसकौतुकर ...	१०९	उन्मीलन्ति मृणाल ...	२६१
उत्तंसीकृत ...	३३७	उन्मीलन्तील ...	३७५
उत्तिष्ठति नम० ...	३११	उन्मीलन्मणिरदिम ...	३३६
उत्तिष्ठ दूति ...	२५९	उन्मुक्ताभिर्दिव० ...	२५२
उज्जुङ्गे विभव ...	४४२	उन्मेपं यो मम ...	२६९
		उपचरिताह० ...	४५५

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
उपनमितं पुण्य० ...	४२७	एकान्तसुन्दर ...	१७२
उपपरिसरं ...	३७२	एकावलीकलित ...	२९७
उपप्राकारामं ...	१६८	एकिकेव निज ...	२०३
उपरि घने घन० ...	२२४	एके कुटीरकोणे ...	१३०
उपरि पयोधर० ...	२२४	एकेनाश्या प्र० ...	२४९
उपर्यशुमतः ...	३६२	एकेनोद्धृत्य स्वर्णं ...	३२५
उपशोभेव ...	४१६	एकैव साऽभूत् ...	६५
उपस्थिते वि० ...	४०७	एकोऽपि जीयते ...	४४
उपाध्वं तत् पान्याः ...	१०४	एकोऽपि त्रय इव ...	२४४
उपाधैरिव तैः ...	१	एको बाणः स्फुर ...	३०५
उपोढरागेण ...	२६०	एतच्छान्तवि० ...	३७९
उभौ रम्मास्तम्भा० ...	१६९	एतत् सर्वं शृणु ...	१३१
उरः कृत्वा [ज्वेद्यं] ...	३२३	एतदत्र पथिकैः ...	७०
उल्लङ्घ्यापि सखी ...	१४४	एतदेवान्न साम ...	४३७
ऊ		एतद्दीमपरा० ...	३७६
ऊरुद्वन्द्वमनि० ...	१७७	एतस्माज्जलधे ...	३६८
ऊ		एतस्मान्मां ...	१६३
ऊक्षाणी भूरि ...	१८	एतस्मिन्मलया ...	७६
ऊजुत्वमौन ...	३४५	एतस्मिन्मृगयां ...	३८५
ऊजुरेप पक्ष ...	५९	एतस्मिन्वन ...	११०
ऊज्वी दृष्टिरनु० ...	३०६	एतस्य कलामेकां ...	२६४
ए		एतस्याः करि ...	२७४
एकः क्षमावती ...	४४५	एतस्या विरह० ...	१३६
एकतश्च सुर ...	३२२	एताः शार्ङ्ग ...	३२७
एकत्रासनस० ...	१९४	एतासुके तकि ...	११४
एकं ध्याननि ...	१८	एते केतकसृचि ...	२९४
एकस्मिन्ननु पा० ...	३२१	एते नेत्ररति० ...	२९४
एकस्मिन्नप्यति ...	४३५	एते पछिपुरन्धि ...	३७२
एकस्मिन्नयने भुजं ...	९६	एते व्योमनि ...	३८९
एकस्मिन्नयने विषं ...	२८५	एते स्निग्धतमा ...	५९
एकस्मिन् शयने ...	२८५	एते हि गुणाः पङ्कज ...	१०५
एकस्य तस्य मन्ये ...	६९	एवं यथाह भव० ...	२०३
एकस्यायमुदेति ...	१२३	एष रविस्तेज० ...	१२८
एकाकिनी पद्म० ...	३०२	एषा जिगीषति ...	२३८

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
एषां गोपवधू०	...	कथय निपुणे	१६५
एषा सा विन्ध्य	...	कदा नु कन्या	२२६
ऐ		कनककलशश्रेणी	३७७
ऐषं चर्मपलाश	...	कनककलशस्व	१३
ऐश्वर्यादनपेत	...	कन्यां वहसि	३०८
ओ		कपाले मार्जारः	२६३
ओजःसत्त्वं	...	कपोले जानक्याः	३१८
औ		कपोलौ लोलाक्ष्याः	१८१
औत्सुक्येन कृत	...	कमलमन	१६९
औदार्यमेक	...	कमलशरधि	१९१
औष्णायमाण	...	कमितुरभिस्तु०	२६४
क		कम्पन्ते कपयो	२३४
कं पृच्छामः	...	करकजलपू०	३०७
कं विशेषम	...	करकिसलयौ	२८२
कः से चरति	...	करजदशन	२९६
कः पश्यति	...	करभदयिते	९१
कचमह	...	करभ रमसात्	९१
कटिर्मुष्टि	...	करस्पशरिम्भा	९
कठिनद्वये	...	करिकवलन	३६४
कठोरपाराव	...	करोतु नाम	४१४
कण इव पुरां	...	करो धुनाना	२४६
कण्टकिततनु	...	कर्कन्धफल	३४०
कण्टकोण	...	कर्णामृतं सू०	४०
कण्ठश्रेणि	...	कर्णं चामर०	८८
कण्ठस्य विद०	...	कर्णोत्पटा०	२४०
कतिकृति न पु०	...	कर्तव्या चार्थसा०	३८
कतिपयादिन	...	कर्तुं विटोच०	४५
कतिपयाद्रिवस	...	कर्पूराम्बुनिप०	१४७
कतिपयपुर	...	कलमान्तनिर्गीत	३११
कथमपि सरि	...	कलहान्तरिता	६
कथमपि हि	...	कटा सेवाऽथ	७
कथमप्यधिगत	...	कन्त्रिगरिमा	१७४
कथमिह मनु	...	कन्यान्तकोध	२०
	...	कन्यान्ते क्षमि	२०

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
कन्याणं नः वि० ...	१०७	कान्ते कपयिषु ...	१३१
कन्याणमात्रह० ...	११	कान्ते तन्पुत्र० ...	२११
कविरमरः कवि० ..	४७	कान्ते सामभि ...	२११
कशीनी मानसं ..	३७	कामं प्रक्षीयति ...	४०२
कशीनामगद० ..	४३	कामं भयन्तु ...	१०५
कशामिरिव ..	२११	कामं वनेषु ...	१३
कभिन्मूर्च्छा० ...	३२४	कामयन्ते ...	३१६
कष्टा पेष्यया ..	१२४	कामस्य वेप० ..	४३१
कस्तं मद्गम० ..	३०	कामयापि ..	२००
कस्तयिजायते ..	४६०	कामुजगत् ...	३५३
कस्य त्वं न ...	१०३	कायः कष्टक. ...	११५
कस्यानित्येष्व० ...	४४७	कार्श्रीः कृज ...	२१६
कां हरिरभारत् ..	३५६	कारणोत्पन्न ...	२३६
काका काशन ...	४०७	कार्यासङ्कोचो ...	२०१
काकतादीय ...	४३७	कार्यसौपथ ...	३१८
काक त्वं फल ...	७३	कार्यगने वेपि ...	४०६
काकातीत्यं ...	३१०	कारं पुग गर० ...	१४१
काकुत्स्थस्य ...	३२१	का न्दमीः पद्म० ...	३५२
काकुत्स्थेन ..	३३१	काठप्रपति० ...	४६
काके काण्यं ..	७५	कात्याजिममं ...	८४
काकेर्निष्पुपितं ...	३७०	कात्स्न्यीयं ..	३७०
काकाः काशन ..	१८	कात्स्न्या ...	४३०
काचिद्विदत्य ...	१७०	काटे विपु० ..	३५१
काचिशिवारित० ..	१७०	काटोऽयं भूत ...	४४८
काञ्च्या गाढतरा० ..	२७५	कावेरी कपरीव ...	३७३
काठिन्यमद्वैः ...	१८५	कावेरीतीर ...	३४८
का तारैर्मम ...	२२५	कावेरीवारि ..	२११
कानि स्थानानि ...	२१५	काव्यं करोपि ...	५०
कान्तयाऽनुगतः ..	३५१	काव्यं चावपि ...	३८
कान्तानवाधर ...	२६७	काव्ये भाव्यं ...	३१
कान्तारं न यथे० ..	४३६	कासारोऽपि ...	१७
कान्तारं परितो ...	१२१	काञ्चिच्चट्ट ...	३१२
कान्तारं वैव ..	३४६	किं कण्ठे ...	२०२
कान्तिप्रकर्ष ...	१८३	किं किं सिंहः ...	११

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
किं कुप्यसि	१०५	किं वीणाकणिते०	४८
किं केकीव	७८	किं व्यासाखिल	९६
किं गौरि मां	३५६	किंशुककलिका	२०८
किं चित्रं यदि देवेन	३३५	किं शोधनेन	४००
किं चित्रं यदि भोगी	२	किं सीत्कृतैर्मधु०	१२६
किं चुम्बितेन	१००	किं स्याद्भजन०	३८४
किं छत्रं किन्नु	३१	किं हारैः किमु	३६
किं जातोऽसि चतु	१०७	किमपि किमपि	२७९
किञ्चित् कम्पित	१९३	किमत्रेर्नो पुत्रः	६६
किञ्चित्कोप	३१९	किमश्वः पार्श्वेषु	३८४
किञ्चिन्निष्पाय	४५४	किमसि विमनाः	११९
किञ्चिद्वाष्प	१९५	किमिह कपाल	४२७
किञ्चिन्मुद्रित	२२१	किमु कुवलय	२५४
किञ्चित्सन्ध्या	३९७	कियत्पदं विष्णु०	३६०
किं तेन जात	४२५	कियद्दूरे तीर०	३६९
किं ते नप्रतया	११२	किरति मुख	७९
किं ते न सन्ति	१४२	कीदृशो भवति	३५०
किं त्वं द्युति	१६५	कीर्तिः प्रवर०	४४
किं द्वारि देव	२०९	कीर्त्या यस्य जग०	५
किं नाम दर्डर	१२८	कुक्कीनां ततो	५
किन्नु ध्वान्तप०	२६४	कुचकुम्भौ स०	१८७
किं पकं मुकृतं	१४९	कुण्डत्वमाया	४०
किं पद्मस्य रुचिं	२६८	कुन्दे कुण्ठय	१११
किं पादान्ते पतसि	२००	कुमुदशबलैः	९१
किं द्रुमो जलधेरन०	३८३	कुमुदेष्वाधिकं	३६३
किं द्रुमो जलधेः श्रियं	३६८	कुम्भद्वयं तद०	३५
किं द्रुमो हरिमस्य	३९०	कुम्भोपान्तात्पत	२४
किं भद्रं पथि०	१३२	कुरङ्गीवाद्भानि	१७५
किं भ्रूमो परितः	२५३	कुरु गम्भीरा	१०२
किं मालतीकुसुम	११३	कुर्वन्तु नाम	११३
किं मूढ ताडयसि	९८	कुर्वाणाः केरवा०	२३०
किं रत्नोज्ज्वल	४२०	कुर्वाणः सकृत्तानि	१३१
किं वषर्यते	१०५	कुलगुरुरवलानां	१२
किं वात्या चलिता	२४३	कलाभिमामे वि०	३०३

श्लोक.	श्लोक.	श्लोक.	श्लोक.	श्लोक.	श्लोक.	श्लोक.	
कुसुमसुकुमार	...	...	२४१	केपां त्वच्चरितै	...	...	३३६
कुसुमस्तवक०	...	...	५६	कैः केनांमर	...	...	४५२
कुसुमस्तवका०	...	...	११३	कैलासाचल	...	...	३८१
कृमदकण्ठदली	...	...	४४९	कैलासायित	...	...	२६२
कूर्मः पादोऽस्य०	...	...	३४२	कैः सुरैः	...	...	१६७
कूर्मा मूलवदा०	...	...	३१	को जानाति गुणान्	...	...	४३०
कृच्छ्रेण केनापि	...	...	१७०	कोणे कोङ्कणतः	...	...	३४८
कृच्छ्रेणोरुयुगं	...	...	१७०	को धन्यः सखि	...	...	१३९
कृतं मिथ्यावादे०	...	...	१९९	कोपं संवृणु	...	...	३०४
कृतककुपितैः	...	...	३१२	कोपस्तेज इति	...	...	४१८
कृतककृतकै	...	...	२०२	कोपात् किञ्चि०	...	...	२९५
कृतमकोपाः	...	...	२१०	कोपात् कोमल०	...	...	२९५
कृतमनुमतं	...	...	३१७	कोऽपि कापि	...	...	४२८
कृतस्ते काल	...	...	४४८	कोपो यत्र भ्रुकुटि	...	...	१९९
कृताः रोचर	...	...	५	कोपो यत्र भ्रुकुटि	...	...	२९४
कृत्याकृत्य	...	...	३९७	कोऽप्यन्यः कल्प	...	...	५
कृत्वा क्रीर्ति०	...	...	३४०	कोऽप्येष सण्डित	...	...	३२५
कृत्वा नूपुरमुक०	...	...	२५६	कोऽयं भ्रान्तिप्रला०	...	...	६८
कृत्स्नप्रबोधक०	...	...	४४	को वा दग्धसि	...	...	३५०
कृपणेन शबेनेत्र	...	...	६१	कोशं कुशेशय	...	...	३०९
कृपीवलानी	...	...	३०९	कोऽहं ब्रूहि ससे	...	...	३१४
कृष्णः कीदृशवान्	...	...	४१७	को हि तुलामधि०	...	...	१२४
कृष्णनाम्ब गतेन	...	...	३३०	कोटिल्याच्छन्न	...	...	१७८
केशिन्नर्वगल	...	...	४९	कोपे पयसि	...	...	८८
केदार एव कलमाः	...	...	२२९	क्षणं कान्ताराम	...	...	५
केनापि चम्पक	...	...	१११	क्षणमायाति	...	...	४३९
केनामीन. ...	...	...	९९	क्षताङ्गीनां	...	...	३८७
केपां भ्रुवर्च्यन्धकारे	...	...	३५५	क्षत्रमद्रमहा०	...	...	३९१
के सूर्ये स्थल एव	...	...	३५६	क्षत्रियस्फोरसि	...	...	३२३
केस्रीवृत्तक०	...	...	१९३	क्षपाः क्षामीकृत्य	...	...	२२१
केसरोऽपि स्फुरन्	...	...	४५	क्षमानतामयं	...	...	४४५
के वेदटनित०	...	...	४७	क्षिप्तं पुरो न ज०	...	...	३५८
केशानाङ्कुरयन्	...	...	०३७	क्षिणांशुः क्षशटा०	...	...	२८४
केशोऽङ्कुरनाम्बे	...	...	३०८	क्षीरसागर	...	...	१६७

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
क्षुण्णभौक्तिक०	२२८	खरनखरशि०	८६
क्षुत्क्षामः कुल०	४४१	खर्जूरखर्जूरगात्र	४६०
क्षुद्राः सन्त्रासमे	३१८	खलः सत्क्रियमा०	५८
क्षोणीमृत्कटक	१४१	खिन्नोऽसि मुञ्च	१४
क्रमगलितैः शिखि०	७६	खेदं ये जनयन्ति	६६
कामोदकद्वित्रि०	२६०	खेलं सञ्चरितुं	३८०
कामन्त्यः क्षत	३४६	खं येऽयुज्वलय	२६
क्रीडाभूः सुकृत०	४४६	ख्याता वयं सम०	२६२
क्रीडासरोप०	११	ग	
क्रीडीकरोति	४४८	गण्डूपाशोपि०	३१४
कृान्तमपोज्झति	३६	गण्डे मण्डनमा०	१७४
कृेशस्याङ्ग	४०६	गतं कर्णोभ्याशे	१७७
कचिच्चटुलको०	३८६	गतं तद्गाम्भीर्यं	७४
कचिज्जिह्वीनादः	७१	गतः कालो यस्मिन्	४५०
कचित् कन्थाधारी	५६	गतप्राया रात्रिः	२८४
कचित्ताम्बूलाक्तः	२८१	गतमतिजवा०	११९
कचिदपि वस्तु०	४०६	गतमनुतटं प०	७५
कचिद्वस्तु स्फारं	४०	गतास्ते विस्तीर्णं	१०७
क यासि सल्लु चौरि०	१५	गतासोरुपरि	४२०
क वसन्ति	३५०	गतिर्वेणी च ना०	१९०
क विष्णुस्त्रिद०	४५७	गते तस्मिन् भानौ	६४
काकारो गिरि	८८	गते प्रेमान्ध्वे	२९३
काकार्यं शशल०	१५३	गतो यो वर्षासु	२३०
कापि कापि तिरो०	२२९	गतोऽस्तं धर्मासु	१४३
कापि कापि दिगन्ते	२१३	गत्वा द्वारवतीं	३०६
कापि गतः पतिर०	८३	गन्तुं प्राङ्गणतो	१५६
कास्ते शीतांशु०	३७६	गन्तुर्विवस्वदुदये	१३०
काहमस्मि गुहा०	३५१	गमनमलसं	१४६
केदं गर्जित	३०	गम्भीरनामी	१८६
ख		गम्भीरस्य महा०	१२५
खट्वा नितान्तलघु०	२३७	गम्भीरोद्गर्जितेन	२२०
खण्डिता मा भव	१३३	गरीयः सौरभ्यं	११२
खद्योतधुति०	३४१	गर्भग्रन्थिषु	२०६

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
गच्छयेत्का	...	गोनासाय नियो०	...
गाह्रमन्वु गित०	...	गोपायन्ती विर०	...
गाडाकिद्रून०	...	गौरवं प्राप्यते	...
गाढास्त्रेपविशी०	...	गौरीकान्त कृता०	...
गाढोपगृह्नतरसा	...	गौरीविभज्यमा०	...
गाढा कौण्डिन	...	गौरीविभ्रम०	...
गाहन्ते कविचक्र	...	ग्रसमानमि०	...
गिरन्ति ननु०	...	ग्रामाणामुप०	...
गिरिः कृत्वासोऽयं	...	ग्रावाणो मणयः	...
गिरितनयेक०	...	ग्रीवाभद्राभिरामं	...
गिरिं यत्रार्थिग	...	ग्रीवाभरणतां	...
गीतं पाग्य मनो०	...	द्विवास्तम्भ०	...
गीतं प्रभो तव	...	धीष्मोष्मश्लेष	...
गीतस्य साहाय्य०	...	घ	...
गीतिर्विष्णुः०	...	घनतरातिभिर	...
गीर्वाणासुर	...	घर्माशुर्भगवान्	...
गुह्यकुह्य	...	घुगाशरन्याय	...
गुणगुणोऽप्यपो	...	घूर्जभ्रभू० ...	...
गुणदानमि	...	घृतघ्ने भोजन	...
गुणानमेव दी०	...	घातं ताटकटा०	...
गुणो कृष्णार्द्र	...		...
गुणेषु दान.	...	शुभ्रुम्भीत्या प्रसक्ते	...
गुणेषु दानमा०	...	शुभ्रुन्तमदी०	...
गुणेषुवाद्द्र	...	शुभ्रुकावन	...
गुणेषु वात०	...	शुभ्रुकाशुभवपश	...
गुणेषु वन०	...	शुभ्रुयेयाश्रया	...
गुणेषु भाग	...	शुभ्रुपशोभि०	...
गुणेषुवनि०	...	शुभ्रुघटिनि	...
गुणेषुवनिमा०	...	शुभ्रुघट्टकौण्ड	...
गुणेषु वनकु	...	शुभ्रुघट्टेऽत्र वनता	...
गुणेषुवपटः	...	शुभ्रुघुणमुभो०	...
गुणेषुवपट	...	शुभ्रुघुणमुदी	...
गुणेषुवपट म	...	शुभ्रुकावतः	...
गुणेषुवपट०	...	शुभ्रुघट्टेऽत्र	...

श्लोक.	पृष्ठ	श्लोक.	पृष्ठ.
चन्दनं स्तनतटे ...	२८८	चूते समीपवर्तिनि ...	७
चन्दने विपधरान् ...	११५	चेद्यः कदाचन ...	३०७
चन्द्रं चन्दन ...	१५७	चेतः कर्षन्ति सत ...	२२७
चन्द्रार्कौ याव० ...	३१	चेतः कातरतां ...	२५५
चन्द्रार्धाथित ...	२९	चेलाञ्चलेन ...	२४४
चन्द्रो न चेत् ...	१४२		
चपलः स्थूलो ...	३९९	छ	
चरमगिरिकुर० ...	२९०	छिद्रञ्चन्दाश्चेते ...	५७
चरेद्धर्मानक० ...	४०४	छिद्रान्वेषण० ...	२५७
चर्चाभिश्चार ...	४२		
चलति गलित० ...	४५०	ज	
चलतु तरला ...	१९४	जगज्जीवन ...	१६
चलहारलता ...	२८१	जगति जयिन० ...	१७०
चलाचलप्रोथ ...	३६०	जगत्यां ग्रथिताः ...	४३
चलापाङ्गं दृष्टः ...	२३९	जगदुपकृतिपु ...	५३
चलेषु स्वामि० ...	४३९	जङ्घालस्फूर्जद् ...	२५
चाइअणकर ...	६२	जटोत्कटं लस ...	३
चातक धूमस० ...	८४	जडस्वच्छस्वाडु ...	३७३
चातकः स्वास्य ...	६९	जडात्मापि भव० ...	५२
चापस्तेन निपी० ...	३४६	जडात्माऽपि स्वका० ...	२३२
चित्तरत्नमसं० ...	४०४	जडेषु जातप्रति० ...	३९
चित्रं चित्रं वत ...	७७	जननीजनका ...	४५१
चित्राय त्वायि ...	१५९	जननीतिमुदि० ...	३७७
चित्रे निवेश्य ...	१७१	जनयतु नाति० ...	१
चित्रोत्कीर्णादि० ...	१६१	जनरागप्रति० ...	४३१
चिन्तागम्भीर० ...	३४०	जनस्थाने भ्रान्तं ...	४४१
चिन्वञ्चोरचि० ...	२५३	जनानन्दश्च० ...	१८२
चिरतररतसे० ...	२८७	जनेषु मध्ये ...	४१६
चिरविरहिणो० ...	२७९	जनो दुर्वञ्चयोऽयं ...	२५७
चुम्बनेष्वधर० ...	२७५	जन्मपल्वल ...	४४९
चुम्बन्तो गण्ड० ...	२३७	जन्मस्थानं न स्व० ...	१२७
चूडाभस्मकणा ...	१७	जन्मस्थानं मणि० ...	१०१
चूडारत्नैः स्फुर० ...	२५१	जन्मान्तरस० ...	४४७
चूडोत्तंसित ...	८	जन्मेन्दोरमले ...	२० -

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
जम्बूनां कुसुमे० ...	३८६	जीमूतप्रथ ...	१६२
जम्भारिरेव ...	१२२	जीमूतवाहन इति ...	३९२
जयति कलश ...	३९०	जीमूतस्तनि ...	३९३
जयति सनाभि ...	१२	जीमूतेषु महत्सु ...	२२७
जयति हर० ...	१०	जीयासुः शकुला ...	१३
जयन्ति नर० ...	१४	जुगुप्सितमिदं ...	३९
जरासुधा० ...	४४९	ज्योतिर्ज्वाला ...	३९०
जलदः समुद्र० ...	६९	ज्योतिस्तमोहर० ...	१५
जलधर जलभर० ...	६९	ज्योत्स्नां पिबेयुः ...	१४२
जलधरस्य तटे ...	२२२	ज्योत्स्नां श्याम ...	१५४
जलधिमणि ...	६	ज्वलति चलिते० ...	४०५
जलधिवारि नि० ...	२२२	ज्ञ	
जलनिबिडित ...	२४७	ज्ञातं ज्ञातिजनैः ...	२५७
जाग्रतः कमला ...	१८९	ट	
जाह्व्यं ह्रीमति ...	६०	टङ्कारः स्मरका० ...	२७६
जातः कल्पतरुः ...	४४४	त	
जातस्तेऽधरस० ...	३५	तडिडुल्कामुखा ...	२२५
जातस्य सिन्धुतट ...	११७	तडिद्वा पङ्क्तौ वा ...	२५६
जातिं यथानुस० ...	८१	ततः प्राविर० ...	२१३
जातिर्यातु रसा० ...	४३७	तत्कुचो चरतः ...	१८४
जातिस्तस्य न मान० ...	८०	तत् क्षारत्वं परि ...	३
जातिस्वभाव ...	३९५	तत्तत्स्मरणतां ...	४४७
जाते केलिकला ...	२८४	तत्तेजस्तरणे ...	११४
जाते जगति वा० ...	४५	तत्त्रिविष्टप ...	१८६
जाते यौवनपीन ...	२६३	तत्पञ्चाननकान ...	१२१
जानकीहरणं ...	४५	तत्रैकं करिणि ...	१६४
जानन्त्येके प्रगु० ...	४५१	तत्त्वं भुवाणानि ...	४५७
जाने कौपपरा० ...	१५२	तत्स्वोन्नतेः ...	८४
जाने ज्वाला ...	४०८	तनुत्वरमणी० ...	१८६
जीवति स जी ...	४२०	तन्तुभ्रमेण रश० ...	२६२
जीवतोऽपि गिलन्म० ...	७९	तन्निर्मलस्य ...	१८७
जीवतोऽपि निहं० ...	३२२	तन्मन्यते ...	४५४
जीवानामपि जीव० ...	९५	तन्वद्गवा गुह० ...	१२५
जीवामीति ...	१४५		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
तन्वद्भ्याःस्तन	१८५	तथाऽभूदस्माक	१९८
तन्वद्भ्यास्त्व०	१६०	तदा तदङ्गस्य	१९०
तन्वानः शीतलत्वं	२१०	तदात्वप्रोन्मील	१८४
तन्वी सङ्केत	१६१	तदीयजह्द्वे	१८९
तपनं विभ्रदा	२१३	तदेतद्वाचि माधु०	७१
तप्ता मही विर	२१४	तद्द्विहाण्डमिह	३८३
तमः शान्तं शाम्य	२५७	तद्वक्रं यदि	१९१
तमस्स्तोमः पूर्वं	१६९	तद्वक्रस्य कलङ्क	१९१
तमृषिं मनुष्य	४२	तद्वक्रामिमुखं	१९४
तमोभिः पीयन्ते	२८६	तद्वः पुनातु	१९
तमङ्ग्य दृशोऽङ्गणे	२७०	तद्वैदग्ध्यं	८०
तरचारं चक्षुः	१७७	ताढीदलं काचन	२९७
तरचारं तावत्	१४९	तातः क्षीरनि०	१०१
तरन्तीवाद्गानि	१७७	ताद्द्विदीर्घविरि०	३४२
तरुमूलान्यनु	५३	तानीन्द्रियाण्यावि०	४३७
तरौ तीरोद्भूते	७४	तापकाठिन्य	१६७
तल्लोकोऽतिशयोक्ति	२७०	तापापनोद	१३३
तल्पे नितम्बतल	३११	तापावसन्नश०	२१४
तव द्विग्विजया	३४३	तापो नापगत०	८९
तवैव भक्तः	४६२	ताम्बूलं कटुतिक०	४०२
तस्य त्वया कर्क	१४४	तारुण्यातिश०	३०५
तस्य पुरः कथ	४२७	तालीतरोरनु०	११२
तस्याः पद्मपलाशा	१८८	तावच्छीतिशुड	४१७
तस्यान्वयेऽभूत्	१	तावदेव कृति	४५०
तस्याभवत्सुनु	३	तिष्ठन्ति विभवे	४०८
तस्या वदन	१८१	तिष्ठन् भाति	४२६
तस्यास्तनान्तरे	१३३	तीक्ष्णाद्बुद्धिजते	४१९
तस्यास्तापमहं	१६०	तीव्रः कोऽपि	१५९
तस्यास्मित	१८४	तीव्रं रविस्तप०	२२६
तस्यास्ते तनयः	३	तीवाघातप्रति०	३५९
तस्यास्सदा विर०	१६०	तुच्छस्यापि समे०	६३
तथा न पूर्वकृत	२४६	तुभ्यं दासेर	९०
तथाऽपि सर्वतां	५	तुरगसरसुर	३४३
		तुल्या बाणकृपाण	३४३

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
तुष्टिर्न राज्ञो धन० ...	३६	त्वं जीवितं त्वमसि ...	१३२
तूर्णो तिष्ठ चक्रोर ...	७३	त्वं तावत् बहुव० ...	२०१
वृणवाणस्तृण० ...	९३	त्वं पाथोऽपि ...	४५९
वृषाशुष्यत्यास्ये ...	४५६	त्वं लजे मज्ज ...	४३४
वृषितः स्पृशति ...	२७६	त्वत्तरे तरुकोट ...	३७०
वृष्णा सनिर० ...	४३८	त्वद्दीयं त्वत्कार्यं ...	४६०
वृष्णे देवि नमः ...	४४८	त्वद्देशागत ...	१५६
तेगच्छन्ति महा० ...	३३६	त्वद्द्रुपाश्रुत ...	१६३
ते चण्डीशमुरारि० ...	३७७	त्वन्निस्त्रिंश ...	३४५
तेजसा तपसा ...	३८९	त्वया विधातः ...	४०१
तेजस्यपि ...	४२०	त्वां चिन्तापरि० ...	१६०
तेजो दर्शयसि ...	८३	त्वामन्तः स्थिर ...	१५९
ते तावत्कृतिनः ...	६०	द	
ते दूरोद्गण्डशुण्डा० ...	२४	दग्धो विधिः ...	१७१
तेनास्वानि जला० ...	३७५	दत्तं समस्त० ...	४११
तेनेयं क्रियते ...	५	दत्ताऽनेन कवि० ...	३८
तेभ्यो नमः कविभ्यो ...	३७	दत्ते यत्किल ...	३६७
तेऽमी केलिकृता० ...	३७६	दधिमयन ...	३३४
तेषु प्राकोकिलो ...	५	दधिमधुसूत ...	३९७
ते सन्ति हन्त ...	१२५	दन्ताः सप्त चलं ...	९२
ते साधवो भुवन ...	५४	दम्पत्योः पाश्चिक्वात् ...	३०४
तेस्तेः कस्तुरि ...	४५४	दयितावाह ...	१८३
तेस्तद्भाद्रुभि० ...	१५०	दरिद्रमुदरं ...	१८९
तेर्मघानन० ...	३८८	दरिद्रान् मृज० ...	३३८
तौ शूद्रिककथा० ...	४३	दरांतानं चक्षुः ...	१७४
ते बन्दे पद्य ...	१५	दर्यं कविभुजङ्गा० ...	४५
त्यक्तो विन्ध्यमि० ...	८८	दर्पणस्य राजु ...	५८
त्यस्तवा तापनिवा० ...	८५	दर्पणेषु परि ...	२९७
त्यस्तवा पुष्करिणी ...	८५	दार्शितानि कल० ...	४२७
त्यस्तवा सद्गम० ...	४५१	दलति ददयं ...	१५४
त्यागी वृषः सुभगं ...	३९५	दलन्त्युदित ...	४१५
प्रयोऽप्रयः प्रयो ...	४५	दृष्टमानेऽपि दद० ...	१३४
प्रातृ लोकानिव ...	३८४	दद्येन नाम्युगत० ...	१०५
प्रेतैर्यवाणशी० ...	३१७	दानुदघ्नत ...	४१९
पुं येत् मंषामे ...	१९१		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
दात्यूहाः सरसं	...	द्विति एवं तरुणी	१४५
दानं दरिद्रस्य	...	द्वतीवचः प्रिय	६
दानं यत्प्रथमो	...	द्वत्युपहासः	६
दानस्रोतः स	...	दूरं तोयधरा	२२८
दानोन्नता श्री	...	दूरमंशुप्रभा	२६३
दामोदराहि०	...	दूरयन्त्या जनं	१८९
दारिद्र्यादस	...	दूरादपि सतां	४६
दासे कृतागसि	...	दूरादुज्झति	८२
दिकचक्रं तूण	...	दूरादुत्सुकमागते	१९४
दिग्दाहेकरते	...	दूरादेव घृतोऽञ्ज०	२१८
दिग्भस्त्रामुस०	...	दूरे दारुवना०	१७
दिग्भस्त्रामुस०	...	दूरे यूयकया	८९
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वयपातः	१३
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वदतरनिबद्ध०	६२
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वदनिबिडन	२७४
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वसं प्रपापालिक	२१८
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वसः पृथुतरीकृताः	१७१
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वसा दग्धं मनसिर्जं	१३०
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वसा सपदि	२७८
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वशोः सीमावादः	१७६
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वश्यंत पानकेर्ती०	२६७
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वश्यन्ते मधु	३८६
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वष्टं न दृश्यते	२५३
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वष्टः कातरनेत्र	१३०
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वष्टा दृष्टिमधो	२७४
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वष्टिं रुषा क्षिप०	२०३
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वष्टिं हे प्रतिवेशि	३०१
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वष्टिः शैशवमण्ड०	१७३
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वष्टिस्तृणीकृत	२८३
दिग्भस्त्रामुस०	...	द्वष्टे रवो सरमि	२०९

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
दृष्टे लोचनब०	२०४	द्विजसंगति	१८०
दृष्ट्या केशव गोप	२२	द्वित्राणिसखल	४२६
दृष्ट्वाऽपि पापिनां	४३६	द्वित्रिमुचुकुन्द	२३९
दृष्ट्वा वावपतिराज	४४	द्वित्रैर्व्योम्नि पुरा	२८६
देव त्वद्गुणकी०	३३७	द्विधाकृत्वा क्षीर्णं	३८४
देव त्वद्विजयप्रयाणसमये गम्भीर	३४४	द्विधाविधाय	१८१
देव त्वद्विजयप्रयाणसमये सद्वाजि	३४४	द्विपद्भिरेवास्य	३६०
देव त्वं मलयाचलो	३४०	द्विः सन्धाने निपुण	४६
देवस्याम्बुजजन्म	३६९	द्वीपादन्यस्माद्०	४१४
देव स्वस्तुतिरस्तु	३४५	द्वेषा विधाय विधु	२६९
देवानामिदमाम०	३९४	ध	
देवि त्वत्सौकर्येषु	३७०	धत्ते चक्षुः	१४८
देवी रतिर्विजयते	१२	धत्ते दृष्टिं	१५८
देवी सूनुमसूत	२५	धत्ते पङ्कजिनी	२१६
देवे कुर्वति दुर्दिन	२२२	धत्ते वन्द्याऽपि	४३८
देवे वर्षत्पशान	२२२	धत्सेऽङ्गानि वधा०	३०९
देवो हरिर्वहतु	६२	धनमार्थिनामभो	६२
देव्या भूमेर्मुगम	३७१	धनरहितं त्यज	४३७
देशादेशान्तरं	४१४	धनिषु मुघा किमु०	४१३
देशैरन्तरितः	१४७	धन्या केयं स्थिता	३५५
देहप्रविष्टाद्रि	२५	धन्यानां गिरि०	४३९
देहार्थं कुरु पार्वति	९	धन्याऽसि या कथा	२९९
दैत्यानामाधि०	१४	धम्मिल्लो भङ्गमेतु	२७२
दैवाद्यपि तुल्यो	६५	धर्मं ब्रह्मशिरो०	४६१
दोर्दण्डाञ्चितचन्द्र	३३०	धर्मस्य कला	४३१
दोलायां जघन	१७५	धर्मात्मजेन च०	४५३
यामारोहति बाञ्छ	९७	धाराधोतं धुवानाः	२२३
द्रविणस्य ना	४०५	धिक् चेष्टितानि	११०
द्रार्थायसा धाष्ट्ये	५०	धिक् त्वां रे कलि०	५०
द्रयमिद्रमत्य०	२२९	धीवरो माल्यवा०	३२१
द्वारं खड्गभिरा०	३४७	धूपितेषु पुरन्धी०	३२१
द्वारपालकरा	४३८	धूलीभिर्दिव	३६१
द्वारे रुद्रमपे०	४०७	धृतघनरुचि०	१८५
द्वावप्येतावभि०	२४९	ध्यानव्याजमु०	३३

श्लोक	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
ध्रुवमिह चतुरं ...	३३०	न मुखेनोद्गिरं ...	५२
ध्रुवं यस्यास्ति ...	४	न यज्ञोर्दक्षिणा० ...	३२३
ध्वनिनाऽतिगभी० ...	४६	न यत्र गुणव० ...	१२६
न		नयननिपाते ...	१९८
नक्तं निरङ्कुशतया ...	२९१	नयनपथनितो० ...	३३३
नक्तं शशाङ्कोप० ...	३७८	नयस्व पारं ...	२५८
नखदशननि० ...	२७९	नयान्तरेण सा० ...	४०५
नखपदशबलेषु ...	३०३	न यावद्विभ्रमं ...	१३२
न गच्छायाहि ...	३५६	नरः कलासु ...	३९६
न गम्यो मन्त्राणां ...	२५५	नलिनीदलमाहितं ...	१३४
न च भवति वियोगः ...	५४	नवनीतोपमा ...	४४६
न तत्सहस्रम् ...	३९७	न विद्या न च ...	३०८
न तावत् बिबो० ...	२६९	नव्या न व्याकरण ...	४९
न तेजस्तेजस्वी ...	६४	नश्रयति जनात् ...	४१३
न त्वरा श्रेयसे ...	१६७	न सत्यवचनं ...	४४६
नदीतीरे शास्त्रिन् ...	१०२	नाकाशं न दिशी ...	२५३
नदीनां मेखलसु ...	४७	नाङ्गुलीयैर्न केयूरै० ...	५
नद्या इव प्रवा० ...	३०४	नातः परं कुलम ...	४२२
नद्यो वहन्ति ...	२१८	नातः परतरं ...	३९६
नन्दनरेन्द्रद्र० ...	६२	नातिनीचे ...	४०३
न पङ्कादुद्भूतिः ...	१०६	नादृष्टद्विषय ...	३९३
न पङ्कैरालेखं ...	१३	नादेयं किमिदं ...	३५५
न परं धनानि ...	६२	नाधन्यानां ...	३६६
न पाणिप्रच्छार्थं ...	२४४	नानान्ना बहु ...	४२३
न पालयति म ...	९५	नानाविधं विद्म० ...	६६
न पाहि पाहीति ...	३२२	नानाविधेः ...	४६२
न प्रस्तावस्तपन ...	२३३	नानुयोगवता ...	४११
न भवति मियु ...	९०	नान्दीपदानि ...	२७६
नभासि निरव० ...	६९	नामापि स्त्रीति ...	१६७
न मये संस्कारं ...	२६६	नार्यं शशी तत्प्र० ...	१८४
न मया गोरसा ...	३५०	नार्यं हारस्य मध्ये ...	१८७
नमस्तुद्गशिर् ...	८	नायातो यदि ...	१६६
नमस्तुभ्यं देवा ...	८	नालस्य प्रसरो ...	४१०
नमस्यं तत्सखी ...	३०४	नाल्पीयसि ...	५६

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
नावज्ञा नाप्यवेद०	९५	निर्दयत्वमहं	४१८
नासिधारा न०	१८०	निर्दलितराज	४
नास्य भारग्रहे	९२	निर्मज्जच्चक्षु	३२६
नास्योच्छ्रायवती	८६	निर्मलानां कुतो	४२९
नाहं स्वर्गफलोप०	३१२	निर्माल्यं नयन	१७२
निकारकणिका	१५१	निर्यान्त्या रति०	२३७
निक्षिप्य काऽपि	१३३	निर्वाणतां	२७५
निसिलेर्निरस्त	१८४	निर्वाणाङ्गारस०	२०८
निजकुलोचित०	७९	निर्वाहितमतिग०	४५१
निजनयनप्रति०	२४६	निर्व्याजं दयिते	४२४
निजवर्गोऽप्य०	४०५	निवर्तन्ते योधाः	४३६
निजां कायच्छायां	२१४	निवसति यदि	१५८
निजांशुकावृ०	२८९	निवसन्नपि	५३
निजा गुहेयं	४५३	निवृत्तिः सुर	६
निजामशक्तिं	३५४	निशासु यत्र	३७८
नित्यं त्वद्गुण	१६३	निशीथे लीनानां	२२४
नित्यं हिताहार०	४००	निःशेषच्युत	१६६
नित्यानि नभ्वरीभि०	४१६	निःशेषपीते	१५१
निद्राच्छेदसखे०	५२	निःश्वासैः सह	१४२
निद्रार्धमीलित	१५२	निष्कन्द्रामरवि०	१२२
निधुवनविनोद्	३४९	निष्ठापस्त्रिय०	३२८
निपीते येनावधौ	३९०	निष्पोषोऽपि च यस्य	११६
निबद्धा स्थैर्याशा	४५२	निष्यन्दश्चन्द०	३८७
निघ्ननाभिकु०	२४७	निस्त्रिंशप्रति०	३१९
निम्बः किं बहु०	११५	निस्सृत्याहव०	३४१
निषतमिह	२६७	नीचः समुत्थितो	५७
नियन्तव्याः केन	३२२	नीचात् कर्णकटु	४४२
निरवधानि प०	४०	नीचाऽपि सा प्र०	४०१
निरानन्दः कौन्दे	८२	नीताः काप्यभिसा०	२५२
निरालम्बं व्योम	९४	नीतिर्विधा देवं	७
निरीक्ष्य विदुषः	२५८	नीत्वोच्चैर्विक्षिप०	२३५
निर्मन्थं कुसुमं	११५	नीरन्ध्रं परिर०	२७३
निर्मेतुं शक्य	१८५	नीरागा मृग	१५८
		नीलनीरद	२२८
		नलिलोहित	१०

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
नीलोत्पलदल ...	४७	पण्यान्यादाय ...	३३३
नीवाराः शुक्र० ...	३८८	पतति व्यसने ...	४०५
नूनं चन्द्रमसा ...	४४८	पततु तवोरसि ...	२८०
नूनं दुग्धाब्धि ...	५२	पतन्ति खड्ग ...	४३७
नूनमाज्ञा ...	१७९	पत्रं न श्रवणे ...	१४५
दृपसभसर ...	३६	पत्यौ प्राप्ते कलानां ...	२८६
नेपथ्यादपि रा० ...	३८२	पथि निपतितां ...	७७
नेयं चूतलता ...	२०९	पदं करोत्यल ...	४३९
नैषा वेगं सृष्टु ...	२७८	पदं तदिह नास्ति ...	११६
नो चारू चरणौ ...	७८	पदविह्वलता कापि ...	३८
नो रविर्न च तमो ...	२६१	पदव्यक्तिव्यक्तीकृत ...	४१
नो लावण्यविद्ध० ...	३७६	पदशब्दलीन ...	१६४
नौश्च दुर्जन ...	५७	पदे वाक्ये प्रमाणे ...	१९०
न्यञ्चञ्चञ्चल ...	३३३	पदोपान्ते कान्ते ...	२९३
न्यञ्चञ्चञ्चल्यं ...	४	पद्भ्यां मुक्तास्तरल ...	१७६
न्यञ्चन्यञ्चद्धरि० ...	३१७	पद्मानामिव ...	४१८
न्यस्तानि शङ्खव० ...	२९७	पयःस्मिता ...	४०१
न्यस्यान्यान् दक्षि० ...	३९१	पयोधराकार ...	२४३
न्याय्यं यत्तमसः ...	६४	परभृतशिशो ...	७२
प		परमो मरुत्सखा ...	६८
पक्षोत्क्षेपप्रसर्प० ...	३३०	परस्परं सायक० ...	३२४
पश्माग्रप्रथिता० ...	१३९	परस्य दुःखं ...	४४६
पङ्कःकुङ्कुमक० ...	२५५	परात्मसमता ...	४४६
पङ्कात्तामरसं ...	४३०	परार्थे यः पीडा० ...	१२०
पङ्कानुपङ्गे भुवि० ...	२३०	परिच्युतस्तत्कुच ...	१३४
पङ्कान्वयमपि ...	४२९	परिच्छेदातीतः ...	१५५
पङ्कोद्भवत्व ...	१८४	परितुष्यन्ति महा ...	३८
पचेलिमं दाढिम ...	२४९	परिपक्वं स भा ...	४४९
पच्यन्ते स्थल ...	२१४	परिमलसुरभि ...	१०९
पञ्चत्वं तनुरेतु ...	१५३	परिमृद्वितमृणा ...	१३४
पञ्चेषोर्जययो ...	२२०	परिम्लानं पीन ...	१३४
पटलमलिकुला ...	३८६	परिम्लाने माने ...	२०४
पटालमे पत्यौ ...	२७५	परिहरति ...	१७३
पण्डिताः कवयः ...	४३७		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
परे परःशताः	१०९	पायात्पयोधि०	३३
पर्णीयं पर्णं	४०२	पायाद्भजेन्द्र०	२३
पर्यातस्तनभार०	१७६	पायाद्दः शिति०	१८
पश्चाद्दृष्टी प्रसार्यं	३६०	पार्थस्य मनसि	४७
पश्चादन्यत्पुर०	५८	पार्श्वस्फाट्यावलेपा	३३३
पश्यति यदि	४२०	पितरि मृतेऽपि	३११
पश्यन्तु कोतुक०	३३१	पिनष्टीव तर०	२६३
पश्यन्नर्धनिमी	२७९	विपि प्रिय सप्त	२६६
पश्यन् हतो	१८८	पिबतस्ते शरावे०	३५०
पाञ्चालीमिधु	१७५	पिबन्नम्भः प्रपा	२१८
पाणिः कम्पमवाप	२७८	पिब ययः प्रसर	१२९
पाणौ कङ्कण	१६	पिशाचीव विश०	३८
पाणौ ताम्रघटी	३८७	पीढनं बहुधान्य०	५८
पाणौ पद्मधिया	२४०	पीतं यत्र हिमं	८९
पाण्डित्यं यदि नाम	४१५	पीत्वा भृशं कमल	२९०
पातक्षुण्णसुरस्य	९४	पीनश्रोणिगामी०	३३
पातः पूष्णो भवति	६३	पीयूषं वपुषो	६५
पातुं गौतमि	३७२	पीयूषाश्रयणं	२६४
पातुं त्रीणि जगन्ति	२९	पुण्डरीकमिवा	१७१
पातुं श्रोत्ररसा०	४८	पुण्याग्नौ पूर्ण	२३८
पायोधेः परिमध्य०	२७	पुत्रास्पदं कृत	४२५
पाथोनाथ जग०	९६	पुरः प्रालेयशैलो	३६३
पादन्यासकृत -	२९९	पुर स्थित्वा	१६८
पादामस्थितया	२२	पुरश्चक्षुराग०	१९७
पादाद्दृष्टेन भूमिं	१५१	पुरस्तन्ध्या	१५२
पादान्ते प्रणय०	१९६	पराणवाण	१७९
पादासके सुचिर	१९७	पुरुषैर्धन	४३४
पादे मूर्धनि०	२९५	पुरो नुचः पश्चा०	३३४
पानीयं नालिकेरी	२१०	पुष्येयोरस्र	२०९
पानीयं पातु	३५१	पुंसां तदेव भुप८	३६
पान्वाधार इति	१०७	पुंसामुक्षत	५६
पापध्यालपरो	१२८	पूतः श्रोतसुसं	९३
पापरोग	३४८	पूतिपङ्कमये	३४९
पायंपायं पिब	१०२	पूरयित्वेव	३८९
पायात्कृतानद्	१८		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
पूर्णे मन्मथ	...	प्रथमवयसि पीतं	११२
पूर्धन्ते जल०	...	प्रथमाविरह	१५२
पूर्वं दिरेफपरि	...	प्रथमं स्ववित	३११
पूर्वं वारिधर	...	प्रथमोऽत्र विप्र	६
पूर्वजन्मसुकृत	...	प्रदीप्तकिरणा	४३५
पूर्वमेव परीक्ष्यं	...	प्रयुम्नाज्ञापर	४५
पूर्वोऽहं विहितो	...	प्रवलतरतरङ्गै	१०१
पृथुकार्तस्वर	...	प्रभूतं धनमा०	४३२
पृथुगगन	...	प्रम्लाना नलिनी	७४
पृथ्वी तावदियं	...	प्रम्लानिं दधते	६७
पृथ्वी रेणुरणुः	...	प्रयच्छाहारं मे	२७६
पृथ्व्याः स्थूलतरा	...	प्रयागः सर्वती०	३८०
पृष्टो लेख	...	प्रयातवति याभिनी	२८९
षष्ठभ्राम्यदमन्द	...	प्रयातुमस्माक	३६१
षष्ठारोपित	...	प्रलापाः कामि	६
पौष्पाः पञ्च शराः	...	प्रशान्ताः कल्लोलाः	१०२
प्रकारो मानस्य	...	प्रश्नः सखीनां	६
प्रकृत्यैवातिव०	...	प्रसरदलका	२२३
प्रचण्डं चामुण्डा	...	प्रसरशिशिरा०	१४३
प्रचण्डवातोप०	...	प्रसादे वर्तस्व	२०२
प्रच्योतद्भिः	...	प्रसादोऽथ च	६
प्रतिरजनि प्रति	...	प्रसारितकरे	१०५
प्रत्यग्रज्ज्वलि०	...	प्रसार्य पादौ	२४२
प्रत्यग्रभास्कर	...	प्रसीद मेवं	१८९
प्रत्यग्रमज्जन	...	प्रस्थानं वलयैः	१३२
प्रत्यग्रोन्मेष	...	प्रहरविरतौ	१३०
प्रत्यष्टमि प्रति	...	प्रहिणु रमणि	२८४
प्रत्याख्यान	...	प्रायुञ्चैः शिरसं	३२२
प्रत्यादिष्टविशेष	...	प्राणेतद्गुण०	३३५
प्रत्यासन्नविवाह	...	प्राज्यप्रभाव	३३
प्रत्यासन्नसखी	...	प्राणानां च	१९०
प्रत्युपसि भोजना	...	प्राणानामनिलेन	३८८
प्रथममनुसरन्ती	...	प्राणेष्वो न	४१७
प्रथममरुण	...	प्राणेश विज्ञ	१४४

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
प्रातः कालाञ्जन	११	फ	
प्रातः सीमन्तिनी	२९२	फलभारवितन	११४
प्राप्तानपि न	६२	फट्टं खेच्छालभ्यं	४४३
प्रामाण्यमाक्षि०	३०८	ष	
प्रायेण धनिनां	६१	षट्कोट ब्रूम	८०
प्रायेण मुकरं	३१८	वत ससि क्रिय	२०९
प्रायो दास्यति	१७५	वन्देनाञ्जलिना	४५७
प्रायो नववधूः	२७४	वधिरित्यतु	२१२
प्रारब्धां तरु	३३०	वध्वा पश्चात्तानानि	३८८
प्रालेयाद्भि	१५५	वलिद्विपत्पाद्	३६९
प्रालेयोशुरित	२८८	वटीयोसो हंसात्	१०४
प्रावृषि स्फार	३४८	वह्वो लाभिनां	४४७
प्रासादकूप	३९७	वहिः सर्वाकार	४०९
प्रांशुः प्रालेयपूरः	२३२	वह्नुकेशोऽल्प	३५३
प्रियं ह्यपाद्कृ०	४०४	वह्नुनाऽत्र	१६६
प्रियः प्रजानां	४२०	वह्नुनामप्यभिन्ना	४०४
प्रियकृतपटस्तेष	२८३	वह्नुनामल्पसा०	४०३
प्रियद्गुण्यामाद्भो	३८६	वाणाः पत्र	१४८
प्रियवसतेरप०	२८८	वाणानहकुरयन्ति	२०७
प्रियविरहविपाद.	३९३	वाणान् संहर	१५१
प्रियादर्शन	१६७	वाणीभूतपुराण	८
प्रियामुसं कोप	३९	वाणेन दद्वि लभेन	४५
प्रियायाः प्रसू०	१५०	वाला तन्वी कृश	२७३
प्रियाविरहित	१४६	वाला वन्दनमा०	१९२
प्रियेण संप्रन्ध्य	२६	वाले नाथ विमुञ्च	१९८
प्रहृषत्कुण्डलभार	२४३	वाले नेते पयोदा	१४०
प्रेमद्रुमोद्दलन	३१२	वाले प्रियेण	१३९
प्रेमादाः प्रणय	१४९	वाल्येतपट्टुल	३८७
प्रेमाशङ्कि च	१७४	वाल्ये नार्जन	४४८
प्रेयानेव वृष०	३३६	वाष्पस्तस्य	१६२
प्रेयान्मे दन्तिदन्त	३२४	विज्जणवल	२
प्रोपितायाः प्रया०	४२२	विन्दुद्वन्द्वतर०	४९
प्रोटच्छेदानुरू०	३९७	विभेति दुर्जना	५७
प्रवमानैरपारो	३७९		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक	पृष्ठ.
विभाषोऽभिन	२८	भाति रोमा	१८६
विभाषो मृग	१८२	भार्यायि पति	२१२
सुन्दियुतो	२९९	भासनाटक०	४३
सोद्धा युवा	४०३	भासो रामिड	४९
सद्गाण्डच्छत्र	३१	भासदंश	४२
सद्गाण्डमण्ड	५६	भित्वाऽपि	४१९
सूत नूतन	५६	भिन्दानो	२८६
सूमः किं न०	२८३	भीमन्याम	१२६
सूमः किं पर	१६४	भीषणन्यपि	४३९
सूमहे किम	४	भुक्तानि ये०	१०८
भ		भुञ्जीत क्षिति	४०१
भक्तिप्रह	२७	भूगोलप्रति	३६२
भक्तिः प्रेषामि०	४२४	भूचरास्ते	६
भक्ते देवो	३०९	भूतेः स्वर्ण	३६२
भगदत्तप्रभा०	३१२	भूयै वोऽस्तु	१८
भगिनि	१३९	भूयभिभ०	१५८
भजभासी	१७२	भूयिष्ठानि	३१५
भद्रं चन्द्र	९२	भूयिष्ठानि०	३२४
भद्रं से गह०	३३२	भूर्जः पयो०	११६
भद्र माणव	३५२	भूगुरुस्य	३३८
भद्रो जाति	८८	भेतरथं सू०	४३३
भद्रभट्ट	३८४	भोजनं देति	४०१
भयान्मन्त्रं	३१४	भो भोः किं किं०	१२०
भगत्रोके	३३४	भो भो दिवत्त०	९१
भर्तृचिन्ता	३६२	भ्रमति गिरि०	३८९
भर्तृचिन्ता	३२३	भ्रमन्तः	३१३
भरति इति	२५३	भ्रमप ज्ञ	१५३
भरतु सिद्धि	१९९	भ्रमिष्णो	८३
भार्या	४८	भ्रमः कायन	१२९
भार्य वरुं	४६२	भ्रमः पत्र०	७६
भार्योऽनुत्त	४०१	भ्रमः पत्र	१३३
भार्या	९१	भ्रमजोऽन	७९
भक्ति इत्य	१८१	भ्रमन्तु वि	१११

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
भ्रातश्चन्दन पा०	...	१११	मन्ये तद्वृत्त
भ्रातस्तर्क	...	३०७	मन्ये पार्वण
भ्रान्त्वा दिग्व०	...	३३९	मन्ये नुहत्कया
भ्रान्त्वाचीत्का०	...	२१७	मन्ये विशा०
भ्रुवोःकाचि०	...	१७४	मन्ये समाप्ते
भ्रुमङ्गःकुटिलः	...	१७७	मन्ये हिमांशुः
भ्रुमङ्गे रवि०	...	१९५	मया ताव०
भ्रुमङ्गे सह०	...	१९५	मया प्रत्या
भ्रुभेदे गुणि	...	१९४	मयूखैरेकद्वैः
भ्रुभेदेः कति	...	२००	मर्कटमुखि
भ्रुवास्थो	...	२३	मलयगि०
भ्रुलेखा	...	१७८	मलिनात्म०
म			मल्लः पल्ल
मकरन्द	...	१०५	महता पीडि०
मज्जन्तोऽपि	...	५५	महरया गद०
मत्पित्रा द	...	४	महत्वं धि०
मदकलकल	...	१३४	महारामानो
मदनदहन	...	१३५	महानपि
मद्रमधुर	...	२१०	महाव्ययो
मद्रैःपिः	...	२३३	महीचर
मधु च वि०	...	३०३	महीपतेः
मधुर्मासो	...	२५४	महेष्टस्त्वी
मन्ये त्रिव०	...	१८६	माकन्देषु
मन्येन त०	...	१८६	मागच्छ
मनसः स०	...	४२८	मागवमु०
मनासि नि०	...	६९२	मागा विता०
मन्त्रान्मृत्यु०	...	३२७	मापेन वि०
मन्वं निधे०	...	२५८	माणिवये
मन्वं मुदित०	...	२२१	माण्डव्यस्त०
मन्दापने	...	२४७	मानः शैल
मन्दोऽप्यं मल०	...	२०७	मातङ्गकुम्भ०
मन्त्रिपा	...	४४५	मातङ्गः किमु
मन्मथवाग	...	४५१	मातङ्गोत्तम०
			मातर्पर्म
			१८८
			१६९
			४३
			३७८
			१८७
			१६३
			२९३
			३१६
			२२८
			३०९
			२१०
			७१
			२
			३५४
			३३५
			१२३
			५२
			३५१
			४४१
			३५८
			३७
			११५
			२०७
			१५६
			२९९
			८१
			४४
			२८४
			४१३
			३६९
			१८३
			८६
			३७२
			३३२

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
मातस्तातः यव	३१३	मुग्धा स्वप्न	१३६
मातस्तातस्य	३०६	मुग्धे कं	१३९
मातुःसेद०	३४१	मुग्धे तवा	२८०
मात्सर्य	४३१	मुग्धे धानु०	२७०
मायद्दिग्गजग०	३६५	मुहुर्प०	२४१
मायद्दिग्गजदान	१०४	मुहुर्लक्ष्यो	४०९
मायन्मित्र	४५१	मूर्कभूताः	१४०
माधुर्याद०	४२८	मूर्तिनील	२५७
मानमन्थि	२०८	मूर्तिर्नत्र०	११०
माननिरा	२०३	मूर्तिः स्मर्तु	१५
माने नेच्छ	४४०	मूले पञ्च	३१९
माने मानि०	६	मृगराज	२६४
मानोन्नते	२९४	मृणालीहा०	१५४
मायुराजो	४६	मृत्पात्रमात्र	४४४
मार्गे पङ्क	२५७	मृत्युःशरीर	६१
मार्गं मे नि०	१६२	मृत्यो मुख	४५४
मालती वि०	२०७	मेघकृष्णा	२१९
माल्यं मूर्ध०	३३२	मेदश्छेद	३८५
मास्म सन्ति	४६	मेधीभूय	२८
मास्म सन्धि	४०३	मेरुशृङ्ग	४४९
मित्रे कापि	२५०	मेरोः पोत	३५८
मित्रोन्मुर०	१०६	मेरोर्मूर्ति	४१९
मुक्तस्य वाम०	४६२	मेरोर्मंदुर	३६२
मुक्ताः केलि०	३३८	मेकं तम	१८२
मुक्ताबीजा०	३३९	मोक्षस्य वि०	४३१
मुक्ताभा वृ०	२५	मोक्षमलीन्य	४३१
मुक्तेरपि	१८८	मोनादस्त	९
मुक्तेषु र०	३५७	मोलिग्राम	१७
मुक्तेषांस्यति	२८	मौली जलद	२६६
मुसं विक०	१७३	मौली घारय	३६५
मुसरमुर०	३७९	म्लेच्छा हि	३९७
मुसेन च०	१९०	य	
मुसेन्दुचन्द्रि०	१८४	यः कालः कर०	३३९
मुग्धस्य ते	१४१	यः कालागह	२६५
मुग्धा त्वं	२९८		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
यः कृष्णं कुरु०	...	यत्सेव्यो विक०	४१३
यः कौमार	...	यत्सौधशृङ्गार	३७८
यः क्षत्रदेहं	...	यथा ताराच०	२६४
यद्गुप्तं गदितं	...	यथा दूरापाति	३६८
यज्ञेदम्बुधि	...	यथा बहिः कण्ट	२६८
यज्ञैर्येषां	...	यथा भग्नः	९२
यतो यतः प	...	यथा भर्मा०	४४५
यतो यतोऽङ्गा	...	यथा यथा नाथ	३४०
यत्करोत्य	...	यथा यथाऽस्या	१७९
यत्तापय०	...	यथायथैव	५७
यत्तालीद०	...	यथारन्ध्रं	२२५
यत्त्वन्नेत्र	...	यथार्थता	४३
यत्पतनक०	...	यथावद्वाद०	३९४
यत्पन्नमा०	...	यथेष्टहेतोः	४००
यत्परार्थान	...	यदपि त्रि०	१८२
यत्पादं प्रण	...	यद्व्यपीता	४०१
यत्पादाग्भो०	...	यदमी द्व०	५३
यत्पादाः शि०	...	यदज्यते	६१
यत्पीयूष	...	यदसि	२
यत्पूर्वं पत्र	...	यत्र त्वं चन्द्रोऽ०	२०१
यत्प्रत्यय०	...	यत्रादिह०	४०१
यत्प्रारम्भ०	...	यद्दाननेन्दो	४२
यत्र न मदन	...	यदालोके	३५७
यत्र यत्र रतिं	...	यदि प्रावा०	४४६
यत्र स्वेदज्ञ०	...	यदिन्दावा०	१४६
यत्रानीके	...	यदि मत्तोऽसि	८८
यत्रानुक्षिसि	...	यदृच्छा	४०४
यत्रार्कापित०	...	यदेतद्भाग	४१
यत्रेता लहरि	...	यदेतन्नेत्रा०	१३५
यत्रोन्मुखं	...	यदेवारभ्या०	१५०
यत्सत्यमत	...	यद्गम्यं गुरु	२०३
यत्सन्मृगोऽपि	...	यद्गणैर्मथि०	४
यत्संभाषण	...	यद्गन्तुरा	३९९
यत्सार्गिष	...	यद्ग्रीपु	३६२
	...	यद्गुर्गामटवी	४४०

श्लोक.

पृष्ठ

श्लोक.

पृष्ठ.

यद्देवंभ्यो	...	...	४२४	यश्चन्द्रार्ध	...	...	९६
यद्विम्बोष्ठ	...	...	१३२	यश्चूताङ्कुर	...	...	२०९
यद्भूतां	...	...	६९	यस्सन्ताप	...	...	७४
यद्यत्कृतं	...	...	३२१	यस्सैन्ये स्मर	...	...	२८६
यद्यपि बद्धः	...	...	९५	यस्स्तोत्रामृत	...	...	२०८
यद्यपि वदन०	...	...	८१	यस्स्फीतैरव	...	...	३१५
यद्यपि विधि	...	...	८६	यस्मादियं	...	...	४२
यद्यपि विलस०	...	...	१२२	यस्मिन्नास्ति	...	...	३१०
यद्यपि शिरो	...	...	६५	यस्मिन् पुरे	...	...	३७९
यद्यप्याम्र०	...	...	८१	यस्य त्वया	...	...	३१६
यद्यल्लोक	...	...	२५४	यस्य वज्रम	...	...	१००
यद्यहं स्तुति	...	...	४४९	यस्य शरीरं	...	...	३९९
यद्यात्रासु	...	...	३४३	यस्य स्त्री तस्य	...	...	४४९
यद्येतत्क्षय	...	...	३४३	यस्याः पाद	...	...	१८९
यद्योगः परि	...	...	४७	यस्याधो ग०	...	...	३४०
यद्रचितो	...	...	३	यस्था महत्त्व	...	...	११८
यद्रात्रौ रहसि	...	...	२९०	यस्याशाविजये	...	...	३४४
यद्रथनाहित	...	...	५३	यस्याश्चौर०	...	...	४९
यद्रत्नास्य	...	...	१०३	यस्यास्सङ्गम	...	...	८२
यद्राचंयम	...	...	३८०	यस्यास्सम्भृत	...	...	९१
यद्वाचः प्रचुरो	...	...	१९८	यस्यासीद्भज	...	...	९२
यद्वीचिभिः	...	...	९७	यस्योदये	...	...	८४
यद्वैरिवीरे	...	...	४	या केवलं सर	...	...	४१
यन्नात्र्यभ्रमि	...	...	२१	याचमानजन	...	...	४२१
यन्नारीतनु	...	...	३९१	यात्रादन्य	...	...	४
यन्निपीड्य	...	...	१६७	याताः किञ्च	...	...	१५१
यन्निःश्वास०	...	...	२८	यातास्मि पत्र	...	...	२४८
यन्मध्ये दनु०	...	...	३६७	यातीतः पान्थ	...	...	३५५
यन्मनोरथ	...	...	४१४	यातु चञ्चल	...	...	४५९
यन्माता	...	...	१०६	यात्रामङ्गल	...	...	१४२
यः पीयूष	...	...	१२३	यानि द्रवन्ति०	...	...	२९८
यः पृष्ठं युधि	...	...	३४५	यामस्ते शुभ	...	...	९९
यश्शसो वर्धमा०	...	...	२२७	यामिन्यां प.	...	...	३२
यश्च निम्बं	...	...	११५	या मौनेन	...	...	३५३

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
यायावर	...	यो गात्रापर	२२२
यावत् स्वस्थ	...	यो दिव्याम्बुज	५५
यावद्यावत्	...	यो दृष्टः स्फुट	१०९
यावन्नो सखि	...	यो धरित्रीभर०	३६२
यास्यामीति	...	यो रुणाद्धि स०	३९९
युक्तं मानद्	...	र	
युक्तं मित्रा०	...	रक्तं नक्तञ्चरौघः	३२४
युक्तेन चूर्णेन	...	रक्ताभ्यक्तो	३२७
युज्यते वेष्टनं	...	रक्ताशोक	१५४
युष्मादशाः कृ०	...	रक्ष पात्रगतं	१२६
यूपाङ्कुरप्रक०	...	रजन्यामन्य	१६६
ये काकणीमपि	...	रतिसवर्धन	१२२
ये कुण्ठीकृत	...	रत्नप्रसूरिति	३७३
ये केचिद्गुण	...	रत्नाकरो जन०	६६
ये जात्या ल०	...	रत्नाकरोऽपि	३३५
ये वृष्णालह	...	रत्नानां न कि०	१२२
ये दीनेषु द०	...	रत्नावलीपूर्वक	४६
ये दोलाकेलि	...	रथकरिगिरि०	७
येन ध्वस्त	...	रथ्यावस्कर०	७८
येन श्रोत्र	...	रमयति मल०	३६५
येन स्मो जनिता	...	रम्यं द्वेष्टि	१४६
येन स्वां विनि०	...	रम्यं हर्म्य	४५३
येनानन्द्रमये	...	रम्ये पुण्यत०	४६०
येनानर्गल०	...	रविरथपथ	३९०
येनैव सूचित	...	रविरविकल०	६७
ये लङ्काधिपति	...	रवेः समस्त	२१३
ये वर्धयन्ति	...	रवौ गगनमध्य	३९७
येषां कोमल	...	रसवद्भुतं	१८०
येषां पांसुक०	...	रसायनी जरा	४११
ये संन्तोष	...	रसा हास्या०	७
ये संसत्सु	...	रागस्यास्प०	४२६
ये स्वमेऽपि	...	राजन् राजसुता	३४७
येऽहपूर्वि	...	राजशब्दं	६५

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
राज्ञस्तथा	३५८	लक्ष्मीश्र्वामर	३०३
राज्ञामस्य	३४५	लक्ष्मीसंपर्क०	१०५
रात्रिर्गमिष्य०	८१	लक्ष्मीस्सर्पति	४१८
रात्रौ वा यदि०	४५५	लग्ना नांशुक०	१३०
रात्रौ वारि	२२५	लगुनि वृण०	२३३
राधा पुनातु	३३	लङ्कापतेः	३७
रामः किं कुरुते	३२०	लज्जामहे	९५
रामस्य हृदया	३१५	लज्जावशा०	४२२
रामाणां रम०	२९२	लज्जेव	४०४
रामो नाम	३२	लतानामेतासा०	२११
रिक्तः कर्मणि	४०६	लब्धमर्थमपि	३९९
रुक्षं वपुर्नच	९०	लब्ध्वा मण्डल०	१७४
रूपान्वितं	३९६	लभ्यं लभ्यमिदं	४४०
रे पद्माकर	१०४	लभ्यान्यङ्ग	३०६
रे रे काक	७३	ललाटे लोला	१८०
रे रे मयूर	७६	ललितमभि०	२४५
रे रे शिष्ट	७९	लसन्मृणाला०	१
रोगार्तिरङ्गना	४३९	लसङ्गीला	१०
रोधोरेखा	३७३	लाक्षामिः	९८
रोमन्थमा०	९३	लाक्षालक्ष्य	२८८
रोहणाच	१२२	लाक्षां विधातु	२९७
		लावकतित्तिरि	३९१
		लावण्यद्रविण	१७२
लक्षीकृतस्य	३८५	लावण्यपुण्य	१७१
लक्ष्मणस्त्यक्त०	३१३	लावण्यपूर	२६९
लक्ष्मीकौस्तुभचन्द्रम०	१२४	लावण्यसिन्धु	१६९
लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातमदिरा	९६	लावण्यामृत	१७२
लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसहजः	४१३	लास्याभ्यास	१७५
लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसुरभे	४१८	लिखति न	१३४
लक्ष्मीपाणिद्वय	१४	लिखन्नास्ते	१९६
लक्ष्मीरस्य हि	३६८	लिम्पतीव	२५२
लक्ष्मीर्दाराः	४५७	लीढव्यस्र	३३३
लक्ष्मीर्निलक्षण	४१८	लीने श्रोत्रे	२९
लक्ष्मीरुता	१२	लीलागति	१८८

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
लीलाचामर	२८०	वधूनां सर्वा	२००
लीलाताण्डवितभुवारु	१७३	वनजलधि०	४१
लीलाताण्डवितभुविभ्र	१४६	वनभुवि०	३९२
लीलातामरसा	२४६	वनमनिवारित	१९८
लीलामीलन	३३१	वनिताकर	२४४
लीलावधूत	१६८	वन्दितोऽप्येष	५८
लीलोन्मीलित	३१	वन्दे तदेकं	९
लुडत्यपरवा०	२८९	वन्दे पत्रिनि	३०८
लुलितकुसु	२८३	वपुःपरीणाह	९८
लूतासूत्र	३३७	वपुःप्रकर्षात्	१८५
लेपनित्यत	३११	वपुःप्राडुर्भावा	४६०
लोकान्तर	४२५	वपुरुपमं	१८८
लोकोऽशुभ०	३२३	वपुर्दलन	१४
लोचनेन कु०	२६३	वपुर्यामावासः	४८
लोलद्रेणि०	३३४	वपुर्विषम	९०
लोलन्मीलि	४६२	वयमकुशलाः	४३३
लोलां दृष्टि	२४०	वरतरु	६८
लोलैलौचन	१३१	वरं दारिद्र्य	४०३
घ		वरं शराव	४१२
घंशः प्रांशुरयं	१२७	वर्तते येन	४४०
घकार एव	३७	वर्तमानक्षणा	४५४
घञ्जं जेष्यामि	१८२	वर्षितैः सेवितैः	११४
घञ्जं निर्मल	१७१	वर्षत्यग्नि	२१३
घञ्जानुगतं	२९९	वर्षाकाले	३५५
घञ्जं यां सुग	१३६	वल्गद्द्रोत्तमाङ्गे	४६१
घर्ना नैष	१२७	वल्मीकाम.	३८८
घञ्जोकरया	४४	वहसि बलि.	१०९
घचांसि वाच०	३५	वह्निं विशा०	१२४
घञ्जेण विज०	२२०	वह्नेः शक्ति.	२३६
घटवृक्षो	३५०	वाक्यं च द्वि.	४६
घत्सःप्रभ्रवणे	३९६	वाचं यः स	३९२
घत्से मामा	२७	वाचस्ताव.	१५८
घन्त्यवि०	४१५	वाचो वाग्मिनि	२०५
		वाताकीर्णं	२१७

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
वाता वान्तु	२२५	विनेत्राम्भो	१६८
वातोद्भूतपला	४४३	विन्ध्यक्षोणी	३६४
वातोद्भूतमुख	२५८	विपदि	५४
वाभन फल	१२८	विपन्नं	१०३
वामस्कन्ध	३३२	विपरीत	२८०
वामे सन्धि०	३९४	विपर्यस्तं	३८७
वासः शुभ्र	४८	विपुलहृद्	३९
वासः शैल	११०	वितुषेः	५
वासोऽर्थ दय	३८८	विभवसहं	३९८
विकचकमल	२९२	विभवेपु	४३२
विकलयति	२५४	विभूषणं	३५२
विकसद्	२३	विमानपर्यङ्क	३२४
विकसितवद्	५९	विमुद्यामुं	१९६
विकसितसङ्कु	२९०	वियोगदाव	४४३
विकीर्णहरि०	३२०	विरकमन्य	१४४
विगतसस्य	२३०	विरतसुकृत	२३६
विभ्रेशो वः	२४	विरमति महा	१३
विचलित	२४२	विरम तिमिर	६५
विचिन्वतीः	३८७	विरम नाथ	२७४
विच्छिन्ना	३५७	विरुद्धोरपि	४०३
विजित्यं	२	विललास	३७७
विद्यापीठं	२६५	विलसद्मल	३९५
विद्यां प्राप्य	४११	विलासमसृ०	२३१
वियुत्पङ्कज	२१९	विलासिन्ना	१६१
वियुद्बद्धि	२२७	विलिम्पत्ये	१५७
विद्राविते	४४९	विहीयेन्दुः	१५५
विद्वान् सुभगो	४३७	विवृद्धतापो	१३४
विद्वेष्टि	४०८	विशन्तानां	२४५
विध्वस्तपर०	५९	विशालः शाखा	११०
विध्वस्तहस्त	३२९	विशुद्धिः कीदृ	९८
विध्वस्ता मृग०	११८	विशुष्यचोया	२१४
विनिद्रपत्रा	३८७	विभ्रान्ती दिवसः प्र.	१३६
विनिधेतुं	२०२	विभ्रान्तो दिवसस्तटी	१४०
		विक्रिष्टेऽभिनये	१७

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
वभ्रं पाकुल	२४९	व्यसनेरेव	४०७
विश्वशोभं	३२७	व्याकरणाद्	३९
विश्वत्राण	३	व्याघ्रानभी०	३८५
विश्वार्भीष्ट	७५	व्याघ्रतहार	२८३
विश्वामित्रश्च	३९२	व्यानम्रा द्वयि	२३
विषधरतो	५९	व्याघ्रतेनापि	४३५
विषं विषय	४४९	व्याप्तं भिन्नेन्द्र	२१९
विष्णो त्वया	१२१	व्यावृत्तं सलु	१९९
विष्णुर्जत्काल	२०६	व्यासादिभिः	४२
विभ्रज	२७०	व्यासादीन् कवि०	५०
विस्तागे यदि	९७	व्योमार्धे	९४
वीचीविमर्दं	१०३	व्योम्नि विश्रान्त०	२२७
वीणेव श्रोत्र	६१	व्रजत्यपर	२८९
वीतोष्ठरा०	२८२	वीटायोगा०	१५१
वीरक्षीर	३३९		
वीराणां शम्भ०	३९१		
वीरोऽमो किमु	३२०	शक्तिविरोधे	४३२
वृत्तं वृद्धे	३२४	शक्रोभि ना	१३०
वृत्तेरिव	३८१	शङ्गाः सन्ति	१०१
वृथा गाया	१४४	शतपदी	१२९
वृद्धो नः पति	४४२	शतवेदी	३११
वृद्धो वाभिर्गयं	३७५	शशुणामय	३३९
वेणीवन्धन	१६२	शब्दवद्भि	१८३
वेत्रत्वचा	१८०	शब्दार्थयोः	४७
वेभ्यांवेद्मसु	३०७	शमव्याया	४०८
वेतुषुऽभ्रवण	३७२	शरकाटा	२३२
वेरास्यैकनिधिः	५८	शराणो किं	६२
वेरास्यं कस्य	४४७	शन्यानि	१४१
वेरास्यमहि	३०७	शशिःसण्डं	४६२
व्यनिर्यत्रन०	३९३	शश्वन्कृष्ण	४६३
व्यजनेरात	७६	शाकेऽद्भुत०	४६३
व्यजगज्जटि०	५५	शास्तानिः	९८
व्यदेनव्याजार्	३०१	शास्ताशात	१०७
व्यर्धं वृत्	६१	शास्तामन्तति	११६

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
शाटीसण्ड	४४२	शूराः श्रोत्र	३९०
शाणोत्कीर्ण	४०	शूराः सन्ति	४९१
शान्तिस्वस्त्य०	४१५	शूराणां	४१०
शारीघृतकला	१७६	शूरेः किं	४२०
शार्दूलीश्लेह	३८९	शृणु परं	१६४
शास्त्राणां	३९६	शृणु सस्ति	३११
शिरःप्रदेश	३८९	शेतेऽवापि	२६०
शिरसि नि	५९	शैत्यं नाम	१२३
शिलामयेऽपि	४३५	शैलः सोऽयं	३६५
शिथीमुखै	३४९	शैलेन्द्रम०	१७
शिशिरमास	२३६	शोकारति	४२७
शिशिरयति	५०	शोणैः परि०	२२७
शीकरासार	३४९	शौर्यं श्लाघा	४६२
शीघ्रं भूमि	१३७	श्रमशाने च	४४९
शीतलादिव	२१९	श्यामा कफ	३९५
शीतातिं	२३५	श्रमं चण्डाभ्यासे	३७
शीतांशुर्मु	२०१	श्रमणः श्रावक	३०८
शीतांशोरमृ	१५५	श्रान्तस्य यान	३९९
शीलं नेव	४१२	श्रियं पदं	३७९
शीलं पर	४११	श्रियो वासा	८१
शुक्लो वा मलि०	१२७	श्रीकण्ठश्वशुरः	३६३
शुचिरिति	२४८	श्रीकण्ठस्य	११
शुचीनां हंसा	२६१	श्रीकण्ठीरव	४६३
शुण्डादण्ड	३२३	श्रीपरिचयात्	४१७
शुद्धमाविल	२५२	श्रीमानजन	४१७
शुद्धात्मनः	४४६	श्रीस्सपत्नीति	४१७
शुभलक्षण	३९९	श्रुतचरित	४०१
शुभत्वं य०	१२४	श्रुतराजहंस	७७
शुभ्राभ्रं व्योम	२२६	श्रुतसंपदः	३७
शुश्रूषस्व	४२३	श्रुत्वा कर्ण	७१
शून्यं वेष्म	३००	श्रुत्वा गर्जित	१९२
शून्ये देवकुले	४४४	श्रुत्वा त्वां सहसा	३४४
शून्ये सद्यनि	४५३	श्रुत्वा बहिः	१३३
शूरः शास्त्र०	४४	श्रेयः प्रमृते	४०३

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
श्रोत्रैतराणि	४३	स जयति	१०
श्राघ्यं कार्पास	११६	सततमुल्लं	१२९
श्राघ्यं महत्त्व०	१२३	सति पुण्य	४०४
श्राघ्यः कुलीनः	४४४	सत्काव्यपी०	३९
श्राघ्या ध्वस्ता०	१०८	सत्त्वं ममेष्टं	४६२
श्राघ्याशेष	३४	सत्यं दुर्लभ	२०४
श्लोकेऽवादी	३५१	सत्यं भामिनि	२०४
श्वासः किं	१६६	सत्यशील	३५१
श्वासेषु प्रथि०	१५७	सत्सङ्गः काम	४३१
श्वासेषुट्यति	१५६	सयः क्षिप्तं	७०
श्वासो वाप्य०	१४२	सयःपाटित	२६२
स		सयः पीत्वा	३३१
संक्षिप्यन्ते	१६३	सयःसान्द्र	२५३
संमूर्छितं	३२३	सयःस्यन्दन	३६४
संरम्भादिव	२१	सयो जग्ध्वा	३९८
संवर्तसलि०	४३५	सद्वंशस्य	१२५
संविष्टो	२३८	सद्वृत्तस्य	१२४
संश्लेषे कुच	२४३	स धूर्जटि	१६
संश्लेषेयु	१६४	सन्तापो हृद	१५२
संसारःप्रति	३०४	सन्ति कृपाः	८५
संसारे पतिता	४५५	सन्तु द्रुमाः	२३९
संसारे यदुदेति	४२६	सन्तु स्वाराज्य	४४३
संस्पर्धिनः	३८	सन्तुष्टे तिसृणां	३१९
स एष भुवन	१२	सन्तोषामृत	४४३
स कथं न	१८७	सन्त्यत्रापि	७५
सक्राणं लोल	३१०	सन्त्येव सूक्ति	३९
स क्षारो जल	७०	सन्त्येवात्र	१९६
सखीभिक्षां	१६०	सन्दष्टाधर	२७७
सख्यस्तानि	२९८	सन्धानक्षण	३२१
सद्व्यातुं यदि	३३५	सन्धानानि	३३६
सङ्गं द्विजिह्वेः	२	सन्ध्यातनो	९
सङ्गतः श्रेय	४१९	सन्ध्याताण्डव	२१
सङ्ग्रहं ना	४०७	सन्ध्यारजित०	३०

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
सन्मार्गे ताव	१७९	सललित	२११
सतानाम०	३४३	सलीलमिय	१८९
समं पान्थैः	२२८	सवर्षाशानि	५७
समं विलासो	१७३	सशोगितैः	३२४
समक्षमपि	२३३	स सन्तापः	१५४
समजनि	९८	ससम्भ्रम	३१०
सममेण	३७७	सहर्षचरिता	४४
समर्पिता	६०	सहस्राक्षै	१७
समाः पष्टि	३९७	सहोदय	४४१
समाकृष्टं	२७४	सा छाया स च	१११
समादिष्टं	२७७	सा तन्वीति	१४७
समारूढ	२५५	सा तोरणा	१३३
समुद्रमिव	४३२	सा वृत्ति	१४४
समुन्मील०	२६१	सा दृष्टा	१४८
सम्पदा सुस्थि०	४०४	साधारण	११२
सम्पादि यस्य	४२५	साधु चन्द्र	१८२
सम्पायः सासि	३१६	साधुना दीन	६१
सम्प्रति न	६९	सान्द्रज्योतिः	१२६
सम्प्राप्तेऽवधि	१६१	सान्ध्यराग	२५०
सम्भूयैव	१५०	सा बाढं	२९५
सम्यक्वाण०	४३	सा बुद्धि	४५२
सरले अपि	१८३	साभिप्रायं	१४८
सरस्यामे०	१६९	सामोपायन	४०७
सरस्वतीप	४५	साम्यं निम्नो	६४
सरस्वतीव	४७	सा यावन्ति	२०५
सर्पदारिणि	२१६	सारङ्गी	३९४
सर्धत्र सम्पद०	४४३	सार्धं मनोर०	२००
सर्वसत्त्वेषु	४४६	सालत केन	२९५
सर्वस्येव हि	१८१	सा व्याधेः	२११
सर्वस्वाप	३५२	साहस्री भवति	४१६
सर्वाशापरि	१००	साहाय्योप	४५५
सर्वांशारुधि	२१७	साहित्यद्वयं	५
सर्वांसामपि	४१७	साहित्ये सुकृ०	४८

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
स्त्रीति श्रुते	१४८	स्मितपति	१७७
स्त्रीमुद्रां मकर	३०५	स्मितपुष्पोद्ग	२६८
स्थाणुः स्वयं	४६१	स्मेराभ्मोरुह	२११
स्थानं प्राप्या	३९३	स्मेराः सन्तु	८७
स्थानास्त्रिर्गत्य	१६२	स्रस्तःस्रग्दाम	२६६
स्थाने स्थाने	२०८	स्वकीयवंश	३९९
स्थितमुरासि	१३५	स्वगुणानिव	५९
स्थिता माध्वीक	४७	स्वच्छन्दं हरि०	९३
स्थितास्तु यात्रो	३७८	स्वच्छन्दैक	१९
स्थित्यतिक्रान्ति	५२	स्वच्छस्यास्य	१००
भ्राताः प्रावृषि	३४७	स्वभेनाथ	१४३
भ्रानं सिन्धुजले	३०८	स्वभावकठिन	५७
भ्रानार्द्रमुक्ते	७८	स्वभ्यस्त	१९१
भ्रायं स्नाय	३०७	स्वयमज्ञात	१४१
स्निग्धं वीक्षित	१४९	स्वयमफल	११५
स्निग्धश्यामल	३१३	स्वर्गव्यापार	१७१
स्नेहं परित्यज्य	१७४	स्वर्गस्तस्य	४१६
स्नेहाय च्चमि०	१२५	स्वर्गस्य मार्गा	३२२
स्नेहेन भूति	५८	स्वर्गाज्ञोपाल	३२७
स्पृशन्त्याः क्षाम	१५९	स्वर्णकार	४५५
स्पृष्टव्याकृष्ट	२०	स्वर्णैःस्कन्ध	१०९
स्पृष्टस्त्वयैव	२४१	स्वल्पेनेव हि	४२९
स्पृष्टाः स्तोत्रं	२३७	स्वस्ति पाणिनये	४२
स्पृहणीया	४११	स्वस्तिमानस्ति	३६२
स्फाटिकमर०	३४	स्वस्त्यस्तु	९५
स्फटतु द्दयं	१९४	स्वस्थानस्थित	४२२
स्फुरति अदिद	१४०	स्वात्स्वयं पिट्ट०	३१६
स्फुरत्कुन्द	३१०	स्वात्स्वो प्रथमाय	३०४
स्फुरत्तुपारा	३७८	स्वार्थिनो रसना	५१
स्फुरद्भीमा	२२०	स्वामिनि गुणा०	४२७
स्फुरसि बाहू	१९२	स्वामिन् भट्टगुरया	२८३
स्मरद्वय	१५६	स्वार्थानपेशं	६८
स्मर्तव्या वय	१३१	स्वार्थारम्भ	४५४
स्मितज्योत्स्ना	१९६	स्वच्छया कु.	४०८

पद्यानुक्रमण्या अनुबन्धः

अङ्गेऽनङ्ग	१५७	नासाऽदसीया	१८०
अङ्गैरनङ्ग	२९२	प्रणमत	१०
अत्रावास	३२६	प्रणमत्यु	४३३
अनवहितः	३८	प्रणयविशदां	२५६
आहिते प्रति	४२७	प्रणयिनि	२४५
आत्तेसीमन्त	३४६	प्रतिकूलतां	२५०
आलिङ्गन्ते	३५७	प्रतिक्षण	२७६
उद्यद्विद्रुम	२०७	प्रतिगतं	२१३
उद्देगस्य	४५८	प्रातःप्रात	२०१
एतेते दुरति	२२४	यत्रावकाश	३०५
काऽहमस्मि	३५१	यद्दुर्गं	२९१
चक्षुः पश्यतु	४५८	धैरेव पात्यते	४०८
चलत्कुच	२४२	ललितमुरसा	२४६
जडस्येन्द्रोः	१७९	विधायपूर्वं	१८१
तस्याः स्मर	१५८	शरीरस्य	४४८
दत्तमिष्ट	२६६	सर्गव्यापार	१७१
धत्ते यत्कलि	३६७	सुभ्रुत्वन्मुख	२४१

पद्यानुक्रमण्याः संशोधनम्

पत्र.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्	पत्र.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
२	६	३२१	३२८	२७	१५	भूतेः	भूमेः
३	११	१३८	१३९	२८	३२	मन्निद्रया	मन्निन्दया
४	१२	१८७	१८९	"	७	१६३	३६३
६	६	२९	१९	"	२७	मागाविता	मागाविपा
७	८	३७	३७३	३०	४	३११	३९१
७	९	४३४	४३३	३१	१३	४४९	४५९
८	२३	२७४	२४७	"	२	यच्चन्द्रार्ध	यच्चन्द्रार्ध
८	३५	२३८	२३९	३१	६	यस्त्रोत्रा	यः श्रोत्रा
१०	२३	काकाः	काचाः	३२	७	३३	३४
१२	११	३१२	३१३	३३	१६	७३	७२
१५	९	७	७१	३४	४	१४६	१४९
२०	३२	३२१	२३६	३५	१६	३२०	३२९
२१	२	३३०	३९०	३६	२६	शराणां	शरणं
२२	२	१८०	४३९	३७	१४	४६२	४६३
२२	२०	५२	६९	३८	२६	सन्त्यत्रा	सन्त्यन्यत्रा
२९	७	२३७	२८७	३९	३२	सन्ध्यातनौ	सन्ध्यानतौ
२९	१९	१५१	२५१	४०	४	२४९	३४२
२३	१२	२६१	२५१	४०	१९	२७०	२००
२४	१३	३८	४३८	४१	१४	७८	१७८
२४	२०	१७१	१७९	४१	१८	१७४	१७८
२५	७	३४५	३५४				

१६ पत्रे तत्रशेषतेः इत्यनन्तरं 'तथानपूर्व' इत्याख्य 'तद्वैदग्ध्य'मित्यन्ताः उत्तरपत्रतो योग्याः

कविनामानुक्रमानुरोधेन श्लोकानामनुक्रमणी

कविः	आकरः	कविः	आकरः
अचलः		१२० भो भोः किं	
७० अमुंकालक्षेपं		१५५ शीर्ताशोरघृत	
७२ परभूतशिशो		अमरानन्दः	
३०१ यदात्वं चन्द्रो		१९४ एकत्रासनसंगतिः (१)- [अमरु १८]	
अद्भुतपुण्यः		अमरुकः	
२७७ आयातेदयितेमनो (१) [अमरु-७७]		१९७ अद्भुतगुल्यग्र	अमरुशतकं-५
१९२ आयाते दयितेमरु (२)		१६१ अच्छिन्नयता	” ११०
अनङ्गभीमः		१३८ अलस बलितैः	” ४
२८५ एतस्मिन् मृगायां		२९८ अहंतेनाहूता	” ९८
अनङ्गहर्षः		२९३ इदं कृष्णं कृष्णं	” ९४
२१५ आदौमान तापसवत्सराज ३-१७		२८५ एकस्मिन् शयने	” २३
अन्ध [वैद्य] नाथः		” एकस्मिन् शयने विपक्ष	” २२
७१ अकेकीकिं		२०१ कठिनहृदये	” ५३
७२ अपिस्वैः सर्वस्वैः		२९३ कथमापिससि	” १५
८६ खरनखर		२८२ करकिसलयौ	” ९०
अपराधसुन्दरः		२७५ काञ्च्यागाढ	” २१
४६० वपुः प्राटुर्भावा		२९९ कान्ते सागसि	” ४६
अभिनन्दः		२९५ कोपात्कोमल	” ९
२६३ एकिकेवनिज रामचरित २-९९		२९३ गतेप्रेमावन्धे	” ४३
३०० भ्रूभेदैः कतिचित्		२८० गाढास्तेप	” ७४
३१३ लक्ष्मणः त्यक्तवान्		१९४ चलतुतरला	” १४६
२६३ लोचनेनकु मुदं (३) रामचरित २-९८		२७९ चिरविरहि	” ४४
१८२ साधु चन्द्रमसि		१९८ तथाभूदस्माक	” ६९
३१३ हृदयान्नाप		१९४ तद्दृक्काभिमुसं	” ११
अभिनवगुप्तः		१३५ तन्वद्भ्यागुरु	” ९६
१२१ कान्तारंपरितो		१५० तेस्तेभ्याटुभिः	” १४७
		१९२ दीर्घावन्दन	” ४५
		१९४ दूरानुसुक्त	” ४९

(१) भट्टतदुत्सव्य (सुभा)

(२) केम्पटस्य (सद्गु)

(३) वीर्यते रसकुमुदमितिपाठः

(१) पुल्लिङ्ग्य (सुभा) अमरुः (सद्गु) धी-
र्यस्य (कवी) अमरुदस्य. Bhandarkar rep.

कविः	आकरः	कविः	आकरः
आनन्दवर्धनः		उच्छुटः (१)	
८३ अहृष्टिष्यापारं		३११ पितरिमृतेषु	
२६ संघेऽस्त्युज्वलं	ध्वन्यालो पु. १०१	उड्डीयकाव्यः	
४५० गतःकालो (१)		२७२ गाढालिङ्गन	
८६ नास्योच्छ्राय		उत्पलदेवः	
३४ श्लाघ्याशेष	ध्वन्या-पु. ९६	४५९ कण्ठकोण (२) शिवस्तोत्रावली १३-१७	
इच्छालः (इच्छुटः)		” ययहं स्तुति	
३०९ अम्यस्यपवन		उत्प्रेक्षावल्लभः	
इन्द्रकविः		२९८ अर्काभिमुख्य	मिश्राटनकाव्य ३- २
४५२ आयुर्नीर A [सिंहासनद्वात्रिंशिका १३ B]		२९७ एकावली	” २-१५
” इतःक्रोधो		२४० कर्णोत्पला	” ४-२१
९८ किंमूढताडयसि		१९ कल्याणमावहतु	” १-१
४५२ कैः कैर्नामर		१७० काचिद्विदित्य	” -४-२५
४५० चलति गलित		” काचि त्रिवारित	” ४-६
४५१ जानंत्येके		१४१ कालं पुरा	
४५० तावदेव [भर्तृहरि शृङ्गार ७०]		१७० कुच्छ्रेणकापि	” ४-५
४५१ त्यक्त्वासंग		२९७ न्यस्तानिशंस	” २-१४
१४ दैत्यानामधिषे		१८४ पङ्कोद्भवत्व	” २-१३
१५२ निबद्धास्यैर्याशा		१४४ प्राणेश	
४५१ मायन्मित्र		२४० पूर्वदिरेफ	” ४-२७
९६ यद्यन्द्रार्ध		१८८ मुक्तेरपि	मिश्राटनकाव्य २-१०
४५२ यज्ञैर्येषां		२९८ यानिद्रवन्ति	” ३-५
३२९ विकीर्णहरि		१९३ येनेवसूचित (३)	” ६-३
३२० रामः किंकुफते (सेढमशास्ति १०८)		२९७ लाक्षाविधानु (४)	” २-४
४५३ शून्ये सद्गनि		३९ सन्त्येवप्राक्के	” १-६
४५२ सावुद्धिर्विदयं		२९७ हारोणचस्तन	” २-१२
४४० सुमच्यालिनि		उमापतिधरः	
९४ सेवंस्पटी		११० अर्काःकेचन	
१०४ स्तोत्राभःपरि			
९५ स्वस्त्यस्तु			

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३६० कियत्पदं विष्णु		कर्पूरकविः	
३४६ भातंताल फला (१)		१० तुभ्यंशारे	
१७ घूहाभरम (२)		कलशाः	
८९ तापोनाप (३)		२४६ आनमात्त (१) [सुवृत्तितक विन्या २]	
३७५ तेनारानि		१५२ निदार्थमीलिन (२)	
१२१ त्वंचेन्संचर (४)		कलिद्रः	
११८ दिक्चक्रं		३७२ वेतण्ट भ्रवण	
४६१ धर्मब्रह्म		३२० शूराः श्रीरूपे [महानाटक ६-१८]	
१५० मियायाः (५)		२३४ हृणीसीमन्त	
१५४ मृणाली हारोयं		कल्याणः	
९१ यस्यास्संभृत		६४ आगत्यैव	
२८८ स्तोत्रारक		कविकालिः	
५१ स्वाधीनो		१२५ उद्दूषघुटी	
१६ हिमगिरि		कविदर्पणः	
कदुकादित्यः		४५९ अशातमहिमा	
२१२ अमीहेलोन्मेप		कविदर्पणराघवः	
कपोलकविः		२८९ निजांशुका	
१८१ द्विधाविधाय		कविरत्नम्	
कमलाकरः		१०१ शङ्खसास्त्रनि	
३६४ अवातेर्द्राविभ्रा		३४ स्फटिकमरकत (३)	
३६४ करिकबलन (६)		कवीश्वरः (४)	
कमलायुधः		३२४ रवतं नक्तं चरोपः	
२३३ लघुनिगृणकुटीरे (७) [दशरूप. ४.]		३२३ शुण्ढादण्ड	
करणादः ?		कामन्दकः	
४०० अकालघृत्युं		१६७ नामापिस्त्रीति. कामन्दकीयनीतिसार १-५२	
” यथेशुहेतोः		कालिदासः	
कर्णीत्पलः		२४० आङ्गिष्ठवाल	शाकु-६-२०
२७५ अद्वाकृष्ट		३५७ अग्नेयान्तिरयस्य	विक्रमो १-४
		२०७ अग्नेस्तीनल	” २-७
१ धनंजयस्य- (सद्) २ धीदर्पणदितस्य-Bhand.			
rep.			
३ भाचार्योपीकस्य- (सद्) ४ शैलमर्कस्य (स)		१ पूर्वोत्तरार्थयोर्विनिमयः २ बिल्हणस्य (शा) ३ योगे-	
५ धोपीकस्य (सद्)		शरस्य (स)	
६ कमलायुधस्य (सद्) ७ भवभूते : (सद्)		(४) भरत श्रेकी विशेषरस्य Bhand.rep.	

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३९४ अङ्गैरन्तर्निहित	मालविका २-८	३९४ वामेसन्धि	मालविका २-६
३८५ अपितुरग	रघुवं ९-६७	३८५ व्याधानभी	रघुवं ९-६३
१४९ अभिमुखे	शाकु २-११	२५२ शुद्धमाविल	कुमार ८-५७
३५७ अयमरविवरे०	शाकु ७-७	४२३ शुश्रूष स्व	शाकु ४-१७
१६३ एतस्मान्नां	मेघ २-४९	१६३ संक्षिप्यन्ते	मेघ २-४५
१५३ काकार्य	विक्रमो ४-३४	१७८ स्नानार्द्र	रघु १६-५०
३२६ ग्रीवा भङ्गभिरामं	शाकु १-७	१४९ स्निग्धवीक्षित०	शाकु २-२
२४० चलापाङ्गं	" १-२०	कुमारदासः [नाथकुमारः]	
१७१ चित्रे निवेश्य	" २-९	२४५ अन्तर्जला (१) जानकीहरणं.	३-३८
२७५ चुंबनेष्वघर	कुमार ८-८	३७८ औष्मायमाण (२)	
४५ जाते जगति		१८३ कान्तिप्रकर्ष	१-३६
३९३ जीभूतस्तनित	मालविका १-२३	२७९ गाढोपगूहन	
४०५ ज्वलति	शाकु ६-३१	२४२ चलत्कुचतटां	
३५९ तीव्राघात	" १-२९	२२२ जलधरस्य	११-५२
२९७ दर्पणेषुपरि	कुमार ८-११	" जलधिवारि	११-५८
३९४ देवानामिद०	मालविका १-४	३८९ तेजसा	जानकीहर ६-३
३०४ नयाइव	विक्रमो ३-८	३११ दुदर्शः	
३८८ नीवाराः शुक्र	शाकु १-१३	३०३ नखपद	
२४३ पयोधराकार (१) [भोजप्रबन्ध ९४]		१८४ नायंशशी	१-३४
१४६ प्रत्यादिष्ट	शाकु ६-८	२६७ नियतमिह	८-९६
३८८ प्राणानामनि	" ७-१२	१८८ पश्यन्हतो	
३१६ मयाप्रत्यादिष्टा	" ६-९	३७६ प्रचण्डवातो	१२-८
३५७ मुक्तेपुरश्मिपु	" १-८	२४२ प्रत्यासन्न	
३८५ मेदच्छेद	" २-५	१८९ प्रसीदमेवं	७-७
२४० यतोयतःपट्ट	" १-२३	२०७ बाणानङ्कुरयन्ति	
३५७ यदालोकेसूक्ष्म	" १-९	१९८ बालेनाथ	[अमरु-५७]
३१६ यस्यत्वया	" ४-१३	३७८ यत्सोध	१-२
१४७ रम्यं द्वेष्टि	" ६-५	१८५ वयः प्रकर्षा	१-३२
३८५ लक्ष्मीकृतस्य	रघुवं ९-५७	३८९ शिरः प्रदेश	६-४
४२५ लोकान्तरसुप्तं	" १-६९	कुसुदः	
९४० लोलादृष्टिं	शाकु १-२५	२६ ददयं कौस्तु भो	
३८८ बल्मीकाम	" ७-११		

कविः	आकरः
४१५ दलन्त्युदित	.
५४ दानोन्नता	
६७ दृश्यन्ते	
४३६ दृष्ट्वापि पापिनां	
२४० द्राघीयसा (१)	
४३८ धत्ते वन्ध्याऽपि	
४३७ धनरहितं	कलाविलास २-५४
४३१ धर्मस्य कला	" १०-२
२७९ नखदशन	
४४६ नवनीतोपमा	दर्पदलन १-५६
२१४ निजां काय	
६२ निद्राच्छेद्	दर्पदल- २-६४
२५१ निःशेषपीते	
४३७ पण्डिताः	
४१५ पाण्डित्यं यदि	
१७९ पुण्डरीकमिवा	
३११ प्रथमं स्ववित्त	कलाविला ९-७
३१२ भगदत्त	देशोपदेश- ४-५
४३१ मात्सर्ग	कलाविला १०-७
" मोक्षस्य	" १०-५
" मौनमलौ	" १०-११
६१ यत्करोत्यरुचिं	
४०८ धैरेव	
६१ यदुर्ज्यते	दर्पदल २-८
५१ ये संसत्सु	" ३-१४
४११ १सायनी	" ३-४६
४०४ लज्जेव	
३११ लेखनित्य	
४१५ वदन्त्यविदितो	
३३२ वामस्कन्ध	कविकण्ठाभरण ५ संधिः
४११ विद्यां प्राप्य	दर्पदलनं ३-५
४३७ विद्वान् सुभगो	" २-५६

कविः	आकरः
४३२ विभवेषु	कलाविला. १०-१३
६१ वीणिव श्रोत्र	दर्पदलन ३-५१
४४७ वैराग्यं कस्य	
६१ व्यर्थं श्रुत	
४३२ शक्तिविरोधे	कलाविला १०-१२
३११ शतवेधी	" ९-८
४१५ शान्तिस्वस्त्य	
४१२ शीलं नैव	दर्पदलनं ३-१३
४११ शीलं परहित	" ३-२४
४४४ श्लाघ्यः	
४३१ सत्संगः काम	कलावि १०-८
२४ सुवर्णगिरि	बु-क-मं. लं ९ श्लो १
४३३ सेवावञ्चक	
४०८ सेव्यन्ते	
४११ स्पृहणीय	
४१६ हठोद्दलन	
४१५ हत्वा नन्दं	
४३७ हेतुप्रमाण	
गणपतिः	
२३ पायान्नजेन्द्र (१)	
गन्धिकमुल्लुकः	
२२० पञ्चयोर्जय [बालरामायणं ५-२६]	
शुणेश्वरः	
३४२ अत्युक्तो यदि (२) [सण्डप्रशस्ति ६५- महानाटके ६-६७]	
गोल्दुकः (३)	
३३७ लूतासूत्र	
" संख्यातुं यदि	

१ कस्यापि सु- २ पूर्वार्धे 'रसानाकेयो न कञ्चयने'
इत्यत्र 'व्ययाः कवीनां वचः' इति षटः-३ गोल्दुकिदितस्य
(भण्शरकर)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
कुमुदचन्द्रः		३९६ अधुक्कान्त	" ४-२८
३४१ सद्योतयुति	मुद्रितकुमुदचंद्रनाटक -अं-५-	" दारिद्र्यादसाहेष्णु	" ४-२३
कुम्भकः		३९५ विलसदमल	" १०-१
१७७ तरन्तीव (१)		" श्यामाकफ	" ४-२०
कुलशेखरः		३९६ स्वातन्त्र्यपितृ	" ४-२२
४५७ आम्नाया	मुकुन्दमाला श्लो. १३	क्षेमेन्द्रः	
" तत्त्वब्रुवाणानि	" " २०	२७९ अकृत्रिम	बृहत्कथामंज ९-२-१२६
४५८ पृथ्वीरेणु	" " १२	१५७ अद्वेनंग	कविकण्ठा-संधिः ३
४५७ बन्धेनाञ्जलिना	" " १९	१३० अनङ्गेन	बृह-क-मं-११-१
" हेलाकाः	" " १८	४३१ अर्थस्य	कलाविलास १०-३
कूर्मवार्हतः		१४३ अवधिदिवसः	
३९० जयतिकलश		४१५ आत्मायत्न	
२१ संरंभा		२७ आद्रिमत्स्यः	दशावतारचरित १-३
कृष्णपिप्लुः		२१७ आध्मातोद्धत	
२९२ अङ्गै रनङ्ग		४०४ आपयपि	
२२४ एतेतेदुरतिक्रम		६१ उक्तंपरस्य	दर्पदलनं २-६
२११ कावेरीवारि		३११ उचिष्ठति	कलाविला २-१०
कृष्णमिश्रः		३०३ उद्यानं	
४४८ अज्ञानं		४३१ (ते) ओजस्सत्वं	कलावि. १०-९
१२६ इदमपटु		३११ कलमान्त	
४४३ फलंस्वेच्छा	प्रबोधचन्द्रोदय ४-१९	३१० काकाछौल्यं (१)	
२५ मुक्ताभानृकपाल (२)		४३१ कामस्यवेप	कलाविला १०-४
३०७ वैश्यावेष्टमसु	प्रबोधचं २-१	४२० किंरत्नोज्वल	
४४० लभ्यंलभ्य		३०३ कुलाभिमाने	
केटसः		४१३ ग्रीवाभरणतां	
९७ विस्तारोयदि (३)		५१ ग्रीवास्तंभ	दर्पदलन ३-६८
कोक्कोकः		४३१ जनराग	कलाविला १०-१०
३९५ अङ्गुष्ठे	रतिरहस्य २-१	४५६ जनेपुमध्ये	
		१२ जयतिसनाभि	बृहत्कथामंज ९-२-३०३
		४०८ जानेज्वाला	
		४३७ तानीन्द्रियाणि	[भोजप्रबंध ४]
		४०८ तिष्ठन्तिविभवे	

(१) राजशेखरस्य [सङ्घ]

(२) नटगांकोकरस्य [सङ्घ]

(३) स्वमतस्य Bhand rep

१ कत्यापि (शा)

कविः	आकरः
जघनस्थलीघटकः	
१८८ वपुरनुपम (१)	
जयगुप्तः	
२२९ द्वयमिद	
जयदेवः	
४० अपि मुद्र	प्रसन्नराघव १-१९
९९ अमीपां	
२० गिरितनयै	
४२ भास्वदंश	प्रस-राघ १-९
४९ यस्याङ्चौर	" १-२२
४० येषां कोमल	" १-१८
१६८ विनेवांभोवाहं	" १-३३
३१४ सौमित्रे ननु (२)	" ६-१;
महानाट ४-२२	
४६१ स्याणुःस्वयं	
जयमाधवः	
२३९ उच्चित्य प्रथमतः	
जयवर्धनः	
१०६ न पङ्कजुद्भूतिः [भल्लटशतकं २५]	
४१० नालस्य प्रसरः	
जयसिंहदेवः [सिद्धदिव्याकरचक्रवर्ती]	
२२८ दूरं तोयधरा	
२२७ विद्युद्धन्धि	
जलमातृपीरुद्रः	
३६८ एतस्माज्जलधेः (३)	
जितनागः	
९१ कुमुदशबलैः (४)	

कविः	आकरः
जितमन्युः	
३४१ दिग्बारेणे	
जीवनागः	
२९८ सख्यस्तानि (१)	[अमरु १५५]
जोयिकः	
३३४ अंगुष्ठाग्रिम A	
४०३ आत्मनाशाय	
झलंझलवासुदेवः	
१३० प्रहरविरतौ (२)	[अमरु १२]
ज्ञानाङ्कुशः	
४४५ अहं न चेत्स्यां	
" मन्निन्दया	
" यथा ममात्म	
डिंबोकः	
१६६ नायातो यदि (३)	
१५२ पुरस्तन्व्या (४)	[अमरु ५१]
तरुणबाणः	
१३४ मदकल	
त्रिविक्रमभट्टः	
१७१ अमन्दानन्द	नलचंपूः ३-९५
३९३ अयं हि प्रथमो	" ६-४६
२४६ अविरत	" ५-६१
२२१ आकर्ण्य	" १-४०
१९० आकारस्तु	" १-५८
१८० आचघ्नन्	" ३-३२
३७१ एषा सा	" ५-३५
१४७ कर्पूरांबु	" ५-२१
१९३ किञ्चित्कंपित	" ७-३७
३८४ किमद्भवः	" १-४९

(१) अर्णोत्स्य (घ)

(२) महानाटकार Bhand-rep.

(३) हरेः (छु)

(४) जीवनागस्य Bhand. rep.

A जैष्ठस्य Bhand-rep. कश्यचिन् (त)

१ अमरोः (छभा)

२ अमरोः (घ)

३ कस्यापि (छ)

४ अमरोः (त)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
गोब्रानन्ः		चतुर्गुरामहद्वियः	
२५० उद्गाडप्रणये		९५ जीषानामपि	
११ क्रीडासरोप		१२१ दिष्णो त्वया	
९५५ गैतः कातरतां (१)		चन्द्रकः	
२६३ जाते यौवन		२४९ एकेनाक्षणा	
१९१ तदपत्रस्य		२०२ प्रसादे वर्तस्य	
१८२ विभ्राणो मुग		४५३ यत्रानेके [कश्चिच्छाभरणे सन्धिः ५]	
१९८ येन श्रोत्र		२५ येन ध्वस्त (१)	
१५७ श्वास्त्रेषु प्रथिमा		चन्द्रकविः	
१५४ स सन्तापः		६९ जठपर	
१५३ हे यामिनीश		चन्द्रगोमी	
गोपादित्यः		४५३ आयाति	
२७२ अक्षयूत		४१९ भिःवापि	
गोभट्टः		चन्द्रसूतिः	
४५६ अजानन्		१८५ सुदत्तमा	
५३ अनुकुरुतः		चित्तराजः	
५८ अपूर्वः कोपि (२)		४६२ टोलन्मौलि	
” चन्द्रितोऽप्येष		छित्तपः	
५३ सूचीदण्ड		३७५ अन्यः कः	
गोविधोयीकविराजौ		३३५ अभ्युद्धता	
७६ क्रमगलितैः (३)		२० कल्पान्ते शमित	
२४६ निजनयन (४)		३४२ कूर्मः पादो (२) [सण्डप्रशस्ति-६०-	
७६ व्यजनैरात		महाना ६-६४]	
गोवर्धनाचार्यः		८२ निरानन्दः	
३०४ अन्यमुत्से	आर्यासप्तशती श्रो. १३	१८ भूत्ये वो	
घोरकः		३३५ मौली धारय	
१७७ स्मितपरि		३४० यस्याधो	

- १ कस्यापि (सडु) -
 २ कस्यापि (शा)
 ३ कस्यापि (सडु)
 ४ घर्णीधरस्य (क-स.)

- (१) भारवेः (सडु) कस्यापि (स)
 (२) हनुमलः (सडु-शा), मङ्गलाटकात्
 Bhand-rep.

कविः	आकरः
धनञ्जयः	
३५२ सर्वस्वापहरः	
धनपालः	
२० अस्थीन्यस्थीनि	
१८ ऋक्षाणां भूरि (रामचरिते पु. ३३१)	
४५ केवलौऽपि तिलकर्मजरी श्लो. २६	
४४ दृष्ट्वा वाक्पति " ३१	
३३ प्राज्यप्रभाव (१) " २	
४३ मन्ये बृहत्कथा (२) " २१	
४४ वक्रोक्त्या	
३४४ श्रुत्वा त्वां (३)	
धनिकः	
१३८ उज्जुमानन दशरूपक २ कारिकाऽव- लोके	
धर्मः	
३७१ हेलोन्मूलित.	
धर्मकीर्तिः	
१९९ भवतु विदितं [अमरु ३०]	
१७२ लावण्यद्रविण (ध्वन्यालोके ३ उद्योते- ऽनूदितम्)	
९३ स्वच्छन्दं	
धर्मदासः	
३४९ अम्भोरुह विदग्धमुखमंडनं ४-४२	
" पूतिपङ्क " ४-४०	
३४९ शिलीमुखे " ४-४४	
" शीकरासार " ४-३८	
धर्मदेवः	
३४४ हारानाहर (४)	

कविः	आकरः
धर्माज्ञाकः	
४१ अनुदुष्ट	
३४५ देवस्वस्तुति	
३४१ निस्सृत्याहव (१)	
भूर्तः	
२७८ नैया वेगं (२)	
धैर्यमित्रः	
१४८ दिव्यचक्षु	
नन्दनः	
१५७ चन्द्रं चन्दन (३) [विद्दिसाल २-२०]	
नन्मैयः	
११३ किं मालती	
५३ यदमी (४)	
११६ शाखासन्नति	
नरदेवयर्मा	
३१३ आदाय मांस (५)	
नरसिंहः	
११९ किमसि विमनाः	
नरोत्तमभट्टः	
४६२ कस्यचिज्जायते	
४५९ त्वं पाथोपि	
नागप्यैयः	
१०३ विपन्नं पशिन्याः	
नाचिराजः	
२८९ उत्फालं	
१८४ तस्याः स्मित	
२०८ निर्वाणाद्गार	
निद्रादृष्टिः	
१५२ जाने कोप	

१ उत्तारार्थे ' ददाता निवृत्ताश्मान आद्योऽन्येऽपि
सुदं जिनाः ' इति पाठभेदः
२ सत्यं बृहत्कथेति पाठः
३ धनपतेः- (घ)
४ कस्यापि (शा)

१ वाक्पतिराजस्य (घ)
२ धर्मस्य (घ) भूर्तस्य (शा)
३ राजशेखरस्य (घ)
४ देवेश्वरस्य (शा)
५ कस्यापि (शा-घ) उल्लसत् (ग)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३८४ किं स्यादञ्जन	मलचंपू: १-४४	दीपकः	
१७५ कुरङ्गीवाहानि		९० आकारालाप	
२६२ कैलासाधित	" ७-२८	१५ क यासि सलु	
३८६ कचिच्चटुल	" ५-४४	४२३ नानात्रा	
३७७ जननीति	" १-३०	४५७ लक्ष्मीद्वाराः	
१५६ त्वदेशागत	" ६-२३	३१० सकाणं लोल	
१७१ दग्धो विधि	" ७-२१	४२२ स्वस्थान	
२५५ न गम्यो	" ७-१७	७० इया नयः	
३८६ पटलमलि	" २-४	हुर्लेमराजः	
१७३ परिहरति वयो	" ३-२९	३९८ अद्भूतानि A सामुद्रिकातिलकं	२-६८
२४८ पूर्वाहं विहितो	" ५-७४	" अतिकृष्णोष्प्रति	" २-७०
२५५ पौष्पाः पत्र	" ७-१८	३९९ चपलःस्थूलो	" २-७१
३९३ प्रियविरह	" ६-४५	" बुद्धियुतो	" २-८०
१७२ भजन्नासीभिद्रा		" यद्वन्तुरो	" २-८२
१८६ मध्येत्रिवलि	" ५-६७	" यस्य शरीरं	" २-७२
१७१ लावण्यपुण्य	" ७-२२	" वक्त्रानुगतं	" ३-४१
२४९ विडलेया	" ५-७५	३९८ विभवसहं (१)	" २-६७
४०७ सद्गहं नाकुलीनस्य	" ४-२०	३९९ शुभलक्षण	" ३-४४
४३ सम्पन्वाण	" १-१४	देवगुप्तः	
१७१ सर्गियापार	" ३-२६	१३४ विवृद्धतापे	
२५ सिन्दूरस्पृहया	" ३-७	देवबोधिः	
३८६ स्कन्धशाखा	" ५-४६	४५७ क विष्णुः (२) सत्यव्रतरुयमांगद-	
१४७ हथोयान	" १-६३	नाटक	२-४१
त्रिलोचनः		३१ चन्द्रार्को	" १-१
६७ उचैःस्थान		१६९ तमस्तीमः पूर्वं (३)	
२७५ निर्वाणार्ता		देवराजः	
५४ हृष्यन्ति		३०० अये को जानीते	
दण्डी			
३५० न मया गौरसा	कान्यादर्शो ३-१०८		
३१ ब्रह्माण्डच्छत्र	दशकुमारचरितं- १		
२४४ वनिताकर	[भोजप्रबन्ध p. ९३]		
दामोदरगुप्तः			
३११ अविदग्धः	कुण्डनीमतं ३९२		
" शृणु सति	" ३९८		

A. Ms. no. 13200-Oriental Institute, Baroda.

(१) विभवसृष्टिरिति पाठः

(२) Ms. No. 12089. O. I. Baroda.

(३) कस्यापि (घ)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
धनञ्जयः		धर्माशोकः	
३५२ सर्वस्वापहरः		४१ अनुदुष्ट	
धनपालः		३४५ देवस्वस्तुति	
२० अस्थीन्यस्थीनि		३४१ निस्सृत्याहव (१)	
१८ ऋक्षाणां भूरि (रामचरिते पु. ३३१)		धूर्तः	
४५ केवलौऽपि तिलकर्मजरी श्लो. २६		२७८ नैपा वेगं (२)	
४४ दृष्ट्वा वाक्पति	३१	धैर्यमित्रः	
३३ प्राज्यप्रभाव (१)	२	१४८ दिव्यचक्षु	
४२ मन्ये बृहत्कथा (२)	२१	नन्दनः	
४४ वक्रोकत्या		१५७ चन्द्रं चन्दन (१) [विद्दसाल २-२०]	
३४४ श्रुत्वा त्वां (३)		नन्मैयः	
धनिकः		११३ किं मालती	
१३८ उज्जुमानन दशरूपक २ कारिकाऽव-		५३ यदमी (४)	
लोके		११६ शाखासन्नति	
धर्मः		नरदेववर्मा	
३७१ हेलोन्मूलित.		३१३ आदाय मांस (५)	
धर्मकीर्तिः		नरसिंहः	
१९९ भवतु विदितं [अमरु ३०]		११९ किमसि विमनाः	
१७२ लावण्यद्रविण (ध्वन्यालोके ३ उद्योते-		नरोत्तमभट्टः	
ऽनूदितम्)		४६२ कस्यचिज्जायते	
९३ स्वच्छन्दं		४५९ त्वं पाथोपि	
धर्मदासः		नागप्यैयः	
३४९ अम्भोरुह	विदग्धमुखमंडनं ४-४२	१०३ विपन्नं पश्चिनाः	
” पूतिपङ्क	४-४०	नाचिराजः	
३४९ शिलीमुसै	४-४४	२८९ उत्फालं	
” शीकरासार	४-३८	१८४ तस्याः स्मित	
धर्मदेवः		२०८ निर्वीणाद्धार	
३४४ हारानाहर (४)		निद्रादृष्टिः	
		१५२ जाने कोप	

१ उत्तरार्धे 'ददतां निवृत्ताश्च मान आद्योऽन्येऽपि
सुदं जिनाः' इति पाठभेदः
२ घट्यं बृहत्कथेति पाठः
३ धनपतेः-(घ)
४ कस्यापि (शा)

१ वाक्पतिराजस्य (स)
२ धूर्तस्य (घ) धूर्तस्य (शा)
३ राजशेखरस्य (स)
४ देवेश्वरस्य (शा)
५ कस्यापि (शा-घ) उल्लिख्यते (-)

कविः -	आकरः	कविः	आकरः
वाणः			
२३५ अन्योन्याहत		१११ केनापि चंपक (१)	
२३ अर्चिष्मन्ति (१)		३०१ दृष्टिं हे प्रति (२)	
२२५ उषद्गर्हिषि		२९९ धन्यासि या (३)	
४३ कवीनामगलत्	हर्षचरित १-११	१०४ माद्यद्भिगज	
२१६ कारञ्जीः		२३१ विलासमसृणो (४)	
४४ कीर्तिः प्रवर	हर्ष० १-१४	२२३ सोत्साहा नव	
२२० गंभीरोद्गर्जितेन		विल्लहणः	
२१७ ग्रीष्मोष्मा -		२३६ अङ्गारहासिपु विक्रमाङ्कदेवचरिते १६-४९	
१३४ दुःखानि		१८३ अङ्गुलीभिः	" ८-६०
८ नमस्तुङ्ग	हर्षच- १-१	२३९ अताडयत्	" १०-४२
३६६ नाधन्यानां		३१६ अत्राकण्ठं	
२८० पततु तवोरसि		३२६ अत्रावास	
३६० पश्चादंग्री	हर्ष- ३-५	२२६ अथोपगृहे	
२३८ पुण्याग्री		२३३ अभवन्नद्भुतो	विक्रमाङ्क १६-१०
२१७ भ्राम्यन्तीत्कारि		१८९ अमूल्यस्य	" ८-८
१७९ सन्मार्गं	[भर्तृहरि. शृंगा ७४]	१८३ अयं त्रयाणां	" ८-५१
२१७ सर्वांशारुधि		१६८ अये केयं (५)	
४३ सूत्रधार	हर्ष- १-१५	२३९ असंख्यपुष्पो	" १०-३९
३३९ स्तनयुग	कादंबरी १९	३८ असौ रसो	
२३ स्वेच्छारम्यं		३४१ उग्रमाह	चोरपंचाशिका fol. 6a
११ हरकण्ठ	हर्ष १-२	२४२ उन्नम्य दूरं	विक्रमांक ७-९३
वालसरस्वती		४० कर्णाभृतं	" १-२९
३० सन्ध्यारञ्जित		३३१ काकुत्थेन	
विज्जाक (भट्टः)		४० कुण्ठत्वमायान्ति	" १-१४
२०६ असौ मरु	[महानाटक ६-३]	२१० कृतप्रकोपाः	" ७-५
१४८ अहो अहं (२)		२५६ कृत्वा नूपुर (६)	
१५२ प्रथमविरह (३)		२२८ क्षुण्णमौक्तिक	" १४-३७
२३२ हिमधवल		१४१ क्षोणीभूत्कटक	
विज्जाका		१७४ गण्डे मण्ड	" ८-८९
२०८ किंशुक			

१ कस्य (स) २ विद्यायाः (स) ३ कस्य-
चिद् (स) ४ योगेश्वरस्य (स) (५) कस्यापि
(शा) ६ कस्याचिद् (स)

कविः	आकर.	कविः	आकर.
१५९ गलत्येका (१)		१५५ प्रालेयाद्रि	
” गृहीतं तांबूलं		४२४ मक्तिभ्रयसि	
२३५ गौरिविभ्रम (२)	विक्रमाङ्क १६-५१	१८१ भाति दन्त	
१५५ घर्माशु		१८६ भाति रोमावली	विक्र. ८-२५
१४२ चन्द्रो न चेत्		१७८ भूलेवायुमलं	” ८-७८
२३२ जहात्माऽपि		२३३ मद्द्वैरिणः	विक्रमांक १६-१४
३९ जडेषु जात	विक्रमांक १-१८	२५४ मधुर्मासो	
१८९ जाग्रतः कमला	” ८-१०	१८८ मन्ये तद्रू	विक्रमां ८-१६
१४२ ज्योत्स्नां पिबेयुः		१६९ मन्ये पार्वण	
१८४ तत्कुचौ चरत	” ८-४८	१८७ मन्ये समाप्ते	विक्र. ८-३०
२१० तन्वानः शीतलत्वं		२१० मलयगिरि	” ७-७०
१४४ तस्य त्वया		३७ मही (शृङ्घी) पतेः	” १-२६
२९७ ताडीदलं		२०८ मानग्रन्थि	” ७-६३
२५९ तीव्रः कोऽपि		३७९ मुखरमुरजं	
१८६ दरिद्रमुदरं	विक्रमांक ८-३७	१८४ मुखेन्दुचन्द्रिका	विक्रमां ८-४७
२१८ दृशं प्रपा	” १३-९	१४१ मुग्धस्य ते	
१७६ दृशोस्तीमावादः	” ८-८४	२८६ यत्सैन्ये	विक्र. ११-७७
२५ देहप्रविष्टा		२०८ यः श्रोत्रामृत	
९ देहार्धं कुरु		१३८ यत्संभाषण (१)	
१७५ दोलायां जघन	विक्रमांक ८-८५	२६४ यथा ताराचकं (२)	
१५८ घृते दृष्टि		३७९ यस्मिन्पुरे	
२५८ नयस्व पारं	विक्र. १३-८०	२८९ यस्याः पाद	विक्रमां. ८-६
१५८ नीरागा मृग	कर्णसुन्दरी २-२९	२८७ ये कुण्ठीकृत	” ११-८३
२२८ नीलनीरद	विक्रमांक १४-३२	२१३ रवेस्समस्त	” १३-५
३३१ पश्यन्तु कौतुक		३७ लङ्कापतेः	” १-२७
२१० पानीयं नारिकेली	विक्रमां. ७-७१	१७५ लास्याभ्यास	” ८-८६
१६८ पुरःस्थित्वा (३)		२८९ लुटत्यपर (३)	
१७९ पुराणबाण	विक्रमां ८-७०	१७१ क्वत्रं निर्मल	विक्र. ८-८७
२८९ प्रयातवती		३५ वचोसि वाच	” १-७
२४२ प्रसार्य पादौ	विक्र. ७-२२	२१९ वियुत्पंकज	” १३-८८
		१४४ विरक्तमन्य	
		३२७ विश्वक्षोभं	
		१४४ वृथा गाथा (४)	

(१) कस्यापि (शा) (२) सन्ततममी कैलास-
शैलानिलाः इत्यत्र 'कुन्तलपतेः कैलासरोद्रानिलाः' इति
पाठभेदः (३) कस्यापि (शा)

१ शिल्पणस्य (स) २ सुरः Bhand-Rep.
३ शिल्पणस्य (स) ४ शिल्पणस्य (स)

कविः	आकरः
२३२ शरत्कालातप	त्रिकमाङ्क. १६—२
१४१ शल्यानि मर्मण्यापि	
१३७ शीघ्रं भूमिगृहे	
२४८ शुचिरिति	
२६० शेतेऽद्यापि (१)	
३२१ सन्धानक्षणा	
२३३ समक्षमपि	विक्रमांक १६—१५
१८३ सरले अपि	" ८—६४
१४४ सा द्रुति धचे	
३४१ सिद्धाङ्गना	
१०८ सोढप्रौढ (२)	
१८० सौन्दर्यपात्रे	विक्रमां ८—७५
२४२ सौन्दर्यमिन्द्री	" ७—२०
२०८ स्थाने स्थाने	
३७८ स्थिताशु यत्तो	विक्र. १७—३३
१५९ सृशन्त्याः क्षामत्वं (३)	
२३७ सृष्टाः स्तोत्रं	विक्र. १६—५२
३८५ स्वेच्छाविहार	" १६—४४
३१४ हा वत्स	
१८८ हेममञ्जरी	विक्र. ८—१४
बोधिसत्त्वः	
४५० दीप्तोभयाग्र	
महृगोविन्दराजः	
५७ छिद्रहृन्दा	
७९ निजकुलोचित	
महृजयन्तः	
४५६ तृषा शुष्यत्यास्ये [भर्तृहरिवैराग्य-१९]	
महृदेवविदग्धः	
४३८ वृष्णे देवि	
महृनायकः	
११० एतस्मिन्वनमार्गं	

कविः	आकरः
महृमयूरशंकरः	
१४३ दुर्वासाःस्मर (१)	
महृरुद्रनाथः	
७८ रथ्यावत्कर	
महृवाचस्पतिः	
४४१ जनस्थाने भ्रान्तं (२) [हनुमत्नाटक १०-२४]	
महृवृद्धिः	
१३३ तापापनोद	
महृश्यामलः	
३३७ आलानं जय [सण्डमशस्ति श्लो. १३२]	
महृसोमेस्वरः	
१८७ अमृतमधुरी	
३७२ एते पट्टि	
९ कणइव	
३५३ दृष्टं न हृश्यते	
२७६ प्रतिक्षण	
४२ न्यासादिभिः	
महृस्वामी	
२८२ वीतोषरागा	
महृसार्दनः	
४२६ द्वित्राणि	
महृन्दुराजः	
१२१ उदस्योधिः	
३७१ उद्देशोऽयं	
३७२ उपपरिसरं [सुवृत्ततिलके-विन्या २]	
१०० किं च्छुवितेन	
३५ कुम्भद्वयं	
२७४ दृढनिविडन	
१२० परार्थे यः [भृश्ट ५६]	
२६५ यः कालाग	

(१) रङ्गस्य Bhand. rep.

२. भवत्सिंहस्य (स) १. कस्यपि (स)

(१) मयूरपुराण Bhand. rep. & हा.

(२) श्यामलेः (सु).

कविः	आकरः	कविः	आकरः
१०० सर्वाशापरि (१)		भर्तृमेण्डः	
२०५ सा यावन्ति (२)	[अमर ४८]	३०३ मधुच विकसितो	
भट्टोत्कटः		४०४ यदृच्छासिद्धेपु	
४२६ आयातो भवतः		५४ विपदि धैर्यं (१)	[भर्तृहरि नीति ५२]
भट्टोपमन्युः		४०४ सुहृद्भिरातोः	
२५० सान्ध्याराग		भल्लटः	
भदन्तगोपदत्तः		१०५ अन्तर्द्विद्राणि	भल्लटशतकं २३
३८९ शार्दूली (३)		९१ करभदयिते (२)	
भदन्तज्ञानवर्मा		९१ करम रमसा (३)	" २२
१०७ किं जातोऽसि	[भल्लट-३९]	६४ गते तस्मिन्	" १२
भदन्तप्रह्लाशान्तिः		३६७ ग्रावाणो मणयः	" ५०
४३६ प्रत्यग्रभास्कर		११५ चन्दने	" ३२
भदन्तविशाखदेवः		८० तद्वैदध्यं	" १९
४३६ अत्युद्धितो		७७ पथि निपतितां	" २०
भदन्तहरिमट्टः		६३ पातः पूष्णी	" १०
४३२ सेवाडुःखा		८१ मागा विषाद	
भदन्तारोग्यः		६८ ये जात्या	" ६०
१९५ भूमङ्गे राचि	[अमर २८]	७२ रे रे काक	
५३ यद्वचना		९० वपुर्विषम	
भर्तुः		९८ विशुद्धिः कीदृशी	
२३५ आहतोऽपि		१२९ शतपदी	भल्लटश-७२
भर्तृहरिः		७० सद्यः क्षिप्तं (४)	
२२४ उपरि घनं	श्रुद्धारशतक श्लो. ९२	८६ सूर्यादन्यत्र	भल्लटशत १३
५६ कुसुमस्तवक	नीति " २५	८२ सोऽपूर्वो	" १८
४३७ जातिर्यातु	" " ३१	भवभूतिः	
४३९ घन्यानां	वैराग्य " १४	४२३ अद्वैतं सुख	उत्तरराम १-३९
५६ ब्रह्माण्डमण्डली	" " ९२	४२५ अन्तःकरण	" ३-१७
४४० मानेनेच्छति	[भल्लटशतकम् श्लो. ७]	३२८ अन्त्रप्रोत	महावीर १-३५

(१) कस्यापि (शा)

(२) यावन्त्येव पदान्तीति पाठः

(३) चंद्रयोगिनः (उडु)

१ भर्तृहरेः (शा)

२ कस्यापि (ह) व्यासस्य (शा)

३ & ३ उमापतिधरस्य Bhand-rep.

(४) बालभदेवस्य Bhand. rep.

कविः	आकरः
३२८ अन्त्रैःकल्पित	मालतीमा ५-१८
४२५ आलक्ष्यदन्त	[शाकुन्तल ७-१६]
३७३ इह समद्	उत्तरराम २-२०
३२८ उत्कृत्योत्कृत्य	मालती ५-१६
३८९ उत्पत्तिर्जमद्भि	महावीर २-३६
३८३ फडोरपारावत	उत्तरराम ६-२५
४२५ किन्तेन जातमात्रेण [नलचंपूः ४-१९]	
२७९ किमपि किमपि	उत्तर १-२७
१४६ गमनमलसं	मालती १-२०
३६४ गुञ्जकुञ्ज	उत्तर २-२९
१७० जगति जयिनः	मालती १-३९
२४७ जलनिविद्धित	" ४-१०
३९० ज्योतिर्ज्वाला	महावीर २-२६
१३२ त्वं जीवितं	उत्तरराम ३-२६
३८४ त्रातुं लोका उत्तर ६-९, महावीर २-४१	
२५४ दलति हृदयं	उत्तर ३-३१
३८३ दृष्टिस्वृणीकृत	" ६-१९
३३० दोर्दण्डाञ्चित	महावीर १-५४
१४६ घत्ते चक्षु	मालती ३-१२
६४ न तेजस्तेजस्वी	उत्तर ६-१४
३२८ निष्ठापस्विध	मालती ५-१७
१५५ परिच्छेदा	मालती १-३३
१३४ परिमृदित	" १-२५
१९७ पुरश्चक्षुः	" ६-१५
१४९ प्रेमार्द्राः	" ५-७
४०९ बहिस्सर्वा	" १-१७
१५३ भ्रमय	" ९-४२
१४६ यदिन्द्रावानन्दं	" ३-९
२०२ विनिश्चेतुं	उत्तर १-३५
१५० संभूयेव	मालती ५-९

भागवतजयवर्धनः

१७२ अक्षदेवन

कविः	आकरः
६९ यद्भूतां (१)	
२६९ लावण्यपूर (२) [ध्वन्यालोक : उच्छ्वाङ्ग-p. ११०]	
भानुपण्डितः	
१८१ तस्या वदन (३)	
भानुपेणः	
१३६ वक्त्रे यो (४)	
भारविः	
५७ उपवादादभी किरातार्जुनीयं ११-५६	
४०४ अभिद्रोहेण " ११-२१	
५६ अभिमानधनस्य " २-१९	
" अभिमानवतो " २-१३	
२४४ एकोऽपि त्रय इव [भोजप्रबन्ध p ९४]	
२४६ करौ धुनाना किरातार्जु. ८-७	
" तथा न पूर्वं " ८-४१	
" प्रियेण संग्रन्ध्य " ८-३७	
५२ स्थित्यतिक्रान्ति " ११-५४	
भासः	
१७८ अस्या ललाटे	
२६३ कपोले मार्जारः	
१८२ यदपि विबुधैः (५)	
२३ व्यानप्रा दयिता	
भास्करः	
२२६ कदा नु कन्या	
४०३ वरं दासिञ्च	
भास्करवर्मा	
४४९ कूजत्कण्ठ	
३८८ बद्धा पद्मासनानि	

१ प्रकाशवपेस्य Bhand-rep.

२ श्लोकीऽयमानन्दवधेनस्य.

३ वैद्यभानुराङ्कितस्य Bhand-rep.

४ सुरारेः—Bhand-rep. ।

५ भोजदेवस्य. Bhand-rep. लक्ष्मीचरस्य-(स क)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
भीमपंडितः		भोगवमो	
१९५ आशङ्क्य प्रणतिं (१)	[अमरु ४७]	२२९ पूर्व वारिधर	
२१५ कानि स्थानानि		भोजदेवः	
८७ स्मेरास्सन्तु (२)		२१४ अङ्गारैःरचितेव	
भीमटः (भीममट्टः)		१२८ अच्यापितोऽसि	
१५७ अस्मिन् चन्द्रमसि (३)		१२५ अमी तिलाः (१)	
भीमसिंहपाण्डितः		३०० अये कोऽयं	
१८९ अवयवेषु		१२५ अस्पृश्य	
१२८ एष रविस्तेजस्वी		८ आदाय चाप	
१२९ पिव पयः		७९ आषाय द्रुत	
७१ श्रुत्वा कर्णज्वर		११३ आपुष्पमसवा	
३०४ संसारः प्रतिभाति		६३ उत्पाय यत्स्वयं	
भृतिमाधवः		२२४ उपरि पयोधर	
२४१ अत्रास्मिन् सुतनु		८४ कालातिक्रमणं (२)	
भेरीमाद्वारः		११२ किं ते नम्रतया (३)	
३८० आयुर्वायु		६६ खेदं ये जन	
१० उच्चैरुत्ताल		१२५ गम्भीरस्य	
४६० कतिपयपुर		८१ जातिं यथानुसर	
२० कल्पान्तक्रोधनस्य		७१ तदेतद्वाचि	
४६० खर्जूजर्जर		६३ तुच्छस्यापि	
„ गौरीकान्त		८३ तेजो दर्शयसि	
३९२ जीमूतवाहन		१२५ ते सन्ति हन्त	
३७० त्वत्तीरे तरु		९६ पाथोनाथ	
३८० ये तृष्णालहरी		१२८ पापव्याल	
७३ येनानन्दमये		३८३ द्रुमः किं नभसो	
८७ येनानर्गल (४)		१२६ भीमश्याम	
४५९ ये स्वप्नेऽपि		१११ भ्रातश्चन्दन	
४६० रम्ये पुण्य		१२३ महत्वं धिक्	
३४३ सप्तानामयुगान्त		२०७ माकन्देषु	
२० स्पष्टव्याकृत		८४ यः कुष्णं कुरुते	

१ अमरोः (स) २ बिल्हणस्य Bhand-rep.

३ कस्यचिन् (स)

४ बिल्हणस्य, Bhand-rep.

१ कस्यापि (शा)

२ कस्यापि (शा)

३ कविराजस्य (स)

कविः

आकरः

कविः

आकरः

१२३ यः पीयूष

७४ यस्सन्ताप

१२५ यत्सद्गुणोऽपि

१०३ यद्दल्गस्यभितो

१० रुक्षं वपुर्न च

१२४ वक्षिं विशांभसि

२३५ शीतार्तिप्रसर

१२४ शुभ्रत्वं यदिदं

१२३ श्लाघ्यं महत्त्वं

१२५ सद्देशस्य

१२४ सद्दत्तस्य

१२६ सान्द्रज्योति

१२५ श्रेहायत्त्वं

२२० स्फुरद्गीमा

१०० स्वच्छस्यास्य

७९ हंहो बकोट

मकारन्दः

३५६ न गच्छायहि

मह्वणः (मंसः)

१२८ किन्नाम दुर्दुर (१)

१८ पायात् (जीयात्) कृतानङ्ग

श्रीकण्ठचरित १-१

मङ्गलार्जुनः

५४ कथमपि हि

मञ्जुघोषः

१४४ जातः कल्पतरुः [सूक्तिमुक्तावली श्लो६०]

मदनः

२८८ अपयान्तीना

२६१ अमुष्मिन्

३७५ अयमुपगत

४५५ आनीयते

२२८ इतश्चन्द्रः

१ कत्याविर (७)

३७४ उत्सङ्गैः

२३० गतो यो

२२५ तडिडुल्का

२५० दिनभर्तुः

१२ देवी रतिः (१) अमरुव्याख्या श्लो. १

३३३ नयनपथ

२५२ नीताः काप्य

३८ पद्मविह्वलता अमरु १२ श्लो. व्याख्या

२८८ प्रालेयांशु

३१४ भयान्मन्दं

२३ भूलास्यो

अमरुव्याख्या श्लो. २

२२८ मयूषै

३६६ मौलौ जलद्

८१ यद्यपि बदन

६५ यद्यपि शिरो

३२ यामिन्यां

३२० ये लङ्काधिपति

„ येऽहंपूर्विकया [हनुमन्नाटक ८-५३]

३०८ वन्दे पश्चिनि

३६४ विन्ध्यशोणि

४० शाणोत्कीर्ण [सिंहासनद्वात्रिंशिका fol 3b]

२६१ शुचीनां

४२६ संसारे यदु० अमरु १ श्लो. व्याख्याने

२२८ समं पान्थैः

२६१ समुन्मील

४५५ साहाय्योपनम

३७४ स्फन्धासक्तै

महामनुष्यः

२३२ अच्युत्पन्न

२३६ कारणोत्पन्न

२६३ कुमुदेवधि (२)

„ द्वारमंशु

१ अर्जुनस्यैवमरुव्याख्यासिद्धं श्रीकृतौ, २. करपाणि १७-६.

कविः	आकरः	कविः	आकरः
महीपतिमण्डलीकः		माधवगीलः	
८७ अस्मिन्नम्भोद		३२ गीर्तिवैणव	
माघः		मायूरराजः	
२९६ अधिरजनि जगाम शिशुपालवध ७-५२		३१८ अप्राप्तप्रथमा	
२८७ अधिरजनि मुसे		३१४ गण्डूपा	
२४८ अनुरागवन्त	" ९-१०	मारुला	
२४१ अपचित	" ७-६१	१४० गोपायन्ती	
३६० आवर्तिनः	" ५-४	मालतीमाधवः	
२८० आहतं कुच	" १०-७४	६८ अलिपट्टे	
२९६ करजद्वान	" ११-३७	३६९ उत्कलिका	
३२४ कश्चिन्मूर्छा	" १८-५८	१२२ दामोदरमुद्रा (१)	
३५८ क्षिप्रं पुरो	" ५-५०	६५ देवावधिपि (२)	
२८७ चिरतरत	" ११-१३	१८४ निसिलैः	
२६६ दत्तमिष्ट	" १०-६	४० निरवधानि पयानि	[भोजप्रबन्ध]
२७८ दीपितस्मर	" १०-४७	८८ भद्रां जातिं	
२५० प्रतिकूलता	" ९-६	३९ व्याकरण	
५२ महात्मानो	" २-१०४	माहिलः	
२४१ मुहुरुप	" ७-५५	२७७ कचमह (३)	
२९२ विकचकमल	" ११-१९	४२८ कोऽपि कापि	
२३० विगतसस्य	" ६-४९	मुक्ताकाणः	
३२४ वृत्तं युद्धे	" १८-६०	३३६ केषां त्वच्चरितैः	
२३६ शिशिरमास	" ६-६५	२२५ यथारन्ध्रं(कविकण्ठाभरणे२ सन्धौ अनूयते)	
४०४ संपदा	" २-३८	मुत्रः	
३५९ स्तंभं महान्त		१९९ दासे कृतागसि (४)	
३७८ स्फुरत्तुषारांशु	" ३-४३	६३ यत्पादाः	
२६६ हानहारि	" १०-१३	सुरारिः	
माधवः		१७३ अनाकृते अनर्धराघवं	३-५
४६१ हंहो माघव		२६९ अनेन रंभोरु	" ७-८१
माधवमागधः			
१८५ अंशुकेन जघनं (१)			
११४ वर्धितैः सेवितैः			

१ कस्यापि-(शा)

२ भवभूनेः-(शा)

३ सवृत्ततिलके पद्यमिदं साहित्यस्यैवमनूयते.

४ कस्यापि (शा) सत्यबोधस्य.

कविः	आकरः	कविः	आकरः
५५ अभेदेनोपास्ते	अनर्थ- ६-६	३७१ देव्या भूमेः	अनर्थ- ७-११६
४०५ अरिपङ्क्ति	" ६-९	३९० ध्रुवमिह	" ७-९६
३८९ अविद्याबीज	" २-३४	८ नमस्तुभ्यं	" ७-११२
३२१ अस्त्राणि	" ६-४०	३९० निपीते येन	" ७-८९
३६८ आकण्ठ	" ७-१४	३२६ निर्मज्जत्	" २-५४
३२२ आजन्म	" ४-१८	१० नीललोहित	" ७-३१
१८१ आरब्धे	" ७-८०	३१७ न्यञ्चन्यञ्चत्	" ६-२८
२७२ आश्लेष	" ७-११५	४०५ पतति व्यसने	" ५-१५
२८८ इनश्शोचिः		२९० पीत्वा भृशं	" २-११
२६१ इन्दुर्ययुद्धया	" २-७१	२६४ पीयूषाश्रयणं	" ७-८३
२६४ इन्दोरेक	" ७-७४	३६३ पुरःप्रालेय	" ७-२९
२१६ उद्दामयुमणि	" २-३०	३८९ पूरयित्वेव	" २-१८
२१ उद्दामभ्रमि	" ७-१११	२९० प्रत्यमज्जलितैः	" २-१०
२६१ उन्मीलन्ति	" २-७०	३२२ प्रागुच्चैः	" ४-४७
३३६ उन्मीलन्मणि		३८६ प्रियङ्गुश्यामा	
२५२ उन्मुक्ताभिः	" २-४९	२८८ प्रियवसते	" ४-५
२६४ एतस्य कला	" ७-६५	३७९ ध्रुवमाने	" ७-१२१
२६४ कमितुरभि	" ७-१०८	३६९ बलिद्विष	" ७-१२६
१२४ कष्टा वेध	" १-४०	८ बाणीभूत	" ७-११४
२६४ किन्तु ध्वान्त	" २-७५	३८७ बालेय	" २-२०
३६३ गिरिः कैलासो	" ७-४६	३८४ मयभ्रष्ट	" ५-२९
२६९ गोत्रे साक्षात्	" ७-८२	३६२ भूमेः स्वर्ण	" ७-५६
२५४ घनतरतिमिर	" २-५३	३१५ भूयिष्ठानि	" ६-८१
४२ चर्चाभिश्चार		२६४ मृगराज	" ७-७३
२५१ चूडारत्नैः	" २-५१	३६२ मेरोर्भद्रगन्ति	" ७-५४
३७३ जहस्वच्छ	" २-२६	३९१ यः क्षत्रेक्षेत्रं	" १-२२
१८४ तद्गात्रमोन्मील	" २-७	२६२ यत्पीयूष	" २-८२
४२ तमृषिं	" १-१७	३६८ यथा दूग	" ७-१८
२८६ तमोभिः पीयन्ते	" २-१	३२१ यद्यत्कृतं	" ६-७३
३८८ तैर्मघाजन	" २-२७	२१ यत्नाश्रमभि	" ७-५०
३१७ त्रेटोस्य	" ४-३७	३७० दूराह्वर	" ७-१३०
३८६ दृश्यन्ते	" ५-६	३१७ येन स्वां विनि	" ४-५२
३६९ देवस्यंशुज	" ७-११९	६६ राजाकरो जनयिता	" १-५९

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३६५ रमयति मलय	अनर्थ- ७-९३	रत्नघोषः	
३६८ लक्ष्मीरस्य	" ७-१२	३५४ पूर्वमेव परीक्ष्यं	
२९० विकसित	" २-१२	३५३ बहुकेशे	
१३ विरमति महा	" १-२	४४० यद्गर्गामटवी [सूक्तिमुक्तावली श्लो. ५७]	
३८१ वृन्तेरिव	" ७-१३२	रत्नचंद्रः	
३७ श्रमं चण्डा		१५६ इवासेस्त्रुज्यति	
११ श्रीकण्ठस्य	" ७-५३	रत्नाकरः	
३३१ सयःपीत्वा	" ७-२२	२४९ अस्तावलम्बि	हरविजय १९-५
३१९ सन्तुष्टे	" ३-४१	४३८ आशावलम्बो	
१७ सहस्राक्षैः	" ७-४९	५४ ते साधवो	
३९१ सुराधीश	" १-४७	४०५ द्रविणस्य	
३६३ सोऽयं कैलास	" ७-४५	रविगुप्तः	
१९ स्वच्छन्दैक	" ७-३८	५३ अण्वपि गुणाय	
२७७ स्वेदजल	" ७-१०६	५९ अप्यात्मनो	
१९ स्वेदाद्र्वाम	" ७-३९	४१७ काकतालीय	
३१९ स्वेपूकृत्य	" ६-४३	४०६ कार्यगतेः	
मोरिका		" कचिदपि	
१५६ मा गच्छ प्रमदा		४०४ चित्तरत्न	
१३४ लिखति न		६२ प्राप्तानपि	
यशोवर्मा		३३२ मातर्धर्म (१)	
१५३ आक्रन्दाः (१) [ध्वन्यालो. उ-२-p. ९२.]		४१७ श्रीपरिचयात्	
२०० कामस्यापि (२)		५३ मुजनो न याति (२)	
३३० प्रारब्धां तरु		५९ स्वगुणानिव	
३२७ प्रौढच्छेद		रत्नघणः	
१६३ यस्वज्ञेय (३) [महानाट-५-२]		८८ कर्णे चामर	
४०७ सुलभाः पुरुषाः		८७ ग्रामाणामुप (३)	
यायाकः		५० धिक्त्वां रे कलि(४) A [सिंहासनद्वान्धि- शिका fol 3 b]	
१०४ उपाध्वं तत्		१०९ स्वर्णैः स्कन्ध	
योगेश्वरः			
२२४ एते केतक			

(१) आनन्दवर्धनस्य (सु) (२) शशवर्मणः (सु)
(३) सुशततिलके 'यशोवर्मणः'

(१) शतानंदस्य (स)
(२) व्यासपादानां (स) ३, ४-विह्वणस्य
A. Ms. No. 5286, O. I. Baroda.

काविः	आकरः	काविः	आकरः
राणकः		१२ कुलगुरुरवलानां	विन्दसा १—१
११७ उज्जैस्तारुभिः		४४ कृत्स्नप्रबोध	
राजपितामहमहादेवः		१९३ केयूरीकृत	
११४ एतासु केतकि		४७ के वैकट	
६३ देवो हरिवहनु		३८१ कैलासाचल	
१२६ न यत्र गुणवत्		२०६ गर्भान्धियु	विन्दसा १—२३
१०८ भुक्तानि येः		२२ गोनासाय	" १—३
१२६ रक्ष पात्र		२४३ चञ्चला	
राजपुत्रविजयपालः		३६५ चतुचतुल	वालरामा १०—५१
१६८ अमृतममृतं (१)		५२ चन्दनं	
राजशेखरः		२४४ चेलाञ्जलेन	विन्दसा २—९
४६ अकालजलद		४३ जगत्यां ग्रथिता	
" अकालजलदेन्दोः		४५ जानकीहरणं	
४५ अयो गणपतिं		१५४ ज्योत्स्नां श्याम	विन्दसा ३—१
४६ अनुप्रासिनि		१९१ तदक्रं यदि	विन्दसा १—१४; वालरा २—१७
४२४ अभ्युत्थान	वालरामा—४—४३	२७० तरङ्गय दशो	विन्दसा ३—२७
४४ अवान्तिः काव्य		१५ तं वन्दे	
४५ अहो प्रभावो		४३ तौ श्चदिक	
१३८ आहारे विरतिः		४५ त्रयोऽप्यः	
१६८ उपप्राकारार्थं	विन्दसा १—३१	" दर्प कविभुजंगानां	
३२१ एकस्मिन्ननु	(हनुमत्ता १४—३९)	४६ दूरादपि सतां	
४४ एकोऽपि जीयते		१३० दशा दग्धं	विन्दसा १—२
३७९ एतच्छान्त	वालरामा ६—१२	२८६ द्वित्रैर्व्योम्नि	" १—११
१३६ एतस्या विरह	" ५—११	४६ द्विस्मन्पाने	
३८९ एते व्योमनि	" १०—६०	२१६ धते पंक्तिर्नि	विन्द. १—४३
३८ कर्तव्या चार्थ		३६७ धते पाक्तिरि	वालरा. ७—३८ and १०—४४
४५ कर्तुं त्रिलोचना	(भोजप्रबंध ३१)	४६ धनिना	
३७ कवीनां मानसं		४७ नर्दिनां	
४६ कालप्ररपतिः		१७२ निर्मान्यं	
३७३ कावेरीकषरी	वालरामा १०—७२	४२४ निर्व्याजं	वालरा ४—४४
३९ काव्ये भाव्यं		५२ नूनं दुग्धान्धि	
२३० कर्वाणाः केरवा	वालरा ५—३०		

कविः	आकरः
३९१ न्यस्यान्यान्	बालरा. १-२६
१७६ पद्मार्द्रां मुक्ता (१)	प्रचण्डपाण्डव १-२८
४७ पार्थस्य मनसि	
४५ प्रयुगान्नापर	
३२४ प्रेयान्मे दन्ति	बालरा. ८-११- विद्ध.
	४-२०
१५१ बाणान्संहर	विद्ध. १-२२
४५ बाणेन हृदि	
२६ भागीरथी	
४३ भासनाटक	
२८६ भिन्दानो मानिनीनां	विद्ध १-१२
३६२ भूगोलप्रति	
३६३ मन्ये हिमांशुः	
४४ मायेन विघ्नि (२) (तिलकमंजरी श्लो. २८)	
४६ मायुराज	
” मा स्म सन्ति	
४३ यथार्थता	
३८० यद्वाचंयम	बालरामा. १०-९२
३९१ यन्नारीतनु	” २-१२
४७ यायावर	
२१० ये दोलाकेलि	बालरामा १०-५५
३६२ यो धरित्रीभर	
३२७ रवताभ्यक्तो	बालरा. ३-३
३७३ रत्नप्रसुरिति	” १०-५६
३७३ रोधोरसा	” १०-५७
३९१ लावकृतिचिरी	” २-१०
२३६ वद्वेःशक्ति	” ५-३५
३२९ विद्धस्तहस्त	” ३-६
१५७ विलिम्पत्ये	
१५५ विलीयेन्दुः	विद्धसा. २-२
२४५ विशन्तीनां	” १-४४

कविः	आकरः
३९१ वीराणां	बालरा २-११
२८९ व्रजत्यपर	विद्धसा ४-१
४७ शब्दार्थयोः (१)	
४०८ शमन्यायामाभ्यां	बालरा १-९४
१७६ शारीयूत	प्रचण्डपाण्ड १-२९
३६३ श्रीकण्ठइवशुरः	बालरामा १०-३७
४०३ श्रेयः प्रसूते	विद्ध १-८; प्रचंडपा १-९
४५ सरस्वतीपवि	
४७ सरस्वतीव	
४४ सहर्षचरिता	
८ सुप्तद्रुहिण	
२११ सुरतभर	विद्धसा १-२८
४७ सूकीनां	
३७१ सेयं सुभु	बालरा. १०-८५
२४८ सैरन्धीकर	विद्धसा २-२३
४७ स्थिता माध्वी	
४२ स्वस्ति पाणिनये	
३६२ स्वस्तिमानसि	
३०४ स्वादूनां	बालरामा ५-१६
३१ हरिपादः	
४३ हुता शिलिनि	

रामः

१८७ अमुष्मिन् लावण्या	
रामिलसोमिलौ	
२११ सा व्याधेः कृशता	
रिस्सुकः	
९५ आदाय वारि	
५७ नौध्व दुर्जन	
३३९ शत्रूणामयशो	
६२ शरणं किं	

रुदतिब्राह्मणः

१४० विश्रान्तो दिवस

१ पादयोर्विनिमयः

२ धनपालस्य Bhand. rep.

१ कस्यापि (शा)

कविः	आकरः
३०२ अंबा शैतेऽत्र	
३०३ अस्माकं सखि	शृङ्गारति p. ११४
१४४ उल्लंघ्यापि	” p. १२५
१७७ ऊरुद्वन्द्व	
३०२ एकाकिनी	काव्यालंकार ७-४१
२७३ कण्टकिततनु (१)	शृङ्गारतिलक p. १२४
३५६ किं गौरि मां	काव्यालङ्कार २-१५
१९९ कृतं मिथ्या	शृङ्गारति p. १२१
३९५ कोपात्किञ्चित्	” p. ११५
१७७ मतं कर्णाभ्यर्ण	” p. ११७
” तरत्तारं चक्षुः	” p. ११९
३४३ तव द्विविजया	काव्यालंकार ११-४
१४२ निश्वासैस्सह	शृङ्गारति p. १४१
२७३ नीरन्ध्रं	” १४३
१६ पाणो कङ्कण	” १४४
१४३ प्रसरशिशिरा	” १४१
१३६ मुग्धा स्वप्न	” १२३
२७३ यत्ता (सन्ता) पयंति	” १२४
१९६ यत्पादं प्रणतः	” १२८
२७१ यत्र न मदन	[कुट्टनीमत ६१८]
” यत्र स्वैर्जलैः	शृङ्गारति p. १२०
२०२ यत्रार्कायित	” १२०
१५० यत्सारैरिव	” १३१
१९८ यद्वाचःप्रचुरो	” १२१
२०५ वाचो वाग्मिनि	” १३६
२२५ वाता वान्तु	
१९६ विमुञ्चामुं	शृङ्गारति ११६
२७४ विरम नाथ	” ११७
२०४ सत्यं दुर्लभ	” १३२
” सत्यं भामिनि	” १३८
२९५ सा वादं	” १२२

कविः	आकरः
२०० सार्ध मनोरथ	शृङ्गारति १२०
२८३ स्वामिन्भङ्गु	” १२०
रुमः	
१७६ मुलं विकसित (१)	
लक्ष्मणः	
१८० द्विजसंगति	
लक्ष्मीधरः	
२३४ कम्पन्ते कपयः (२)	
१८६ गंभीरनाभी (३) चक्रपाणिविजयं ३-—२७	
४०३ नातिनीचैः	” १४-३९
४०३ मा स्म सन्धि [प्रबन्धचिन्तामणिः १४७]	
१२४ लक्ष्मीकौस्तुभ	
लघुबल्लभवासुदेवः	
२५४ आभाति धूसर	
२६८ यथा बहिः	
३३८ सुतलं चरण (४)	
लीलाशुकः	
३४ राधा पुनातु	कृष्णकर्णामृतं २-२५
लोष्टसर्वहाः	
३९२ आच्छिद्योरम	
२६८ उद्भिन्ना कल (५) राजेन्द्रकर्णपूर ७३	
(६) अन्योक्तिमुक्तालता श्लो. १०७	
४९ केचिद्ब्रह्म	
” प्रकृत्यैवा	
३९० रविरथपथ	

१ राजशेखरस्य Bhand. rep., कस्यापि (शत)

२ शतानन्दस्य (स)

३ Ms. no. 4353. O. I. Baroda.

४ श्रीधरस्य Bhand. rep.

५ का. मा. गुच्छ १

६ का. मा. गु. २

कविः.	आकरः	कविः	आकरः
लोहितकः		वर्धकः	
१४५ जीवामीति		१९५ यावन्नो सखि (१)	
घत्सराजः		वर्धमानः	
३९ सत्काव्यपीयूष		६० समर्पितास्तेन (२)	
वररुचिः		चल्लभदेवः	
९७ अथं वारामेको (१) (भद्र १०८)		११३ अगुरुरिति	
३३३ न्यञ्चञ्चल		३८ अनवहितः	
१६६ बहुनाऽत्र		५८ अन्यस्माद्बन्धो	
१२८ वामन फल		४०५ अप्रतिकृत्य	
वराहमिहिरः		६२ अभ्युपयुक्ता (३)	
३९७ अप्रदीपा	बृहत्संहिता २—९	९८ अमृतांशोः	
३२३ उरः कृत्वा (२) योगयात्रा fol. २५ a		१०३ अयमवसरः	
३२२ एकतश्च सुर		४०६ अलमप्रिया	
४०२ कामं प्रदीपयति	बृहत्संहिता ७७-३५	४५० अहह गृही	
३९८ कार्पासौषध		१२२ अहिरहि (४)	
३२२ जीवतोऽपि	योगयात्रा fol. २५ a	४०९ आपत्स्वेव (५)	
३९७ न तत्सहस्रं	बृहत्सं २-२२	४३३ ईश्वरमारा	
३२२ न पाहि पाहीति (३) [नैषध १२-६३]		४३३ ईश्वरसेवा	
३८२ पृथ्व्याः स्थूल		५९ उज्ज्वलगुण	
४०२ युक्तेन चूर्णेन	बृहत्सं. ७७-३६	४५५ उपचरिता	
२९ लीने श्रोत्रैक	[सण्डप्रशस्ति २२]	४१६ उपशोभैव	
३२३ लोकोऽशुभः योगयात्रा १६-१३ (fol २९ a)		८६ कथमप्यधिक	
३९९ श्रान्तस्य यानं	बृहत्सं ६८-११६	३६ कथमिह	
१९७ समाः पट्टिः	बृहज्जातक ६—५	६७ कः पश्यति	
३२३ संमूर्छितं	योगयात्रा fol २४ b	३८ काव्यं चार्थपि	
३२२ स्वर्गस्य मार्गा	„ १६-१५ (fol २९ a)	३९७ किञ्चित्संध्या	
३२२ हा तात तातैति	„ १६-१२ (fol २९ a)	६६ किमत्रेणो	
		४२७ किमिह कपाल	
		३६ क्लान्तमपो०	

१ मालवधरस्य (शा), विद्यापतेः (स)

२ योगयात्रा Miss. nos. 3396 & 3263 O.I.

३ नैषधकर्तुः श्रीहर्षस्य (सभा)

१ सुदृक्स्य (स)

२ जयवर्धनस्य (स)

३ कस्यापि (स), ५, ५ कस्यापि (शा)

कविः	आकरः
४०६ क्लेशस्याङ्ग	
६२ चाइअण	
५३ जगदुपकृतिपु	
६९ जलदस्समुद्र (१)	
११७ जातस्य सिन्धु	
४२० जीवति स जीव	
४५४ तन्मन्यते	
५३ तरुमूलान्यनु (२)	
३६ तुष्टिर्न राशो	
३७ तेभ्यो नमः	
३८ दत्ताऽनेन	
४४७ दीनोद्धरण	
४०५ दुर्गतिरपि	
५८ दुर्वचन	
६२ धनमर्थिना	
४१३ धनिषु मुधा	
६२ नन्दनरेन्द्र	
„ न परं धनानि	
४१३ नश्यति जनात्	
४०५ निजवर्ग	
४१६ नित्यानि नश्यतीभिः	
५३ निवसन्नपि	
३६ नृपसभसरसि	
३८ परितुष्यति	
१०९ परिमलसुरभि	
४२० पश्यति यदि	
४२५ पुत्रास्पदं	
३६ पुंसां तदेव	
३९७ प्रासादकूप	
११४ फलभर	
३९७ म्लेच्छा हि [बृहत्संहिता २-१५]	

कविः	आकरः
४०६ यत्पतन	
८८ यदि मत्तोऽसि	
१२२ यद्यपि विलसति	
„ रतिरस	
३९७ रवो गगन	
३९६ रूपान्वितं	
३७ वक्त्रार एव	
५० शिशिरयति	
४०१ श्रुतचरित	
७७ श्रुतराजहंस	
३७ श्रुतसंपदः	
९८ समजनि	
३८ सुकविभ्रमा	
४०६ सुकृतं धनस्य	
४०० सुरभ्या यामिन्यः	
५३ सैव परं (१)	
बल्लालसेनः	
६५ विरम तिमिर	
वसुकः	
३८६ जंबूनां कुसुमो (२)	
वसुनागः	
१५४ रक्ताशोक	
वसुन्धरः	
११८ आरोहत्यवनि (३)	
७६ एतस्मिन्मलया (४)	
२७६ तृपितःस्पृशति	
३२ रामो नाम (कृष्णकर्णमृतं २-७२)	

कविः	आकरः	कविः	आकरः
वस्तुपालः		वामनः	
९२ अध्वानं यदि		१५१ अस्थाने जन	
३७८ यत्रोन्मुखं		१९९ कोपो यत्र (१)	[अमर ३८]
६९ संप्रति न		२७६ नान्दीपदानि	
६४ साम्यं निम्नोन्नता		१५१ निकारकणिका	
वाक्यटः		२५० मित्रे कापि (२)	
१९७ अनालोच्य (१) (अमर ८०)		२९१ यद्भुतं	
वाक्पतिनाथः		वामननागः	
२९ किं किं सिंहः (खण्डप्रशस्ति २८)		२१० मद्मधुर	
” चटिचटिति (” ” ३५)		४२ यस्मादियं	
वाग्मटः		२८० लीलाचामर (३)	
४०० अर्थेष्वलभ्येषु अष्टाङ्गसंग्रह-सूत्र-५-४२		३९४ सारङ्गीसन्नतांग्या	
३५० क्व वसन्ति वाग्मटालङ्कार ४-१४६		४२३ हेलामात्र	
४०० नित्यं हिताहार अष्टाङ्गसंग्रह-सूत्र-५-४२; अष्टाङ्गहृदय-सू-४-३६		वाल्मीकिः	
वात्स्यायनः		२१९ कशामिखि	
३९६ कामयन्ते कामसूत्र ६-२-५७		१८८ तस्याः पद्म	
३९७ कृत्याकृत्य		२१९ मेघकृष्णाजिन	
३९६ नरः कलासु कामसूत्र १-३-२४		विकटनितम्ब्रा	
” नातः परतरं (२) ” २-४-३१		२०९ किं द्वारि	
” वत्सः प्रस्रवणे (३) ” २-७-२९		२७३ बाला तन्वी	
” शास्त्राणां विषयः ” २-९-३२		विक्रमादित्यः	
वादीश्वरकाञ्चनः		४५५ अर्थिभ्यः कनकस्य	
३५७ आलिङ्गन्ते वसुधां (४) घनं जयत्रिजय श्लो २३		१६९ लावण्यसिन्धु	
३२५ कोऽप्येव स्तण्डित ” ५९		२५२ लिपतीव (काव्यादर्श २-२२६)	
३५७ विच्छिन्ना रथ ” २४		विजयशर्म	
२८ हरेर्लीलावराहस्य ” १		१८५ घृतघनरुचिरा	

१ वाग्मटस्य Bhand. rep; विकटनितंवायाः (क)

२ नान्यत्पटुतरं इति पाठः ॥

३ उत्तरार्धे पादयोर्विनिमयः ॥

४ काव्यमाला No. 54.

१ अमरोः (घ)

२ गोत्रानन्दस्य Bhand. rep., युवसेनस्य (घ), करवापि (शा).

३ छद्मतिलके, पद्यमिदं मुक्ताकाण्डस्येति क्षेमेन्द्रः

कविः	आकरः
विज्ञानात्मा	
४५३ रम्यं हर्म्यतलं (१) (भर्तृहरि वैराग्य ८०)	
विद्यापतिः	
१२७ जन्मस्थानं	
४१ या केवलं	
१२३ ये सन्तोष (२) (भर्तृहरि. वैराग्य २९)	
विद्येशानः	
३५२ का लक्ष्मीः	
६४ न्याय्यं यत्तमसः	
विभाकरवर्मा	
२६७ कान्तानवाधर	
विमलसरस्वती	
९८ काचाः काञ्चन	
” लाक्षाभिः कुरु	
विशाल्यः	
१६६ अधरेणोन्नति	
विशाखदेवः	
२२७ अपामुद्गृत्तानां	मुद्राराक्षस ३—८
४०९ अप्राज्ञेन च	” १—१५
४०९ ऐश्वर्यादनपेत	” १—१४
३८७ क्षताङ्गीनां	” ६—१२
१८६ तत्त्रिविष्टप	
४१९ तीक्ष्णाद्बुद्धिजते	” ३—५
२७ प्रत्यगोन्मेष	” ३—२१
४३३ भेतव्यं नृपतेः	” ३—१४
४०९ मुहुर्लक्ष्मोद्भेदा	” ५—३
३८७ विपर्यस्तं	” ६—११
४३९ स्तुवन्त्यभ्रान्ता	” ३—१६

कविः	आकरः
विश्वेश्वरः	
११ उच्चैर्ब्रह्माण्ड (१)	
३७६ एतद्गीम	
२४ कुम्भोपान्तात्	
३७७ ते चण्डीश	
२४ ते दुरोद्दण्ड	
२४ दानघ्नोत	
वीर्यमित्रः	
१४९ तरचारं तावत्	
वैद्यचक्रवर्ती	
१४८ साभिप्रायं (२)	
वैद्यनाथपण्डितः	
१११ कुन्दे कुण्ठय	
२६८ सुधामयोऽपि	
१०३ सौवर्णः कमला	
वैद्यनाथप्रदास्तिः	
३४३ यथेतत्क्षय	
३४२ सिन्दूरं सीमन्तात् (३)	
वैद्यभानुपण्डितः	
२०६ आताम्राः	
३७७ कनककलश	
११३ कुर्वन्तु नाम	
३४० कृत्वा कीर्ति	
१३३ तण्डिता	
२२९ चञ्चत्कादंब	
७१ चूते समीप	
५ तथाऽपि सर्वतां	
१५८ तस्याः स्मर	
३०५ तारुण्यातिशय	

१ भर्तृहरिः (११)

२ पुरोधे पाठभेदः—ओङोऽयं भोजदेवस्येति

Bhand rep.

१ भेरीभाकारस्य (११)

२ मयूरमत्स्य Bhand. rep.

३ धीपन्द्रदेवानां (११)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३४३ तुरगसर		५६ अन्यन्तविमुत्से	
८५ त्यक्त्वा ताप		५७ अपकारम० (१)	
३४७ दिश गति		४३५ अरावपि	
५ नाहुलीयैः		४३२ अविवेकिनी	
४६२ नानाविधैः		४०३ असत्यां च	
१५८ निवसति		६१ असंभोगेन	
४४८ नूनं चन्द्र		४४३ आत्माधीन	
३७६ नो लावण्य		४२१ आर्तनुः	
२७८ पूर्णं मन्मथ		४४८ इतो मृत्युः	
२३२ प्रांशुप्राण्ये		४४५ एकः क्षमावर्ता	
४०३ बोद्धा युवा		४३५ एकस्मिन्नप्यति	
१८३ मातङ्गकुंभ		४३७ एतदेवात्र	
४५५ रात्रौ वा यदि		४१४ करोतु नाम (२)	
३९९ लब्धमर्थ		३२३ क्षत्रियस्योरसि	
६८ वरतठ (१)		४४५ क्षमावर्ता	
२१३ वर्षत्यग्नि		९२ गुणानामेव	
५ विबुधैः		४०४ चोद्धर्मा	
२०६ विस्फूर्जत्		४३२ चलेषु स्वामि	
२१९ व्याप्तं भिन्ने		२५ जङ्घालस्फूर्ज	
१०७ शाखाशत		४३८ वृष्णास्त्राणिः	
२२६ शुभ्राभ्रं		४२८ दाक्षिणानि कलत्राणि	
४६३ शौर्य इलाघा		३२३ न यज्ञेर्दक्षिणा	
८५ सन्ति कृपा (२)		२५३ नाकाशं न दिशो	
५ साहित्यविद्या		३५४ निजामशक्तिं	
१७८ हतं यद्यपि		४३७ पतन्ति सद्ग	
वैरन्धः (वैरठः)		३२४ परस्परं सायक	
१९ अर्धाङ्गना		२६३ पिनष्टीव	
व्यासः		४३४ पुरुषैर्धन	
४३८ अकृतस्यागामः		५६ पुंसामुन्नत (३)	
४४१ अतो गरयिः		४०४ मियं ब्रूयात्	

(१) Bhand. rep.

(२) कस्यचिर (स)

(३) कस्यापि (सु)

१ भातुपण्डितस्य (सा)

(२) श्रीकोशस्य मुद्रापितावल्यां ६८६ वर्तुनामरहितः

कविः	आकरः	कविः	आकरः
४२२ प्रेषितायाः		१३४ दह्यमानेऽपि	
४०४ बहूनामपि		१८९ दूरयन्त्या जनं	
४०३ बहूनामल्प		१९० मुसेन चन्द्र (भर्तृहरि-शृंगार १६)	
३२४ भूरेणुदिग्धान्		१८३ शब्दवद्धि	
४३८ मनसस्सततो		१८४ सुदीर्घा राग	
३५४ महता पीडितो		शङ्करगणः	
६१ मृत्युः शरीर (१)		१६९ कमलमनंभसि	
४५५ यत्र यत्र रतिं		शङ्करवर्मा	
४४० वर्तते येन		४८ पातुं श्रोत्ररसायनं विद्धसाल १-७-६ बाल-	
३२४ विमानपर्यङ्क		रामा १-१०	
४४३ वियोगदाव		३३३ पार्श्वोष्फाला	
४०३ विरुद्धैरपि		शरयैकः	
४३५ व्याघ्रतेनापि		३८२ भ्रमति गिरि (१) [सण्डप्रशस्ति १८]	
१२९ सततमुलूखल		शाण्डिल्यः	
४४३ सन्तोषामृत		३२३ भर्तृपिण्डानृण	
४३२ समुद्रमिव		शिलाभट्टारिका	
४४३ सर्वत्र संपदः (२)		१४५ द्रुति त्वं तरुणी	
३२४ सशोणितैः		३०१ यःकौमारहरः	
४५५ संसारे पतिता		१६६ श्वासः किं	
६१ साधुना दीन		शिवस्यामी	
१९१ स्वभ्यस्तरूपा		१४३ गतोऽस्तं धर्माशुः (२)	
३२३ हतोऽपि		२७८ दृशा सपदि (३)	
व्यासतीर्थः		१६ स घूर्जटि (४)	
४६२ भवश्च यदहं		शूरवर्मा	
शकवृद्धिः		१९ आश्लेषाघर (५)	
१८३ कण्ठस्य विद्धे			
१७८ कौटिल्याच्छन्न			
१९० गतिवर्णी			
१८३ दयिताबाहु (३)			

१ बाणभट्टस्य (शा)—कस्यापि (घ)

२ भगवतो बाल्मीकिमुनेः (घ)

३ भागस्य (शा), कल्याणस्य (घ), काश्मीरक-

स्यामलस्य (घ).

१ विंत्तनशरणस्य (घ)

२ कस्यविर (घ)

३ कस्यविर (घ)

४ तक्षस्य (घ), सूत्रभंगः (शा)

५ कस्यविर (घ)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
श्रीपालकविराजः		१३५ परिच्युतः	रत्ना २-१४
२१५ अपि तह		१३५ परिम्लानं	" २-१२
२२१ दिग्मन्त्रा		२२ पादाग्रस्थित	" १-१
२०९ नेयं चूतलता		२४१ प्रत्यय	" १-२०
२१४ पद्म्यन्ते स्थल		१४८ बाणाः पत्र	" ३-३
२१२ बधिरित		१९५ भ्रूमङ्गे सहसो	" २-२०
२०८ स्तोत्रं चैत्र		३६५ मायद्विगज	नागा १-९
श्रीराजकविराजः		२४८ याताऽस्मि	रत्ना ३-६
२०७ मन्दोऽयं मलया (१)		१०९ यो दृष्टः स्फुट (१)	
श्रीहर्षः		४२६ रागस्यास्पद	नागा १-६
२४२ अनङ्गोऽय	रत्नावली १-२२	१६८ लीलावधूत	रत्ना २-८
३४२ अस्यासि [नैषधीयचरित १२-१६]		४६१ वल्गुद्रंगो	
२०० आताम्रता	रत्ना ३-१४	३८८ वासोर्थं दययैव	नागा १-११
२६० उदयतटा	" १-२४	२४२ विचलित	
२६८ उदयोर्वी (२)	" ३-१२	१८१ विधायापूर्वं	रत्ना २-८
३६७ उन्नर्ज्जल	नागानन्द ४-३	३९२ विश्वामित्रश्च	नागा ४-१५
३४२ उद्दण्डकोकनद (३)		३९३ व्यक्तिर्व्यजन प्रियदर्शिका	३-१०
२०७ उद्यद्विद्रुम	रत्ना १-१७	२०१ शीतांशुः	रत्ना ३-११
२२ औत्सुक्येन	" १-२	१५२ सन्तापो	" १-१
२६८ किं पद्मस्य	" ३-१३	२५५ समारूढ	" ३-१५
२४१ कुसुमसुकुमार	" १-१९	२४१ सुधु त्वन्मुख	
१७० कृच्छ्रेणोरु	" २-१०	१३५ स्थितमुरासि	रत्ना २-१३
४४८ क्रीडीकरोति	नागा ४-८	२४१ स्पष्टस्त्वयैत्र	" १-२१
४२६ तिष्ठन्न भाति	" १-७	२६८ स्मितपुष्पो	नागानन्द ३-१२
१४४ दुर्वीरां	रत्ना २-६	२६६ सस्तः स्रग्दाम	रत्ना १-१६
२७४ दृष्टा दृष्टिमयो	नागा ३-४	श्रीहर्षपण्डितः (खण्डनकारः)	
४१४ द्वीपादन्यस्मात्	रत्ना १-६	३६१ अजस्रभूमी नैषधचरितं	१-५९
३३ ध्यानव्याज	नागा १-१	३३८ अध्याहारः	" १२-५७
३८७ निष्पन्दश्चन्द्रनानां	" ३-७	" अन्तस्सन्तोष	" १२-३९
		३८७ अमन्यतासौ	" १-८७
		४०१ अमीभिराकाण्ड	" १६-९३

१ श्रीपालकविराजस्य Bhand-rop'

२ आरुह्य शैलशिखरं इति पाठः

३ विद्यायाः (स)

१ प्रह्लादस्य Bhand-rop-हेतुकस्य (ण)

कस्यचित् (स)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३७७ अग्रान्तश्रुति	नैषध० २-१०२	३५९ सिन्दूरद्युति	नैषध० १२-३६
३४५ अस्यारिप्रकर	" १२-९८	३६० हरेर्यदक्रामि	" १-७०
३३८ आस्ते दामोदरीया	" १२-९५	श्रुतधरः	
३७५ उन्मीलह्रील	" १२-१०१	१०५ कामं भवन्तु (१)	
३४५ कञ्जुत्वमौन	" १२-४४	श्रुतधरराजः	
४०१ घृतप्लुते	" १६-१०३	२२७ चेतःकर्मन्ति (२)	
४०९ चतुस्समुद्री	" १०-२८	श्रुतधररामः	
३६० चलाचल	" १-६०	५८ पीडनं बहुधा	
४०१ त्वया विधातः	" १६-९०	" ये वर्धयन्ति	
२४९ दिनावसाने	" २२-९९	सर्वज्ञानारायणभट्टः	
१७ दूरे दारुवना		४५८ उद्वेगस्य निवारणाय	
३६० द्विपद्भिरेवास्य	" १-७२	" चक्षुःपश्यतु	
३६१ धूलीभिर्दिवं	" १२-९९	सर्वज्ञवासुदेवः	
१८० नासादसीया	" ७-३६	२५२ इदं नमसि	
२४९ पचेलिमं	" २२-१४	३१२ कांश्चिच्छाटु	
४०१ पयःस्मिता	" १६-१०७	३११ तल्पे नितंब	
४२१ पूर्वजन्म	" ५-१७	३०८ न विद्या न च	
३६१ प्रयातुमस्माक	" १-६९	३७९ प्रत्यष्टमि (३)	
३३५ प्रागेतद्दपु	" १२-९३	३७८ मन्ये विशाला (४)	
३३८ भूशकस्य	" १२-९१	३१० यस्मिन्नास्ति	
४४१ महाब्धयो		२८३ व्याघ्रतहार	
३४५ यःशुभं युधि	" १२-९७	२५३ सद्यस्सान्द्र (५)	
२६८ यत्पद्ममादित्सु	" २२-११७	३१० ससंभ्रम	
४०१ यदप्यपीता	" १६-७१	स (श) वंदासः	
" यदादिहेतुः	" १६-७०	३३४ अन्ये हि दुःस्त	
४२१ याचमानजन	" ५-८८	२१९ अर्धेन जलद्	
३४५ राज्ञामस्य	" १२-५८	२१४ तापावसन्न	
३८७ विचिन्वती	" १-८६	२३३ न प्रस्ताव	
" विनिद्रपत्रा	" १-७८		
३७७ विललास	" २-७९		
३७५ वृद्धो वार्धिर्यं	" १२-१०९	१ मृशराष्ट्रदेवस्य (घु)	
३३६ सन्धानानि		१ सूक्तिप्रहसार् Bhand-rep.	
३७७ सममेणमदैः	" २-९२	३, ४ बिहृणस्य Bhand-rep.	
		५ कस्यापि (शा)	

कविः	आकरः
३५८ भूयस्त्रिभंगि	
३५१ महानपि (विदग्धमुसलमण्डनम् ४-६५)	
२०० वधूनां (१)	
२१४ विशुष्यतोया	
२१९ शीतलादिव	
३५१ सत्यशील (विदग्धमुसलमण्डनं ४-७०)	
सर्ववर्मा	
९९ केनासीनः (२)	
सारंगदेवः	
४६० त्वदीयं त्वत्कार्यं	
सिंहप्यैयः	
१०२ नदीतीरे शाखिन	
९९ यामस्ते शुभमस्तु (३)	
सिंहलकविः	
३९ प्रियामुखं	
सिंहलपतिः (कुन्तलपतिः)	
१५९ चित्राय त्वयि	
सीत्काररत्नं	
२७७ समादिष्टं शिष्टैः	
सुवन्धुः	
३८ अविदितमुष्णा वासवदत्ता श्लो. ११	
३४६ चापस्तेन (४)	
५९ विध्वस्तपर " " ९	
" विपधरतो " " ६	

१ शर्वस्य Bhand-rep. २ मङ्गलस्य (स)

३ गोविन्दराजस्य (सु)

४ वासवदत्तायामेतत्सञ्छायः श्लोकोऽयं दृश्यते—
जीवाकृष्टि स चक्रे यथञ्चवि धनुयः शत्रुसासीद्वतासुः
लक्ष्मिर्मार्गानाममभवदरिबले सयशस्तेन लब्धम् ।
मुक्ता तेन क्षमेति स्वरितमरिषडैस्तमाङ्गैः प्रविष्टा
पञ्चवं त्रेपिसैन्यैर्गंतमवनिपतिर्नोप सङ्गयास्तरं स ॥

कविः	आकरः
१० स जयति हिमकर वासव. श्लो. ४	
५९ हस्त इव भूति " " ८	
सूचीगोभटः	
५९ ऋजुरेप पक्ष	
" एते स्निग्ध	
६२ दृढतरनिबद्ध	
सोमकविः	
१९२ आगच्छन्	
३७८ नक्तं शशांकोपल	
४८ साहित्ये सुकुमार	
सोमनाथप्रशस्तिः	
२१ सन्ध्याताण्डव (१)	
सोमप्रभसूरिः (सोमप्रभाचार्यः)	
४४६ क्रीडाभूः (२) सूभितमुक्तावली श्लो. २५	
" यदि भ्रावा तोये " " २६	
सोमेश्वरदेवः	
३९४ इन्द्राम्भ्यर्थनया	
" यथावद्वादानात्	
३९२ वनभुवि	
" वाचं यस्सरस	
हनुमान्	
३३६ अत्युच्चाः (३) (सिंहासनद्वात्रिंशिका fol 4 b.)	
३८२ अस्ति (पातु) श्रीस्तन (४) खण्ड- प्रशस्ति १९.	
३० आकृष्टः शिखया	
३३७ आबाल्याधि खण्डप्र. ७७	
३० कस्त्वं ब्रह्मन्	

१ कस्यचिद् (स)

२ काव्यमाला गुच्छ ७

३ छितपस्य (स). ४ Mss. nos. 11316 &
186 O-1 Baroda.

कविः	आकरः
३१ किं छत्रं	सण्डप. ४०
२९ चन्द्रार्धाथित (१)	" ३४
१३ जीयासुशकुला	" ४
१३ न पकैरालेपं खंडप. श्लो. १७	
२९ पातु त्रीणि " " १८ महाना. ६. ६३	
२८ पृष्ठभ्राम्यत् " " १६	
२८ विभाणोऽभिनवेन्दु सण्डप. २४	
३३९ भ्रान्त्वा दिग्बलयं " " ६८	
३४१ मातुः खेदमयं (२)	
२८ मुक्तेर्यास्यति " " २५	
हरगणः	
३०६ ऋज्वी दृष्टि	
हरिभट्टः	
४०५ आलस्यात्	
७७ काक त्वं	
हरिहरः	
३०१ आकारैर्न विदन्ति	
१०३ आगच्छतां	
६६ आशाः पूरयति	
३०४ कोपं संवृणु	
३७६ कास्ते शीर्तांशु	
: १४ खिन्नोसि मुंच (वासवदत्ता. श्लो. २)	
१५६ गन्तुं प्राङ्गणतो	

कविः	आकरः
५० ग्राहन्ते कवि	
१६१ चित्रोत्कीर्णादपि	
" तन्वी संकेत	
२७० तल्लोको	
२८२ नैपथ्यादपि	
४१ पदव्यक्ति (भोजप्रबंध. p. ३३.)	
३०३ प्रतिरजनि	
२५८ मन्दं निधेहि (१)	
हलायुधः	
४११ अर्धाङ्गुल	
हेमचन्द्रसूरिः	
४३६ कान्तारं न यथेतरो (सूक्तिमुक्तावली	
४४१ सहोदय	श्लो. ८३)
हेमसूरिः	
४१७ अयं प्रभुरयं	
" कृष्णः क्रीडितवान् (२)	
४१८ निर्दयत्वं	
४१७ प्राणेभ्यो न	
४१८ लक्ष्मीर्निलक्षण	
४१७ श्रोत्सपत्नीं	
" सर्वासामेव	
हेविधनेसोरः	
८३ भ्राजिष्णवो नभसि (३)	

१ ' सोमार्धाथितनिधिधानदशनः सन्ध्यायितान्त-
सैलः १' इति पाठः
२ छित्तपस्य (स)

१ नालस्य (स), कस्यचित् (शा)
२ अयुतदत्तस्य (सु)
३ किशोरकस्य (स)

अनिर्दिष्टकर्तृकाणां श्लोकानां निर्दिष्टाकरग्रन्थानुक्रमेणानुक्रमणी.

इन्दुलोखा (१)

१६७ कैसुरे:	
” तापकठिन्य	
” न त्वरा	
” यन्निर्पीड्य	
” हन्त मोहा	
जयतुङ्गेदयः	
१४२ किं ते न सन्ति	
१७३ समं विलासो	
१९ सूक्ष्माय	
बोधिचर्यावतारः	
४४६ परस्य दुःखं (२)-	८. ९४
” परात्मसम	” ९०
४४४ मृत्पात्रमात्र	” २९
४४४ शून्यदेवगृहे	” २७
मदालसाकुवलयं	
१४९ किं पङ्कः	
महानाटकम्	
३३२ अङ्गे कृत्वोत्तमा	६-१०१
३२७ एताश्शार्दूल	
३१८ कपोले	३-५०
३१९ किञ्चित्कोप (हनुमन्नाटक १४-८७)	
३१४ कोऽहं ब्रूहि	५-१२
३१८ सुद्रास्सन्त्रास (हनुमन्नाटक १२-२)	
३१९ निर्दिष्टा (३)	
३३० पशोःक्षेप	

२१ भो भो दिक्पतयः (१)

२१५ हे गोदावरी		४-१२
मार्कण्डेयपुराणम्		
४२४ यद्देवेभ्यः		१६-६२
वाग्भटम्		
३९७ दाधिमधु		
वासिष्ठरामायणम्		
४३९ अनावर्जित	प्र. १	१७-२२
४४९ आपद्भक्षण	”	२८-३१
४३९ क्षणमायाति	”	१७-३१
४५१ जननीजनका		
४४९ जन्मपल्लव	”	२१-२०
” जरा सुधा	”	२२-३६
४१७ तावच्छीति	”	१३-८
४३९ नासिधारा	”	१७-४८
” पदं करोत्य	”	१७-२९
४४९ परिपिकं	”	२२-२३
४३९ भीषयत्यपि	”	१७-१६
” मेरुशृङ्ग	”	२१-५
” यस्य स्त्री	”	२१-३५
” युज्यते	”	१४-५
४३९ रोगार्तिरंगना	”	१७-४५
४१२ वरं शराव	प्र. २	१३-१७
४४९ विद्राविते	प्र. १	२७-२०
” विषं विषय	”	२९-१३
” इमसाने	”	२१-६
४१७ श्रीमानजन	”	१३-११
शृंगारकिष्करम्		
१६२ उद्देश्य		

१ एते पंच-आकाशपोले: Bhand-rep.

२ * मयान्यदुःखं इति पाठः

३ कल्पविद् (४)

१ योगेश्वर (४)

१६२ जीमूत

” वाष्पस्तस्य

” मार्गे मे

” वेणीबन्धन.

सूक्तिरत्नाकरः (१)

२५८ अग्ने धनुः

२१३ कापि कापि

” ततः प्राविरभूत्

” तपनं बिभ्रत्

सूक्तिसहस्रम्

२२२ अंभोदस्तनित

२४५ अथ कृतक

२३४ अन्तर्गृहं नयति

२२३ अन्योन्यवारि

१३७ अभ्यर्च्य

१३१ अस्यास्त्राण

२२३ अहो कतम

४०८ आह्नि भास्कर

३१० आपूर्यमाण

२३९ आरादसौ

२३३ आसत्यलोका

२३९ आस्कन्दिता

३६७ उत्तंसीकृत

३६२ उपर्यशुमतः

१३१ एतत्सर्व

२३९ एषा जिगीषति

१९१ कमलशराधि

१३२ किं भद्रं पाथि

२४३ किं वात्या

१३१ कुर्वाणस्तुष्टु

३० केद्रं गर्जितं

१३० गन्तुर्विद्वस्व

२३३ गिरन्ति ननु

१० जयति हर

२२७ जीमूतेषु

३९ जुगुप्सितमिदं

१५ ज्योतिस्तमो

१६४ तत्रैकं करिणी

२६२ तन्तुभ्रमेण

१३१ दुःस्तानि मे

२३६ धूपितेषु

१३३ निक्षिप्य कापि

३३४ पुरो नुन्नः

१६४ शृष्टो लेख

१० प्रणमत नयने

२४५ प्रणयिनि सति

” प्रथममनुसर

१६४ ब्रूमः किं

३६२ भर्तृचिन्ताप

३३४ भरालोके

२५३ भवति हरि

३१२ भार्यायै पति

२१३ भ्रामन्त्यः परितः

३५८ मेरोःपोत

२५३ यचेदंबुधि

२०६ यत्प्रारंभ

४२ यदाननेन्द्रोः

३६२ यदरीषु

१३२ यद्विबोध

२२७ यशसो वर्धमानस्य

२२२ यो गात्राप

३५८ राजस्तथाभुज

१४ त्स्मापाणि

२४५ लट्तिमभि

२२० वज्रेण त्रिजग
 ४१ वनजलधिमही
 २३६ विरतमुकृत
 १३६ विश्रान्तो दिवसः
 २२७ द्योमिनि विश्रान्त
 १३० शक्रोमि नासितुं
 १६४ शृणु पर
 १९२ श्रुत्वा गर्जितं
 १३३ श्रुत्वा बहिः
 ३६५ शैलस्सोऽयं

२२७ शोणैः परिवृतः
 २४३ संश्लेषे कुचयोः
 १६४ संसक्तेषु
 ३६४ सद्यःस्यन्दन
 २३९ सन्तु द्रुमाः
 ५७ सवर्षाशनि (१)
 २२३ स्कन्धं तरोः
 ३८ स्नानं सिन्धु
 ३३३ हन्ति स्थूणा

१ गोमटस्येति Bhand-rep.

अनिर्दिष्टकर्तृकाणामुपलब्धाकराणां श्लोकानामनुक्रमणी ।

श्लोकः	आकरः	पृष्ठे. श्लोकः	आकरः
१२९ अचिन्त्याःपन्थानः	अनर्घराधव ७-१८	२८१ वचचित्तम्बूलावतः	अमर १०७
२६१ अथापि स्तनदुर्ग	महानाटक २-३५	३४६ कामन्त्यः क्षत	संढप्रशस्ति ११२
२४४ अमन्दमणिनूपुर	विज्जसाल २-६	३९१ क्षत्रवह्नमहा	बालरामा १-२७
७४ अम्भोजिनीवन	भर्तृहरि नीति १४	३८० खेले सञ्चितुं	„ १०-८१
१९७ असद्ब्रुवो नायं	अमर १४०	२८४ गतप्राया रात्रिः	प्रबंधचिंतामणिः p. १०५
३९५ असाध्यायास्सुखं	रतिरहस्य १-६	१२ गरीविभज्य	अनर्घ ७-११८
१३५ असं विमुच्य(१)	भिक्षाटनकाव्य १२-५	२७२ चक्षुःप्रीत्या	अमर १००
४५२ आयुर्नीरतरङ्ग	सिंहासनद्वात्रिं fol. 13a	३४० चिन्तागम्भीर	संढप्र ६६
४१८ आलस्यं स्थिरता	„ „ 11a	८ चूडोचंसित	भर्तृहरि. वैराग्य. श्लो १
४२५ इन्द्रोः कला	अनर्घ ७-१४४	६० जाह्नवं ह्रीमाति (१)	„ नीति ४३
३५८ उच्चैः कुंभः	नलचंपूः ६-६०	३९५ जातिस्वभाव	रतिरहस्य १-८
२४७ एतस्याः करिकुम्भ	„ ५-५९	१८७ तन्नितम्बस्य	विक्रमाङ्क ८-२१
१३१ कान्ते कथञ्चित् (२)	अमर १५८	१६० तन्वद्गन्वास्व	(२) तिलकमञ्जरी p. ३२०
२९९ कान्ते तल्प	„ १०१	३४२ तादृग्दीर्घ (३)	नैषध १२-११
४३० कालिन्या दलिते	सिंहासनद्वात्रिं fol. 5 a.	४५० तावदेव कृति	भर्तृहरि. शृंगा ७०
३६८ किं ब्रूमो जलधेः	„ „ 7 a.	९३ वृणवाणस्तृण	(४) आर्यासप्तशती श्लो १९२
३६ किं हारिः किमु	(३) राजेन्द्रकर्णपूर. श्लो. ७४	६० ते तावत् कृतिनः (५)	भर्तृहरि. नीति. ६४
१९५ किञ्चिद्वाप्य	शृंगारतिलक. परि २. p. 136.	१७१ दृष्टाः पृथुतरा	रत्नावली २-१५
२२१ किञ्चिन्मुद्रित	अमर ११८	२०३ दृष्टिं रुपा	„ २-१६
२५४ किमु कुवलय	नलचंपूः ५-५०	२०४ दृष्टे लोचन	अमर १६०
३५० कीदृशो भवति	विदग्धमुखमंडन १-३६	३४४ देव त्वद्विजय	सिंहासनद्वात्रिं fol. 4 b
३१ कूर्मो मूलवत्	महानाटक ५-२५		
२९४ कोपो यत्र	अमर. ३८		
५६ वचचित्कन्या (४)	भर्तृहरि. नीति ७३		

१ व. प्रेक्षावत्तम. Bhand rep.

२ Bhand. rep.

३ का. मा. पु. १

४ Bhand. rep. भर्तृः

१ Bhand. rep

२ का. मा. edn no. 85.

३ भोदपेय. Bhand. rep.

४ अर्थे दोषविमयः

५ 'एते गयुध्याः' इत्यारम्भः, Bhand.
rep. भर्तृः

पृष्ठे. श्लोकः	आकरः	पृष्ठे. श्लोकः	आकरः
३४० देव त्वं मलय	संढप्र १२८	३५४ यावत्त्वस्य (१)	भर्तृहरि. वैराग्य७५
३४७ द्वारं खड्गिभि.	" ९५	१४२ यास्यामीति	अमर ७९
३५५ धन्या केयं	मुद्राराक्षस १—१	३४७ राजन् राजसुता	संढप्र ९६
५४ न च भवति	सिंहासनद्वित्रिं fol. 7 a	२९२ रामाणां रमणीय.	अमर १२३
१६६ निःशेषच्युत	अमर १०५	४१८ लक्ष्मीः सर्पति (२)	* सूक्तिमुक्तावली श्लो. ७६
१२२ निष्कन्दा	संढप्र. श्लो. २०	१७२ लावण्यामृत	नलचंपू ७-४३
१७९ नूनमाज्ञाकर (१)	भर्तृहरि. शृंगा ११	९ वन्दे तदेकं	सुरयोत्सव १-१४
४ न्यञ्जवलयं	महानाटक ९-८	१४ वपुर्दलन	संढप्र. श्लो. ३०
१५१ पादाङ्गुष्ठेन (२)	अमर १३६	४८ वासः शुभं (३) चोरपंचाशिका fol. २ a	
१८ पायाद्गः	सृच्छकटि १-२	२५४ विकलयति	नलचंपू ५-६६
२७६ प्रयच्छाहारं	अमर ११७	२४ विघ्नेशो वः (४)	महाना १-२
३८० प्रयागः सर्व (३)	अनर्थ ७-१२७	३२९ वीर क्षीरसमुद्र	संढप्र. ९०; महाना ६-६१
१३२ प्रस्थानं वलयैः (४)	अमर ३५	३२० वीरोऽसौ किमु	महाना ७-५५
२८३ प्रियकृत	" ११५	४२१ शृगः सन्ति (५) क्षेमन्द्रस्य-शाशिवंशे	चोरपंचाशिका, fol. 6 a
१३९ बाले प्रियेण (५)	भिक्षाटन २१-४	२०० सुभ्रुत्वं कुविते	भर्तृहरि. शृंगा. श्लो. ७९
४९ विन्दुद्वन्द्व	कर्णसुन्दरी म. प्र. ४	३०५ र्छामुद्रां मकर	संढप्र. ११३
१३५ मदनदहन	महाना २-४१	३४७ स्नाताः प्रावृषि	महाना ५-७
२४७ मन्दायते	नलचंपू ५-६४	३१३ स्निग्धस्यामल०	शृंगारति. परि. २
३१३ मातस्तातःश्व	महाना ३-२८	१४० स्फुरति यद्विद	p. १४३
३३२ माल्यं मूर्धनि	नलचंपू ६-७०	४०८ स्वेच्छया कुन्ते	बालगमा १-२५
२७० मुग्धे धानुष्क	भर्तृहरि-शृंगा १३		
३१९ मूले पय	हनुमन्नाटक ८-५४		
९५ यद्यपि बद्धः	आर्यासप्तशती श्लोक ४८२		
२०९ यश्चूताङ्गुर	विक्रमाङ्कदेव ७-७६		
३४४ यस्याशाविजये (६)	संढप्र १२२		

१ बालभास्य Bhand. rep. २ Bhand rep.

३ & ४ Bhand. rep.

५ 'अन्या इत्ये' इति पाठः, Bhand. rep
उपदेशावयव.

६ 'देव स्वदेव्ये' इति पाठः

१ Bhand. rep.

२ Bhand. rep. मोमप्रभावापत्य.

३ Ms no. 13701 O. I.

४ Bhand. rep महानाटक.

५ Quoted in बलिद्वयामल.

शुद्धिपत्रम् ।

पु.	प.	अशुद्धम्	शुद्धम्	पु.	प.	अशुद्धम्	शुद्धम्
६	४	सर्व	सार्ध ?	१८८	१८	तस्यास्सु	तस्यां सु
६	१३	नायिका	नायका	१९०	४	सुमनो	स मनो
"	१६	ततः	तमः	२०१	१२	जाताद्राक्	जाताऽऽद्रा
"	२१	कलहः	कलहे	२०८	४	निर्वाण	निर्वाणा
७	३	करिगिरि	करिहयगिरि	२४६	१९	बाल	बाल्य
"	५	मृगयादि	मृगनादि	३०१	१	विन	विनः
१३	१५	किमिह	किमधि	३१०	१	द्विता	द्विताः
१७	१९	द्रढतयु	द्रढयतु	३१२	५	वाद्या	वाढ्या
२४	२५	दाकृष्ट	द्दाकृष्ट	३१२	१९	दूपय ने	दूपयति
२८	५	(?)		३१२	२१	वृपिता	वृपितो
४१	१५	पण्डित्वं	पण्डितत्वं	३३१	९	कवीन्द्राः	कपीन्द्राः
४७	२५	यदि देव	यतिदेव	३४३	६	बहलको	बहलतो
४७	१४	प्रभुदेवी	प्रभुदेवी	"	७	मभूदुरा	मभूदयभरा
६२	१३	चाइ	दाइ	३४६	११	भक्ष्या	[पुष्पा]
६८	९	मृगपद्	मृगमद्	३४६	१२	भूय	[भृङ्गा]
"	१७	कुर्वन्त्य	कुर्वन्त्य	३४६	१३	जम्बुलम्बी	लम्बिजम्बू
९२	७	वस्तुपाल	वस्तुपाल	३६७	१२	दत्ते	धत्ते
११६	६	भूयास	भूयांस	३७६	२	दृष्ट्या	वृष्ट्या
११८	१०	विधुरता	विधुरतां	३८२	२०	पृष्टात्	पृष्ट्या
१२०		ते खल	मे खल	३८४	१३	हिता	हिताः
१२३	२०	त्वञ्जं	त्वञ्जं	३८९	५	पुष्प	पुष्ट
१२४	२७	दुर्वर्ण	दुर्वर्ण	३९४	१३	भविति	भवति
१२५	१९	सोढा	सोढा	३९५	९	मवाप्य	माप्य
१२८	२६	रविते	रविस्ते	४२९	११	भ्रातन	भ्रातर्न
१३८	२	गलान्	इगुलीन्	"	१२	गुि	गुणि
१४०	२१	मालम्	जालम्	४४७	१६	नित्येषु	नित्येषु
१५३	१९	तत्किं	तत्किं	४५३	१४	मया	मेया
१५४	१६	साङ्ग	साङ्ग	४६३	१७	तिम्मन्त्रि	तिम्ममन्त्रि
१७०	२०	द्रष्टं	द्रष्टुं	१७		नमस्कार	आशीर्वाद
१७६	१७	पद्भ्या	पद्भ्यां	१९		"	"
१७९	२२	तूणी	तूणी	२१		"	"
१८५	१८	वपु	वपुः	२३		"	"

Gaekwad's Oriental Series

CATALOGUE OF BOOKS

1938

ORIENTAL INSTITUTE, BARODA

SELECT OPINIONS

Sylvain Levi: The Gaekwad's Series is standing at the head of the many collections now published in India.

Asiatic Review, London: It is one of the best series issued in the East as regards the get up of the individual volumes as well as the able editorship of the series and separate works.

Presidential Address, Patna Session of the Oriental Conference: Work of the same class is being done in Mysore, Travancore, Kashmir, Benares, and elsewhere, but the organisation at Baroda appears to lead.

Indian Art and Letters, London: The scientific publications known as the "Oriental Series" of the Maharaja Gaekwar are known to and highly valued by scholars in all parts of the world.

Journal of the Royal Asiatic Society, London: Thanks to enlightened patronage and vigorous management the "Gaekwad's Oriental Series" is going from strength to strength.

Sir Jadunath Sarkar, Kt.: The valuable Indian histories included in the "Gaekwad's Oriental Series" will stand as an enduring monument to the enlightened liberality of the Ruler of Baroda and the wisdom of his advisers.

The Times Literary Supplement, London: These studies are a valuable addition to Western learning and reflect great credit on the editor and His Highness.

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

Critical editions of unprinted and original works of Oriental Literature, edited by competent scholars, and published at the Oriental Institute, Baroda

I. BOOKS PUBLISHED.

Rs. A.

1. **Kāvya-mīmāṃsā**: a work on poetics, by Rājasekhara (880-920 A.D.) edited by C D Dalal and R Anantakrishna Sastry, 1916. Reissued, 1924 Third edition revised and enlarged by Pandit K. S Ramaswami Shastri of the Oriental Institute, Baroda, 1934 2-0

This book has been set as a text-book by several Universities including Benares, Bombay, and Patna.

2. **Naranārāyanānanda**: a poem on the Paurāṇic story of Arjuna and Kṛṣṇa's rambles on Mount Girnar, by Vastupāla, Minister of King Viradhavala of Dholka, composed between Samvat 1277 and 1287, i.e., A D 1221 and 1231 edited by C D Dalal and R Anantakrishna Sastry, 1916 . . . . . *Out of print.*

3. **Tarkasaṅgraha**: a work on Philosophy (refutation of Vaiśeṣika theory of atomic creation) by Ānandajñāna or Ānandagiri, the famous commentators on Sankarācārya's Bhaṣyas, who flourished in the latter half of the 13th century. edited by T M Tripathi, 1917. *Out of print.*

4. **Pārthaparākrama**: a drama describing Arjuna's recovery of the cows of King Virāta, by Prahlādanadeva, the founder of Pālanpur and the younger brother of the Paramāra king of Chandravati (a state in Marwar), and a feudatory of the kings of Guzerat, who was a Yuvaraja in Samvat 1220 or A D 1164 edited by C. D Dalal, 1917 . . . . . *Out of print*

5. **Mahākāvya** of Mayūragiri, the originator Mayūragiri, by or A D 1596. edited by Pandit Ēmbar Krishnamacharya with Introduction by C. D Dalal, 1917 . . . . . *Out of print.*

6. **Liṅgānuśāsana**: on Grammar, by Vāmana, who lived between the last quarter of the 8th century and the first quarter of the 9th century edited by C D. Dalal, 1918 0-8

7. **Vasantavilāsa**: an historical poem (Mahākāvya) describing the life of Vastupāla and the history of

- Guzerat, by Balachandrasūri (from Modheraka or Modhera in Kadi Prant, Baroda State), contemporary of Vastupāla, composed after his death for his son in Samvat 1296 (A.D. 1240): edited by C. D. Dalal, 1917 1-5
- 8 Rūpakaṣaṭkam : six dramas by Vatsarāja, minister of Paramardideva of Kalinjara, who lived between the 2nd half of the 12th and the 1st quarter of 13th century edited by C. D. Dalal, 1918 .. *Out of print.*
- 9 Mohaparājaya : an allegorical drama describing the overcoming of King Moha (Temptation), or the conversion of Kumārapāla, the Chalukya King of Guzerat, to Jainism, by Yaśahpāla, an officer of King Ajayadeva, son of Kumārapāla, who reigned from A.D. 1229 to 1232 : edited by Mum Chaturvijayaji with Introduction and Appendices by C. D. Dalal, 1918 .. 2-0
10. Hammīramadamardana : a drama glorifying the two brothers, Vastupāla and Tejahpāla, and their King Vīradhavalā of Dholka, by Javasiṃhasūri, pupil of Vīrasūri, and an Ācārya of the temple of Munisuvrata at Broach, composed between Samvat 1276 and 1286 or A.D. 1220 and 1239 : edited by C. D. Dalal, 1920 .. 2-0
- 11 Udayasundarikathā : a romance (Campū, in prose and poetry) by Soddhala, a contemporary of and patronised by the three brothers, Chechittarāja, Nāgārjuna, and Mummunirāja, successive rulers of Konkan, composed between A.D. 1026 and 1050 : edited by C. D. Dalal and Pandit Embar Krishnamacharya, 1920 .. 2-4
- 12 Mahāvīdyāvidambana : a work on Nyāya Philosophy, by Bhatta Vādīndra who lived about A.D. 1210 to 1274 : edited by M. R. Telang, 1920 .. 2-8
13. Prācīnagurjarakāvyaśaṅgraha : a collection of old Guzerati poems dating from 12th to 15th centuries A.D. : edited by C. D. Dalal, 1920 2-4
- 14 .. .. .. n
.. .. .. t
.. .. ..) 7-8
- 15 Ganakārikā : a work on Philosophy (Paśupata School), by Bhāsarvajña who lived in the 2nd half of the 10th century : edited by C. D. Dalal, 1921 1-4
- 16 Sangītamakaranda : a work on Music, by Nārada, edited by M. R. Telang, 1920 2-0
- 17 Kavīndrācārya List. list of Sanskrit works in the collection of Kavīndrācārya, a Benares Pandit (1656 A.D.) edited by R. Anantakrishna Shastri, with a foreword by Dr. Ganganatha Jha, 1921 0-12
- 18 Vārāhagrhyasūtra. Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda : edited by Dr. R. Shamasastry, 1920 0-10
- 19 Lekhapaddhati. a collection of models of state and private documents, dating from 8th to 15th centuries A.D.

	Rs. A.
edited by C. D. Dalal and G. K. Shrigondekar, 1925	2-0
20. <i>Bhavisayattakahā</i> or <i>Pañcamīkahā</i> : a romance in Apabhramśa language, by Dhanapīla (circa 12th cen- tury): edited by C. D. Dalal and Dr. P. D. Gune, 1923	6-0
21. <i>A Descriptive Catalogue of the Palm-leaf and Im- portant Paper MSS. in the Bhandars at Jessal- mere</i> , compiled by C. D. Dalal and edited by Pandit L. B. Gandhi, 1923	3-4
22. <i>Paraśurāmakalpasūtra</i> : a work on Tantra, with com- mentary by Rāmeśvara edited by A. Mahadeva Sastry, B.A., 1923	<i>Out of print.</i>
23. <i>Nityotsava</i> : a supplement to the <i>Paraśurāmakalpasūtra</i> by Umānandanātha: edited by A. Mahadeva Sastry, B.A., 1923. Second revised edition by Swamī Tirvik- rama Tirtha, 1930	5-0
24. <i>Tantrarāhasya</i> : a work on the Prābhākara School of Pūrvamīmāṃsī, by Rāmānujācārya: edited by Dr. R. Shamasastri, 1923	<i>Out of print.</i>
25, 32. <i>Samarāṅgana</i> a work on architecture, town- planning, and engineering, by King Bhoja of Dhara (11th century): edited by Mahamahopadhyaya T. Ganapati Shastri, Ph.D. Illustrated. 2 vols, 1924-1925	10-0
26, 41. <i>Sādhnamālā</i> : a Buddhist Tāntric text of rituals, dated 1165 A.D., consisting of 312 small works, com- posed by distinguished writers: edited by Benoytosh Bhattacharyya, M.A., Ph.D. Illustrated. 2 vols, 1925- 1928	14-0
27. <i>A Descriptive Catalogue of MSS. in the Central Library, Baroda</i> : compiled by G. K. Shrigondekar, M.A., and K. S. Ramaswāmi Shastri, with a Preface by B. Bhattacharyya, Ph.D., in 12 vols., vol. I (<i>Veda, Vedālakṣana, and Upaniṣads</i>), 1925	6-0
28. <i>Mūnasollāsa</i> or <i>Abhilaṣitārthacintāmaṇi</i> : an ency- clopedic work treating of one hundred different topics connected with the Royal household and the Royal court, by Somēśvaradeva, a Chōlukya king of the 12th century: edited by G. K. Shrigondekar, M.A., 3 vols., vol. I, 1925	2-12
29. <i>Nalavilāsa</i> : a drama by Rāmachandrasūri, pupil of Hemachandrasūri, describing the Paurāṇika story of Nala and Damayanti: edited by G. K. Shrigondekar, M.A., and L. B. Gandhi, 1926	2-4
30, 31. <i>Tattvasaṅgraha</i> : a Buddhist philosophical work of the 8th century, by Santaraksita, a Professor at Nālandā with Pañjikā (commentary) by his disciple Kamalasila, also a Professor at Nālandā: edited by Pandit Embar Kṛṣṇamāchārya with a Foreword by B. Bhattacharyya, M.A., Ph.D., 2 vols., 1926	24-0

- 33, 34. **Mirat-i-Ahmadi**: by Ali Mahammad Khan, the last Moghul Dewan of Gujarat: edited in the original 19-8
- 35 .. .. .
- B. C Lele, 1926 5-0
- 36, 68. **Nāṭyaśāstra**: of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir: edited by M. Ramakrishna Kavi, M.A., 4 vols, vol I, illustrated, 1926 (*out of print*), vol II, 1934 5-0
- 37 **Apabhraṁśakāvyatrayī**: consisting of three works, the Carcari, Upadeśarasāyana, and Kālasvarūpakulaka, by Jinadatta Sūri (12th century) with commentaries: edited with an elaborate introduction in Sanskrit by L. B. Gandhi, 1927 4-0
- 38 **Nyāyapraveśa**, Part I (Sanskrit Text), on Buddhist Logic of Dinnāga, with commentaries of Haribhadra Sūri and Pārśvadeva. edited by Principal A. B. Dhruva, M.A., LL.B., Pro-Vice-Chancellor, Hindu University, Benares, 1930 4-0
39. **Nyāyapraveśa**, Part II (Tibetan Text) edited with introduction, notes, appendices, etc., by Pandit Vidhusekhara Bhattacharyya, Principal, Vidyabhavana, Visvabharati, 1927 1-8
- 40 **Advayavajrasaṅgraha**: consisting of twenty short works on Buddhist philosophy by Advayavajra, a Buddhist savant belonging to the 11th century A.D., edited by Mahāmahopādhyāya Dr Haraprasad Sastri, M.A., C.I.E., Hon. D.Litt., 1927 2-0
- 42, 60. **Kalpādrakośa**: standard work on Sanskrit Lexicography, by Keśava: edited with an elaborate introduction by the late Pandit Ramavatara Sharma, Sahityacharya, M.A., of Patna and index by Pandit Shrikant Sharma, 2 vols, vol I (text), vol II (index), 1928-1932 14-0
43. **M** .. .. . by Ali Muhammad from the original (*retired*), and Prof. Corrected reissue, ... 6-8
- 44 **Two Vajrayāna Works**: comprising Prajñopāyavinīcayasiddhi of Anangavajra and Jñānasiddhi of Indrabhūti—two important works belonging to the little known Tantra school of Buddhism (8th century A.D.): edited by B. Bhattacharyya, Ph.D., 1929 3-0
- 45 **Bhāvaprakāśana** of Śāradātanaya, a comprehensive work on Dramaturgy and Rasa, belonging to A.D. 1175-1250, edited by His Holiness Yadugiri Yatiraja Swami, Melkot, and K. S. Ramaswami Sastri, Oriental Institute, Baroda, 1929 7-0

46. **Rāmacarita** : of Abhinanda, Court poet of Hāravarsa probably the same as Devapāla of the Pāla Dynasty of Bengal (cir. 9th century A.D.) : edited by K. S. Ramaswami Sastri, 1929 7-8
47. **Nañjarājayaśobhūṣana** ; by Nrsimhakavi *alias* Abhinava Kalidāsa, a work on Sanskrit Poetics and relates to the glorification of Nañjarāja, son of Virabhūpa of Mysore edited by Pandit E Krishnamacharya, 1930 5-0
48. **Nāṭyadarpana** : on dramaturgy, by Rāmacandra Sūri with his own commentary : edited by Pandit L B Gandhu and G K Shrigondekar, M A 2 vols., vol I, 1929 4-8
49. **Pre-Diānāga Buddhist Texts on Logic from Chinese Sources** : containing the English translation of *Satāsāstra* of Āryadeva, Tibetan text and English translation of *Viṅraha-vyāvartanī* of Nagārjuna and the re-translation into Sanskrit from Chinese of *Upāyahdaya* and *Tarkasāstra* edited by Prof. Giuseppe Tucci, 1930 9-0
50. **Mirat-i-Ahmadī Supplement** : Persian text giving an account of Guzerat, by Ali Muhammad Khan edited by Syed Nawab Ali, M A., Principal, Bahaud-din College, Junagadh, 1930 6-0
- 51, 77. **Trīṣaṣṭīśalākāpurusācaritra** : of Hemacandra, translated into English with copious notes by Dr. Helen M. Johnson of Osceola, Missouri, U S A 4 vols, vol. I (*Ādiśvaracaritra*), illustrated, 1931, vol II, 1937 26-0
52. **Dandaviveka** : a comprehensive Penal Code of the ancient Hundus by Vardhamāna of the 15th century A D edited by Mahamahopadhyaya Kamala Kṛṣṇa Smṛtitīrtha, 1931 8-8
53. **Tathāgataguhyaka or Guhyasamāja** : the earliest and the most authoritative work of the Tantra School of the Buddhists (3rd century A D) edited by B Bhattacharyya, Ph.D, 1931 4-4
54. **Jayākhyasamhitā** : an authoritative Pañcaratra work of the 5th century A.D., highly respected by the South Indian Vaiṣṇavas edited by Pandit E Krishnamacharyya of Vadtal, with one illustration in nine colours and a Foreword by B Bhattacharyya, Ph D, 1931 12-0
55. **Kāvyaśālākārasārasaṅgraha** : of Udbhata with the commentary, probably the same as *Udbhata-viveka* of Rājānaka Tīlaka (11th century A.D.) edited by K S Ramaswami Sastri, 1931 2-0
56. **Pārānanda Sūtra** : an ancient Tāntric work of the .. .. . of many practices edited by Swami .. .. . and by B Bhattacharyya, M A, 1931 3-0

- 57, 69. **Ahsan-ut-Tawarikh**: history of the Safawī Period of Persian History, 15th and 16th centuries, by Hasan-i-Rumlu · edited by C N. Seddon, ICS (*retired*), Reader in Persian and Marathi, University of Oxford. 2 vols (Persian text and translation in English), 1932-34 19-8
58. **Padmānanda Mahāḱāvya**: giving the life history of Rsabbadeva, the first Tirthankara of the Jainas, by Amarachandra Kavi of the 13th century edited by H R Kapadia, M A, 1932 14-0
59. **Śabdaratnasamanvaya**: an interesting lexicon of the Nānārtha class in Sanskrit compiled by the Maratha King Sahaji of Tanjore. edited by Pandit Vitthala Sastri, Sanskrit Pathashāla, Baroda, with a Foreword by B Bhattacharyya, Ph.D, 1932 11-0
61. **Saktisaṅgama Tantra**: a voluminous compendium of the Hindu Tantra comprising four books on Kāli, Tārā, Sundari and Chhinnamastā edited by B Bhattacharyya, M A, Ph D, 4 vols., vol I, Kālikhanda, 1932 2-8
62. **Prajñāpāramitā**. commentaries on the Prajñāpāramitā, a Buddhist philosophical work edited by Giuseppe Tucci, Member, Italian Academy, 2 vols, vol 1, 1932 12-0
63. **Tarikh-i-Mubarakshahi**: an authentic and contemporary . . . . .
Kt, 1932 7-8
64. **Siddhāntabindu**: on Vedānta philosophy, by Madhusūdana Sarasvati with commentary of Purusottama · edited by P C. Divanji, M A., LL M, 1933 11-0
65. **Iśtasiddhi**: on Vedānta philosophy, by Vimuktātmā, disciple of Advavātma, with the author's own commentary edited by M Hriyanna, M A, Retired Professor of Sanskrit, Maharaja's College, Mysore, 1933 14-0
- 66, 70, 73. **Shabara-Bhāṣya**. on the Mimāṃsā Sūtras of Jaimini Translated into English by Mahāmahopādhyāya Dr. Ganganath Jha, M A, D Litt, etc, Vice-Chancellor, University of Allahabad, in 3 vols, 1933-1936 48-0
67. **Sanskrit Texts from Bali**: comprising a large number of Hindu and Buddhist ritualistic, religious and other texts recovered from the islands of Java and Bali with comparisons. edited by Professor Sylvain Levi, 1933 3-8
71. **Nārāyana Śataka**: a devotional poem of high literary merit by Vidyākara with the commentary of Pitāmbara edited by Pandit Shrikant Sharma, 1935 2-0

7. **An Alphabetical List of MSS. in the Oriental Institute, Baroda** : compiled from the existing card catalogue by the Library Staff
8. **Nītikalpataru** : the famous Nīti work of Kṣemendra : edited by Sardar K M Panikkar, M A , of Patiala.
9. **Chhakkammuvaeso** : an Apabhramsa work of the Jains containing didactic religious teachings : edited by L B. Gandhi, Jain Pandit
10. **Sarīrāt Siddhānta** : the well-known work on Astronomy of Jagannatha Pandit : critically edited with numerous diagrams by Pandit Kedar Nath, Rajjyotisi, Jaipur
11. **Vimalaprabhā** : the famous commentary on the Kālacakra Tantra and the most important work of the Kālacakra School of the Buddhists : edited with comparisons of the Tibetan and Chinese versions by Giuseppe Tucci of the Italian Academy.
12. **Niṣpannayogāmbara Tantra** : describing a large number of maṇḍalas or magic circles and numerous deities : edited by B Bhattacharyya
13. **Basatin-I-Salatin** : a contemporary account of the Sultans of Bijapur . translated into English by M. A Kazi of the Baroda College and B. Bhattacharyya.
14. **Madana Mahārṇava** : a Smṛti work principally dealing with the doctrine of Karmavipāka composed during the reign of Māndhātā son of Madanapāla : edited by Embar Krishnamacharya.
15. **Triṣaṣṭhīśālākāpuruṣacaritra** : of Hemacandra : translated into English by Dr. Helen Johnson, 4 vols , vols III-IV.
16. **Vivāda Cintāmani** . of Vāchaspati Miśra . an authoritative Smṛti work on the Hindu Law of Inheritance . translated into English by Mahamahopadhyaya Dr Ganganatha Jha.
17. **Bṛhaspatitattva** : a Śaiva treatise belonging to an early stratum of the Āgamic literature written in old Javanese with Sanskrit śloka interspread in the text . edited by Dr A Zeisenius of Leiden
18. **Aṇu Bhāṣya** : a standard work of the Śuddhādvaita School translated into English by Prof G H Bhatt, M A of the Baroda College
19. **Aparājitaṭpucchā** : a voluminous work on architecture and fine-arts . edited by Mr P A. Mankad, L C E
20. **Hetubindu** : the famous work of Dharmakīrti on Buddhist logic . edited from a single MS discovered at Pattan, by Pandit Sukhalaji of the Benares Hindu University

21. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Jain Bhandars at Pattan : edited from the notes of the late Mr C D Dalal, M A by L B Gandhi, 2 vols, vol II

For further particulars please communicate with—

THE DIRECTOR,
Oriental Institute, Baroda.

SELLING AGENTS OF THE GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

England

Messrs. Luzac & Co., 46, Great Russell Street, London, W.C. 1.

Messrs. Arthur Probsthain, 41, Great Russell Street, London, W.C. 1.

Messrs. Deighton Bell & Co., 13 & 30, Trinity Street, Cambridge.

Germany

Messrs. Otto Harrassowitz, Buchhandlung und Antiquariat, Querstrasse 14, Leipzig, C. 1.

Austria

Messrs. Gerold & Co., Stefansplatz 8, Vienne.

Calcutta

Messrs. The Book Co., Ltd., 43, College Square

Messrs. Thacker Spink & Co., 3, Esplanade East.

Benares City

Messrs. Braj Bhusan Das & Co., 40 B, Thathari Bazar.

Lahore

Messrs. Mehrchand Lachmandass, Sanskrit Book Depot, 241 Mitha Street.

Messrs. Motilal Banarsidass, Punjab Sanskrit Book Depot, 241 Mitha Street.

Hornby

Messrs. Taraporevala & Sons, Kitab Mahal, Hornby Road

Messrs. Gopal Narayan & Co., Kallabera Road.

Messrs. N. M. Tripathi & Co., Kallabera Road.

Poona

Oriental Book Supply Agency, 15, Shukrawar Peth.

